

ERIKA M. BAJUK,
»Mimogrede«, 1989,
akril in mešana tehnika na platnu, 153 × 102 cm
(Foto: Gene Sladek)

OSREDNJA
KNJIŽNICA
CELJE

P 23209

CELJSKI ZBORNIK 1989

CELJE
1989

CELJSKI ZBORNIK
1989

Katalogizacija v knjigi — CIP

Knjižnica Edvarda Kardelja v Celju
908(497.12 Celje) (082)

CELJSKI zbornik. — Celje: Kulturna skupnost občine, 1951—, —24 cm
1989/ [uredniški odbor Tatjana Badovinac... et al.]. — 1989

YU — ISSN — 0576 — 9760

VLADO NOVAK

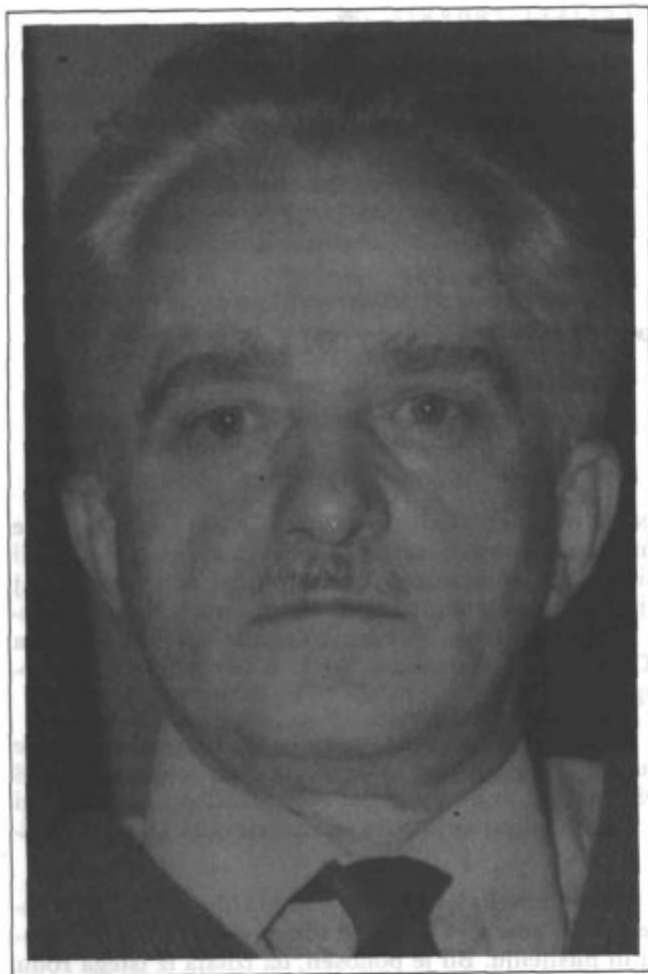
SPOMIN NA PROFESORJA ANTONA AŠKERCA (1910 – 1988)

Leta 1951, ko je ob petstoletnici mesta Celja prvič izšel Celjski zbornik, mu je prof. Anton Aškerc v uvodni besedi poskusil začrtati pomen in namen: »naj bi bil spodbuda in začetek organiziranega kulturnega in znanstvenega dela; poveže naj raznoliko . . . celjsko pokrajinsko enoto z napredujočo skupnostjo v novi socialistični stvarnosti.« S tem je v imenu tedanjega zbornikovega izdajatelja Sveta za prosveto in kulturo mesta Celja sprožil plodno izročilo, ki si še zdaj prizadeva opravljati tedaj začrtane naloge.

Botrovanje ob rojstvu zbornika ter pozorno spremljanje njegove nadaljnje usode in rasti je le ena od nalog, ki si jih je prof. Aškerc, čigar življenje se je po 78 letih izteklo 20. oktobra 1988, naložil in jih opravljal vseh štirideset let po drugi svetovni vojni kot družbeni delavec, soustvarjalec in sousmerjevalec kulturne politike v Celju.

Osebnost in značaj mu je izoblikovalo življenje s svojimi trdotami in bridkostmi, pa tudi s pristnim veseljem in notranjo srečo, ki ima svoje korenine v zdravem človeškem čustvovanju in mišljenju. Bil je ponosen, da izhaja iz istega rodu kot klasik slovenskih balad in romanc, pesnik Anton Aškerc. Družinsko izročilo o vezeh med pesnikom in njegovimi domačimi na Senožetih nad Rimskimi Toplicami je orisal v članku Aškerc in njegov svet pod Stražnikom in Borovkami, natisnjem v jubilejnem Aškerčevem zborniku ob stoletnici pesnikovega rojstva (1956). Zakoreninjenost v izročilo njegovega kmečkega rodu, ki se je moral boriti za življenjski obstanek na domačiji, mu je bila v oporo, ko si je moral med študijem na celjski gimnaziji in na ljubljanski univerzi z lastnim delom in iznajdljivostjo priboriti možnost, da je sploh lahko študiral. Hkrati pa mu je tedaj, ko se je razgledoval po sodobnih duhovnih in družbenih tokovih, in pozneje pri delu pomagala priti do uravnotežene presoje med pravo in namišljeno revolucionarnostjo ter med škodljivim in zdravim tradicionalizmom.

Te značajske črte so usmerjale tudi njegovo delo v zadnjem štiridesetletnem celjskem razdobju, ko je bil najprej profesor na celjski I. gimnaziji, nato ravnatelj Nižje gimnazije v Mozirju, ko se je po enoletnem študiju v poljskem Krakovu vrnil

Anton Aškerc
1910 – 1988

v Celje in postal ravnatelj II. gimnazije, nato pa poverjenik za prosveto in kulturo MLO Celje, ravnatelj celjskega učiteljišča, svoje službovanje pa končal kot ravnatelj celjske Mestne ljudske knjižnice. Poleg tega je opravljal vrsto javnih družbenih dolžnosti kot ljudski odbornik v mestnih in okrajnih organih oblasti, kot predsednik Sveta za šolstvo in prosveto v celjski občini in v združenem celjskem okraju, kot član vodstev družbenopolitičnih organizacij (občinski in okrajni komite ZK, občinski in okrajni odbor SZDL, razni sindikalni in ljudskoprosvetni forumi). Preden ga je bolezen odtrgala od dela, pa je bil več let predsednik skupščine občinske kulturne skupnosti v Celju.

Vselej in povsod se je s pošteno razsodnostjo zavzemal za uveljavljanje naprednih stališč in odločitev, za uresničevanje splošnih družbenih interesov, seveda

pravih, ne takih, ki so se v poznejšem razvoju razkrili le kot naličje za prikrivanje premajhnega znanja in prešibke izkušnosti preveč sebično ambicioznih skupinic ali posameznikov. V okviru prizadevanj za enakomerno zagotavljanje družbenega in kulturnega standarda po vsej Sloveniji se je znal boriti za to, da bi bile te dobrine dovolj dostopne tudi v Celju in v celjski krajini in da bi bil tudi tu zagotovljen dostojen razvoj tovrstnih institucij. Hkrati pa je z opozarjanjem na vrednote skupnega slovenskega nacionalnega razvoja pomagal premagovati provincializem in neracionalnosti.

Ob razgledovanju po svetu je prof. Aškerc posvečal posebno pozornost poljski kulturi. V študijskem letu 1947/48, ko je na podlagi kulturne zamenjave med Jugoslavijo in Poljsko študiral dva semestra na univerzi v Krakovu, se je dodobra seznanil s poljskim jezikom in se poglobil v poljsko kulturno in slovstveno problematiko. S strokovnimi in prijateljskimi stiki, ki jih je tedaj navezal, je to znanje še množil tudi pozneje. Pomagal je vzpostavljati in vzdrževati kulturne in znanstvene vezi med sorodnimi institucijami na Poljskem in v Sloveniji, zlasti v Celju. V tem okviru je leta 1973 prevedel za natis v Celjskem zborniku namenjeno razpravo o Celjskem stropu, v kateri varšavski umetnostni zgodovinar dr. Stanislaw Szymański domneva, da je avtor te celjske umetnine verjetno slikar Marcin Teofilowicz, Poljak, ki je v prelomnem obdobju zahajajoče renesanse delal v severni Italiji in na Tirolskem. Prav tako kot kulturnikom je bil prof. Aškerc tudi celjskim gospodarstvenikom požrtvovalen in vesten tolmač pri korespondenčnih in osebnih stikih s poljskimi podjetji.

Tak nam ostaja pokojni prof. Aškerc v spominu in za spodbudo pri nadaljevanju skupaj začetega dela.

IVAN TURK, JANEZ DIRJEC

APNARJEVA JAMA — NOVO MOUSTÉRIENSKO NAJDIŠČE POROČILO O SONDIRANJU 1987/88

IZVLEČEK

Apnarjeva jama (670 m absolutne višine) se nahaja na južnem pobočju 772 m visokega Kotečnika nad Libojami pri Celju (SR Slovenija). V jami, ki se je izoblikovala v triasnih apnencih, so se od Würma I dalje postopno odlagali avtohtoni klastični sedimenti ter koluvialne in fluvialne ilovice v skupni debelini 2 m. Sedimente sva od skalnega jamskega dna, ki je bilo doseženo tako pred vhodom kot v jami, razdelila v šest naravnih plasti. Plasti so oštevilčene od zgoraj navzdol in pripadajo holocenu (1–2) ter Würmu I (3–6). Med pleistocensko favno prevladuje v vseh plasteh *Ursus spelaeus*. Arheološke najdbe predstavljajo izključno dve domnevno mezolitski koščeni šili iz plasti 2 in dvanajst sileksov iz plasti 3 in 4, med katerimi so tudi tri moustérienska orodja.

ABSTRACT

The Apnar Cave (670 m above sea level) is situated on the southern slope of the 772 m high Kotečnik hill, above Liboje near Celje, Slovenia. Formed in the Triassic limestones, the cave has witnessed a gradual deposition of the autochthonic clastic sediments and both the colluvial and fluvial clay since the Würm I (total thickness 2 m). During the excavation, the sediments were divided into six natural stratigraphic layers, starting from the rock bottom of the cave that had been reached both in front of the entrance and inside the cave. The layers, numbered from top to bottom, belong to the Holocene (1–2) and Würm I (3–6) periods. The Pleistocene fauna is largely dominated by *Ursus spelaeus* throughout the layers. The archaeological finds consist solely of two hypothetically Mesolithic bone awls from layer 2, and twelve flakes, chips and chunks from layers 3 and 4 including three Mousterian artefacts.

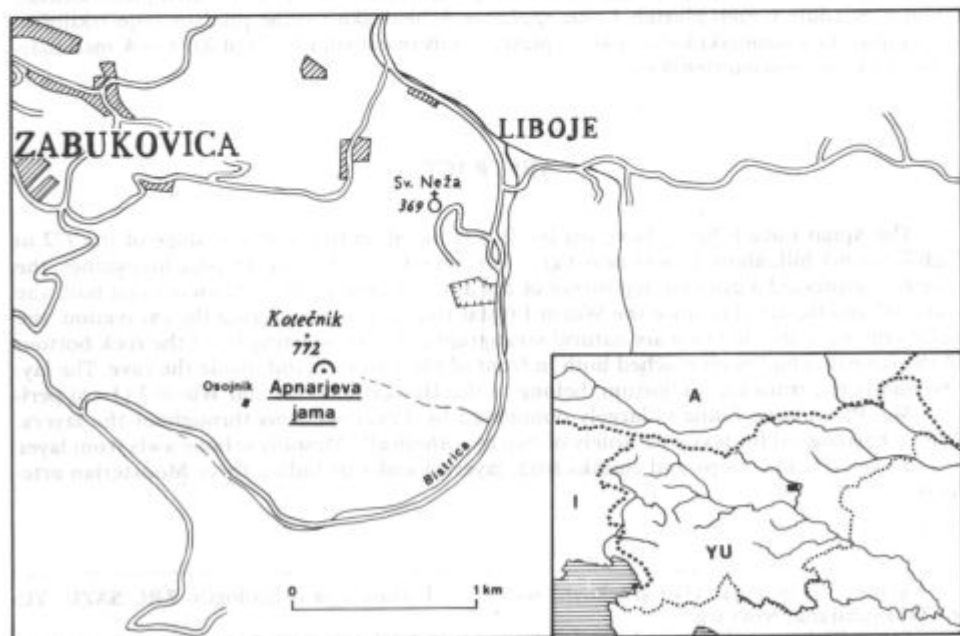
Avtorja: Ivan Turk, višji strokovni sodelavec Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, YU-61000 Ljubljana, Novi trg 5.

Janez Dirjec, strokovni sodelavec Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, YU-61000 Ljubljana, Novi trg 5.

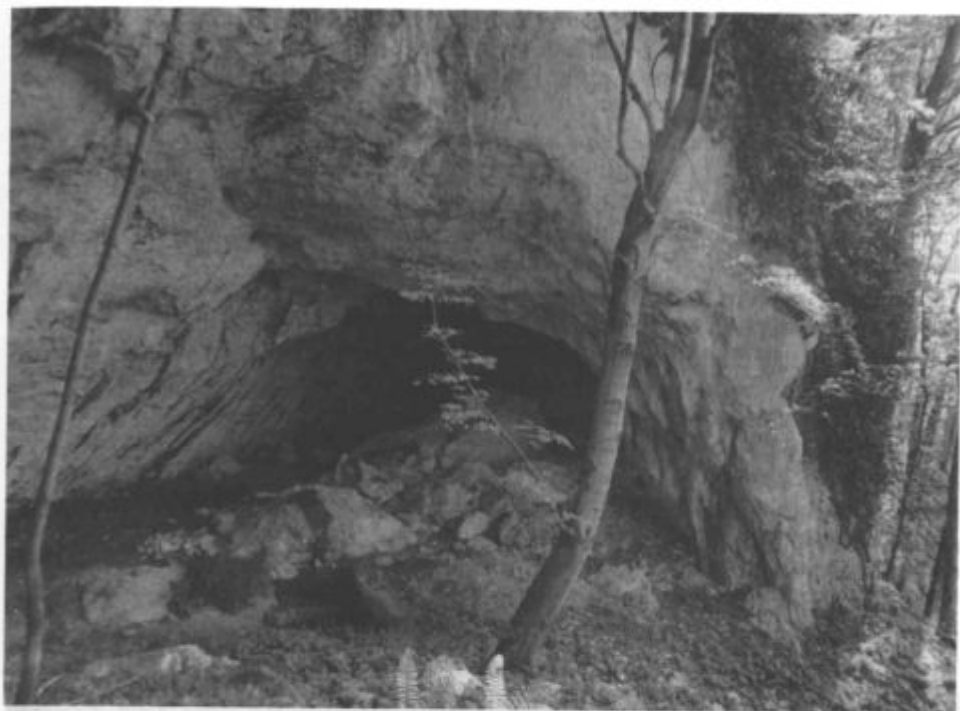
UVOD

Apnarjevo jamo sva našla leta 1987 med akcijo iskanja novih in preverjanja starih arheoloških najdišč v Celjski kotlini in na njenem obrobju, ki jo je več let izvajal Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani. Prvzaprav sva si najprej ogledala bližnjo Guzejevo jamo (sl. 2), ker je vrisana na TTN 1 : 5000 in leta 1987 v njej naredila manjši poskusni vkop. Pri tem sva našla ostanke hišnega tlaka in lončenine iz zgodnje bronaste dobe in druge najdbe (Dirjec, Turk, 1988 a), pod njimi pa plast s skromnimi najdbami kosti in zoba jamskega medveda ter z nakopičenim ogljem kot ostankom kurišča paleolijskih obiskovalcev jame (Dirjec, Turk, 1988 b). Tako sva dokazala obljudenost Guzejeve jame že v geološki preteklosti (pleistocenu), natančneje v času zadnje ledene dobe, in s prekinitvami vse do današnjega časa. Potrjena, vsaj v arheološkem smislu, pa je bila tudi pripovedka o zakladih, ki jih skrivata hrib Kotečnik in njegove jame.

Ko sva poskusno izkopavala v Guzejevi jami, sva od kmeta Osojnika zvedela za skrito Apnarjevo jamo (sl. 3), ki se nahaja le dobrih 50 m vzhodnje od prve, nad 10 m visokim skalnim pragom na nadmorski višini ok. 670 m. Le dober meter visok vhod v jamo sva opazila, šele ko sva preplezala skalno stopnjo pod njim. Pred- in povojni podpisi libojskih rudarjev na debelih bukvah pred vhodom so nama povedali, da je jama domačinom dobro znana in da jo radi obiskujejo. Vendar je ne gre zamenjavati z Ravbarskimi luknjami, ki so zabeležene tudi v katastru Jamarske zveze Slovenije (št. 494 in 498) (glej Dirjec, Turk, 1988 a, 1988 b) in se nahajajo še bolj vzhodno, v bližini kamnoloma. Apnarjeva jama nama je bila, kljub nekaterim tehničnim oviram, tako všeč, da sva jo poskusno arheološko raziskala v

Sl. 1. Situacija Apnarjeve jame.

Sl. 2. Guzejeva jama. V ospredju sondažni vkop. Foto I. Turk.

letih 1987/88. V ta namen sva naredila skoraj 25 m² velik vkop pri vhodu in kasneje še enega na koncu jame, velikega samo 2 m² (sl. 4).

Vhod v Apnarjevo jama se odpira v vršnem delu Kotečnika 772 m. Ta je zgrajen iz triasnega apnenca. Na južni strani hriba se vleče vodoravno po pobočju bolj ali manj sklenjena stena. V njej je polno večjih in manjših podzemnih jam in previsov. Pod njo pa je tudi pravo melišče. Med jamskimi objekti je nedvomno najlepša Apnarjeva jama, gledano z očmi arheologa. Skozi nizek, na jug obrnjen vhod, vstopimo v manjši podzemni prostor, kjer je povsod možno hoditi vzravnano. Zaradi nizkega vhoda, dnevna svetloba komaj prodre do konca 23 m dolge jame. Njen zadnji del je po stropu, stenah in tleh močno zasigan. Vse kapniške tvorbe so stare. Sicer so skoraj vodoravna jamska tla prekrita z debelim gruščem. Jama je zelo suha. Taka ostane tudi po dolgotrajnem in izdatnem dežju.

STRATIGRAFIJA

Na osnovi obeh poskusnih vkopov sva ugotovila, da je jama zasuta le z dobra dva metra debelimi sedimenti, ki so sestavljeni iz avtohtonega apnenčastega grušča in naplavljenih ilovice. Med ilovico ločiva koluvialno rjavo in rdečo ilovico, ki jo voda spirala z apnenčastega površja nad jama ter fluvialno zeleno in sivo ilovico, ki verjetno izvira od preperine iz širšega zaledja jame. Sedimenti v ozadju jame

se dosti ne razlikujejo od sedimentov v vhodnem delu, zato jih bova opisala skupaj (Dirjec, Šercelj, Turk, 1989). Bistvena razlika je le v trdoti. Na vhodu in pred njim so nesprijeti sedimenti močno zbiti, v ozadju pa prav rahli, razen tik pod površjem, kjer so zasigani.

Splošna stratigrafska slika je naslednja:

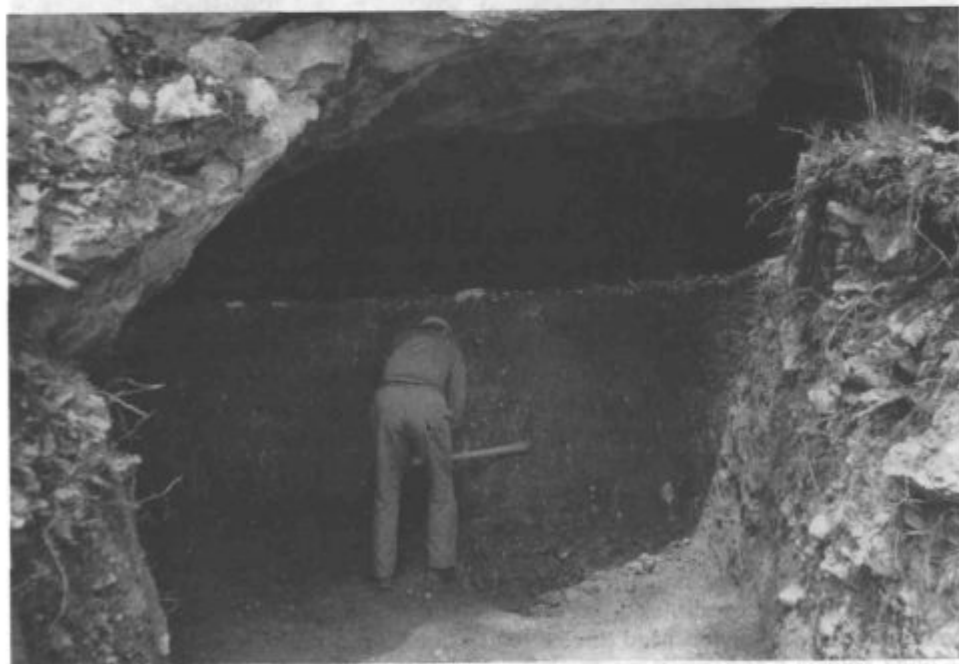
Plast 1. Pri vhodu humus, pomešan z debelim ostrorobim gruščem in s posameznimi skalami. V notranjosti pretežno debel grušč in skale s primesjo črne organske snovi in oglja. Vmes tudi drobnejši grušč, ki je rahlo zaobljen. Db. plasti 15–20 cm, na pobočju pred vhodom skoraj 100 cm.

Plast 2. Siva prst, pomešana z drobnim ostrorobim gruščem. Pri vhodu rahlo, v notranjosti močno zasigana. Db. 25–30 cm.

Plast 3. Pri vhodu zasigana, svetlo rjava ilovica s primesjo drobnega ostrorobega grušča. V notranjosti nesprijet, močno zaobljen, v posameznih primerih skoraj okrogel droben grušč, pomešan s peskom in meljem ter ilovico sive barve. Db. 90–110 cm.

Plast 4. Pri vhodu nesprijeta pusta do rahlo lepljiva rdeče rjava peščena ilovica s primesjo grušča različnih debelin, vključno s posameznimi skalami. Del grušča je močno zaobljen, s posameznimi skoraj okroglimi kosi, in delno prevlečen (inkrustiran) s temno rjavo (mangansko ?) skorjo. Db. 20–30 cm.

V notranjosti jame se v nivoju plasti 4 pri vhodu nadaljuje plast 3, ki z globino vsebuje vse več debelega grušča in skal. Večji del grušča je še vedno zaobljen.

Sl. 3. Aparnjeva jama. Prečni profil sondažnega vkopa pred jamo med delom. Foto I. Turk.

Plast 5. Pri vходу skale in močno zaobljen ter preperel grušč s temno rjavimi (manganskimi ?) inkrustacijami. Vse s primesjo lepljive zelene, močno peščene ilovice, ki vsebuje droben okrogel kremenčev in drug alohton pesek (vodni nanos) in številne krhke konkrecije različnih velikosti (iluvialni horizont). Db. plasti 20 cm. V notranjosti jame se v tem nivoju nadaljuje plast 3 z debelim gruščem. Grušč je močno preperel in včasih prevlečen z rdeče rjavimi fosfatnimi skorjami. V peščeno meljasti osnovi se dobijo tudi 10 mm veliki raznobarni prodnički iz različnih kamnin.

Plast 6. Pri vходу velike skale na jamskem dnu. Med njimi rjava, ponekod rdeča ilovica in ostanki zelene ilovice. Na jamskem dnu je ilovica tudi zasigana. V notranjosti jame ustreza plasti 6 plast 4, za katero so značilne močno preperle skale in ostrorobi grušč s fosfatnimi prevlekami, ki je pomešan s peskom in meljem rjave do rdečerjave barve in z grudami sivo zelene peščene ilovice. Plast 4 leži na živoskalni osnovi. Db. obeh plasti je 20–60 cm.

V prečnih profilih so plasti bolj ali manj vodoravne. Rahlo valoviti sta le plasti 4 in 5, za kar je krivo neravno jamsko dno. Obe plasti sta bili pred jamo verjetno odloženi diskordantno, kar bi poleg barve lahko dokazoval tudi zelo dobro izražen iluvialni horizont v plasti 5. S sigo cementirane sedimente imamo v plasti 2 in na samem jamskem dnu. V nobeni plasti pa nisva našla skorij sige in odlomljenih kapnikov. En zelo velik odlomljen kapnik (stalaktit) leži na sedanjem jamskem dnu ob levi steni najširšega dela jame.

FAVNA

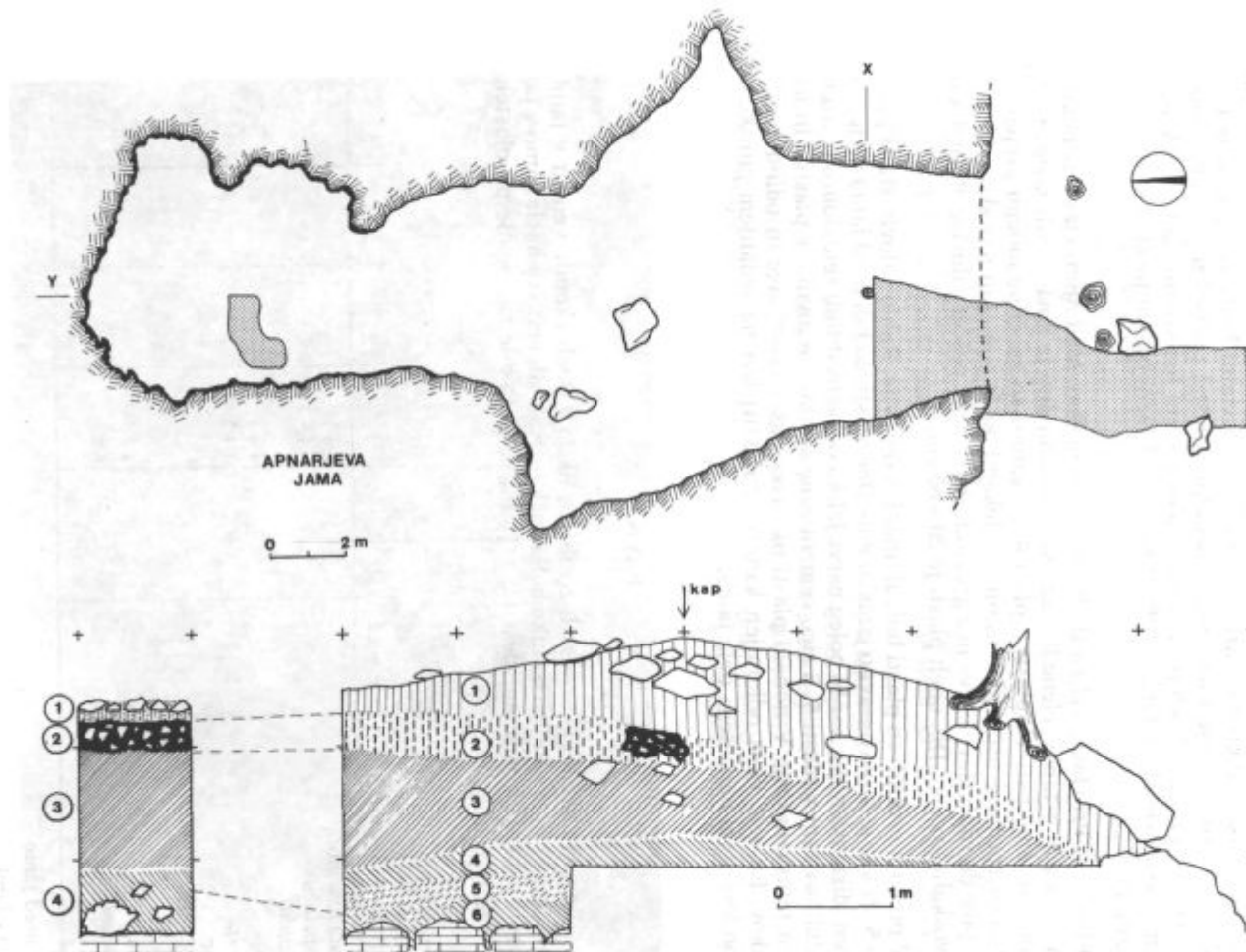
Fosilne ostanke pleistocenskih živali sva našla v obeh vkopih, vendar v jami bistveno več kot pri vходу. Ostanke holocenskih živalskih vrst sva našla samo v jami. Oboji pripadajo najmanj desetim vrstam, ki so takole zastopane po plasteh (razpredelnica 1):

Razpredelnica 1

Vrsta, družina ali rod.	Plast 1	2	3	4	5	6
<i>Marmota marmota</i>		(+)	(+)	+		
<i>Ursus spelaeus</i>			+(+)	+(+)	+	
<i>Canis lupus</i>				(+)		
<i>Canis sp.</i>			(+)			
<i>Vulpes sp.</i>		(+)	(+)			
Canidae				+		
<i>Ovis s. Capra</i>	(+)	(+)				
<i>Sus sp.</i>	(+)					
Cervidae			(+)	+		
<i>Perissodactyla</i>			(+)			
Aves		(+)		+		

+ pred jamo

(+) v jami

Sl. 4. Tloris Apnarjeve jame z vrisanima sondažnima vkopoma (zgoraj) in podolžni profil obeh vkopov (spodaj). Risal I. Turk.

Za časovno opredelitev plasti sta pomembni predvsem dve vrsti: alpski svizec (*Marmota marmota* Linné) in jamski medved (*Ursus spelaeus* Rosenmüller et Heinenroth). Fosilni ostanki izumrlega jamskega medveda dopuščajo okvirno datacijo plasti 3–5 v čas pred zadnjim mrzlim viškom zadnje (würmske) ledene dobe oz. pred Würm III (ok. 2000 let pred sedanostjo), in sicer glede na številčnost (90 % določljivih fosilnih ostankov v razpredelnici 2 pripada jamskemu medvedu) in na poznani kronostratigrafski razpon jamskega medveda v paleolitskih najdiščih Slovenije. Fosilne najdbe svizca so lahko pokazatelj mrzlih obdobij v teku zadnje ledene dobe, ki jih je bilo v Würmu dva do štiri. Svizec je bil ugotovljen v plasti 4 pred jamo ter v plasti 2 in predvsem v zgornjem delu plasti 3 v notranjosti jame. Ker si svizci kopljejo rove, v katerih lahko poginejo, njihovi fosilni ostanki niso nujno istočasni s plastjo, v kateri so najdeni.

Omembe vredna sta tudi 40 mm dolg in 10 mm debel odlomek zobne sklenine zelo velikega, podrobneje neopredeljivega rastlinojeda in poškodovana spodnja čeljustnica (sl. 5) zaenkrat natančneje nedoločene zveri iz družine psov (*Canidae*) z ohranjenim prvim meljakom ali deračem (M_1). Alveolarna dolžina $P_1 - M_2$ znaša 69,5 mm, dolžina zoba ant. — post. je 21,8 mm, širina med. — lat. pa 9,3 mm. Na labialni strani *pars alveolaris mandibulae* so pod alveolo četrtega premolarja štiri rahle vzporedne zareze, dolge od 5 do 10 mm, ki so bile zelo verjetno narejene s silksom med razteleževanjem živali.

Število vseh določljivih in nedoločljivih fosilnih in drugih ostankov živali po plasteh je razvidno iz *razpredelnice 2*.

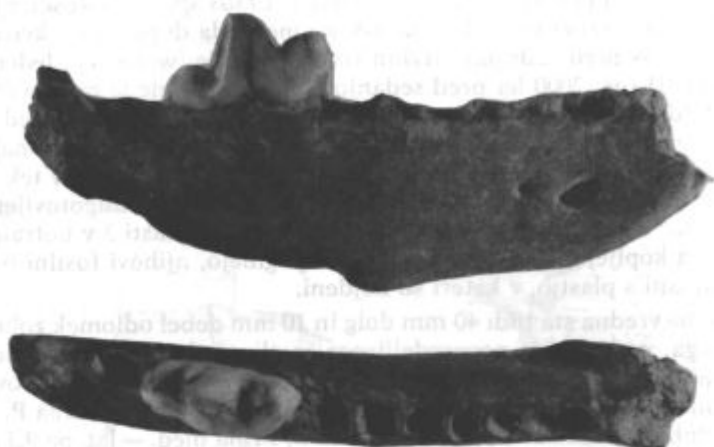
Razpredelnica 2

Plast	1	2	3	4	5	6
Pred jamo	—	—	6(3)	140(34)	98(15)	3(0)
V jami	9(3)	23(13)	456(132)	91(18)		
Skupaj	9(3)	23(13)	462(135)	231(52)	98(15)	3(0)

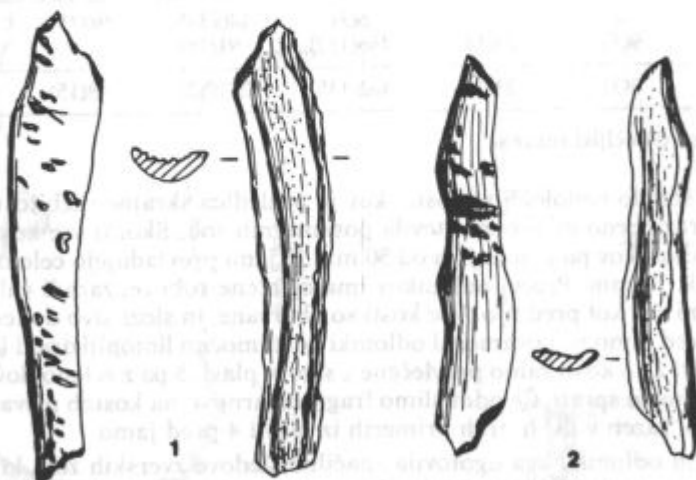
V oklepajih so določljivi ostanki.

Veliko število nedoločljivih ostankov je posledica skrajne razbitosti okostnih delov in sorazmerno majhnega števila posameznih zob. Skoraj vse kosti so razbite, večina odlomkov pa je manjših od 50 mm. V jami prevladujejo celo odlomki veliki samo ok. 10 mm. Precej odlomkov ima oglašene robove, zaradi suhega transporta. V jami več kot pred njo. Vse kosti so obarvane, in sicer sivo do temno rjavo. V plasti 4 pred jamo so posamezni odlomki kosti močno limonitizirani in zato zelo težki. V plasti 2 so kosti rahlo prevlečene s sigo, v plasti 5 pa z zeleno ilovico, ki jo z vodo nisva mogla sprati. Če odmislimo fragmentarnost, na kosteh nisva našla drugih poškodb, razen v dveh, treh primerih iz plasti 4 pred jamo.

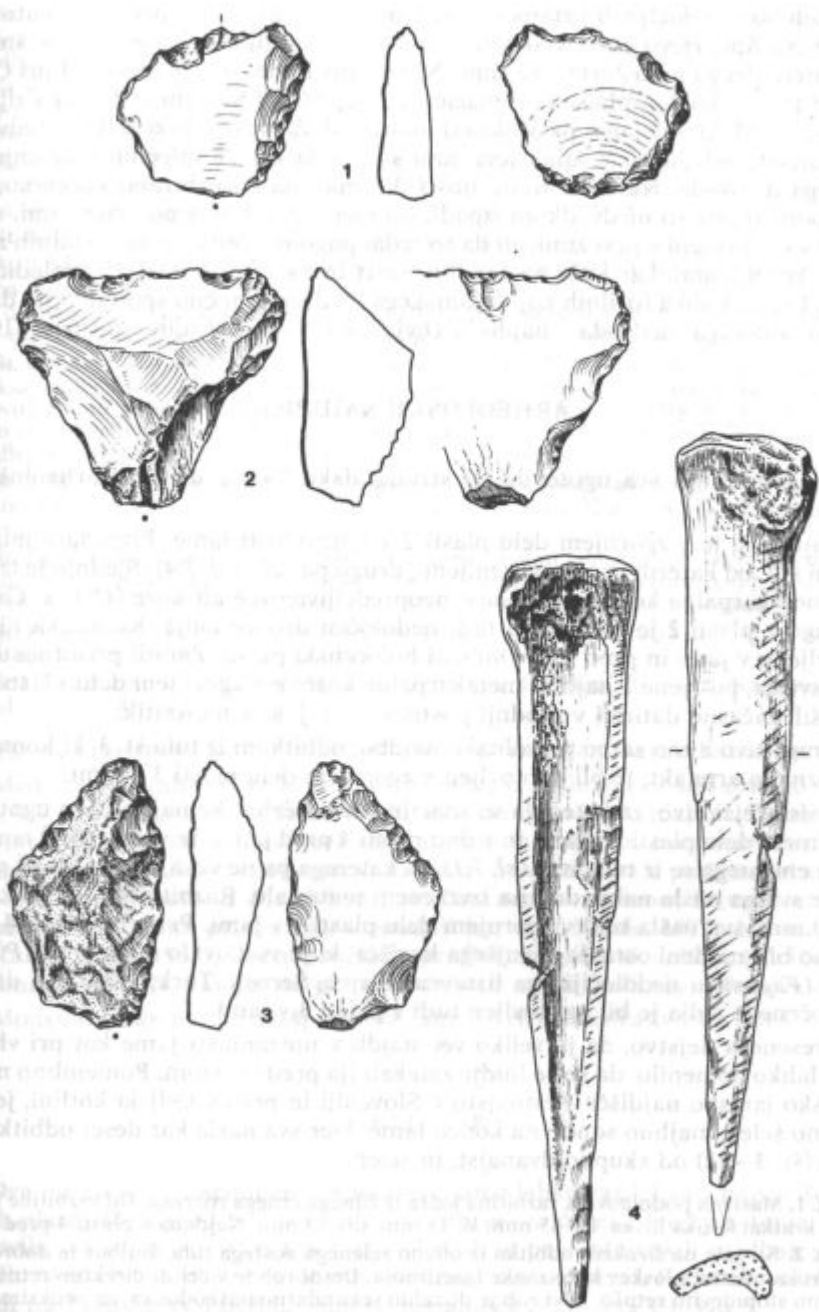
Na enem odlomku sva ugotovila značilne sledove zverskih zob, ki nastanejo pri glodanju in drobljenju kosti (sl. 6:2), na drugem pa kratke in globoke vzporedne zareze (sl. 6:1), ki jih je lahko naredil paleolitski obiskovalec jame, ko je prvotno celo kost uporabljal kot retušer, t. j. pripomoček pri obdelovanju kamenih orodij. Dva taksonomsko podrobneje neopredeljiva metapodija iz plasti 2 sta bila predelana v koščeni šili (sl. 7:4).

Sl. 5. Spodnja čeljustnica (Canidae) iz Apnarjeve jame: labialno (zgoraj), okluzalno (spodaj), naravna velikost. Foto M. Grm.

Sl. 6. Odlomek retušerja (1) in obgrizen odlomek cevaste kosti (2) iz Apnarjeve jame, naravna velikost. Risal I. Turk.

Sl. 7. Kamena orodja (1–3) in koščeno šilo (4) iz Apnarjeve jame, naravna velikost. Risala D. Knific—Lunder.

Okoli 90 % določljivih ostankov favne pripada jamskemu medvedu. Zato lahko uvrstiva Aparnarjevo jamo v skupino tipičnih medvedjih brlogov, kamor štejejo še nekatera druga moustérienska (npr. Njivice pri Radečah, Divje babe I pri Cerknem) in tudi nekoliko mlajša aurignacienska najdišča v Sloveniji (Potočka zijalka na Olševi in Mokriška jama na Mokrici) in drugod. Za brloge je značilno predvsem veliko število mladičev. V Aparnarjevi jami sva našla kar 28 mlečnih podočnjakov jamskega medveda. Največ v notranjosti. Večina ima absorbirano korenino, kar lahko pomeni, da so medvedkom izpadli ob menjavi zobovja po drugi zimi, medtem ko so bili rojeni v prvi zimi, ali da so tedaj poginili. Veliko je tudi stalnih zob z votlimi koreninami, kar kaže na zgodnjo smrt in na znatno udeležbo mladičev v brlogu. Celotna slika fosilnih najdb jamskega medveda močno spominja na drugo periodo jamskega medveda v najdišču Divje babe I (Turk, Culiberg, Dirjec, 1989).

ARHEOLOŠKE NAJDBE

Pri sondiranju sva ugotovila tri stratigrafsko ločene nivoje z arheološkimi najdbami.

Najmlajši je v zgornjem delu plasti 2 v notranjosti jame. Pripadata mu dve koščeni šili, od katerih je eno odlomljeno, drugo pa celo (sl. 7:4). Slednje je izdelano iz metakarpalne kosti podrobneje neopredeljive ovce ali koze (*Ovis s. Capra*). Med sigo v plasti 2 je bil najden tudi nedoločen drobec oglja. Keramika ni bila ugotovljena v jami in pred njo v nobeni holocenski plasti. Zaradi prisotnosti alpskega svizca, potrjene z najdbo metakarpalne koščice v zgornjem delu plasti 2, bi lahko šili začasno datirali v zgodnji postglacial, t. j. še v mezolitik.

Drugi nivo z eno samo paleolitsko najdbo, odbitkom iz tufa št. 3, ki komaj zasluži oznako artefakt, je bil ugotovljen v zgornjem delu plasti 3 v jami.

Najstarejši nivo, za katerega so značilne moustérienske najdbe, sva ugotovila v spodnjem delu plasti 3 v jami in v dnu plasti 4 pred jamo. Iz vkopa pred jamo izvira še eno strgalce iz tufa št. 2 (sl. 7:1), za katerega pa ne veva, kateri plasti pripada, ker sva ga našla naknadno na izvrženem materialu. Razbitino tufa, veliko komaj 10 mm, sva našla tudi v zgornjem delu plasti 4 v jami. Pri vrhu plasti 4 pred jamo so bili najdeni ostanki manjšega kurišča, ki je vsebovalo oglje bora (*Pinus*), bukve (*Fagus*) in nedoločljivega listavca (Dirjec, Šercelj, Turk, 1989). En drobec nedoločenega oglja je bil ugotovljen tudi v plasti 3 v jami.

Preseneča dejstvo, da je veliko več najdb v notranjosti jame kot pri vhodu, kar bi lahko pomenilo, da so se ljudje zatekali tja pred mrazom. Pomembno moustériensko jamsko najdišče, šestnajsto v Sloveniji in prvo v Celjski kotlini, je bilo potrjeno šele z majhno sondo na koncu jame, kjer sva našla kar deset odbitkov in orodij (št. 3–12) od skupno dvanajst, in sicer:

Št. 1. Masivna podolgovata razbitina jedra iz žilnega črnega roženca. Od razbitine je bila odbita kratka, široka luska. Dl. 45 mm, ši. 13 mm, db. 13 mm. Najdena v plasti 4 pred jamo.

Št. 2. Strgalo na širokem odbitku iz olivno zelenega gostega tufa. Bulbus je dobro izražen. Široka udarna ploskev kaže znake fasetiranja. Desni rob je v celoti direktno retuširan s polstrmo stopnjevito retušo. Levi rob je distalno sekundarno poškodovan, na proksimalnem delu pa ima na začetku ohranjeno strmo inverzno retušo. Del retuš na desnem robu je lahko nastal pri rabi strgala. Dl. 29 mm, ši. 25 mm, db. 8 mm. Najdeno na izvoženem materialu (sl. 7:1)

Št. 3. Popolnoma ploščat trikoten odbitek iz olivno zelenega plastovitega tufa. Daljša stranica se je morda uporabljala kot strgalo in je bila strmo retuširana. Dl. 22 mm, ši. 21 mm, db. 7 mm. Najden v zgornjem delu plasti 3 v jami.

Št. 4. Odbitek nepravilne oblike s slabo izraženim bulbusom iz svetlo zelenega zrnatega tufa. En rob je delno retuširan z direktno strmo retušo in je lahko služil kot strgalce. Dl. 22 mm, ši. 14 mm, db. 6 mm. Najden v spodnjem delu plasti 3 v jami.

Št. 5. Masiven distalni trikotni odlomek odbitka iz temno zelenega gostega tufa. Robovi so okrcani s spodnje in zgornje strani, vendar bi to težko označili kot retuše. Dl. 21 mm, ši. 19 mm, db. 9 mm. Najden v spodnjem delu plasti 3 v jami.

Št. 6. Majhna luska iz zelenega tufa. Kasneje izgubljena.

Št. 7. Masiven trikoten odbitek iz svetlo zelenega zrnatega tufa. Bulbus je slabo izražen. Udarna ploskev je zelo majhna. Vsi robovi odbitka so rahlo retuširani. Levi rob inverzno, desni direktno, rob ki je pravokoten na os odbitka pa izmenično, kar daje vtis nazobčanosti. Dl. 39 mm, ši. 35 mm, db. 18 mm. Najden v spodnjem delu plasti 3 (sl. 7:2).

Št. 8. Ravno strgalo iz črnega žilnega roženca. Na hrbtni strani je ohranjenega precej korteksa. Bulbus je slabo izražen. Udarna ploskev je bila morda fasetirana, kar pa je težko ugotoviti, zaradi slabe kakovosti roženca. Desni rob, ki je služil kot strgalo, je neizravno direktno retuširan. Na distalnem levem robu se da slutiti izmenično retušo. Dl. 38 mm, ši. 22 mm, db. 11 mm. Najdeno v spodnjem delu plasti 3 v jami (sl. 7:3).

Št. 9. Masivna razbitina jedra iz sivega zrnatega tufa. Brez znakov nadaljnje obdelave in uporabe, razen morda na 10 mm širokem, štrlečem robu. Dl. 32 mm, ši. 17 mm, db. 13 mm. Najdena v spodnjem delu plasti 3 v jami.

Št. 10. Nepravilno oblikovan odbitek iz zrnatega temno zelenega tufa, ki je na eni strani vbočen, na drugi pa izbočen. Vsi stranski robovi so ravno prisekani (odlomljeni), vendar brez retuš. Dl. 31 mm, ši. 24 mm, db. 8 mm. Najden v spodnjem delu plasti 3 v jami.

Št. 11. Razbitina iz zrnatega temno zelenega tufa. Dl. 20 mm, ši. 12 mm, db. 9 mm. Najdena v spodnjem delu plasti 3 v jami.

Št. 12. Razbitina iz svetlo zelenega tufa. Dl. 16 mm, ši. 9 mm, db. 7 mm. Najdena v zgornjem delu plasti 4 v jami.

Vse mere so maksimalne vrednosti, ne glede na orientacijo odbitkov in orodij.

Med vsemi najdbami so le tri do štiri take, ki zaslužijo za silo oznako orodja (št. 2, 4, 7 in 8). Značilno je, da so vsa orodja in odbitki zelo majhni. Tipološko in surovinsko jih lahko na osnovi vseh spremljevalnih podatkov brez zadržkov uvrstiva v moustérien (mikromoustérien?) in okvirno vzporediva s podobnimi srednje paleolitskimi najdbami iz Divjih bab I pri Cerknem — horizont E (neobjavljeno), Matjaževimi kamrami pri Rovtah — spodnji horizont (Osole, 1977), Njivicami pri Radečah (Brodar, 1935), Mornovo zijalko pri Soštanju (Brodar, 1938, str. 160 ss) in podobnimi najdišči, kar pa ne pomeni, da so z njimi tudi absolutno istočasna.

Moustérienske najdbe iz Apnarjeve jame okvirno datirava v Würm I.

ZAKLJUČEK

Dva metra debele sedimente Apnarjeve jame lahko razdeliva v največ šest naravnih plasti. Meja med holocenom in pleistocenom poteka med plastema 2 in 3. Ugotovila sva jo na osnovi razlik v arheoloških in paleontoloških najdbah v obeh plasteh. Med obema plastema obstaja sedimentacijska vrzel. Podobno vrzel slutiva tudi med plastema 4 in 5 na osnovi iluvialnega horizonta v plasti 5.

Ilovnata komponenta v pleistocenskih sedimentih je koluvialnega (del plasti 3 in celotni plasti 4 in 6) in fluvialnega izvora (del plasti 3 in vsa plast 5).

Najdena pleistocenska favna vsebuje alpske elemente kot je alpski svizec ter živali, ki so bolj ali manj neodvisne od klime in določenega habitata. Oglje iz kurišča v plasti 4, ki ga A. Šercelj uvršča v enega od zgodnjih würmskih interstadialov (Dirjec, Šercelj, Turk, 1989), je dokaz, da so v neposredni okolici jame uspevali tudi bukovi in drugi gozdovi listavcev poleg običajnih iglavcev, predvsem bora. Pedolne analize vzorcev iz plasti 4 in drugih plasti, ki jih je prav tako naredil A. Šercelj, za kar se mu najlepše zahvaljujeva, žal zaenkrat niso dale pozitivnega rezultata.

Absolutno prevladovanje fosilnih ostankov jamskega medveda nad fosilnimi ostanki drugih živalskih vrst dokazuje, da je bila jama dalj časa brlog jamskega medveda in samo občasno zatočišče neandertalskih lovcev in nabiralcev. Razen v pleistocenu je bila jama občasno obljudena tudi v začetku holocena, v mezolitski dobi (?) kasnejša arheološka obdobja pa so popolnoma odsotna, kljub bližnji bronastodobni naselbini v Guzejevi jami.

Pleistocenske plasti z moustérienskimi najdbami postavljava okvirno v Würm I po alpski kronologiji.

Glede na rezultate sondiranja bi se splečalo najdišče v celoti sistematično raziskati.

LITERATURA

- Brodar, S., 1935: Nova paleolitska postaja v Njivicah pri Radečah, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 16, 1–33.
- Brodar, S., 1938: Das Paläolithikum in Jugoslawien, Quartär 1, 140–172.
- Dirjec, J., I. Turk, 1988 a: Liboje, Guzejeva jama, Varstvo spomenikov 30, 207.
- Dirjec, J., I. Turk, 1988 b: Liboje, Guzejeva jama, Varstvo spomenikov 30, 191.
- Dirjec J., A. Šercelj, I. Turk, 1989: Liboje, Apnarjeva jama, Varstvo spomenikov 31 (v tisku).
- Osole, F., 1977: Matjaževe kamre, paleolitsko jamsko najdišče, Arheološki vestnik 27 (1976), 13–41.
- Turk, I., M. Culiberg, J. Dirjec, 1989: Paleolitsko najdišče Divje babe I v dolini Idrijce. Zavetišče neandertalcev, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 170 (v tisku), Ljubljana.

POVZETEK

Apnarjeva jama pri Libojah na južnem robu Celjske kotline (sl. 1) je šestnajsto moustériensko najdišče v Sloveniji. Odkrito je bilo z manjšim sondiranjem v letih 1987/88. Večina vseh paleontoloških (70 %) in paleolitskih najdb (75 %) izvira iz majhne sonde v notranjosti jame (sl. 4).

Med favno (razpredelnica 1) absolutno prevladuje jamski medved (*Ursus spelaeus* Rosenmüller et Heinroth) z 90 % udeležbo, kar uvršča Apnarjevo jama v skupino jam brlogov, ki jih je pračlovek le občasno obiskoval. Drugi po številu osteodontoloških ostankov je alpski svizec (*Marmota marmota* Linné), ki je bil najden v plasti 4 skupaj z mandibulo zveri iz družine *Canidae* (sl. 5). V isti plasti, vendar bolj pri vrhu, so bili ugotovljeni tudi ostanki kužišča z ogljem borovca (*Pinus*), bukve (*Fagus*) in nedoločljivega listavca. Trije moustérienski artefakti (strgala) in devet neobdelanih odbitkov iz tufov in rožencev (sl. 7:1–3) izvirajo iz plasti 3 in 4.

Skoraj vse kosti so razbite. Večina odlomkov meri od 10 do 50 mm. Precej jih ima oglašene robove, zaradi suhega transporta (*charriage à sec*). V enem primeru smo ugotovili značilne sledove zverskih zob (sl. 6:2), en odlomek pa je lahko, preden je bil razbit, služil kot retušer (sl. 6:1). V holocenski plasti 2 sta bili najdeni, poleg živalskih kosti in zob, samo dve koščini šili (sl. 7:4), ki lahko pripadata mezolitski dobi.

Plasti 3 in 4 z najdbami moustérienskih artefaktov okvirno datiramo v Würm I po alpski kronologiji. Prisotnost bukve nakazuje bližino enega zgodnjih würmskih interstadialov.

Apnar Cave — New Mousterian Site

SUMMARY

The Apnar Cave near Liboje, at the south margin of the Celje basin (Fig. 1), is the sixteenth Mousterian site to be located in Slovenia. It was discovered by way of a smaller probe in 1987/88. Most of the palaeontological (70 %) and palaeolithic (75 %) finds have been gathered from a small probe performed inside the cave (Fig. 4).

The fauna (Table 1) is absolutely dominated by the cave bear (*Ursus spelaeus* Rosenmüller et Heinroth) with its 90 % of the total finds, which makes the Apnar Cave one of the cave dens that had been frequented by the fossil man only occasionally. The second highest rate of osteodontological remains is that of the Alpine marmot (*Marmota marmota* Linné), found in layer 4 together with a mandible that used to belong to a predator (may be *Cuon alpinus* Pallas) from the *Canidae* family (Fig. 5). The same layer, though slightly nearer to its top level, disclosed the remains of a fire site containing the charcoal of the pine (*Pinus*), beech (*Fagus*), and some indeterminate deciduous tree. The three Mousterian artefacts (scrapers) and nine tuff and hornstone chips (Figs. 7, 1–3) have been gathered from layers 3 and 4.

Nearly all the bones are broken or fragmented. Most fragments are 10 to 50 mm long. A number of them have rounded-off edges, on account of dry transportation (*charriage à sec*). One case revealed typical gnawing marks (Figs. 6, 2), and another may have been used as a *retouchoir* before it was broken (Figs. 6, 1). The Holocene layer 2 disclosed, besides animal bones and teeth, only two bone awls (Figs. 7, 4), probably belonging to the Mesolithic period.

Layers 3 and 4, containing the finds of the Mousterian artefacts, have been roughly dated as belonging to the Würm I according to the Alpine chronology. The presence of the beech would seem to indicate their close relation to one of the early Würm interstadials.

MILAN NATEK

ZEMLJIŠKO-POSESTNA, SOCIALNA IN ZGRADBENA SESTAVA VITANJA V 19. STOLETJU

ZEMLJIŠKO-POSESTNA, SOCIALNA IN ZGRADBENA SESTAVA VITANJA V 19. STOLETJU

V prispevku, ki sega na področje historične geografije, so prikazane osnovne sestavine Vitanja kot manjšega in središčnega neagrarnega naselja med Pohorjem in Vitanjskimi Karavankami. Osvetljeno je stanje zemljiških kategorij v letih 1826, 1842 in 1896 in prikazane so spremembe v posameznih obdobjih. Podana je zemljiško-posestna struktura naselja 1826. in 1880. leta. Pregledno je začrtana socialna struktura zemljiških posestnikov in osvetljeno je razmerje med lesenimi in zidanimi stavbami in njihova osnovna namembnost v letu 1826 (hiše, gospodarska poslopja).

LAND-TENURE, SOCIAL AND BUILDING STRUCTURES AT VITANJE IN THE 19TH CENTURY

In the historical-geographic treatise the main features of a smaller non-agrarian settlement in the area between the Pohorje and the Vitanje Karavanke Mountains are analysed. The state of the land categories in the years 1826, 1842, and 1896 is illuminated and the changes which occurred within the individual periods are shown. The land-tenure structure of the settlement in 1826 and 1880 is given. The social structure of the landowners and the proportion between the buildings made of wood and those built of bricks or stones and their basic purpose (trade and farm buildings) are presented.

Avtor: Milan Natek, dipl. geograf, strokovni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.

UVOD

Vitanje je staro srednjeveško naselje, ki je nastalo pod gradom, na nekdanjem pomembnem strateškem območju. Vitanjski grad se prvič omenja v zgodovinskih virih leta 1140 (Blaznik, 1988, 470) in je v neposredni zvezi s trško naselbino. Raziskovalci poudarjajo, da je na območju današnjega Vitanja njegov severni oziroma zgornji del, ki je osredotočen okrog župnijske cerkve sv. Petra in Pavla, torej na območju nekdanje Vitanjske vasi, najstarejši del naselja. Šele kasneje je nastalo južno od vaškega jedra novo naselje, ki je bilo neposredno pod gradom in je leta 1395 dobilo trške pravice (Blaznik, 1988, 472; Curk, 1962, 250–251; Stopar, 1979, 4). Prometno-strateški, kasneje pa še drugi gospodarski pogoji in razlogi so opredeljevali in utrjevali Vitanje in njegov položaj v pokrajini.

Vitanje stoji v nižji, predvsem s terciarnimi morskimi sedimenti napolnjeni brazdi, ki je nudila že v preteklosti — zaradi zložnih klancev — ugodne pogoje pomembnim prometnim potem, ki so bile speljane od vzhoda proti zahodu. To Vitanjsko-doliško podolje ločuje, obenem pa tudi povezuje Centralne Alpe — Pohorje z vzhodnimi izrastki Karavank, ki jih predstavljajo na tem območju takomenovane Vitanjske Karavanke (Gams, 1959, 17). Potemtakem je selišče Vitanja dobesedno stisnjeno med Pohorje, ki je na severu, in Vitanjske Karavanke, ki jih predstavlja ta pogorji Paškega Kozjaka s Špikom (1108 m), Štrukljevim vrhom (1226 m) in Basališčem (1272 m) ter Stenice (1091 m). Jedro nekdanjega trškega naselja je bilo postavljeno v sovodenj Hudinje in Hočne, oziroma je zavzemalo svet med levim bregom hudourniške Hudinje in zahodnim pobočjem osamljene gorice Hriberco (472 m), na kateri so postavili romarsko cerkev Marije Pomočnice sredi 18. stoletja (Stopar, 1979, 23).

Severni del današnjega Vitanja — Vitanje vas — je bil razmeščen v širokem loku med pritokoma Hudinje — Jesenico in Hočno — ter zavzema osrednji del terciarnega podolja. Oba kraja — Vitanje trg in Vitanje vas — sta obstojala kot samostojni naselji do leta 1953, ko sta se združila v enotno naselbino — Vitanje (Ur. list LRS, št. 2 z dne 30. 1. 1953).

Geografski položaj in lega sta neposredno opredeljevala prenekatere funkcije, ki jih je imelo Vitanje skozi več stoletij, in vsaka izmed njih je zapustila svoje sledove v njegovi zunanji in socialni podobi. Ob tem ne moremo prezreti dejstva, da se je naselje razvijalo ob starem in pomembnem medpokrajinskem križpotju, ki je povezovalo gospodarsko različno usmerjene pokrajine. Od juga proti severu je vodila skozi Hudinjino sotesko — Socko cesta, ki se je skupaj s hudourniškim potokom prebijala skozi apnenčaste tesni med Paškim Kozjakom in Stenico. Prečno nanjo je speljana prometnica, ki povezuje subpanonske predele in panonske pokrajine z alpskimi območji. Še danes se ta prečna prometnica naslanja na ugodne reliefne prilike, ki jih ponuja površje Vitanjsko-doliškega podolja (Melik, 1957, 133–134; Curk, 1978, 249, 250, 259 in 262; 1981, 23–24 in 28).

Podoba je, da je bilo prav na širšem območju Vitanja tudi staro stičišče pomembnejših daljnovodnih prometnic, ki so povezovala območja in pokrajine z različnimi naravnimi prilikami ter z raznovrstno gospodarsko usmerjenostjo. V njegovi neposredni soseščini je treba iskati selišče nekdanje antične naselbine oziroma rimske postojanke Upellae, ki je stala ob takratni vojaški cesti (Melik, 1957, 133; Stopar, 1979, 3; KLDB, 1937, 568).

Gospodarski in naselbinski razvoj Vitanja in njegovega neposrednega zaledja sta bila odvisna od vsakokratnih prometnih tokov. Šele kasneje, v dobi izrabe pogonskih moči Hudinje in njenih pritokov kakor tudi nekaterih drugih naravnih virov, ki so podpirali razmah fužinarstva in glažutarstva (KLDB, 1937, 568–569; KLS, III., 1976, 291–292), so zaživele na širšem vitanjskem območju nove neagrarne gospodarske dejavnosti, ki so pospeševale proletarizacijo podeželja, obenem pa so nudile kmečkemu prebivalstvu dodatne vire za prežvljanje njihovih družin. V tem medsebojnem prepletanju kmetijstva in različnih neagrarnih panog, ki so se sčasoma osredotočile v Vitanju, spoznavamo tiste temeljne spodbujevalce in usmerjevalce socialnega, gospodarskega, prebivalstvenega in sploh naselbinskega razvoja.

V historično-geografskem razvoju Vitanja so zajete vse najpomembnejše prvine in sestavine, ki so odsev krajevnih in pokrajinskih prilik in razmer. Zato ugotavljamo, da je zapustilo vsako obdobje svojstvene sledi bodisi v fiziognomiji naselja, bodisi v ljudeh, pa v njihovi gospodarski, socialni in kulturni usmerjenosti. Kajti pokrajina z vsemi svojimi značilnimi potezami je odsev človekove ustvarjalne zagnanosti in sploh njegovega kreativnega ali kakršnegakoli drugega udejstvovanja v okolju. Pokrajina z vsemi svojimi naravnimi in socialno-gospodarskimi sestavinami je splet pojavov in procesov, ki jih v medsebojnem prepletanju povzročajo in usmerjajo fizikalno-kemične, biološke in družbenosocialne zakonitosti v najširem pomenu. Toda le redkokje in malokdaj prihaja do popolnega soglasja med naravnimi in družbeno-gospodarskimi procesi in zakonitostmi. Tudi v pokrajini in njenih območjih, ki so ogledalo človekovega dela in bivanja, prihaja do vse-mogočih neuskkljenosti.

Franciscejski kataster iz sredine dvajsetih let 19. stoletja nam ponuja zelo natančen vpogled v zemljiško-posestno in naselbinsko podobo naselij slovenskih pokrajin. Na osnovi podrobne izmere zemljišč so bile izdelane zelo natančne katastrske mape — karte, ki dajejo podobo namembnosti in izrabe kmetijskih zemljišč v tedanjem času. Katerakoli podrobnejša preučevanja sprememb bodisi posameznih zemljiških kultur, bodisi prostorske razporeditve ornih, obdelovalnih, kmetijskih, zazidalnih in drugih zemljišč, se lahko koristno naslonijo na franciscejski kataster. Kajti ta nam omogoča, da spoznamo osnovne spremembe v okviru posameznih zemljiških kategorij in njihove prostorske oziroma pokrajinske razsežnosti. Franciscejska katastrska mapa daje vpogled v površinsko in prostorsko razširjenost posameznih zemljiških kategorij. Katerakoli primerjava s kasnejšim oziroma mlajšim razdobjem ponuja temeljne razvojne značilnosti na področju spreminjanja kmetijskih, gozdnih in drugih zemljišč. Prav zato, ker smo dobili s franciscejskim katastrom prvič podrobneje zarisano površinsko razporeditev posameznih zemljiških kategorij, predstavlja z vsem svojim spremljajočim spisovnim ali protokolarnim gradivom enkrat in nadvse dragocen ter nenadomestljiv vir za najrazličnejša historično-geografska preučevanja podeželja. In dalje: na podlagi ugotovljenih sprememb je mogoče nakazati glavne razvojne težnje, ki se kažejo na področju kmetijskega zemljišča v posameznih obdobjih (prim. Ribnikar, 1982; Natek, 1979).

Pregled franciscejskega katastrskega operata, ki se sestoji iz spisovnega in grafičnega (kartografskega) dela, nam omogoča rekonstrukcijo nekaterih zemljiško-posestnih sestavin Vitanja iz začetka 19. stoletja. Že sama velikost katastrske

občine Vitanje, ki meri 174 ha in je nekajkrat manjša v primerjavi s soslednjimi, kaže na izjemnost med predalpskim in subpanonskim območjem. Nekdanja pa tudi današnja posebnost in izjemnost Vitanja je v tem, da je njegovo prebivalstvo odvisno od dela in proizvodnega utripa vseh mogočih neagrarnih dejavnosti, medtem ko je glavnina okoliškega in zalednega prebivalstva živela od kmetijstva in gozdarstva.

Dosedanja preučevanja so pokazala, da je bila gospodarsko-prebivalstvena podoba Vitanja v 19. stoletju zelo heterogena. Po Schmutzovih navedbah je imelo naselje Vitanje trg v začetku 19. stoletja 77 hiš in 364 prebivalcev, leta 1869 75 hiš in 396 prebivalcev. Konec 19. stoletja je bilo v trgu 69 hiš in 355 prebivalcev. V pretežno kmečkem delu — v Vitanjski vasi, ali kot ga imenuje Schmutz — Wettensky — Okolza, je bilo okrog leta 1820 32 hiš in 178 prebivalcev. Petdeset let kasneje, leta 1869 je štela 29 hiš in 146 prebivalcev, leta 1900 pa 26 hiš in 129 prebivalcev, med katerimi je bilo komaj 45,7 % moških (leta 1869 je bilo 45,2 % moških). V nasprotju z navedenim razmerjem je bilo istega leta v naselju Vitanje trg skoraj izravnano razmerje med moškimi in ženskami. (Leta 1869 je bilo med tržani 47,7 % moških. Prim. Schmutz, 1823, 333; Leksikon občin za Štajersko, Dunaj 1904; Orts Repertorium des Herzogthumes Steiermark, Graz 1872.)

Podrobnejša členitev navedenih podatkov nam omogoča zarisati temeljni gospodarski utrip naselja v preteklem stoletju. To velja še toliko bolj, ako podpiramo že večkrat ugotovljeno in v praksi potrjeno spoznanje, da vsakokratni gospodarski razvoj neposredno vpliva na rast oziroma na spremembe števila prebivalstva. V tem pogledu je tudi za naš pregled zelo zanimiva rast števila prebivalstva v Vitanju v 19. stoletju. Ugotavljamo namreč, da je imelo Vitanje v začetku 19. stoletja celo za 11 % več prebivalcev, kot osemdeset let kasneje, to je ob koncu stoletja. Med vidnejše vzroke za opisano stanje je treba uvrstiti tiste spremembe, ki so nastale z razkrojem fevdalnega sistema, pa s preusmeritvijo prometnih tokov s ceste na železnico, koncentracijo železarstva, ki mu majhni, krajevni energetske viri niso zadoštovali več za njegov nadaljnji razvoj.

Analiza prebivalstvenih razmer je pokazala, da sta imela trg in vas zelo različen demografski razvoj. Prebivalstvo vaškega dela Vitanja se je zmanjševalo od popisa do popisa: v obdobju 1820—1869 za 18 %, v naslednjih tridesetih letih pa za 12 %. To pomeni, da med obdobjema 1820—1869 in 1869—1900 ni bilo bistvene razlike v intenziteti zmanjševanja števila ljudi v naselju Vitanje vas.

Povsem drugačna je bila rast števila prebivalcev na območju vitanjskega trga. V prvem petdesetletnem obdobju — 1820—1869 se je povečalo število ljudi za 9 %, v naslednjem obdobju (1869—1900) pa zmanjšalo za 10,4 %. Nedvomno so nakazane demografske spremembe učinkovale na osnovne sestavine prebivalstva kakor tudi na socialno in gospodarsko sestavo in podobo naselja.

K tem osnovnim oznakam naselja dodajmo še naslednje: Ob koncu 18. stoletja je bil v vitanjskem gradu sedež gosposčine z deželnim sodiščem in okrajem, v trgu pa mlin. V prvi polovici 19. stoletja so bili v trgu: gosposčinska cestninska postaja, trivialna šola s 76 učenci, ubožnica in špital. V drugi polovici preteklega stoletja je nastala pod trgom tovarna kos, motik in drugega kmetijskega orodja. Tedaj je dobil trg tudi poštno dostavo, postal pa je upravni sedež rudnikov in železarn v Vitanju. Ob koncu stoletja se je razvilo ob Hudinji žagarstvo, v naselju pa

lesna trgovina (podrobnosti gl. Curk, 1979, 248; Schmutz, 1823, 333). — To so nekateri osnovni podatki, ki nam bodo pomagali osvetliti zemljiško-posestno, socialno in zgradbeno sestavo Vitanja v preteklem stoletju.

SPREMEMBE V ZEMLJIŠKIH KATEGORIJAH V OBDOBJU 1826 – 1896

Zemljiške kategorije so pomembna pokrajinska sestavina, v kateri odsevajo številne in sočasne vzajemnosti med naravnimi danostmi in družbeno-socialnimi in gospodarskimi prilikami določenega območja. Kakršnekoli gospodarske spremembe, ki so posledek v napredku in spreminjanju proizvodnih odnosov in proizvajalnih sil, se neposredno kažejo v prevrednotenju naravnega okolja ter v načinih izrabe tal. Vzporedno s tem se je spreminjal človekov odnos do posameznih zemljiških kategorij in prav v tem je eden izmed glavnih vzrokov za spremembe obstoječega razmerja med posameznimi zemljiškimi kategorijami.

Franciscejski kataster nudi izredno pisano izrabo kmetijskega in drugega zemljišča. Za vsako katastrsko občino je bil sestavljen Izkaz površine zemljišč po njihovi osnovni namembnosti (Ribnikar, 1982, 329). Ta nam nudi zelo podrobno razčlenbo izrabe zemlje po naslednjih kategorijah: zelenjavni vrt, sadovnjak, park (cvetlični ali lepotni vrt), vinograd, hmeljišče, travnik, travnik s sadnim drevjem, pašnik, močvirje, močvirje s trstiko, njiva, njiva s sadnim drevjem, njiva z oljkami, njiva z vinsko trto, njiva z drevjem in vinsko trto, riževo polje, grmovje, gozd, gramoznica in peskokop, glinišče (ilovnata jama), kamnolom, šotišče, golo skalovje, pustota, reka in potok, jezero ali ribnik, soline, pot in cestišče, stavbna parcela (prim. tudi Ribnikar 1982, 330). Poleg teh 29 različnih zemljiških oziroma katastrskih kultur, za katere je bil predpisan oziroma uveden enoten obrazec za vse katastrske občine, najdemo po posameznih območjih še najrazličnejše druge vrste namembnosti in izrabe tal. Za vitanjski predel, kamor prištevamo območje sedmih katastrskih občin: Brezen, Hudinja, Ljubnica, Paka, Spodnji Dolič, Stenica in Vitanje, smo ugotovili za leto 1826 še naslednje kombinacije med posameznimi zemljiškimi kategorijami: k.o. Hudinja: pašnik z grmovjem, travnik z grmovjem, pašnik z drevjem, travnik z drevjem in pašnik s sadnim drevjem. K.o. Paka je imela travnike z drevjem, travnike z grmovjem, pašnike z drevjem pa mokrotne (močvirne) travnike in pašnike, mokrotne pašnike z drevjem, pašnik s sadnim drevjem ali pašnik z grmičevjem. V k.o. Spodnji Dolič so še bili močvirnati travniki, travniki z grmičevjem ali z drevjem, pašniki z grmičevjem ali z drevjem pa novina — frata (Rott Aker) in pašnik s sadnim drevjem. V k.o. Stenica* so bile naslednje dopolnilne kombinacije zemljiških kultur: travnik z grmičevjem, travnik z grmičevjem in drevjem, travnik z drevjem, pašnik s sadnim drevjem, pašnik z drevjem, pašnik z drevjem in grmičevjem, pašnik z grmičevjem in njiva na krčevini. Na območju k.o. Vitanje ni bilo podrobnejšega medsebojnega prepletanja med glavnimi zemljiškimi kulturami.

* V franciscejskem katastrskem operatu za k.o. Stenico nismo našli sumarnega obrazca za izkaz površine zemljišč po katastrskih kulturah. Zaradi primerjave z drugimi območji obravnavanega predela smo ga sestavili na podlagi zapisnika zemljiških in stavbnih parcel, kjer je podana numerična evidenca posameznih parcel, pa njihova namembnost, pripadnost in velikost.

Razporeditev zemljišč in njihova osnovna namembnost sta neposredno odvisni od naravnih razmer kakor tudi od oblik in načinov obdelovanja zemlje. Ob tem lahko ugotovimo naslednje: a) izmera zemljišč in določitev njihove namembnosti sta bili izredno natančno opravljene; b) strukturne razlike med posameznimi zemljišči so navidez že pretirano natančno zarisane. Prav ta podrobna razčlenjenost zunanje podobe kmetijskega zemljišča nam omogoča zarisati zelo podrobno sliko o namembnosti posameznih parcel. Obenem pa nam pomaga rekonstruirati zunanji videz agrarne pokrajine, kakršen je bil v začetku 19. stoletja.

Za osvetlitev in predstavitev spreminjanja zemljiških kultur v k.o. Vitanje smo izbrali tri časovne preseke, in sicer leto 1826, 1842 in 1896. Iz tega je mogoče izluščiti dve obdobji in prikazati značilnosti in temeljne premike na področju izrabe tal. Da bi mogli dobiti kolikor toliko verno podobo o teh spremembah, smo se odločili, da ob k.o. Vitanje primerjamo značilne spremembe, ki so zajele širše območje. Zato smo v pričujoči pregled spreminjanja zemljiških kategorij vključili še sosednja območja, in sicer k.o. Brezen, Hudinja, Ljubnica, Paka, Sp. Dolič in Stenica. To je v glavnem območje, ki je neposredno gravitiralo k Vitanju. Nakazani obseg območja je zajemala vitanjska občina tudi v letih pred drugo svetovno vojno (KLDB, 1937, 568–569). (Etnološka preučitev Vitanja in njegove okolice oziroma njegovega zaledja je ponekod zajela še naselja Kozjak, Skomarje in Stranice. Prim.: Kruh in politika, Lj. 1987, str. 23–25, 31 itd.)

Vitanje in njegovo zemljišče predstavljata v okviru obravnavanega območja izjemen položaj. Ta se ne kaže samo v obsegu vitanjske katastrske občine, ki je najmanjša, temveč tudi v sestavi in namembnosti zemljišč. Že tadva zunanja znaka kažeta, da je opravljalo Vitanje vlogo neagrarnega in središčnega naselja in da so bile v njem osredotočene nekatere uslužnostne in druge dejavnosti, ki so zadovoljevale prenekatere potrebe prebivalcev okoliških naselij. Namenjene so bile daljnovodnemu prometu in nekmetijskim proizvodnim dejavnostim, ki so bile osredotočene v Fužinah (t.j. naselje Brezen) ali na Hudinji. V luči teh dveh dejavnikov je potrebno presojati sestavo in spremembe zemljiških kultur na območju Vitanja in njegovega zaledja.

Tabela 1. Zemljiške kategorije v k. o. Vitanje in v njenem zaledju v 19. stoletju (v ha)

Zemljiška kategorija	1826		1842		1896	
	A	B	A	B	A	B
Njiva	44,3136	1,167,9355	44,0455	1,184,6075	44	1260
Travnik	14,8347	597,0594	18,0635	573,0086	21	652
Vrt	2,6458	6,1386	3,0622	6,2231	3,95	22,2
Vinograd	—	0,2291	—	—	—	0,36
Sadovnjak	5,0767	8,9600	—	—	—	—
Pašnik	26,0570	587,1443	45,2909	679,6439	14	440
Gozd	70,5201	6137,3146	42,5873	6017,6841	49	6014
Nerodovitno	10,9654	111,5693	21,4389	153,0913	421	219
Skupaj	174,4133	8616,3508	174,4883	8614,2585	174	8608

Opomba: A = k.o. Vitanje, B = vitanjsko območje, ki ga sestavljajo k.o. Brezen, Hudinja, Ljubnica, Paka, Sp. Dolič, Stenica in Vitanje.

Leta 1826 je bilo na območju k.o. Vitanje kar četrtnina zemlje namenjene njivskim površinam, kar je predstavljalo skoraj dvakrat višji delež, kot je veljal v povprečju za celoten vitanjski predel. Edinole v k.o. Ljubnica je bil delež njiv še višji in je znašal 30 %. Drugo značilnost v k.o. Vitanje so predstavljali vrtovi in sadovnjaki: prvi so zavzemali 1,5 %, drugi 2,9 % skupnega trškega in vaškega zemljišča. V vseh drugih k.o. je bil delež zelenjavnih vrtoev komaj omembe vreden, in se je gibal med 0,01 % (k.o. Hudinja) in 0,1 % (k.o. Ljubnica, Paka in Sp. Dolič). Tudi delež sadovnjakov kot samostojne katastrske kategorije je bil v zaledju Vitanja komaj omembe vreden, saj se je gibal od 0,04 % (k.o. Hudinja) do 0,1 % (k.o. Brezen, Ljubnica in Stenica).

Ob tem pa moramo omeniti še »sestavljeno« zemljiško kategorijo »travnik s sadnim drevjem«. Ta je zavzemala na območju k.o. Vitanje 2,1 %, v sosednjih in okoliških naseljih pa od 2,3 % (k.o. Brezen) do 0,1 % (k.o. Hudinja).

Leta 1826 so imeli Vitanjčani znaten delež vrtoev in sadovnjakov v okviru svoje zemljiške posesti. Tudi v tem se kaže njegova zemljiško-posestna struktura, v kateri je prevladovala posestna skupina do 1 ha. Ne glede na to ali so tržani ali kočarji, so posedovali samo 1 % zemlje, ki je pripadala Vitanjčanom. (Posestnikov do 1 ha je bilo 49 ali 57 %, in so imeli v povprečju po 0,2381 ha zemlje.) Ta najmanjša posestna skupina je imela poleg stavbišča še vrt in sadovnjak, ki sta se praviloma držala selišča. Za trški tip vitanjskih posestnikov je bila namreč značilna izredno pisana socialna sestava, kar se kaže med drugim tudi v prevladi kočarjev nad drugimi socialnimi oziroma zemljiško-posestnimi skupinami.

Delež travnikov v k.o. Vitanje (6,4 %) je bil skoraj izenačen z njihovo povprečno zastopanostjo na širšem vitanjskem območju (6 %); le tu in tam je njihov delež vidneje odstopal od območnega povprečka, in sicer v k.o. Hudinja (2,6 %) in Stenica (3,8 %) kakor tudi na območju k.o. Paka in Sp. Doliča. (11,5 %).

V začetku 19. stoletja je bil obravnavani predel skoraj brez vinogradov. Manjše krpe vinogradov smo našli le v k.o. Brezen (0,2291 ha).

Delež pašnikov je bil zelo različen na območjih posameznih katastrskih občin: v povprečju so zavzemali 6,8 %, v k.o. Vitanje 15 %, v drugih k.o. od 2,5 % (Hudinja) do 12,5 % (Sp. Dolič). — Ob tem je treba poudariti, da smo tako k pašnikom kakor tudi k travnikom vračunali vse tiste sestavljene zemljiške kategorije, kjer so bile katastrskima kulturama »pašnik« oziroma »travnik« dodane še dopolnilne oznake izrabe oziroma namembnosti (npr. pašnik s sadnim drevjem, grmovjem, drevjem itd.). Obenem pa nam takšna dopolnilna oziroma kombinirana izraba zemljišča ponuja v razmislek poti in smeri razvoja naše kmetijske in sploh kulturne pokrajine. Vse navedbe franciscejskega katastra, ki nam omogočajo obnoviti socialno in drugo podobo takratnih naselij in območij, je potrebno vrednotiti v luči sočasnih — takratnih družbenosocialnih in gospodarskih gibanj in sprememb.

Gozdovi so pokrajinsko značilna in gospodarsko pomembna zemljiška kategorija. V mnogim obdobjih so gozdovi neposredno vplivali na gospodarsko usmerjenost in trdnost kmečkih gospodarstev. Leta 1826 so pokrivali gozdovi dve petini k.o. Vitanje, kar je pomenilo najnižji delež gozdov na vitanjskem območju, kjer so zavzemali v povprečju 71 %. Gozdovi so najbolj na gosto poraščali svet v hribovskih predelih, kjer je bila obljudenost v obliki samotnih kmetij najbolj redka. Dve tretjini površin in več je bilo namenjenih gozdovom v k.o. Brezen (66 %), Stenica

(74 %) in Hudinja (88 %), v drugih naseljih pa med 47 % (k.o. Ljubnica) in 58 % (Paka).

Med svežnji franciscejskega katastrskega operata se nahaja tudi rektifikacijska mapa s spremljajočimi pisnimi dokumenti in podatki. Nastali so v začetku 40. let 19. stoletja in prinašajo oziroma prikazujejo vse popravke, spremembe in dopolnitve, ki so nastale po izdelavi franciscejskega katastra (prim. Ribnikar, 1982, 332–333). Med tem gradivom je tudi sumaričen prikaz zemljiških kultur za leto 1842. Zaradi nekaterih značilnih razlik, ki so nastale med letoma 1826 in 1842, je že mogoče zarisati glavne težnje na področju spreminjanja zemljiških kategorij. Ob tem je potrebno opozoriti, da stanje katastrskih kultur leta 1842 ni več tako podrobno razčlenjeno, kot je bilo v franciscejskem katastru. Kljub temu nas gradivo zadovoljuje, saj omogoča prikazati vse tiste temeljne spremembe, ki so odsev sočasnega gospodarskega in socialnega razvoja.

Razčlenitev podatkov, ki so predstavljeni v tabeli 1, pokaže naslednje značilnosti: V obdobju 1826–1842 so se na območju k.o. Vitanje zmanjšale površine gozdov (za –40 %) in selišč (–2,5 %), njivske površine so stagnirale, povečala pa so se zemljišča pašnikov (+74 %), travnikov s sadovnjaki (+66 %), vrtov (+16 %) in travnikov (+7,5 %). Areal nerodovitnih površin je narastel od 7,79 ha na 18,35 ha (+153 %).

Nekoliko drugačne so bile spremembe na celotnem vitanjskem območju, ki ga je sestavljalo sedem katastrskih občin oziroma osem naselij. Na tem območju so se zmanjšale travniške (–7,5 %) in gozdne površine (–2 %), vse druge zemljiške kategorije pa so se povečale. Najbolj so se povečali: nerodovitne površine (+49 %), pa travniki s sadovnjaki (+17,7 %) in pašniki (+15,7 %), medtem ko je prišlo pri njivah, vrtovih in seliščih oziroma zazidalnih površinah le do neznatnih sprememb, ki nakazujejo prej stagnacijo kot prirastek.

Podrobnejši pregled osnovnega statističnega gradiva pokaže, da je bila dinamika spreminjanja zemljiških kategorij v posameznih predelih vitanjskega območja zelo raznolika. V letih 1826–1842 so se njivske površine najbolj povečale v k.o. Hudinja (+7,7 %), travniki na območju k.o. Vitanje (7,5 %). Površine travnikov s sadnim drevjem so se najbolj razširile v k.o. Paka (+69 %) in Vitanje (+66 %) ter v k.o. Brezen (+36 %). Pašniki so se povečali poleg k.o. Vitanje še v k.o. Paka (+26 %), Sp. Dolič (+13,5 %) in Brezen (+19,6 %). Areal gozdov se je povečal samo v k.o. Ljubnica (+1,3 %), povsod drugod je stagniral, ali pa upadel, in sicer najmočneje v k.o. Sp. Dolič (–4 %).

Zazidane površine so se povečale od 0,2 % (k.o. Brezen) do 12,5 % (k.o. Ljubnica). Vse druge nerodovitne površine (ceste, poti, potoki, skalovje itd.) so ali stagnirale (npr. na območjih k.o. Hudinja, Ljubnica in Paka) ali pa so se povečale od 72 % (k.o. Brezen) do 114 % (k.o. Stenica) oziroma 153 % (k.o. Vitanje).

Sredi devetdesetih let 19. stoletja, ko so ponovno na voljo podrobnejši katastrski podatki po najmanjših števno-davčnih območjih – katastrskih občinah – smo dobili precej spremenjeno podobo razmerij med zemljiškimi kategorijami. Pri tem spoznamo, da so se nekdanja razmerja med katastrskimi kulturami močno spremenila v korist enih in v škodo drugih zemljišč.

Za širše območje Vitanja je ugotovljeno, da so se v letih 1842 do 1896 povečale njivske (+6,4 %), travniške (+13,9 %) in nerodovitne površine (+43 %), pašniki so

se skrčili za 35 %, površine gozdov pa so ostale skoraj nespremenjene. V k.o. Vitanje je bila dinamika spreminjanja zemljiških kultur nekoliko drugačna, kot smo jo opisali za širše vitanjsko območje. V k.o. Vitanje so se povečale površine travnikov (+17 %), vrtov (+29 %) in gozdov (+15 %) ter nerodovitnega sveta (+96 %), pašniki so se zmanjšali za 69%, medtem ko se velikost njivskih površin ni bistveno spremenila.

Prav tako karakteristične so spremembe zemljiških kategorij v celotnem obdobju — 1826–1896. Na območju k.o. Vitanje je prišlo do največjih premikov pri travnikih (+87 %) in nerodovitnih površinah (+283 %), ki so se povečale, medtem ko so se zmanjšale površine pašnikov (–46 %), gozdov (–30,5 %) in sadovnjakov (–22 %). Do zelo podobnih sprememb je prišlo na širšem vitanjskem območju, kjer so se povečale njivske (+7,9 %), travniške (+26,6 %) in nerodovitne površine (+95,5 %), zmanjšali pa pašniki (–25 %) in gozdovi (–2 %).

Sestava zemljiških kultur v letu 1896 je zanimiva še z enega vidika: Tedaj so bili vinogradi raztreseni kar v treh k.o. (Brezen, Ljubnica in Paka). Njihova skupna površina je sicer znašala komaj 0,36 ha, zato tudi niso predstavljali kakršnekoli gospodarske vrednosti. Vendar so pomembni z geografskega vidika, saj v njihovi razširjenosti vidimo poskuse posameznikov, da bi razširili nasade vinske trte tudi na južna pobočja Pohorja, Stenice ter na jugovzhodno stran Paškega Kozjaka. Omenjene vinogradniške parcele so skrajni zahodni odmevi subpanonskega vinogradništva. Znatno več vinogradov je bilo vzhodno in južno od obravnavanega območja (npr. k.o. Stranice, Socka, idr.; prim. Belec, 1973, 162).

Kakorkoli že poskušamo vrednotiti pomen zemljiških kategorij v geografiji, lahko vedno spoznavamo, da so pomembna pokrajinska sestavina. Zemljiške kategorije predstavljajo pravzaprav sintezo med naravnimi in socialnimi ter gospodarskimi prvinami geografskega okolja. V njih je začrtano temeljno razmerje med naravnimi in družbenimi činitelji okolja pa vplivi človekovih dejavnosti in njegove odvisnosti od naravnih virov. Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da se v zemljiških kulturah ter v njihovih spremembah kažejo odmevi in odnosi med proizvodjalnimi sredstvi in proizvodjalnimi silami. Ne smemo pozabiti, da so se s spremembami kmetijske obdelovalne tehnike tudi menjala razmerja med posameznimi katarskimi kategorijami. Vsako obdobje, ki je prineslo z novimi orodji tudi nove možnosti na področje obdelovanja zemlje, zahteva ponovno prevrednotenje obstoječe namembnosti kmetijskih zemljišč. V novem ovrednotenju zemljišč in v iskanju njihove najbolj smotrne in ustrezne izrabe bodisi v tradicionalne, bodisi v novo prilagojene in oblikovane oblike kmetijske proizvodnje, prihaja nenehno do sprememb v osnovni izrabi in namembnosti kmetijske zemlje. Spreminjanje in menjavanje razmerja med posameznimi zemljiškimi kulturami je trajen proces. Zato je pomembno in dragoceno ugotavljati smeri in oblike spreminjanja namembnosti zemlje. Čim več podatkov imamo na voljo, s tem bolj zanesljivimi argumenti moremo potrjevati spremembe, ki jih prinašata družbeni in tehnološki razvoj v pokrajino.

ZEMLJIŠKO-POSESTNA SESTAVA

Zemljiška posest in njena sestava osvetlujeta pomen in vlogo kmetijstva na določenem območju. Tudi za nekmečka naselja, ki so praviloma središča neagrarnih dejavnosti in s tem namenjena in povezana z zaledjem, je zemljiška posest ka-

zalec njihovega porekla in razvoja. Kajti prav v strukturi zemljiške posesti kakor tudi v nekdanjih zemljiško-posestnih odnosih so zarisane glavne smeri v razvoju trških in mestnih naselij, marsikdaj pa tudi številnih farnih središč. Pri razčlenitvi socialne sestave naselij nam pomagata zemljiška posest in njena sestava pojasniti prenekatero sočasno in relevantno potezo, ki se je ohranjala v podobi naselja skozi več obdobj. Prav v tem vidimo enega izmed mnogih drugih razlogov še potrebo, da vključimo tudi zemljiško-posestno stanje v osnovni pregled nekdanje naselbinske strukture.

Franciscejski kataster nam je omogočil, da smo sestavili zelo podrobno skico zemljiško-posestnega stanja v Vitanju leta 1826 (prim. tabelo 2). Ugotovili smo, da je tedaj pripadalo Vitanjčanom 1175,45 ha zemlje različnih kultur. Od tega je odpadlo na trško sosesko 51,49 ha; vaška soseska je imela 0,4111 ha, v lasti vitanjske občine je bilo 7,8918 ha nerodovitnih površin, ki so bile namenjene cestam, kolo-vozem, potem in potokom.

V k.o. Vitanje, ki je merila 174,4133 ha, so imeli Vitanjčani 172,1083 ha zemlje, vso drugo posest pa v sosednjih katastrskih občinah. Leta 1826 so imeli Vitanjčani kar 85 % svoje zemlje raztresene v sosedstvu in samo 15 % na ožjem domačem območju. Pri tem moramo upoštevati tudi dejstvo, da je bil v trgu tudi sedež fevdalne zemljiške gosposčine, ki je imela 705,0775 ha zemlje*. Nanjo je odpadlo kar tri petine vitanjske posesti, medtem ko je imelo preostalih 85 posestnikov le 40 % zemljišč. To razmerje nam posredno kaže tudi na gospodarsko stanje vitanjskega trga in vasi. Do industrijske revolucije je pomenila zemlja številnim posestnikom osnovno hrbtenico gospodarskega obstoja in napredka. Kajti zemljiška posest je dajala gospodarjem oziroma lastnikom sredstva, ki so se bolj ali manj uspešno pretakala v nastanek in razmah številnih novih neagrarnih panog gospodarstva. Zato smemo trditi, da se je znaten del presežne vrednosti iz kmetijske proizvodnje tudi na vitanjskem območju pretapljal v nastanek in razvoj glažutarstva in drugih obrtnih ali že napol industrijskih obratov.

Leta 1826 je bilo v Vitanju 86 zemljiških posestnikov. Če iz tega števila izvzamemo fevdalno zemljiško veleposest in cerkev, ki je imela 20,2585 ha zemlje, ostane za naše nadaljnje razglabljanje 84 gospodarstev, ki so posedovala 390,3268 ha, ali na posestnika je prišlo v povprečju po 4,6467 ha.

Največ posestnikov, in sicer kar 58 %, je imelo komaj do 1 ha zemlje; vse druge velikostne skupine vitanjskih kmečkih gospodarstev so bile manj številne: posestnikov skupine od 1–3 ha je bilo 13,1 %, od 3–5 ha 4,8 %, v skupini od 5–10 ha 5,9 %, 10–20 ha 10,7 %, v skupini gospodarstev z več kot 20 ha zemlje je bilo 6 oziroma 7,1 % posestnikov.

Posamezne velikostne skupine zemljiških posestnikov so bile z različnim deležem udeležene pri lastništvu zemljiške posesti. Prvi, najnižji posestni skupini je pripadalo le 3 % zemlje, drugi je pripadalo 5 %, lastniki tretje posestne skupine (od 3 do 5 ha) so imeli v svojih rokah 3,8 % vitanjskih kmetijskih in gozdnih površin. Posestna skupina od 5–10 ha je bila udeležena na eni desetini vitanjskega zemljiš-

* Pri sestavi zemljiške posesti na območju Vitanja smo se naslonili na pregled naslednjih k.o.: Brezen, Hudinja, Kozjak, Ljubnica, Paka, Paka pri Velenju, Skomarje, Gornji in Spodnji Dolič, Stenica in Stranice. Računati pa smemo z možnostjo, da so imeli Vitanjčani zemljiško posest še v drugih območjih, oziroma v drugih katastrskih občinah.

Tabela 2. Zemljiško-posestna struktura Vitanja 1826. leta (v ha)

Posestna skupina	Število posestnikov	Njive	Travniki	Vrtovi	Sadovnjaki	Pašniki	Gozdovi	Grmičevje	Stavbišče in nerodov.	Skupaj	
Do 1 ha	49	A	4,4030	1,4452	1,1876	2,2566	0,8694	—	1,0881	11,2499	
		B	0,1349	0,0755	—	—	0,0726	0,1068	0,0298	0,4196	
		C	4,5379	1,5207	1,1876	2,2566	0,9420	0,1068	0,0298	1,0881	11,6695
1 – 3 ha	11	A	7,2531	1,7219	0,1629	0,4270	2,2295	2,8205	—	0,4385	15,0534
		B	1,6580	0,9320	—	—	0,1770	1,8886	0,0262	0,0126	4,6944
		C	8,9111	2,6539	0,1629	0,4270	2,4065	4,7091	0,0262	0,4511	19,7478
3 – 5 ha	4	A	5,9344	1,7591	0,0173	0,1906	0,8944	—	—	0,0935	8,8893
		B	0,3392	—	—	—	0,1712	5,6274	—	—	6,1378
		C	6,2736	1,7591	0,0173	0,1906	1,0656	5,6274	—	0,0935	15,0271
5 – 10 ha	5	A	2,7749	0,8653	0,2097	0,1629	5,5938	6,9408	—	0,1852	16,7326
		B	0,3029	2,1911	—	—	0,1626	19,3061	0,8935	—	22,8562
		C	3,0778	3,0564	0,2097	0,1629	5,7564	26,2469	0,8935	0,1852	39,5888
10 – 20 ha	9	A	9,4121	4,1145	0,1547	0,7122	4,4846	10,3932	—	0,2485	29,5198
		B	14,5970	10,7464	0,0137	0,0525	2,4568	76,5252	—	0,0108	104,4024
		C	24,0091	14,8609	0,1684	0,7647	6,9414	86,9184	—	0,2593	133,9222
20 ha in več*	8	A	13,1163	4,3544	1,0255	2,1055	7,1369	1,6207	0,7553	0,7543	30,8689
		B	12,4494	6,2618	0,0144	—	3,8945	842,1081	0,0417	0,0590	864,8289
		C	25,5657	10,6162	1,0399	2,1055	11,0314	843,7288	0,7970	0,8133	895,6978
Skupaj:	86	A	42,8938	14,2604	2,7577	5,8548	21,2086	21,7752	0,7553	2,8081	112,3139
		B	29,4814	20,2068	0,0281	0,0525	6,9347	945,5622	0,9912	0,0824	1003,3393
		C	72,3752	34,4672	2,7858	5,9073	28,1433	967,3374	1,7465	2,8905	1115,6532
Soseska trg	A	—	—	—	—	2,8180	48,6735	—	—	51,4915	
Soseska vas	A	—	—	—	—	0,4111	—	—	—	0,4111	
Občina Vitanje	A	—	—	—	—	—	—	—	7,8918	7,8918	

Opomba: * Upoštevana je tudi zemljiška posest gosposke in cerkve. A – posest na območju k.o. Vitanje; B – Vitanjska zemljiška posest v sosednjih katastrskih občinah; C – Celokupna zemljiška posest Vitanjčanov leta 1826.

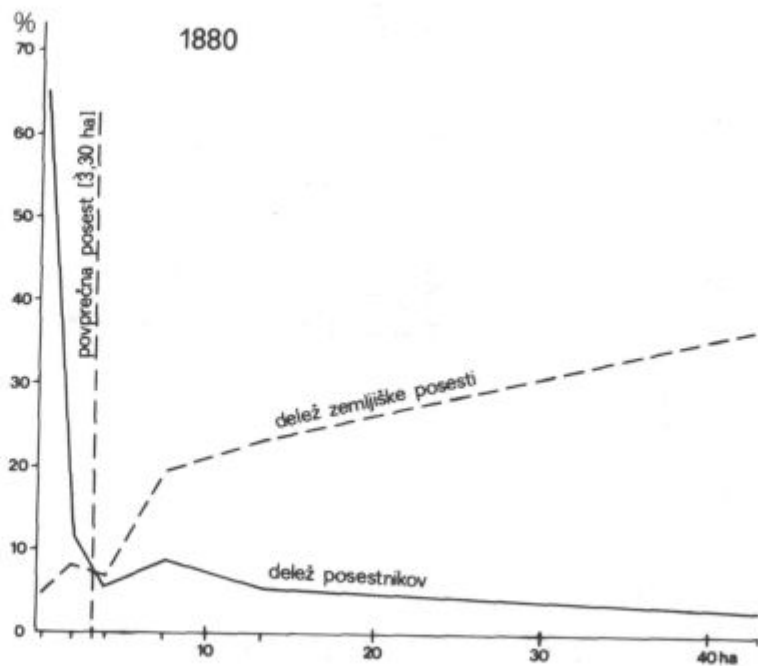
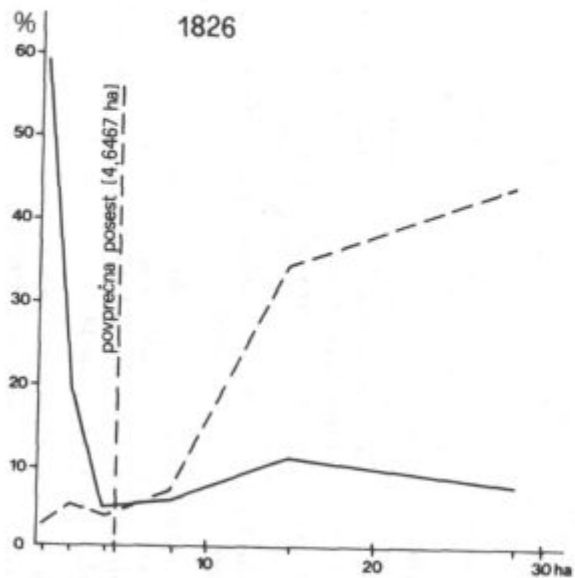
ča, posestniki od 10 do 20 ha so imeli dobro tretjino in samo 6 vitanjskih gospodarstev je razpolagalo s 43,6 % zemlje. Razmerja med deležem posestnikov in odstotkom njim pripadajočega zemljišča pridejo najlepše do veljave na grafikonu, ki predstavlja takoimenovane »agrarne škarje« (prim. sliko 1). Iz slike je zelo nazorno videti, v kakšnem razkoraku so posestniki in njihovo zemljišče v posameznih velikostnih skupinah. Ob tem smo ugotovili, da so »agrarne škarje« najbolj odprte pri prvi in drugi ter pri peti in šesti velikostni skupini posestnikov, najbolj zaprte pa so pri posestnih skupinah 3–5 ha in 5–10 ha.

Predstavljeno gradivo v tabeli 2 nam omogoča še nadaljnjo podrobnejšo členitev vitanjske zemljiške posesti. Med drugim nas je v prvi vrsti zanimalo razmerje med deležem posesti, ki jo je imela posamezna velikostna skupina gospodarstev na območju domače – vitanjske katastrske občine in kolikšen del posesti so imeli Vitanjčani v drugih, sosednjih območjih. Leta 1826 so imeli Vitanjčani v domači k.o. le dobro četrtino zemljiške posesti, vsa druga je bila razmetana v sosednjih območjih. Ob tem ugotavljamo, da z večanjem posesti narašča tudi delež zemlje v drugih katastrskih občinah. Posestniki prve velikostne skupine so imeli samo 3,6 % svoje zemlje v drugih k.o., gospodarstva z več kot 20 ha pa so imela izven k.o. Vitanje devet desetin zemlje. Tudi te navedbe kažejo, da je živelo vitanjsko prebivalstvo pretežno od dela in zaposlitve v neagrarnih dejavnostih. O tem nas prepričujejo še naslednji podatki: njivske površine so zavzele le 6,5 % vitanjske zemljiške posesti, travniki 3 %, pašniki 2,5 % in kar 86,7 % je odpadlo na gozdove. Od tega so merili Mullejevi gozdovi 701,52 ha.

Razčlemba podatkov kaže, da je ozka plast predvsem vitanjskih tržanov posedovala že v začetku 19. stoletja večje površine gozdov, in sicer v okoliških predelih. Morda smemo že v tem gledati prve začetke koncentracije gozdnega bogastva, ki so ga ponujala južna pobočja Pohorja, Paškega Kozjaka in Stenice in katera je dosegla višek v letih po prvi svetovni vojni? Znano je, da je postalo Vitanje eno izmed pomembnih žarišč in središč lesne trgovine in primarne predelave lesa. Prepričan sem, da moremo vsaj nekatere razloge za vse to iskati tudi v gozdovih, ki so pripadali Vitanjčanom.

V tem pregledu ne moremo prezreti skupnega vaškega in trškega zemljišča. Vitanjskim tržanom je pripadalo 2,8180 ha pašnikov in 48,6735 ha gozdov, medtem ko je imela vaška skupnost (soseska) le 0,4111 ha pašnikov.

Do leta 1880 se je spremenila zemljiško-posestna struktura Vitanja. Najpomembnejša so naslednja spoznanja: Od leta 1826 do 1880 se je število posestnikov zmanjšalo od 84 na 69, ali za 18 %. Prav tako se je zmanjšal areal zemljišč, ki so jih posedovali Vitanjčani. V tem času se je vitanjska zemljiška posest zmanjšala od 1175,4476 na 555,7336 ha, to je za – 53 %. Do tega močnega zmanjšanja je prišlo predvsem na račun razkroja tamkajšnje zemljiške gosposčine, katere posest se je v tem času zmanjšala od 705,0775 na 245,7178 ha. Toda v istem času se je zmanjšala tudi posest vitanjskih tržanov, kmetov in kočarjev, in sicer od 390,3268 ha na 227,6932 ha. Pri tem spoznamo, da se je v strukturi vitanjske zemljiške posesti zmanjšal predvsem tisti del posesti, ki so ga imeli Vitanjčani v sosednjih katastrskih občinah, medtem ko je areal njihove zemlje na območju k.o. Vitanje upadel le za 5 % (od 99,4297 ha v letu 1826 na 94,6334 ha v letu 1880). Njihova »zunanja« posest se je zmanjšala od 290,0883 ha na 133,0598 ha, torej za 54 %. Morda so k tem spremembam največ prispevali razkroj fevdalne veleposesti, propad pohorskih

Sl. 1. Zemljiško-posestna struktura Vitanja v 19. stoletju.

glažut, odselitev nekaterih vitanjskih uslužbencev, ki so bili tudi lastniki zemlje itd. Da bi mogli razčistiti tudi to vprašanje, bi bilo potrebno podrobno preučiti zemljiško-posestno strukturo v vseh tistih območjih, kjer so imeli Vitanjčani svojo posest. To pa presega okvir pričujočega prispevka.

Tabela 3. Zemljiško-posestna struktura Vitanja okrog leta 1880 (v ha)

Posestna skupina	Število posestnikov	Skupna površina	Posest v drugih k.o.	Posest v k.o. Vitanje	Povprečna velikost posesti
Do 1 ha	45	11,3953	1,4502	9,9451	0,2532
1 – 3 ha	8	17,6121	2,3971	15,2150	2,2015
3 – 5 ha	4	15,8141	8,1917	7,6224	3,9535
5 – 10 ha	6	44,6351	24,4522	20,1829	7,4392
10 – 20 ha	4	52,7582	19,2273	33,5309	13,1895
Nad 20 ha	2	85,4784	77,3413	8,1371	42,7392
Skupaj	69	227,6932	133,0598	94,6334	3,2999
Veleposest	1	245,7178	235,3073	10,4105	
Cerkev		22,4384	13,3069	9,1315	
Soseska		50,9152	–	50,9152	
Občina Vitanje		6,7265	–	6,7265	
Okraj Sl. Konjice		2,0947	–	2,0947	
Šola Vitanje		0,1478	–	0,1478	
Skupaj		328,0404	248,6142	79,4262	

Skratka, v vseh teh spremembah, ki so odsev tedanjih gospodarskih, socialnih in političnih reform ter njihovih prilagoditev novim razvojnim možnostim in težnjam, se kaže človekov odnos do zemlje in proizvodnje, ki je temeljila na naravnih danostih.

Primerjava zemljiško-posestne strukture Vitanja med letoma 1826 in 1880 kaže nekatere osnovne spremembe. Število zemljiških posestnikov in areal njihovega zemljišča sta se zmanjšala, prav tako je upadla tudi povprečna velikost kmečkih gospodarstev od 4,6367 ha na 3,2999 ha (prim. sliko 1). Spremenila so se tudi razmerja med posameznimi velikostnimi skupinami gospodarstev in njim pripadajočim zemljiščem. To opozarja, da spremembe niso bile enosmerno razporejene med posameznimi socialnimi oziroma posestnimi skupinami. Leta 1880 je bilo manj posestnikov v prvi in zadnjih dveh skupinah; število posestnikov od 3 do 5 ha je bilo enako kot leta 1826, in le v skupini posestnikov od 5 do 10 ha se je njihovo število povečalo od 5 na 6 lastnikov.

Vse te spremembe so neposredno vplivale na povprečno velikost posesti v posameznih velikostnih skupinah. Ta se je zmanjšala v primerjavi z letom 1826 pri posestnikih do 1 ha, v skupini od 5 do 10 ha in v posestni skupini od 10 do 20 ha, v ostalih treh skupinah pa se je povečala.

S tega področja nam ostane še vprašanje, kje so imeli Vitanjčani svojo posest. Podatki kažejo, da je imelo leta 1826 39 tržanov in vaščanov Vitanja (sem pa sta

všteta tudi cerkev in veleposest!) zemljo še v osmih sosednjih katastrskih občinah. Petdeset let kasneje se je vitanjska posest v soseščini zmanjšala kar za 65 %, pa tudi število posestnikov, ki so imeli zemljo v drugih k.o., se je znižalo od 39 na 30, to je za -23 %. (Vse podrobnosti so prikazane v tabeli 4. O nekaterih vidikih in značilnostih veleposesti primerjajte še: B. Berce-Bratko in D. Krnel - U m e k , 1987, 25 - 28).

Tabela 4. Zemljiška posest Vitanjčanov leta 1826 in 1880 v sosednjih katastrskih občinah (v ha)

Katastrska občina	1826		1880	
	Število	Areal v ha	Število	Areal v ha
Brezen	1	79,8039	—	—
Hudinja	1	466,1245	—	—
Ljubnica	4	14,9556	4	13,2048
Paka	4	7,8763	5	13,5814
Skomarje	2	3,1410	3	4,0728
Sp. Dolič	1	59,9093	2	64,2225
Stenica	21	270,5483	15	255,8578
Stranice	5	100,9803	1	0,5507
Skupaj	39	1003,3392	30	351,4900

Z druge plati je zanimivo vprašanje, ali so tudi gospodarji iz sosedstva imeli na območju k.o. Vitanje svojo zemljiško posest? Leta 1826 so imeli 4 iz drugih krajev zemljo v k.o. Vitanje, in sicer so to bili: zdravnik Jože Leykauf iz Mozirja, rudar Jurij Kaus iz Brezna, fužinar Ivan Vinkler ter J. Perger iz Velenja. Tistega leta je imela k.o. Vitanje 88 posestnih listov.

Okrog leta 1880 je imela k.o. Vitanje 116 posestnih listov, med katerimi so bili štirje posestniki od drugod; njim je pripadalo 2,0890 ha zemlje in so bili iz Brezna (M. Slevnik), Pake (F. Koprivnik), Stenice (M. Poklič) ter iz Celja (J. Wokaun). Slednji je imel v Vitanju samo hišo, ki je nekdanj sodila k Novakovi glažuti (prim. C u r k , 1981, 35).

Takšna je bila v osnovnih potezah zemljiško-posestna struktura Vitanja v preteklem stoletju. V njej se prepletajo mnoge značilnosti trškega naselja, ki je prizadevno sprejemalo in podpiralo pobude pri nastajanju in razvijanju nekaterih oblik nekmetijskih in industrijskih gospodarskih in obrtnih dejavnosti. Kolikor bolj so dobivale na pomenu nove — porajajoče se neagrarne dejavnosti, toliko manjši pomen in veljavo je dobivala zemlja. Tudi za Vitanje kot številna druga središčna naselja je značilno, da je bila večina tamkajšnjih gospodinjstev oziroma družin neposredno povezana s kmetijstvom in obdelovanjem zemlje. Čeprav je imela več kot polovica gospodinjstev manj kot 1 ha zemlje, so skušali pridelati vsaj tiste osnovne vsakdanje gospodinske potrebščine, ki jih je terjala preprosta in dolgo časa tudi enolična prehrana večjega dela trškega prebivalstva.

SOCIALNA PODOBA NASELJA V LETU 1826

Socialno-posestno sestavo Vitanja smo sestavili na podlagi Abecednega seznama posestnikov in Seznama posestnikov stavbnega zemljišča*. Oba seznama smo med seboj primerjali in uskladili socialno poreklo vitanjskih zemljiških posestnikov. Ni pa bilo mogoče na osnovi teh dveh virov sestaviti tudi poklicno — zaposlitveno strukturo Vitančanov. Prepričani smo, da so v oznaki »tržan« skriti številni obrtniki in druge dejavnosti, ki so bile brez dvoma razvite tudi v Vitanju bodisi v njegovem trškem, ali v severnem, vaškem delu naselja.

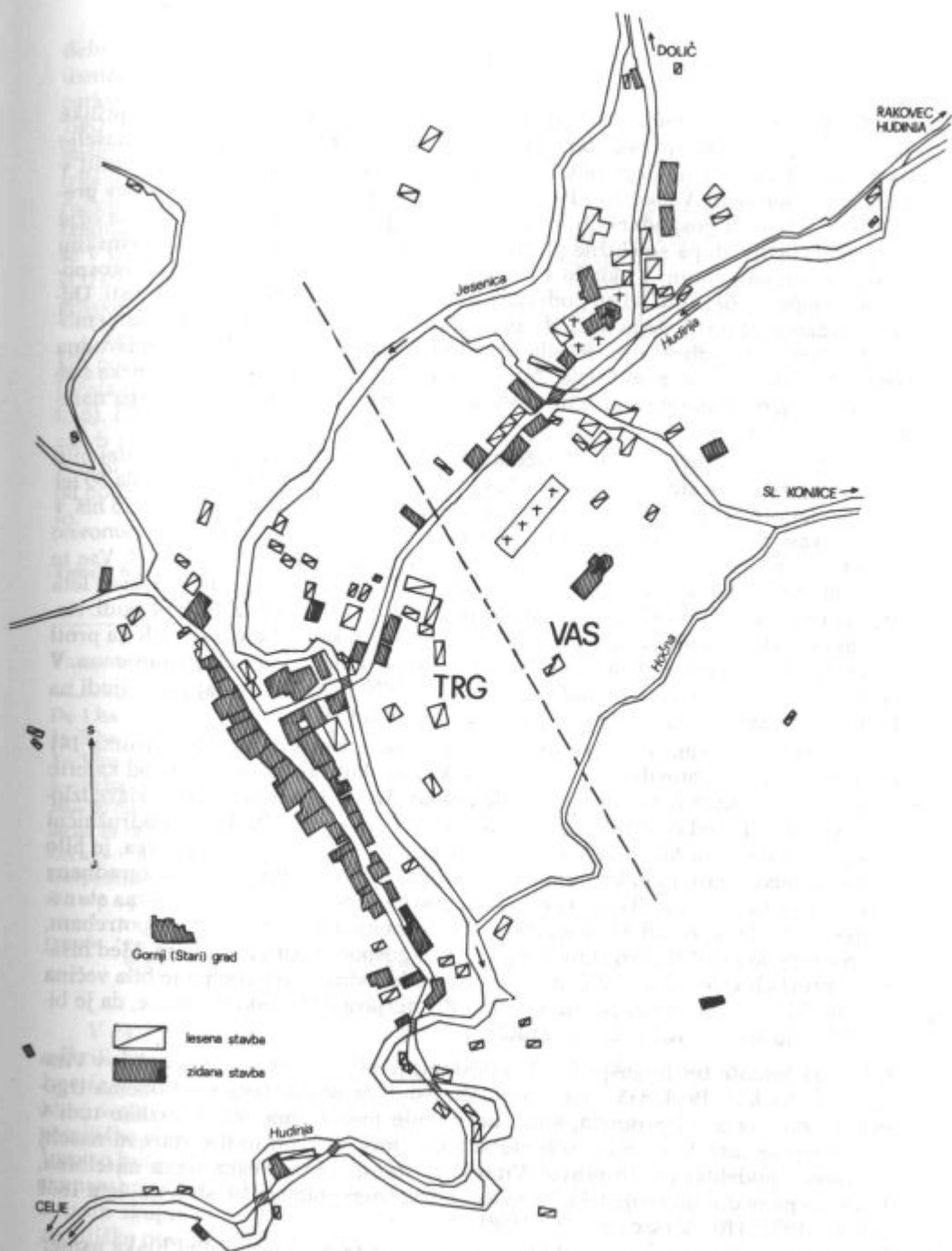
Leta 1826 so med zemljiškimi posestniki prevladovali tržani (64,3%), vsi drugi sloji prebivalstva so bili slabše zastopani. Kočarjev oziroma bajtarjev je bilo 14,3 %, kmetov 9,5 % in 5,5 % mlinarjev. Ta poklic oziroma to dejavnost so opravljali B. Jakopin, J. Ošlak, A. Pungaršeg, G. Remšak in A. Stingelc. Ivan Safer je bil kovač, Ivan Mihelc strugar, Ivan Kugler pa zdravnik. Ignac Novak je imel glažuto na Hudinji, Jože Langus pa je bil žebjar v trgu.

Tabela 5. Socialna sestava zemljiških posestnikov v Vitanju 1826. leta

Stan	Število	Areal posesti (v ha)	Povprečno na 1 posestnika (v ha)
Tržan	54	292,1126	5,5300
Kmet	8	67,1491	8,3936
Kočar	12	2,2080	0,1840
Mlinar	5	4,8602	0,9720
Kovač	1	9,9261	9,9261
Strugar	1	0,9834	0,9834
Zdravnik	1	0,1054	0,1054
Glažutar	1	0,1041	0,1041
Žebjar	1	12,0363	12,0363
Skupaj	84	389,4852	4,6367

Čeprav pogrešamo v predstavljeni socialni podobi Vitanja še nekatere druge poklice in dejavnosti, pa s tem ne moremo trditi, da niso obstajali. Brez dvoma je bilo v trgu večje število gostilničarjev, trgovcev in drugih uslužnostnih obrtnikov, ki so služili domačemu prebivalstvu in daljnovidnemu prometu. Podobna analiza je pokazala, da je bilo na Vranskem razvitih kar 16 različnih obrtnih dejavnosti, ki so služile domačemu in okoliškemu prebivalstvu in prometnim tokovom (prim. N a t e k , 1988, 333 – 335). Obema trgoma, tako Vitanju kot Vranskemu je dajal promet skozi stoletja osnovni pečat razvitosti tistih obrtnih dejavnosti, ki so bile z njim v neposredni povezavi. Zato upravičeno domnevamo, da je imelo tudi Vitanje v začetku 19. stoletja raznovrstne obrtnike, česar pa franciscejski kataster ne pokaže.

* Tudi na tem mestu se iskreno zahvaljujem dr. Božu O t o r e p c u , znanstvenemu svetniku SAZU, za ljubeznivo pomoč pri transkripciji in določitvi poklicev zemljiških posestnikov na območju k.o. Vitanje.

Sl. 2. Osrednji del Vitanja po franciscejskem katastru leta 1826. Stavbni značaj naselja.

ZGRADBENA SESTAVA NASELJA V LETU 1826

Gospodarske, prometne, socialne in nenazadnje tudi nekatere naravne prilike so opredeljevale zunanjo podobo vitanjskemu naselju. Kolikor bolj je bilo naselje usmerjeno v neagrarne dejavnosti, tem manj kmečkih elementov je bilo čutiti v stavbah in domovih. Vsako naselje s svojimi raznovrstnimi stavbami je odsev preteklih in sočasnih gospodarskih in drugih funkcij, ki jih je opravljalo ali za ožje krajevno zaledje ali pa so služile prometnim, obrtnim, industrijskim, trgovinskim in še drugim namenom. V skladu s funkcijo naselja in z njegovo družbeno-gospodarsko vlogo v pokrajini so se podrejele in prilagajale posamezne dejavnosti. Odsev najraznovrstnejših dejavnosti, ki so dajale ljudem zaslužek, se kaže v namembnosti stavb in zgradb. V njih je bila praviloma osredotočena celotna proizvodna dejavnost z neagrarnega področja. Zato so tudi stavbe pomembna pokrajinska sestavina, s katerimi so vsaj posredno začrtane osnovne funkcije posameznega naselja.

S c h m u t z — ovi podatki iz začetka 20. let 19. stoletja kažejo, da je tedaj bilo v Vitanju 109 hiš, in sicer 77 v trgu in 32 v vasi (S c h m u t z , 1823, 33). Toda 50 let kasneje, leta 1869, so ob rednem popisu prebivalstva našli v Vitanju trgu 75 hiš, v Vitanje vasi pa 29 hiš. Podatki za leto 1900 kažejo, da se je število hiš ponovno zmanjšalo. Konec prejšnjega stoletja so našli v trgu 69 hiš, v vasi 26 hiš. Vse te spremembe so vplivale, da se je število ljudi na hišo vidno spreminjalo. Okrog leta 1820 je prišlo v trgu po 47 ljudi na 10 hiš, leta 1869 53 oseb in leta 1900 51 ljudi. Navedeni podatki kažejo, da se je prebivalstvo v trških hišah od začetka stoletja proti koncu 19. stoletja povečevalo. Nasprotno pa ugotavljamo za naselje Vitanje vas. V njem se je zmanjšalo število ljudi na hišo. Leta 1820 je prišlo skoraj po 56 ljudi na 10 hiš, leta 1869 50 in leta 1900 pa že nekaj manj kot 50 oseb.

Po franciscejskem katastru je bilo na območju k.o. Vitanje 140 oziroma 141 stavbnih parcel. Ugotovili smo, da je imelo Vitanje kot celota 161 stavb, od katerih jih je bilo 38,5 zidanih, vse druge so bile lesene. Ako iz te osnovne primerjave izločimo vse tri vitanjske cerkve (župinjska cerkev sv. Petra in Pavla ter podružnični cerkvi sv. Antona in Marije Pomočnice) ter graščino v zgornjem delu trga, je bilo razmerje med zidanimi in lesenimi stavbami kakor 37 : 63. Podrobnejša zgradbena sestava naselja je pokazala, da je bilo med stavbami 88 ali 56 % hiš oziroma stanovanjskih objektov, 67 ali 43 % stavb je bilo namenjenih gospodarskim potrebam, dve poslopji sta služili tako stanovanjskim kot gospodarskim potrebam. Med hišami so prevladovale (52,2 %) zidane, med gospodarskimi stavbami pa je bila večina lesenih (82 %) in manj kot petina zidanih. Primerjava z Vranskim pokaže, da je bilo v Vitanju znatno več zidanih zgradb.

Odstotek lesenih hiš in gospodarskih poslopij je bil višji na Vranskem kot v Vitanju (N a t e k , 1988, 335–336). Skratka, osnovna primerjava med obema trgoma, ki sta živela od prometa, kaže, da so bile med njima očitne razlike tudi v zgradbeni sestavi. Vzroke za to je treba iskati med drugim tudi v starosti naselij oziroma v podelitvi trških pravic. Vitanje je stara, srednjeveška trška naselbina, Vransko pa je dobilo svoje trške pravice šele v drugi polovici 19. stoletja, leta 1868 (KLDB, 1973, 110; V r e č e r , 1930, 186).

Vitanje je izoblikovano v obliki cestnega tipa trga, ki je v obliki lijaka usmerjen od spodnjega dela k nekdanji upravni stavbi krških škofov. Tam v zgornjem

delu se je namreč cesta obrnila proti vzhodu, po mostu je prečkala Hudinjo in preusmerila se je proti mlajšemu delu trga in k staremu vaškemu jedru ob župnijski cerkvi, ki stoji v sotočju Jesenice in Hudinje (prim. C u r k , 1979, 248; 1981, 24; 1962, 250–251; S t o p a r , 1979, 5). Zaradi ozke doline, pobočja in struge Hudinje naselje ni moglo razviti regularnih stavbnih parcel – selišč. Samo v osredju, jedru trga je ohranjena enakomerna razvrstitev selišč (C u r k , 1962, 251; 1979, 248). Osrednji tržni prostor se je razvil ob desnem bregu Hudinje. Trški koncept je tipično srednjeveški, stavbno-stanovanjski fond pa kaže izrazito klasicistično podobo. Hiše v središču trga so večinoma zidane, na obrobju pa lesene (gl. tloris Vitanja na sl. 2). Za hišami v trgu so še danes dvorišča, ki so večinoma dostopna skozi veže, in gospodarska poslopja (C u r k , 1981, 25; S t o p a r , 1979, 5–6).

Zgradbeno sestavo Vitanja smo skušali osvetliti tudi z vidika velikosti zemljiških posestnikov. Velikost zemljiške posesti je namreč že nekdanj pomembno soodločala pri gradnji domov in značaju posameznih stavb oziroma zgradb (prim. tabelo 6). Leta 1826 je prišlo na zemljiškega posestnika v Vitanju po 1,7 stavbe. Število stavb je naraščalo z velikostjo posestva. Na 10 posestnikov do 1 ha je prišlo v povprečju po 14 stavb, na enako število gospodarstev, ki so imela 20 ha in več zemlje, pa po 25 zgradb. Že pri posestni skupini 3–5 ha sta prišli po dve stavbi na domačijo.

Tabela 6. Velikostne skupine zemljiških posestnikov in zgradbena sestava njihovih domov v Vitanju 1826. leta

Posestna skupina	Lesene stavbe				Zidane zgradbe			S k u p a j			
	H	Go	HGo	Sk	H	Go	Sk	H	Go	HGo	Sk
Do 1 ha	19	18	1	38	26	6	32	45	24	1	70
1–3 ha	7	7	–	14	4	–	4	11	7	–	18
3–5 ha	2	5	–	7	2	–	2	4	5	–	9
5–10 ha	3	5	1	9	1	–	1	4	5	1	10
10–20 ha	4	7	–	11	6	2	8	10	9	–	19
20 ha in več	1	8	–	9	4	2	6	5	10	–	15
Cerkev	5	2	–	7	2	–	2	7	2	–	9*
Gospoščina	1	3	–	4	1	2	3	2	5	–	7*
S k u p a j	42	55	2	99	46	12	58	88	67	2	157

Opombe: * Pri vitanjski cerkvi so še tri zidane zgradbe, namenjene bogoslužju. K vitanjski zemljiški gospoščini pripada tudi grad v trgu, ki je zidan. H = stanovanjska stavba, Go = gospodarsko poslopje, HGo = stanovanjsko-gospodarsko poslopje pod eno streho, Sk = skupaj.

V razmerju med zidanimi in lesenimi stavbami ter velikostjo posesti nismo odkrili kakršnekoli pomembnejše korelacije. Zdi se, da je bila pri tem pomembnejša lega doma v okviru naselja, kakor pa katerakoli druga značilnost. Domovi, ki so sestavljali osrednji trški prostor, so bili zidani, in sicer ne glede na velikost zemljiške posesti. Zidani domovi v gosto obljudenem oziroma strnjeno zazidanem trgu so bili pomemben dejavnik požarne varnosti. Hiše kot stanovanjski objekti so pomembna naselbinska prvina, ki nemalo prispeva k stanovanjski kulturi. Pri posestnih skupinah do 1 ha (58 %), 3–5 ha (50 %), 10–20 ha (60 %) in z 20 ha in več zemljiške posesti (80 %) so prevladovale zidane hiše, pri ostalih dveh oziroma treh skupinah pa leseni stanovanjski objekti. Gospodarska poslopja so bila večinoma

lesena. Zemljiški posestniki od 1 do 10 ha so imeli vse gospodarske stavbe postavljene iz lesa, pri drugih treh velikostnih skupinah zemljiških posestnikov so zavzemala zidana gospodarska poslopja od 20 % (20 ha in več) do 25 % (skupina do 1 ha; podrobnosti so prikazane v tabeli 6).

Iz tega okvirnega pregleda smo izločili gosposočinske in cerkvene stavbe. Tudi zgradbena sestava cerkvenih stavb je bila podobna kot pri drugih slojih vitanjskega prebivalstva. Med 7 cerkvenimi hišami je bilo pet lesenih in tudi obe župnijski gospodarski stavbi sta bili iz lesa. Gosposočini je pripadalo poleg gradu še 7 stavb, od katerih so bile 4 lesene, in sicer hiša in tri gospodarska poslopja.

Zanimalo nas je razmerje med socialnimi sloji in številom stavb. Ugotovili smo, da je prišlo v povprečju najmanj stavb na vitanjskega zdravnika in strugarja (po 1). Trije kočarji ali bajtarji so imeli v povprečju po štiri stavbe, na 10 trških posestnikov je prišlo po 16 zgradb. Kmetje, kovač, glažutar in žebjar so imeli po dve stavbi, mlinarji pa po 2,6 zgradb.

Leta 1826 je pripadalo tržanom več kot tri petine stavb (62 %), med katerimi je bilo 51 % lesenih. Med kmečkimi zgradbami je bilo samo 19 % zidanih, med kočarskimi pa 6,3 %. Tudi pri mlinarjih so prevladovala lesena stavba (69 %). Kovač in glažutar sta imela po eno leseno in eno zidano zgradbo. Strugar in zdravnik sta imela samo po eno stavbo in še ta je bila zidana.

Tabela 7. Socialna in stavbna sestava Vitanja leta 1826

Stan	Lesene stavbe				Zidane zgradbe			Skupaj			
	H	Go	HGo	Skupaj	H	Go	Skupaj	H	Go	HGo	Sk
Tržan	20	25	—	45	34	9	43	54	34	—	88
Kmet	5	7	1	13	2	1	3	7	8	1	16
Kočar	9	5	1	15	1	—	1	10	5	1	16
Mlinar	1	8	—	9	4	—	4	5	8	—	13
Kovač	—	1	—	1	1	—	1	1	1	—	2
Strugar	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1
Glažutar	—	1	—	1	—	1	1	—	2	—	2
Žebjar	—	2	—	2	—	—	—	—	2	—	2
Zdravnik	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	1
Cerkev*	5	2	—	7	2	—	2	7	2	—	9
Gosposočina*	1	4	—	5	1	1	2	2	5	—	7
Skupaj	42	55	2	99	46	12	58	88	67	2	157

Opomba: Legendo prim. pod tabelo 6.

Stanovanjski objekti — hiše in socialna razčlenjenost vitanjskega naselja daje ta zanimivo zgradbeno podobo. Med hišami trških posestnikov je bilo 63 % zidanih, med kmečkimi 19 % in kočarskimi posestniki le 10 %. Mlinarske družine so večinoma živele v zidanih stavbah (80 %), pa tudi zdravnik in kovač sta imela zidano hišo. Tovrstna razčlenitev je pokazala, da je bila socialna plat med pomembnimi činitelji, ki so vplivali na obliko in gradbeni material vitanjskih stanovanj. Večina gospodarskih poslopij bodisi v trgu, bodisi v kmečkem delu naselja — v vasi — je bila lesenih. Tudi v tem pogledu je manjši razloček med kmeti in tržani: pri prvih

je bil višji delež lesenih gospodarskih poslopij (87,5 %) kot pri tržanih, ki so imeli 26,5 % zidanih gospodarskih stavb. Pri kočarjih in mlinarjih, kovaču in žebjarju so bili gospodarski objekti zgrajeni izključno iz lesa. (Podrobnosti prim. v tabeli 7 in na sl. 2.)

V prikazani zgradbeni strukturi Vitanja odsevajo številne pokrajinske značilnosti. Tudi na tem — vitanjskem — območju so prišle do polne veljave nekatere naravne poteze okolja in njegov socialno-gospodarski položaj. Naravne, predvsem površinske značilnosti, ki se kažejo v reliefni razčlenjenosti območja, že dlje časa pomenijo oviro pri nadaljnjem razvoju kraja. Zazidalne površine oziroma selišča, ki so se v glavnem naslonila na ravninski svet med pobočjem Paškega Kozjaka in Stenice, so v glavnem že izrabljena z obstoječo poselitvijo. Zaenkrat tudi ni večjih možnosti, da bi se na obstoječi lokaciji povečala gostota obljudenosti. Osrednji trški prostor lijakaste oblike predstavlja tisti del naselja, ki je nastal pod gradoma in se je razvijal vzporedno z razvojem prometa in neagrarnih dejavnosti v preteklih obdobjih. Trški del Vitanja predstavlja v zgradbeni osnovi zaključeno naselbinsko enoto, ki je bila vselej svestransko povezana z okoljem in s svojim zaledjem. Stavbna dediščina trga se je večji del ohranila iz preteklega stoletja. Zato si ni težko predstavljati podobe Vitanja, kakršno nam sicer samo v tlorisu očrtuje francisjski kataster iz leta 1826.

SKLEP

Vitanje je eno izmed tipičnih naselij na Slovenskem, katerega razvoj je slonel na nekdanjih neagrarnih dejavnostih, ki so bile operte na krajevne surovinske in energetske vire ter na promet. K temu je treba dodati še sedež velikega fevdalnega zemljiškega veleposestva, katerega vloga in pomen sta naglo splahnela v 19. stoletju, in sicer zaradi zemljiške odveze in čedalje vidnejšega uveljavljanja novih industrijskih vej gospodarstva.

Osrednji in starejši del Vitanja, ki imata strnjeno zazidanost, kažeta podobo preteklih stoletij. V njegovi fiziognomiji in stavbni dediščini se je ohranil navdih preteklosti, ko so spreminjale in preoblikovale trško podobo drugačne proizvajalne sile, kakor prevladujejo danes. Podoba je, da je danes utihnil v Vitanju nekdanji živahen vsakdanji vrvež, ki so ga vnašali lesna trgovina, predelava lesa in kovin, trgovina in sejmi ter gostilne. Vse do zadnje vojne je bil vitanjski trg gospodarsko, trgovsko in družabno stičišče in središče širokega kmetijskega območja med Pohorjem in Vitanjskimi Karavankami. Tudi to je dajalo sredotežnostni — središčni pečat vsakdanjemu utripu dela in življenja v Vitanju.

Socialna in gospodarska sestava sta vtisnili kraju pečat v vse njegove sestavine. Nekatere izmed njih smo želeli predstaviti v oblikah, kakršne omogoča francisjski kataster. Ob tem se nismo spuščali v podrobnejše razčlenitve kmetijskega ali gozdnega zemljišča, koncentracije ali drobljenja zemljiške posesti kakor tudi ne v druge historično-geografske pokrajinske sestavine, ki so odločilno prispevale k socialni in gospodarski preobrazbi naselja. V prispevku so osvetljene le tiste zemljiško-posestne značilnosti, ki so bile pomembne za obstanek in preobrazbo naselja in njegove podobe.

Prepričan sem, da je bila predstavljena zemljiško-posestna struktura z vsemi svojimi spremljajočimi pojavi in procesi pomembna spodbujevalka, a marsikdaj

tudi usmerjevalka celotnega naselbinskega razvoja. Zato skušamo na osnovi franciscejskega katastra vsaj v grobih obrisih načrtati njegovo podobo iz začetka 19. stoletja in iz nje izluščiti tiste temeljne značilnosti, ki so spodbujale gospodarski in socialni napredek naselja. Utrip vsakokratnega gospodarskega stanja je vsaj posredno odmeval v koncentraciji ali razseljevanju ljudi in proizvodjalnih sredstev, pa v gmotnem stanju prebivalstva in nenazadnje tudi v videzu in funkciji naselja. Prav zato zaslužijo posamezna naselja, ki predstavljajo večje ali manjše koncentracije prebivalstva, podrobnejše preučitve. Z njimi je namreč mogoče osvetliti in ovrednotiti tiste geografske činitele, ki so delovali kot pospeševalci ali zaviralci v razvoju naselja v posameznem obdobju. Vsako naselje ima svoje razvojne razsežnosti, ki izvirajo iz njegovih pokrajinskih sestavin. In prav zato smemo trditi, da je naselje samosvoj organizem, ki raste in se razvija v skladu s sočasnimi gospodarskimi in socialnimi zakonitostmi ter gradbeno-komunalnimi dosežki.

LITERATURA IN VIRI

- Belec, B., 1973, Vinogradništvo kot dejavnik prostorske preobrazbe Slovenije. — Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta 9 (XLIV.), prvi zvezek, str. 138–198.
- Berce-Bratko, B. in D. Krnel — Umek, 1987, Naselje in prebivalci. — Kruh in politika. Poglavlja iz etnologije Vitanja, str. 13–48, Ljubljana.
- Blažnik, P., 1988, Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. 2. del, N–Ž, Maribor.
- Curk, J., 1962, O urbanistično-gradbenih zasnovah trgov in mest v Posavinju, Obsootelju in Posavju. — Celjski zbornik 1962, str. 225–254, Celje.
- Curk, J., 1978, Cestno omrežje na slovenskem Štajerskem v prvi polovici 19. stoletja. — Časopis za zgodovino in narodopisje, 49, nova vrsta 14, šte. 2, str. 238–268, Maribor.
- Curk, J., 1979, Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju. — Časopis za zgodovino in narodopisje, 50, nova vrsta 15, šte. 1–2, str. 208–263, Maribor.
- Curk, J., 1981, Urbano-gradbena zgodovina Vitanja in njegove okolice. — Časopis za zgodovino in narodopisje, 52, nova vrsta 17, šte. 1, str. 23–37, Maribor.
- Gams, I., 1959, Pohorsko Podravje. Razvoj kulturne pokrajine. Ljubljana.
- Melik, A., 1957, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana.
- Natek, M., 1979, Pomen franciscejskega katastra za agrarno-geografska proučevanja. — Geografski vestnik, 51, str. 97–107, Ljubljana.
- Natek, M., 1988, Zemljiško-posestna, socialna in zgradbena podoba Vranskega v 19. stoletju. — Savinjski zbornik, 6, str. 328–339, Žalec.
- Ribnikar, P., 1982, Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. — Zgodovinski časopis, 36, šte. 4, str. 321–337, Ljubljana.
- Schmutz, C., 1823, Historisch-Topographisches Lexikon von Steyermark, IV., Gratz.
- Stopar, I., 1979, Vitanje. — Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, 93, Maribor.
- Vrečer, R., 1930, Savinjska dolina. S posebnim ozirom na splošno, krajevno in upravno zgodovino v besedi in sliki. Žalec.
- KLDB, 1937 = Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana
- KLS, III., 1976 = Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga, Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana.
- Orts Repertorium des Herzogthumes Steiermark. Graz 1972.
- Leksikon občin na Štajerskem. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900. Dunaj 1904.
- Uradni list LR Slovenije, šte. 2, Ljubljana, 30. 1. 1953.
- Franciscejski kataster. Pregled gradiva za k.o. Brezen, Hudinja, Kozjak, Ljubnica, Paka, Paka pri Velenju, Skomarje, Gornji in Spodnji Dolič, Stenica, Stranice in Vitanje. — Arhiv SR Slovenije, Ljubljana.

LAND-TENURE, SOCIAL AND BUILDING STRUCTURES AT VITANJE IN THE 19TH CENTURY

Summary

Vitanje is a small medieval non-agrarian settlement, which was created in the narrow valley of Hudinje between the Pohorje and the Vitanje Karavanke Mountains. There were concentrated numerous non-agrarian services, which were meant for the widespread mountain hinterland. The traffic, iron-works, glazier's trade, shop, and fairs gave to the settlement the stamp of a more important local centre, which lived upon the employment in non-agrarian occupations.

In the article the land categories are presented more in detail, and that for the area of the cadastral community of Vitanje and for its nearest hinterland. The structures of the agricultural and barren land and of the forest are given for the years 1826, 1842, and 1896. On this basis the changes which occurred within the individual land categories are shown (Cf. Tabl. 1). In the area of the cadastral community of Vitanje, which measures 174 ha, in the period between 1826 and 1896 the following changes occurred; the surface of the meadows increased for 41 per cent and the barren surface for 281 per cent. But the surfaces of the pastures decreased for 46 per cent, of the forests for 30 per cent, and of the orchards for 22 per cent, while the area of the fields remained unchanged.

In the year 1826, in the settlement 86 landowners existed. The feudal landed property occupied 705.08 ha and the Church 20.26 ha. The land-tenure structure of Vitanje was heavily crumbled: 84 landowners possessed 390.33 ha, or on an average 4.65 ha each (Cf. Tabl. 2, Fig. 1).

By 1880, in Vitanje there were 69 landowners, possessing 3.30 ha of land each. The land-tenure which belonged to the Church increased for 11 per cent, while the landed property decreased to 245.72 ha (65 per cent; Cf. Tabl. 3, and Fig. 1).

On a basis of the material of the Franzian cadastre the social picture of the settlement is given. In 1826 among the Vitanje landowners there were 64 per cent of the non-agricultural population, 9.5 per cent of the farmers, 14.3 per cent of the crofters, and 5 millers, one doctor, smith, wood turner, nailer, and one glazier on the Pohorje (Cf. Tabl. 5).

In 1826 the settlement had 141 building parcels, where 161 buildings existed — among them 38.5 per cent were made of wood and 61.5 per cent were built of bricks or stones. There were 88 dwelling houses — 48 per cent of them were made of wood and 52 per cent were built of bricks or stones. 82 per cent of the 67 farm-buildings and those which were meant for trade were made of wood (Cf. Tabl. 6 and Fig. 2). The building structure of the settlement depended upon the social structure of the landowners. The non-agricultural population had 51 per cent of the buildings made of wood, the farmers 19 per cent built of bricks or stones, while the crofters had only 6 per cent of their buildings constructed of bricks or stones (Cf. Tabl. 7).

BRANE MEŽNAR¹, DARKA DOMITROVIČ-URANJEK²
S SODELAVCI³

ONESNAŽENOST ZRAKA IN ZDRAVSTVENO STANJE PREBIVALCEV CELJA IN SLOVENSКИH KONJIC

1. UVOD

Da onesnaženost zraka vpliva na degradacijo okolja v celoti in njegove posamezne segmente ter v tem na zdravje ljudi ni nobenega dvoma več. Ali so in kakšne so posledice prekomernega onesnaževanja zraka v krajih, kjer je zrak prekomerno ali celo kritično onesnažen? Na to vprašanje je skušala odgovoriti triletna raziskava »Vpliv onesnaženosti zraka na zdravstveno stanje določenih kategorij prebivalstva v Celju in Slovenskih Konjicah«⁴, katere ugotovitve predstavljamo v pričujočem prispevku.

Program raziskovanja pri nalogi je potekal 3 leta:

- 1. leto se je z meritvami onesnaženosti zraka ugotavljal nivo onesnaženosti zraka v Slovenskih Konjicah in izdelal kataster virov onesnaževanja zraka, pripravljene so bile metodološke osnove za raziskovalno delo ter organizacija kliničnih preiskav in zdravstvenih pregledov,
- v 2. letu raziskovanja so bile izvedene klinične preiskave izbranih skupin prebivalstva in opravljeni zdravstveni pregledi,
- 3. leto raziskave so bili zaključeni zdravstveni pregledi, klinične in laboratorijske preiskave, opravljena analiza in ocena podatkov ter napisano zaključno besedilo.

Raziskavo so financirale občinski raziskovalni skupnosti Celje in Slovenske Konjice, Občinski zdravstveni skupnosti Celje in Slovenske Konjice ter skupnost za varstvo zraka občine Celje.

¹ dr. med., spec. internist, Zdravstveni dom Celje.

² prof. geogr. soc., Razvojni center Celje.

³ Bogomil Hrašovec, prof. dr. med. spec., Jože Hlačer, dr. med. spec., Andrej Uršič, dipl. biol., Stanislav Kajba, dr. med. spec., Milena Čretnik-Hudina, dr. med. spec.

⁴ Razvojni center Celje, Zdravstveni dom Celje, Zdravstveni dom Slovenske Konjice, februar 1989.

Rezultati raziskave so osnova za nadaljnje načrtno raziskovalno delo na tem področju ter argument več za hitrejše izvajanje sanacijskih ukrepov za zmanjševanje obsega onesnaževanja okolja.

2. ONESNAŽENOST ZRAKA

Na širšem celjskem območju je zrak v večini večjih urbanih naselij, ki ležijo v dolinah in kotlinah prekomerno onesnažen. Ocenjujemo, da v prekomerno onesnaženih območjih živi okrog 65 % prebivalstva celjske regije — to je okrog 160.000 ljudi.

2. 1. Ocena onesnaženosti okolja v Celju

Celje, tradicionalno staro industrijsko središče z zastarelo industrijo, je že vrsto let prekomerno onesnaženo. Problematike, povezane z onesnaženostjo okolja, se v Celju zavedamo že vrsto let, saj sodijo v čas ob sprejetju Zakona o varstvu zraka leta 1975 obsežne aktivnosti v zvezi z ugotavljanjem stopnje onesnaženosti okolja in zahteve po sanaciji največjih virov onesnaževanja okolja.

Celje je že vrsto let uvrščeno med najbolj onesnažene kraje v Sloveniji. Primerjava podatkov o onesnaženosti celjskega zraka z žveplovim dioksidom in dimom v kurilnih sezonah v obdobju 1980/81 do 1986/87 nam pove, da se nivo onesnaženosti zraka zmanjšuje:

— pri onesnaženosti zraka z SO₂ so se povprečne koncentracije SO₂ znižale od 0,27 mg/m³ leta 1980/81 na 0,17 mg/m³ leta 1986/87 (v kurilni sezoni 1985/86 je bila koncentracija celo 0,13 mg SO₂/m³, čemur je botrovala zelo mila zima),

— pri onesnaženosti zraka z dimom pa so se koncentracije dima od 0,08 mg/m³ v kurilni sezoni 1980/81 znižale na 0,04 mg dima/m³,

— na lestvici najbolj onesnaženih krajev v Sloveniji je Celje s 4. mesta najbolj onesnaženih krajev z žveplovim dioksidom padlo v zadnjih treh kurilnih sezonah na 7. mesto, pri onesnaženosti z dimom pa s 4. mesta na 6. mesto najbolj onesnaženih krajev,

— v obdobju zadnjih sedmih kurilnih sezon se je onesnaženost zraka z SO₂ v Celju zmanjšala za 38 %, onesnaženost z dimom pa za 50 %. Onesnaženost zraka se v Celju meri na več merilnih mestih. V tabeli 3 prikazujemo podatke o onesnaženosti zraka z SO₂ in dimom na treh merilnih mestih v Celju — Center, Teharjih in Štorah v obdobju od leta 1977 do leta 1987. Glede na maksimalno dovoljenje koncentracije pri razvrščanju v območja onesnaženosti zraka upoštevajoč priporočila mednarodne zdravstvene organizacije (WHO) so vsa tri merilna mesta uvrščena v 3. območja onesnaženosti zraka tako pri povprečnih letnih vrednostih, predvsem pa pri vrednostih 95-percentila.

Celjsko ozračje ni onesnaženo samo z žveplovim dioksidom in dimom, pač pa tudi z drugimi snovmi, ki izhajajo iz procesov gorenja (kurjenja), iz tehnoloških procesov in iz prometa.

V nadaljevanju podajamo ekvivalentni prikaz onesnaženosti zraka in sicer za leto 1985, ker za kasnejše obdobje ni na razpolago podatkov.

Tabela 3: Statistična razporeditev koncentracij SO₂ in dima v mg/m³ v Celju na treh merilnih mestih v obdobju 1977–1987 (republiška mreža)

Leto	Postaja	Center		Teharje		Štore	
		\bar{X}	C ₉₅	\bar{X}	C ₉₅	\bar{X}	
1977	SO ₂	0,17	0,43	—	—	0,11	0,18
	dim	0,03	0,09	—	—	0,03	0,07
1978	SO ₂	0,16	0,45	—	—	0,13	0,36
	dim	0,03	0,08	—	—	0,03	0,08
1979	SO ₂	0,13	0,32	0,13	0,34	0,10	0,24
	dim	0,03	0,08	0,03	0,05	0,02	0,06
1980	SO ₂	0,13	0,40	0,11	0,30	0,09	0,28
	dim	0,03	0,08	0,02	0,06	0,02	0,06
1981	SO ₂	0,13	0,41	0,11	0,33	0,10	0,31
	dim	0,03	0,06	0,02	0,06	0,02	0,06
1982	SO ₂	0,11	0,31	0,07	0,20	0,08	0,22
	dim	0,04	0,09	0,02	0,06	0,02	0,06
1983	SO ₂	0,12	0,41	0,08	0,23	0,08	0,26
	dim	0,04	0,14	0,03	0,09	0,04	0,09
1984	SO ₂	0,11	0,31	0,07	0,21	—	—
	dim	0,04	0,10	0,02	0,07	—	—
1985	SO ₂	0,08	0,27	0,08	0,27	0,08	0,30
	dim	0,03	0,08	0,03	0,08	0,03	0,009
1986	SO ₂	0,09	0,25	0,09	0,25	0,07	0,17
	dim	0,02	0,04	0,02	0,04	0,02	0,05
1987	SO ₂	0,08	0,18	0,18	0,18	0,05	0,17
	dim	0,02	0,02	0,04	0,04	0,02	0,06

Maksimalno dovoljene koncentracije:

	1. območje	2. območje	3. območje
SO ₂ — \bar{X}	do 0,06	0,06–0,11	nad 0,11
— C ₉₅	do 0,15	0,15–0,30	nad 0,30
dim — \bar{X}	do 0,04	0,04–0,06	nad 0,06
— C ₉₅	do 0,09	0,09–0,15	nad 0,15

\bar{X} — letno povprečje

C₉₅ — vrednost, od katere je 5 % izmerjenih koncentracij SO₂ in dima še višjih

VIR PODATKOV: Podatki Zavoda za socialno medicino in higieno Celje in Hidrometeorološkega zavoda SRS Ljubljana.

SKUPNA EMISIJA POMEMBNEJŠIH POLUTANTOV IZRAŽENA V ENOTAH -E* (E = 1 t SO₂ sorazmerna količina druge snovi — izračunano iz razmerja imisij-skih MDK SO₂ ter druge snovi):

polutant	E	industrija	terciarna dej. drobna kurišča	promet	skupaj	struktura %
SO ₂	1	3210	1110	—	4320	27,0
prah	2	1160	670	225*	2055	12,8
CO	1	8	490	1100	1598	10,0
NO _x	2	450	230	180	860	5,4
CH	2	153	490	220	863	5,4
HF ⁻	60	6300	—	—	6300	39,4
Skupaj		11281	2990	1725	15996	100,0
struktura %		70,50	18,7	10,8	100,0	

* izračunano na emisijo Pb (svinca)

VIR: Kataster onesnaževalcev RHMZ 1980, 1985
Kataster SIS za varstvo zraka 1985 za SO₂

Ekvivalentni prikaz onesnaženosti zraka v Celju pokaže, da imajo največji delež v strukturi onesnaževanja zraka fluoridi z 39,4 %, sledi SO₂ s 27 %, prah z 12,8 %, ogljikov monoksid 10 %, dušikovi oksidi in ogljikovodiki pa po 5,4 %.

Viri onesnaževanja zraka v Celju so:

— industrija s tehnološkimi procesi in energetiko (priprava tehnološke pare, ogrevanje)

— terciarna dejavnost (termoenergetski objekti v stanovanjskem gospodarstvu, ogrevanje poslovnih in drugih prostorov, šol, bolnice)

— drobna kurišča (gospodinjstva) in

— promet.

70,5 % celokupnega onesnaževanja celjskega ozračja prispeva industrija, 18,7 % kurišča za ogrevanje izven industrije, 10,8 % pa promet.

Rezultati opravljenih meritev in raziskav so pokazali, da je v Celju nad površino 10 km² v prizemnih plasteh zrak prekomerno onesnažen, saj je 5 % maksimalnih koncentracij SO₂ preseglo vrednost 0,32 mg SO₂/m³ (C₉₅ 0,32 mg SO₂/m³).

To je po normativih svetovne zdravstvene organizacije prekomerno onesnaženo območje, neprimerno za bivalno okolje. Približno isto območje je v prizemnih plasteh onesnaženo tudi s fluoridi, težkimi kovinami, neposredno ob prometnicah in nekaterih tovarnah pa tudi z organskimi aerosoli. Ta tem prekomerno onesnaženem območju živi okrog 40.000 prebivalcev Celja.

* Podrobneje v nalogi Ekološka bilanca Celja, I. in II. faza, razvojni center Celje 1985, 1986.

2.2. Onesnaženost zraka v Slovenskih Konjicah

Za razliko od Celja, kjer se onesnaženost zraka meri že celo vrsto let, so prve meritve onesnaženosti zraka v Slovenskih Konjicah potekale le eno leto in sicer v obdobju oktober 1986 – september 1987 in sicer v okviru tako imenovane dopolnilne regijske merilne mreže vzpostavljene ob projektu Ekološka bilanca celjske regije.

Po metodologiji, povzeti po priporočilih Sveta za varstvo okolja pri zveznem izvršnem svetu (SZVO), lahko na osnovi podatkov enoletnih meritev onesnaženosti zraka z SO₂ in dimom Slovenske Konjice uvrstimo na mejo med 1. in 2. območjem onesnaženosti zraka z SO₂.

Če razvrščamo območje v okolici merilnega mesta v Slovenskih Konjicah po metodologiji, ki jo predpisuje slovenska zakonodaja, sodi to območje v 2. območje onesnaženosti zraka.

Na osnovi podatkov katastra virov onesnaženosti zraka izhaja v Slovenskih Konjicah iz kurjenja fosilnih goriv 70,6 t SO₂, 11,9 t dušikovih oksidov, 40,5 t ogljikovega monoksida, 8,1 t organskih spojin in 16,8 t prahu.

Tabela: Emisije iz porabe fosilnih goriv v Slovenskih Konjicah leta 1987 v t/leto

Onesnaževalec	SO ₂	NO _x	CO	CH	prah
industrija	3,3	2,2	0,0	0,0	0,2
terciarna dejavnost	1,6	0,7	0,5	0,1	0,3
drobna kurišča	65,7	9,0	40,0	8,0	16,3
Skupaj	70,6	11,9	40,5	8,1	16,8

Žal so podatki o emisijah škodljivih snovi v ozračje iz industrije in večjih kotlovnih nepopolni. Konus emitira v ozračje letno cca 310 t SO₂ in 350 t prahu (za prah imajo nameščeno čistilno napravo, katere učinek je 87 %). Prav tako ne razpolagamo s podatki iz Kostroja, podatki o večjih kotlovnih tudi niso popolni.

2.3. Primerjava onesnaženosti zraka med Celjem in Slovenskimi Konjicami

Opravljenе meritve onesnaženosti zraka z SO₂ v Celju in Slovenskih Konjicah v obdobju 1986/87 so pokazale naslednje rezultate.

Tabela 24-urnih imisijskih koncentracij SO₂ na merilnih mestih Celje – center in Slovenske Konjice (mg/m³):

Merilno mesto	Merilno obdobje	Najvišja koncentracija SO ₂	Povprečna koncentracija SO ₂	C ₉₅
Celje – center	oktober 1986 – – marec 1987	0,68	0,17	0,39
	april 1987 – – september 1987	0,11	0,02	0,07
Slovenske Konjice	oktober 1986 – – marec 1987	0,25	0,05	0,16
	april 1987 – – september 1987	0,08	0,00	0,01

Tabela 24-urnih imisijskih koncentracij dima na merilnih mestih Celje — center in Slovenske Konjice (mg/m^3):

Merilno mesto	Merilno obdobje	Najvišja koncentracija dima		C_{95}
			Povprečna koncentracija dima	
Celje — center	oktober 1986 — — marec 1987	0,18	0,05	0,12
	april 1987 — — september 1987	0,04	0,01	0,02
Slovenske Konjice	oktober 1986 — — marec 1987	0,08	0,01	0,03
	april 1987 — — september 1987	0,03	0,00	0,02

Iz tabel je razvidno, da je zrak na obeh opazovanih območjih močneje onesnažen pozimi, ko Celje uvrščamo med območja s kritično onesnaženim zrakom, Slovenske Konjice pa med območja, ki so na meji med 1. in 2. območjem. Poleti je onesnaženost zraka minimalna v Celju in Slovenskih Konjicah. Obe območji lahko v poletnih mesecih uvrstimo v 1. območje.

Primerjava onesnaženosti zraka po mesecih nam nazorno pokaže veliko razliko v onesnaženosti zraka v Slovenskih Konjicah in Celju v zimskih mesecih.

Tabela onesnaženosti zraka z SO_2 — mesečne povprečne vrednosti, vrednosti C_{95} in maksimalne 24-urne povprečne imisijske koncentracije po mesecih (mg/m^3):

Mesec	Celje			Slov. Konjice		
	\bar{x}	C_{95}	24 h-max	\bar{x}	C_{95}	24 h-max
oktober 86	0,07	0,14	0,25	0,00	0,01	0,01
november	0,12	0,17	0,22	0,01	0,02	0,07
december	0,22	0,35	0,68	0,05	0,08	0,09
januar 87	0,25	0,40	0,50	0,09	0,17	0,20
februar	0,27	0,53	0,58	0,07	0,22	0,25
marec	0,14	0,22	0,26	0,04	0,10	0,13
april	0,06	0,09	0,11	0,01	0,03	0,08
maj	0,02	0,03	0,03	0,00	0,00	0,02
junij	0,00	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00
julij	0,01	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00
avgust	0,01	0,02	0,03	0,00	0,00	0,00
september	0,02	0,03	0,04	0,00	0,00	0,00

Tabela onesnaženosti zraka z dimom — mesečne povprečne vrednosti, vrednosti C_{95} in maksimalne 24-urne povprečne imisijske koncentracije po mesecih (mg/m^3):

Mesec	Celje			Slov. Konjice		
	\bar{x}	C_{95}	24 h-max	\bar{x}	C_{95}	24 h-max
oktober 86	0,04	0,09	0,13	0,01	0,02	0,02
november	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,02
december	0,05	0,16	0,18	0,02	0,04	0,05
januar 87	0,06	0,14	0,17	0,00	0,01	0,02
februar	0,07	0,14	0,18	0,01	0,04	0,08
marec	0,04	0,06	0,07	0,01	0,02	0,03
april	0,02	0,02	0,04	0,01	0,02	0,03
maj	0,01	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00
junij	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00
julij	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,01
avgust	0,01	0,01	0,02	0,00	0,01	0,01
september	0,01	0,02	0,03	0,01	0,02	0,02

V nadaljevanju so posamezni parametri iz predhodnih tabel prikazani v grafični obliki na grafikonih št. 1 — 6.

Na podlagi opravljenih meritev in drugih zbranih podatkov lahko zaključimo, da je

— zrak v Slovenskih Konjicah in Celju z SO_2 in dimom neprimerno bolj onesnažen pozimi kot poleti,

— v času nekurilne sezone je zrak v Celju in Slovenskih Konjicah z SO_2 in dimom minimalno onesnažen,

— upoštevajoč slovensko zakonodajo¹ so Slovenske Konjice uvrščene v 2. območje onesnaženosti, kjer je zrak onesnažen pod dovoljeno mejo, Celje pa v 4. območje onesnaženosti, kjer je zrak onesnažen nad kritično mejo (v Celju je obvezno izdelati sanacijski program za varstvo zraka),

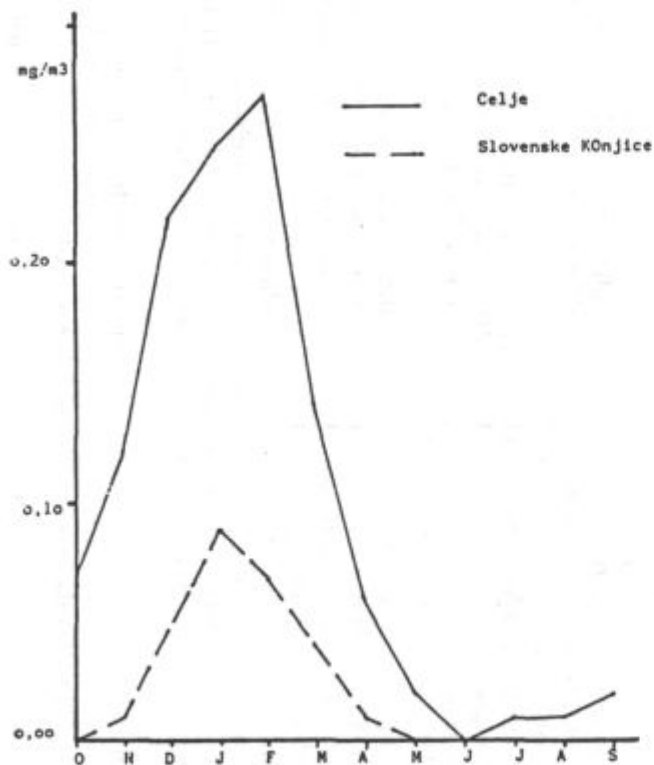
— v času kurilne sezone uvrščamo Celje v območje s kritično onesnaženim zrakom (III. območje po metodologiji SZVO pri ZIS), Slovenske Konjice pa med območja, ki so po stopnji onesnaženosti zraka na meji med I. in II. območjem (kurilna sezona 1986/87, metodologija SZVO pri ZIS),

— glede na povprečne polletne imisijske koncentracije SO_2 v zraku v času kurilne sezone 86/87 je bil zrak v Celju približno $3 \times$ bolj onesnažen kot v Slovenskih Konjicah. Glede na povprečne imisijske koncentracije dima je Celje $5 \times$ bolj onesnaženo kot Slovenske Konjice,

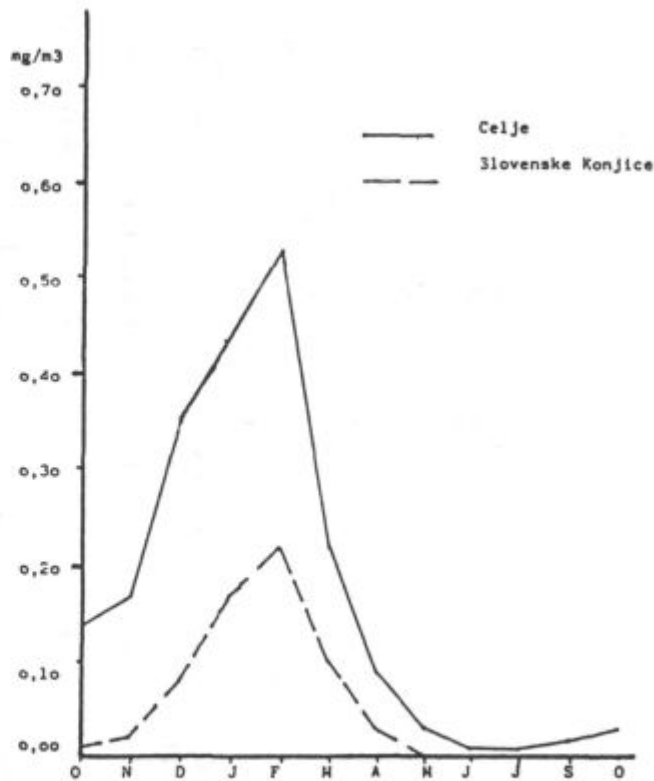
— z ozirom na letni potek onesnaženosti zraka lahko pričakujemo, da onesnažen zrak v največji meri negativno vpliva na zdravstveno stanje prebivalstva predvsem v zimskih mesecih od oktobra do aprila. Od maja do septembra je (verjetno) vpliv onesnaženosti zraka z SO_2 in dimom na zdravstveno stanje prebivalstva manjši (minimalen),

— glede na ugotovljene razlike med stopnjo onesnaženosti zraka, lahko v Celju pričakujemo močnejše izražene negativne posledice onesnaževanja zraka na zdravstveno stanje prebivalstva kot v Slovenskih Konjicah.

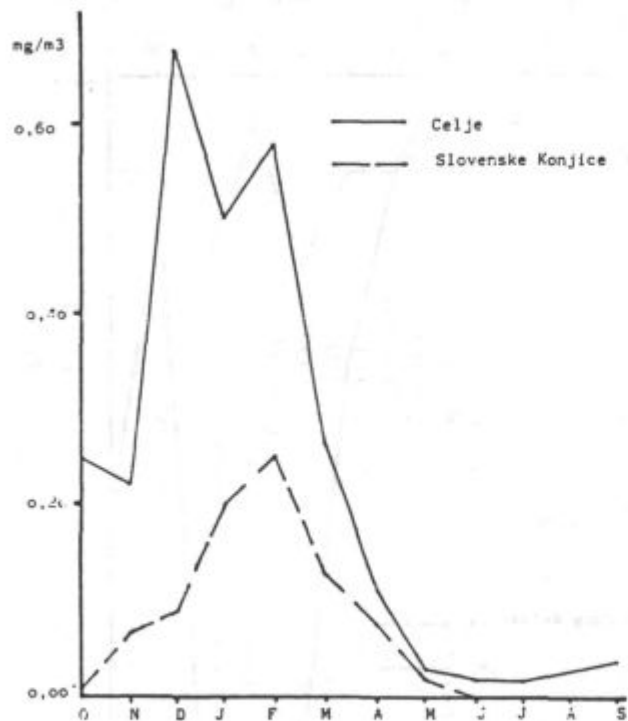
¹ Odlok o razvrstitvi območij v SR Sloveniji v območju onesnaženosti zraka za potrebe varstva zraka, Uradni list SRS št. 19/1988.

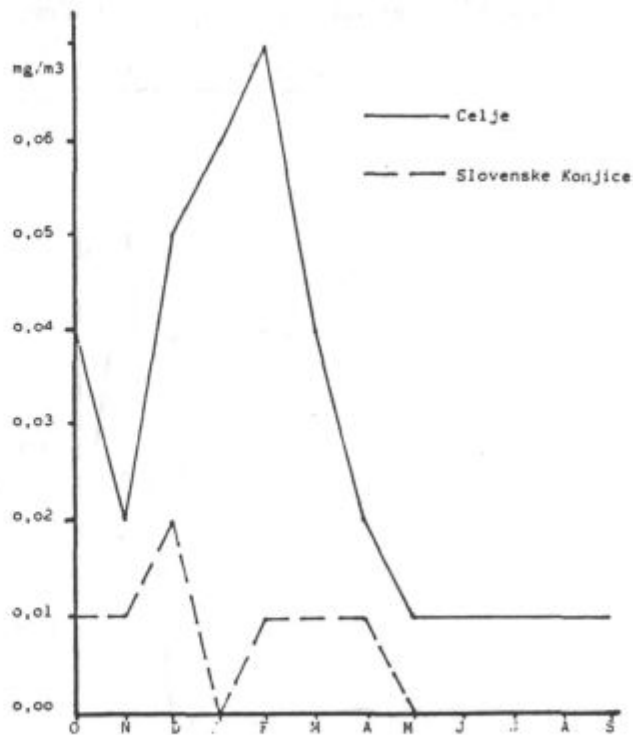
Grafikon št. 1: Gibanje povprečnih mesečnih koncentracij SO₂ v zraku v obdobju od oktobra 86 do septembra 87 na merilnih mestih Celje — Center in Slovenske Konjice.

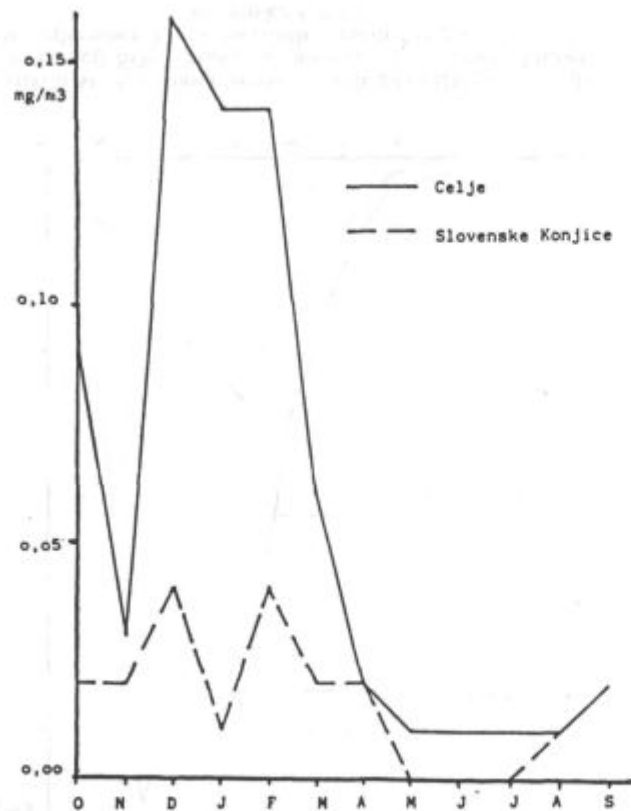
Grafikon št. 2: Onesnaženost zraka z SO₂. Gibanje vrednosti C₉₅ v obdobju oktober 85 do september 87 na merilnih mestih Celje — Center in Slovenske Konjice.

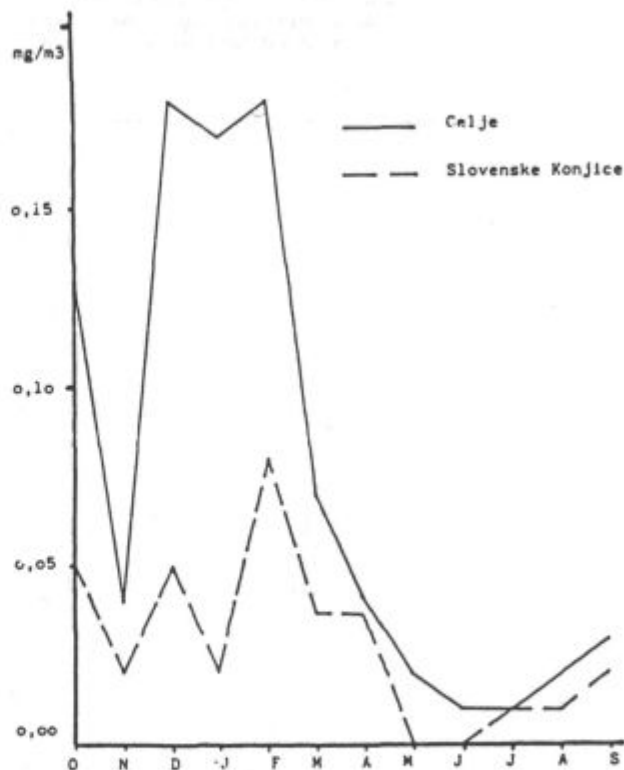
Grafikon št. 3: Gibanje maksimalnih 24-urnih povprečnih koncentracij SO_2 v zraku po mesecih, v obdobju oktober 1986 september 87 na merilnih mestih Celje — Center in Slovenske Konjice.

Grafikon št. 4: Gibanje povprečnih mesečnih koncentracij dima v zraku v obdobju oktober 86 — september 87 na merilnih mestih Celje — Center in Slovenske Konjice.

Grafikon št. 5: Onesnaženost zraka z dimom. Gibanje mesečnih vrednosti C₉₅ v obdobju oktober 86 – september 87 na merilnih mestih Celje – Center in Slov. Konjice.

Grafikon št. 6: Gibanje maksimalnih 21-urnih povprečnih koncentracij dima v zraku po mesecih, v obdobju oktober 86 – september 87 na merilnih mestih Celje – Center in Slovenske Konjice

3. OCENA ZDRAVSTVENEGA STANJA PREBIVALCEV CELJA IN SLOVENSKIH KONJIC

Zrak, ki ga vdihavamo je za obstoj življenja sicer neobhodno potreben, vendar v sebi skriva tudi mnoge nevarnosti. V industrijskih okoljih in zvečine tudi v urbanih sredinah smo lahko vedno bolj priča temu, da zrak ni tako sestavljen, da bi človeku zagotavljal ugodno počutje in zdravo življenje. Tako v zraku poleg relativno konstantnih sestavin ugotavljamo tudi druge sestavine, ki pa zaradi svojih kemičnih struktur povzročajo akutne in kronične okvare zdravja odvisno od njih koncentracije. V novejši zgodovini poznamo nekaj katastrof vsled akutnih onečiščenj zraka (Maas 1930, Donora 1948, London 1952), ki so tako vznemirile javnost, da so oblasti v teh državah morale seči po ostrejših ukrepih za ohranitev čistega zraka ter so po teh letih tudi izšle nekatere zakonske uredbe, ki so celoviteje urejale to problematiko. Čeprav so se ozračja nad mesti, kjer je prišlo do teh naravnih katastrof po sestavinah onesnaženj razlikovala kemično, je vendar v vseh primerih prihajalo do relativno enakih fizioloških reakcij predvsem v smislu draženja eksponiranih dihal (WHO 1964), kar je sigurno olajšalo raziskave vplivov zračnih onečiščenj na človeka.

Zračna onečiščenja vplivajo na naše zdravje tako, da pride do direktnih kontaktov med človeškim telesom in škodljivimi snovmi, ki se nahajajo v zraku, kontaktna mesta pa predstavljajo v normalnih okoliščinah površina kože in sluznic. Pri tem je potrebno upoštevati delovanje sončnih žarkov, ki jih zračna onečiščenja delno absorbirajo ter zaradi tega dosežejo človeka le žarki manjše intenzitete. Nas pa lahko dosežejo tudi jonizirajoči žarki nekaterih radioaktivnih izotopov ter povzročajo zdravstvene okvare.

Vpliv nizkih koncentracij žveplovih spojin na dihalne funkcije je še vedno nezadostno raziskan, čeprav je bilo opravljenih že mnogo raznih raziskav. tako so nekateri raziskovalci ugotavljali prevalenco kroničnega bronhitisa in spremenjenih dihalnih funkcij v mestih s povečano koncentracijo SO_2 (18, 21, 22), objavljeni pa so bili tudi negativni rezultati (23, 24).

Prva kompleksna študija o vplivih onesnaženja zraka z nizkimi koncentracijami žveplovega dioksida na dihalne organe je bila opravljena v SR Sloveniji 1970 leta. Med kraji, kjer se je ta raziskava vršila, sta na našem območju bila izbrana tudi Celje ter Vojnik. Tako lahko smatramo sedanjo raziskavo neke vrste nadaljevanje že začelih dejavnosti na našem ožjem območju. S sedanjo raziskavo smo morali ugotoviti količino in razporeditev nekaterih škodljivih snovi v ozračju, točneje tistih, ki jih na stalno lociranih krajih dnevno določamo. Tako dobljene podatke pa smo nato primerjali z zdravstvenim stanjem prebivalcev, ki v teh okoljih stalno prebivajo. V prvi fazi raziskave oziroma triletni študiji, ki je sedaj končana, smo dali poudarek, predvsem dihalom, mestu prvega kontakta s škodljivimi snovmi, ki so pač bistvene sestavine onesnaženega zraka. V drugi fazi, ki naj bi sledila kmalu, pa bo potrebno vse te podatke primerjati z rezultati, ki naj bi jih dobili pri proučevanju škodljivih vplivov kovin v zraku ter organskih nečistoč. Za nekatere vemo, da imajo kancerogeno delovanje.

Kot primer tesne, vendar ne izključne povezanosti med koncentracijo SO_2 v zraku in številom akutnih bolezni dihal pri otrocih do 6. leta starosti navajamo sledeče:

— v SRS so Trbovlje na prvem mestu po onesnaženosti zraka z SO_2 in dimom, prav tako pa tudi po številu bolezni dihal na tisoč otrok do šestega leta starosti (15).

— Celje je v tem pogledu na petem mestu, s 1560 obolenji dihal na tisoč otrok, uvrščeno pa je v 4. kritično območje prekomerne onesnaženosti zraka.

Po priporočilih WHO (med. zdrav. organizacije) vrednosti povprečnih koncentracij $0,06 \text{ mg SO}_2$ na m^3 in 95 percentila izmerjenih vrednosti do $0,15 \text{ mg SO}_2$ na m^3 zdravju še niso škodljive. Vsa naselja celjske regije, ki so uvrščena na tretje oz. četrto območje onesnaženosti zraka pa te vrednosti prekoračujejo (16). V Celju se je proučevanje posledic onesnaženosti zraka oz. koncentracij SO_2 začelo že po letu 1970 (14, 20). Delo se je nadaljevalo s proučevanjem vpliva onesnaženega zraka na kronične pljučne bolnike na dveh območjih Celja (12).

Glede na število in pogostost javljanja zaradi poslabšanja kronične obstruktivne pljučne bolezni v Dispanzer za pljučne bolezni, je bila ugotovljena pomembno večja obolevnost in pogostost obiskov iz bolj onesnaženega območja Celja.

Pomen zdravstva oz. zdravstvene službe pri reševanju ekoloških razmer v Celju že vrsto let poudarjamo (11).

Pri študiju posledic onesnaženega zraka na zdravstveno stanje pa je potrebno upoštevati številne vzporedne dejavnike, kot so kajenje, struktura starosti prebivalstva, gostota prebivalstva, stanovanjske razmere, epidemiološko situacijo, itd. (13).

Visoke koncentracije SO_2 imajo številne negativne učinke na zdravstveno stanje. V Celju ugotavljamo posredno povezavo med zvečanimi koncentracijami SO_2 v zraku ter obolevnostjo za ishemično boleznijo srca (14).

V literaturi je že dolgo poznano, da onesnaženost zraka oz. številni polutanti pomembno vplivajo na obolevnost in umrljivost prebivalstva. Med polutanti je na prvem mestu SO_2 , čeprav ne gre zanemarjati tudi številne druge, kot dim, dušikovi oksidi, ozon, itd. Dokazana je povezava med visoko koncentracijo SO_2 v zraku in obolevnostjo otrok do 4. leta starosti, ki so bili zaradi tega hospitalizirani (7). Isti avtor je predhodno odstranil vplive spremljajočih faktorjev, kot so infekcije, meteorološki vplivi in socialni status. Številni tuji avtorji so v zadnjih letih dokazali, da SO_2 poveča tudi hiperreaktivnost bronhialnega vejevja (8).

To je eden od najpomembnejših fizioloških mehanizmov, ki vodijo v bronhialno astmo. Tudi drugi avtorji (9) ugotavljajo, da je SO_2 eden od glavnih vzrokov za nastanek okvar v dihalnem sistemu, sicer pa te lastnosti pripisujejo tudi ozonu in svincu v zraku zlasti, če gre za kombiniran vpliv z naporom. Smrtnost in obolevnost prebivalstva v povezavi s koncentracijo SO_2 v zraku so najtemeljiteje študirali v epidemiološki katastrofi v Londonu 1953. V severni Evropi je ta vpliv proučeval Stjernberg (17), ki je med 2374 bolniki, ki so živeli na območju s povprečno koncentracijo SO_2 , med 20 in 40 ug SO_2 na m^3 ugotovil 3,5 % astmatikov in signifikantno povečano obolevnost preiskovancev. (10) White je v živalskem poizkusu proučeval vpliv SO_2 na vpliv respiratornega trakta podgan in ugotovil ter dokazal nastanek bronhitisa in hipersekrecije. Tudi drugi tuji avtorji dokazujejo, da SO_2 povzroča hiperreaktivnost (1), Fegeler (2) opozarja na SO_2 ozon in dušikove okside kot snovi, ki v neugodnih vremenskih razmerah pomembno vplivajo na obolevnost in umrljivost, zlasti pri rizičnih skupinah prebivalstva, kot so otroci, kronični bolni-

ki. Podobne rezultate navajajo tudi naši avtorji (12), ki so proučevali vpliv SO_2 na kronične pljučne bolnike. Zanimiv je podatek iz literature, da niso ugotovili pove-zave med številom astmatičnih napadov in dnevi z visoko koncentracijo SO_2 v zra-ku (2). Enako ugotavljajo v Celju (12), namreč da je potreben določen čas (latenca), da se izovejo klinični znaki poslabšanja kroničnih pljučnih bolezni, ki nato privede-jejo bolnika k zdravniku.

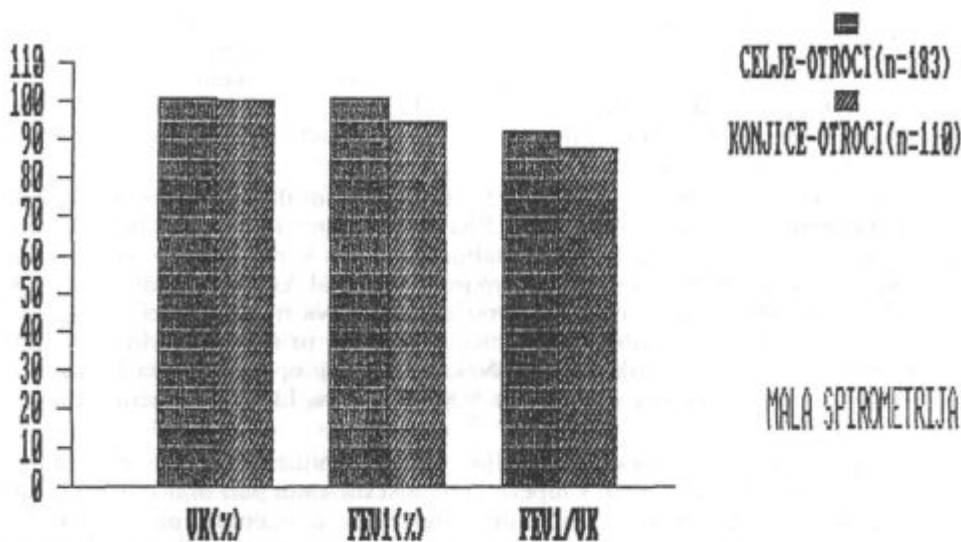
Zanimivo je opozorilo Gunissona (3), da lahko tudi druge spojine z žveplom (sulfiti) povzročajo enake učinke glede dihalnega sistema in obolevanja za astmo. Precej se je proučevalo vpliv SO_2 na dihalno funkcijo v kombinacijo z naporom in so ugotovili (4), da pomembno poveča uporabnost dihal, ki so je merili na dva na-čina. Isti avtor (4) opozarja, da je pri proučevanju vpliva zračne polucije na zdrav-stveno stanje ljudi potrebno poleg kliničnih preiskav in raziskav vključevti tudi epidemiološke in toksikološke študije. Nekateri avtorji opozarjajo, da lahko tudi sorazmerno kratke časovne ekspozicije SO_2 , NO_3 in N_3 hitro povzročijo klinične znake bronhialne astme (5).

Pri pojasnjevanju procesov, ki vodijo v kronične pljučne bolezni, pa opozarja Kerrebiju (6) na vnetje, ki vodi v hiperreaktivnost dihalnih poti in bronhialno ast-mo. Vzrok za vnetje pripisuje virusnim infekcijam, antigenom, profesionalnim noksam in polutantom v zraku. V kliničnem poizkusu na prostovoljcih so dokazali (18), da SO_2 oz. H_2SO_4 v inhaliranem zraku povzroči astmatični napad. Prav tako ista snov zmanjša pljučno funkcijo oz. pretoke za 29 %, inhalacija fiziološke raztopi-ne v istem preizkusu pa zmanjša pretoke le za 12 %. Vpliv SO_2 na druge spiromet-rične vrednosti je praktično enak. Iskali so tudi povezanost ostalih dejavnikov na povečano upornost dihal oz. bronhokonstrikcijo, vendar trdijo, da sta relativna vlaga in temperatura vdihavanega zraka bistveno manj pomembna kot koncentra-cija SO_2 .

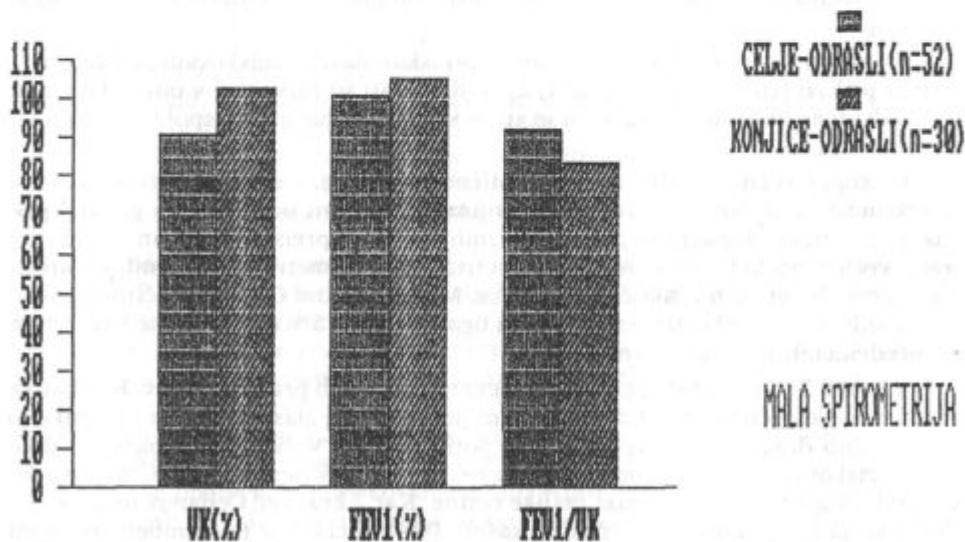
Povprečne vrednosti spirometričnih preiskav naših preiskovancev vseh treh skupin prikazujemo grafično (graf 1, 2, 3). Rezultati so prikazani v odstotku glede na predvidene normalne vrednosti in so že korigirane na višino, spol in telesno te-žo preiskovancev.

V skupini otrok in odraslih so praktično normalne, v skupini starostnikov pa se vrednosti Celjanov približujejo spodnjim vrednostim normale. Na grafu 4 pri-kazujemo vitalno kapaciteto pri posameznih skupinah preiskovancev in je zanimiv trend večjega zmanjševanja tega spirometričnega parametra pri Celjanih z ozirom na starost. Pri otrocih praktično ni razlike. Med odraslimi Celjani že očitno zaosta-jajo, medtem ko med starostniki v Celju ugotavljamo 25 % upad vitalne kapacitete od predvidenih normalnih vrednosti.

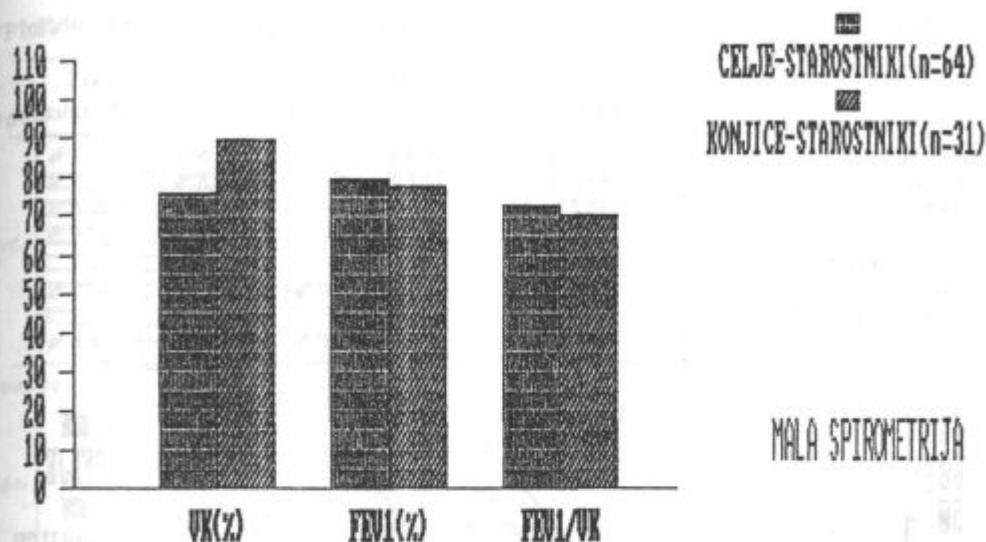
V tabeli 2 so prikazani rezultati ankete vzorca naših preiskovancev. Kot najpo-membnejši klinični respiratorni simptom prikazujemo zlasti kašelj in obstrukcijo oz. klinično dokazano zožitev dihalnih poti (graf. 6). V skupini otrok so razlike med preiskovanima skupinama Celjanov oz. Konjičanov nepomembne, medtem ko so med odraslimi in starostniki razlike očitne. Kar 2-krat več Celjanov med odras-limi navaja kot pomemben simptom kašelj. Obstrukcijo kot pomemben simptom navaja kar 2/3 več Celjanov kot Konjičanov. Med starostniki je delež tistih, ki na-vajajo obstrukcijo enako večji med Celjani kot pri odraslih, medtem ko je kašelj pri Konjičanih bolj izrazit. To lahko pojasnimo tudi z drugimi bolezenskimi stanji, ki povzročajo ta simptom in so lahko posledica obolenja, npr. srca.

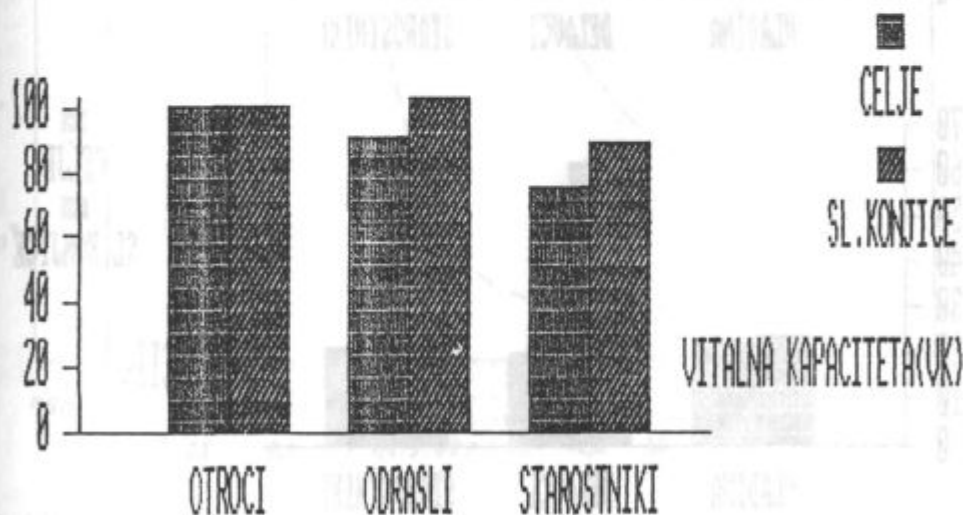
Graf 1: Spirometrične vrednosti preiskovanih otrok Celja in Slovenskih Konjic, izražene v % predvidenih normalnih vrednosti (ceca norme).

Graf 2: Spirometrične vrednosti preiskovanih odraslih delavcev Celja in Slovenskih Konjic, izražene v % predvidenih normalnih vrednosti.

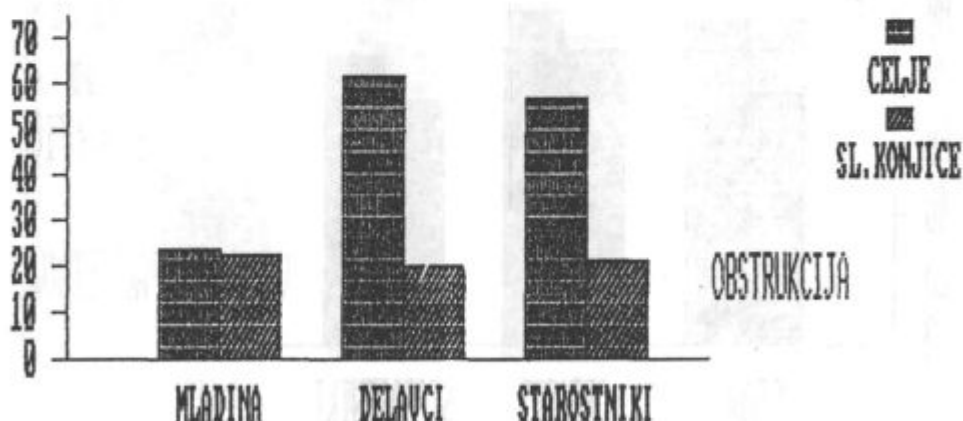
Graf 3: Spirometrične vrednosti preiskovanih starostnikov Celja in Slovenskih Konjic, izraženih v % predvidenih normalnih vrednosti.

Graf 4: Vitalna kapaciteta (statični pljučni volumen) vseh treh skupin preiskovancev Celja in Slovenskih Konjic (otroci, odrasli, starostniki).

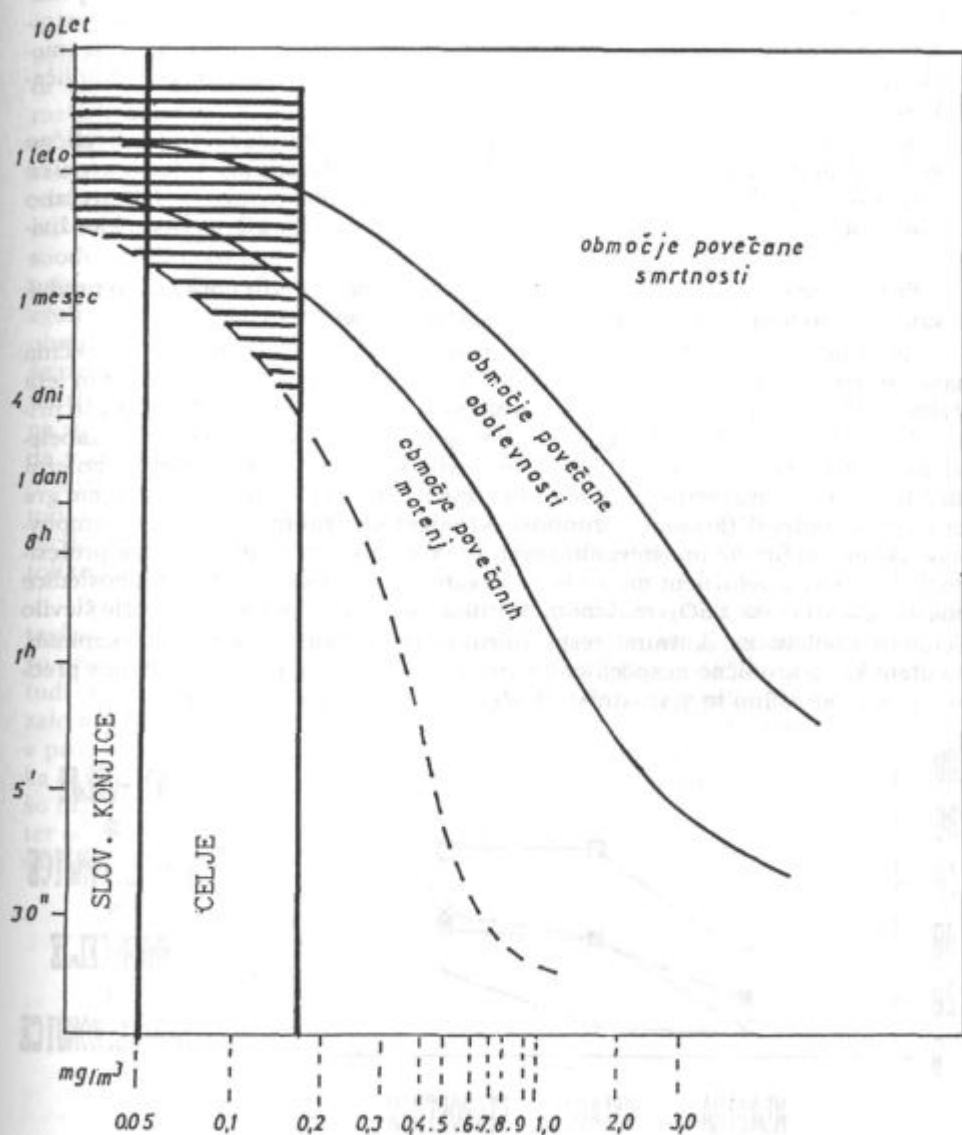
Tabela 2: Rezultati ankete vzorca otrok, odraslih in starostnikov v Celjski in Konjiški občini

	Otroci		Odrasli		Starostniki	
	Celje	Konjice	Celje	Konjice	Celje	Konjice
kašelj	6.6 %	7.3 %	26.9 %	10.0 %	15.6 %	35.7 %
izpljunek	21.9 %	13.6 %	48.1 %	25.0 %	43.8 %	42.9 %
kataralni znaki	30.1 %	48.2 %	38.5 %	30.0 %	28.1 %	28.6 %
obstrukcija	23.5 %	22.7 %	61.5 %	20.0 %	57.8 %	21.4 %
akutne pljučne bolezni	33.9 %	20.0 %	71.2 %	40.0 %	70.3 %	42.9 %
kronične pljučne bolezni	9.3 %	8.2 %	40.4 %	10.0 %	48.4 %	28.6 %

Graf 6: Zastopanost dveh, klinično najpomembnejših znakov iritacije dihalnega sistema (kašelj, obstrukcija) med anketiranimi preiskovanci treh skupin v Celju in Slovenskih Konjicah.

VPLIV KONCENTRACIJ SO₂ NA ZDRAVJE ČLOVEKA

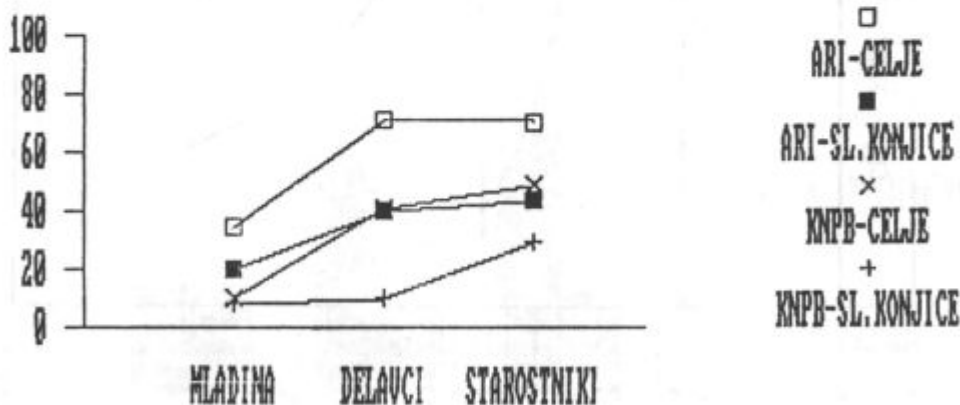
Graf 15-b: Razlike v umrljivosti, obolevnosti in motnjah zdravstvenega stanja pri preiskovanih osebah odraslih in starostnikov med Celjem in Slovenskimi Konjicami pri ekspoziciji 5 let

Za akutnimi pljučnimi boleznimi je zbolelo v letu raziskave skoraj 2-krat več Celjanov, tako med mladimi kot odraslimi in starostniki. Število mladih, ki so imeli v času raziskave kronične pljučne bolezni, je med Celjani in Konjičani praktično enako in je manjše od 10 %. Razlike pa so očitne med odraslimi in starostniki, kjer obakrat prednjačijo Celjani; najbolj izrazito v skupini odraslih, saj je imelo skoraj 40 % preiskovancev iz Celja v letu raziskave kronično bolezen (Konjičanov 10 %).

Na grafu 15 b prikazujemo vpliv koncentracij SO₂ na zdravje človeka. Grafično smo prikazali delež prebivalcev obeh preiskovanih področij, pri katerih z veliko gotovostjo predvidevamo povečano umrljivost, povečano obolevnost, povečano število motenj dihal na čas izpostavljenosti in koncentracijo SO₂ v zraku, kjer živi.

Prikazujemo skupino odraslih in starostnikov, pri katerih upravičeno predvidevamo, da so tem vplivom izpostavljeni najmanj 5 let.

Grafično smo prikazali najbolj milo varianto oz. predvidevanje, saj je večina naših preiskovancev izpostavljena vplivu več kot 10 let upoštevajoč starost in leta stalnega bivanja, vendar smo se omejili samo na 5 let ekspozicije. Na grafu 16 prikazujemo odsotne deleže števila akutnih respiratornih infekcij, ki smo jih zabeležili na obeh območjih v času preiskave in števila kronične respesific. pljučne bolezni med tremi preiskovanimi skupinami ljudi (otroci, delavci, starostniki). Pri tem gre za skupino bolezni (kronični bronhitis, kronični obstruktivni bronhitis, emphysem, astma), ki jim ob upoštevanju socialno-ekonomskega stanja, kajenja, profesionalnih noks na delovnem mestu in še nekaterih faktorjev pripisujemo posledice onesnaženosti zraka z SO₂ oz. dimom. Rezultati kažejo, da pomembno večje število Celjanov oboleva za akutnimi respiratornimi infekcijami v vseh treh skupinah, medtem ko za kronično nespecifično pljučno boleznijo oboleva več Celjanov predvsem med odraslimi in starostniki. Razlike pri otrocih pa so zanemarljive.

Graf 16: Razlike v številu registriranih akutnih respiratornih infekcij (ari) in kronične nespecifične pljučne bolezni (KNPB) v času raziskave med preiskovanimi skupinami prebivalcev Celja in Slovenskih Konjic.

LEGENDA

ARI – akutne respiratorne infekcije

KNPB – kronične nespecifične pljučne bolezni

4. SKLEPNE UGOTOVITVE

Naše ugotovitve govore za kronični iritirajoči vpliv na dihala oziroma za motnje v delovanju dihalnega sistema. Razlike pripisujemo predvsem bolj onesnaženemu zraku in dolgotrajnejši ekspoziciji. Del teh razlik lahko tudi pripišemo navadi kajenja, ki je kot je razvidno iz naših rezultatov pri Celjanih nekoliko bolj razširjena kot pri Konjičanih. Različen vpliv kajenja je najpomembnejši v skupini odraslih delavcev, medtem ko so te razlike zanemarljive v skupini otrok oziroma starostnikov. Iz naše ankete je tudi razvidno, da so osveščenost, skrb za okolje in zdravje ter občutljivost za ekološko problematiko pri Celjanih mnogo bolj očitni. Celjani so tudi mnogo bolj kritični pri ugotavljanju medsebojne povezave in soodvisnosti med onesnaženim okoljem in zdravjem. Ob upoštevanju vseh naših ugotovitev in spoznanj menimo, da onesnaženost zraka v Celju, gledano v celoti ali zgolj s stališča vpliva na dihala pomembno škodi zdravju prebivalcev, ki bivajo na območju z bolj onesnaženim oziroma kritično onesnaženim zrakom. Nekatere naše ugotovitve, ki jih v raziskavi navajamo (višja obolevnost na dihalih v Celju, višja umrljivost v Celju, višji delež staleža zaradi bolezni dihal v Celju, nižja funkcionalna sposobnost dihal), potrjujejo, da je tudi ekonomska in vsa druga posredna škoda v zvezi s onesnaženim okoljem izredno pomembna za družbo in bi jo kazalo precizneje ugotoviti in to upoštevati pri načrtovanju. Rezultati našega dela dajejo tudi neposredno del odgovora, zakaj imamo v Celju tako visoko stopnjo hospitalizacije, zakaj imamo razmeroma visok procent odsotnosti z dela, zakaj porabimo toliko zdravil, itd.

Proučevali smo samo vpliv onesnaženega zraka na dihala kot na najbolj izpostavljen organski sistem; zavestno smo zanemarili vse druge organske sisteme, ki so prav tako izpostavljeni škodljivemu vplivu onesnaženosti okolja in povzročajo tudi številne druge bolezni, ki niso bile predmet naše raziskave. Menimo, da bi kazalo nadaljnje raziskave na osnovi naših ugotovitev in izkušenj usmeriti predvsem v proučevanje preobčutljivosti oziroma hiperreaktivnosti dihal, ki je patofiziološka osnova in stopnja številnim boleznim dihal. Prav tako je potrebno usmeriti širšo raziskavo ugotavljanje vpliva težkih kovin v zraku, vodi in zemlji oziroma hrani ter oceniti eventualne posledice na zdravje ljudi oziroma vplive težkih kovin na posamezne organske sisteme.

LITERATURA IN VIRI

1. Coloccu AV; Strieter RP Dose considerations in the SO₂ — exposed exercising asthmatic. *Environ Health Perspect*, 52 221-32 1983 Oct.
2. Fegeler U; Moyzes R; Wedler E; Emission and weather effects on respiratory tract diseases of children in Berlin 1979 to 1982 — croup syndrome Schriftner Ver Wasser Boden Lufthyg, 69 197-216 1986.
3. Gunnison AF; Jacobosen DW Sulfite hypersensitivity. A critical review. *CRC Crit Rev Toxicol*, 17 (3) 185-214 1987.
4. Hackney JD; Linn WS Controlled clinical studies of air pollutant exposure: evaluating scientific information in relation to air quality standards. *Environ Health Perspect*, 52 1987-91 1983 Oct.
5. Keller R; Air pollution and lung diseases in adults *Soz Praventivmed*, 31 (1) 12-5 1986.
6. Linn WS; Shamoo DA; Spier (CE) Respirator effects of 0,75 ppm sulfur dioxide in exercising asthmatics: influence of upper-respirator defenses. *Environ Res*, 30 (2) 340-8 1983 Apr.
7. Muehling P; Bory J; Haupt H Effect of air pollution on respiratory tract diseases in small children. Morbidity rate in residential areas with varying degrees of severe pollution. *Portsch Med*, 102 (34) 831-4 1984 Sept 13.
8. Pershagen G; Hrubec Z; Lorisich U Acute respiratory symptoms in patients with chronic obstructive pulmonary disease and in other subjects living near a coal-fired plant. *Arch Environ Health*, 39 (1) 27-33 1984 Jan-Feb.
9. Scherrer M Air burden and respiratory and vascular diseases Schweiz. *Med Wochenschr*, 115 (30) 1042-8 1985 Jul 27.
10. White R; Zoppi AL; Haroz RK Sulfur dioxide induced bronchitis in rats. *Arch Toxicol (Suppl)*, 9 431-5 1986.
11. Mežnar B.: Pomen in vloga dispanzerja za pljučne bolezni pri proučevanju posledic onesnaženosti zraka na zdravje prebivalcev Celja. Pljučne bolezni celjske regije 1985, Celje 1985, 28-30.
12. Mežnar B., Majer V., Stergar A. et. al: Kronične pljučne bolezni in stopnja onesnaženosti zraka v Celju. *Zdrav. vestn.* 53 1984, 375-378.
13. Majer V., Stergar A., Mežnar B. et. al: Vplivi onesnaženega zraka na kronične pljučne bolezni v občini Celje. *Raziskovalno poročilo III*, 1983, UDK 577.4.
14. Senker K.: Zdravstvene posledice onesnaženega zraka v Celju I-III, Zdravstveni center Celje, TOZD Center socialne medicine in higiene, Celje, 1981.
15. Mis D.: Nekateri vidiki zdravstvenih posledic zaradi škodljivih zdravstveno-ekoloških vplivov iz okolja. *Slovensko posvetovanje Onesnaževanje in varstvo okolja (Zbornik referatov)* Ljubljana 1986.
16. Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini I. in II. faza — vrsta raziskovalnih nalog, Hidrometeorološki zavod SRS Ljubljana, Zdravstveni center Celje, Inštitut za geografijo univerze Ljubljana, Razvojni center Celje, EMO Celje, Cinkarna Celje 1981 — 1987.
17. Stjernberg N; Eklund A; Nystroem L; Prevalence of bronchial asthma and chronic bronchitis in a community in northern Sweden; relation to environmental and occupational exposure to sulphur dioxide. *Eur J Respir Dis*, 67 (1) 41-9, 1985 Jul.
18. Koenig JQ; Pierson WE; Horike M The effects of inhaled sulfuric acid on pulmonary function in adolescent asthmatics. *Am Rev Respir Dis*, 128 (2) 221-5, 1983 Aug.
19. Umwelthygiene. Supplement I. Luftverunreinigung — Wirkung auf den Menschen, Wirkungskataster. Gesellschaft zur Forderung der Luft-hygiene und Silikoseforschung e. V., Düsseldorf 1984.

20. B. Hrašovec: Vpliv titanovega dioksida na dihala v živalskem poskusu. Ljubljana 1980. Doktorska disertacija.
21. P.-J. Grosser, Ch. Stark, J. Jech und H. Melhorn. Vitalkapazität und Atemstosstest bei Schulkindern der 4. bzw. 5. Klasse in Luft hygienisch unterschiedlich belasteten Gebieten. Z. für Erkrankungen der Atmungsorgane, Bd. 134, 1971, 255-262.
22. C. M. Shy, V. Hasselblad, R. M. Burton, C. J. Nelson, A. A. Cohen: Air Pollution Effects on Ventilatory Function of US Schoolchildren Env. Health, Vol. 27. 1973, 124.
23. Frank E. Speizer. An epidemiological Apraisal of the Effects of Ambient Air on Health: Particulates and Oxides of Sulphur J. Air Pollution Control Assoc. 19, 1969, 647-655.
24. R. E. Waller, A. G. F. Brooks, M. W. Adler: Respiratory Symptoms and ventilatory Capacity in a Cohort of Londoners born in 1952 - 1953. Report on the international Symposium: Recent Advances in the Assesment of the Health Effects of Environmental, Paris, 1974.
25. Darka Domitrovič-Uranjek: Ekološka bilanca Celja, Celjski zbornik 1986 str. 75-100.
26. Darka Domitrovič-Uranjek: Ekološka bilanca celjske regije I. faza, Celjski zbornik 1987 str. 49-63.
27. Darka Domitrovič-Uranjek: Ekološka bilanca celjske regije II. faza, Celjski zbornik 1988 str. 23-64.
28. Darka Domitrovič-Uranjek: Onesnaženost zraka v celjski regiji. Prvi jugoslovenski kongres o očuvanju čistoče vazduha, Zbornik referata, knjiga II, str. 935-946, Zenica 14.-16. junij 1989.
29. Odlok o normativih za skupno dovoljeno in za kritično koncentracijo škodljivih primesi v zraku, Ur. list SRS št. 12/76.
30. Odlok o razvrstitvi območij v SR Sloveniji v območja onesnaženosti zraka za potrebe varstva zraka, Ur. list SRS številka 19/1988.

POVZETEK

Proučevali smo vplive onesnaženosti zraka (koncentracija SO₂ in dima) na zdravstveno stanje prebivalcev Celja (močno onesnažen zrak) in Slov. Konjic (minimalno onesnažen zrak). Ugotavljamo višjo obolevnost na dihalih pri preiskovanih osebah z onesnaženega območja in tudi večje število klinično pomembnih znakov za moteno funkcijo dihal. Meritve pljučne funkcije (vitalna kapaciteta, forsirani ekspirat. volumen v l. s.) kažejo upadanje pri preiskovancih iz Celja (onesnaženo področje), ki postaja izrazitejše z leti bivanja v tem okolju. Pri laboratorijskih preiskavah (Hb, E, Ht) nismo ugotovili pomembnih razlik. Pri delu smo upoštevali vpliv kajenja, stanovanjskih razmer, delovnih pogojev in fizioloških parametrov, kot so starost, spol, višina in teža. Pri našem delu smo ugotovili tudi nekaj drugih pomembnih parametrov oz. podatkov, ki potrjujejo povezanost med onesnaženim zrakom in škodljivim vplivom na zdravstveno stanje prebivalstva.

SUMMARY

We examined closely the influences of air pollution (conc. of SO₂ and dust) on the health of inhabitants in Celje (high air pollution) and Slov. Konjice (low air pollution). We state high respiratory morbidity and most number of respiratory symptoms on the inhabitants in Celje. The spirometric values (VC, FEV₁) shows downfall at the same people in Celje, this trend becomes much expressive according to exposition. We don't stated any differences in laboratory investigations (Hb, Ht, E). We considered smoking, housing circumstances, work place and other antropometric parameters (age, sex, height). We make mention of some others particulars shows the dependence of the air pollution and human health.

ANTON SORE

PREBIVALSTVO NA CELJSKEM PO STOPNJI STROKOVNE IZOBRAZBE

Uspeh gospodarske prenove na Celjskem je v veliki meri odvisen od kadrovske strukture zlasti na vodilnih delovnih mestih. Sedanja sestava prebivalstva po strokovni izobrazbi zaostaja za republiškim poprečjem. Primanjkuje predvsem sposobnih delovnih moči z višjo in visoko šolsko izobrazbo, medtem ko je nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev že sedaj preveč. Osip je na vseh stopnjah šolskega izobraževanja relativno visok. Vzgojnoizobraževalni sistem je tesno povezan z družbenimi razmerami. Trenutno pomanjkanje strokovnjakov, zlasti s področja nekaterih tehničnih ved, je posledica premajhnega zanimanja mladih za študij teh ved, pa tudi odhajanja sposobnih ljudi v druga središča Slovenije in v tujino. Kadrovska politika mora biti dolgoročna, temeljiti mora na materialni stimulaciji, perspektivnem strokovnem razvoju in napredovanju na delovnem mestu.

* * *

V Sloveniji že vrsto let spreminjamo šolski sistem. Vse dosedanje reforme niso obrodile pričakovanih sadov. Največ ostrih obsodb je doživelo usmerjeno izobraževanje v srednjih šolah, kjer izobražujemo učence za poklice pa tudi za nadaljnji študij na višjih in visokih šolah. Težnja je bila, da bi se dvignil nivo splošnoizobraževalnih predmetov na vseh srednjih šolah. Na »poklicnih šolah« so po mnenju kritikov preveč zapostavljeni strokovni predmeti s praktičnim delom, tako da absolventi, kljub pripravniški dobi, niso dovolj usposobljeni za opravljanje poklica. Absolventi pete stopnje, zlasti po odpravi mature, ne pridobijo dovolj znanja iz temeljnih predmetov za uspešno nadaljevanje študija na fakultetah. Sprejemni izpiti na nekaterih fakultetah pomenijo kljub pomislekom izbiro boljših učencev s solidnejšim srednješolskim znanjem. Navedene in druge pomanjkljivosti postopoma odpravljajo, gimnazijo z nekaterimi spremembami pa počasi, a vztrajno rehabilitirajo. Kljub enotnemu poimenovanju srednja šola se je v javnosti izoblikoval vrstni red šol po zahtevnosti programov in izobraževalnih smereh. Večjo veljavo imajo programi, ki nudijo več znanja za visokošolski študij, npr. medicine, elektrotehnike, naravoslovja, strojništva itd. Znan je pregovor, da šola stoji in pade z uči-

Avtor: Dr. Anton Sore, prof. geograf., Srednja pedagoška šola Celje.

teljem, res pa je tudi, da sta za uspešno šolsko delo potrebna učitelj in učenec s primerno materialno in duhovno podlago ter motiviranostjo. Kakršnakoli sprememba v izobraževalnem procesu mora biti plod temeljitih znanstvenih proučevanj in izkušenj doma in v visoko razvitem svetu.

Ljudje se ne izobražujejo samo z rednim šolanjem. Mnogi so dosegli višjo stopnjo izobrazbe s šolanjem ob delu, iz dela ali s samoizobraževanjem. Formalna šolska izobrazba in spričevala niso vselej porok za dejansko vrednost pridobljenega znanja. V naših šolah je še precej spominskega učenja brez vzročnega sklepanja in povezovanja, brez aplikativne in transferne funkcije. Pri izbiri snovi in učenju je nujno ločevati jedrno vsebino od obrobne. Uvajanje sodobnih tekmovalno ustvarjalnih metod dela (gibanje znanosti mladini, raziskovalni tabori i dr.) spreminja, sprošča delovne odnose med učiteljem, mentorjem in učenci. V našem vsakdanjem življenju je veliko monotonega mehaničnega dela, ki duši inovativnost, ustvarjalnost. Na delovnih mestih je tega večkrat kriva neustrezna organizacija dela, neracionalna razporeditev kadrov. Razbohotila se je birokracija, preveč ljudi opravlja administrativna dela, ki so često sama sebi namen. Mnoge zahtevne naloge bi lahko s pomočjo računalnikov in drugih komunikacijskih in nadzornih elektronskih strojev reševali posamezniki, za tako delo usposobljeni strokovnjaki. Znanje, uspešnost, delovna disciplina in odgovornost morajo biti pglavitni kriteriji za nagrajevanje in izbiro ljudi na vodilna delovna mesta. Tudi v izobraževanju je že vrsto let prisotna inflacija, zato ima šolska izobrazba le še nominalno vrednost, učiteljevo delo pa je družba uvrstila med porabo, ki jo vzdržuje gospodarstvo.

V celjski regiji nimamo samostojnih višjih šol. Pred leti so ukinili celjski oddelek Pedagoške akademije v Mariboru, zaradi prevelikih stroškov in obremenitve profesorjev pa je vprašljiv tudi obstoj celjskega oddelka VEKŠ Maribor. V Celje prihajajo predavat nekateri profesorji s tehniške fakultete v Mariboru, kar je za študente ob delu precejšnja ugodnost. Celje je bilo in je ostalo za širšo pokrajino predvsem srednješolsko središče, ki si deli to funkcijo s Titovim Velenjem. Z obeh srednješolskih območij se usmerjajo absolventi na višje in visoke šole v Ljubljano in Maribor. Za študij humanističnih ved ima prednost Ljubljana.

Sistematični pouk se začne z malo šolo že v vzgojnovarstvenih ustanovah predšolskih otrok. Z učenjem abecede vstopa otrok v svet pisnega izražanja.

Nepismenost prebivalstva po občinah v odstotkih

Leto popisa:	1931*	1948**	1981**
Občine:			
Celje	6,6	1,8	0,5
Laško	8,3	4,4	1,2
Mozirje	10,4	6,0	2,2
Slovenske Konjice	8,6	3,7	0,8
Šentjur pri Celju	6,9	2,3	0,9
Šmarje pri Jelšah	6,0	2,5	1,3
Velenje	5,1	2,9	0,5
Žalec	3,8	1,7	0,6
Dravska banovina — SRS	5,6	2,4	0,8

* prebivalstvo staro 11 in več let

** prebivalstvo staro 10 in več let

Odstotek nepismenega prebivalstva se je v petdesetih letih na splošno precej znižal, je pa *glede* na republiško poprečje v nekaterih občinah še vedno razmeroma visok. To se nanaša predvsem na starejše ljudi v odmaknjenih hribovitih naseljih, ki zaradi socialnih, zdravstvenih ali drugih razlogov niso mogli obiskovati šol. V precejšnji meri veljajo ti vzroki tudi za prebivalstvo, staro petnajst in več let brez šolske izobrazbe ali z 1–3 razredi osnovne šole. Leta 1961 je bilo regijsko poprečje še znatno nad republiškim, do leta 1981 pa se je občutno znižalo in postalo nižje od republiškega (3,6%). Regijski in republiški popreček je močneje preseerala le občina Mozirje (4,9%).

Prebivalstvo z dovršeno popolno osnovno šolo v odstotkih

Leto popisa:	1961	1971	1981
Občine:			
Celje	16,5	28,6	40,0
Laško	13,0	33,5	34,1
Mozirje	15,8	39,9	33,6
Slovenske Konjice	13,5	34,7	32,6
Šentjur pri Celju	26,0	37,5	34,8
Šmarje pri Jelšah	21,1	37,4	35,6
Velenje	11,4	27,8	29,6
Žalec	15,1	33,0	35,7
Regija	16,7	32,8	35,3
SR Slovenija	19,9	41,1	32,6

Pri primerjavi izobrazbene sestave prebivalstva v celjski pokrajini in SR Sloveniji smo upoštevali popise prebivalstva v letih 1961, 1971 in 1981, statistične podatke po občinah Zavoda SR Slovenije za statistiko za leta 1962 do 1987, za zadnji dve leti pa podatke Zavoda za šolstvo-organizacijske enote Celje. Popis prebivalstva leta 1931 navaja samo nepismenost, popisa 1948 in 1953 pa nista primerljiva s kasnejšima popisoma zaradi drugačne metode formiranja podatkov, razen tega niso pri vseh popisih prikazani podatki po naseljih.

Relativno število ljudi, ki so dovršili popolno osnovno šolo, se je v dvajsetih letih na Celjskem podvojilo in med zadnjima dvema popisoma preseгло republiški popreček. Pri nekaterih občinah in republiških poprečjih je opaziti precejšnja nihanja, kar je v zvezi z manjšim osipom in relativno večjim številom ljudi z višjo šolsko izobrazbo. Pri vseh treh popisih smo upoštevali prebivalstvo, staro petnajst in več let.

Republiški in regijski osip se časovno dokaj ujemata, znižujeta se v treh poudarjenih stopnjah: 1960–67, 1967–74 in 1969–76. Med občinami imajo najuspešnejši razvoj Slovenske Konjice. V občini Šentjur pri Celju se je osip v dveh desetletjih zmanjšal za 48 odstotkov. Takega skoka ne opazimo niti v celjski niti v žalski občini. Zasluge za rast učnega uspeha je pripisati številnim dejavnikom: relativno boljše materialne osnove osnovnih šol, sodobni učnovzgojni proces (učila, učni pripomočki), manjše število učencev v razredu, poprečno višja izobrazbena raven učiteljev i dr. Čeprav so še vedno razlike med podružničnimi in matičnimi šolami, med podeželjem in mestom, so se s policentričnim gospodarskim in družbenim

razvojem in s splošnim dvigom življenjskega standarda precej zmanjšale. Množične selitve iz vasi v mesta, ki so bile značilne še za polpreteklo dobo, so se z urbanizacijo podeželja in z ekološkim osveščanjem ljudi upočasnile, ponekod pa celo obrnile v obratno smer. Ne smemo spregledati demografskih, kulturnih in socialnih sprememb na podeželju. V družinah je manj otrok, vsaj eden od staršev je stalno zaposlen, njihova razgledanost je preseгла ozke lokalne okvire, povečala se je skrb za nadaljnjo izobrazbo otrok.

Osip učencev v osnovnih šolah po občinah celjske regije in SR Slovenije v odstotkih

Solsko leto SRS	Regija	Celje	Laško	Mozirje	Slov. Konjice	Sentjur pri Celju	Šmarje pri Jelšah	Velenje	Zalec	
1958-65	45,5	47,8	33,7	27,6	43,6	46,6	55,0	54,0	42,0	50,1
1959-66	44,2	43,8	28,0	29,1	47,0	45,6	47,6	51,9	35,2	48,0
1960-67	40,8	42,0	33,2	14,4	44,6	40,7	40,7	44,8	37,7	39,1
1961-68	38,4	37,0	28,3	21,5	21,1	43,7	40,9	48,9	24,3	34,4
1962-69	35,8	36,3	25,6	28,1	34,4	44,4	40,9	45,7	28,2	33,6
1963-70	33,1	34,9	30,6	34,7	24,1	33,7	37,3	39,2	27,5	43,9
1964-71	31,3	33,4	25,2	28,6	36,1	33,3	37,6	37,9	32,0	33,1
1965-72	28,5	35,9	22,8	26,8	29,0	23,6	43,9	37,8	27,6	31,8
1966-73	25,7	30,4	22,2	28,2	34,4	22,9	35,0	37,6	29,0	28,6
1967-74	22,9	25,5	22,2	22,4	19,2	20,8	36,7	34,5	16,8	24,6
1968-75	18,6	19,9	16,3	21,7	18,4	22,6	24,8	28,2	11,0	16,2
1969-76	15,3	18,0	13,5	14,5	20,7	12,7	27,7	25,0	13,2	16,2
1970-77	11,8	13,9	8,9	16,0	9,6	12,7	18,1	21,1	15,0	15,3
1971-78	13,4	12,9	11,5	16,4	17,1	11,1	20,0	21,7	5,8	16,8
1972-79	10,7	13,0	12,4	16,6	10,5	7,8	15,5	18,2	4,9	9,5
1973-80	10,4	11,2	5,6	17,5	11,1	5,0	11,0	23,4	3,6	9,8
1974-81	10,1	11,5	9,1	8,2	14,5	3,7	16,1	18,1	14,0	11,1
1975-82	10,8	11,9	12,8	11,6	10,6	5,6	7,9	18,0	4,0	8,2
1976-83	11,2	11,1	14,1	7,8	9,7	2,0	8,2	16,0	5,0	10,4
1977-84	10,7	8,4	11,9	8,2	7,6	2,1	7,4	14,2	5,0	7,4
1978-85		9,6	13,9	14,0	7,2	0,0	11,4	14,6	8,6	9,0
1979-86		10,4	11,6	11,7	12,5	3,1	7,1	14,0	9,4	11,2
1980-87		11,6	15,0	12,6	7,5	0,8	5,0	14,5	9,7	9,0

Po družbenem dogovoru o enotnih temeljih za klasifikacijo poklicev in strokovne izobrazbe razlikujemo osem stopenj. Drugo stopnjo si pridobijo osebe, ki obvladajo osnovnošolsko znanje in ustrezen program (npr. priučen delavec), za katerega zadošča nižja strokovna izobrazba. V tretjo stopnjo strokovne izobrazbe uvrščajo osebe z dokončano dveletno poklicno šolo ali priznано ustrezno nižjo strokovno izobrazbo. Z dokončano triletno poklicno šolo dosežejo osebe četrto stopnjo zahtevnosti. Po uspešno končani štiriletni strokovni šoli ali drugi šoli splošno izobraževalnega tipa smo dosegli peto zahtevnostno stopnjo. Osebe z višjo strokovno izobrazbo sodijo v šesto (1,2) stopnjo. Diplomanti visokih šol, fakultet,

umetniških akademij so dosegli sedmo (1) stopnjo. Akademski naslovi (npr. specialist ali magister) so uvrščeni v sedmo (2) stopnjo, doktorji znanosti pa v osmo stopnjo strokovne izobrazbe.

V statističnih publikacijah navajajo med srednjimi šolami: poklicne, tehniške in vzgojiteljske šole ter gimnazije, od leta 1981/82 pa šole srednjega usmerjenega izobraževanja. Od leta 1958 do 1983 sta se število in razporeditev srednjih šol na Celjskem precej spreminjali. Poklicne šole so bile domala v vseh občinah. Njihovo število se je postopoma zniževalo, tako da jih je ostalo do šolskega leta 1982/83 še trinajst; in sicer sedem v celjski občini, štiri v velenjski in po ena v konjiški in šmarnski. Iz poročila Zavoda za prosvetno pedagoško službo v Celju za šolsko leto 1961/62 spoznamo nekatere organizacijske spremembe v poklicnem šolstvu:

- šola za trgoveške učence se je skupaj z oddelki za odrasle preoblikovala v Šolski center za blagovni promet
- vajenska šola v Štorah je postala sestavni del Šolskega industrijskega kovinarskega centra
- vajenski šoli v Šoštanju in Velenju sta se združili v eno ustanovo
- vajensko šolo v Slovenskih Konjicah, ki je izobraževala kovinarje, je prevzel Kostroj
- leta 1962 so se združile vajenske šole za kovinarsko stroko v Velenju, Zalcu in Celju v Šolski center Borisa Kidriča v Celju, kjer so se šolali kadri za potrebe v obrti.

Postopno so ukinili industrijsko kovinarsko šolo pri tovarni emajlirane posode, stroje in ostali inventar pa je prevzela Srednja tehniška šola. Za kovinarske kadre v industriji je poslej skrbel Šolski industrijsko-kovinarski center, katerega sestavni del je postala tudi Metalurška industrijska šola v Štorah. Izven Celja sta delovali še Industrijska steklarska šola v Rogaški Slatini in Industrijska rudarska šola v Velenju. Upravne spremembe so doživele takrat tudi Kmetijska šola v Sentjurju, Poljedelsko-hmeljarska šola, v Vrbju in Vrtnarska šola v Celju. V novozgrajenem šolskem poslopju z internatom je dobila svoje prostore uprava Kmetijskega šolskega centra v Celju. Od leta 1958 je deloval v Celju gostinski oddelek, ki je dve leti kasneje prerasel v Gostinsko šolo. V to skupino šol spadata tudi Gospodinjska šola v Sentjurju in Administrativna šola v Celju. Začetki nekaterih celjskih srednjih šol segajo že v prejšnje stoletje in še dalje, vendar se naš pregled omejuje le na zadnja tri desetletja.

Od obstoječih štiriletnih šol so leta 1958 delovale v Celju Gimnazija, Ekonomska srednja šola, Učiteljsiše in Šola za medicinske sestre. Tehniška šola v Celju je bila ustanovljena jeseni 1959, Tehniška šola in Gimnazija v Titovem Velenju pa nekaj let pozneje. Z zakonom o usmerjenem izobraževanju, ki se je začel v praksi uresničevati v šolskem letu 1981/82, so nekatere poklicne šole v statističnih pregledih uvrstili med tehniške šole (tehniške, kmetijske, ekonomske, administrativne, zdravstvene, gostinske idr.). Na vseh celjskih in velenjskih srednjih šolah je možno doseči v štirih letih peto stopnjo strokovne izobrazbe. Pri nekaterih programih in smereh izobraževanja lahko učenci dosežejo poklic že po zaključeni drugi, tretji ali četrti stopnji zahtevnosti. Poglejmo si vzgojnoizobraževalne organizacije na Celjskem, njihove programe in nekatere predvidene smeri izobraževanja (stanje 2.3. 1988).

Vzgojnoizobraževalna organizacija	Program	Predvidene smeri izobraževanja
Srednja tehniška šola maršala Tita, Celje	Strojništvo	Oblikovalec kovin, preoblikovalec in spajalec kovin, monter in upravljalac energetskih naprav, finomehanik, strojni mehanik, strojni tehnik.
	Obratni strojni tehnik	Obratni strojni tehnik
	Pridobivanje, predelava in obdelava kovin	Obdelava kovin
	Elektrotehnika	Elektrikar energetik, elektrotehnik energetik, elektrotehnik elektronik
	Gradnja	Gradbinec, gradbeni tehnik
	Kemijska dejavnost	Kemijski procesničar, kemijski tehnik
	Naravoslovno-matematična dejavnost	Naravoslovno matematični tehnik
Srednja kovinarsko strojna in metalurška šola Štore	Metalurgija	Kalupar-livar, metalurški tehnik
	Obratni metalurški tehnik	Obratni metalurški tehnik
	Strojništvo	Oblikovalec kovin
Center srednjih šol Titovo Velenje, TOZD Srednja rudarska šola Titovo Velenje	Pridobivanje, predelava in obdelava kovin	Preoblikovalec in spajalec kovin, pridobivanje in predelava kovin, obdelava kovin
	Rudarstvo SKR	Pomočnik rudarja
	Rudarstvo SR	Rudar, rudarski tehnik
	Strojništvo	Oblikovalec kovin, preoblikovalec in spajalec kovin, mehanik vozil in voznih sredstev, strojni tehnik
	Obratni strojni tehnik	Obratni strojni tehnik
TOZD Srednja elektro, kovinarska in računalniška šola Titovo Velenje	Pridobivanje, predelava in obdelava kovin	Obdelava kovin
	Montaža električnih inštalacij in omrežij	Monter električnih inštalacij in omrežij
	Elektrotehnika	Elektrikar energetik, elektrotehnik energetik, elektrikar elektronik, elektrotehnik elektronik
	Računalništvo	Računalniški tehnik
DE CSS Titovo	Naravoslovno-matematična dejavnost	Naravoslovno matematični tehnik
	DE Strojništvo	Oblikovalec kovin

Velenje TOZD Srednja
elektro-kovinarska in
računalniška šola DU
Slovenske Konjice —
Zreče

Obratni strojni tehnik
Pridobivanje, predelava in
obdelava kovin

Obratni strojni tehnik
Obdelava kovin

Srednja šola Borisa
Kidriča Celje

Strojništvo
Cestni promet
Promet
Tekstilno mehanska
tehnologija SR
Pomočnik tekstilnega
konfekcionarja
Tekstilno konfekcijska
tehnologija SR

Mehanik vozil in voznih sredstev
Voznik-avtomehanik
Prometni tehnik
Tekstilni tehnik II, tekstilno mehanski
tehnik

Osebnega nega
Steklarska dejavnost SKR

Tekstilni konfekcionar II, tekstilno
konfekcijski tehnik
Frizer
Pomožni steklar

Steklarska šola
Rogaška Slatina

Steklarska dejavnost SR
Poslovno-finančna in
trgovinska dejavnost

Steklar
Ekonomsko-komercialni tehnik

Srednja šola za
ekonomsko usmeritev
Tone Grčar Celje

Srednja šola za
trgovinsko dejavnost
Celje

Trgovinski poslovodja

Srednja šola za
gostinstvo in turizem
Celje

Poslovno-finančna in
trgovinska dejavnost
Gostinska dela

Prodajalec, ekonomsko komercialni
tehnik
Kuhar, tehnik kuharstva, natakar, teh-
nik strežbe

Srednja zdravstvena
šola Celje

Gostinski tehnik
Zdravstveno varstvo

Gostinski tehnik
Zdravstveni tehnik

Srednja pedagoška
šola, Celje

Bolničar
Pedagoški

Bolničar
Predšolska vzgoja — razredni pouk,
družboslovno-jezikovna, naravoslovno-
matematična

Srednja družboslovna
šola Celje

Administrativna dejavnost

Administrator, upravni tehnik

Družboslovni in kulturni

Družboslovno-kulturna, klasično-huma-
nistična

Srednja
kmetijsko-živilska šola
Celje

Kmetijstvo

Kmetijec, vrtnar, vrtnarski tehnik,
kmetijski tehnik

Kmetovanje

Kmetovalec

Prebivalstvo staro 15 in več let po šolski izobrazbi v odstotkih

Leto popisa	Poklicne šole, delovodske in poslovodske šole		Tehniške in druge strokovne šole		Gimnazija		Skupaj	
	1961	1981	1961	1981	1961	1981	1961	1981
Občine								
Celje	18,7	25,1	5,2	11,0	1,6	2,8	25,5	38,9
Laško	8,7	20,4	2,4	7,3	0,6	1,3	11,7	29,0
Mozirje	3,5	20,1	1,7	6,9	0,3	1,3	5,5	28,3
Slov.	9,2	22,5	2,4	6,8	0,3	1,4	11,9	30,7
Konjice								
Šentjur p. C.	6,0	17,6	1,8	5,4	0,6	1,2	8,4	24,2
Šmarje p. J.	6,2	17,7	1,8	5,2	0,6	1,3	8,6	24,2
Velenje	11,4	28,4	2,7	9,6	0,6	2,3	14,7	40,3
Zalec	15,1	23,9	2,5	8,5	0,7	1,7	18,3	34,1
Regija	11,6	23,0	3,0	8,3	0,8	1,9	15,4	33,2*
SR Slovenija	13,1	22,1	3,2	9,4	1,4	3,2	17,7	34,7

* Upoštevati je treba še usmerjeno izobraževanje z 0,1 %.

Iz razpredelnice je razvidno, da se je skupni srednješolski regijski odstotek od leta 1961 do 1981 več kot podvojil, kljub temu pa ni dosegel republiškega poprečja, tega sta presegli samo občini Celje in Velenje. Pri posameznih skupinah srednjih šol je najnižja regijska in republiška razlika med omenjenima popisoma pri gimnazijah. Najvišji odstotek prebivalstva ima poklicne, poslovodske in delovodske šole, v tem pogledu je bila leta 1981 celjska regija pred SR Slovenijo. Gospodarsko manj razvijti občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah zaostajata pri vseh skupinah šol. Vzhodno zaledje Celja je do nedavna predstavljalo rezervat delovne sile za celjsko industrijo in druge gospodarske dejavnosti. Poklicne šole so nudile najkrajšo pot do poklica, do delovnega mesta in zaslužka.

Leta 1961 ni bilo v mnogih, zlasti manjših naseljih osebe s končano poklicno šolo, dvajset let kasneje pa kar v štirih občinah ni bilo kraja, kjer ne bi prebivala oseba z vsaj poklicno izobrazbo. Manjši napredek opazimo pri prebivalstvu z zaključeno gimnazijo, tehniško ali drugo strokovno šolo. Relativno več takih naselij je v hribovskih, prometno odmaknjenih obmejnih delih občin, npr. šentjurske in šmarske. V šolskih letih 1962/63 do 1983/84 je absolviralo celjsko in velenjsko gimnazijo in srednjo pedagoško šolo brez vzgojiteljskega programa nad 7800 učencev. Število absolventov je v glavnem naraščalo do začetka usmerjenega izobraževanja. Velenjska gimnazija je imela prvo maturo leta 1969, največ maturantov (76) pa deset let pozneje. Istega leta je v tem pogledu dosegla svoj višek srednja vzgojiteljska šola v Celju, takrat so opravljale zaključne izpite hkrati učenske četrtrih in petih letnikov. Izredno hiter in močan je bil porast absolventov v celjskih tehniških šolah (štiriletne šole: tehniška, ekonomska, zdravstvena, kmetijska in administrativna). Število njihovih absolventov se je zelo povečalo, pri tem imata največji delež Srednja tehniška šola maršala Tita in Srednja šola za ekonomsko usmeritev Tone Grčar. Vzporedno z velikimi gospodarskimi potrebami je naraščalo tudi število absolventov v tehniških enotah sedanjega Centra srednjih šol v Titovem Velenju.

Osip učencev v štiriletnih srednjih šolah celjske regije

Solsko leto	Vpisani v 1. letnik srednjih šol	Št. učencev na zaključku šolanja	Osip v %
1977/78	3005		
1978/79	3356		
1979/80	3487		
1980/81	3605	1176	39,1
1981/82	3624	1211	36,1
1982/83	3508	1275	36,6
1983/84	3460	1281	35,6
1984/85	3279	1287	35,6
1985/86	3418	1240	35,4
1986/87	3566	1202	34,8
1987/88	—	1140	34,8
Poprečje	1977/78 — 1987/88		35,9

Osip učencev je rezultat mnogih dejavnikov tako psihofizičnih, didaktičnih, kot socialno ekonomskih. Učitelj in učenec sta neposredna sodelavca učnovzgojnega procesa, nanju pa vpliva ožja in širša družba z vsemi pozitivnimi in negativnimi lastnostmi. Zelo pomembna je pravočasna in pravilna odločitev za bodoči poklic. Danes imamo v vseh večjih središčih poklicne svetovalnice, večja podjetja in šole imajo svoje psihologe in sociologe, ki pomagajo mladim pri izbiri poklica in drugih razvojnih težavah. Poklicni svetovalci redno obiskujejo osnovne šole in spremenjajo nagnjenja in razvoj doraščajoče mladine. Vsako leto na široko odpiramo šolska vrata vsem potencialnim kandidatom in staršem ob informativnih dnevnikih. Interesenti se lahko kadarkoli pozanimajo za tipične dejavnosti šole, dobijo lahko vse informacije o delu in življenju na šoli. Nekdaj so v srednje in visoke šole pošiljali otroke iz premožnih družin ali pa zelo nadarjene otroke siromašnih staršev, če se je zanje zavzel kak dobitnik in jih gmotno podpiral. Poprečni življenjski standard je sedaj mnogo višji, družba omogoča nadaljnje šolanje z raznimi podporami. Otroci vedno bolj samostojno odločajo o izbiri poklica. Marsikoga pritegne na isto šolo prijateljstvo iz osnovne šole, elitni program ali izobraževalna smer itd. Prvi in drugi razred sta marsikdaj odločilna, čeprav tudi v tretjem in četrtem letniku ni vnaprej zagotovljen pozitiven učni uspeh. Nekateri učenci so premalo samokritični, precenjujejo svoje umske sposobnosti, omalovažujejo poglobljeno redno delo, so površni, značilno zanje je sezonsko spominsko učenje. Prehodi z ene šole na drugo in menjava učnih programov med šolskim letom so za šibke učence prevelika obremenitev, pa tudi vodstvom šol povzročajo dodatno delo in probleme (normirano število učencev na oddelek). Sprejemnim izpitom se učenci tudi s prav dobrim in odličnim uspehom radi izognejo. Morda bi večkratna neposredna srečanja in razgovori štipenditorjev, zlasti s kritičnimi učenci, pozitivno vplivala na njihov učni uspeh. Mlad človek ne zori samo v šoli, pri knjigi, tokovi življenja ga ženejo v razne smeri in vrtince. Pri osipu ne gre vedno na izključitev ali izstop iz šole, bolj pogosto je izgubljeno šolsko leto in ponavljanje razreda. Poudariti velja, da redno šolsko delo zahteva od mladega človeka veliko volje, vztrajnosti in samodiscipline. Poprečna študijska obremenitev srednješolca je često večja in traja dnevno dlje kot delovnik tovarniškega delavca. Enako ali še v večji meri velja to za študente visokih šol.

Osip učencev na nekaterih celjskih srednjih šolah v odstotkih

Solska leta	Gimnazija – srednja družboslovna šola	Učiteljišče – srednja pedagoška šola	Ekonomska srednja šola – srednja šola za ekonomsko usmeritev T. G.
1918-22	-11,5		
1919-23	-55,5		
1920-24	-52,6		
1921-25	-36,3		
1922-26	-36,8		
1923-27	-23,0		
1924-28	0,0		
1925-29	-36,6		
1926-30	-16,6		
1927-31	-46,8		
1928-32	-42,1		
1929-33	-40,4		
1930-34	-54,7		
1931-35	-42,8		
1932-36	-38,7		
1933-37	-32,3		
1934-38	-36,2		
1935-39	-36,7		
1936-40	-24,8		
1948-52	-9,8	-15,7	
1949-53	+8,2	-16,2	
1950-54	-19,2	-21,1	
1951-55	-27,5	+3,5	-18,4
1952-56	-16,9	-24,1	-40,3
1953-57	-26,4	-5,4	-48,6
1954-58	-34,8	-22,6	-41,2
1955-59	+48,7*	-21,9	-27,4
1956-60	+68,6*	-11,8	-24,7
1957-61	+70,4*	-29,4	-24,5
1958-62	-24,0	-24,7	-18,9
1959-63	-21,6	-38,9	-13,3
1960-64	-29,7	-35,9	-15,2
1961-65	-35,7	-30,1	-25,8
1962-66	-32,5	-46,1	-27,4
1963-67	-34,2	-52,5	-22,6
1964-68	-6,4	-34,2	-11,6
1965-69	-22,4	-43,7	-24,2
1966-70	-26,9	-25,2	-22,3
1967-71	-19,4	-31,8	-22,9
1968-72	-27,5	-46,4	-21,2
1969-73	-27,2	-37,0	-20,8
1970-74	-17,1	-34,4	-12,8
1971-75	-19,2	-21,1	-12,9
1972-76	-13,6	+38,9*	-6,6
1973-77	-21,8	-27,7	-11,2
1974-78	-16,5	-29,1	-5,2

1975-79	-13,9	+ 1,2*	-16,2
1976-80	- 7,7	- 1,7	-12,2
1977-81	-18,3	-11,6	- 6,9
1978-82	-10,7	-19,7	- 5,9
1979-83	- 5,0	- 7,8	-19,3
1980-84	- 5,5	- 8,6	-19,2
1981-85	-38,6	-11,8	-23,5
1982-86	-38,6	- 8,1	-17,4
1983-87	-35,0	-31,0	- 0,5
1984-88	-28,0	-29,3	- 7,0

* Prehod učencev iz ukinjene II. gimnazije na I. gimnazijo. Spremembe v trajanju šolanja.

Izbrali smo tri štiriletne srednje šole z daljšo življenjsko dobo, za katere imamo na voljo potrebne podatke. Zanimiva je primerjava med predvojnimi in povojnim osipom učencev na gimnaziji. Pozornost vzbujata visok osip v razdobju 1918/19 – 1939/40, saj je v nekaterih šolskih letih presegel 50 %. Takrat sta bila (do leta 1933) samo po eden ali dva peta razreda in po en osmi razred. Pouk z relativno majhnim številom dijakov in z večjim številom tedenskih ur pri temeljnih predmetih je moral biti prav gotovo vsebinsko bogat, profesorji so lahko do podrobnosti spremljali učenčovo delo in razvoj. Kasneje je bilo tudi v višjih razredih po več vzporednic. Profesorji so bili priznani strokovnjaki in pedagogi, nekateri so postali univerzitetni profesorji. Med osemindesetimi profesorji je bilo v šolskem letu 1938/39 enajst doktorjev znanosti, skoraj petina. Ob zaključku šolskega leta 1987/88 je bilo na vseh celjskih in velenjskih srednjih šolah polovico manj magistrantov in en doktor znanosti. Zanimiv je tudi podatek, da je bilo pred vojno v zaključnih razredih gimnazije 18,2 % odličnjakov, po letu 1948 pa jih je bilo nekaj manj. Odličnjaki so bili oproščeni zaključnega izpita. Od leta 1948 do 1982 je osip učencev v glavnem nihal med desetimi in petintridesetimi odstotki, ob izteku zadnjih dveh gimnazijskih generacij pa je upadel celo na pet odstotkov. Srednja družboslovna šola z drugačnim učnim programom in smermi izobraževanja vsaj v prvih letih ni mogla obdržati nekdanje ravni. Na Učiteljskišči — srednji pedagoški šoli je bil osip v poprečju (1948 – 1988) dokaj visok in je znašal 23,6 %, pri posameznih generacijah pa je celo presegel 52 odstotkov, ali pa se je znižal pod dva odstotka. Tudi na Ekonomski srednji šoli — Srednji šoli za ekonomsko usmeritev Tone Grčar je bil osip v nekaterih letih zelo visok (48,6 %) pa tudi izredno nizek (0,5 %). Na splošno je bil precej uravnotežen. Odstotek odličnjakov je bil v zadnjih letnikih Srednje šole za ekonomsko usmeritev nekoliko nižji kot na Gimnaziji, še vedno pa je bil višji kot na Srednji pedagoški šoli. Omenjeni statistični podatki imajo le primerjalno vrednost, bistvenih problemov srednjega šolstva pa se ne dotikajo. Vprašanje je, ali obstoječi šolski sistem (predmetniki, učni načrti, obremenitev dijakov, splošni študijski pogoji in družbene razmere) motivira in usmerja učence in učitelje v postindustrijsko družbo, v družbo visoko razvitega sveta. Že nekaj let opažamo, da nekateri nadarjeni učenci ne kažejo ambicij za boljše ocene in učni uspeh in se raje brez večjega truda držijo poprečja. Seveda so tudi taki, ki se udeležujejo v interesnih dejavnostih na šolah ali v društvih v domačem kraju, samostojno ali pod vodstvom učitelja-mentorja preizkušajo svoje sposobnosti na strokovnih področjih, ki jih osebno zanimajo in kjer se lahko uveljavljajo. Se vedno se

namreč pri pouku bolj ukvarjamo z učenci, ki se težje ali neredno učijo, medtem ko nam za bistro zmanjkuje časa. Poseben problem je obvezna prisotnost pri pouku in opravičevanje izostankov zlasti v višjih letnikih.

Tako kakor pri delovni sili se križajo poti in interesi tudi pri učencih, ki obiskujejo celjske in velenjske srednje šole. Predvsem nas zanima gravitacijsko območje Titovega Velenja proti sosednjim južnim občinam. Mozirska in žalska občina sta dokaj enakomerno prisotni v vseh programih. Vinska gora s sosednjimi naselji je razen v upravnem pogledu v vsem ostalem bolj tesno povezana s Titovim Velenjem kot z Zalcem. Relativno več učencev iz južnih občin, tudi iz celjske pa celo iz laške in konjiške, obiskuje računalniški program v velenjskem Centru srednjih šol. Nekoliko manjši dotok je v elektrotehniški program, ki ga imajo tudi v celjski Srednji tehniški šoli maršala Tita.

Poprečno 7,5 % vseh učencev prvega letnika celjskih srednjih šol (1982/83 — 1986/87) se je vpisalo v skrajšane programe, nekoliko višji odstotek je bil v šolskem letu 1987/88 v Centru srednjih šol v Titovem Velenju. Iz Analize vzgojnoizobraževalnega dela omenjenega Centra zvmemo, da se v skrajšane programe navadno vpisujejo učenci z nižjimi intelektualnimi sposobnostmi, ki težje sprejemajo abstraktne teoretične vsebine, nekaterim pa manjkajo tudi potrebne delovne navede. Vsi niso dokončani popolne osnovne šole. Razporejeni so v izrazito proizvodne programe (16,12)*.

Prebivalstvo, staro 15 in več let, z višjo šolsko izobrazbo v odstotkih

Popis prebivalstva v letih:	1961	1971	1981
Občine:			
Celje	0,8	1,6	3,5
Laško	0,4	0,6	1,9
Mozirje	0,3	0,6	1,7
Slovenske Konjice	0,2	0,6	1,8
Šentjur pri Celju	0,2	0,5	1,5
Šmarje pri Jelšah	0,2	0,5	1,4
Velenje	0,4	0,9	2,6
Zalec	0,3	0,8	2,4
Regija	0,4	0,9	2,4
SR Slovenija	0,5	1,3	2,8

* Prva številka v oklepaju pomeni zaporedno številko v seznamu literature, druga pa stran.

Leta 1961 je bilo nekaj več ljudi z višjo šolsko izobrazbo le v celjski občini, pri naslednjem popisu pa se je njihovo število precej okrepilo tudi v žalski, velenjski, šmarski in laški občini. Leta 1981 je bilo v vseh občinah vsaj dvakrat več ljudi z višjo šolo kot leta 1971. V celjski regiji so odprli oddelke mariborske Pedagoške akademije, VEKŠ in Višje pravne šole. Interes za višje šole je bil velik zlasti med žensko mladino, saj je trajal študij le dve do tri leta in to blizu domačega kraja. Vzporedno s številom ljudi z višjo izobrazbo je naraščalo tudi število podeželskih naselij, kjer so ti ljudje prebivali.

Prebivalstvo, staro 15 in več let, z visoko šolsko izobrazbo v odstotkih

Leto popisa prebivalstva:	1961	1971	1981
Občine:			
Celje	1,9	2,0	3,6
Laško	0,5	0,6	1,0
Mozirje	0,4	0,5	1,1
Slovenske Konjice	0,4	0,6	1,0
Šentjur pri Celju	0,3	0,3	0,8
Šmarje pri Jelšah	0,4	0,4	0,8
Velenje	0,9	1,0	2,3
Žalec	0,6	0,7	1,6
Regija	0,9	1,0	1,9
SR Slovenija	1,3	2,0	3,2

Občinski poprečki kažejo na splošno zmerno rast, enako pa velja tudi za regijske, ki pa niso dosegli republiških odstotkov. Že podatek, da je bilo leta 1981 v dveh ljubljanskih občinah (Ljubljana — Šiška in Ljubljana — Vič Rudnik) več ljudi z visoko šolsko izobrazbo kot v vsej celjski regiji nam razkriva neenake potrebe in možnosti zaposlitve med relativno zaostalim podeželjem in razvitejšimi mestnimi središči. V milejši obliki potrjujejo to ugotovitev tudi nekatera občinska središča: Celje, Titovo Velenje in v manjši meri Žalec. Zlasti v Šaleški dolini je bil po vojni družbenogospodarski razvoj izredno intenziven. Ob energetski proizvodnji (REK) in stari usnjarni (TUŠ) so zrastle nova velika industrijska (Gorenje), gradbena (Vegrad), trgovska (ERA) in druga podjetja, organizacije in ustanove, ki so privabile v kraj mnoge strokovnjake z visoko izobrazbo. Od leta 1961 do 1981 je število prebivalstva v velenjski občini naraslo za 70,2 % in to z množičnim priseljevanjem predvsem mladih ljudi iz raznih krajev Slovenije in Jugoslavije. V tem pogledu Celje precej zaostaja za Titovim Velenjem. Nekoliko preseneča relativno visok odstotek ljudi z visoko izobrazbo v moziški občini, kjer se je število ljudi v dvajsetih letih povečalo le za 4 %. Premog je bil osnova za hiter industrijski razvoj Velenjske kotline, les pa je bil in je ostal temeljna surovina gornjesavinjskega gospodarstva. Omenimo samo lesnopredelovalno industrijo v Nazarjah in v Gornjem Gradu. Veliko pomeni za Gornjo Savinjsko dolino tudi proizvodnja oblačil, malih gospodinj-skih aparatov in kovinskih izdelkov. Šentjursko občino še vedno uvrščamo med manj razvita območja Slovenije, vendar tega ne bi mogli sklepati po rasti števila prebivalcev z visoko izobrazbo. V dvajsetih letih je število prebivalstva naraslo za 8,2 %, ljudi z visoko izobrazbo pa je dvakrat več. Za spoznanje nižji relativni porast je v občini Žalec, vendar je bila njena osnova skoraj trikrat višja kot v šentjurski občini. V ostalih občinah celjske regije se je število ljudi z visoko izobrazbo povsod občutno povečalo. Ob pravilni kadrovski politiki bi se uspehi morali pokazati predvsem v kvaliteti opravljenega dela.

Ljudje z visoko izobrazbo so po naseljih različno razporejeni. Večjo disperzijo visoko izobraženih ljudi opazimo v občinah Žalec in Celje. V žalski občini je veliko naselij na ravnini, ki so prometno dobro povezana z Žalcem in Celjem in omogočajo bivanje, nekaterim pa tudi zaposlitev v domačem kraju. Leta 1961 so prebivali ljudje z visoko izobrazbo v dvaintridesetih naseljih, leta 1981 pa že v dvainšestdesetih. Naj omenimo samo naselja, kjer stalno stanuje pet in več ljudi z visoko izo-

brazbo: Arja vas, Braslovče, Breg pri Polzeli, Drešinja vas, Dobrteša vas, Dobriša vas, Gotovlje, Laktova vas, Polzela, Petrovče, Parižlje, Prebold, Šempeter v Savinjski dolini, Vransko in Žalec.

V mestnih naseljih celjske občine prebiva devet desetih prebivalstva z visoko izobrazbo. Pet in več jih stanuje v industrijskih Storah, bližnjih Kompolah in Teharjah, na Prekorju, v Vojniku, Strmcu pri Vojniku, v Dobrni in Košnici pri Celju. Zelo je prisotna težnja po lastni hiši blizu mesta, vendar po možnosti izven dosega tovarniških dimnikov in gostega cestnega prometa. Vojnik in Strmec pri Vojniku sta postali izraziti stanovanjski naselji za občane, zaposlene v Celju. S hitro cesto Arja vas — Maribor se je Vojnik v veliki meri rešil tranzitnega prometa. Novo stanovanjsko naselje je v šestdesetih in sedemdesetih letih zrastle tudi na Prekorju. V mozirski občini stanujejo ljudje z visoko šolsko izobrazbo poprečno v vsakem drugem naselju, vendar so več kot trije le v Gornjem Gradu, Nazarjah, Mozirju, Ljubnem ob Savinji in v Rečici ob Savinji. Šentjurska in konjiška občina sta po številu naselij, v katerih živi po ena ali več oseb z visoko izobrazbo enaki, le da je v šentjurski občini takih naselij znatno več. V konjiški občini prednjačita v tem pogledu mesti Slovenske Konjice in Zreče, za njima zaostajajo Vitanje, Blato in Loče pri

Število absolventov osnovnih šol, štiriletnih srednjih šol, diplomanti višjih in visokih šol v celjski regiji

Solska leta	Absolventi osnovnih š.	Absolventi štiriletnih srednjih š.	Diplomanti višjih š.	Diplomanti visokih š.
1962—63	2204			
1963—64	2149			
1964—65	2243			
1965—66	2356			
1966—67	2358	446		
1967—68	2496	593		
1968—69	2617	524		
1968—69	2617	524		
1969—70	2698	491	184	
1970—71	2813	463	154	
1971—72	2727	518	180	96
1972—73	2908	587	259	108
1973—74	2811	749	238	129
1974—75	2993	775	243	156
1975—76	3242	787	320	129
1976—77	3255	991	315	150
1977—78	3418	1009	305	182
1978—79	3239	1160	362	224
1979—80	3493	1156	421	222
1980—81	3484	1176	480	257
1981—82	3413	1211	456	231
1982—83	3225	1275	437	228
1983—84	3137	1281	406	234
1984—85	3155	1287	379	197
1985—86	3350	1240		
1986—87	3192	1202		
1987—88	3389	1140		

- A Odstotek absolventov osnovnih šol, ki so zaključili štiriletne srednje šole v celjski regiji.
 B Odstotek absolventov štiriletnih srednjih šol celjske regije, ki so diplomirali na višjih šolah ali na prvi stopnji univerze.
 C Odstotek absolventov štiriletnih srednjih šol celjske regije, ki so diplomirali na visokih šolah.
 D Odstotek absolventov osnovnih šol celjske regije, ki so diplomirali na visokih šolah.

Solska leta	A	B	C	D
1966-67	20,3			
1967-68	27,6			
1968-69	23,4			
1969-70	20,9	41,3		
1970-71	19,7	26,0		
1971-72	20,8	34,4	21,6	4,4
1972-73	22,5	52,8	18,3	5,1
1973-74	27,8	51,4	24,7	5,8
1974-75	27,6	47,0	31,8	6,7
1975-76	28,9	54,6	27,9	5,5
1976-77	34,1	42,1	29,0	6,0
1977-78	35,9	39,4	21,8	7,0
1978-79	38,8	46,0	29,9	8,3
1979-80	35,7	42,5	28,7	7,9
1980-81	35,6	47,6	32,2	9,5
1981-82	35,5	39,4	23,3	8,0
1982-83	39,4	37,8	22,6	8,2
1983-84	36,7	34,6	20,2	7,9
1984-85	37,0	31,3	17,1	7,6
1985-86	36,4			
1986-87	37,3			
1987-88	36,4			

Poljčanah. Novi del Šentjurja pri Celju se je razširil južno in vzhodno od starega trga. Tu živi polovica vseh ljudi s fakultetno izobrazbo, mnogi med njimi so zaposleni v Celju in v Štorah. Omeniti velja še naselja Ponikva, Planina pri Sevnici in Bezovje pri Šentjurju. V velenjski občini stanujejo ljudje z visoko izobrazbo povčini v Titovem Velenju, ostali pa v Šoštanjju, Topolšici, Šmartnem ob Paki, Gorenju in Ravnah ter po eden do trije tudi drugod. Večina naselij laške občine je v višinskem pasu med 400 m in 600 m. V hribovju so pretežno razložena naselja, zaselki in samotne kmetije. Upravno središče občine je v Laškem, kjer so priznana zdravilišče, živilska in tekstilna industrija, v bližnji Spodnji Rečici pa še pohištvena in kemična industrija ter premogovnik. Ljudje z visoko izobrazbo stanujejo predvsem v Laškem, Debru, Radečah, Rimskih Toplicah in Njivicah, drugod sta le po ena ali dve taki osebi. V šmarski občini je bilo največ zdravnikov, inženirjev in drugih strokovnjakov s fakultetno izobrazbo v Rogaški Slatini, mnogo manj jih je bilo v Šmarju pri Jelšah, Rogatcu in Podčetrtku, po štiri pa še v Kozjem in Bistrici ob Sotli. Od skupnega števila naselij v občini je bilo takih, kjer so prebivali ljudje z visoko izobrazbo, le 18,1 odstotka. Večje število izobraženih ljudi lahko vsaj posredno vpliva na hitrejši razvoj kraja.

Po podatkih strokovne službe občinskih skupnosti za zaposlovanje v Celju se je v šolskih letih 1981/82 — 1986/87 (brez letnika 1985/86) vpisalo iz regije v prvi letnik višjih in visokih šol 3910 študentov. Vpis je zajel 57 odstotkov do 79,5 odstotkov posameznih generacij, ki so takrat končale štiriletno šolanje (19).

Od skupnega števila učencev, ki so v šolskih letih 1962/63 — 1983/84 dovršili popolno osnovno šolo v celjski regiji, jih je uspešno zaključilo štiriletne srednje šole (1967 — 88) 26,3%, razlika med generacijami pa je nihala med 19,7 in 39,4%. Večina učencev se je torej po zaključeni osnovni šoli odločila za nižje stopnje strokovne izobrazbe, za zaposlitev ali pa so ostali doma. Od absolventov pete stopnje strokovne izobrazbe (generacije 1967/68 — 1984/85) jih je po treh letih študija na višjih šolah ali na prvi stopnji univerze diplomiralo 26 do 52,8% (poprečno 31,2%). Žal ne vemo, kakšen je bil vpis v posameznih študijskih letih, zato ne moremo ugotoviti njihove uspešnosti. Za starejše obdobje tudi ne poznamo števila vpisanih na visoke šole, fakultete in umetniške akademije, objavljeni so samo statistični podatki o številu diplomantov. Predpostavljali smo, da je trajal redni študij na univerzi pet let. Zajeli smo generacije, ki so se vpisale na visoke šole od leta 1967/68 dalje. Od takrat do študijskega leta 1984/85 je diplomiralo štirinajst generacij ali 17,1% do 32,2% (poprečno 24,9%) odgovarjajočega števila absolventov štiriletnih srednjih šol. Če združimo diplomante višjih in visokih šol in jih povežemo z njihovimi srednješolskimi generacijami, ugotovimo, da je poprečno 56,1% absolventov istih generacij doseglo šesto (1,2) ali sedmo (1) stopnjo strokovne izobrazbe, ostali pa po končani srednji šoli niso nadaljevali študija ali pa ga niso končali. Ako bi našo projekcijo podaljšali do učencev osmega razreda osnovne šole, bi padel odstotek vrstnikov z visoko izobrazbo poprečno na 7,0. Tudi v tem pogledu so regijski poprečki pod republiški.

Če k prebivalstvu z visoko izobrazbo leta 1971 prištejemo desetletni prirast diplomantov enakih šol, je vsota večja od stanja v regiji po popisu 1981. Razen v velenjski in žalski občini, bi moralo biti v vseh drugih občinah več ljudi z visoko šolsko izobrazbo (18 do 84). To neskladje si lahko pojasnimo s selitvami strokovnjakov iz manj razvitih občin v bolj obetavna središča, kjer so večje možnosti za ustrezno zaposlitev; v regijskem okviru je to predvsem Titovo Velenje. Kakor kažejo podatki, tudi celjska občina ni sposobna zadržati lastnega prirastka visokošolskih izobražencev. Vsi razvojni programi in študije o prenovi celjskega gospodarstva poudarjajo potrebo po sposobnih strokovnjakih na vseh nivojih družbeno-gospodarskega življenja, potrebna bi bila transfuzija svežih, ustvarjalnih moči. Dokler mladi, nadpoprečno sposobni strokovnjaki ne bodo imeli doma možnosti za svoj nadaljnji razvoj, bodo pač hodili drugam. Med diplomanti visokih šol (1961 — 81) s stalnim bivališčem v celjski regiji prevladujejo diplomanti družbenih ved (43,1%), ki so študirali na filozofski, pravni, ekonomski fakulteti, na fakulteti za telesno kulturo, za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Sledijo jim diplomanti tehniških ved (34,3%), kmetijskih ved (12,3%), medicine (10,3) itd. Glede na število zaposlenih v sekundarnih dejavnostih in na potrebe gospodarstva, zlasti industrije, ter možnosti zaposlitve bi pričakovali, da bodo tehniške vede pred družbenimi.

Številčno so redni študentje na višjih in visokih šolah v regijskem in republiškem obsegu vedno močno prekašali študente ob delu. Od študijskega leta 1971/72 je število študentov ob delu močno naraslo (od 509 na 1120), vendar je po letu 1976/77 začelo upadati in se je gibalo med 649 in 879. Žal nimamo podatkov o us-

pešnosti njihovega študija. Po številu študentov ob delu je vrstni red občin pričakovano: Celje, Velenje, Žalec itd. V zadnjih letih ni več občutiti tolikšnega zanimanja za študij ob delu na višjih in visokih šolah, čeprav ga v OZD podpirajo. Dvojna obremenitev delavcev in medle perspektive napredovanja v delovnih organizacijah ne nudijo več prave motivacije. Za podiplomski študij se zanimajo predvsem tam, kjer se ukvarjajo s osnovanjem razvojnih projektov in znanstvenim raziskovanjem, npr. Razvojni center v Celju, bolnišnica v Celju, nekatere srednje šole in delovne organizacije.

Popis delavcev (31. 12. 1986) po podskupinah dejavnosti, spolu in stopnji šolske izobrazbe v SR Sloveniji v odstotkih:

4-7 razred osnovne šole	17,5
Popolna osnovna šola	20,0
Šola za kvalificirane delavce	26,1
Šola za VKV delavce	2,4
Druge srednje šole	17,6
V. stopnja usmerjenega izobraževanja	1,0
Višje šole	5,8
Visoke šole	5,4
Skupaj	95,8

Če primerjamo republiške podatke s podatki nekaterih občin celjske regije (celjske, velenjske, žalske, mozirske, šentjurske in šmarske) ugotovimo, da je republiškim poprečkom najbližja celjska občina, a še ta zaostaja pri delavcih s popolno osnovno šolo (17,5%), pri visoko kvalificiranih delavcih (2,3%), pri zaposlenih z višjo (5,7%) in visoko šolo (4,8%). V ostalih občinah je najbolj opazen primanjkljaj pri visokošolski in višješolski izobrazbi, medtem ko pri delavcih z nepopolno in popolno osnovno šolo presegajo republiško poprečje. Razlike med bolj ali manj razvitimi občinami na Celjskem so tudi v tem pogledu očitne. Tako pride v celjski občini na 1000 zaposlenih 48,3 ljudi z visoko izobrazbo, v šentjurski pa samo 21,4 le malo boljše je v šmarski občini (23,2). Pri višješolski izobrazbi so razlike manjše ali pa jih sploh ni. Ženske prevladujejo v skupini višjih šol, moški pa pri visokih šolah. Nad štiri petine zaposlenih v SR Sloveniji dela v gospodarskih dejavnostih, podobno velja za celjsko občino. V drugih občinah je odstotek precej višji (Mozirje, Velenje, Žalec, Šentjur pri Celju) ali pa je nižji (Šmarje pri Jelšah). V negospodarskih dejavnostih SR Slovenije ima več kot tretjina zaposlenih visoko ali višjo izobrazbo, v gospodarstvu pa je takih ljudi okoli 7%.

Če prištejemo k visoki in višji izobrazbi še zaposlene z zaključeno štiriletno srednjo šolo, je razmerje še bolj v korist družbenim dejavnostim. V šmarski občini je relativno malo delavcev z visoko, višjo in štiriletno srednjo izobrazbo, podobno velja tudi za gospodarske dejavnosti šentjurske občine. Relativno ugodnejša je kadrovska struktura v velenjski občini, čeprav tudi tam z njo niso zadovoljni. V ciljnih in razvojnih strategiji poudarjajo načrtovalci nujen dvig izobrazbene strukture zaposlenih. Skladno z njo se mora dvigati kvaliteta družbenega in gospodarskega razvoja ter poraba kulturnih in socialnih dobrin. Zajezi bodo priseljevanje nekvalificirane delovne sile in poskrbeli za visoko izobražene strokovne kadre, po možnosti iz domačih mladih generacij. Z dosledno kontrolo novega zaposlovanja, s prekvalifikacijami in prezaposlovanjem delavcev bodo oblikovali krajevni trg delovne sile (22).

Med dejavnostnimi podskupinami v Sloveniji, kjer je vsaj 10% zaposlenih z višjo ali visoko izobrazbo, so: elektrogospodarstvo, predelava barvastih kovih, proizvodnja bazičnih kemičnih izdelkov, kmetijska proizvodnja in kmetijske storitve, turistično posredovanje, projektiranje in podobne tehnične storitve, raziskovalne, razvojne storitve, izobraževanje, kultura, umetnost, informatika, zdravstveno in socialno varstvo, služba družbenega knjigovodstva, finančno tehnične in poslovne storitve, občinske skupščine in izvršilni organi, pravosodje in še nekatere podskupine. Po absolutnem in relativnem številu zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo vodi v republiškem okviru izobraževanje. Le zakaj družba tako malo vrednoti njihovo izobrazbo in delo? V vseh občinah celjskega območja izstopajo glede višje in visoke izobrazbe nekatere družbene dejavnosti, kot npr.: izobraževanje, zdravstvo, raziskovalne dejavnosti, pravosodje i dr. Med občinami obstajajo razlike v temeljnih gospodarskih dejavnostih pa tudi v nivoju njihove razvitosti. V nekaterih OZD še vedno potrebujejo razmeroma največ delavcev s tretjo, četrto in peto stopnjo strokovne izobrazbe.

Precej delavcev z nizko šolsko izobrazbo se je priselilo v Slovenijo in celjsko regijo iz drugih delov Jugoslavije, zlasti iz Bosne in Hercegovine in Hrvaške. V regijskem pogledu sta zanje privlačni predvsem celjska in velenjska občina. Več kot tretjina zaposlenih v celjski občini stalno stanuje v drugih občinah Slovenije in Jugoslavije. Največ se jih dnevno vozi na delo iz sosednjih občin. V velenjski občini je takih delavcev četrtnina. Okrog 1200 do 1300 zaposlenih v žalski in konjiški občini prebiva v drugih občinah Slovenije, povečini v sosednjih (2).

Doslej so v marsikateri delovni organizaciji zaposlovali delovno silo po trenutnih potrebah, zato je bilo zaposlovanje večkrat premalo preudarno in fleksibilno. Po razpisanih kadrovskih štipendijah lahko presojamo kadrovske potrebe v občinah in v regiji. Na voljo imamo podatke za območje strokovne službe občinskih skupnosti za zaposlovanje Celje in za občino Velenje. V obdobju petih šolskih let (1983/84 — 1987/88) je bilo na območju celjske skupnosti za zaposlovanje razpisanih 12731 kadrovskih štipendij. Njihovo število je iz leta v leto stalno naraščalo. Poprečno največ (61,0%) štipendij so razpisali za tretjo in četrto stopnjo strokovne izobrazbe, sledile so peta (12,3%), sedma (10,7%), druga in šesta stopnja. V šolskem letu 1987/88 se je vrstni red spremenil tako, da sta tretja in četrta stopnja še vedno daleč pred drugimi, občutno pa se je povečalo število štipendij za sedmo stopnjo. Podobna razporeditev je značilna tudi za velenjsko občino. Preseneča visoko število nepodeljenih kadrovskih štipendij (skupno 2625). Vrstni red nepodeljenih štipendij v regijskem poprečju (1983/84 — 1987/88) je bil naslednji: tretja in četrta stopnja (1975 štipendij ali 71,2%), druga (9,9%), sedma (8,5%), peta (5,8%) in šesta (4,5%). V šolskem letu 1987/88 je bilo razen pri tretji in četrti stopnji razmeroma visoko število nepodeljenih štipendij tudi pri sedmi stopnji. Enako zaporedje je v velenjski občini, kar pomeni, da so na širšem celjskem območju enake kadrovske potrebe in deficitarni poklici (kovinar-strojnik, gradbincev, gostinec, metalurg, lesar in še nekateri) oziroma usmeritve (metalurška, kemijska, kovinsko predelovalna, gradbena i dr.). Razlike med občinami nastajajo zaradi različnih temeljnih dejavnosti, kar vpliva tudi na razmerje med številom kadrovskih štipendij in številom zaposlenih ter na razmerje med številom kadrovskih štipendij in štipendijami iz združenih sredstev. Kadrovske štipendije vplivajo na poklicno usmerjanje učencev, medtem ko imajo štipendije iz združenih sredstev bolj socialni značaj;

kadrovskih štipendij je precej več. Iz združenih sredstev dajejo štipendije tudi posebno nadarjenim in uspešnim učencem in študentom. Poseben pravilnik za štipendije ima Titov sklad. Nekatere delovne organizacije v Titovem Velenju načrtujejo kadre bolj dolgoročno, zato podpirajo tudi učence naravoslovno matematične in družboslovno jezikovne smeri, saj ti povečini nadaljujejo študij na višjih in visokih šolah in so potemtakem njihove potencialne moči. Zakaj učenci, študenti ne prosijo za razpisane kadrovske štipendije? V prvi vrsti si želijo svobodno izbirati poklic, za katerega menijo, da ga bodo sposobni opravljati. Veliko kadrovskih štipendij niso podelili, ker se mladi za nekatere poklice, ki imajo pri razpisu prednost, ne odločajo radi. Nekatera dela in poklici še vedno veljajo za moška, npr. gradbinci, metalurgi i dr., v drugih pa v celoti ali vedno bolj prevladujejo ženske, npr. vzgojitelj predšolskih otrok, učitelj, medicinski tehnik, frizer idr. Nekateri poklici niso v javnosti dovolj cenjeni ali pa so zaradi delovnega okolja in časa manj privlačni in premalo perspektivni.

V osmih OZD (Aero, Klima, Železarna Štore, Žična, Cinkarna, EtoI, Libela, Emo) v celjski občini predvidevajo, da se bo v obdobju 1987 – 1995/2000 število zaposlenih povečalo za okoli tisoč ljudi. Potrebovali bodo predvsem delavce četrte stopnje zahtevnosti pa tudi druge z višjo izobrazbo. Število doktorjev znanosti naj bi se petkrat povečalo (od šest na trideset). Nastal bo velik presežek (okrog dva tisoč) delavcev s prvo in drugo stopnjo strokovne izobrazbe (19,58). Že v minulih dveh, treh letih bi lahko zaposlili več desetih diplomiranih inženirjev strojništva, metalurgije, računalništva, elektrotehnike, kemije, prav tako inženirjev strojništva, metalurgije, elektrotehnike, diplomiranih ekonomistov in ekonomistov, torej strokovnjakov šeste in sedme stopnje izobrazbe (19,51).

Spoznali smo, da celjska regija zaostaja za slovenskim poprečjem predvsem pri višjih stopnjah (od pete do osme) strokovne izobrazbe. Spremeniti družbeno in gospodarsko strukturo, pomeni ustvariti demokratične odnose med različno mislečimi ljudmi, uveljaviti zakonitosti tržnega gospodarstva in kapitala, pomeni uvajati sodobno tehnologijo, zasnovano tudi na lastnem znanju, in še kaj. Izobraževanje mora biti obvezno in stalno na vseh nivojih in na vseh področjih naše dejavnosti. Oblike in metode se lahko prilagajajo potrebam in možnostim (tečaji, seminarji, simpoziji, posveti, kongresi, obiski sejmov, podjetij in inštitutov doma in v razvitih državah, sprotno seznanjanje z najnovejšo strokovno literaturo itd.). Posebno pomembna in občutljiva je izbira vodilnih oseb, ki lahko s svojimi strokovnimi, menažerskimi sposobnostmi odločilno vplivajo na razvoj delovne organizacije in pospešujejo ustvarjalno konkurenco na delovnih mestih. Skrb za razvoj in raziskovalne kadre bi morala biti v vsaki občini in v vsaki delovni organizaciji na prvem mestu. Naj navedemo primer. Iz ankete, ki jo je opravila Občinska raziskovalna skupnost Velenje v delovnih organizacijah SOZD Gorenje, SOZD REK in štirih drugih OZD (ZUV, VEPLAS, VEGRAD, CSS), je razvidno, da so v letu 1987 in v prvem polletju 1988 razvojni raziskovalni kadri predstavljali le 3,2 odstotka (620 do 638 ljudi) vseh zaposlenih v omenjenih OZD. V število so zajeti razen registriranih raziskovalcev tudi tako imenovani mladi raziskovalci, ki se šele usposabljaajo za tako delo. Kvalifikacijska sestava raziskovalnih kadrov se je od leta 1986 nekoliko popravila, več je oseb s sedmo in osmo stopnjo strokovne izobrazbe. Nekatere anketirane delovne organizacije ne sodelujejo z nobeno znanstveno raziskovalno organizacijo (15,7%) ali pa le občasno (21%). Iz preostale večine, ki sodeluje z več-

jim ali manjšim številom znanstveno raziskovalnih organizacij, izstopa DO Gorenje — gospodinjski aparati, sledi DO Gorenje — raziskava in razvoj, Zavod za urbanizem Velenje i dr. Edina raziskovalna organizacija v občini je DO Gorenje — raziskava in razvoj, registrirane raziskovalne enote pa so štiri. Celotna vlaganja v razvojno raziskovalno dejavnost v SR Sloveniji so znašala v letu 1987 in v prvem polletju 1988 okoli 2,04% družbenega proizvoda republike. V občini Velenje je bil ta delež dvainpolkrat višji in se je v zadnjih letih znatno povečal. Šele ko primerjamo višino vloženi sredstev v razvojno raziskovalno dejavnost v SR Sloveniji ali v katerikoli domači delovni organizaciji s tehnološko razvitimi državami in podjetji, spoznamo, koliko zaostajamo za njimi (20,1—3).

Ugotavljajo, da je osip učencev na vseh stopnjah izobraževanja previsok, da so prehodi med šolami nižje in naslednje višje zahtevnostne stopnje pretežki. Očitki se prenašajo navzdol in navzgor. Naj ponovimo, da na izobraževanje vplivajo tako naravne danosti kakor še mnogi drugi že omenjeni dejavniki in okoliščine. Umske in telesne sposobnosti lahko do neke mere razvijamo, vendar ne pri vseh ljudeh enako. Ena najpomembnejših in hkrati najtežjih nalog za učitelje in vzgojitelje (ne samo v šoli) je, kako odkriti v mladem človeku optimalne dispozicije, jih ustrezno razvijati in usmerjati. Predvsem bi morali učence, študente pa tudi zaposlene odrasle sistematično spremljati pri njihovem razvoju in delu ter jim nuditi možnost, da svoje prirojene in priručne sposobnosti maksimalno uporabijo za lastno in družbeno korist in zadovoljstvo. Pravilna študentska in kadrovska politika, razne oblike nagrajevanja za uspešno opravljene naloge idr. so lahko pomembni vzpodbujevalci in pozitivni selektorji. Tudi postindustrijska družba potrebuje delovne moči z različno stopnjo strokovne izobrazbe, vendar bo nadaljnji razvoj terjal vedno bolj izobražene in sposobne ljudi.

VIRI IN LITERATURA

1. Popis delavcev 31. 12. 1986 po podskupinah dejavnosti, po spolu in stopnji šolske izobrazbe. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana 1988.
2. Delavci po občini, v kateri delajo, in občini oziroma SR—SAP in občini stalnega bivališča 31. 12. 1986. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana 1988.
3. Statistični letopis SR Slovenije 1982. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.
4. Statistični podatki po občinah SR Slovenije. Šolstvo, vzgoja in izobraževanje. Četrty zvezek 1961, drugi zvezek 1963, prvi zvezek 1964, drugi zvezek 1969, deseti zvezek 1972, osemnajsti zvezek 1977, enajsti zvezek 1982, deveti zvezek 1987. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.
5. Popis stanovništva 1961, knjiga XI. Pol i starost. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1965.
6. Popis stanovništva 1961. Knjiga XIII. Šolska sprema i pismenost. Beograd 1965.
7. Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971. Prebivalstvo. Spol in starost. II. del. Knjiga VIII. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1974.
8. Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971. Prebivalstvo. Etnična, prosvetna in ekonomska obeležja prebivalstva. Knjiga VI. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1974.
9. Popis prebivalstva in stanovanj 1971. Prebivalstvo. Pismenost in šolanost. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1974.

10. Podatki o številu učencev v zaključnih razredih osnovnih in srednjih šol 1985/86 — 1987/88. Zavod za šolstvo — organizacijska enota Celje.

11. Podatki o štipendijah po občinah. Strokovna služba občinskih skupnosti za zaposlovanje. Celje in Titovo Velenje.

12. Državna realna gimnazija v Celju. Izvestja: 1918/19 — 1939/40. Letna poročila. Gimnazija — Srednja družboslovna šola v Celju. Šolska leta 1951/52 — 1987/88.

13. Ekonomska srednja šola — Srednja šola za ekonomsko usmeritev Tone Grčar Celje. Letna poročila za šolska leta 1952/53 — 1980/81. Novejši podatki 1981/82 — 1987/88. Tajništvo šole.

14. Učiteljišče — Srednja pedagoška šola Celje. Letna poročila: 1957/58, 1948—1968, 1968—1870, 1971—1974, 1974—1976, 1977—1978, 1948—1988. Vpisnice. Letni delovni načrti šole.

15. Letna poročila Tehniške šole — Srednje tehniške šole maršala Tita v Celju 1976/77 — 1987/88.

16. Center srednjih šol Titovo Velenje. Analiza vzgojnoizobraževalnega dela v šolskem letu 1987/88.

17. A. Gajšek — Krajnc: Poslovanje v OZD celjske industrije. Celje 1988. Ciklostirana izdaja I.

18. K. Gorišek: Inovativno — razvojna dejavnost v OZD celjske industrije. Celje 1988. Ciklostirana izdaja II.

19. T. Dolinšek, A. in U. Pešec, M. Tržan: Sistem zaposlovanja in izobraževanja kot blokada ali neizkoriščena možnost. Celje 1988. Ciklostirana izdaja III.

20. Občinska raziskovalna skupnost: Analiza stanja na področju razvojno raziskovalne dejavnosti v občini Velenje za leto 1987 in prvo polletje 1988. Ciklostirano poročilo. Titovo Velenje.

21. Skupščina občine Velenje: Operativni program za zaustavitev negativnih zaposlovalnih in demografskih gibanj v občini Velenje. Osnutek 1988.

22. D. Sulek: Cilji in razvojna strategija občine Velenje. Titovo Velenje 1988.

23. Komite za družbene dejavnosti: Osnovni podatki o občini. Titovo Velenje 1988.

24. Občinski komite za družbeno ekonomski razvoj: Podatki o občini Celje 1988. Celje.

25. Občinska izobraževalna skupnost Celje: Poročilo in problematika osnovnega šolstva. Delegatov poročevalec. Celje 1988. Številka 14.

26. Občinska raziskovalna skupnost Celje: Poročilo o uresničevanju plana druge faze projekta »P« v letu 1988. Delegatov poročevalec. Celje 1988, št. 14.

27. Usklajevanje, izvajanje vzgojnoizobraževalnih programov in smeri: Poročevalec izobraževalne skupnosti Slovenije 1988, št. 5.

KARMEN GORIŠEK

OCENA KADROVSKIH MOŽNOSTI ZA PRESTRUKTURIRANJE CELJSKE INDUSTRIJE

Vsebinski prikaz posameznih segmentov razvojno-raziskovalne naloge

V lanskoletnem Celjskem zborniku smo objavili osnovne informacije o razvojno raziskovalni nalogi »Ocena kadrovskih možnosti za prestrukturiranje celjske industrije«. Odzivnost na naše delo je bila v slovenskem prostoru in širše izredno velika, kar kaže na vedno večjo aktualnost obravnavane teme ter istočasno na korektno opravljeno strokovno delo.

Prehod v podjetništvo in s tem povezano sprostitev trga delovne sile bo v celjskih delovnih organizacijah zahtevala inovativne premike predvsem na področjih poslovanja, inovativno-razvojnega dela ter izobraževanja in zaposlovanja. Kje smo avtorji obsežnega raziskovalnega projekta videli kritične točke v celjski industriji in kako si zamišljamo premoščanje obstoječih ovir, je razvidno iz nadaljnega teksta. Vsebinski prikaz posameznih segmentov R-R naloge tako predstavlja logično nadaljevanje našega lanskoletnega prispevka v Celjskem zborniku.

Zaradi obsežnosti literature in virov, le-te na tem mestu ne povzemamo. R-R naloga »Ocena kadrovskih možnosti za prestrukturiranje celjske industrije« je shranjena v Knjižnici E. Kardelja v Celju.

I. POSLOVODENJE V ORGANIZACIJAH ZDRUŽENEGA DELA CELJSKE INDUSTRIJE

Na uspešnost delovne organizacije v naših razmerah vplivajo številni zunanji in notranji dejavniki.

Čeprav je vpliv zunanjih regulacij močan in ne zagotavlja stabilnih pogojev gospodarjenja, v katerih bi OZD lahko fleksibilno razvijale svojo strukturo, razlike v uspešnosti OZD, ki poslujejo pod približno enakimi pogoji znotraj iste panoge dokazujejo, da vpliva notranjih dejavnikov ne gre podcenjevati. Poslovodni organ je samo eden izmed teh dejavnikov, vendar a svojo strokovno osposobljenostjo, osebnostno izgrajenostjo in načinom vodenja ključno prispeva k oblikovanju delovne kime ter s tem k bolj ali manj uspešnemu poslovanju.

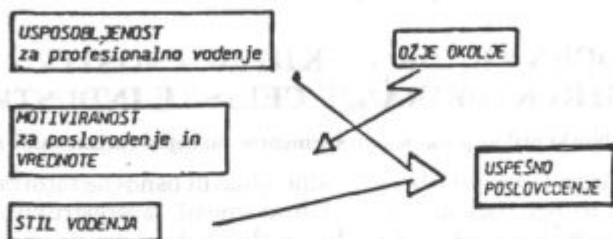
Avtorica: mag. Karmen Gorišek, dipl. soc., nosilka R-R naloge.

Avtorji raziskave: mag. Karmen Gorišek, dipl. soc., Tatjana Dolinšek, dipl. soc., Aleksa Gajšek-Krajnc, dipl. psih., Astrid Pešec, prof., Uroš Pešec, dipl. soc., mag. Milena Tržan, dipl. oec.

Zaradi tako opredeljene vloge in pomena direktorja, smo poslovanje v kontekstu R-R naloge obravnavali kot enega tistih vzvodov, ki lahko bistveno prispeva k mobilizaciji notranjih resursov v OZD ter odpravi blokad, ki so ovira na poti k prestrukturiranju in inovativnemu poslovanju.

Izhajali smo iz grobe predpostavke, da lahko uspešno poslovanje OZD enačimo z uspešnostjo poslovanja, uspešno poslovanje pa — ob vplivih iz ožjega okolja — merimo z razvitostjo elementov vodenja, njegova motiviranost za izvajanje poslovodne funkcije ter stil vodenja.

Medsebojna povezanost elementov je razvidna iz modela:

Za izvedbo raziskave smo uporabili sociološko anketo s standardiziranim vprašalnikom, ki naj bi, ob nekaterih vidikih formalnega položaja poslovodnih delavcev v OZD, prikazal predvsem njihova subjektivna mnenja o načinih in možnostih izvajanja poslovodne funkcije v današnjih razmerah. Pri sestavi vprašalnika smo se opirali na izkušnje že opravljenih podobnih raziskav v Sloveniji in širše ter na bogato raziskovalno delo priznanih slovenskih strokovnjakov s področja managementa.

V vzorec je bilo zajetih 57 direktorjev iz osmih vzorčnih OZD, ki predstavljajo četrtno vseh poslovodnih delavcev v celjskem gospodarstvu ali 2/3 vseh poslovodnikov v industriji. Njihova povprečna starost je 45 let, 2/3 jih opravlja poslovodne naloge več kot 5 let in 91% jih ima visoko ali višjo izobrazbo.

Empirične ugotovitve

V empiričnem delu raziskave smo na osnovi zastavljenih delovnih hipotez in računalniško obdelanih odgovorov anketirancev preverjali, kako so posamezni elementi vodenja prisotni in razviti v vzorčnih OZD.

1. Usposobljenost za profesionalno vodenje

Usposobljenost za vodenje smo ocenjevali skozi dejstvo, da poslovanje pri nas ni pojmovano kot poklic, zato nimamo posebnih managerskih šol, ki bi na diplomski ali podiplomski ravni usposabljevale za vodenje. Ugotovili smo:

— poslovnim delavcem primanjkuje funkcionalnih znanj za profesionalno opravljanje poslovodnih nalog in to v 60%-tih predvsem znanj s področja vodenja, organizacije in dela z ljudmi: spoznavanju in usmerjanju vedenja zaposlenih namenijo zato tudi relativno malo časa — 14%

— opravljanje poslovodnih nalog je le izjemoma rezultat načrtovane managerske kariere, v 65%-tih pa slučajna kombinacija v nizu dosedanjih nalog

— pridobivanje manjkajočih in inoviranje obstoječih znanj za poslovanje poteka s samoizobraževanjem direktorjev (poprečno 2-4 dni na leto)

— pri samoizobraževanju prevladuje prebiranje domačega periodičnega tiska (najbolj brana sta Gospodarski vestnik in Revija za razvoj); strokovne knjige in tuja literatura se pojavljajo le izmjenoma

— funkcionalnega usposabljanja v seminarski obliki sta se v zadnjem letu udeležili 2/3 direktorjev, le 1/3 je pri tem pridobivala znanja, potrebna za neposredno vodenje; noben poslovodnik se v tem letu ni usposabljal v tujini

— čeprav funkcionalne oblike usposabljanja direktorjem kar v 40%-tih dodajajo nova znanja, v 20 %-tih obnavljajo znanja in v 27 %-tih spreminjajo njihova stališča do posameznih vprašanj, jih kot vir poslovnih in tržno-tehnoloških informacij koristijo le v 7%-tih

— večina direktorjev se v oblike funkcionalnega usposabljanja vključuje kot posamični predstavnik OZD, usposabljanje celotnega vodilnega teama pa je prisotno le v nekaterih OZD v obliki internih seminarjev; ker se nova znanja in spoznanja hitreje uveljavljajo v praksi, če jih pozna in vanje verjame večina in ne le posameznik, bi bilo usposabljanje teamov veliko bolj smotrna in potrebna naložba.

2. Motiviranost za izvajanje poslovodne funkcije

Motiviranost poslovodnih delavcev za vodenje smo ugotavljali zaradi predpostavke, da lahko direktor ustrezno vzpodbuja svoje sodelavce in celoten kolektiv ter s tem oblikuje ustrezno usvarjalno klimo, v kateri se pojavlja optimalna angažiranost zaposlenih in skupne vrednote, če je tudi sam primerno motiviran za opravljanje poslovodne funkcije. Dobljeni odgovori vodijo k naslednjim ugotovitvam:

— Večino (61%) direktorjev pri opravljanju poslovodnih nalog vzpodbujajo rezultati dela oz. uspešnost OZD. To pomeni, da so pri vodenju motivirani na najprimernejši način — z intrinzičnimi ali notranjimi motivi.

— V povezavi z ugotovitvijo, da poslovodnim delavcem primanjkuje znanj za profesionalno vodenje, se kljub primerni motiviranosti odpira dilema: ali so uspehi in vidni rezultati poslovanja v praksi dovolj pogosti, da ohranjajo ravnotežje med zastavljenimi in dejansko uresničenimi cilji in zato morda ne znižujejo raven pričakovanj.

— Večino (66%) direktorjev »demotivirajo« systemske in zakonske regulative, ki kot dejavnik posegajo v notranja prizadevanja in samostojnost OZD. Čeprav lahko makroregulacije štejemo med satisfaktorje in ne motivatorje, se zastavlja vprašanje, ali takšni pogoji gospodarjenja ohranjajo pri direktorjih dovolj energije za ofenzivno ravnanje ali pa jih morda pasivizirajo.

— Dovolj avtonomne, odgovorne in močne se pri vodenju počuti 40% direktorjev. Več kot polovici torej primanjkuje moči, ki je eden izmed pomembnih dejavnikov uspešnega poslovanja.

— Na delo tretjine direktorjev motilno vpliva preobsežno samoupravno prečiščenje ter neodgovornost in nedoslednost sodelavcev. Ker sta samoupravljanje ter skupne vrednote in priznavevanja najožjih sodelavcev relevantna podpornika uspešnemu upravljanju, je pri tretjini direktorjev pod vprašanjem ustreznost motiviranja sodelavcev ter njihova individualna, skupinska in organizacijska moč.

— Postopek kadrovanja poslovnih delavcev, z zahtevo po predložitvi »programa dela« ter z obravnavo primernosti kandidata na Koordinacijskem odboru za kadrovska vprašanja pri OK SZDL, ne odvrča od kandidature in ne predstavlja motilni motivacijski element za prevzem poslovodne funkcije.

3. Stil vodenja

Stil vodenja smo obravnavali kot kontinuum različnih možnih stilov, ki so uspešni v različnih situacijah. Zato smo glede na organiziranost OZD, njihovo velikost, kadrovske ekvipiranost, tehnološko razvitost, proizvodni program, itd. predpostavljali, da je lahko v naših razmerah uspešno tako avtokratsko kot demokratično vodenje. Direktorji so se v odgovorih opredelili takole:

— več kot polovica poslovnih delavcev uveljavlja ciljno vodenje, strukturira probleme na višjem nivoju in poskuša voditi politiko odprtih vrat: skupno sprejema odločitve, delegira naloge, kontaktira z razvojniki

— skoraj polovica poslovnih delavcev je nagnjena k operativnemu vodenju in preferira avtokratsko odločanje: neselektivno pristopa k obravnavi problemov, četrtno delovnega časa nameni reševanju proizvodno-operativnih zadev, dnevno kontaktira z neposrednimi delavci in le redko z razvojniki

— večina direktorjev uporablja kolegij kot pomembno obliko vodenja: pri tem polovica v kolegiju skupno oblikuje predloge in odločitve (uveljavlja projektno kulturo), polovica pa kolegij uporablja za verifikacijo svojih predlogov (uveljavlja bolj kulturo moči in kulturo vlog)

— razvojno znanje nima ustrezne strateške in vrednostne veljave, OZD pre malo koristijo znanje domačih razvojnih kadrov in ekspertno znanje iz okolja

— sodelovanje s samoupravno strukturo poteka po standardni časovni dinamiki: pri tem tretjino direktorjev samoupravno prepričevanje ovira pri uspešnem vodenju

— strategija OZD je premalo ofenzivna, da bi pospeševala tehnološko in organizacijsko kulturo ter uveljavljala inovativno klimo: direktorji to potrjujejo z zastarelo tehnologijo, z neatraktivnimi programi, nizko ustvarjeno akumulacijo ter nepriljubljenostjo Celja kot zaposlitvenega centra za mlade strokovnjake

— zaposleni v OZD še niso obravnavani kot osrednji produkcijski tvorec ali softwarska kategorija: vodenje namenja razvoju kadrov le 14% delovnega časa, kadrovske funkcije pa ne uveljavlja kot razvojno funkcijo

— dovolj močne, avtonomne in odgovorne se počuti slaba polovica poslovnih organov

— dobra polovica direktorjev vzgaja med sodelavci svojega naslednika, tretjina pa o tem ne razmišlja.

4. OZD v okolju in skrbi za razvoj kadrov

Zanimalo nas je, kakšna je vpetost OZD v družbenopolitično skupnost in kako OZD v tem okolju skrbi za razvoj strokovnih in poslovnih kadrov kot nosilcev razvoja OZD in DPS. Iz odgovorov anketirancev je možno zaključiti:

— večina direktorjev (75%) pozitivno sprejema sodelovanje z družbenopolitično skupnostjo, pri tem pa njen vpliv zaznava pretežno v urejanju finančnih tokov, saj banki pripisuje glavno moč

— družbenopolitična skupnost — kot ožje okolje OZD — nudi poslovnim delavcem le 4% poslovnih in tržno tehnoloških informacij

— ob priznavanju političnega konformizma večina direktorjev ne verjame v usklajevanje interesov ter strokovno kompetentnost gospodarske zbornice

— večina direktorjev (86%) sprejema in pozitivno ocenjuje prestrukturiranje celjskega gospodarstva, 14% direktorjev pa pod sedanjimi pogoji ne pričaja učinkov prestrukturiranja (zelo malo ali nič)

— povezovanje gospodarstva z vodstvom DPS — v aktivu gospodarstvenikov, za 77% direktorjev pomeni primerno obliko izmenjave medsebojnih izkušenj ter razvojnih usmeritev; četrtini direktorjev pa aktiv predstavlja preveč formalno in zaprto skupino za doseganje konstruktivnega in strokovno-poslovnega usklajevanja

— zunanji vplivi (makroregulacije) za večino direktorjev predstavljajo omejitveni dejavnik, saj na poslovanje OZD vplivajo v večji meri kot notranji dejavniki (razmerje 55 : 45)

— kljub zunanjim vplivom več kot polovica direktorjev meni, da je način vodenja ter optimalno razvijanje in koriščenje človeških potencialov tisto osrednje gibalno poslovanja OZD, ki znotraj panoge loči uspešne od manj uspešnih

— vzroke za odhode strokovnjakov iz Celja direktorji v polovici primerov pripisujejo stagnaciji gospodarstva, zastareli tehnologiji in neambiciozni razvojni strategiji, v polovici primerov pa neustvarjalni klimi ter neustreznemu materialnemu in moralnemu vrednotenju dela strokovnjakov

— več kot polovica direktorjev ocenjuje, da usmerjanje in spremljanje razvoja strokovnih kadrov v njihovi OZD ni uveljavljeno kot sistem dela in stalna skrb kadrovskih služb. Kadrovska funkcija pri tem pojmujejo kot pomembno poslovno funkcijo, v praksi pa ji dopuščajo operativni status in nizko vrednotenje

— direktorji vsaj v polovici primerov ocenjujejo, da je strategija OZD premalo ofenzivna, da bi oblikovala ustvarjalo klimo in delovne pogoje za kadre, ki žele perspektivo: ker je izbor strategije v pristojnosti poslovodne strukture s tem posredno ocenjujejo, da so odgovorni za (ne)razvojno »kondicijo« OZD.

Empirične ugotovitve navajajo k zaključku, da so posamezni elementi, ki vplivajo na uspešnost vodenja, v vzorčnih OZD različno razviti, njihova razvitost pa ni optimalna.

In sicer optimalna glede na to

— da se te OZD opredeljene kot nosilke perspektivnih proizvodnih programov, ki lahko v kratkem času dosežejo ne le tehnično spreminjanje proizvodne in izvozne strukture, pač pa lahko v to strukturo vgrajujejo vse več domačega znanja in razvoja ter dosežejo hitrejšo prestrukturiranje in kvalitetnejše gospodarjenje

— da so po kazalcih akumulacijske sposobnosti in OD/delavca nadpovprečno uspešne v panogi le 4 izmed osmih OZD

Zato ostaja mobiliziranje notranjih resursov dovolj neizkoriščen manevrski prostor, ki ga lahko in zmore aktivirati le optimalno vodenje.

Smeri reševanja empiričnih ugotovitev

V vsesplošni družbeni krizi se v Celju vedno bolj pogosto sprašujemo: kako naprej, da bi presegli težave v gospodarjenju, zagotovili razvoj družbenim dejavnostim, pospešili prestrukturiranje propulzivnih gospodarskih dejavnosti in dvignili kvaliteto našega življenja. Vse bolj želimo in potrebujemo tudi konkretne, hitre in učinkovite rešitve.

Naloga ne daje receptov in modelov, ki bi bili hkrati uporabni v različnih organizacijah združenega dela in na ravni občine ter obenem dovolj specifični, da bi upoštevali posebnosti vseh teh sredin.

Na osnovi empiričnih ugotovitev, povezanih s teoretičnimi spoznanji in praktičnimi dognanji v razvitem svetu in pri nas, pa segment o poslovođenju ponuja usmeritve, ki jih je v danem okolju in času možno konkretizirati in implementirati v posamezna okolja.

Prestrukturiranje, kakorkoli ga definiramo ali razumemo, povzroča ne le radikalno spremembo proizvodne strukture, pač pa zahteva bistveno višjo izhodiščno raven znanja in njegovega stalnega obnavljanja pri vseh zaposlenih. Poleg tega mora imeti organizacija združenega dela visoko usposobljenega in tekoče izobraženega ne le direktorja, pač pa, kot poudarja dr. Jerovšek, najvišje vodilne in strokovne kadre. Zato je usposabljanje potrebno usmeriti na celotne vodilne ekipe organizacij združenega dela.

Ob oceni, da so tudi dosedanje v SRS organizirane oblike funkcionalnega usposabljanja s strani celjskih poslovnih delavcev preskromno obiskane, vsebina tistih v mednarodnem prostoru pa jim je skoraj neznana, ponujamo za *profesionalno usposobljenost pri vodenju* naslednje usmeritve:

1. Povečanje aktivne udeležbe vodilnih delavcev v oblikah usposabljanja, ki so v Slovenii že uveljavljene:

— v organizaciji GZ SRS (Center za usposabljanje vodilnih kadrov v gospodarstvu, Brdo pri Kranju)

- * strateško vodenje in aktualni seminarji
- * vodenje poslovnih procesov — za bodoče poslovodne delavce
- * usposabljanje tehnoloških kadrov
- * usposabljanje za ZT poslovanje (Radenci)
- * usposabljanje kadrovikov (Škofja Loka)

— v organizaciji FSFN

* seminarji za višje vodilne kadre v gospodarstvu

— v organizaciji drugih svetovnih in izobraževalnih institucij (Zavod SRS za produktivnost, ZOP, EF, VDKŠ, VŠOD, DU itd.).

2. Pospeševanje in uveljavljanje interno organiziranih oblik izobraževanja in izpopolnjevanja v organizacijah združenega dela

- * za celotne vodilne ekipe
- * za projektne teame
- * za R-R kadre
- * za interdisciplinarno sestavljene ad-hock skupine
- * itd.

3. Izbiranje aktivnih metod in tehnik, ki naj v organiziranih oblikah usposabljanja v organizacijah združenega dela izhajajo iz vsebine specifičnih problemov

orgnauzicij združenega dela, upošteva je tudi predznanja in strukturo udeležencev. Smotno je tudi proučevanje primerov (case study) iz drugih organizacij združenega dela, ki lahko pospešuje prenašanje izkušenj in širi možnosti za aplikacijo že preverjenih rešitev.

Temu primerni naj bi bili tudi predavatelji oz. moderatorji tem (od znanstvenikov, zunanjih ekspertov, do domačih praktikov).

4. Uveljavljanje »action learning« metode, ki lahko — izvajana v okviru aktiva gospodarstvenikov ali v drugačni organizacijski obliki — prispeva k učenju in reševanju konkretnih problemov oz. nudi direktorjem medsebojno pomoč pri reševanju le-teh.

5. Pošiljanje poslovodnih delavcev na usposabljanje v priznane managerske šole v tujini in uveljavljanje stikov s tujimi strokovnjaki, ki lahko predstavljajo pomemben vir tržno-tehnoloških informacij.

Uspešnost vodenja lahko pojasnimo kot sinergijski učinek med tehniko in umetnostjo vodenja, ali kot pravijo nekateri: mnogokrat je ob vsem danem za uspešnost potrebna tudi sreča. Vendar ob sreči in intuiciji ponujamo v okviru *stila vodenja* naslednje usmeritve:

1. uveljavljanje teamskega dela, s poudarkom na homogenizaciji vodilnega te-ama;

2. uvajanje projektne reševanja posameznih problemskih sklopov;

3. doseganje večje vpetosti strokovnega in razvojnega znanja v kreiranje in izvajanje poslovne politike in zato pogostejše navezovanje stikov z razvojniki in strokovnjaki v organizacijah združenega dela ter s konzultantskimi organizacijami, instituti, univerzami in posamezniki, ki imajo pozitivne delovne reference na področjih, ki imajo pozitivne delovne reference na področjih, pomembnih za organizacijo združenega dela;

4. uveljavljanje ciljnega vodenja, ki omogoča rezultatsko preverjanje učinkov ter posredno povečuje potrebo po višji usposobljenosti vseh zaposlenih;

5. uveljavljanje strateškega vodenja na račun operativnega delovanja;

6. uvajanje postopnih sprememb v organizaciji (da ne pretresajo organizacijo združenega dela kot enkratni sunki) ter fleksibilno strukturiranje organizacije združenega dela;

7. oblikovanje poslovne in tehnične inovativnosti, ki ustvarja stimulatивно inovacijsko vzdušje ter s tem spreminja »tremes of trade« (pogoje trgovanja);

8. spreminjanje in oblikovanje skupnih vrednot in načinov vodenja, ki dolgo-čno vodijo v učinkovito organizacijsko kulturo.

Zaporedje usmeritev skuša upoštevati realne možnosti njihovega uresničevanja v praksi, in sicer glede na to, na kateri točki kontinuuma stila vodenja se nahaja sedanje vodenje v posamezni organizaciji združenega dela.

Le ustrezno usposobljeni in primerno motivirani poslovodni delavci lahko v praksi motivirajo tudi druge. Na *motivacijsko klimo* pa pomembno vplivajo, če si oblikujejo določene lastne vrednote, ki jih kot skupne vrednote sprejema tudi kolektiv in celotna organizacija združenega dela.

Kot pomembne vrednote opredeljujemo:

— biti med najboljšimi (izloča poslovno filozofijo o preživetju in ponuja vizijo, za katero se je vredno potruditi)

— imeti znanje (izloča nestrokovni pristop in zahteva samostojnost, inicativnost, učinkovitost ter odgovornost)

— več ljudi več zmore (izloča individualnost in parcialnost pristopa ter uveljavlja teamsko in prijetno delo)

— sprejemati pravila obnašanja drugih (izloča zakulisje in različnost uporabe enega pravila ter s konsolidacijo moči med samoupravno, upravno in strokovno strukturo zagotavlja socialno varnost zaposlenih)

— biti človek vzgleda (onemogoča formalno odigravanje vloge in uveljavlja strokovni, osebni in družbeni ugled poslovnega delavca ter s tem tudi ugled kolektiva in organizacije).

Družbeno politična skupnost kot je občina je za organizacije združenega dela v poslovno-tržnem smislu omejen in premajhen prostor. Kljub potrebi po odprtosti organizacij združenega dela v jugoslovanski in svetovno razvitejši prostor, pa dane razmere (makroregulacija in nemoč nad prisotnimi blokadami) opravičujejo prisotnost družbeno politične skupnosti v prizadevanjih za učinkovitejše gospodarjenje organizacij združenega dela in razvoj celotne občine.

Samoupravni družbeni razvoj opredeljujemo namreč kot dialektično enotnost nasprotij procesa osamosvajanja samoupravnih subjektov (organizacij združenega dela) in njihovega povezovanja v širše družbene okvire.

Vendar pa se mora vloga družbeno politične skupnosti zato spremeniti od nekdanjega ukazovanja, prisile in dominacije k usklajevanju, prepričevanju in vzpodbujanju samostojnosti organizacij združenega dela, neposredno vmešavanje v operativno reševanje problemov organizacij združenega dela pa nadomestiti le z intervencijami v izjemno kritičnih situacijah.

Usmeritve, ki jih naloga ponuja v tem kontekstu, zato samo potrjujejo že sprejeta načela delovanja v občini, po katerih mora v celjskih organizacijah združenega dela prevladati *samostojnost in odgovornost za lastno poslovanje in razvoj*. Družbeno politična skupnost lahko pri tem deluje le kot katalizator: javno preverja in spremlja rezultatsko uspešnost organizacij združenega dela, uveljavlja medsebojno pomoč, stimulira najboljše in pospešuje prenos njihovih izkušenj ter ukrepa le v primeru kritičnih motenj v poslovanju.

Konkretizacija in realizacija usmeritev, ki jih ponuja naloga, lahko bistveno prispeva k takšnemu poslovođenju, ki bo s homogenim vodilnim teamom odgovorno za samostojni razvoj in obstoj organizacije združenega dela v širšem okolju, ter za uveljavljanje sodobnih metod vodenje in takšno delovno klimo, v kateri bo človek, kot osrednji produkcijski tvorec, optimalno izkoriščeni notranji resurs.

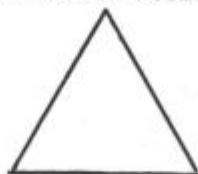
II. INOVATIVNO — RAZVOJNA DEJAVNOST V ORGANIZACIJAH ZDRUŽENEGA DELA CELJSKE INDUSTRIJE

V kontekstu R-R naloge »Ocena kadrovske možnosti za prestrukturiranje celjske industrije« obravnavamo inovativno-razvojno dejavnost kot enega kot enega izmed vzvodov za učinkovitejše prestrukturiranje celjske industrije. Vedno več strokovnjakov namreč trdi, da naš glavni problem ni odplačevanje dolgov tujini, temveč rešitev problema inovacij in ustvarjalnosti. Inteligenca predstavlja danes nov

družbeni razred, ki postaja vse številnejši in od katerega je odvisen družbeni in ekonomski napredak. Dana organizacijska struktura, ki je prilagojena dominaciji fizičnega dela, zagotovo zmanjšuje vlogo, moč in ustvarjalnost strokovnjakov.

Zato se zavedamo, da je tudi na občinski ravni ključna naslednja paradigma:

Prestrukturiranje v smeri moderne visoko razvite tehnologije

Subvencioniranje klasične
in zaostale tehnologije

Vloga inteligence

Protislovje tega trikotnika pomeni: če bomo zastarelo tehnologijo, še nadalje neselektivno subvencionirali, gospodarstva ne bo možno prestrukturirati, ker bodo te subvencije »požirale« sredstva. Če pa ne bomo sposobni prestrukturiranja, bo inteligenca ostala neproduktivna, neustvarjalna in neinovativna.

Visoko izobražen kader bo »bežal« iz industrije, saj tehnološko nezahtevna proizvodnja ne potrebuje ne znanosti, ne visoko izobraženih kadrov, niti razvito znanstveno-kulturno infrastrukturo.

Čeprav je produktivnost naše tehnologije največja tam, kjer je zaposlena masa delavcev in tako ne moremo trditi, da je R-R delo apriori potrebno in učinkovito, smo v naši nalogi ta vidik namenoma nekoliko zapostavili. Danes je vprašanje, koliko so OZD sploh motivirane za raziskovanje in razvoj, saj je »preživetje« odvisno bolj od trenutnih razmer kot pa od strategije razvoja. Strateška orientacija v smislu večanja kvalitete in količine izvoza pa pomeni zavedanje, da bo v perspektivi potrebno drugačno ravnanje. Šele takrat, ko prične vodstvo postavljati konkretne zahteve svojim strokovnjakom, lahko postane razvoj, poleg trženja, ena ključnih informacijskih osnov za strateško vodenje, predvidevamo, da bodo ti preskoki eksistenčno nujni — tedaj pa bomo potrebovali pravilno usposobljene in motivirane uspešne strokovnjake.

Navedeno razmišljanje nas je vodilo pri postavitvi cilja R-R naloge. Ugotoviti smo želeli, v kolikšni meri je uspešno delo strokovnjakov, ki opravljajo v osmih delovnih organizacijah celjske industrije* inovativno-razvojno delo ter katere so tiste ovire v delovnem okolju, ki bi jih bilo možno odstraniti in s tem zagotoviti boljše pogoje dela.

Rezultati empiričnega dela raziskave predstavljajo izhodišče za usmeritve v prihodnje. Le-te ne ponujamo kot univerzalne modele — ali recepte, temveč kot vrsto možnosti, ki jih prilagojeno na konkretno okolje, lahko izkoristi vsaka delovna organizacija.

* Vzorec za razikavo smo pripravili na osnovi dveh kriterijev — Izbor DO celjske industrije na osnovi perspektivnosti razvojnih proizvodnih programov, ki bodo lahko v relativno kratkem času dosegle ne samo tehnično spreminjanje proizvodnje in izvozne strukture, temveč predvsem vgrajevale vse več domačega znanja, razvoja in tehnologije oziroma dosegle kvalitetnejše pogoje gospodrajenja in prestrukturiranja. (Aero, Cinkarna, Emo, Etol, Klima, Zelezarna Store in Žična.)

Rezultati empiričnega dela raziskave

Iz rezultatov empiričnega dela raziskave v delovnih organizacijah celjske industrije je razvidno naslednje:

— *Glede organiziranosti* R-R dela anketirani menijo v 55%, da je le-ta ustrezna, 33 % meni, da ne ustreza (11,5 % brez odgovora).

Predlagajo: — organiziranost na višji ravni,
— večno samostojnost in večjo odgovornost,
— kadrovske močnejše ekipiranost,
— projekten pristop z jasno zastavljenimi cilji,
— tesnejše povezave z drugimi poslovnimi funkcijami

— *Sodelovanje z ostalimi službami* v okviru oorganizacij združenega dela in SOZD ocenjujejo kot izredno skromno. Posebej peša povezava z marketingom.

— *Participativnost odnosov*, merjena skozi različna vprašanja kaže na višjo stopnjo tistih, katere vodja sploh ne informira o svojih odločitvah 7,1 % ali jih informira po tem, ko se je že odločil 21,2 %. Skupno odločajo v 40,4 % ali pa jih vodja vpraša za nasvet, preden odloči 23,1 %. Stiki z nadrejenimi so v veliki meri spošče- ni in pogosti.

— *Avtonomnost anketiranega kadra* je visoka, kar je razvidno iz odgovorov glede možnosti, ki jih nudi delo za — »sam odločati, kaj in kako bo delal«, se je opredelilo 51,3 %. Visoko avtonomijo potrjuje tudi ugotovitev, da jih 21 % dela povsem samostojno, 52 % pa dobiva samo okvirna navodila. Skoraj v 3/4 primerih imajo tudi možnost svobodno izražati lastne ideje oziroma se razvijati in učiti novih znanj. Nivo avtonomije se zmanjšuje le pri možnosti reguliranja delovnega časa, kjer ima 15 % anketiranih delovni čas fiksno določen, 73 % do neke mere gibljiv (minimalno) in le 11,5 % prilagaja delovni čas vrsti in dinamiki delovnih opravil.

— *Mnenja o vodenju* kažejo v polovici primerov na to, da njihov vodja ne predstavlja strokovne avtoritete. Neposredno o vodenju lahko sklepamo tudi iz odgovorov, ki se vežejo na inovacijsko dejavnost — 2/3 jih meni, da vodstvo inventivnost podpira, 1/3 pa meni, da je njihovo ravnanje v nasprotju z inovativnim poslovanjem. Posredno pa dobimo neugodno sliko o vodenju skozi pripombe na obstoječo organiziranost in preskromno povezanost poslovnih funkcij.

— *Kariera in sistem napredovanja*. Ugotovitve glede rekrutacije strokovnjakov kažejo na večjo mobilnost teh kadrov, ne samo znotraj delovne organizacije, temveč tudi med različnimi delovnimi organizacijami. Posebno za čiste razvojnike velja, da jih je 36 % prešlo s strokovnih del v proizvodnem procesu druge delovne organizacije, v isti delovni organizaciji pa jih je z drugih opravil prešlo v razvoj 17 %. 33 % anketiranim pomeni to prvo zaposlitev, 14 % pa jih je bilo že predhodno zaposlenih na R-R delih v drugi delovni organizaciji. Na majhen pretok kadrov iz raziskovalnih ali visokošolskih organizacij kaže dejstvo, da smo v te delovne organizacije pridobili le štiri takšne kadre.

Čeprav predstavlja ustreznost dela s pričakovani strokovnjakov pomemben resurs (pri večini — 78 %, se pričakovanja deloma ujemajo, pri 14 % popolnoma in le pri 7 % se sploh ne ujemajo) — ti kadri ne vidijo možnosti napredovanja v statusni hierarhiji (19,2 % — da, 77,6 % — ne). Poklicen ugled si, po izjavah 60 odstotkov anketiranih, lahko ustvarijo in ravno tako jih 74 % pravi, da imajo možnosti

prispevati k razširitvi znanja na svojem strokovnem področju oziroma razvijati se in učiti novih znanj in veščin (68 % — da, 32 % ne).

— *Ovire za uspešnejše inventivno—razvojno delo.*

Materialne ovire so prepričljivo na prvih mestih (nezadostna oprema, pomanjkanje materialov za delo, nezadostna finančna sredstva). Presenetljivo visoko se pojavljajo ovire, ki so verjetno neposredno povezane s slabo organizacijo dela in z neustreznim vodenjem, slaba povezanost z drugimi opravili (na primer: za R-R delo porabi 26,6 % anketiranih čistih razvojnikov od 10 do 20 % delovnega časa, 29,8 % vprašanih do 40 % delovnega časa, 40 % anketiranih do 60 % delovnega časa ter 11,7 % več, — ostalo predstavljajo administrativno-organizacijska in tehnična dela), slab pretok informacij. Manj pomena dajejo anketirani neprestanemu inoviranju znanja, saj so možnosti za študijsko izpopolnjevanje nizko na lestvici pomembnosti ovir, kar pa je po vsej verjetnosti odraz skromnega izobraževanja kadrov.

Izobraževanje, pridobivanje informacij za delo ter reference. Približno 70 % strokovnjakov, ki opravljajo čista R-R dela namenja študiju oziroma strokovnemu usposabljanju do 20 % delovnega časa, od 20-40 % časa pa porabi za navedeno delo približno 25 % anketiranih, ostali do 60 % delovnega časa. Glavni vir informacij jim pomenijo knjige in revije — 36 % ter neposredni stili s kolegi v panogi — 18 %. Anketirani pravijo, da relativno manj pridobijo na sestankih, seminarjih ali od nadrejenih (približno 10 %). Tudi v stikih s fakulteto, inštituti in strokovnimi društvi pridobijo le 10 % informacij.

V podiplomsko izobraževanje (magisterij, doktorat, specializacija) je vključenih približno 28 % »čistih« razvojnikov ali 21 % vseh zajetih v anketiranje. Tudi tematika študija se v večji meri povezuje z delom, ki ga opravljajo.

Na strokovnih srečanjih je pridobivalo znanje v preteklem letu približno 37 % anketiranih, z referatom jih je skupno sodelovalo 7 % (»čisti« razvojniki 9 %). Strokovna produkcija tega kadra je skromna — več kot polovica čistih razvojnikov v celotni profesionalni karieri ni še ničesar objavila, 39 % jih je objavilo do pet strokovnih prispevkov, le okrog 13 % več.

Izpopolnjevanje v tujini poteka v večji meri preko sejmov oziroma strokovnih srečanj (55 %), 40 % zajetih pa v času svojega delovanja ni pridobilo nobenih informacij v tujini. V okviru podiplomskega študija se je v tujini izobraževalo 3,2 % anketiranih oziroma 5,3 % čistih razvojnikov.

Skoraj polovica strokovnjakov se je v času študija ukvarjala z raziskovalnim delom ali kasneje sodelovala pri kakšnem projektu v okviru fakultete ali raziskovalne institucije ali sama izvedla raziskavo.

Poleg različnih oblik izobraževanja so vedno pomembnejše tudi informacije, ki jih ta kader pridobiva v neposrednih stikih s kolegi v različnih okoljih izven svoje delovne skupine. 95 % vseh anketiranih komunicira le z 1-3 kolegi. Še večja zaprtost je pri čistih razvojnikih, saj jih 97 % komunicira le z enim ali največ tremi kolegi v svoji delovni organizaciji. V okviru iste panoge jih 3/4 izmenjuje informacije enako z manjšim številom ljudi (1 do 3). Izven panoge pa je nekoliko boljše — 3/4 anketiranih kontaktira z enim do pet kolegi. Glede na njihova mnenja o sla-

bem pretoku informacij, v čemer vidijo precejšnjo oviro za normalen pretok inventivno-razvojne dejavnosti, sklepamo, da niti pogostost niti kvaliteta stikov ne vzpostavljata zadostne mere interaktivnosti. Stiki z univerzami, inštituti in strokovnimi društvi so pogostejši — 8, 5% čistih razvojniki izmenjuje strokovne informacije z enim do petimi kolegi, ostali več.

— V okviru lestvice *motivatorjev za delo* so anketirani dali prednost potrebam po samoaktualizaciji ter avtonomiji (uporabiti svoje znanje in sposobnosti, razvijati in učiti se novih znanj in veščin, prispevati k razširitvi znanja na svojem strokovnem področju ter sam odločati o tem, kako in kaj bo delal). Odgovori torej kažejo na doživljanje in vedenje, ki je naravnano k ciljem samouresničevanja. Izredno visoko v hierarhiji se pojavljata potrebi po zaslužku in zanesljivi zaposlitvi. Te potrebe bi lahko uvrstili v sklop socialne varnosti, kar je spričo ekonomske situacije razumljivo. Napredovanje v statusni hierarhiji in potreba po povezanosti z višjimi po statutu sta na zadnjih dveh mestih.

— *Osební dohodki* anketiranih po podatkih iz vprašalnika ne morejo biti zadostni — kar 60 % jih pravi, da so z njimi zelo nezadovljni oziroma nezadovljni. Do vrednosti 300.000 din osebnega dohodka je imelo v septembru 1987 14,1 % anketiranih, od 300.000 do 500.000 din 82,7 % nad 500.000 3,2 % vprašanih.

— *Kakšne možnosti anketiranim nudi njihovo sedanje delo?* V raziskanih okoljih strokovnjaki lahko v 77 % uporabijo svoje znanje in sposobnosti, v 74 % lahko prispevajo k razširitvi znanja na svojem področju ter v 72 % lahko delajo na težkih primerih. Odgovori kažejo tudi na to, da v 70 % imajo svobodo izražanja idej, v 68 % možnosti lastnega razvoja ter v 51 % možnost samodoločanja o svojem delu. Mnenje, da imajo ti kadri le v 47 % nadrejenega, ki ima strokovno avtoriteto in samo v 16 % možnost dobrega zaslužka, daje sklepati o nujnosti spremembe poslovanja na vseh ravneh in sistema nagrajevanja.

— Neposredno na vrednostno orientacijo in motivacijo za delo anketiranih strokovnjakov se navezuje tudi *možnosti za uvedbo in realizacijo skupnih razvojnih programov* v Celju, kar smo testirali skozi tri vprašanja.*

Kar 86,5% anketiranih je pripravljenih sodelovati pri skupnem razvojno-razikovalnem delu v Celju, čeprav objektivno ocenjujejo, da je to možno doseči: z združevanjem sredstev in kadrov v primerni organizaciji, s konkretnim dogovorom o skupnem programu, z združevanjem dela po panogah, vključevanjem znanstvenih institucij in strokovnih društev ter z zbiranjem informacij o R-R delu, vključno s premostitvijo pregrad med delovnimi organizacijami.

Da obstajajo možnosti za takšne premike v Celju, meni malo več kot polovica vprašanih. Kot glavne ovire navajajo naslednje: premajhno število tehnično-razvojnega kadra, negativna kadrovska selekcija v občini, nesposobnost motivacije strokovnega kadra, preozko znanje poslovnih struktur, finančni problemi ter nedefiniranost skupnih razvojnih programov.

— *Naklonjenost oziroma nenaklonjenost inovacijski dejavnosti* smo preverjali tudi skozi ocenjevanje motivacijskih mehanizmov. Po mnenju anketiranih najbolj pospešuje realizacijo inovacij: interes vodilnih, primerna materialna in nema-

* Vzorec je predvideval zajetje 199 delavcev, dejansko je bilo anketiranih 156, kar še vedno predstavlja zadostno število informacij za analiziranje problemov.

terialna stimulacija ter kritične potrebe v proizvodnji. Kot najbolj zavirajoče dejavnike pa so opredelili: slabe medsebojne odnose, indiferentno vodstvo in neštativno nagrajevanje. Kriteriji za uresničitev inovacij in sistem nagrajevanja je po mnenju približno polovice vprašanih formalno primerno urejen. Vendar je potrebno to ugotovitev jemati s pomislekom, ker se ravno na ta sistem pojavljajo številni vsebinski prigovori. Navajamo samo nekaj najpogostejših mnenj: ne upošteva se dejanskega znanja in dela, ni priznanja različnih sposobnosti z enako formalno izobrazbo, smešno nizka nadomestila. Pri nagrajevanju novih proizvodov in novih tehnoloških rešitev prihaja do stalnih diskusij, ali je to nagrajevanje za delovne obveznost ali za inovacijo, kar v ljudeh vzbuja odpor — raziskovalec ne sme dati predlogov iz svojega delovnega področja, ker je to njegova delovna dolžnost.

Ob objektivnem doseganju uspešnosti pri delu teh kadrov je težko sklepati predvsem zaradi tega, ker se finančni rezultati učinkov ne spremljajo in ravno tako so nepopolni podatki o pravicah industrijske lastnine. Iz odgovorov mnenjske ankete pa je razvidno, da sami dajejo prednost uresničevanju razvojnih nalog v praksi (približno 61 % odgovorov) — kvalitativnemu vidiku in stopnji uresničitve načrta dela (okrog 42 % odgovorov) — verjetno bolj terminsko spremljanje plana.

Na vprašanje, kdo ocenjuje rezultate njihovega dela, jih 52 % meni, da nadrejeni oziroma le v 6 % sodelavci, kar kaže na nizko stopnjo profesionalne kontrole.

Rezultate empiričnega dela raziskave lahko združimo v naslednjo ugotovitev: uspešnost dela je relativno nizka. S sociološkega vidika predstavljajo največjo oviro, poleg materialnih, sistemi vodenja, organizacije dela in neučinkoviti mehanizmi motiviranja. Zaradi tega tudi visoka avtonomnost, ki je ključna za ustvarjalnost teh kadrov ne daje pričakovanih rezultatov, saj delo ni tako vodeno in organizirano, da bi bil dosledno vzpostavljen institut odgovornosti.

Profesionalna etika strokovnjakov je visoka, imajo odgovoren odnos do dela, ki ga je možno skozi številne mehanizme še vspodbuditi.

Predlogi usmeritev za reševanje problemov

V povezavi teoretičnih dognanj in empiričnih izkušenj nakazujemo smeri doseganja večje uspešnosti inovativno-razvojnih kadrov, čeprav ni naš namen ponujati recepte ali univerzalne modele. Vsaka delovna organizacija je subjekt zase in v okviru svoje specifičnosti naj bi izdelala tudi ustrezne ukrepe.

V R-R nalogi so predlagane številne smeri, ki pa jih v tem kontekstu ponujamo v nekaj ključnih.

1. Od *izbire strategije poslovanja delovne organizacije* je odvisno, na katerih ključnih točkah bomo omogočali in spodbujali večje izkoriščanje znanja. Glede na ekonomske, sociološke, kadrovske, organizacijske in druge kazalce predvidevamo, da je večini primerov najustreznejši izbor »imitativna strategija«. Le-ta ni pasivna temveč je poudarek na uporabnih raziskavah, zlasti pa na razvoju in tehnološki pripravi dela. V kolikor delovna organizacija nima jasne strategije bo le »tipala« o tem, kje, kdaj in kakšno znanje potrebuje.

2. Tradicionalne poslovne filozofije, ki vežejo uspešnost delovne organizacije na samozadostno regulativo trga ali plana, tudi v Sloveniji izgubljajo na pomenu. Več pozornosti naj bi se namenjalo *reguliranju človeških virov*. Ti so namreč zdaj

bistveno bolj profesionalizirani in zahtevajo predvsem drugačno upravljanje, se pravi drugačno kadrovsko politiko in drugačen način zaposlovanja. Upravljanje z novimi človeškimi resursi zahteva trajno in sistematično izobraževanje, nagrajevanje potencialov — ne izključno rezultatov dela, bolj razvito promocijsko politiko, ki je usmerjena v celo življenjsko kariero strokovnjakov. Na takšen način preventivno preprečujemo konflikte, ki nujno nastanejo med specifičnimi interesi strokovnjakov in splošnimi interesi vodstva delovne organizacije. Tržno reguliranje se tako dopolnjuje s skrbnim dolgoročnim planiranjem kadrovske politike. Navedeno pomeni poglobitev predvsem naslednjih nalog v kadrovskih službah:

- uvedba profesionalnega kadrovanja v smislu načrtnega agresivnejšega in iznajdljivejšega pridobivanja ter sodelovanja s strokovnimi združenji in društvi

- razvijanje celovitega sistema izobraževanja, ki ga namenjamo usmerjanju kadrov za pravo izbiro novih tehnologij, načinov dela in načinov odločanja ter uporabi kadrov za izvajanje njihovih vsakodnevnih oziroma novih nalog.

- Merjenje rezultatov izobraževalnega procesa tako pri delu kot pri organizaciji razvojno-raziskovalnega dela.

- Uvajanje sodobnejših prijemov pri materialnem in nematerialnem motiviranju strokovnjakov.

3. *Večanje kvalitete delovnega življenja* pomeni nujno večje investiranje v človeške vire. To dosegamo s kvalitetnejšim delovnim okoljem in kvalitetnejšim delom, drugega ni mogoče doseči brez prvega. Gibanje za kvaliteto dela uvaja v vsakodnevno delovno življenje vrsto programov kot so: krožki za kontrolo kvalitete, oblikovanje delovnih mest, humanizacija dela, sistemi predlogov, upravljanje s pomočjo ciljev . . . Vsi ti programi so zasnovani na recipročni logiki: od zaposlenih pričakujemo bolj kvalitetno (bolj inovativno, bolj varčno) delo, hkrati pa jim nudijo boljše fizične, psihične in socialne pogoje dela.

4. *S prilagoditvijo organizacije dela* naj bi razvojno-raziskovalne službe imele večji vpliv na kreiranje in izvajanje poslovne politike delovne organizacije. To je možno doseči le z dajanjem teže strokovnemu delu in z neprimerno boljšimi komunikacijami z drugimi organizacijskimi enotami. Večja vloga strokovnjakov v strateških odločitvah sproža tudi večjo odgovornost za lastno delo.

5. *Pripravljenost za skupno delo v celjski industriji* ter problemi, ki jih s tem v zvezi omenjajo strokovnjaki, dodatno izpostavljajo možnost in nujno postopnega oblikovanja ustreznega, razmeram prilagojenega tehnološko-inovativnega centra v okviru celjskega gospodarstva. V kolikor to v krajšem času ni izvedljivo, se moramo vključiti v znanstvene oz. tehnološke centre kot organizacijske oblike povezovanja znanstvenih institucij z industrijo, ki nastajajo ob obeh slovenskih univerzah.

6. *Spremljanje in ocenjevanje uspešnosti* inovativno — razvojnega dela v funkcionalni povezavi z doseganjem ciljev poslovanja delovne organizacije je možno le z vzpostavitev evidenc. Na primer: kaj ti kadri napravijo, koliko od naročenih nalog so uspeli rešiti, kolikšno je njihovo število predlogov, zakaj ne ugotavljajo inovacijskega dohodka itd.

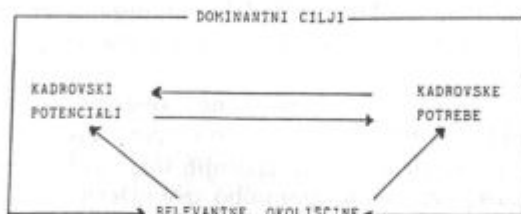
Izpeljava navedenih usmeritev je v veliki meri odvisna od stopnje povezanosti poslovnih in strokovnih kadrov. Kompaktnejši so ti teami, večje bo upoštevanje inovacijske strategije s tržno orientacijo pri strateškem vodenju delovne organizacije. Hitreje bomo tudi, vkljub velikim makroregulacijam, izboljšali organizacijske

in individualne pogoje za motiviranje strokovnjakov v smislu komparcije s tujim znanjem.

III. SISTEM ZAPOSLOVANJA IN IZOBRAŽEVANJA KOT BLOKADA ALI NEIZKORIŠČENA MOŽNOST

Skozi proučevanje procesov zaposlovanja in izobraževanja smo v kontekstu R-R naloge ugotavljali kadrovske podprtost za uresničevanje procesov prestrukturiranja industrije do leta 2000 in iskali najboljše možnosti za zagotavljanje potrebnih kadrov. Pri tem smo se posluževali teorije trga delovne sile, za katero menimo, da odpira možnosti novih praktičnih rešitev.

Pri usklajevanju potreb o kadrih (povpraševanje) in kadrovskega potenciala (ponudba) smo v nalogi koristili heuristični model planiranja kadrov,

ki nam je predstavljal formalni okvir, medtem ko smo vsebinsko razdelavo razvili z empiričnim raziskovalnim delom. Pri tem smo izhajali iz predpostavke, da dominantni cilji — želeni tehnološki preskoki v celjski industriji in izboljševanje kadrovske strukture — ne morejo biti edini kriterij za razreševanje neskladij med kadrovskega potenciala in potrebami, temveč moramo upoštevati tudi relevantne okolščine, v katerih se »dogaja« zaposlovanje in izobraževanje.

Tako smo:

- s pomočjo ankete ažurirali tehnološko raven proizvodnih programov in pozivedovali o potrebah po kadrih v vzorčnih OZD,
- s pomočjo poglobljenega intervjuja spoznali okolščine, v katerih se v OZD »dogaja« izobraževanje in zaposlovanje,
- s pomočjo analize razpoložljivih podatkov proučevali in ocenjevali predvsem priliv kadrov iz srednješolske mreže izobraževalnih institucij.

Rezultati empiričnega raziskovanja (pomembnejše ugotovitve)

1. Kadrovske potrebe

Proučevanje kadrovskih potreb kaže,

- da izobrazbena struktura ne zadošča obstoječi stopnji tehnološkega razvoja,
- da napovedane potrebe po kadrih (1. 1995/2000) ne omogočajo intenzivnejših premikov v stopnjah tehnološkega razvoja,
- da so torej vprašljive možnosti kadrovskega obvladovanja nujnih tehnoloških sprememb.

2. Kadrovski potencial

Zavedajoč se širine problematike kadrovskega potenciala, smo se v R-R nalogi zavestno lotili le proučevanja predvsem priliva mladih iz srednješolske mreže izobraževalnih institucij ter ocene stanja na področju izobraževanja v vzorčnih OZD.

V okviru izobraževalnega sistema na ravni DPS smo ugotovili:

- da je število učencev v desetih srednjih šolah v Celju zadnja leta v upadajočem,
- da sorazmerno velik delež učencev po končani osnovni šoli ne nadaljuje izobraževanja in da je tudi delež učencev v skrajšanih programih prevelik,
- da se delež generacije, ki se vključuje v 4-letne vzgojnoizobraževalne programe, glede na sistem izobraževanja pred reformo ni povečal,
- da se v prve letnike visokošolskih delovnih organizacij vpiše procentualno visok delež generacije, ki je končala 4-letno izobraževanje, vendar je osip več kot 50 %,
- da se vpis v tradicionalno deficitarne usmeritve (metalurgija, kovinsko-predelovalna, kemija, gradnja) procentualno ne povečuje,
- da pregled programov v celjskih srednjih šolah za šolsko leto 1988/1989 kaže na prvi pogled dokaj razvejano ponudbo izobraževanja, ki pa ni usklajena s spolno strukturo srednješolcev.

Na ravni OZD pa ugotavljamo:

- da izobraževanje še ni postalo del delovnih obveznosti,
- da izobraževanje ob delu preživlja kot oblika določeno krizo,
- da študij iz dela ni prisoten,
- da funkcionalno usposabljanje živi v večini OZD, vendar še brez ustrezne evidence spremljanja,
- da je interes za izobraževanje najteže vzbuditi pri tistih delavcih, ki so v preteklosti napredovali brez ustrezne izobrazbe in da višja izobrazba pomeni, na splošno, tudi večji interes za pridobivanje novih znanj.

3. Usklajanje med kadrovskimi potrebami in kadrovskimi potenciali

Skozi soočanje potreb po kadrih in kadrovskega potenciala iščemo rešitve za uresničevanje potreb po kadrih variantno.

Varianta 1:

Izkazane potrebe po kadrih ne omogočajo bistvenih tehnoloških premikov. Vendar bodo kljub temu v vzorcu izbrane OZD lahko zapolnile skromno napovedane potrebe le z agresivnim obnašanjem pri pridobivanju kadrov. Ker je out-put naše izobraževalne mreže majhen (regijski dijaki), bi le-ta v večji meri pripadel tem izbranim OZD. Zavestno se torej zanemarjajo vse ostale kadrovske potrebe v občini. Ta varianta pomeni preprečevanje nazadovanja in zagotavlja preživetje glavnih nosilcev industrijskih proizvodenj.

Varianta 2:

Obstaja možnost, da bodo izbrane OZD razvile višje stopnje tehnološkega razvoja in bodo tako v prihodnosti izražale bistveno drugačno strukturo in količino potreb po kadrih. Podobno se bodo obnašale tudi druge OZD, ki se bodo hotele

obdržati na tržišču. Poleg agresivnejšega pridobivanja novih kadrov bo za vsako obliko tehnološkega prodor nujno sodobno kvalitativno in kvantitativno razvijanje lastnega potenciala. Varianta ponuja osnove za tehnološki prodor, zahteva pa poleg velike strokovnosti in iznajdljivosti pri ravnanju s kadri tudi večje spremembe v relevantnem okolju.

4. Relevantne okoliščine

V OZD so kot najkritičnejši problem navajali neustrezno kadrovsko strukturo in pomanjkanje strokovnih kadrov.

Obstoje tudi določeni problemi *izrabe znanj*. Ti se kažejo skozi premajhno izkoriščenost tako strokovnih, administrativnih kot proizvodnih kadrov, tudi problem t.i. tehnoloških viškov, skozi nedefiniranost internega primarnega segmenta trga delovne sile. Z vidika humanizacije dela se kaže kot skrb za kakorkoli ogrožene delavce, vendar tudi že kot nakopičenost na primer problemov invalidnosti v nekaterih OZD.

Na področju *razvoja delovne sile* ugotovimo, da imata le dve OZD vzpostavljen sistem napredovanja kadrov. Izobraževanje še ni postalo del delovnih obveznosti.

Pridobivanje novih kadrov se v določenem smislu navezuje tudi na problem odliva kadrov. Ta obstaja v skoraj vseh OZD. OZD iščejo novi kader predvsem preko razpisov in štipendiranja, manj se poslužujejo iskanja kadrov v drugih OZD oziroma iskanja bodočih delavcev med študenti in dijaki, ki niso štipendisti OZD. Prostor za iskanje novih kadrov jim predstavlja občina, regija, tudi širše.

Ocenjujemo, da je v OZD poleg neustrezne kvalifikacijske strukture najkritičnejše prav področje *izrabe že obstoječih znanj*.

Smeri reševanja problemov

Kader in znanje sta temeljna dejavnika možnosti nadaljnjega gospodarskega razvoja v DPS.

Medtem ko je možno predlagati ukrepe na ravni DPS po principu enotnosti, pa je na ravni OZD potrebno upoštevati, da je vsaka subjekt zase in da naj v okviru svoje specifičnosti oblikuje tudi ustrezne ukrepe.

Zavedamo se številnih sistemskih ovir na področju izobraževanja in zaposlovanja, vendar menimo, da je že mogoče v okviru DPS:

- ustvarjati takšno družbeno klimo, ki bo organizacije, strokovne institucije in posameznike vzpodbujala k iskanju novega, boljšega in naprednejšega življenja in dela,

- s povezovanjem vzgojno-varstvenih organizacij, osnovne in srednje šole ter raziskovalnih institucij omogočiti oblikovanje celovitega in kontinuiranega procesa vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in raziskovanja,

- stalno vzpodbujati OZD, da bodo obsežnejše in kvalitetnejše kadrovale in zaposlovale takšen kader, ki bo boljše obvladoval že obstoječo in kreiral bodočo tehnologijo,

- s širšo družbeno akcijo, ki bo mobilizirala številne dejavnike na področju izobraževanja in zaposlovanja, je potrebno zagotoviti večjo veljavo znanju in dvigovati ambicije mladih za vpis na V. st. zahtevnosti SUI; tudi OZD je potrebno

stalno vzpodbujati, da bodo štipendirale več mladih za študij v določeni izobraževalni usmeritvi do najvišjega možnega nivoja njihovih intelektualnih sposobnosti,

— z akcijo za vzpostavljanje takšnih programov SUI, ki bodo primerni za vključevanje tistega dela ženske mladine, ki ne bo zmozel izobraževanja na V. st. zahtevnosti in ki bodo omogočali tudi možnosti zaposlovanja v celjskem gospodarstvu itd.,

— ustvarjati pogoje za samoupravno regulacijo trga delovne sile, ki bo omogočala razreševanje stranskih negativnih učinkov prestrukturiranja gospodarstva (takšno vlogo odigrava v deželah OECD aktivna politika zaposlovanja),

— zaradi povečanja problemov brezposlenosti vzpodbujati tudi alternativo zaposlovanje od vzpodbujanja ustanavljanja proizvodnih kooperativ, organiziranja zasebnih dela na sredstvih, ki so last občanov, do samozaposlovanja na področju družbenih dejavnosti itd.

Na nivoju OZD bo potrebno razreševati ključni kadrovski problem — problem neustrezne in neuravnotežene kadrovske strukture, ki predstavlja ob problemih izrabe že obstoječih znanj glavno blokado za želeni razvoj. Skrb za razreševanje omenjenih problemov mora zavezovati poslovodne delavce — ob optimalni ekipiranosti strokovnega teama za izvajanje kadrovske dejavnosti. Menimo, da je glede na specifičnost vsake OZD, že mogoče nakazati nekatere smeri razreševanja problemov:

— OZD bodo morale izražati bistveno obsežnejše in kvalitetno višje potrebe po kadrih,

— omogočiti je potrebno učinkovito izrabo znanja že zaposlenih delavcev,

— opredeliti bi morali interni primarni segment trga delovne sile in svojim ključnim kadrom omogočiti posebne pogoje za življenje in delo ter ustrezni profesionalni razvoj,

— z doizobraževanjem in dousposabljanjem vseh delov zaposlenih je mogoče v veliki meri preprečiti probleme tehnoloških in ekonomskih viškov, prispevati pa tudi izboljšanju kadrovske strukture,

— omogočanje in usmerjanje profesionalnega razvoja vseh zaposlenih bo imelo za posledico večje identifikacije v OZD, stremljenje k skupnim ciljem, optimalno izkoriščenost posameznika, skladno s cilji OZD,

— izobraževanje mora postati nujen in neločljiv del delovnih obveznosti. Zanj morajo veljati vse in prav takšne ugodnosti kot za delo,

— pri pridobivanju novih kadrov se morajo v OZD posluževati vseh možnih pristopov, iskati kader tudi med študenti in dijaki, ki niso njihovi štipendisti, iskati kader tudi v drugih OZD ipd.,

— vzpostavljanje humanejših in kvalitetnejših pogojev za delo lahko omeji nadaljnje zdravstvene težave in invalidiziranje zaposlenih itd.

V R-R nalogi smo prikazali razkorak med kadrovskimi potrebami in potenciali, tudi kritične okoliščine, v katerih se »dogajata« izobraževanje in zaposlovanje in opozorili na nekatere še neizkoriščene možnosti.

To je lahko pomembna strokovna osnova za odločanje o izboru in dopolniti tistih aktivnosti, ki bi naj omogočale, da celjska družbeno-politična skupnost ravnoma zaradi kadra ne bi preživljala družbene, tehnološke in ekonomske stagnacije.

ANTON ŠEPETAVC

KDO JE MAR?

ali

Jovan Vesel-Koseski, med drugim tudi nekdanji dijak celjske gimnazije

NAMESTO MOTA

Jovan Vesel Koseski je še vedno nedocenjen, verjetno zato, ker sta ga Bleiweis in vsa staroslovenska stran previsoko cenila, mlado — slovenska z Levstikom na čelu pa — prenizko vrednotila. Ker pa mora vsaka doba dati vsakomur, kar mu gre, mora tudi delo Koseskega vsaka generacija znova presojati po vodilih estetskega podoživljanja, jezikovnega razvoja in družbenega dogajanja.

Anton Slodnjak, Uvod v VI. odd. antologije:
Alfonz Gspan, Cvetnik slovenske vezane besede
2. knjiga, Slovenska Matica, Ljubljana,
1979, str. 17.

1. UVODNI AKORD

Dolgih, in vendar kratkih, 180 let življenja je za celjsko gimnazijo.

Kratkih za večnost, dolgih za ljudi.

Večnih za Celje in Celjane, slovenski narod in njegovo zgodovino.

Gimnazijska lux historiae je posijala novembra leta 1808. Takrat so namreč v hiši meščana Tadeja Perka, v današnji Prešernovi ulici št. 4, odprli prvi razred te ugledne ustanove.

Gimnazija se je potlej nekajkrat selila, rasla je in se razvijala. In kljubovala viharjem časa in prostora.

Avtor: Anton Šepetavc, prof. francoščine in slovenščine; Srednja družbosl. šola Celje

V njenih klopek pa so začutili grenke korenine in okušali sladke sadeže z drevesa učenosti mnogi pomembni Slovenci.

Med njimi je bil tudi Janez (Jovan) Vesel, bolj znan kot Koseski, eden najzanimivejših, a hkrati najbolj spornih pojavov, kar jih pozna naša slovstvena zgodovina.

2. ZASNOVA

Dobro leto potem ko je Prešeren v pismu Stanku Vrazu¹ potrj in razočaran zapisal: »Moje ime je izzvenelo v slovenskem svetu«,² se je v posebni prilogi k 36. številki Kmetijskih in rokodelskih novic pojavila v bučnih elegičnih distihih »stvorjena« oda Slovenija presvitlimu, premilostljivimu Gospodu in Cesarju Ferdinandu Pervimu.³

V čast »trojno ovenčanemu unuku vladarjev iz hiše Rudolfa« jo je spisal takrat 45-letni visoki finančni uradnik Jovan Vesel, kasnejši Koseski.

Učinek njegove stihotvorbe je bil presenetljiv. »Kot svetel meteor je zasijal Koseski na nebu slovenskega pesništva.«⁴

In dr. Janez Bleiweis, ustanovitelj in urednik časnika,⁵ je v uvodniku pod naslovom Sreča i veselje nekaj dni kasneje navdušeno zapisal: »Ljudje so ukali, Vivat vpili, veselje uganjali, da se je kar trgalo. Pesem jim je z gorečimi besedami pripovedovala, kar serce Slovenije vseskozi za našiga vladarja občuti.«

Saj! Taista oda, spisana v stilu Sturm und Dranga, zasnovana pa kot obširna tridelna pesnitev, je en sam ponižni nagovor na presvitliga cesarja. Koseski mu kar trikrat — pač skladno z zgradbo te 200 — vrstične ode — obljublja večno osebnostno in narodno zvestobo.

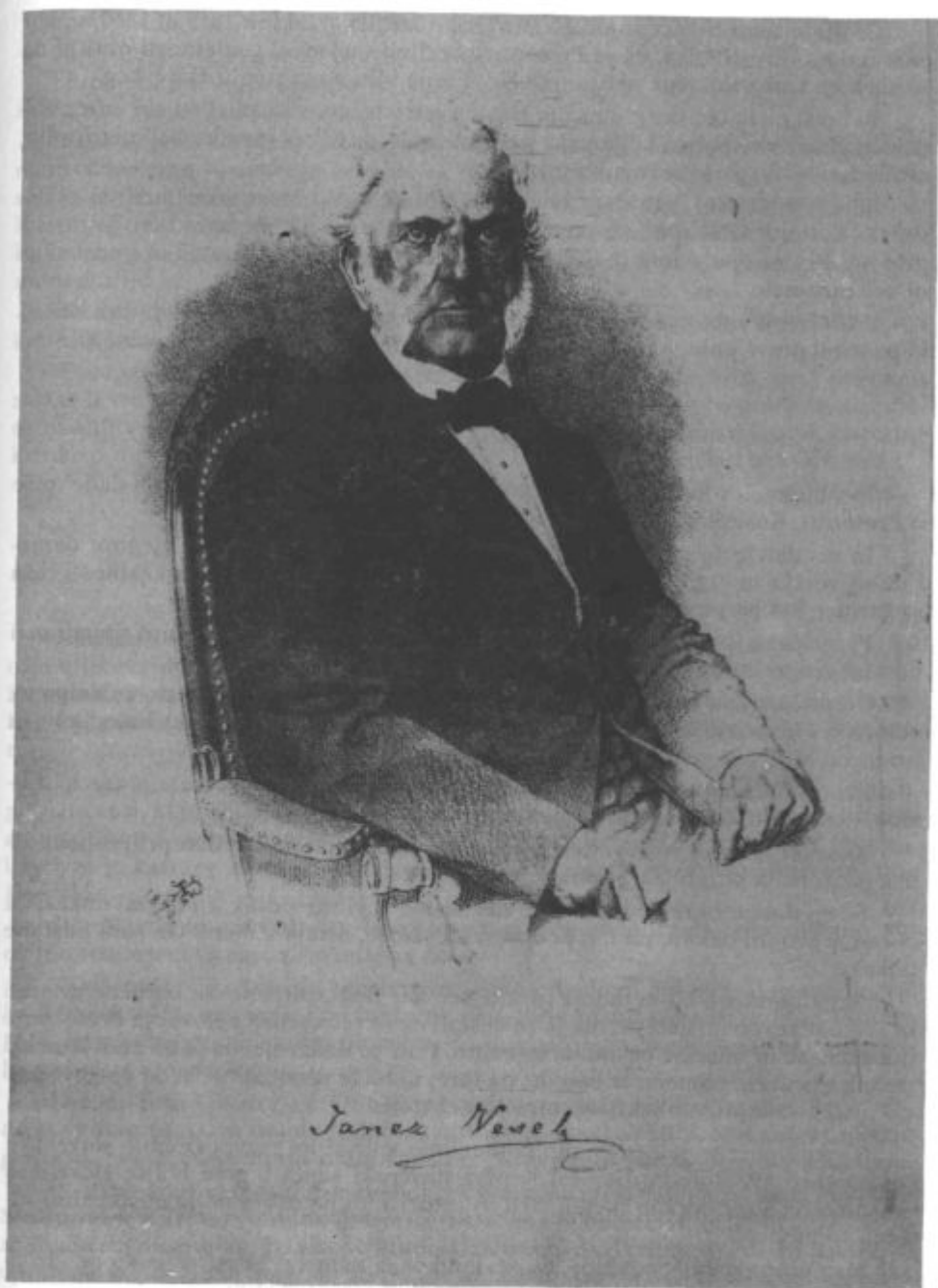
»Hrast se omaje in hrib — zvestoba Slovencu ne gane!«

Navkljub politični konservativnosti, navkljub servilnemu avstroslavizmu, navkljub brezizhodnemu nacionalizmu in kasnejšemu protirevolucionarnemu šovinizmu je Koseski prav s to odo prešel v meso in kri starih in mladih. Janez Trdina je o njegovi prav neverjetni priljubljenosti razmišljal takole: »Nemogoče mi je dopovedati, kakov entuzijazem so vzbudile Veselove pesmi v vsej narodni inteligenciji naši, sosevno v duhovščini. Kjerkoli sta se sešla dva duhovnika, pogovarjala sta se gotovo o Koseskem. . . Pri vinu v gostilnicah, na šetnjah, na vseh shodih in zabaviščih si čul hvalo Koseskega.«⁶ Koseski je skorajda čez noč osvojil ne le slovenski pesniški, ampak tudi politični Parnas.⁷

Slovenci so z navdušenjem pričakali sleherno njegovo pesem. Nekateri so se naročili na Novice le zato, ker so objavljale Veselove pesmi. Pojavila se je prava kolektivna psihoza.

Ob njegovih sicer metrično brežhibnih, a vsebinsko prozornih verzifikacijah, so mnogi politično naivni, narodnostno nezreli in maternega jezika slabo veščji Slovenci pretakali solze ganjenosti in ponosa. V Novicah so se kot gobe po dežju pojavljali Veselovi posnemovalci: Kamnogorski, Križnogorski, Ledinski, Lomski, Lepstanski, Podbrezniški, Podgorski, Sodevski, Ulimski, Verdelski, Vijanski, Višnjegorski, Vitoški, Zdravski . . .

Celo mladi Levstik, sicer do smrti njegov vneti nasprotnik, mu je v svojih pesniških prvencih sledil.⁸

Jovan Vesel Koseski (1798–1884)

Če prebiramo Novice in druge slovenske časnike med leti 1845 in 1860, se kar ne moremo otresti vtisa, da je Prešeren navkljub vsej svoji genialnosti obtičal na stranskem tiru tedanjega okusa množic. Vse je bilo v znamenju Koseskega.

Ta bivši dijak celjske gimnazije je pač zvesto izpovedoval življenjski nazor vladajoče plasti občinstva, ki ga prav zato ni znalo pravilno ovrednotiti: oboževalo, cenilo in slavilo ga je čez vsako mero.

Ali kot je zapisal Ivan Cankar v svojem predavanju Slovensko ljudstvo in slovenska kultura: »Zakaj nikoli poprej kakor v Prešernovi dobi se ni tako jasno odprlo brezno med narodom in ljudstvom. Prešeren je bil velik pesnik in ljudstvo ga ni več razumelo . . .«

Prešeren je zastopal tedanjemu okusu nedostopno pesniško vrednoto, Koseski pa je bil pravi, polnokrvni predstavnik svoje dobe in njene intelektualne višine.

3. ZAPLET

In vendar slovenska literarna zgodovina že od Levstika in Stritarja dalje⁹ piše o Prešernu, Koseskega pa skorajda zanika.

In vendar je že desetletje in več nepomirljivo naperjena zoper njegove domoljubne, verske in vzgojne verzifikacije, ki da so bolj plod slučajne enkratnosti časa in razmer kot pa pesniškega talenta.

Prepričana je pač, da je poezija Koseskega v smislu pesniške funkcionalnosti docela, dokončno in nepreklicno mrtva.¹⁰

Prepričana, da je njegova poezija toliko »pretekla«, da preprosto že dolgo ne zmore več ustvarjati tistega neposrednega, aktivnega odnosa med besedilom in bralcem, ki je pač vedno tu in zdaj, v sedanjosti.¹¹

Prava literatura je namreč vedno in povsod »sedanja«. Premaguje čas in prostor, vselej je tu in zdaj. Kot bralec.

Koseski je torej svojevrsten fenomen: v svojem času izjemno priljubljen, danes pa domala pozabljen pesnik.

Se en dokaz, bi rekel kdo, da je čas nezmotljivi razsodnik. In hkrati dokaz, da človek s svojim delom, pa naj je dobro ali slabše, ostaja v njem. On sam postane dokaz.

Saj Koseskega navsezadnje ni mogoče kar tako izbrisati! Ta baročno zvoneči in svetoalijsko misleči pesnik je za desetletje in več ogrozil delovanje Prešernove ljubezenske in miselne pesmi na mladino. Prav to dokazuje, da je bil tudi Koseski pesnik v pravem pomenu te besede, da torej ni bil le verzifikator in da njegove pesmi niso bile le stihopraski, kot menijo nekateri.

S svojo poezijo je nedvomno pomembno vplival na razvoj celotne slovenske književnosti 19. stoletja. Napisal je prvi slovenski sonet¹², prve boljše slovenske heksametre, s (pre)drzno metaforiko in retoričnim patosom pa je navdušil in zavsojil sodobnike.

Mar ni to dovoljšen razlog, da se, kolikor je mogoče, nepristransko razgledamo po njegovem življenju in delu. In ga ponovno ovrednotimo.

Z vsemi vrlinami in napakami vred. Kot Celjani mu to pravzaprav dolgujemo.

3.1. PRVA RETARDACIJA

Predmet pričujoče razprave je po vsem tistem, kar je o Koseskem že izrekla slovenska literarna zgodovina, več kot sporen.

Zato se zdi naloga, kot smo si jo ravnokar zastavili, skorajda neizvedljiva. Če namreč hočemo Koseskega celovito in nepristransko ovrednotiti, si moramo za staviti obširna, nič preprosta vprašanja o tem tolikokrat zanikanem pesniku. In če hočemo pri tem opredeliti vso kompleksnost njegovega poetskega in kulturno-političnega pojava, tega ne moremo storiti drugače kot v obliki temeljite in kritične monografije.

Naš cilj pa seveda ni in ne more biti zastavljen tako visoko. Posebej zato ne, ker je Koseskega temeljito proučil že Andrej Inkret.¹³

Papagajsko bi izzveneli in povsem nesmiselno bi bilo, če bi si torej ponovno zastavili vsa ta in takšna (že obdelana) vprašanja. Naš namen je, poleg že omenjene osvetlitve Veselove življenjske poti in njegovega dela, prikazati kratek historiat kritike o njem, nakazati odmeve na njegovo delo in jih poskušati aktualizirati.

3.2. FABULA

3.2.1. Curriculum vitae J. V. Koseskega

Nekdanji kamniški okraj — drobcen, a slikovit kos slovenske zemlje, ki je bil ožja ali širša domačija mnogih nadarjenih Slovencev: od Matije Hvaleta, Jakoba Zupana do Andrejčkovega Jožeta, od Frana Maslja Podlimbarskega, Janka Kersnika, Frana Celestina do Frana Detele in Daneta Zajca — je dal slovenski književnosti tudi Janeza Vesela.

12. septembra 1798 se je rodil v Spodnjih Kosezah pri Moravčah. In po »mali, prijazni vasi, ki jo obdajajo od vseh strani zeleni logi, vrtovi, in travniki, po katerih se med bujno rastočim grmovjem, vrbovjem in jelševjem vije počasna Radomlja«¹⁴, si je kasneje Janez (takrat v ilirskem navdušenju že Jovan) Vesel vzel ime Koseski.

Oče Martin in mati Marija, ki na lepem gruntu nista trpela pomanjkanja, sta očitno nadarjenega sina namenila za šole.

Tako je kasnejši Koseski skusil prve nauke v dvoletni ljubljanski normalki, od koder se je 1811. leta vpisal na takratno petletno celjsko gimnazijo. Med 1816. in 1818. letom je nato obiskoval filozofijo na ljubljanskem liceju in se tako pripravljaj na visokošolski študij.

Dve leti prava na dragem Dunaju pa nadaljevanje in zaključek v Gradcu — ravnoprav vztrajnosti in najbrž tudi bistrosti, da je Vesel že 1823. leta začel uspešno poklicno pot kot konceptni praktikant pri policijskem ravnateljstvu v Ljubljani.

Po dveh letih je postal uslužbenec pri finančnem ravnateljstvu za Primorsko. Služboval je v Trstu, Tolminu in Gorici. 1832. leta je bil pri isti ustanovi imenovan za finančnega svetnika. To visoko uradniško funkcijo v Trstu je zvesto in natančno opravljal vse do 1852. leta, ko so ga zaradi hude bolezni upokojili. Po nespretni operaciji tura na licu je namreč ohromel in šele po dolgotrajnem zdravljenju v toplicah Abano v Italiji si je nekoliko opomogel.

Vesel je bil sicer srečno poročen, čeprav je njegovo številno družino (2 sinova in 5 hčera) kaj zgodaj pograbil val tujstva. V večnacionalnem Trstu je bilo za to kajpak obilo možnosti.

Morda je zanimivo, da je bil eden od Veselovih vnukov (sin hčere Julije) znameniti pisatelj, ljubitelj planin in Slovencev Julius Kugy.

Sam Koseski je v Trstu sprva živahno kulturnopolitično deloval. Tako je bil v revolucionarnem letu 1848 nekaj mesecev predsednik Slavjanskega zbora, ki je nastopal proti Italijanom. Zaradi notranjih razprtij pa je kmalu odstopil in se poslej ni več kaj prida pojavljal v politični javnosti.

S člankoma *Moje misli* (Novice 1848. št. 83) in *Potrebne besede* (prav tam, št. 88) je kritiziral volitve v frankfurtski državni zbor, se izjavil zoper slovensko zastopstvo in s tem potrdil zvestobo Avstriji.

Dovolj, da je mogel naslednja desetletja modro molčati. Umrli je v Trstu 26. marca 1884.

3.2.2. Opus

Vesel je začel pesnikovati že v gimnazijskih letih. Po pričevanju njegovega celjskega prijatelja A. Žuže se je navduševal zlasti nad Schillerjem, ki ga je rad prevajal in mu tudi sicer kot pesnik zvesto sledil.

V javnosti se je prvič pojavil s hvalnico J. Strassoldu *Ode auf die Ankunft Sr. Excellenz des Herrn Landes — Gouverneurs*, ki je bila objavljena v 3. številki *Laibacher Wochenblatta*.

Potem se je Vesel oglasil še nekajkrat, nikoli prav izvirno in vselej v nemščini. Edina izjema je bil sonet *Potažba*, objavljen v obeh jezikih.

Tudi s temi, sicer redkimi, objavami pa si je Vesel pridobil pesniški ugled. O tem zgovorno priča podatek, da mu je profesor matematike na ljubljanskem liceju Gunz dal priporočilo ob odhodu na visokošolski študij. V njem je zapisal, da je Vesel Vegov rojak in eden od treh pesnikov, s katerimi se more pohvaliti ljubljanska »fizika«.¹⁵

Po odhodu na Dunaj se je Vesel kot pesnik dobesedno izgubil. Objavil je le dve, tri pesmi — zadnjo leta 1821, nato pa je molčal vse do leta 1844, ko se je oglasil z že omenjeno odo v čast cesarju Ferdinandu. Zakaj dolgih 23 let ni pesnil niti v nemškem niti v slovenskem jeziku, ni mogoče ugotoviti. Dejstvo pa je, da v tem času ni iskal nikakršnih zvez niti z *Illyrisches Blatt* (ta časnik je nasledil *Laibacher Wochenblatt*) niti s *Kranjsko Čbelico*.

Iz njegovega pisma z dne 3. 11. 1845, ki ga je namenil Bleiweisu, objavljeno pa je bilo v Zborniku Maticе Slovenske leta 1909, je razvidno, da je povsem zdvomil v svoje pesniške zmožnosti, saj mu je slovenski pesniški jezik povzročal silne težave.

Najbrž bi Koseski sploh nehal pisati, če se ne bi Bleiweis tako zelo zavzel zanj. Iz njune korespondence med leti 1845 in 1852 je možno razbrati, kako vneto ga je spodbujal in mu svetoval glede jezika, oblik in ritma. Veselova pisma pa hkrati dokazujejo precejšnje poznavanje slovenske, zlasti Metelkove, slovnice; razkrivajo pa tudi trmasto Veselovo naravo, ki je na račun ritma in rime, (pre)ustvarila in (po)kvarila številne slovenske besede.

Drugo, uspešnejše obdobje v Veselovem pesniškem snovanju se začne leta 1844 z že nekajkrat omenjeno odo v čast presvitlimu cesarju. V njej je zajel psev-

Verhofscheß Carolus. ^{18a}	Obz. Celjensis.	I. Gramm. Conf. 1809.
Vulkaeth Franciscus. ^{18a}	Obz. Celjensis.	I. Gramm. Conf. 1809.
Valentin Josephus. ^{17a}	Car. Cillick.	I. Gramm. Conf. 1810.
Verhofscheß Maximilian.	Obz. Celjensis.	I. Gramm. Conf. 1811.
Peševi Joannes. ^{17a}	Car. e. p. s. Martin.	I. Gramm. Conf. 1811.
Valentinus.	Car. e. p. s. Martin.	I. Gramm. Conf. 1811.
Valentin Josephus. ^{18a}	Obz. Verbanensis.	I. Gramm. Conf. 1811.
Valentinus Petrus.	Obz. Tiberianensis.	I. Gramm. Conf. 1811.
Verschnig Franciscus. ^{17a}	Obz. Oberpurg.	I. Gramm. Conf. 1815.
Vogel Georgius. ^{18a}	Obz. Styria.	I. Gramm. Conf. 1815.
Valentiny Jacobus. ^{18a}	Obz. Hochegg.	I. Gramm. Conf. 1815.
Verhofscheß Wilhelm. ^{18a}	Obz. Celjensis.	I. Gramm. Conf. 1815.
Vogel Alexander. ^{18a}	Fluminensis.	I. Gramm. Conf. 1817.
Vogel Maximilianus. ^{18a}	Obz. Styria.	I. Gramm. Conf. 1817.
Vollauscheß Casparus. ^{18a}	Obz. Pilsenstein.	I. Gramm. Conf. 1817.

V matrikuli celjske gimnazije najdemo tudi Janeza Vesela, kasnejšega Koseskega

dozgodovinsko veličino Vodnikove Ilirije oživljene, jo spojil s staroslovansko in slovensko zgodovino in z njo postal slaven.

Kasneje je objavil, redoma v Novicah, vrsto bolj ali manj izvirnih pesmi (Zima, Legenda, Raj zgubljen, Vojaška, Bravcam h koncu leta v spomin, Kdo je mar?). V njih je povzdignil kreposti, pogum in nadarjenost slovenskega človeka ter zbudil narodni ponos. V pesmi Novice bravcam ob Novim letu (Novice 1847, št. 1) je pozval na delo za izobrazbo in napovedal lepšo narodno prihodnost, s pesmijo Naprej, slovenski Jug (Novice 1848, št. 171) je borbena nastopil proti Madžarom, v pesmi Nemškutar (Novice 1849, št. 33) pa je zagrozil narodnim odpadnikom.

Koseski je tudi snoval obširnejšo pesnitev o Janu Sobieskem. Bleiweis v pismu z dne 13. 6. 1845 (zanimivo je, da ga je prestregla policija) pravi, da bo to drugi Osman. Vendar takrat že slavni Koseski dlje od osnutka ni prišel. Se več: 1852. leta je zaradi hude bolezni znova umolknil, tokrat za 16 let.

Potažba.

Naj žuga svet, gorijo naj puščave
Vihar valove morja naj dervi,
Na zemljo tresk, po zraku grom verši,
Divjajo naj snežnikov goličave;

Na puštinjah porušene planjave
Naj ljutih vojsk sirovi krik doní,
Pred njim, za njim nemili glad mori
Vekšaje strah raztrešnice kervave:

Ta tužni dol, te britke časne sanje,
Nevihiti cilj, zaupnem sercu lom,
Ni bitju tem, ni duhu mojmu stanje!

Čez groba noč beseda vedno sveta
Mi kaže tje — mi kaže krasni dom,
Moj stalni dom: veseli dom Očeta! -

Slovenija caru Ferdinandu

(ob veselim dohodu v Ljubljano leta 1844).

Trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa,
Zgodnimu soncu enak sveta v ogledu stojiš,
Kron sedmero bliši v škerlatu sedeža tvojga,
Silnih narodov devet varje ti slavo in dom,
Sme se iz temnih osod približati zvesta Slovenija?

Sme rudorov Ti, o Knez! odpreti ljubezni neskončne,
Ktera do tebe rodu vnema slovenskiga kri,
Kaplico slabo boječ pridružiti morju svitlosti,
Ko Ti visoki prestol sonce temnivši gradi,
Svoje prisege poklon določiti vrisku narodov?

Čula žvižgati meč sem tvoj iz pozonskiga hriba
Duše ko skazal si sklep stranam čveterim sveta,
Čula v radosti sem rujoveti českiga leva,
Čula odgovor gromeč brata jadranskiga sem,
Ko prisegovali so bregovi Veltave, Pada.

Prvi slovenski sonet Potažba in oda Slovenija caru Ferdinandu, s katero je zaslovel

Načrtov je sicer imel še vedno dovolj, saj se je tudi za časa tega drugega molka ukvarjal z mislijo, da bi napisal nekakšno verzificirano mitologijo in zgodovino človeštva. Kakšna je bila pesniška moč Koseskega v tem času, dovolj zgovorno pove naslov: Jabelkobranje in Golobnjak.

Leta 1870 je na Bleiweisovo pobudo Matica Slovenska izdala Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela-Koseskiga, finančnega svetovalca, ki jim je devet let kasneje pridala še t.i. Dodatek. Oboje predstavlja njegovo zbrano delo, ki pa so ga sodobniki sprejeli z razočaranjem in z obžalovanjem. Drugače tudi ni moglo biti, saj so s Stritarjevim uvodom v Prešernove poezije leta 1866 začele veljati drugačne ocene in merila.

3.2.3. Traduttore traditore

Posebno poglavje v ustvarjanju Koseskega nedvomno predstavljajo njegovi prevodi.

Koseski je namreč zelo rad prevejal, saj je očitno verjel, da s tem opravlja za slovenski narod pomembno, vzvišeno nalogo: seznanja ga s tujim in mu širi obzorje. Prav zato je, bodisi sam bodisi Bleiweis, svoje prevode redoma opremljal s pojasnili in opombami poučne narave.

Še najbolj so mu uspevali prevodi Schillerja, ki ga je, kot že rečeno, zelo cenil. Prevedel je 23 njegovih pesmi, pa tudi dve tragediji. Še najboljši je morda prevod Pesmi o zvonu iz leta 1846, medtem ko sta tragediji Divica Orleanska in Mesinska nevesta, ki ju je prevedel dve, tri leta kasneje, že mnogo nerodnejši. Ostali prevodi iz Schillerja pa so sploh zelo nezvesti in samovoljni.

To velja pravzaprav za celotno prevajalsko delo Koseskega. Prevajal je namreč tudi Bürgerja (Pesem od verliga moža), Chamissa (Orjaška igrača), Deržavina (Bog) in Homerja (Iliada).

Prav s prevodom XIX. speva Iliade se je prvič resno kompromitiral, dokončno pa je zapravil svoj prevajalski ugled s prevodom Byronovega Mazeppa. Mazeppa je z bobnečimi napovedmi izšel leta 1868, čeprav je sam prevajalec od Bleiweisa zahteval, naj ga ne objavi. Očitno se je zavedel svojih prevajalskih slabosti, hkrati pa prestrašil reakcij vse bolj kritične javnosti.

In res: Mazeppa je bil popoln polom. Dokazal je, da je Koseski povsem zaostal za časom in jezikom.

Ampak prevajal je dalje. Zdaj Puškina (Rusko-Puškinovih petero), Goetheja (Jelšni škrat), Lessinga (Pristna ktera je?), Uhlanda (Zmage naznamba), Danteja in druge.

Večina prevodov je izšla v že omenjenem zbranem delu, nekateri pa so k sreči ostali v rokopisu.

3.3. DRUGA RETARDACIJA

3.3.1. Skozi Mencingerjevega Abadona do stvarnejše sodbe o Koseskem

Ko zli duh Abadon v Mencingerjevem istoimenem romanu povede študenta Samorada, ki se mu je predal, skozi vesoljske prostore in stoletja, da mu pokaže resnico sveta, najdeta v jami — tam blizu, kjer kipi v nebo bela glava sneznika Triglava — zadnjega Slovenca.

Mazepa Jovan,

Hetman ukranjski dóbe Petra Vélkega.

Pravlica zgodbe resnične po Byronovi istiga imena slobodno peta in pomnožena.

~~~~~

Wolle Gott, dass wir Verkünder
Seien einer jüngern Schaar,
Deren Bau und Wuchs gesünder,
Höher sei, als unsrer war!
Dies ist, was wir — nicht geloben,
Nein! — vom Himmel nur erleben;
Und ihr selbst seid ja Vernünftige,
Die im Jetzt erschau'n das Künftige,
Die an junger Saat erproben,
Wie die Früchte werden stehn.

Uhländ.

Vvod.

Si parva licet componere magnis.
(Če malo strinjati sme se z velikim.)

Virg. Mar. Georg. lib. IV.

Sloveči v Grejci starodivne dobe
Pred Kristusom pet sto in nekaj let
Je živel, prost napake muk in zlobe,
Pobožen mož za blagor ljudstva vnet;
Epimenid so ga imenovali,
Med tiste je osebe slavne štet,
Kim so priimk sedmero modrih dali.
Je v Kreti na otoku rojen bil,
Po vsem so Grškem dobro ga poznali,
Timveč ker tud ko pesnik je slovil.
Za svèt so ga po redu vsi prosili,
Ko jim napad nezgode je grozil.
Tak so enkrat Atenci v strahu bili,
Ter so ga koj poklicali v Aten;

S prevodom Byronovega Mazeppa je Koseski močno razočaral svoje sodobnike

Sključen sivček je, dolge razmrščene brade, v medvedovi koži, prevezani s trto — Slovogoj po imenu.

Zaiskre se mu oči in vesela rdečica mu šine v lica, ko po dolгих stoletjih zasliši milo jugoštajersko-zagorsko narečje iz 19. stoletja. Popačeno kajpak, zaradi reformiranih šol in ponesrečenih učbenikov, ampak vendarle. . . Še vedno boljše cejsta kakor put!

Smola pa taka! Samoradovo znanje slovenščine je zanj — učenega jezikoslovca — preskromno. Z njim se ne da kaj prida pogovarjati niti o vremenu, kaj šele o jeziku, ki je od Toporišiča dalje jako zapleten in smertno opasen po uporabniku.

Zato pač čuden starček čudnega imena Samoradu ne zastavi — ne bi ga rad spravil v zadrego — niti najpreprostejših vprašanj: »Kdaj se je prvokrat natisnil slovenski stavek z gajico, katere večje slovniške napake so v Prešernovem Krstu, iz katere slovnice se je učil slovenščine pesnik Koseski?«

Preprosta vprašanja, zares. Za Slovogoja. Slovogoju je to malenkost. On je namreč »spisal najboljšo slovnico v slovenskem jeziku iz 22. stoletja in ondi neovrženno dokazal, da dotlej še nihče ni pisal pravilno slovenski.« Ne Prešeren in ne Koseski.

Te krepke in okrogle Mencingerjeve, cinično naperjene zoper bedni materializem, modni nihilizem in vsakršno navlako v moderni literaturi, nas spominjajo in opominjajo na številna nerešena jezikovna in literarna vprašanja ne le 19. stoletja. Še več: morda prav to cinično zanikanje vseh in vsega omogoča stvarnejšo, manj obremenjeno oceno Koseskega in njegovih jezikovnih zablod.

3.3.2. Subjektivna retrospekcija ali kako smo se (so nas) učili o Koseskem v šoli

Takole nekako:

1. Njegov jezik je bil slab, neroden, čuden, smešen, spakedran, samovoljen, izrazno neskrben, slabo razumljiv, zapleten, okužen s številnimi »izumi«, bolj malo pesniški in sploh in oh. Prava latovščina.

2. Koseskega verzi so zvečine grozni. Primer: »Mi spoderkne čimba vsaka. . .«

3. Nekaj verzov se mu je vendarle posrečilo. Primer: »Zakon narave je tak, da iz malega rase veliko.«

4. Ergo: Koseski je bil nenadarjen verzifikator, ki je užival nezasluženo slavo, ogrožal Prešerna, zaviral razvoj jezika in nasploh strašno škodoval razvoju slovenske poezije.

3.3.3. Kaj smo (kasneje) brali o Koseskem

Marsikaj. In bore malo dobrega.

V Novi pisariji, denimo, smo brali, kako se Prešeren ne le enkrat posmehljivo obregne ob jezikovno in pesniško okusnost »kranjskih klasikov«, ki da »kranjšine zaklade« iščejo v »rovčarskih Atenah.« Prešeren resda ni nikjer izrecno zapisal, da med »kranjske klasike-kvasike« prišteva tudi »visokoobdarjenega« Koseskega. Sklepiti pa se da. In mi smo sklepali. Morda narobe. Pa kaj!

Saj nismo bili prvi, ki smo v Čopovih pismih prebrali, da je treba jezik kultivirati, a da ga je treba poprej pač znati. In že smo pomislili na Prešerna in na Koseskega. Na Prešerna — ker je kultiviral, in na Koseskega — ker ni znal (pa ne le) kultivirati.

Levstik? Večkrat smo prebrali, kar je zapisal, češ da ima opraviti z verzifikatorji, ki v slovniškem pogledu ne obvladujejo niti najosnovnejšega izraznega sredstva besedne umetnosti — jezika.

Ah, že spet ta Koseski!

In ko smo dodali še vse, kar je o njem — pa res o njem — zapisal Stritar, je bila mera polna: Koseski je v naši zavesti zrasel v bednega, zlaganega, žalostnega pisana brez talenta.

In nekako tak nas še vedno oprezuje z onstran spomina, vkovan v temnejšo plat medalje.

Pa druga plat? Razbrali jo bomo iz historiata kritik in mnenj o Koseskem.

4. VRH

4.1. HISTORIAT VREDNOTENJA KOSESKEGA POEZIJE

4.1.1. Bleiweis o Koseskem

Noviški urednik Janez Bleiweis, ki so v njem sodobniki videli »očeta naroda«, je bil vsekakor najzvestejši (najbrž pa ne tudi najiskrenejši) podpornik in zagovornik Koseskega.

Karkoli že je Koseski napisal, je Bleiweis objavil, saj je menil, da je Koseski pesnik, ki »nam je prvi razodel veličanstvo slovenske poezije in pred njim nepoznano mogočnost in krasoto jezika našiga, — kteriga Slovenija je začela novo dobo pesništva slovenskiga —, kteriga poezije so še le prav vnele srca nadepolnih naših mladih pesnikov.«

Vzrok ni prezapleten. Koseski je pač pesnil v skladu z Bleiweisovim slovstvenim programom, ki je slonel na utilitarizmu, razvijal pa se je v dve smeri: praktično-podučno in narodno-afirmativno.

V ta dejansko razsvetljenski koncept so se krasno vklapljale narodno-prebudne teme Koseskega. Tale na primer:

Gani se! komur je mar zahvale prihodniga vnuka,
Gani se! kogar je sram zasmehovanja rodu!
Ako boli vas ošabnih besed ostrupeno želo,
Vam če slovenske krvi v srcu pretaka se žar,
Z umom orožite se, ne bojte se znoja na čelu.

Novice so z veseljem objavljale te in takšne verze. Od vseh časnikov so namreč prav Novice ostale najbolj zveste marčni ideji narodne sloge in so v skladu z meščanskim geslom takratnega časa — »Prvo je, da svobodni mož domovino, svoj jezik in narod goreče ljubi in to ljubezen z djanji za korist — občni blagor rojakov in svoje mile domovine pokaže.« — podpirale zlasti tiste pesnike, katerih duh »višje podobe ljubi«. »Višje podobe« je kajpak sintagma, ki pomeni, da se pesnik osvobodi osebnega, s stališča poetike lirskega, in postane objektivni služabnik naroda, njegovih idej in ambicij.

To pa je Koseski s svojimi patetičnimi hvalnicami o veličini slovenstva v preteklosti in z opozarjanjem na nekdanjo moč nedvomno bil.

Tako je namreč na najboljši možni način služil Bleiweisovi ideji, da naj pesnik z resnobo navaja k vrednotam, kot so narod, domovina in cesar. Iz narodno neprebujene in z manjvrednostnimi občutki obremenjene etnične gmote bo tako napravil družbeno-politično in nacionalno samostojne ljudi.

Priznati je treba, da je reč Koseskemu dobro uspevala, toliko bolj, ker je Bleiweis s svojim ugledom (za)ščitil sleherni še tako ponesrečeni umotvor Koseskega. Tako na primer polomljeni in komaj razumljivi prevod XIX. speva Homerjeve Iliade, ki mu je za popotnico namenil tele besede: »Pesnik je zmožen čudovite krasote Homerove povesti v slovenskim jeziku nam popolnoma razodeti.«

Očitna kritiška zaslepljenost kaže, da je Bleiweis Koseskega sprejemal povsem a priori. Jasno je torej, da dileme Prešeren: Koseski v Bleiweisovem primeru preprosto ni bilo. Zanj je pravzaprav obstajal le Koseski, ki ga je povzdignil v malika in ohranjal njegovo božanskost navkljub vse glasnejšim kritikam (Levstik, Stritar, mladoslovenci) vse do smrti leta 1881.

Takrat je po skoraj 40-letnem nasprotovanju takšni kulturni in kritiški praksi Fran Levstik v Ljubljanskem zvonu v oceni Kleinmayrove Zgodovine slovenskega slovstva končno upal izreči misel, da je napočil čas, ko je »možno javno govoriti o Koseskem resnico.«

4.1.2. Trdina o Koseskem

Janez Trdina se je vsestransko kritično lotil svoje dobe že leta 1850 v satirični Pripovedki od zlate hruške, vendar je prav z isto leto objavljenim Pretresom slovenskih pesnikov, ki pomeni po Čopu prvi pomembnejši kritični spis o slovenski književnosti, dosegel vrhunec svojega kritiškega delovanja.

Takrat komaj 20-letni Trdina je delo zasnoval na temeljih prastare in preproste resnice, da je »poglavitna reč pri pisanju. . . zares dobro in izvrstno pisati. »To misel je v jedru sestavka razvil v skoraj neverjetno objektivno in trezno oceno Prešerna in Koseskega.

Trdinu je nedvomno uspelo napraviti kompromisno sintezo dotakratnih razmišljanj in spoznanj o obeh pesnikih in lastnega mnenja, ki je izhajalo iz nezadovoljstva z vsesplošno nekritičnostjo, s kvantitetnim merilom, češ »da je le slovensko«, in s pretečim prevladovanjem diletantizma in duhovne omejenosti.

V svojo oceno je vkomponiral zlasti misli sicer kritiško hudo omahljivega Franca Malavašiča, češ da je Prešeren »prvi velikan kranjskiga pesništva«, Koseski pa »nova danica«. Upošteval je seveda tudi ugotovitev Vincenza Rizzija: »Da bi se Slovenci prepričali, da je zanje le tista pot srečna, po kateri je Prešeren hodil, da bi med Slovenci visokoobdarjeni Koseski po stopinjah Prešerna hodil!«

Trdina je torej sprejel tudi Koseskega, resda s precejšnjo zadrego, a, kar je posebna zanimivost, ravno iz jezikovnih razlogov: »Pa kar zadene jezik pesmi, kar zadene lepoznanstvo celega sestavka, kar red misli in smislov, moramo pa brez pomišljanja Koseskega prvega slovenskega pisatelja imenovati in ga tudi po tej plati nad Prešerna povzdigniti.«

»V njegovih pesmih,« pravi nadalje Trdina, »smo sodobniki videli prekrasen razcvet svoje materinščine. . . neskončno visokost, krepost in lepoto svojega jezika in smo bili nanj prvokrat v popolnem pomenu besede ponosni.«

Zloglasno retorično patetiko Koseskega je Trdina meril po nekakšni teoriji slišanja. Pri tem je bilo glavno, da je slovenščina dobila antične forme (npr. heksameter in elegični distih) in da je zmogla na primer Schillerja.

Posebno vlogo priznava narodno-prebudnim tendencam Koseskega poezije, saj med drugim pravi, da »že mi jih mnogo vemo, ki so le po poezijah Koseskega, ki jih še popolnoma razumeli niso, iskreni rodoljubi postali.«

Očitno je torej, da je mladi Trdina Koseskega ocenjeval bolj kulturnopolitično, idejnovsebinsko pa skorajda ne. Vse to kaže, da je bila tudi Trdinova sodba o Koseskem nekakšno nadaljevanje sodobnemu Slovencu komaj razumljive kolektivne psihoze, ki je izvirala iz popolne anarhije kritičnih vrednot.

Bleiweisov Noviški krog je namreč načelno sprejel, kot pravi Jože Pogačnik v svoji Zgodovini slovenskega slovstva: le »tip afirmativne presoje«. Se pravi, da je itak vse dobro in vse prav, da je le slovensko. Čopovo zamisel o književnem besedilu, ki naj bo sinteza vsebine, ideje in oblike, je Bleiweis že leta 1844 v Novicah skrčil na sancta simplicitas: »Zadni čas je pač in nuda potreba, da bi mi že mislili, kaj nam je pisati, in ne šele odgovarjati ali celo prepirati se, kako bi pisali!«

Tej in taki preproščini je očitno, čeprav ne povsem, podlegel tudi Trdina, ko je vse preveč zanemaril estetsko plat pesniških besedil in se kar preveč poglobil v njihove narodnopolitične in družbenozgodovinske razsežnosti, s čimer pa je omogočil Koseskega triumf nad Prešernom.

Kakor koli že: Trdinova pozitivna kritika Koseskega je najbrž rezultanta heterogenih tendenc, ki so v tistih pomarčnih letih živele v tlačenem slovenskem narodu.

Ali Prešeren ali Koseski? Tega se ni vprašal resno nihče. Sprejemali so, tudi Trdina, bolj ali manj oba. Jasno pa je, da so iz narodnoprebudnih razlogov dajali prednost tipu pesništva, kakršnega je gojil Koseski.

4.1.3. Levstik o Koseskem

Fran Levce poroča, da je bil Levstiku že kot četrtošolcu Koseskega jezik močno »sopern« in ga je zato »hudo kritikoval«. »Sopern mu je bil bombast, a še soprnejšje so mu bile jezikovne hibe pesnikove.«¹⁵

V Ježi na Parnas — v tej verzificirani alegoriji, ki je nastala med leti 1852 in 1854, izšla pa je v Pesmih leta 1854 — se je Levstik dokončno opredelil do Koseskega. Napadel je najbolj tipične pojave (ne le njegovega) literarnega provincializma, od smešno naivnih do tistih resnično bednih. Koseskemu je očital, da ne premore niti ene od — po njegovem — štirih bistvenih prvin poezije, ki da so srce, domišljija, razum in jezik. »Poezija je«, pravi Levstik, »nekaj, kar se iz srca zliva, kakor studenec iz podzemskih vodenih žil.«¹⁶ »Koseski pa je«, je zapisal 1859, »kakor tisti deček. . . ki so mu vešče srce izjele, in tudi če njegova pesem kdaj posveti, samo posveti, a nikoli ne ogreje.«¹⁷

Iz tega je jasno razvidno, da Levstik Koseskega pravzaprav sploh ni imel za pesnika, medtem ko je Prešerna prav zaradi doživljajske in čustvene pristnosti razglasil za najboljšega slovenskega pesnika.¹⁸ Vse življenje je nastopal kot oster

kritik čustveno ponarejenih in umetno skonstruiranih verzifikacij in se upiral Koseskega očitnemu epigonstvu. O tem je med drugim zapisal:

Niso pesmi svojih mu perut imele,
starim platnom nova lica je dajal,
vendar v nemal si rojake je vesele,
velikan je sam vese/ med vsemi stal.

Besedna igra s pridevnikom vesel najbrž ne potrebuje posebnega komentarja.

Ampak Levstikov odnos do Koseskega ni bil vselej odklonilen, saj v Listu iz Olomuca pravi:

Al zato pa gre mu po pravici hvala,
ker jezika nemega je rešil vez,
da besedi luč je zasijala
in raztegnil govoru se ozki jez.

Dokaz torej, da o Koseskem vendarle ni mislil le slabo. Zanosna ritmika njegovega verza ga je očitno prevzela. No, tega je bila gotovo kriva Levstikova klasična izobrazba, ki ga je po eni strani navajala k teoriji o idealizaciji pesniškega izraza (k vzvišenosti, privzdignjenosti), po drugi strani pa s splošnim načelom naravnosti vodila k težnji po realistični pesniški besedi.

Ta dvopolnost je razvidna tudi iz njegovega razumevanja Horaca, ki mu je v marsičem vzor, a se mu zna tudi upreti, zlasti kar se jezika tiče. Horac je na primer kljub svojim zahtevam po naravnosti dovoljeval umetno sestavljanje in kovanje novih izrazov. Takim poskusom pa se je Levstik odločno uprl, morda tudi zato, ker je prav v Veselovem delu videl, kam reč dejansko vodi.

Zdi se, da je Koseski kot del neoracionalistične Bleiweisove klike sledil ravno takim zamislim. Oprl pa se je morda na teorijo francoskega racionalista Batteuxa, ki je izhajajoč iz Horaca pesnikom dal tale recept za poetizacijo besede: »Dodati vse, kar jo bo lahko naredilo izredno, priklicati spet stare besede, si izposojati tuje, napraviti nove, iz dosedanjih sestavljati nove, jih krajšati in daljšati, obračati besedni red itd.«¹⁹

Tako daleč Levstik ni nikoli šel. Koseski pač. Prav zato ni naključje, da hkrati z ugovori proti patosu Veselovih pesmi pri Levstiku srečujemo tudi napade na jezikovno izumetničenost. Že Trdina je zapisal, da so Koseskega grajali »Levstik in njegovi privrženci posebno glasno zato, ker je skoval toliko nerodnih in smešnih novih besed. Trdili so javno in povse resno, da Koseski ne zna niti slovenski, pa ga razglašajo bedaki za literarnega prvaka...«²⁰

V epigramu Nemškovalskim pesnikom je že 1852. leta Levstik očital Koseskemu, da ponemčuje slovenščino. V epigramu Slovničar roditilničarjem je nato opozoril na čisto stvaren sintaktični problem: na pretirano rabo svojilnih roditilnikov, ki jih v Koseskega verzih kar mrgoli. Pri tem se je skliceval na Prešerna.

Vaša pesem je roditilnikov napeta
kakor pšena slaba jetrna klobasa.
Zmota — vredna pater Markusa očeta —
tuja je Prešernu in vsem do tega časa.

V 60. in 70. letih se je Levstikova prizadetost nad jezikovnimi zablodami Koseskega in njegovih posnemovalcev vse bolj stopnjevala. Obsojal je njihove jezikovne samovoljnosti in poudarjal, da je jezik treba spoznavati, ne ustvarjati, da ga je treba »dobiti v oblast«, ne pa oblastno vladati. Svojo kritiko je utemeljeval z zgodovinskim pogledom na knjižni jezik, branil pa je njegovo naravno rast, ki ne prenese eksperimentiranja.

Dokler je živel Bleiweis, Levstik svojih kritičskih idej v zvezi s Koseskim ni mogel uveljaviti. Šele v Zbranih spisih, ki so v redakciji Frana Levca izšli v Ljubljani med leti 1891 in 1895, so Slovenci mogli dobiti celovit vpogled v njegov odnos do še vedno spornega Koseskega.

4.1.4. Stritar o Koseskem

Josip Stritar se je kot kritik prvič pojavil leta 1866. Takrat je skupaj z Jurčičem in Levstikom pripravil zdaj že tako znamenito novo izdajo Prešernovih Poezij.

Nedvomno je šlo za pogumno dejanje, saj Koseskega zvezda še ni zašla, Bleiweis pa je tudi bil še vedno dovolj močan, da je vzdrževal njeno svetlobo in moč.

A Stritar se ni ustrašil. V uvodnem eseju k Poezijam je Prešerna pesniško in človeško rehabilitiral in ga postavil na pravo — prvo — mesto.

To seveda mnogim ni bilo všeč, zato je bil skorajda prisiljen, da je svoje literarnokritično pisanje nadaljeval. Tako je v letih 1867–1868 v Slovenskem glasniku objavil Kritična pisma, v katerih je podal svoje estetske poglede, razložil svoje razumevanje literarne ustvarjalnosti, predvsem pa z utemeljeno kritiko razvrednotil Koseskega.

To se je zgodilo v 5. kritičnem pismu. Najprej se je obregnil ob misel, češ da je Koseski slovenski Goethe. »Če se že mora primerjati po vsej sili, imenujmo ga rajši slovenskega Klopstocka.« Zato pač, ker je s krepkimi verzi udaril »na veliki zvon« in »iz spanja zbudil marsikaterega zaspanca.« In še nekaj drži: tako kot Klopstocka tudi Koseskega nihče ne bere! »V ljudstvu se ni bil ukoreninil nikoli«, meni Stritar..

V nadaljevanju mu očita neizvirnost. »Izvirnost, menim, je morda vendar le pri pesniku glavno. Ponašati se more človek le s tem, kar je njegovega, kar je naredil sam. . .«

Nasploh je Stritar do Koseskega hudo kritičen, nemalokrat piker, včasih pa že kar ciničen: »Njegova dela, kar jih je izvirnih, se prebero v času, kar ga je treba, da se jajce v mehko skuha.«

Obregne se kajpak tudi ob Bleiweisa in njegovo nepopustljivo »mentorstvo.« Kar pa se tiče zadnjega dela Koseskega, naznanjenega v Novicah, se mi zdi, da mu je zopet veliko škodilo prijateljstvo. . .«

Bistvo kritike pa je namenil Koseskega jeziku: »Prestrašil sem se, ko sem bral to najnovejše delo njegove »divne muze«. Res dolgo že živim v tujem nemškem mestu, zato pa vendar nisem še pozabil materinega jezika.«

Ko tako razpreda o Koseskega »jezikovnih čudežih«, ugotavlja: »Naš pesnik namreč ne rabi velikokrat besed v navadnem pomenu — in ima pa zraven to neusmiljeno navado, da kakor hitro mu ni všeč kaka beseda, pa ji kar odstriže rep, kakor poreden paglavca nedolžnemu martinčku, ali pa odseka ji celo glavo kakor pe-

telinu! Namesto: rahlo pravi — rah, namesto množica — množ in vad — namesto navad.«

Ta in takšna neusmiljena kritika je leta 1872 ponovno zaživela v Dunajskih sonetih, v katerih je obračunal s staroslovenci, njihovo hinavščino, političnim vetrnjaštvom in vsesplošnim nazadnjaštvom. V 7. sonetu je napadel Bleiweisa, ki ga je imenoval vsemogočnega »svetega Očeta«, v 18. pa jezik slovenskih pisateljev in časnikarjev.

Prav ta sonet je morda nadaljevanje jezikovne kritike Koseskega in njegovih posnemovalcev, ki jih sprašuje: »Kje plemenitost v vašem je slovarji?« in jim očita: »... za vso lepoto slepi ste in gluhi.«

Skratka: Stritar je bil prav gotovo najostrejši kritik Koseskega in njegovih posnemovalcev.

4.1.5. Koseski o Koseskem

Iz poročil sodobnikov, zlasti pa iz pisem in nekaterih njegovih pesmi zvemo, da je bil Koseski kot človek skromen, samokritičen in celo sramežljiv. Celó obupal je nekajkrat nad svojimi pesniškimi (ne)zmožnostmi, o čemer zgovorno pričata dve zares veliki časovni praznini v njegovem ustvarjanju.

Tako je v XXII. pesmi Jugo-Evropskega glosarja, ki je izšel kot del Veselovega zbranega dela Razne dela pesniške in igrokazne pri Matici Slovenski v Ljubljani leta 1870, potrj zapisal:

Ni ti dano,
Petje v tebi ni dognano;
Svetjem ti, ne kruli več,
Puhla vsa je tvoja reč,
Kaj postopaš ti za mano?

Prav zadnji verz je hkrati tudi moto pesmi, ki jo Koseski bogve zakaj imenuje glosa. Verz je kajpak Prešernov in kot tak dokaz, da Koseski do Prešerna ni gojil nikakršnega sovraštva, morda prav nasprotno: po tihem je občudoval njegovo pesniško dovršenost, zato ga je tudi zelo rad citiral.

Na drugi strani je očitno, da Koseski vse številnejših kritik ni prenesel »kar tako«: sprejel jih je dostojanstveno, skorajda z razumevanjem, zavedajoč se lastnih napak. Vendar se je hkrati zavzemal za ustvarjalno svobodo.

Tu zakruli, tam zasiči,
Dober kup opombe so,
Ta al una strupno piči,
Vonder koj pozabim jo,
De le zlobe niso kriči.
Prosto vsak nej zgovori,
Kar mu ravno v sercu tli ...

(1. pesem Jugo-Evrop. glosar.)

V XVII. pesmi svojim nasprotnikom, očitno pa zlasti Stritarju, že nekoliko ostreje odgovarja, vendar je še vedno vzvišeno kulturnen.

Pravjo: Ta le drugim krade,
Slovam glave, repe reže,
Lastnih peti on ne znade.
Kaj pa reče k tem Koseski?
On molči pri pisni deski,
Tuhta dalej, ter prevdari:
To so puhi, nikda kvari,
Snežne kepe niso treski.

Zdi se, da je Koseskega prav očitek, da z jezikom počenja, kar se mu zljubi, najbolj prizadel, saj je bil prepričan v pravilnost svojih »novih oblik«, prepričan, da piše v edino pravilnem staroslovenskem jeziku. O tem v XX. pesmi sodi takole:

Pisal sim po šegi stari,
Novih slik me Bog ovari,
Po prevdarku sodim tak,
Iz novin grozi mi spak,
Vse premembe so le kvari.

V Doveršivni nato skromno dodaja:

Tim pesmam ni, živeti dolgo, želja,
Le toliko, de boljši prebude,
Nanesle ki vam bodo več veselja,
Ker slajši dih iz jedrine puhte.

V Uvodivni pa naznanja, zazrt v prihodnost:

Tak smo mirne koreničke
Za prihodni čversti hrast,
Gnal bo verhe, ne veršičke,
Domovini naši v čast.

Koseski se je torej očitno zavedal, da je zgolj prehodni pesniški pojav, da njegovo delo ni in ne more biti trajno:

Perhle so človeška dela,
Bitje stalno ni jim last,
Kar nakloni, to bo vzela
Časa nagla zla pošast.

(19. pesem Jugo-Evropskega glosarja)

Koseski sam torej ni bil Bleiweis številka 2, bil je prej njegova marioneta in to čudno »prijateljstvo«, kot ga je imenoval Stritar, je pesnika, ki vendarle ni bil brez talenta, pokončalo.

Smeli bi celo reči, da je bil Koseski tragična žrtev politikantstva v času, ki ga je zaradi življenja v Trstu vse manj razumel in dohajal, časa, ki ga je slednjič presel, kot prerase trava zorano, a neobdelano njivo.

5. RAZPLET

5.1. Odmevi na poezijo Koseskega

Najočitnejši, že uvodoma omenjeni odmev je gotovo pravcata legija posnemovalcev, ki so ne le z vzdevki (Rodoljubski, Ledinski, Vijanski itd.), ampak tudi z očitnim kopiranjem jezika in stila, zvesto sledili sleherni Veselovi pesniški gesti.

Tako so kajpak pripomogli k razširitvi marsikatero »narodne ideje«, hkrati pa s slepim epigonstvom razmnoževali jezikovno samovoljo in prisiljenost. Prezvzeti in nanovo ustvarjeni koseskizmi pa so v poeziji Lovra Tomana, Radoslava Razlaga, Franceta Cegnarja in Antona Žaklja zazveneli še bolj nenaravno in puhlo.

Vendar je bil na sploh Veselov vpliv v tistih časih ogromen. Zakaj, smo že povedali: pojavila se je »kolektivna psihoza«, ki je Koseskega iz narodnopolitičnih razlogov povzdignila nad Prešerna.

Novice so 1852 prinesle sonet Slavec, v katerem je neki Rodoljubski zapel:

Še slajši je, Koseski, Tvoje petje!
O, kak nas mikalo, navduševalo,
Ko jel naš jezik je poganjat' cvetje!

Anton Žakelj — Rodoljub Ledinski pa je v XXVI. sonetu svojega (sicer drugega in nedokončanega) sonetnega venca dodal:

Vesel — škrjanec v Trstu vstal je kmalo,
in je prekrilil ravnih zor osoje,
in speva v sinih tvojih čast ti zalo.

Uničujoče Levstikove in Stritarjeve kritike pa so odločilno prispevale k spoznanju zmote. Slovenski pesniki in bralci so že ob koncu prejšnjega stoletja skorajda pozabili na Koseskega. O tem zgovorno priča sestavek Frana Levca Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega, objavljen v Matični zbirki Anton Knezova knjižnica leta 1898, v katerem med drugim ugotavlja: »In potem — vsa slavnost, dasi lepa in presrčna, je imela vendar le nekaj lokalni pomen. Prišlo nas je sicer nekaj iz Šiške in Ljubljane, oddaljenejših rodoljubov pa ni bilo videti. In ako sodimo javno mnenje po slovenskih časopisih, se slovenski narod za stoletnico nekdanj tako slavnega in zaslužnega pesnika ni posebno zanimal«.

Če naj dodamo za zaključek še vse tisto, kar smo mimogrede že omenili, češ kdo in kako da se danes sploh še uči o Koseskem, je jasno, da je Koseski kot pesnik mrtev.

Kje so že tisti časi, ko je Janez Mencinger v Moji hoji na Triglav zapisal: »Posetil nas je dr. Lovro Toman, onda' še zgolj odvetnik v Radovljici. Čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo mogli oprostiti, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega.«

Danes o tem nihče več ne govori. In vendar bi bili pojavi koseskovanja v najširšem smislu znova potrebni objektivne kritike.

Marsikateri sodobni pesnik je namreč jezikovno in stilno hudo vprašljiv, marsikateri prisiljen in nenaraven, marsikateri samovoljen, marsikateri bogovsko vzvišen, marsikateri polomljen in nerazumljiv.

In vendar priznan.

Dokaz, da Bleiweis ni zares umrl.

Dokaz, da Koseski po svoje morda vendarle še živi.

6. RAZSNOVA

Koseski in revolucija 1848. leta sta rodila zanimiv trenutek v življenju slovenskega pesništva — bliskovit pojav in konec — revolucionarnopolitične pesmi.

V njej so sanjali o abstraktni svobodi, upali v združitev slovenskih dežel in se slepili z začasno politično vlogo Avstrije, ki da bo, ko napoči velika ura, prepustila Slovence in druge Slovane »veliki materi Slavi«.

Upa barva je zelena,
Vse nasprotnike pognala,
Bo Slovenja prerrojena . . .

— — —

Ko zabliska doba djanja,
Vergla proč odejo spanja,
Jih ko črešnje pozobala.

(XVI. pesem Jugo-Evropskega glosarja J. V. Koseskega)

Ravno prav bojevit, pa tudi politično nazadnjaški, bogaboječ in rodoljuben je Koseski zvesto stregel (ne)okusu dobe in ljudi, ki so v njem videli več, kot je bilo mogoče videti: novega Orfeja, polboga, osvoboditelja jezika in glasnika novih dob.

Koseski je pod pokroviteljstvom vplivnega Janeza Bleiweisa pobrenkal na strune porajajočega se slovenskega meščanstva, ki je v njegovih kar (preveč) izvirnih stihih iskalo in našlo svoje bistvo: zahteve po večji osebni in narodni samostojnosti.

Ker jih je našlo, ga je povsem nekritično sprejelo z vsemi napakami vred in ga ustoličilo ne le na pesniški, ampak tudi politični tron. Kdo bi ob tem pomislil na Prešerna, na njegovo perfektno estetiko, na idejno globino, na vsesplošno naprednost Prešernove poezije?

Čas pa je neizprosno sodnik. Bivši dijak celjske gimnazije je bil obsojen na pozabo. Že ob koncu stoletja Slovenci skorajda niso več vedeli zanj. In kdo ga v današnjih reformiranih šolah sploh še omenja?!

V dneh, ko praznujemo 180-letnico celjske gimnazije, v političnem življenju pa govorimo o »slovenski pomladi«, naj bo zato ta skromna razprava prispevek k obuditvi slovenskega političnega spomina, ki je v marsičem povezan tudi s Koseskim.

Koseski je v Vojaški namreč zapisal:

Ko sonce nam sveti pradedov spomin
Na nebu človeškiga djanja . . .

Naj sveti!

7. ZAKLJUČNI AKORD

NEKAJ NAJ . . .

(po izboru avtorja te razprave)

Najslabši prevod:

Na pevski skus, na skus vozniški,
Ki na Korintskim bregu griški
Narod edini vsih plemen,
Gre Ibikus, umetnih člen.

Ibikovi žerjavi
(po Schillerjevi Die Kraniche
des Ibikus)

Najnerodnejša misel:

Če terdiga snopja skerbi te nasad
Mlatiče slovenske povabi na mlat.
Radostno vrisnejo,
Krepko pritisnejo,
Udrijo serčno, na štejejo klad.

Vojaška

Najbolj dvoumna misel:

Šest jih pade, kjer porine,
Kdo je mar?

Kdo je mar?

Najbolj nazadnjaška misel:

Mi čvrsti Slovenci smo, gremo na boj
Za pravdo, za dom, za Cesarja.

Vojaška

Najbolj čudna misel:

Poslušajo; — če ravno splošno znana,
Jim derkne v čut, ko v suho gerlo mana.

Doveršivna

Najbolj nerazumljiva:

Odam, Odam je pnoža stric,
Kaj ona? Luka pravi,
Odam je kriv, de kmeta kic,
Drevo in cepec davi.

Raj zgubljen

Najbolj groba:

Drugač bi ženo jez našgal,
Klofute cvet za uh ji dal,
Iz ust izbil ji dar malika,
In z njim še kakšen kos jezika.

Raj zgubljen

Najboljša pesem:

Pomlad prispe, pogreto na širjavi
Življenja se nezmerno prebudi,
Piruje zrak v očarani dišavi,
Tičevja zbor v obnebjū žvergoli,
Vse zdravo se sprehaja po planjavi
In pase krog posluh, občut, oči.
Pomlad neha! k pokoju spe narava,
Končana je mladosti sladke slava.

Doveršivna

Deset najbolj čudnih besed:

kic, vodotop, ledostuden, simo tamo, gizda, naklomba, inostranec, neprejenljivo, bor (kot borba), Atreic (kot grško ime).

OPOMBE

1) Prešeren in Vraz sta bila dobra prijatelja. V pisnih stikih sta ostala tudi potem, ko je Vraz zdvomil v literarno prihodnost slovenščine in začel pisati v t. i. ilirščini. Med ilirce je vztrajno vabil tudi Prešerna. A brez uspeha.

2) Citat je ena od številnih Prešernovih zavrnitev nenehnih Vrazovih ponudb, naj vendar že začne pesniti v ilirskem jeziku, ki je vse bolj prevzemal funkcijo literarne hrvaščine.

3) Izšla je 4. kimovca (septembra) 1844 »ob veselim dohodu njih veličanstva v Ljubljano.«

4) Fran Levec, Ob stoletnici J. V. Koseskega, Ant. Knezova knjižnica, Matica Slovenska, Ljubljana, 1898.

5) Kmetijske in rokodelske novice so izhajale od 1843 in so prvi slovenski časnik po Vodnikovih Ljubljanskih Novicah (1797 — 1800).

6) Janez Trdina, Moje življenje, Ljubljanski zvon, 1905, ZD III.

7) Ivan Macun, Pregled slovenske literature, Zagreb, 1963.

8) V pesmi Perva pomladnja bučela (Pesmi, 1854) pravi Levstik takole:

Pogledi nad sabo jasne višave,
Pogledi solnca nebeškega **plam**,
Pogledi berstja dreves i planjave!
Al ni vse vesele pomladi **znam**?

Kasneje je pesem povsem predelal. V Poezijah iz leta 1920 beremo:

Pogledaj vedré nad sabo višave,
s katere nebeško zlato oko
ozira v goré se in ravne širjave,
v drevesno ozira se listje mladó.

9) Levstik in Stritar sta prva upala javno zapisati, da Koseski še zdaleč ni najboljši slovenski pesnik. Prvo mesto sta prisodila Prešernu.

10) Primerjaj: Andrej Inkret, Jovan Vesel Koseski. Vprašanje literarne zgodovine, zbirka Znamenja, Založba Obzorja, Maribor, 1971.

11) Prav tam.

12) Koseski je napisal prvi slovenski sonet. Objavil ga je v nemščini (Der Trost) in slovenščini (Potažba) v časniku Laibacher Wochenblatt, št. 24, leta 1818.

13) Glej opombo št. 10!

14) Glej opombo št. 4!

15) Fran Levec, LZS V, str. 335.

16) Fran Levstik, Uvod h kritiki Valjavčevih Pesmi (1855).

17) Fran Levstik, Načrti za kritiko Koseskega (1859), ZD VI.

18) Fran Levstik, Prešernovo življenje (1863), ZD VI.

19) Batteux — Ramler, Einleitung in die schönen Vissenschaften, Wien, 1842.

20) Glej opombo št. 6!

VIRI IN LITERATURA (izbor najvažnejšega)

1. Jovan Vesel Koseski, Razne dela pesniške in igrokazne J. V. Koseskiga, Matica Slovenska, Ljubljana, 1870.

2. Jovan Vesel Koseski, Raznim delom pesniškim in igrokaznim J. V. Koseskiga dodatek, Matica Slovenska, Ljubljana, 1879.

3. Kmetijske in rokodelske novice (1844–1868).

4. SBL I, str. 442–444.

5. Anton Slodnjak, Obrazi in dela slovenskega slovstva, MK, Ljubljana, 1975.

6. Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva III, Založba Obzorja, Maribor, 1969.

7. Alfonz Gspan, Cvetnik slovenske vezane besede II, Slovenska Matica, Ljubljana, 1979.

8. Boris Paternu, Estetske osnove Levstikove literarne kritike, Slovenska Matica, Ljubljana, 1962.

9. Andrej Inkret, Jovan Vesel Koseski — vprašanje literarne zgodovine, zbirka Znamenja, Založba Obzorja, Maribor, 1971.

10. Anton Ocvirk, Miscel Lanea, DZS, Ljubljana, 1984.

11. Fran Levec, Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega, Ant. Knezova knjižnica, V. zvezek, Slovenska Matica, Ljubljana, 1898.

12. Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, DZS, Ljubljana, 1966.

KOVINOTEHNA

KOVINOTEHNA iz Celja je ena največjih trgovskih podjetij s tehničnim blagom v Jugoslaviji. Njegove korenine segajo v leto 1810, ko je v Celju nastala Rakuscheva trgovina z železnino.

KOVINOTEHNA ponuja danes več kot 100.000 izdelkov s področja črne in barvne metalurgije, kovinsko-finalnih izdelkov, gradbenega materiala, kemije in papirja, instalacijskega materiala in blaga za široko potrošnjo.

Najpomembnejši dejavnosti na notranjem tržišču sta veleprodaja in maloprodaja. Vedno večji prodor na mednarodna tržišča uspeva zunanji trgovini, ki poleg uvoznih in izvoznih poslov izvaja tudi investicijska dela v tujini, zastopa tuje firme pri nas in izvaja še mnoge druge višje oblike sodelovanja s tujino. Ključne trgovinske posle dopolnjuje dejavnost inženiringa, zlasti s ponudbo tehnologije, dobavo opreme, oskrbo z repromaterialom in izvajanjem investicijskih del.

Uspešnejši prodor na mednarodna tržišča želi doseči s koordinirano poslovno mrežo na tujem. Z matično firmo v Celju so povezana mešana in lastna podjetja, predstavništva in druge poslovne enote v skupaj petnajst državah po vsem svetu.

JANEZ CVIRN

KNJIGOTRŠKI PROBLEMI OB PRVI IZDAJI JURČIČEVIH ZBRANIH SPISOV

Odbor za postavitve Jurčičevega spomenika¹ je potreboval polnih deset let za realizacijo projekta izdaje Jurčičevih zbranih spisov, ki ga je urednik Fran Levec ob izdaji prvega zvezka junija 1882 predstavil takole: »Prvih šest zvezkov obsežalo bode romane, povesti in novele, sedmi zvezek dramatične spise in balade, osmi studije, feuilletone in nekatere politične članke, deveti literarno ostalino, osobito na pol dovršeni roman »Slovenski svetec in učitelj«, deseti životopis s podobo in različnimi listi«². Levčev načrt, vsako leto izdati po tri od 18 do 20 pol obsežne zvezke³ in celotno izdajo dokončati v treh ali štirih letih, pa je spričo nezanimanja slovenske javnosti in z njo povezanih finančnih težav odbora, ki je na začetku operiral le z 88 gld. in 2 kr. kapitala, splaval po vodi. Ne samo, da Levec niti približno ni uresničil lastnega ambiciozno zastavljenega koncepta⁴, ampak se je tudi izdaja bistveno zavlekla. Prvemuz zvezku, ki je izšel junija 1882, sta drugi in tretji zvezek sledila šele leta 1884, četrty in peti 1885, šesti 1886, sedmi 1888, osmi 1889, deveti 1890, deseti 1891 in zadnji (enajsti) 1892.

Čprav je Janko Kersnik ob slavnostnem odkritju spominske plošče na pisateljevi domačiji v Muljavi 15. 8. 1882 izjavil, da je Jurčičevo ime poznano »v vsaki slovenski hiši, od bogatinove palače do zadnje borne kočice, kjer se bere slovenske knjige«⁵, Fran Levec pa je upajoč na knjigotrški uspeh v prvi zvezek Jurčičevih zbranih spisov uvrstil roman Deseti brat, »ker je ta roman že blizu osem let do cela razprodan in ker ljudje največ povprašujejo po njem«⁶, se je očitna nezainteresiranost slovenskega bralstva za Jurčiča pokazala že na samem začetku⁷. Do januarja 1884, ko je Ljubljanski zvon napovedal skorajšnji izid drugega zvezka Jurčičevih zbranih del⁸, je izdajatelju uspelo prodati le okoli 400 izvodov Desetega brata, to pa glede na ceno knjige (1 gld.) in tiskarske stroške (700 gld.) ni zadoščalo za nemoteno izdajanje predvidenih zvezkov⁹. Izdajatelj in urednik, ki sta po izdaji drugega zvezka (marca 1884) videla vzroke slabe prodaje v visoki ceni in zanemarjenem knjigotrštvu slovenskem (»Vendar se ne da tajiti, da tudi slovensko razumništvo ni izpolnilo svoje dolžnosti in zahvalnosti proti svojemu pripovednemu pisate-

lju Josipu Jurčiču»¹⁰), sta se odločila, da znižata ceno posameznemu zvezku na 70 kr. in uvedeta naročanje knjig po pošti. A zaman. Tudi pocenitev in poenostavljeno naročanje knjig nista prinesla željenega efekta.

Spričo slabe prodaje so se v slovenskem časopisju vnele polemike glede krivde za slabo »razpečevanje« Jurčičevih knjig, v katere je junija 1884 posegel sam Fran Levce s člankom Slovensko knjigotrštvo in Jurčičevi Zbrani spisi¹¹. V njem je zavrnil očitke, da je knjiga predraga in odgovoril na vprašanje, zakaj je odbor izročil Jurčičeve zbrane spise v prodajo le dvema ljubljanskima knjigarnarjema. Glede cene je zagovarjal stališče, da so slovenske knjige na splošno cenejše kot nemške in da je odbor znižal ceno posameznemu zvezku na 70 kr., kar ne more biti predrago. Kar pa se tiče prodaje, se je odbor odločil za Bamberga in Giontinija zategadelj, ker so izkušnje Slovenske Matice in Dramatičnega društva s (pretežno) nemškimi knjigarnarji po drugih slovenskih mestih pokazale, da le-ti slabo poravnava račune in zahtevajo 25 % rabat od posameznega izvoda. Skratka, vzroke slabe prodaje ne gre iskati v visoki ceni in neorganizirani prodaji, temveč bolj v nezavednosti slovenskega naroda: »V strastnih uvodnih člankih in strankarskih političnih bojih se kliče nenadoma Jurčič iz groba na pomoč! Častimo ga rajši tam, kjer smo njemu največ hvale dolžni! Z dovršeno izdajo njegovih zbranih spisov postavimo temu geniju slovenskemu najlepši spomenik. In to izdavanje bi se jako pospešilo, ako bi dan danes namesto politične fraze in farizejskega svetohlinstva po naših društvih in po vsem javnem življenju našem vladalo več resničnega domoljubja«¹².

Julija 1884 je izšel tretji zvezek Jurčičevih zbranih spisov, odbor in urednik pa sta se še naprej otepala s finančnimi in drugimi težavami. Levčev apel, naj se po »večjih krajih slovenskih osnujejo mali odbori ter naj nabirajo naročnike« (po možnosti pa naj bodo sestavljeni iz »domorodnih gospa in gospodičen, kajti njih ljubeznivemu prigovarjanju se je težko ustavljati in marsikdo bi potem naročil knjigo sebi ali svoji obitelji, ki zdaj niti ne misli nanjo«)¹³, ni prinesel uspeha in do decembra 1884, ko je Ljubljanski zvon svetoval Jurčičeve zbrane spise kot primereno darilo za Božič, se prvega, drugega in tretjega zvezka skupaj ni prodalo niti za 300 gld., na prvih pet zvezkov pa se je oglasilo »iz vseh slovenskih pokrajin samo **21 naročnikov!**«¹⁴ Ob tej priložnosti je Ljubljanski zvon resignirano zapisal, »ako narod slovenski ne bode iskreneje kazal hvaležnosti svoje prvemu pripovednemu pisatelju našemu, nego mu jo je kazal doslé, ter ne rajši kupoval spisov njegovih, prisiljen bode odbor ustaviti izdavanje Jurčičevih zbranih spisov«. In ogorčeno pribil: »Potem pa tudi nihče ne govori o našem razumništvu, o naši zavednosti in o narodnem ponosu slovenskem«¹⁵. Pa vendar se je akcija nadaljevala. »Božični poziv« slovenskemu bralstvu je namreč končno prinesel uspeh in v marčevski številki Ljubljanskega zvona 1885 je uredništvo priobčilo novico, da se četrti zvezek Jurčičevih zbranih del že tiska, za kar gre zasluga »največ našim vrlim gg. bogoslovcem in srednješolskim dijakom v Ljubljani, v Gorici, Kopru, Celju, Mariboru in Novem Mestu, kateri so zadnje tedne pokupili toliko knjig, da smo mogli poravnati nekoliko dolga v tiskarni«¹⁶. V aprilski številki pa je uredništvo olajšano zapisalo, da so se Jurčičevi zbrani spisi v zadnjem času končno začeli bolje prodajati, »tako da je, mislimo, zagotovljeno izdavanje ostalih zvezkov«¹⁷. Ljubljanski zvon je ob tem objavil poimenske sezname naročnikov na prve tri ali prvih pet zvezkov Jurčičevih zbranih del in imena vseh tistih, ki so zbrali večje število naročnin. Iz njih je razvidno, da se je uredništvo revije (Levec) mesec poprej upravičeno zahva-

lilo slovenskemu dijaštvu, ki je odločilno poseglo v akcijo zbiranja naročnikov za Jurčičeve zbrane spise. Učiteljski pripravniki v Ljubljani so npr. naročili 44 knjig, bogoslovci v Ljubljani 27 knjig, Ign. Leban, gimnazijec v Gorici 10 knjig, Ivan Zupančič, dijak v Kopru 38 knjig, tretješolci gimnazije v Ljubljani 8 knjig, četrtošolci iste gimnazije 8 knjig, gojenci Alojzevišča in osmošolci v Ljubljani 84 knjig, Josip Blaž, osmošolec na gimnaziji v Celju 58 knjig, Ed. Slavik, gimnazijec v Trstu 12 knjig, šestošolci na ljubljanski gimnaziji 32 knjig in Albert Strancar, osmošolec na gimnaziji v Novem mestu 30 knjig.¹⁸ Tako sta v letu 1885 lahko izšla četrta in peti zvezek Jurčičevih zbranih spisov, v naslednjih sedmih letih pa je izdajatelju in uredniku uspelo zaključiti celoten projekt.

Akcija slovenskega dijaštva, ki je v najbolj kritični fazi izdajanja Jurčičevih zbranih spisov vsaj deloma omilila finančne težave odbora, je bila skrbno organizirana. Spočeta na gimnaziji v Ljubljani, kjer se je v začetku decembra 1884 osnoval poseben odbor, je z naslonitvijo na posamezne narodno zavedne dijake v večjih krajih kmalu zajela večino srednjih šol (zlasti gimnazij) na Slovenskem. Zaupniki ljubljanskega odbora so med sošolci neutrudno agitirali in zbirali naročnike, z zbranim denarjem pa naročali knjige pri Josipu Staretu v Ljubljani. Zato je prodaja že v naslednjih dveh mesecih občutno narasla, izdajatelj pa je v trenutku, ko je že pomišljal na prenehanje izdajanja, prejel prepotrebno finančno injekcijo, ki je omogočila nadaljevanje projekta.

Preprosta, učinkovita ter izrazito narodno buditeljsko obarvana akcija slovenskega dijaštva, ki je kljub ambicioznim načrtom nekaterih posameznikov po izdaji četrtega zvezka (aprila 1885) postopoma zamirala, je deloma razvidna že iz poročil v Ljubljanskem zvonu. Neposredno pa nam o njej govorita pismi iz zapuščine Josipa Blaža, nosilca akcije na gimnaziji v Celju, ki jih na tem mestu tudi objavljamo¹⁹. Ob tem velja opozoriti, da je bilo organizirano zbiranje naročnin za Jurčičeve zbrane spise le del široko zasnovanega gibanja slovenskega dijaštva, ki mu lahko sledimo že od spomladi leta 1884²⁰. V njem so igrali vidno vlogo prav dijaki na gimnaziji v Celju, ki so s svojo aktivnostjo aprila 1884 celjsko Deutsche Wacht privedli do resignirane ugotovitve, da Celje v zadnjem času postaja »Meka slovenskega dijaštva«²¹.

I.

Dragi prijatelj!

Čudili se bodete morda, da prejmete pismo od čisto neznanega dijaka. Toda, ker je stvar resna in ker sem zvedel, da ste Vi iskren rodoljub, navdušen za narod slovenski, storil sem ta korak ter Vam poslal v imenu odbora priloženo okrožnico s prošnjo, da prevzamete Vi za celjski gym(n)asij ne ravno prijeten posel, nabirati naročnikov za Jurčičeve zbrane spise. Iste okrožnice poslale so se na vse slovenske gimnasije in pripravnice. Ako bi se pa Vam ta posel zdel pretežaven ali če bi bili v takih odnošajih, da bi ne mogli sami opraviti tega posla, prosim Vas, da bi ga blagovolili izročiti komu drugemu, ki je zanesljiv.

Mi ne mislimo, da bi moral vsak kupiti vse tri dosedaj izišle zvezke, dovolj je, če si kupi posameznik en zvezek in ostale pozneje. Ako se v najslabšem slučaju ne

proda več iztisov nego deset, je uže to izdatna podpora. Znani so Vam gotovo sošolci Vaši, kakega prepričanja so gledé narodnosti, ali so mlačni ali navdušeni. V Vašem razredu tedaj lahko Vi nabirate naročnikov, za druge razrede pa, kjer je kaj upanja, opravi naj to jeden iz istega razreda. Vsi razredi naj dadó naročnino jednemu in ta naj potem naroči dotično število iztisov pri g. dr. Staretu v Ljubljani. Morda bi prevzeli Vi tudi to opravilo? Ker se bližajo počitnice, je ta čas za to posebno sposoben. Pred božičem torej naberite naročnike in po božiču, ko je vsak dijak preskrbljen s penezi, naročnino.

Okrožnice ni Vam treba dajati okrog, ako menite, da bi bilo v Vaših razmerah radi nasprotnikov nevarno. Sicer pa reč sama ni taka, da bi zamogel radi nje kedo kaznovan biti, ker nima na sebi najmanjše trohice politike.

Slednjič Vas prosim, da blagovolite naznaniti kratko, ako je upati kaj uspeha.

Na zdar!

V imenu odbora:
Anton Jemec
dijak VIII. gymn. r.

V Ljubljani, 11. XII. 1884.

2.

Dragi bratje, dijaki Celjski!

Ni naroda, kateri bi imel tako žalostno preteklost in sedanost kakor naš narod slovenski, od nekedaj smo bili zatirani, sovrag je sesal našo kri, da bi nas ugnobil, potujčeval je in potujčuje našo mladino, da bi z našimi močmi pomnožil in poveličal svoj zarod, a ni ga mogel zatreti. Stoletja in stoletja so minula, pretrpel je robski jarem, a vendar še živi, ta ubogi narod! Mi sinovi njegovi pa gledamo, kako tepta gladni tujec svetinje naše, kako skruni svete narodne pravice naše. In kaj početi pri današnjem toli navaljujočem sili? Narod se mora zavedati, sicer mu je smrt zagotovljena — pomislite na potujčevanje na Koroškem, Štajerskem in v Beneškej — Kako ga k zavesti dovesti? Z naobraženostjo. Kako k naobraženosti? Z literaturo. Dajmo mu torej literature in on se mora zavedati! Dokler še nismo imeli literature tudi nismo vedeli, da smo Slovenci, še le ko je velezaslužni Bleiweis začel izdajati »Novice«, vemo kdo in kaj smo. Podpirajmo torej literaturo, širimo jo med prostim narodom, kajti ona ga dovede do zavesti. Tako nekako in še več mi je pisal česki narodnjak in boritelj J. V. Lego, mož, kateri ne škodi niti svojih moči niti lastnega imetka za probujenje in napredek slovenskega naroda. Ta navdušeni mož hoče nas dijake odgojiti za prihodnje boritelje dragega nam naroda, on nam hoče vcepiti v mlada srca gorečo ljubezen do mile naše materinščine, on, rodom Čeh — se ne zadovoljuje imenovati se slovanskim bratom našim, temveč on nam hoče tudi postati učiteljem in voditeljem. Srce bi Vam radosti utripalo, ko bi Vi, Bratje naši, vedeli s kakim navdušenjem in zanimanjem se poteguje za nas. V vseh českih časnikih širi večo spoznavanje naroda našega. V učiteljskih krogih je sprožil krasno misel, da bi se česki učitelji podali (čez 2 leti) na skupno zborovanje s slovenskimi učitelji v Ljubljano. Koli krasna in Slovanstvu koristna misel je to! Na njegovo nastojanje prirejevali bodo dijaki po vsej Českej v teh počitnicah koncerte in veselice na korist dramatiškemu društvu v Ljubljani, hočejo mu najmenj 1000

gl. darovati. On pridobiva česke pisatelje, da darujejo nekoliko knjig, katere g. Lego slov. dijakom daruje. V Ljubljano nam je uže letos knjig v vrednosti do 60 gl. poslal. Energiški narod je česki narod. Čehi so prvi idejo o vzajemnosti Slovanstva porodili, najskrbnejše so jo gojili in jo tudi vzgajajo z neverjetno močjo. Energiški in navdušen mož je gosp. Lego. Oklenimo se ga tedaj z vso močjo in vrelo ljubeznijo mlade nam duše, bodimo mu zavezniki, zvesti somišljeniki, boritelji in delavci za povzdigo omike in blagostanja našega naroda. Naš narod potrebuje buditeljev, učiteljev in voditeljev. Mi mu že zdaj lahko pomagamo, če le hočemo.

»Slovenec sem!« Kaj pomaga ta izjava brez čina! In mi lahko mnogo mnogo zanj storimo! Pomnimo, da se naš narod le ohraniti zamore, če se zaveda svoje narodnosti. Vzbučajmo in vzgajajmo tedaj literaturi čitateljev, da se bode lepše razcvitala in da postane narod bolj izobražen in zaveden. Literatura je narodna trgovina, v njej so pisatelji in čitatelji. Pisateljev ima naš narod dovolj ali čitateljev mu manjka, to pokazuje slabo razpečavanje Jurčičevih spisov, narod jih tako rekoč od sebe odbija, ker še ni zmožen soditi in ceniti teh dragocenosti. Ni dovolj, če znajo samo naobraženi krogi brati. Ne, brati mora vsak, kmet in rokodelc — ves narod; in če bomo držali križema roke ter čakali »ugodnega časa«, v katerem bi se ta misel sama od sebe rodila, prehitela bode nas gotovo prej poguba, narod bi moral poginoti pod preveliko navaljujočo silo pretečega potujčevanja. Tedaj na delo! Mi ki zdaj živimo hočemo zdaj začeti, zdaj bojevati, zdaj buditi in voditi, naši potomci pa naj nadaljujejo sveto delo narodne prosvete! »Zakladajmo knjižnice in čitalnice!« bodi naše geslo, in zvesti temu geslu, učinimo med seboj skupine dijakov po krajih, kjer smo doma. Vsaka taka skupina naj prireja v počitnicah veselice vsako nedeljo drukje s primernim programom in lepim navdušujočim govorom. S čistim dohodkom te veselice nakupimo knjig, dajmo jih vezat ter jih darujmo kraju (vasi, trgu, fari) kjer se je veselica vršila (če pa tam že obstoji pa drugej vasi, kjer se morda veselica ne more prirediti) s tem je dan temelj k ustanovi knjižnic in čitalnic. V to svrhu treba da pridobimo 1.) kakega morda premožnega in poštenega narodnjaka, kateri bi bil za starosta čitalnice zmožen 2.) učitelje in duhovnike, kateri bi bili reditelji in knjižničarji ter v obče duša čitalnice in knjižnice. Ko bi imela vsaka knjižnica na deželi 50 členov po 10. kr. na mesec bilo bi na leto 60 gl. dohodkov a s to vsoto lahko vsaka knjižnica izhaja.

Zasluge in koristi:

1. Narod bi postajal vedno bolj naobražen, spoznaval bi krasoto svojega jezika, zavedal bi se svoje narodnosti a v času potrebe potegoval bi se z navdušenostjo za svoje svete pravice.
2. Pospešila bi se in razcvetela bi naša mlada literatura.
3. Mnogi kmet bi ob nedeljah in praznikih ne pohajkoval ter tratil premoženja in svojih duševnih moči.

Uvideti moramo, da bi se s tem kaj lepo pospešil narodni napredek. Tedaj na delo! Dopisujemo si v ta namen med seboj, dopisujemo si z vsemi zavodi, katere obiskujejo slov. dijaki, kdor ima prijatelja ali znanca v katerem drugem mestu, naj dopisuje ž njim ter ga navdušuje za sveto reč, dotičnik pa naj tudi sam svoje delovanje med sovrstnike razširi, tako delajmo mi in po vzgledu našem bodo delali tudi drugi. Saj poznamo svoj narod, dobro vidimo, kako je vse mrtvo, živjenja, živjenja potrebujemo!

Tako so delali tudi česki dijaki. Na Českem ni več nobene vasi, nobene šole brez »knjižnice za mladino« in nobene večje vasi brez čitalnice. In kdo je to storil! Dijaki v zvezi z rodoljubnimi duhovniki i učitelji! In kaj je zdaj česki narod? Zaveden duh Slovanstva je, postal je učiteljem Slovencem, skrb Nemcem! Delajmo tudi mi tako, posnemajmo jih, navdušujmo se in pridobili si bomo za svoj narod nesmrtnih zaslug, naše kosti bodo trohnele v rahlej prsti, delo naše pa bo živelo ter pričalo o preminulih energiških sinih slovenskih. Duh velikega Bleiveisa, duh dr. Tomana, duh českega naroda nas poziva na delo!

Dragi prijatelj, od sedaj si bomo dopisovali ter se navduševali za sveto narodno reč, dopisujte si tudi Vi z dijaki drugih mest, tako da bomo po celej Sloveniji en duh in ena misel. Stopite v zvezo z drugimi gimnazijci, uč. pripravniki in z bogoslovci če ne neposredno vsaj posredno, tako si bomo razodevali svoje mišljenja, težnje, hrepenenje in trpenje. Dragi prijatelj! Vas pa prosim, da stopite v dopisujočo zvezo z menoj, dovolj, če si na mesec enkrat piševa, dopisujte si tudi s kakim dijakom vseh drugih slov. mest. Toda bodite previdni, sovragi naši bi se mogli te prilike poslužiti ter nas za veleizdajalske kovarje označiti. Vse je možno!

Izšel je IV. zvezek Jurčičevih spisov, agitujte, da si jih dijaki tudi zanaprej tako pridno naročujejo kakor v zadnjem slučaju. Goriški dijaki so mi javili, da bodo priredili dijaško veselico v Ipavi. Živeli! Ker pa se gotovo Slovenci iz Štajerske ne bodo mogli vdeležiti, bilo bi potrebno, da se združite z mariborskimi dijaki ter nekje na Štajerskem veselico priredite.

Prporočevaje se Vašemu prijateljstvu
ostanem Vaš prijatelj —
Radoslav Knaflič
dijak učiteljišča

Dodavam tukaj nekoliko naslovov, poiščite dobrih celjskih rodoljubov, kateri bi hoteli ž njimi korespondovati. Pa pišite, kjer je možno na stanovanje.

1. Svtoslav Smolnikar osmošolec v Ljubljani
2. Zmagoslav Zupanc osmošolec v Ljubljani
3. Vatroslav Kralj osmošolec v Gorici
4. Slavoljub Slavik sedmošolec v Trstu
5. Ivan Štukelj IV. letnik Sv. Petra cesta šte. 5 Ljubljana
6. Radoslav Knaflič III. letnik Sv. Petra cesta šte. 54 Ljublj.
7. Ivan Zupanec III. letnik v Kopru (Capo d'Istria)
8. Franjo Finžgar, IV letnik v Kopru (Capo d'Istria)
9. Svtoslav Hauptman III letnik v Mariboru

OPOMBE

¹ LZ, 1881, št. 6, str. 387–88. Slovenskemu narodu.

² LZ, 1882, št. 6, str. 380; s skoraj istimi besedami je načrt predstavil prijatelju Janku Kersniku v pismu z dne 14. 5. 1882; glej: France Bernik: Pisma Frana Levca, SAZU, Korespondence pomembnih Slovencev 4/1, Ljubljana 1967, str. 112.

³ prav tam

⁴ Josipa Jurčiča zbrani spisi, druga izdaja, Ljubljana 1919, I. zvezek, str. 463; (opomba urednika dr. Ivana Prijatelja).

⁵ Štefan Barbarič: Josip Jurčič, Ljubljana 1986, str. 10; opis slavnosti v LZ, 1882, št. 6, str. 573.

⁶ LZ, 1882, št. 6, str. 380.

⁷ Gregor Kocjan je v razpravi Jurčičevo delo in literarnokritični odmevi (JiS, 1980–81, str. 266–67) upravičeno opozoril na dejstvo, da »pretežni del kritičnih sestavkov o Jurčičevih delih ni mogel spodbujati tedanjih slovenskih bralcev, da bi bolje razumevali in sprejemali Jurčiča (in slovensko književnost tistega časa) in ga pogosteje ali sploh prebirali«.

⁸ LZ, 1884, št. 1, str. 57.

⁹ prav tam

¹⁰ LZ, 1884, št. 4, str. 248.

¹¹ LZ, 1884, št. 6, str. 375–377.

¹² prav tam

¹³ prav tam

¹⁴ LZ, 1884, št. 12, str. 771.

¹⁵ prav tam

¹⁶ LZ, 1885, št. 3, str. 186–187.

¹⁷ LZ, 1885, št. 4, str. 245.

¹⁸ LZ, 1885, št. 4, str. 246.

¹⁹ Zapuščina Josipa Blaža (1867–1887) iz Mozirja, v šolskem letu 1884–1885 osmošolca na gimnaziji v Celju, je del obsežnega fonda: Rodbina Lipold iz Mozirja (1707–1976), ki ga hrani Pokrajinski muzej Celje. Poleg njegovega maturitetnega govora v slovenščini (1885) sta najbolj zanimivi prav pismi, ki osvetlujeta akcijo slovenskega dijaštva za zbiranje naročnikov Jurčičevih zbranih spisov, v kateri je tudi sam s velikim uspehom sodeloval. Drugo, nedatirano pismo, ki ga je Blažu poslal Radoslav Knaflič, lahko postavimo v čas neposredno po izdaji četrtega zvezka Jurčičevih zbranih spisov, t. j. v drugo polovico aprila (ali v začetek maja) 1885.

²⁰ Tako npr. Deutsche Wacht 20. 4. 1884 poroča, da je bil dne 9. 4. 1884 v Litiji sestanek celjskih in ljubljanskih dijakov, ki se ga je udeležilo skupaj 28 oseb. Na njem so se pogovarjali o ustanovitvi vseslovenskega dijaškega odbora in o organizaciji velikega dijaškega mitinga v času počitnic. Živahno gibanje slovenskega dijaštva na celjski gimnaziji pa je razvidno tudi iz okrožnice ravnatelja Petra Končnika z dne 8. 4. 1884, ki slovenskim dijakom prepoveduje udeležbo na zborovanjih brez dovoljenja učiteljskega zbora.

²¹ Deutsche Wacht, 27. 4. 1884.

Osnova današnje tovarne arom in eteričnih olj ETOL — IFF CELJE je celjska podružnica firme Schimmel et Co. (Miltitz b/ Leipzig) iz leta 1924. Prvotna delavnica se je leta 1928 preselila iz središča Celja v nove prostore v Ipavčevi ulici 18, kjer je poslovni sedež tudi današnjega podjetja ETOL — IFF.

Po začasni povojni upravi pristojnih ministrstev in skupnosti s tovarno Aero, se je podjetje 1952. leta osamosvojilo kot TOVARNA ESENC IN ETERIČNIH OLJ — ETOL CELJE. Povečalo in uredilo je poslovne prostore, zgradilo laboratorije in jih sodobno opremilo ter nabavilo tudi ustrezno proizvodno opremo.

Naraščajoče potrebe domačega trga, pojav konkurenčnih podjetij iz inozemstva, negativna devizna bilanca podjetja, zastarel proizvodni postopek in neprimerna lokacija proizvodnih obratov na Ipavčevi 18, so sprožili potrebo po preselitvi tedanjih obratov na novo lokacijo v Škofiji vasi pri Celju ter po modernizaciji in povečanju proizvodnih zmogljivosti. V letu 1965 je bila preselitev realizirana. Rezultat prizadevanj za modernizacijo obstoječe proizvodnje, uvedbe novih tehnoloških postopkov itd., je bila 1973. pogodba o skupni naložbi s firmo INTERNATIONAL FLAVORS ET FRAGRANCES (IFF) HILVERSUM, HOLANDIJA. Že pred pogodbo je bil ETOL-IFF vodilna tovarna v Jugoslaviji na področju proizvodnje in prodaje arom, s sodelovanjem tujega partnerja pa je povečala svojo proizvodnjo dišav za detergentsko, milno in kozmetično industrijo. Z vložnim kapitalom je ETOL-IFF zgradil obrat sadne predelave in s tem razširil predmet poslovanja tudi na področje prehrabene industrije. Rezultat sodelovanja je tudi moderen obrat upraševanja arom in sadja, modernizacija si-ruparne za proizvodnjo izdelkov za brezalkoholne pijače in sadne jogurte ter razširitev asortimenta začimb in tobačnih arom.

Danes vzdržuje ETOL-IFF stike z več kot 150 dobavitelji in z okoli 600 kupci doma in v tujini. Domači kupci so iz kroga največjih jugoslovanskih proizvajalcev konditorskega programa, brezalkoholnih in alkoholnih pijač, mlečnih izdelkov, kozmetike in pralnih sredstev. Kar pa zadeva izvoz, so glavni potrošniki njegovih proizvodov na Nizozemskem, v Franciji, Veliki Britaniji, ZDA, ZRN in Italiji, na vzhodnoevropskem tržišču pa v ČSSR.

IRENA PINTER

**BESEDOTVORNI OPIS PRIDEVNIKA V DELU ANTONA
MARTINA SLOMŠKA, »KERŠANSKO DEVIŠTVO«**

Delo »Keršansko devištvo« s podnaslovom »Potrebni nauki, izgledi ino molitve za žensko mladost« je Slomšek prvič izdal v Celovcu leta 1834. Med najpomembnejšimi sodelavci za to knjigo je bil Jernej Levičnik, sodelovali pa so tudi drugi mladi duhovniki iz Celovca. Delo vsebuje nauke za deviško življenje, dvainpetdeset zgledov svetniškega življenja ter molitve in pesmi. Tiskano je v bohoričici.

V času, ko je delo izšlo, je v slovenskem prostoru prevladal kranjski knjižni jezik ne le na Kranjskem in Primorskem, ampak tudi na Štajerskem in Koroškem (s posameznimi odstopanji). Tudi Slomšek, ki je bil po rodu Štajerec, živel pa je po raznih krajih Štajerske in Koroške, se opira na kranjski knjižni jezik. V osrednji sistem jezika se vključuje skoraj v vsem, razen v leksiki.

Na leksikalni ravnini je najprej in najbolj opazna značilnost Slomškovega jezika, to je preplet dialektalnih pojavov z različnih jezikovnih področij Slovenije. Slomšek je dobro poznal zlasti štajerska in koroška narečja, zato so njegovi dialektizmi večinoma iz teh dveh narečnih skupin. Vendar Slomšek narečnih izrazov ne uporablja namesto kranjskoknjižnih, ampak le-te dopolnjuje z enim ali več izrazi, ki jih poznajo drugje. To pogosto stori tako, da enemu izrazu dodaja druge v oklepaju ali pod črto, včasih pa mednje enostavno postavi ločilni veznik 'ali'. Tu se seveda postavi vprašanje, čemu mu je več izrazov sploh potrebnih. Odgovor je na dlani: Slomšek želi, da bi bil tekst razumljiv čimveč ljudem, ne glede na njihovo narečno pripadnost in knjižnojezikovno razgledanost. Njegova dela so namenjena širokemu krogu bralcev po vsem slovenskem prostoru, zato se jim nujno mora nekoliko približati in prilagoditi, to pa je najlažje in najbolj naravno storil v uporabi izrazja. S tem, ko je bilo za isto stvar zapisanih več izrazov, je bila dana tudi možnost primerjave in bogatjenja lastnega besednega zaklada. Takšen način je budil in utrjeval zavest o bogastvu slovenskega jezika in nepotrebnosti tujih izrazov oziroma popačenk. To je bilo v skladu s Slomškovimi težnjami pri jezikovnem in narod-

nobuditeljskem delu, saj je bil Slomšek znan in zagnan delavec za višjo jezikovno kulturo in narodno zavest. Bil je zmeren purist, v njegovem jeziku je malo popačenk; če jih že uporablja, jih največkrat v funkciji dialektizmov.

Preplet dialektalnih pojavov je viden pri pridevniku, še bolj pa pri samostalniku. Zato bi bilo s tega stališča zanimivo analizirati še druge besedne vrste, pa tudi druge jezikovne ravnine v besedilu, ne le besedotvorno. Pridevnik ne kaže posebne razgibanosti v razvoju, je dokaj stabilen, zato bi raziskava katere druge jezikovne kategorije nedvomno dala več rezultatov. Z besedotvornega stališča bi bil za analizo gotovo najbolj hvaležen samostalnik.

S pravopisne strani se v Krščanskem devištvu kažejo vse pomanjkljivosti oziroma značilnosti slovenskega jezika pred dokončno ureditvijo etimološkega pravopisa v drugi polovici 19. stoletja. To so predvsem: neenotna pisava sklopov lj in nj, neenoten zapis polglasnika, arhaične posebnosti v oblikoslovju, delno drugačna realizacija konzonantskih sklopov, redukcija. Naj poudarim, da tudi partikulo 'naj' (pri stopnjevanju) Slomšek zapiše 'nar', kar je dokaz več, da se pisec tudi v malenkostih popolnoma vključuje v osrednji sistem knjižnega jezika.

Iz do sedaj povedanega je razviden tudi *namen* analize Slomškovega teksta: spoznati stanje izpeljave pridevnika v tridesetih letih 19. stoletja, ko besedotvorje na Slovenskem še ni bilo ustrezno normirano. O njem govori le Metelko v svoji slovnici; tu je besedotvorje izredno razčlenjeno, in sicer po vzoru češke slovnice Dobrovskega.

Zanima nas, koliko je Slomškov besedotvorni sistem pridevnika tradicionalno knjižen, koliko je odraz dialektalnih težanj ali pa stvaritev Slomška samega po starih knjižnih modelih. Pri tem je treba upoštevati motiviranost besedotvorne strukture; domnevam namreč, da je delo vezano na tujo, verjetno nemško predlogo, čeprav tega nikjer izrecno ne omenja.

Slomšek je bil zmeren purist, pisal je lep, govornjiv ljudski jezik. Zato nas zanima tudi frekvenca popačenk v tekstu.

Celotna analiza dela nam pove, v koliki meri je Slomšek uporabil besedotvorni sistem, kot ga poznamo danes, koliko je pri njem še arhaizmov, dialektizmov in lastnih tvorb, ki se z današnjim stanjem ne ujemajo. Na ta način lahko določimo Slomškovo mesto v slovenskem besedotvornem razvoju.

PRVI DEL: IZPELJAVA PRIDEVNIKA TER ZLOŽENKE IN SKLOPI

A. IZPELJAVA PRIDEVNIKA

Izpeljava je eden od besedotvornih načinov v slovenskem jeziku, pri katerem dobimo novo besedo tako, da podstavi dodamo pripono, medpono ali prosto pripono; novo besedo imenujemo izpeljanka, izpeljavo pa tudi sufiksacija. V slovnici Jožeta Toporišiča lahko za izpeljavo najdemo natančen algoritem (str. 119).

Naj opozorim še na to, da sem v gradivo zajela tudi substantivirane pridevnike. To pa zato, ker so po izvoru in oblikovnih lastnostih vendarle pridevniki in lahko pri njih prav tako opazujemo besedotvorni postopek kot pri pridevniki, ki so to tudi po svoji funkciji.

Pripona -ðn

Že površen pregled gradiva je pokazal, da je najpogosteje uporabljeno obrazilo -ðn. Podobno ugotavlja tudi Bajec v svojem Besedotvorju: Formant -ðn < -ьнъ je najtvornejše slovensko pridevniško obrazilo; zelo rado se pileplja kot določilni formant na druge sufikse« (str. 34).

V obravnavanem gradivu je pridevnikov s tem formantom skoraj polovica, natančneje 49 % oziroma 442 primerov. Skupino sestavlja 96 različnih pridevnikov. Večinoma se pojavljajo isti pridevniki, ostali le po enkrat ali dvakrat.

To skupino sem razdelila na podskupini glede na to, kako je v obrazilu zapišan polglasnik, kajti zapis je tu še neenoten. Domnevam, da gre za grafično-glasoslovno variantnost obrazila. V treh pridevnikih zapisuje Slomšek obrazilo samo s črko (n), kar pomeni, da je obrazilo reducirano. Pri ostalih se zapis ujema z današnjim stanjem — polglasnik je zapisan z (e); obrazilo je torej zapisano z dvočrkjem (en). Tu moram poudariti, da sem pri večini pridevnikov ta zapis morala rekonstruirati sama po analogiji z drugimi pridevniki, ker ni bilo zapisanega nominativa, ali pa je le-ta bil v določni obliki (rekonstruirani pridevniki so označeni z zvezdico). Pri tem dopuščam možnost, da je moja rekonstrukcija napačna. Zlasti sem v dvomih pri pridevnikih, ki imajo pred polglasnikom -r- oziroma sonant sploh, npr. *ju-terðn*, *nečemerðn*, *mirðn*, *pokorðn*, *borðn*. Tu je zelo verjeten tudi zapis z reduciranim obrazilom.

Pojasnilo o tem problemu sem skušala dobiti v Metelkovi slovnici, na katero se je opiral in se po njej ravnal Slomšek, vendar brez uspeha. Pravila za pisavo polglasnika v takih primerih nisem našla. Metelko zapiše polglasnik v podobnih besedah s posebnim znamenjem za polglasnik, ne daje pa navodil za pisavo v navadnih (nejezikoslovnih) tekstih. Morda pa je to le znamenje, da polglasnik piše tudi sicer.

Vsi trije pridevniki, ki imajo zapisano reducirano obrazilo ((ne)varn, (ne)vern, žejn), so izpeljani iz samostalniške podstave in se ujemajo z današnjim stanjem v knjižnem jeziku, izražajo pa deležnost.

Za najpogostejši pridevnik '(ne)varðn' pravi Bajec, da je iz nemščine, vendar tega danes ne čutimo več. Vsekakor je moral v slovenski jezik priti zelo zgodaj. Navajam nekaj primerov rabe pridevnika v kontekstu:

»On tvoj dober Pařtir, te jiřhe ino klizhe, kedar ře smotiřh, ino na *nevarn pot* pogubljenja sajdeřh.«

»*Nevarni pogledi řo ojřtre puřhize, ki nedolshno řerze prebodejo*«

»Kako *nevarna* je teleřna *lepota* dekelzam, ki ře greha řkerbno ne varjejo«

»*Varna bodi* v pořluřhanji«

Pridevnik (ne)varðn je v analiziranem gradivu zapisan desetkrat, kar je glede na religiozni značaj teksta relativno malo. Primeri:

»Bog jo je vřliřhal, ino kedar je enkrat *nevern ozhe* od doma řhel, je bila vřkerřhanřki veri poduzhena ino kerřhena«

»Savolj řvete vere Jesuřove je bila řveta Doroteja, alj Ratija pred *neverniga řodnika* pergnana«

»Savolj nezhiřtih pregreh, pravi ř. Pavel, pridejo řhibe boshje zhres *neverne ljudi*«

Pridevnik se rad substantivira:

»Vji *verni* jo v'ftrahih bili«

»Nikar ne vlezite jarma s' *nevernimi*«

Samo enkrat zapiše Slomšek pridevnik 'žejðn':

»... shejn jim bil, ino dali fte meni piti«

Velika večina pridevnikov z nereduciranim obrazilom se popolnoma ujema s stanjem v sodobnem knjižnem jeziku, kar kaže na to, da je izpeljava s sufiksom *-ðn* zelo stara in da so ti pridevniki pogosto rabljeni ter že davno ustaljeni. Nekaj pa je tudi takih, ki se jim je oblikovna podoba do danes spremenila, bodisi v obrazilu bodisi v podstavi. Brez dvoma je nekatere med njimi tvoril Slomšek sam in pri tem ni dovolj upošteval besedotvornih zakonitosti slovenskega jezika, ker jih tedaj pač še ni mogel poznati. Pri drugih pa je bila sprememba posledica spremembe katere druge jezikovne kategorije, npr. naglasa besede.

Pridevniki, izpeljani s pripono *-ðn*, imajo lahko za podstavo različne besedne vrste: glagol, samostalnik, pridevnik, deležnik, prislov. Mnogim od njih je podstavo z današnjega stališča nemogoče določiti, ker so zelo stari.

Od 96 pridevnikov z obrazilom *-ðn* sta le dve nemški popačenki. To dokazuje veliko Slomškovo skrb za čist slovenski jezik. Prvi pridevnik 'brumen' pomeni 'po-božen, priden':

»Ker je J. Genofefa v ja *brumna* ino po fhtena *bila*, fo jo sazheli ljudje hvaliti«

»Imela je *brumno brumno mater*«

Pridevnik 'oferten' (ošaben) je Slomšek sam v oklepaju pripisal drugemu izra-zu, po čemer sklepam, da ga je uporabljal kot narečno besedo (da je pojasnil po-men tudi pripadnikom ostalih narečnih skupin):

»Gisdavo (*ofertno*) *dekle* du fho pogublja«

Slomšek uporabi tudi pridevnik 'aboten', ki pomeni 'neumen'. Izraz ne zveni slovensko, vendar mu težko določim izvor. V SSKJ ima zapisano le oznako, da 'ra-ba peša', v Verbinčevem Slovarju tujk ga ni, zapisan pa je v Bunčevem Slovarju tujk. Tam ima oznako 'nemško'. Vendar sem v Tomšičevih nemških slovarjih za-man iskala podobno besedo, iz katere bi lahko izvajala navedeni pridevnik. Nava-jam pridevnik v kontekstu (uporabljen je substantivirano):

»Dekliza, ki je prefhtimano alj neframno oblazhi, napravlja du fhi f merten f trup, ino bru fji mezh, ki nedolshno ferze prebode; *abotnim* ji fhe dopa fti, sa-pelivzam pa fvoje ferze ne prodaj no fji«

Za pridevnik 'poreden' navaja Pleteršnik več pomenov, v SSKJ pa je ob njem pojasnilo 'ki (rad) povzroča neprijetnosti, nevšečnosti' (poreden otrok), ekspresiv-no pa pomeni tudi 'šaljiv, nagajiv'. Zastarela pa je raba v zvezah, kakor jih uporab-lja Slomšek, s pomenom 'slab, hudoben':

»Kedar je enkrat neka tovar f hiza, hzher *porednih f tari f hov*, Evrasijo gerdo rasshalila, ni zhakala, de bi jo una sa samero pro f jila«

Z današnjega stališča je zelo nenavadna raba ob samostalnikih, ki ne pomeni-jo živih bitij:

»S. Franzhi f hka je o j f tro shivela, je s' *porednim* alj f labim *shivesham* sa do-bro vsela«

Pridevniki, ki se od današnjega stanja razlikujejo oblikovno, so izpeljani ali iz drugačne podstave ali pa z drugačnim obrazilom.

Med prve delno sodi pridevnik 'nevoljen', ki v sodobnem knjižnem jeziku sicer obstaja, a se pogosto nadomešča z obliko 'nejevoljen':

»... kako *nevoljna* ji pa ti, zhe tebi kdo tvojih domazhkih kaj shaliga rezhe«

Vsekakor pa sodi sem pridevnik 'častiten'. Te oblike danes ne poznamo več; glede na pomen sta možna dva izraza: časten in častitljiv. V Slomškovem primeru bi bil pravilen izraz 'časten', izpeljan torej naravnost iz samostalnika 'čast', medtem ko ga Slomšek izpeljuje iz že izpeljanega pridevnika 'častit':

»On, ljubesnivi shenin tvoje dujhe . . . , napolni jerze tvoje she na tem [veti s'zhi]tim vešeljam in s'sadovoljnim shivlenjam, v'Ozhetovi hi]hi pa tebi perpravlja . . . *zhaftiten fedesh* vezhniga isvelizhanja«

Ta primer pa nikakor ni osamljen, saj je kar sedemkrat zapisan podobno tvoren pridevnik 'grozoviten' (danes 'grozen'). Tega izraza seveda ni tvoril Slomšek sam, kajti znan je že v protestantizmu. Tudi sicer so bili tako izpeljani pridevniki včasih pogostejši kot danes, kar potrjujejo primeri v Bajčevem Besedotvorju (str. 41): zmagoviten, znameniten, skaloviten, srditen ipd. Naj navedem nekaj primerov pridevnika 'grozoviten' v kontekstu:

»Po poti k domu je *grosovitniga ozheta* [tre]la vbila«

»Kedar se je pa v'*grosovitni shalofti* ne]rezhen Judesh k'njim obernal, de bi se njega v]milili, mu she nobeden ni lepe be]fede dal«

»Truplo nezhi]tnize *flabi*, lepo ruzezhe lize bledi, [mert se ji na zheli posna, ino v'kratkim bo ona *grosovitna pofhaft*, katere se v]e isogiba«

Med pridevnike, ki so izpeljani z drugačnim obrazilom, delno spada izraz 'goljufen'. Ta oblika danes sicer še obstaja, vendar v drugačnih zvezah, kakor jih zapiše Slomšek. V njegovih primerih je raba z današnjega stališča starinska; pridevnik se izpeljuje z obrazilom -iv (torej 'goljufiv'):

»Koljko deviz je she sapeliva pohvala *goljufnih perlisvavzov* ob nedolshno]t]pravila«

»*Goljufne fo* sapelivzov obljube«

Tudi pridevnik 'devičen' je izpeljan z drugačno pripono in ga v tej obliki danes sploh ne poznamo. Zelo verjetno se mi zdi, da je to Slomškova lastna tvorba. V sodobnem knjižnem jeziku se glasi 'deviški', izpeljan je s pripono -ski:

»Isgled *devizhne ponishnofti*«

Pridevnik 'juterer' sem rekonstruirala sama, vendar mislim, da bi ga Slomšek gotovo zapisal tako (ali pa z reduciranim obrazilom), če bi ga zapisal v nominativu moškega spola. Določna oblika bi se sicer glasila 'jutrnji' (danes 'jutranji'), toda Slomšek rad uporabi nedoločno obliko tudi tam, kjer bi naj bila določna (npr.: »Bog je v]li]hal prave [pokornize mil gla]j, ji dal je sopet ljub *dufhen mir*«) V vsakem primeru pa je raba obrazila s sodobnega stališča starinska:

»Ti ji po]vetna, zhe [vojo *juterno* in vezherno *molitvo* opu] ha]h«

»Lepa *juterna sarja* ljubesnivo hribe ino doline poliva«

Pridevnik 'volen' je z besedotvornega stališča pravilno izpeljan in bi pravzaprav moral biti v skupini pridevnikov, ki se z današnjim stanjem ujemajo. Tu ga

omenjam zato, ker je v svetopisemskem besedilu, ki ga navaja Slomšek, danes običajna stilno rabljena oblika s pripono -an, torej 'voljan' (s preskokom naglasa). Slomškov primer:

»... duh je [zer volen, alj flabo me]o«

Zaradi drugačnega naglasa je prišlo do uporabe obrazila -ŕn pri pridevniku 'strupen'. Naglas je tu na predzadnjem zlogu, zato je vokal v obrazilu šibko artikuliran in se reducira v polglasnik. V sodobnem jeziku ima ta pridevnik naglas na zadnjem zlogu; glasi se 'strupén', torej je v obrazilu dolg, ozek e. Primer:

»Taka pijazha slo milo tezhe po gerli, sadnizh pa pikne kakor gad, ino rani ko [strupna kazha]«

Naj nazadnje omenim še pridevnik 'bolan', ki na prvi pogled ne sodi med pridevnike z obrazilom -ŕn, ker ima v obrazilu vokal a. Vendar pa ima tako podobo le v imenovalniku moškega spola, ne pa tudi ženskega in srednjega, kjer se glasi 'bolna' oziroma 'bolno'. Prvotno se je tudi v moškem spolu glasil drugače, in sicer 'bó-lyň'. Današnje podobo je dobil po preskoku naglasa na obrazilo (Bajec, str. 37)

V sodobnem knjižnem jeziku se še vedno vzdržuje razlika med spoli, medtem ko je v nekaterih narečjih že odpravljena in slišimo 'bolna, bolano'. Tudi v odvisnih sklonih se je čut za pravilnost izgubil. Tako marsikje govorijo včasih 'bolanega', drugič 'bolnega'. Slomšek je zapisal pravilno žensko obliko:

»Ino naravno[ŕt je kapo bolni sheni po]lala, katero je s'v]im pre]kerbela«

Tudi med pridevniki z nereduciranim obrazilom -ŕn jih je precej v substantivni funkciji. Navajam nekaj primerov s kontekstom:

ponižen, prevzetan — »V]i prevsetni [o Bogu [ovrash, ponishnim pa je slo prija-sen«

potreben — »Po [mertí moshá je]. Elisabeta zelo [roma]hko shivela, de bi potrebnim vezh pomagala«

posveten — »V kraljevi hi]hi bi lahko bila v]e imela, kar bi]e ji poljubilo blo; alj po]hteni devizi ni bilo sa po]vetno mar«

čeden — »V]e, kar dobriga alj zhedniga ima]h, je boshji dar«

pameten — »Naj bi v]i od [mertí v]tali, ki jih je sapeliv ple] mladih pomoril ino pogubil, od [trahu bi noben pameten ne ple]jal vezh«

Tu naj opozorim na zanimivo dejstvo, da je Slomšek v zadnjem primeru namesto določne oblike pridevnika, ki je pri substantivizaciji obvezna, uporabil nedoločno. Domnevam, da je to dialektalni pojav.

duhoven — »Posidala je s']vojim premoshenjam v'Kerzi na Koro]kim lep klo]htar, de bi v'njem duhovni sa boshjo zha]t ino poduzhenje ljudi shiveli«

Izraz 'duhoven' je pravzaprav samostalnik; v SSKJ ima oznako 'starinsko'. Sedaj se večinoma uporablja nadaljnja izpeljanka 'duhovnik'. Sem sem ga uvrstila zato, ker mislim, da ima pridevniški izvor, vidna pa je tudi pridevniška oblika. Menim, da je prav zaradi tega prišlo v jeziku do zadrege in zato do nadaljnje izpeljave s tipičnim samostalniškim obrazilom. Tako je bila beseda jasneje uvrščena med samostalnike.

sončen — »Prelepo zvetijo nam roshize tri:
 Nedolshno fti lilja deklizam;
 Viola po fhteno fti shenam zveti,
 Poboshno fti fonzhna udovam«

Pridevnik 'sončen' pomeni v tem primeru 'sončno rožo', torej sončnico. Danes poznamo besedo le v samostalniško izpeljani obliki, Slomšek pa je namesto nje uporabil substantivirani pridevnik.

Pripona -ski/-ški

Naslednja skupina pridevnikov iz analiziranega gradiva, ki po frekvenci sledi najštevilnejši, združuje pridevnike, tvorjene z obrazilom -ski.

Za to obrazilo pravi Bajec: »V slov. je formant -ъskъ posplošil določno obliko. Ponajveč se dodaja samostalnikom, vendar tudi tvorbe iz pridevnikov, prislovov in sintaktičnih zvez niso redke. Dodaja se osnovam brez sklanjatvene pripone. Ako po izpadu polglasnika ne nastane težko izgovorljiva konzonantska skupina, ne pride do glasoslovnih sprememb v končniškem delu (. . .). Kadar po izpadu polglasnika nastane težko izgovorljiva soglasniška skupina, si jo jezik olajša tako, da vstavlja sekundarni polglasnik (. . .). Kjer je pred obrazilom -ъski stal velar, se je spremenil v šumnik. Po izpadu polglasnika je prišlo do asimilacije, tako da se je zveneči šumnik prilagodil nezvenečemu s, le-tega pa prienačil v šumnik. Tako -čski > -čki, -žski > -ški, jezik je torej dobil tri različice formanta: -čki, -ški in -ski.« (str. 62, 63, 64)

Pri Slomšku je ta pripona realizirana le v dveh variantah: -ski in -ški. Različica -čki je novejša tvorba, ki danes izpodriva ostali dve, kjer je možnosti več, npr. kmetiški: kmetski: kmečki.

V obravnavanem gradivu je 143 primerov pridevnikov s to pripono ali 15,9 %.

Pridevniki, tvorjeni s pripono -ski, se večinoma ujemajo s sodobnim stanjem v knjižnem jeziku. Tvorjeni so po istih zakonitostih, ki veljajo še danes, zlasti kar se tiče glasoslovnih sprememb. Nekaj primerov:

zakon + ski > zakonski — »Tako je molituv v Jake ne frezhne sakon/ke shene nar bolji prijatelza«

mož + ski > moški — »Ti fi po fvetna, kadar ji fhe fh mo fhkimu fpolu dopa fti«

lah + ski > laški — »S. Agata, alj Ajta, je imela v Siziliji na La fhkim shlahne ino bogate f tari fhe«

mladenč + ski > mladenški — »Ravno fe je Teofilij s fvojimi tovar fha mi od tega sanizhливо pogovarjal, kar mu je Ratija obljudila, ino she angelj v mladen fhki podobi k njemu pride«

vdov + ski > vdovski — »Trojno je du fhno oblazhilo zhi fto fti: prvo devi fhko, drugo sakon fko ino tretje vdov fko«

gospod + ski > gosposki — ». . . lepo je, zhe fe hzhere imenitniga, go fpo f kiga fta na ponishno no fijo«

Slomškova tvorba pa se delno razlikuje v uporabi podstav za te pridevnike. Omenila sem že pridevnika, ki imata po dve varianti. To sta pridevnika 'mlinski' in 'kmetiški'. Prvemu je Slomšek v oklepaju dodal drugo varianto:

»Gorjej pa taji [tim, ki pohuj]hanje delajo; bolj]hi, de bi je jim *mlin]ki (malen]ki) kamen* sa vrat obe]il, ino je v dno morja potopili«

Domnevala sem, da je vsaj en izraz narečen, zato sem besedi poiskala v SSKJ. Vendar ima tam beseda 'malin' oznako 'starinsko'. Pogledala sem še v Pleteršnikov slovar, kjer pa je pri obeh besedah navedeno, kdo ju je zapisal (nekaj avtorjev je istih, npr. Cigale, Janežič). Pri izrazu 'malin' je dodano še, da se uporablja na Kranjskem in Primorskem. Torej se je najbrž 'malin' uporabljal bolj na zahodu, 'mlin' pa bolj na vzhodu Slovenije. V knjižnem jeziku raba verjetno še ni bila ustaljena.

Drugi pridevnik pa Slomšek zapisuje enkrat tako, drugič drugače:

»Poboshna Armela je imela *kmeti]fhke*, to de brumne *]tari]he*«

»Po nozhi je]kerbno sapiraj, ino ne pezhaj je s'nobenim, naj ima go]po]sko alj *kmetov]ko fuknjo*«

V tem primeru je pridevnik izpeljan vsakič iz drugačne podstave: *kmetiški* < *kmetič* + *ski*; *kmetovski* < *kmetov* + *ski*. Obe podstavi sta že sami izpeljani, vendar imata različen pomen: *kmetič* < *kmet* + *ič* je pomanjševalnica besede 'kmet'; *kmetov* < *kmet* + *ov* pa je svojilni pridevnik.

Današnji jezikovni zavesti je najbližji izraz 'kmečki', morda še 'kmetški', medtem ko 'kmetiški' in 'kmetovski' zvenita že skoraj starinsko, ker ju redko uporabljamo.

Drugače je tvorjen tudi pridevnik 'švedovski', in sicer je izpeljan iz podstave, ki je tudi sama izpeljana: *šved* + *ov* + *ski*. Podstava je zopet svojilni pridevnik (kakor pri 'kmetovski'). Danes izpeljujemo ta pridevnik neposredno iz podstave 'šved' z ohranjenim dentalom: švedski. Slomškov primer:

»Na *Shvedkov]kim* je bila] Brigita rojena«

Z današnjega stališča je starinska raba pripone *-ski* v pridevniku 'duhovski':

»Opominajte je med]eboj s']p]almi, s'hvalnimi ino *duhov]kimi pe]mi*«

V sodobnem knjižnem jeziku tvorimo ta pridevnik s pripono *-dn*: *duhoven*; v tem primeru bi bilo 'z duhovnimi pesmimi'. Poznamo pa tudi pridevnik s pripono *-ski*, vendar je tvorjen iz izpeljane podstave in ima drugačen pomen: *duhovniški* < *duh* + *ov* + *nik* + *ski*.

Tudi pridevnik 'siromaški' se danes pogosteje tvori s pripono *-dn* (siromašen), a se uporablja tudi 'siromaški' kakor pri Slomšku:

»... gerdo ino ne]podobno je, kedar je deklizhi *]roma]hkih*, *kmetov]kih ljudi* napihujejo ino po go]po]sko no]fijo«

Vsi pridevniki, tvorjeni s pripono *-ski*, so slovenski, izjema je le popačenka 'klafarski'. Slomšek jo zapisuje enkrat 'klafarski', drugič 'klaferski':

»Ti]i po]vetna, zhe raj]hi poje]h *klafar]ke*, kakor pa]vete *pe]me*«

»Pleparze alj *klafer]ke pe]me*]o goljufno petje«

Pridevnik je izpeljan iz popačenke 'klafar', te pa iz 'klafa', kar po Pleteršniku pomeni 'burka, kvanta'. Torej bi se ta pridevnik v slovenščini glasil 'kvantaški'.

Pridevniki na *-ski* se zelo radi substantivirajo. Največ substantiviranih pridevnikov je ravno iz te skupine. Primeri:

- zakonski — »Kaj pomaga *sakon/kim* [he toljko premoshenja, ako jim malopridni otrozi veliko shalo]ti napravljajo«
- koroški — »Posidala je s' [vojim premoshenjam v' Kerzi na *Korofhkim lep klo]htar«*
- štajarski — »Blaga Hema je bila na Pil]htanji v' [podnim *Stajar/fkim* doma«
- krajski — »Njeni bogati ino imenitni [tari]hi [o po Koro]hkim, *Krajn/fkim* ino Stajar]kim veliko gradov imeli«
- laški — »S. Agata, alj Ajta, je imela v' Siziliji na *La]fhkim* shlahne ino bogate [tari]he«
- švedovski — »Na *Shvedov/fkim* je bila J. Brigita rojena«

Pripona -ski izraža različne pomene. Po Bajcu se v stsl. delajo s tem forman-
tom predvsem pridevniki iz lastnih imen (za dežele, kraje, prebivalce); pomenijo
torej pripadnost in izvor. Drugi pomen pripone -ski je kolektivna (splošna) svojina
oziroma pripadnost kolektivu, npr.:

- keršanski — »Zhi]te devize [o drushize angelov, ino zvet *ker]han]ke zerkve«*
- angelski — »Ozhe nebe]hki je dal zhloveku lepo *angel]ko oblazhilo* nedolshno]ti«
- deklški — »Ponishno]t je [veta dolina devi]hkiga [erza, v' kateri nar gor]hi roshi-
ze *dekli]hkih zhedno]t ra]tejo«*
- človeški — Kdor [am per [ebi mi]li: kdo me vidi? krog mene je temno . . . , on gle-
da le na *zhlove]hke ozhi«*
- ženski — »Po zelim [veti sdaj njeno ime [lovi; naj jo ve] *shen]ki rod zhe]ti*, ino po-
[nema njen [vet isgled«

V obeh primerih se za podstavo uporabi samostalnik. Lahko pa se s pripono
-ski izpelje pridevnik tudi iz pridevnika ali sintaktične skupine, vendar za to v gra-
divu ni primerov.

Pripona -ji

Le dva različna pridevnika tvorita naslednjo skupino z obrazilom -ji. Ker je
delo religioznega značaja, je razumljivo, da se velikokrat oziroma največkrat poja-
vi pridevnik 'božji'.

Pripona -ji je zastopana s šestdesetimi primeri oziroma 6,7 %. Po Bajcu se s to pri-
pono od imen za žive stvari delajo svojilni pridevniki, nadomeščajo torej genitiv.
Sem sodi tudi pridevnik 'božji' iz gradiva. Nekaj primerov s kontekstom:

»Le tam, ker je [trah *boshji* doma, tudi *shegen boshji* prebiva«

»V]e, kar dobriga ima]h, je *boshji dar«*

»Blagor du]ham, ki *be]edo boshjo* sve]to po]lu]hajo«

»Zel [vet je *boshji vert«*

»Ti ji po]vetna, zhe . . . [lushbo *boshjo* mudi]h«

». . . [veta [amota je *prijatelza boshja«*

»V'tovar]hiji bila je *boshja hvala* njeno ve]elje«

»S. Ana je porodila . . . Marijo, isvoljeno mater *boshjiga Sina«*

Največkrat se v tekstu pojavijo stalne besedne zveze s tem pridevnikom, npr.:
strah božji, božji žegen, božja milost, božja beseda, božji dar, božja volja, božji

pot. Nekatere od teh zvez imajo metaforični pomen, kakor: božja hiša = cerkev, svetišče; božja služba = maša; božja pot = romanje ipd. Ustalile so se v stoletjih rabe.

Svojljni pridevniki iz imen za živa bitja so po Bajcu največ v rabi od živalskih imen in je danes formant -ji sploh samo tu produktiven. »Krščansko devišstvo« vsebinsko pač ni takega značaja, da bi moglo biti v njem veliko živalskih imen in njihovih izvedenk. V analiziranem delu se tako pojavi le enkrat, vendar pa nima svojilnega pomena, ampak izraža podobnost:

»V[mileni Jesu] opomina [voje vuzhenze ino vuzhenke, naj je po]jebno ti[ti]h goljufnih prerokov varjejo, ki pridejo v'prijasnim *ovzhjim oblazhili*«

O pomenu pripone -ji pravi Bajec: »Če dajejo v današnji slovenščini obrazila -ov, -ev, -in pomen singularne svojine, -ski pluralne svojine, -ast podobnosti in -žn neke zveze, odvisnosti, potem je formant -ji znotraj tega četverokotnika, zdaj bliže enemu, zdaj drugemu oglišču.« (str. 10) Na žalost je v gradivu premalo pridevnikov s pripono -ji, da bi lahko to ugotovitev potrdila na konkretnih primerih.

Pripona -en

Pridevniki z obrazilom -en so po izvoru skoraj vsi deležniki. So relativno številni, skupaj jih je 58 ali 6,4 %.

Bajec pravi o nastanku obrazila -en takole: »Obrazilo -no se rabi kakor -to za tvorbo glagolskih pridevnikov, trpnih deležnikov preteklega časa: dan, znan; s tematskim vokalom pleten, rečen in od tod se je abstrahirala končnica -en.« (str. 27)

V analiziranem gradivu so glagolski skoraj vsi pridevniki. Za ilustracijo navajam nekatere od njih:

izvoljen (< izvoliti) — »... nedolžno njeno [erze je *isvoljen* Jesu]ov tron«

zapušen (< zapustiti) — V' [redi med vbogim [rotami in *sapu]henim vdovami* je bilo nje nar vezho ve]felje«

oblečen (< obleči) — »Sramoshliva dekliza [e pohlevno no]fi, v]felej po]hteno *oblezhena* med ljudi gre«

obljubljen (< obljubiti) — »S. Ana je bila imenitne shlahte kralja Davida, v'*obljubljeni desheli* rojena«

obložen (< obložiti) — »Pridite k'meni v]i, ki terpite, ino [te *oblosheni*, ino jes va] bom poshivel«

sneden (< snesti) — »Deklica, ki je bila v'devi]tvi med [vojim tovar]hizami, kar je [vetla lilija med roshami, je v'nezhi]to]ti kakor od zherva [neden *zvet*«

Že Bajec ugotavlja, da je cela vrsta deležnikov na -n sploh izgubila prvotni participialni pomen in dobila pridevniškega, dosti pa jih je v prehodnem stanju. Taki so tudi naslednji pridevniki iz te skupine:

usmiljen — »Vuzhi je od mene, pravi v'*mileni Jesu]*, kako [im krotek ino ponishniga [erza]«

»Bila je [kerbna go]podinja sa [vojo hi]ho, pa tudi v'*milena so]feda*«

posvečen — »Telo zhi]te devize je *po]vezhen tempel boshji*«

pleten — »Va]ha lepota ne bodi vunajna, v'*pletelih la]jih*... temuzh snotrajna«

Pri marsikaterem je zaznavna precejšnja pomenska oddaljitev kot npr. pri pridevniku 'neizrečen':

»Na te be fede [e je njena du fha *neisrezhene ljubesni k' Jesu]u vnela*«

Nekaterim se je ustrezni glagol že zgubil, tako tudi pridevniku 'pošten' < poštēnъ:

»Ne bo shlahniga fadja, ne pridnih ljudi, ako *po fhtenih fantov* ino dekelz ne bo«

»Vedno bodi zhi ftihi mi fel, *po fhteniga govorjenja* ino sadershanja«

»Peta fovrashniza devifhtva je rasvujsdana dobra volja v'*nepo fhtenih krajih*«

Glagolski pridevniki se radi substantivirajo. Tudi Slomšek uporablja take pridevnike v svojem tekstu:

izvoljen — »Kar je jifkala, je tudi najdla: med *isvoljenim'* vezhno shivljenje«

predpostavljen — »Sedma fovrashniza tvoja, dekelza, je gerda nepokor fhina [tarifham ino drugim pravizhnim *predpo fhtavenim*«

odraščēn — »... veliko mladih ljudi mi fli, de je le bogatih ino *odra fhenih* dolshnoft vbogim pomagati«

Razen dveh se vsi omenjeni pridevniki in še nekaj drugih ujema z današnjim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku. Starinsko zveni zadnji (odraščēn), ki bi ga danes verjetneje zapisali 'odrasel', posebno še v substantivni funkciji.

Drugačen izraz bi uporabili tudi v naslednjem primeru:

»Zhe fe deviza omoshi, ne gre fhi, ker je to *perpu fheno*«

Tu bi pridevnik 'perpušen' zamenjali z 'dovoljen'. Vendar pa sta v obeh primerih možna tudi omenjena pridevnika.

Ne ujema pa se Slomškova raba v naslednjih primerih:

a) prenasiten — »Kakor oblaki fonze sakrivajo, tako *prena fiten trebuh* du fho temni«

Pridevnik 'prenasiten' bi moral biti izpeljan z glasovno spremembo pred pripono, torej 'prenasičen', saj Slomškova oblika tu pomensko ne ustreza (prenasiten = tisti, ki preveč nasiti; prenasičen = tisti, ki se je ali so ga preveč nasitili). Ustrezna bi bila tudi oblika 'presit', čeprav se pomensko ne pokriva povsem s prvo.

b) potolažen — »... je fvojimu duhovnimu o fkerbniku fvetimu Krisogonu pi fjala ... ga je sa fvet ino *potolashen nauk* profila«

Pridevnik 'potolažen' je sicer oblikovno in besedotvorno pravilen vendar je napačno uporabljen. Potolažen je tisti, ki so ga potolažili (pasiven pomen), zato bi morala biti v tem primeru oblika 'tolažljiv' ali 'tolažeč' (aktiven pomen).

c) neizrečen — že omenjena zveza 'neizrečena ljubezen' je prav tako napačno uporabljena. Pridevnik bi moral biti izpeljan s pripono -ljiv, ki daje aktiven pomen, torej bi se glasil 'neizrekljiv' (ki se ne da izreči).

Razen iz glagolov se s formantom -en izpeljujejo pridevniki tudi iz samostalnikov. Slomšek zapiše dva taka pridevnika, od katerih prvi pomeni snov, drugi pa splošno lastnino:

prsten — »Velik saklad imamo ... , pa v' flabih *per ftenih po fodah*«

cerkven — »... je zerkvam po me ftihi ino ve fih lepe, drage *zerkvene rezhi* vbogajme dajala«

Pripona -n

Številna je tudi skupina pridevnikov, ki so vsi izpeljani iz glagolov z obrazilom -n. To so pravzaprav trpni deležniki preteklega časa, ki pa so svoj prvotni, deležniški pomen večinoma že izgubili in dobili pridevniškega. V gradivu jih je 4,9%.

Vseh enaindvajset različnih pridevnikov se oblikovno povsem ujema s sodobnim knjižnim jezikom. Četudi raba morda še ni bila ustaljena, Slomšek pri teh pridevnikih ni mogel imeti kakšnih večjih besedotvornih problemov, saj je izpeljava s pripono -n iz glagolov zelo enostavna, posebno še pri pridevnikih, ki so izpeljani iz nedoločniške osnove. Nekaj primerov:

zapelja(ti) + n > zapeljan — »... plešalzu sa plazhilo *sapeljana dekelza* [vojo devijhtvo da«

križa(ti) + n > križan — »V [vojim dejetim leti je [li[hala enkrat od bridkiga terpenja Jesu[oviga tako lepo predgvati, de je od te dobe *krishaniga Jesu[fa* vedno pred ozhmi imela«

prepovedan — »Tretji prijatelj tvoj, dekliza mlada, je [vet po[st, [kerben ozhe potrebne sdershno[ti od *prepovedanih, [hkodljivih rezhi*«

izveličan — »Tako lahko je zhlovek v v[akim [tani [rezhen ino *isvelizhan*«

vdan — »Napuh je greha sazhetik, ino kdor mu je *vdan*, napravi veliko gnu[obe«

zdivjan — »*Sdivjan* ozhe shene [vojo la[tno hzhher pred neverniga [odnika«

zapisan — »... premi[hljajte *sapifane nauke*«

Zanimiva je pomenska raba pridevnika 'pisan'. Nobenkoli ni zapisan v navadnem pomenu:

»Na pa[hi je imela lep *pi[an zha[* moliti«

V besedni zvezi 'pisan čas' ima pridevnik ekspresivno funkcijo, pomeni pa 'veliko časa'. V drugem primeru pomen ni čisto jasen:

»O preljuba dekliza, katire devijhki zvet [he ni nezhi[stofti kushen veter omamil, beshi pred *sapelivo[stj*o, kakor pred *pi[anoj kazhoj*«

Tu lahko 'pisan' pomeni 'različnih barv', lahko pa ima slabšalni pomen, kakor npr. v besedni zvezi 'pisana mati' (mačeha) ali tudi 'pisano gledati'.

Več pomenskih odtenkov ima pridevnik 'štiman'. To je tudi edina popačenka v tej skupini.

»Ne posheljaj gisdovih alj *fhimanih oblazhi*«

- V tem primeru pomeni pridevnik 'sijajen, razkošen'.

»Vi[oke [mreke viharji poderajo, *fhimane deklize* pa *sapelivzi* v ne[rezho [pravljajo«

Tu je pridevnik uporabljen v pomenu 'prevzet, ošaben'. Pleteršnik prevaja besedo 'štimanost' s Hoffart, kar pomeni 'gizdavost, napuh'. Od kod sama beseda 'štimanost', Pleteršnik ne navaja, tudi druge je nisem zasledila.

Tudi med pridevniki na -n najdemo substantivirane primere:

»*Sapelivzi* [o nezhi[stnizi le tak dolgo sve[ti, dokler je zvetja kaj: naj vboga *sapeljana* ob po[htenje pride ... [he ne pogledajo vezh sa njoj«

Pripona -ov/-ev

Zaradi razumljivo pogostega uporabljanja imena Jezus in njegovega svojilnega pridevnika Jezusov je relativno veliko pridevnikov z obrazilom -ov/-ev: vseh je 35 ali 3,9 %.

Vseh sedem pridevnikov z obrazilom -ov/-ev (o pridevniku gizdov bom govorila posebej) se popolnoma ujema s sodobnim knjižnim jezikom. Večinoma imajo svojilni pomen, saj je to v slovenskem jeziku osnovna in najvažnejša pomenska funkcija pripone -ov. Nekaj primerov:

Jezusov — »Serzhno je [topila pred neverniga [odnika, je prizhala [veto *Jesufovo vero*«

»Sa to, ker je is mladiga sve[to Bogu [lushila . . . je *serzhnoft Jesufova v'njej prebivala*«

»Na [hi grehi tudi ponovljajo po duhov[ko *Jesufove rane*«

»Kdo me bo lozhil *ljubesni Jesufove?*«

»Zhe ravno vezh *nevesta Jesufova* biti ne more[h, [aj njegova sve[ta dekla bodi«

gospodov — »Deviza mi [li na to, kar je *Gospodoviga*« »Boshji volji vdana je bila v [rezhi ino ne [rezhi; ponishna *dekla Gospodova* tudi pred krisham [vojiga la [tigna Sina«

očetov — ». . . pro[hnje *ozhetove*, ino materne [olse sa otroke pred Bogam ni [o sa [tonj«

Kristusov — »Nar pogoje ino nar raj [hi je [. Brigita *Kristufovo terplenje* tudi per [vojim delu premi [hlovala«

Slomšek upošteva tudi glasovne spremembe:

kraljev — »Imela je bogabojezhe ino imenitne [tari [he, ki [o bili *kraljeviga rodu*«

Za pridevnik 'jutrov' v zvezi 'jutrova dežela' pravi Bajec, da gre za personifikacijo. Slomšek je pridevnik uporabil substantivirano, pomeni pa Bližnji oziroma Srednji vzhod:

»Ozhe [. Barbare je bil v'Nikodemiji, v'velikim me [ti na *jutrovim* mogozhen ino imeniten me [tlan«

Edini problem v tej skupini pridevnikov je z besedotvornega stališča pridevnik 'gizdov'. Tega zapisuje Slomšek v obeh oblikah: dvakrat s pripono -ov (gizdov) in dvakrat pravilno s pripono -av (gizdav). Za takšno stanje je možnih več razlag: da raba ni bila ustaljena, da je ena oblika narečna, zelo verjetno pa je tudi, da gre pri obliki 'gizdov' le za napako v tisku. Ker se je ta oblika pojavila dvakrat, sem jo kljub pomislekom uvrstila k pridevnikom z obrazilom -ov. Primera:

»*Gisdovo*, o [habno alj prevsetno *oblazhilo* je nedolshnim du [ham na [tava peklen [kiga [ovrashnika«

»Ne posheljuy *gisdovih* alj [htimanih *oblazhil*«

Seveda se pomen tega pridevnika ne ujema s pomenom ostalih pridevnikov z obrazilom -ov.

Za pomen pripone -ov pravi Bajec, da v balto-slovanščini ni dajala posesivnega pomena in da ji moramo tudi za prvotno slovenščino prisoditi najprej pomen podobnosti, snovi in pripadnosti. Sele pozneje se je razvil posesivni pomen, to se pravi, da je pridevnik pri živih stvareh prevzel vlogo genitiva singulara. Pripona

-ov je postopoma dobivala čedalje več posesivne ekskluzivnosti, zato so se začele neposesivne tvorbe s tem formantom deloma izgubljati, deloma spreminjati z dodajanjem nadaljnjih pripon.

Poleg svojilnega pomena ima v sodobni slovenščini pripona -ov tudi snovni pomen, tako izvedenke iz rastlinskih imen, iz tujih imen za blago, pa tudi iz samih snovnih imen. Imamo pa tudi primere, v katerih se raba upira »pravilu« — med njimi so tudi personifikacije, kakor v našem primeru pridevnik 'jutrov'.

Pripona -eč/ -oč

Med pridevnike lahko štejemo tudi sedanjiške tvorne deležnike. V Slomškovem besedilu jih je 20 ali 2,2%. Tvorijo se s pripono -oč ali -eč.

Med deležniškimi pridevniki na -oč/ -eč so večinoma taki, ki se ujemajo s sodobnim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku, nekaj pa je tudi bolj zanimivih tvorb, po obliki in uporabi.

Popolnoma se z današnjim stanjem na primer ujemajo naslednji pridevniki: cveteč — »Zel [vet je boshji vert, *zvetezhe dreve*/a v'njem [o mladi fantje ino dek-lize«

rudeč — »Lize, ki ga rudezhiza objide, kaj ne[ramniga [li]hati . . . bo dolgo lepo *rudezhe*«

rujoveč — »Bodite tresni, in zhujte, sakaj hudizh, va[h sopernik, okolj hodi, ka-kor *rujovezh lev*«

stoječ — »Kakor *stojezha voda* sagnije, . . . tako tudi devi[hko [erze [labi«

pričejoč — »Sa v[ako nedeljo najde[h v' *prizhejozhih bukvizah* shivljenje ene [vet-nize s'kratkim popi[ano«

vroč — »*Vrozhe folse* re[nizhne pokore bojo tvoje [erze omile« »Hitro bo pri[hlo *vrozhe poletje*«

goreč — »Druga prijatelza devi[hkiga [tana je *gorezha molituv*« »Od tega zha[ja je *bila* v[ja *gorezha* sa [veto Jesu[ovo vero«

V zadnjem primeru je pridevnik uporabljen v prenesenem oziroma pravem pridevniškem pomenu.

Poleg pridevnika 'vroč' zapiše Slomšek tudi obliko 'vreč'. Če ni morda tiskovna napaka, je to najverjetneje štajerska narečna oblika:

»*Vrezha* nezhi[ta *shelja*, gorezhimu ognju enaka, ne bo vga[nila, dokler v[je poshgano ne bo«

Pridevnik 'vidjoč' je čisto knjižna oblika, izpeljana iz tretje osebe množine glagola videti: vidijo + oč. Slomškov primer:

»Ozhe ino mati [o tvoji *vidjozhi angeli varhi*«

Uporaba pridevnika 'vidjoč' je tukaj napačna, saj ima ta oblika aktiven pomen, mišljeno pa je najbrž 'vidni angeli varhi', torej s pasivnim pomenom.

Zanimiva je raba pridevnika 'dereč'. V enem primeru je zapisan v zvezi, ki nam je razumljiva tudi danes:

»Prizhejzhe bukvice ker [han]kiga devijhtva . . . naj enokoljko pomagajo [aj] *derezh potok* [ovrashne nezhi]tjti sajesiti«

Za današnji jezikovni občutek pa je zelo nenavadna raba tega pridevnika v naslednjem primeru:

»Kakor nesvešta ovzhiza [vojga pa]tirja sapu[tiv]hi v' [tra]fšno pu[sh]avo sa *derezhim volkam* gre, ravno tako sapeljana nezhi[tn]iza sa [vojim sapelivzam hodi«

Besedna zveza 'dereč volk' je danes skorajda nerazumljiva, ker se ne zavedamo več osnovnega pomena glagola 'dreti', ki je 'razdirati, trgati'. Torej je dereč volk tisti, ki raztrga, razdre.

Vsi ti pridevniki so izpeljani iz glagolov. Nekateri imajo še deležniški pomen, npr. cveteč, žereč, rujoveč, dišeč ipd, drugi pa so se od tega pomena že čisto oddaljili in so postali pravi pridevniki: rudeč, vroč, goreč (v zvezi 'goreča molituv').

Pripona -ljiv

Nastanek pripone -ljiv je po Bajcu nejasen. Z njo se izpeljujejo pridevniki iz glagolov, pa tudi iz samostalnikov in pridevnikov. V Slomškovem besedilu jih je 20 ali 2,2%.

Slomšek torej uporabi osem različnih pridevnikov na -ljiv. Od tega ima prvi najbolj pogost pridevnik zapeljiv -lj- že v osnovi:

zapeljiv — »Kolkjo deviz je she *sapeliva pohvala* goljufnih perlisvavzov ob nedolshnojt [pravila«

»Nejrezhne jo mlade deklize, ki ji [he]jo *sapelivimu [vetu dopa]ti«*

»Deklizhov o[ma] [ovrashniza je ne]framno *sapelivo snanje«*

Vsi ostali pridevniki so izpeljani s pripono -ljiv, in sicer iz različnih podstav (glagolske, pridevniške in samostalniške). Iz samostalniške podstave je izpeljan pridevnik 'sramožljiv':

»*Sramoshlivo dekle* ne more ne [ramnih marnov po]luhati«

»S. Fina je bila dekliza saliga liza, pa [he] lep[h]iga nedolshniga [erza, ino] *sramoshlive* du[sh]e«

V tem primeru je podstava že sama izpeljana. Bajec še navaja tudi obliko 'sramljiv', kar je najbrž starejše. Izvedenke na -ljiv iz samostalnikov pomenijo, da beseda vsebuje tisto, kar izraža substantiv, včasih celo v obilici (po Bajcu). To potrjuje tudi naveden primer.

Če se obrazilo -ljiv dodaja pridevniku, se mu pomen ne spremeni:

čestitljiv — »Ti[sto] nozh [e] je v[sa] jezha o[svet]lila, ino *zhe[stitliv]* mosh, [am] [. Peter [e] ji perkashe«

»Po Krisogonovi *zhe[stitlivi] [smerti]* je Ana[stasja] tudi drugim muzhenikam ravno tako sve[sto] [lushila«

Glagolske izvedenke pomenijo, da kdo dela tisto, kar pravi osnovni glagol. Nekaj primerov:

pohujšljiv — »Zhe [e] pa hozhe[h] prav po[titi] . . . naj [e] po[ti] tvoj jesik, de prasnih alj *pohuj[h]livih marnov* ne govori«

škodljiv — »Nove *šhkodlive šhege* ſo sa deshelo nove vjime (nevrje)«

zapravljiv — »Ljudje trojno dazhjo alj daronjo imajo: pervo plazhujejo lenobi alj vtragljivoſti, drugo *sapravljivi gisdoſti* alj oferti«

Tudi pridevnik 'kradljiv' pomeni 'tisti, ki rad krade', zato mi Slomškova raba ni povsem razumljiva:

»Varuj *ſe kradlive ſladkarije* alj pojedizhnoſti«

Morda ima tu v mislih 'ukradene sladkarije', ker dalje pojasnjuje: »... ismika-ti ino pojedati, kar najdeſh ino kjer moreſh; to ſhkoduje sdravju ino poſhtenju«

Če je *moja domneva* pravilna, potem je Slomškova raba tega pridevnika napačna. Drugače pa je možno tudi, da je zveza zapisana v tem smislu, da sladkarije kradejo deklinško zdravje in poštenje.

Današnjemu jezikovnemu čutu je tuja tudi zveza 'zgrabljivi volki' v naslednjem primeru:

»Vſmileni Jeſuſ opomina ſvoje vuzhenze ino vuzhenke, naj ſe poſebno tiſtih goljufnih prerokov varjejo, ki pridejo v'prijasnim ovzhjim oblazhili, ſe nedolshne ino ljubesnive delajo, snotraj pa ſo *sgrabljivi volki*«

'Zgrabljiv' je izpeljan iz dovršnika 'zgrabití', v sodobnem knjižnem jeziku pa uporabljamo pridevnik iz samostalnika 'grabež': grabežljiv. Bajec poleg tega omenja še obliko iz nedovršnika 'grabljiv'.

Pripona -nji

V glavnem iz prislovov so tvorjeni pridevniki s pripono -nji. V skupino sem vključila tudi pridevnike, ki niso tvorjeni iz prislova in jih Bajec omenja pri pripo-ni -ji. Ker se moja delitev pridevnikov opira na oblikovne in besedotvorne značilnosti pridevnikov, obravnavam te pridevnike na tem mestu.

Skupno zapiše Slomšek pridevnike na -nji šestnajstkrat (1,8%). Vsi se ujemajo z današnjim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku (če odmislimo glasoslovne razlike, kot npr. 'vunajni' — danes 'zunanji'), le pridevnik 'pražnji' ima v SSKJ oznako 'starinsko'. V narečjih je raba še živa, pomeni pa 'prazničen, boljši'. Nekaj primerov pridevnikov, tvorjenih iz prislovov:

zadnji — »... ſvojih *sadnih* trideſet let je eniga shlahnika goſpodinila«

poslednji — »Njena *poſledna beſeda* je bila preſladko ime Jeſuſ«

spodnji — »Blaga Hema je bila na Pilſhtanji v' *ſpodnim Stajarſkim* doma«

bližnji — »Kedar ſo ſ. Genofeſi ſtariſhi odmerli, je ſhla v'blishno meſto Paris«

vunajni — »Vaſha lepota ne bodi *vunajna*, ... temuzh snotrajna«

znotrajni — »Ona je *snotrajni* boshji *glaf*, ki tebe opominja, kedar ſe v' greſhni nevarnoſti snajdeſh«

V zadnjem primeru je danes običajnejša uporaba pridevnika 'notranji', vendar je možna tudi oblika, kot jo je zapisal Slomšek.

Naslonitev na časovne prislove je pomensko dana tudi v primerih, kjer pridevnik sicer ni izpeljan iz prislova:

prihodnji — »*Prihodno nozh* po predigi je Brigita Jezuſa vidila«

pražnji — »Svoje dni [o shen]ke eno *prashno krilo* alj [ukn]jo sa zelo shivljenje imele«

Iz glagola je izpeljan pridevnik 'rešnji':

»On, ljubesnivi shenin tvoje du[he, se tebi v'pre]vetim *refhnim Telefi* vshivljati da«

V dveh primerih je pridevnik na -nji uporabljen tudi kot samostalnik, je torej substantiviran:

sedanji, prihodnji — »Terdno vem, de me ne bo [mert ne shivljenje, -ne *fedajno*, ne *prihodno* . . . , ne druga [tvar samogla lozhiti od ljubesni boshje«

Pripona -at

Samo dva pridevnika sta tvorjena s pripono -at (bogat, košat). Skupaj sta zapisana enajstkrat (1,2%).

Bajec meni, da je obrazilo -at nastalo tako, da je pristopil formant -to k a-jevski osnovi, na tvorbo pa so mogli vplivati tudi glagoli na -ati. O pomenu pridevnikov s to pripono pravi: »Iz samostalnikov izvedeni pridevniki pomenijo, da ima kdo tisto v velikem številu ali v obilni meri« (str. 51)

Tako pomeni pridevnik bogat 'z obilnim deležem':

»Jesu[Kri]stu[je *bogat* dovolj, pa tudi dober, tebe o[kerbeti«

»Njeni *bogati* ino imenitini [tari]hi [o . . . veliko gradov imeli«

»Kaj pomaga hzheram [he tako *bogata dota* alj erb[hina, zhe pa v'glavi potrebniga nauka ni«

»Kako hudo delajo [tari]hi, ako [voje [ine ino hzhere v'sakon per]ilijo, ino le na imenitne, *bogate prilike* alj [tane gledajo«

Drugi pridevnik — košat — pomeni 'bujnost':

». . . lenoba je *kofhata mati* v[jih pregreh«

Tudi pridevnik na -at se lahko substantivira:

». . . veliko mladih ljudi mi[li, de je le *bogatih* ino odra[henih dolshno]t vbo-gim pomagati«

Pripona -iv

Po frekvenci sledijo pridevniki s pripono -iv. Zanj pravi Bajec, da ni več tvor-na in obsega komaj osmino izvedenk, ostale so danes na -ljiv. Pa še tiste, ki so na -iv, so večinoma zastarele, narečne ali prevzete iz stsl. V analiziranem gradivu sem našla le tri pridevnike s to pripono (ljubezniv, červiv, lažniv) (10 primerov ali 1,1%).

Vsi trije pridevniki imajo takšno podobo kot v sodobnem knjižnem jeziku. Prva dva sta izpeljana iz samostalniške podstave:

ljubezniv — »Le v' *ljubesnivi sa]topno]ti* sakon[ka [rezha zveti«

»O moj Bog, kako [i ti *ljubesniv* . . . !«

»O]ma prijatelza tvoja je Marija prezhi]ta deviza, *ljubesniva mati* nedolshnih du[h«

červiv — »Esav je sa [kledzo kuhane lezhe veliko pravizo [vojiga pervorojen-
[tva predal, nezhi]tniza da veliko vezhi [rezho [vojiga devi]htva...
sa ne]ramno, kratko ino *zhervivo vefelje*«

Pridevnik 'lažniv' je izpeljan iz pridevnika 'lažen', ta pa iz samostalnika 'laž':

»*Lashniva* je lepota, ino prasna po]vetna zha]t«

V tem primeru se pomen pridevnika 'lažniv' pokriva s pomenom pridevnika 'la-
žen', morda je le nekoliko intenziviran.

Pripona -žk

Za pripono -žk pravi Bajec, da je ob glagolih skorajda še tvorna, zato imamo med slovenskimi pridevniki na -žk najrazličnejše tvorbe, od prastarih pa do čisto mladih in celo novoknjižnih. V obravnavanem gradivu so s to pripono tvorjeni štirje pridevniki (skupaj 9 ali 0,9%). Vsi so stari, celo iz praslovanščine.

Pridevniki, tvorjeni s pripono -žk, se v ničemer ne razlikujejo od stanja v so-
dobnem knjižnem jeziku. Navajam nekaj primerov s kontekstom:

sladek — »Dekelza, ki rada *fladke befede* po]lu]ha,]ama]ebe oglu]ha« »Ne]rez-
hne]o mlade deklize, ki ji]hejo sapelivimu]vetu dopa]ti, alj s']vojoj le-
potoj trupla, alj *s']ladkimi marnami*«

kratek — »Alj poterpeshlivo]t ji zha]no, *kratko terplenje* v'nebe]hko ve]elje pre-
meni«

bridek — »Enkrat je na polji *bridko martro* krisha ogledvala«

krotek — »Vuzhi]e od mene, pravi v]mileni Jesu], kako *jim krotek* ino ponishni-
ga]erza«
»... v]a ponishna in *krotka je bila*, ino poboshno shivela, kakor]o jo
bogabojezha mati] . Blanka vuzhili«

Za pomen pripone pravi Bajec na splošno za formant -ko, da »daje osnovni
pomen vrstne pripadnosti k tistemu, kar pove osnovno ime, izražati more torej
podobnost, manjšanje, slabšanje«. Nadalje pravi, da je praslovanščina ohranila v
obliki na -žk skupino adjektivov, ki označujejo kakovost. Ta pomen imajo tudi pri-
devniki iz Slomškovega teksta.

Pripona -žl

Štirje pridevniki (skupaj 9 ali 0,9%) so tvorjeni s pripono -žl. Prvotno so to pre-
tekli (opisni) deležniki in imajo glagolsko podstavo.

Pridevniki 'svetel', 'mrzel' in 'rahel' se ujemajo z današnjimi oblikami. Nekaj
primerov:

svetel — »Barbara je ... *svetlo luno*, svesde ponozhi, ino toljko lepih]tvari pre-
mi]hlovala«

»V'tej]kerbi]e njemu na nebi *svetel krish* perkasha«

mrzel — »On bo kosarz alj glash *mersle vode*, ki]e vbogim poda, enkrat lepo po-
plazhal«

rahel — »Sramoshlivo]t je *rahel zvet* devi]hkiga]tana«

Pridevnik 'iztekel' se danes glasi 'stekel', torej s krajšo varianto predpone:

»Dekle, katero rasbersdan gobez ima, je huj]hi, kakor *istekla sver*«

Pripona -ač

S pripono -ač je tvorjen le en pridevnik, ki se v tekstu pojavi sedemkrat (0,8%). To je pridevnik 'domač', izpeljan iz samostalniške podstave. Primeri:

- »Vzha fi je je prav borno oblekla, je fhla med fvoje *domazhe gofpe*«
- »Dekla, ki po nozhi is pod *domazhe ftrehe* hodi, . . . nikolj fe ji prida godilo ne bo«
- »Po fhteno dekle ne fme nikolj na plef, rasen v'prizho fvojih ftari fhov, alj po fhtenih predpoftavljenih na kaki *domazhi dobri volji*«

Pridevnik se rad substantivira:

- »Shalo ftno je sa go fpodinjo, zhe kruha prav fppezhi ne sna . . . ne fvojim *domazhim* sdrave kuhe napraviti«
- ». . . kako nevoljna fi pa ti, zhe tebi kdo tvojih *domazhih* kaj shaliga rezhe«

Pripona -ik

S pripono -ik se je podaljšal pridevnik 'veli'. V Slomškovem tekstu ga zasledimo štirikrat (0,4%). Nekaj primerov:

- »Od konja možno vdarjena je hudo sbolela, ino terpela *velike bolezhine*«
- »*Velika je bila* njena shalo ft«
- »Kedar je v'jutro sgodaj sakurila alj sanetila, ino is male ji fkre *velik ogenj* naredila, je djala fama per febi . . .«

Pripona -in

S pripono -in tvorimo edninske svojilne pridevnike iz ženskih imen. Taka sta tudi pridevnika Marijin, materin iz Slomškovega teksta, ki sta zapisana štirikrat (0,4%).

Pridevnika se razen v zapisovanju i-ja ujemata z današnjim knjižnim jezikom. Primeri:

- Marijin — »Ljubi jo ferzhno, ino bodi *Marijna* dobra *hzher*« »Srezhno je bilo *Marijno telo*, ki je no fילו Jesu fa«
- materin — ». . . profhnje ozhetove, ino materne folse sa otroke pred Bogam ni fo sa ftonj«

Pripona -ok

Tudi ta pripona se v besedilu pojavi štirikrat; z njo so izpeljani trije pridevniki (visok, globok, širok).

Vsi pridevniki so tvorjeni iz glagolske podstave in se ujemajo z današnjim stanjem. Pridevniki v kontekstu:

- visok — »Ne bodi *vi fokih mifel* savolj fvojih oblazhil«
»*Vifoke fmreke* viharji poderajo«
- globok— »V faka *hzher*, ki ozheta ino mater ne flufha, . . . febi *globoko jamo* ne f rezhe kople«
- širok— »Po boshjih potih, . . . v'neverni tovar fhiji hoditi, fe pravi po *fhroki ze fti* pogublenja letati«

Pripona -av

Pripona -av je pri izpeljavi uporabljena trikrat (gizdav, kervav) (0,3).

Oba pridevnika sta izpeljana iz samostalniške podstave. Pripona ima vsakokrat drugačen pomen. Pri pridevniku 'kervav' izraža obilnost:

»V je te *kervave rishe*, po mojim shvoti sapi j ane, tvoje terplenje prav shivo pokashejo, kako ji ti v'refnizi terpel«

O pridevniku 'gizdav' sem pisala že pri priponi -ov. Po Toporišičevi delitvi bi ga lahko uvrstila med naklonske pridevnike, in sicer izraža nagnjenost k čemu (v tem primeru k ošabnosti oziroma razkošju). Samostalnik 'gizda', iz katerega je pridevnik izpeljan, ima v SSKJ oznako 'starinsko'. Primera:

»*Gisdavo* (ofertno) *dekle* dušho pogublja«

»Neumne matere pogo jto nar vezhi ve j elje imajo, videti jvoje hzhere prav drago oblezhene; zelo natihim ozhetam jemljejo, de hzheram *gisdavo obleko* omi jhlujejo«

Pripona -it

Dvakrat je v besedilu zapisan pridevnik 'serdit' (0,2%), ki je iz samostalniške podstave izpeljan s pripono -it. O le-tej pravi Bajec, da daje isti pomen kakor -at (torej obilico), le da v manjši meri. Pridevnik v kontekstu:

»Sodnik vej *ferdit* . . . jo vkashe na tesavnizo raspeti«

»Ozhe J. Barbare je bil v'Nikodemiji . . . mogozen ino imeniten mejtlan, pa tudi *ferdit sovrashnik* jvete Jesu jove vere«

Pripona -ast

Pripono -ast uporabi Slomšek le enkrat (0,1%), in to pri pridevniku 'gizdast':

»Prihodno nozh je *gisdafti sheni* angelj perkashe«

Isti pridevnik izpelje Slomšek torej kar s tremi priponami (-ov, -av, in -ast), kar najbrž kaže na to, kakšne težave so imeli pisci v tistem obdobju, ko je bilo besedotvorje šele na začetku razvoja. Dvomim namreč, da se je Slomšek zavedal pomenke razlike pridevnikov 'gizdav' in 'gizdast' in je to zadnjo obliko zapisal namerano. Za izpeljavo pridevnikov je v Slomškovem tekstu skupaj uporabljenih 20 obrazil oziroma pripon. Za boljši pregled dodajam skupno preglednico vseh pripon s frekvenčnimi podatki in odstotki rabe pripon glede na celotno gradivo.

Pripona	Število primerov	Število različ. pridevnikov	Odstotek
-žn	442	96	49
-ski	143	36	15,9
-ji	60	2	6,7
-en	58	22	6,4
-n	43	21	4,9
-ov/-ev	35	8	3,9
-eč/-oč	20	12	2,2
-ljiv	20	8	2,2
-nji	16	10	1,8
-at	11	2	1,2

Pripona	Število primerov	Število različ. pridevnikov	Odstotek
-iv	10	3	1,1
-žk	9	4	0,9
-žl	9	4	0,9
-ač	7	1	0,8
-ik	4	1	0,4
-in	4	2	0,4
-ok	4	3	0,4
-av	3	2	0,3
-it	2	1	0,2
-ast	1	1	0,1
Skupaj	901	238	

B. ZLOŽENKE IN SKLOPI

Zloženske in sklopi so besede, ki so nastale z zlaganjem ali sklapljanjem dveh ali več besed v eno. O njih pravi Bajec v Besedotvorju: »Zdi se, da je bilo prvotno v zloženkah nekaj slovesnega, zato so se največ rabile za opisovanje v nevsakdanjem jeziku (verstvo, vražni tabu, poezija, imena ljudi v slovesni obliki). Razumljivo je, da se je pri Slovanih le malo tega moglo ohraniti. Slovanski jeziki imajo zmožnost komponiranja podedovano iz prajezika, čeprav morda nobeden od ohranjenih primerov ne sega v prajezik (. . .) Čeprav velja za vse slovanske ljudske govornice, da se rade izognejo kompoziciji s tem, da rabijo izpeljanke ali adjektivne opise, je vendar kompozicija eminentna potreba moderne kulture, ker pregnantno in jedrnato izraža pojme (saj smo tako prišli celo do kratic).« (str. 81)

1. Zloženske

Zlaganje je eden od besedotvornih načinov; Toporišič ga v Slovenski slovnici definira takole: »Večdelna govorna podstava se večinoma poveže z veznim samoglasnikom ali pa z imenovalniško končnico, kar nekončnemu delu podstave jemlje slovnične značilnosti; vezni samoglasnik je tudi tožilniški ali roditeljski; končnemu delu podstave je bodisi dodana pripona ali pa v njem nastopa oblika prvotne govorne podstave.« (str. 120) Temu opisu sledi natančen algoritem za tvorbo zloženk.

Pomen zloženske določimo s skladenjsko transformacijo, npr. 'radoveden' = 'tisti, ki rad ve'.

Slomškove pridevniške zloženske sem razdelila glede na vokal, ki povezuje oba dela zloženske.

a) v prvo skupino sodijo zloženske, pri katerih je vezniški vokal roditeljska končnica prvega dela zloženske (večinoma -a-).

Najpogostejša zloženska v tekstu je 'bogaboječ', to je 'tisti, ki se boji Boga'. Zložena je iz genitiva samostalnika 'bog' in deležnika glagola 'bati se'. V isti obliki je ohranjena še danes. Nekaj primerov s kontekstom:

»Po redkim hodi na boshji pot; ako le hozhe[h] jiti, s'*bogabojezhimi tovar[h]izami hodii*«

»Vboshna, pa *bogabojezha je bila*«

»Kakor hitro [e] je je rasdenilo, po[h]le po *bogabojezhiga meniha*«

Zloženska 'bogaljuben' je nastala iz samostalnika 'bog' in glagola 'ljubiti', in sicer najprej samostalnik 'bogaljub' in nato z nadaljnjo izpeljavo z obrazilom -žn pridevnik 'bogaljuben'. Domnevam, da je bila to prvotna oblika te zloženske. Kasneje se je občutek za sklon izgubil in vezni vokal, ki je tu roditeljski, se je zamenjal z -o-; tako se zloženska potem glasi 'bogoljub, bogoljuben'. Obe obliki pa imata isti pomen: 'tisti, ki ljubi Boga'. Slomšek je zapisal obe obliki; obe navajam kar na tem mestu:

»Od te dobe [e] je deviza Ev[stohija] [he] bolj nezhemerno[st]i varvala . . . ino je [voje] tiho *bogaljubno shivljenje* v Betlehemi bliso ja[elz] Jesu[oviga] roj[st]va [k]lenila«

»Podala [e] je med drushino *bogoljubnih deviz*«

Tudi naslednjo zloženko je Slomšek zapisal v prvotni obliki z roditeljskim veznim vokalom: 'vsigamogočni' (danes 'vsemogočen'). Uporabil jo je substantivirano, pomeni pa 'tisti, ki vse more':

»Sa to govori brumen Job: 'S'mojimi ozhmi Jim savejo naredil, de bi na drugi jpol zelo ne mišlil, sakaj kaki del bo imel Bog v'meni, ino kaki delesh Vjigamogočni'.«

Zloženke 'sadunosen' danes ne poznamo; domnevam, da je to kalk po nemški predlogi. Za to govori dejstvo, da v slovenščini ne govorimo, da 'drevo nosi sad', ampak ga 'rodi'. Torej bi se zloženka pravzaprav morala glasiti 'saduroden'. Obe obliki pa sta jezikovno zelo okorni, zato se je uveljavila preprosta in kratka oblika, tvorjena z izpeljavo: 'saden'. Slomškova oblika v kontekstu:

»Shalojtno je gledati . . . vert, kedar je . . . zvetje *fadunojniga drevja* mersel veter o fmodil«

b) v drugi skupini so le tri zloženke z veznim vokalom -o-

O zloženci 'bogoljuben' sem že govorila. Zanimivo zanjo je še to, da obstaja v samostalniški obliki ('bogoljub'), kar za drugi dve dobrodaren, trdovraten ne velja. Obliki 'dobrodar' in 'trdovrat' nam ne povesta ničesar. Vzrok je v tem, da so zloženke nastale iz različnih besednih vrst. Prva je iz samostalnika in glagola, drugi dve pa iz pridevnika in samostalnika.

Tako je zloženka 'dobrodaren' nastala iz besedne zveze 'dober dar'. Danes ne obstaja več (morda je to Slomškova novotvorba, ki pa se ni uveljavila). Glede na pomen imamo v sodobnem knjižnem jeziku dva podobna pridevnika: 'dobrodelen' in 'radodaren'. Oba sta pomensko in oblikovno ustrežnejša kot Slomškova oblika:

»Isgled *dobrodarne kriptjane*«

Današnja pridevnika omogočata natančnejše izražanje, poleg tega pa imata aktiven pomen, kar je v tej zvezi nujno (dobrodelen = ki dela dobro; radodaren = ki rad daruje).

Nasprotno pa je regularen pasivni pomen zložence 'trdovraten' (= ki ima trd vrat, to je 'neupogljiv, vztrajen, trmast'); nastala je iz zveze 'trd vrat', Slomšek pa jo je uporabil substantivirano: »*Terdovratnih* je tudi dolga pridiga ne prime«

2. Sklopi

Tudi sklapljanje je eden od besedotvornih postopkov, pri katerem pa enote večdelne govorne podstave enostavno sklopimo v novo besedo (po Toporišiču). Bajec pravi o sklopih takole: »Sklopi se sestavljajo iz vseh besednih vrst, samo če tvorijo sintaktično enoto. Nastajajo še vsak dan. Sestavni besedi se v govoru pogosto rabita druga poleg druge (groupe figé), s tem pride do določene pomenske tančine (velika noč, Rimska cesta, Marijini laski). Ko pride zaradi enotnega pojma do enotnega izgovora, se rado zgodi, da nastopi tudi en sam poudarek (. . .)«

Slomšek je v analiziranem tekstu uporabil dva sklopa (malopriden, vsakdanni). Nobeden od njiju sam po sebi ni sklop, to postane šele z nadaljnjo pridevniško izpeljavo.

Prvi sklop je adverbialen; nastal je iz sintaktične enote 'malo prida', ki pa sama še ni sklop. To postane, ko ji dodamo pridevniško obrazilo -*žn*. Primeri:

»Kaj pomaga sakonj^{skim} j^{he} toljko premoshenja, ako jim *malopridni otrozi* veliko shaloj^{ti} napravljajo«

»Drushini j^{lab} shivesh dajati, j^{ebi} pa bolj^{jhi} jedi kuhati, je *malopridna rasvada*«

»Nevarna je j^{laba} obhoja *s'malopridnimi fantami* ino deklizami she o belim dnevi alj dnu«

O sklopu 'vsakdanji' pravi Bajec: »V govoru je 'vsak dan' sintaktična enota, ni pa še sklop. Toda brž ko pristavimo pridevniško obrazilo -*nji*, imamo že sklop 'vsakdanji'. Tu naj omenim dejstvo, da se v današnjem jeziku, zlasti publicističnem, vse bolj izraža težnja, da bi zvezo 'vsak dan' obravnavali kot sklop (npr. 'naš vsakdan'). Nekateri se temu sicer odločno upirajo, a očitno brez uspeha. Naj navedem Slomškov primer:

»Poterpeshljivoj^{ti} je v'sakoni toljko potreba, koljkor *v/fakdanjga kruha*«

V obeh omenjenih sklopih lahko jasno vidimo osnovno značilnost sklopa, ki jo Bajec opredeli takole: »V sklopu (. . .) obdrže vsi sestavni deli svojo besedno funkcijo, postavljeni so tako rekoč drug poleg drugega in niso spojeni s posebnim izglasnim vokalom prvega dela.«

Osnovna razlika med sklopom in zloženko je, poleg prisotnosti ali odsotnosti veznega vokala, torej ta, da v sklopu vsi sestavni deli obdržijo svoj lastni pomen, medtem ko je zloženka »sestavljena iz dveh (ali več) besed, katerih samostojni pomen jezik še občuti, a vendar dajeta v zložitvi neki tretji, od sestavin različen pomen« (Bajec, str. 81). To potrjujejo tudi primeri iz Slomškovega teksta.

DRUGI DEL: RAZVRSTITEV PRIDEVNIKOV PO PODSTAVAH

V drugem delu naloge obravnavam pridevnike glede na izvor podstave.

Podstava tvorjenega pridevnika je lahko prost pridevnik (npr. ubog), lahko je deležnik, glagol (nedoločnik ali osebna glagolska oblika), samostalnik, pa tudi pri-slov. Od podstave je največkrat odvisen pomen pridevnika.

V obravnavanem gradivu so zastopane vse vrste podstav. Razdelila sem jih po besednih vrstah. V okviru ene besedne vrste, npr. pridevniške, obravnavam pridevnike po sufiksih (sufikse po abecedi). Samostalniške podstave nadalje delim na proste in zložene, npr. *zakon*-ski: *ajd*+*ov*-ski. Že v uvodu sem omenila, da imam v primeru, kjer bi lahko bil sestavljen tudi sufiks, za sestavljeno podstavo.

Glagolske podstave delim na tiste s pripono in na one brez predpone. Predpone ne- za zanikanje tu ne upoštevam; zanikane pridevnike pridružujem nezanimim.

Velikokrat je možnih več podstav, najpogosteje samostalniška in glagolska. V takih primerih sem se odločila za tisto, ki se mi je zdela bolj verjetna.

Samostalniška podstava

Samostalniška podstava je pri izpeljanih pridevnikih zelo pogosta. Iz nje so pridevniki tvorjeni z različnimi obrazili. Po Toporišiču imajo iz samostalnikov izpeljani pridevniki naslednje pomene: svojilnost oziroma pripadnost, povezanost s čim, snovnost, obilnost, bolezensko stanje, podobnost. Vsak od teh pomenov se lahko izraža z več različnimi priponami.

Iz samostalniške podstave so pridevniki izpeljani s 14 obrazili, torej skoraj z vsemi, kar jih pri Slomšku zasledimo. Zajemajo pa tudi več kot polovico vseh izpeljanih pridevnikov (70,3%). Razen redkih izjem se vse tvorjenke iz samostalniške podstave ujemajo z današnjim stanjem v knjižnem jeziku. Iz vsega tega lahko sklepamo, da je izpeljava pridevnikov iz samostalnikov najbolj pogosta, zelo stara in v prvi polovici 19. stoletja že dobro ustaljena.

Seveda pa je bilo v Slomškovem času pri besedotvorju še precej problemov, saj le-to ni bilo ustrezno normirano in tudi ne dovolj proučevano. Pisci so se tako mogli zanašati le na svoj jezikovni čut ter na poznavanje tradicije. Pri besedah, ki so bile v splošni rabi, problemov ni bilo, v zadrego pa so prišli, kadar je bil izraz nov ali ožje strokoven. Nekaj takšnih je tudi v Slomškovem tekstu. Večinoma sem jih obravnavala že pri sami izpeljavi, zato bom tu navedla le nekaj primerov:

- iz samostalnika 'devica' danes izpeljujemo pridevnik s pripono -ski, torej 'deviški'; pri Slomšku se glasi 'devičen' (devična ponižnost)
- samostalnik 'gizda' dobi pri Slomšku kar tri različne pripone za isti pomen: -av, -ov in -ast; pravilno je gizd + av.
- pridevnik 'duhovski' ima za podstavo samostalnik 'duh', ki je nato izpeljan s pripono -ov, torej 'duhov'. Temu dodaja Slomšek pripono -ski, kar pa ne ustreza. Pravilna je izpeljava s pripono -n: 'duhoven' (duhovne in ne duhovske pesmi). Ta oblika pri Slomšku sicer obstaja, a ima drugačen pomen (duhovnik).
- pridevnik 'švedovski' Slomšek brez potrebe izpelje iz zložene samostalniške podstave 'šved + ov'; danes se glasi 'švedski', izpeljan torej neposredno iz samostalnika 'Šved'. Izpeljava pri tem pridevniku je najbrž analogična po nekaterih drugih enozložnih samostalnikih (npr. vol, kmet).

Med pridevnike, izpeljane iz samostalniške podstave, sem uvrstila tudi nekaj takšnih, katerih podstava je pravzaprav sintaktična zveza predloga in samostalnika. To sem storila zaradi tega, ker je najvažnejši v zvezi samostalnik, ki tudi določa pomen pridevnika; predlog bi lahko v enem primeru celo opustili. Same po sebi to še tudi niso sestavljenke, to postanejo šele s pridevniško izpeljavo: perleten, pobožen, pohleven, popoten ipd. Njihov pomen je pogosto oddaljen od prvotne sintaktične zveze (npr. pohleven), določimo pa ga s transformacijo, npr.:

- popoten menih←menih, ki popotuje←menih, ki hodi po poti (poteh)
pobožna deklica←deklica po Bogu←deklica, ki se ravna po Bogu (božji volji)
posvetna čast←čast po svetu←čast, ki jo daje svet; lahko bi bilo tudi samo 'svetna čast'←čast sveta
posvetni ljudje←ljudje po svetu←ljudje, ki se ravna po svetu

V zadnjih dveh primerih vidimo, da pridevnik kljub isti obliki (isti podstavi in istemu obrazilu) nima enakega pomena. Ta je odvisen od konteksta.

S transformacijo lahko določimo pomen tudi ostalim pridevnikom. Nekaj primerov:

krvave riže←riže, polne krvi (z obilico krvi)

cerkvene reči←reči od cerkve←reči, ki so last cerkve

prstene posode←posode iz prsti←posode, ki so narejene iz prsti

časna sreča←sreča v času←sreča, ki je v času (je omejena, ni večna)

kužen veter←veter s kugo←veter, ki nosi kugo

miren kraj←kraj v miru←kraj, ki je v miru

mirno srce←srce z mirom←srce, ki ima mir

nedolžno Jagnje←Jagnje, ki ni dolžno←Jagnje, ki nima dolga

železni grebeni←grebeni iz železa←grebeni, ki so narejeni iz železa

Marijino telo←telo Marijino←telo od Marije

črvivo veselje←veselje s črvi←veselje, polno črvov

ljubezniva devica←devica, nagnjena k ljubezni

božji žegen←žegen Boga←žegen od Boga←žegen, ki ga daje Bog

(prijazno) ovčje oblačilo←oblačilo ovce←oblačilo, kot ga imajo ovce (metaforiziran pomen)

očetove prošnje←prošnje očeta←prošnje od očeta←prošnje, ki jih ima oče

deviški stan←stan device←stan, v katerem je devica

rimska deklica←deklica iz Rima←deklica, ki živi v Rimu

gosposka suknja←suknja gospoda←suknja od gospoda←suknja, ki jo ima (nosi) gospod

Iz primerov je razvidno, da pomen pridevnika največkrat določa podstava, poleg nje pa še kontekst (oziroma vsaj samostalnik, katerega pridevnik določa). Na podlagi transformacije bi lahko natančno določili pomenske skupine pridevnikov, kakor je to storila Ada Vidovič — Muha za nekakovostne pridevnike.

Samostalniške podstave so večinoma nezložene, zložene pa imajo za osnovo največkrat enozložen samostalnik, npr.: duh + ov - ∂n , ajd + ov + ski, kmet + ič + ski, šved + ov + ski, vol + ov + ski. Pri nekaterih drugih pa bi neposredna izpeljava dala neizgovorljiv soglasniški sklop in bi se moral vriniti polglasnik, npr.: pekl + (en) + ski.

Pridevniška podstava

Pridevnik je lahko izpeljan tudi iz prostega ali že izpeljanega pridevnika. Po Toporišiču izražajo take izpeljanke večjo ali manjšo mero lastnosti pridevnika iz podstave, poleg tega pa tudi splošno v primeri do posameznega. V Slomškovem besedilu je le nekaj takih pridevnikov.

Iz prostih pridevnikov so v Slomškovem besedilu izpeljani trije primeri: sovražni, vbožen, velik (< sovraž, vbog, veli). Samo pridevnik 'vbog' še obstaja v neizpeljani obliki, medtem ko sta se ostala dva dokončno podaljšala s formantom - ∂n oziroma -ik. Pridevniki, ki imajo za podstavo že izpeljan pridevnik, pa so:

častiten < častit + ∂n (častit < čast + it)

grozoviten < grozovit + ∂n (grozovit < groz + ov + it)

imeniten < imenit + ∂n

očiten < očit + ∂n

lažniv < laž ∂n + iv (laž ∂n < laž + ∂n)

častitljiv < častit + ljiv (častit < čast + it)

Zanje torej lahko rečemo, da so prvotno izpeljani iz samostalnika, vprašljiva sta le pridevnika imeniten in očiten: tu izvor ni jasen in bi bila potrebna globlja etimološka obravnava.

Razen dveh pridevnikov (častiten in grozoviten), ki sem ju obravnavala že v prvem delu, se vsi ujemajo z današnjimi oblikami v knjižnem jeziku. Omenjena pridevnika sta danes izpeljana naravnost iz samostalnikov 'čast' in 'groza' s pripomočniko -dn. Oblika 'častiten' je s pomenskega stališča neustrezna (častiten sedež: časten sedež), oblika 'grozoviten' pa je zastarela.

Tudi pridevnikom, izpeljanim iz pridevniške podstave, lahko določimo pomen s transformacijo. Pri teh pridevnikih za pomen ni odločilna podstava, saj nadaljnja izpeljava pridevnika, ki služi za podstavo, pomen le intenzivira, ne pa spremeni. Bistvena za pomen izpeljanega pridevnika je osnovna beseda, to pa je samostalni (razen pri prostih pridevnikih). Nekaj poskusov transformacije:

grozoviten oče←oče z grozo←oče, ki vzbuja grozo

grozovitna žalost←žalost kot groza←žalost, ki je tako velika kot groza

lažniva lepota←lepota z lažjo←lepota, ki vsebuje laž (ki laže)

častitljiv mož←mož s častjo←mož, ki vzbuja čast (spoštovanje) — ki ga častijo

Tudi ti primeri kažejo, da je za določanje pomena pridevnika vedno potreben kontekst.

Izpeljank iz pridevnikov ni veliko, najbrž zaradi tega, ker izpeljava večinoma sploh ni potrebna, saj razen izjemnih primerov ne prispeva nič novega k pomenu pridevnika.

Glagolska podstava

Izpeljanke iz glagola so druga velika skupina med pridevniki v Slomškovem tekstu. Za njihovo tvorbo je uporabljenih devet različnih obrazil, torej manj kot za tvorjenke iz samostalniške podstave. Ker so mnoge med njimi po izvoru pravzaprav deležniki, imajo tudi nekaj čisto tipičnih obrazil. To so zlasti -n, -oč/-eč, -en, -el, poleg teh pa še -ljiv, -dk, in -ok. Ti sufiksi so uporabljeni skoraj izključno za tvorbo iz glagolske podstave.

Pridevniki, ki so prvotno deležniškega izvora, imajo lahko deležniški pomen, včasih pa se od njega oddaljijo, npr. 'vroče solze' (prvotno 'vroč' = tak, ki vre), 'rudeče lice' ('rudeč' = tak, ki rdi). Ostale pridevniške izpeljanke iz glagolov lahko po Toporišču izražajo stanje oziroma proces, uporabnost ali namenjenost in naklonost (možnost, voljnost in nagnjenost k čemu). To pa je le splošna klasifikacija izpeljank iz glagola, saj je vsakokrat pomen pridevnika odvisen tudi od konteksta.

Izglagolski pridevniki lahko imajo predpono ali pa so brez nje, odvisno seveda od tega, ali so izpeljani iz glagola s ali brez predpone. Z uporabo različnih predpon se pomen glagola in kasnejšega izpeljanega pridevnika močno spreminja. Postopek dodajanja predpon imenujemo sestavljanje in je eden od besedotvornih postopkov v slovenskem jeziku. Tukaj sestavljanja ne obravnavam, ker je bilo izvedeno že pri glagolu samem, npr.: tolažiti→potolažiti, in je pridevnik izpeljan iz že sestavljenega glagola (potolažen).

Večjih odstopanj od današnje knjižne norme v slovenskem jeziku tudi med izglagolskimi pridevniki ne zasledimo. Omenjam nekaj izrazitejših, ki pa sem jih večinoma obravnavala tudi v prvem delu:

- a) med pridevniki iz brezpredpanskega glagola je tak le pridevnik 'vidjoč' (vidjoči angeli), ki je izpeljan iz tretje osebe množine namesto iz nedoločnika in je povrh tega tudi pomensko neustrezno rabljen, saj ima aktiven pomen.
- b) pridevnik 'prenasiten' ima za podstavo dovršno obliko glagola in bi se moral glasiti 'prenasičen', lahko pa tudi 'presit', odvisno od tega, kaj je Slomšek želel povedati (iz navedene oblike to ni popolnoma jasno).
- c) pridevnik 'odrašen' je izpeljan iz glagolske podstave 'odrasti' in je pravzaprav čisto ustrezen, le da se je v knjižnem jeziku do danes namesto tega uveljavila oblika 'odrasel', to je opisni deležnik istega glagola.
- d) neustrezno pa je izpeljan oziroma uporabljen pridevnik 'potolažen' (potolažen nauk), ker ima v tej zvezi pasiven pomen namesto aktivnega, kakor ga zveza zahteva. Izraz bi moral biti izpeljan iz brezpredpanskega glagola 'tolažiti' z deležniško pripono -eč ali pa s pripono -ljiv; tako bi bil pomensko ustrezen.
- e) pridevnik 'zgrabljiv' (zgrabljivi volki) je izpeljan iz dovršnika 'zgrabiti'; v sodobnem knjižnem jeziku izraza v tej obliki ne poznamo več, namesto nje ga uporabljamo pridevnik 'grabežljiv', ki je izpeljan iz samostalniške podstave.

Izglagolski pridevniki večinoma izražajo lastnost, ki je posledica hkratnega ali pa preteklega dogajanja, ter stanje po izvršenem dejanju. Bolj natančen pomen določamo pridevnikom s skladijsko transformacijo, upoštevajoč pridevnik v kontekstu. Nekaj primerov:

pleteni lasi←lasi, ki so jih pletli
 svetla luna←luna, ki sveti (ali jo osvetljujejo)
 križani Jezus←Jezus, ki so ga križali
 zdivjan oče←oče, ki je zdivjal
 cveteče drevesa←drevesa, ki cvetijo
 žareče železo←železo, ki žari
 goreč ogenj←ogenj, ki gori
 zapeljiva pohvala←pohvala, ki (rada) zapeljuje
 škodljive šege←šege, ki škodijo
 zapisani nauki←nauki, ki so jih zapisali

Podobno bi lahko izvedli transformacijo tudi za ostale pridevnike. Kakor jasno kažejo primeri, je pri izglagolskih pridevnikih rezultat transformacije vedno stavek, natančneje prilastkov odvisnik.

Deležniška podstava

Pridevnik je lahko izpeljan tudi iz deležnika; v vseh treh primerih iz Slomškovega teksta imajo pripono -dn (mogočen, prevzeten, skriven). O tem piše Bajec: »Deležniki so često postali pridevniki in to je jezik tudi na zunaj izrazil s tem, da jim je dodal ekspletivni formant -dn«. (str. 42) Tako se je torej pridevnik tudi oblikovno izenačil z drugimi pridevniki.

Nobeden od teh pridevnikov danes ne obstaja več v neizpeljani obliki (in v pridevniškem pomenu). Se Trubar je uporabljal obliko 'mogoč' (mogoči gospodje), kakor navaja Bajec; za ostali dve ni jasno, do kdaj sta bili v jeziku živi.

Tudi pri teh pridevnikih lahko izvedemo skladijsko transformacijo:

mogočen mestlan←mestlan, ki mu je mogoče←mestlan, ki (veliko) more
skrivna slada←slada skrivaj←slada, ki jo skrivajo
skriven kraj←kraj na skrivaj←kraj, ki je skrit (se ne vidi)

Zadnja dva primera zopet kažeta, da ima lahko pridevnik kljub isti obliki različčen pomen, kar pa na prvi pogled ni nujno vidno.

Prislovna podstava

Pri izpeljankah iz prislova se rabijo najbolj splošna obrazila: -nji, -ŕn, -ski ipd. Po vseh takih pridevnikih se večinoma vprašujemo s »kateri«, torej označujejo posebno vrsto.

Pri izpeljankah iz prislova ni s stališča sodobnega knjižnega jezika nobenih posebnosti ali neskladnosti. Vse se popolnoma ujemajo z današnjimi pridevniki. Tvorjene so s priponama -ŕn (ki je najbolj splošna in se dodaja vsem podstavam) in -nji, ki je tipična za izpeljavo iz prislova. Za njihov pomen je odločilna podstava, torej pomen prislova. Za večino lahko pomen natančneje določimo s transformacijo:

ponočno vesovanje←vesovanje ponoči←vesovanje, ki je (se dogaja) ponoči
ponočne ptice←ptice ponoči←ptice, ki bedijo (so aktivne) ponoči
bližno mesto←mesto blizu←mesto, ki je blizu
sedajni časi←časi sedaj←časi, ki so sedaj
v'spodnim Štajarskim←v Štajarskim spodaj←v Štajarskim, ki je spodaj
vunajna lepota←lepota vunaj←lepota, ki je vunaj
zadna ura←ura zad(aj)←ura, ki je zad(aj), nazadnje
znotrajni glas←glas znotraj←glas, ki je (govori) znotraj

Enako bi lahko pomen določili tudi za ostala dva pridevnika (nečimrn in poslednji), vendar podstava ni povsem jasna.

Iz primerov je razvidno, da so najpogosteje tvorjeni iz časovnega ali krajevnega prislova. To so sami najbolj splošni izrazi, ki označujejo najbolj tipična in pomembna razmerja; se pogosto uporabljajo, zato pri njihovi tvorbi ni bilo problemov.

Nemotivirani pridevniki

Za večino pridevnikov torej lahko določimo, iz kakšne podstave so tvorjeni. Vendar pa je med pridevniki s pripono -ŕn tudi precej takih, ki so z današnjega stališča nemotivirani, čeprav še čutimo, da so izpeljani. Njihova podstava je iz jezika izginila, verjetno že zelo zgodaj, kar kaže na to, da je izpeljava s pripono -ŕn precej stara (znana že v praslovanščini), s tem pa tudi omenjeni pridevniki. Pri vseh bi bila potrebna globlja etimološka obravnava. Na žalost Slovenci še nimamo svojega etimološkega slovarja, da bi jim lahko sama poiskala izvor. Ti pridevniki so: hvaležen, jasen, ošaben, prazen, prešeren, prijazen, prijeten, stanoviten, trezen.

TRETJI DEL: STOPNJEVANJE PRIDEVNIKA IN DOLOČNA OBLIKA

A. STOPNJEVANJE PRIDEVNIKA

V besedotvorni opis pridevnika pri Slomšku uvrščam tudi stopnjevanje pridevnika. Stopnjevanje je eden od načinov pregibanja v slovenskem jeziku in je na meji med oblikoslovjem in besedotvorjem. Večina slovnicarjev ga obravnava pri oblikoslovju (tako kot ostale pregibnostne vzorce), vendar se ga tudi pri besedotvorju ne morejo izogniti in ga vsaj omenijo (tako tudi Bajec in Toporišič). Vzrok, da ga sama vključujem v besedotvorni opis, je v tem, da je stopnjevanje bolj pomenska kakor oblikoslovna kategorija. Različne stopnje pridevnika namreč izražajo intenzivnost pridevnikovega pomena (npr. mlad — mlajši — najmlajši — zelo mlad — premlad itd.), ne vplivajo pa ne na ostale besede ne na skladnjo (kakor npr. sklanjatev). Poleg tega se pridevniške stopnje zlasti v knjižnem jeziku pogosto tvorijo z izpeljavo, in sicer s čisto določenimi obrazili (danes: -ji, -ši, -ejši). Že v uvodu pa sem tudi omenila, da nas Slomškove rešitve pri stopnjevanju zanimajo z dialektalne vidika.

Primere stopnjevanja pri Slomšku sem razdelila v dve osnovni skupini glede na to, kako so izražene stopnje pridevniškega pomena.

Dvostopenjsko ali elativno stopnjevanje

To je stopnjevanje, pri katerem se stopnje pridevniškega pomena izražajo s prislovom ali kako drugače. Načeloma določa absolutno značilnost pridevniške lastnosti (po Toporišiču). Slomšek ga je uporabil v štirih primerih, in sicer je pridevnik vedno tvorjen s predpono *pre-*, ki izraža preseganje navadne stopnje ali pa zelo veliko stopnjo pomena. Navajam primere v kontekstu:

preštiman — »Rekli so, da sa to ne govori, ker je *pre/htimana*«

preprost — »Rezhe ji ponishno *preprosto oblazhilo is/slezhi*«

presladek — »Njena po/sledna be/seda je bila *pre/fladko ime Jesu/s*«

Četrty pridevnik (prenasiten) sem zaradi posebnosti pri izpeljavi upoštevala že v prvem delu. Tam sem ga tudi navedla s kontekstom, zato ga tu ne navajam ponovno.

Trostopenjsko stopnjevanje ali komparacija

To stopnjevanje je relativno, ima pa tri oblike za različne stopnje: osnovnik, primernik in presežnik. Tvorijo se na dva načina, in sicer z obrazili ali pa s prislovom. To zadnje stopnjevanje imenujemo opisno.

a) Stopnjevanje z obrazili

Z obrazili stopnjujemo pogosteje rabljene kakovostne pridevnike. V sodobnem knjižnem jeziku tvorimo drugo stopnjo, to je primernik, s priponami -ši, -ji, in -ejši. Za presežnik dodamo še predpono *naj-*. Seveda pa distribucija obrazil pri Slomšku ni popolnoma enaka kot v sodobnem knjižnem jeziku.

S pripono -ji sta tvorjena primernika dveh pridevnikov. Raba pri pridevniku 'velik' je običajna:

- »*Vezhi nevarnoft* je po meftih ino gradih fvojo zhiftoft sɡubiti«
- »Velika je bila njena shaloft, pa fhe *vezhi* savupanje v'fvojga Boga«
- »Bog njima ni dal bogaftva, tudi ne veliko poſvetnih dobrot, alj *vezhi frezho* je njima odlozihl: dobriga otroka«

Pri pridevniku 'hud' pa je izpeljava s pripono -ji starinska. Slomšek jo uporabi enkrat, v drugem primeru pa zapiše sodobnejšo obliko s pripono -ši. Primer za izpeljavo z -ji:

- »*Hujiga greha* goſpodarji ino goſpodinje ne ftorijo, kakor zele dni po boshjih potih . . . hoditi«

Največkrat je za tvorbo primernika uporabljena pripon -ši, in sicer vedno pri enozložnih osnovah, kar je pravilo tudi za sodobni knjižni jezik. Izjema je le pridevnik 'dober' s primernikom 'boljši', vendar sta tu osnovi za osnovnik in primernik različni (supletivni). Vsi primeri se ujemajo z današnjim stanjem:

- lepši — »Bog je fvojo flushavnizo tudi s'velikim terplenjam objiſkal, de bi njej *lepſhi krono* v'nebeſih perpravil«
- »Bila je saliga liza, pa fhe *lepſhiga*, nedolshniga *ferza*«
- »Na Franzoſkim od bornih ftarſhov rojena, je bila sale poſtave, pa fhe *lepſhi duſhe*«.

V zadnjih dveh primerih je Slomšek primernik 'lepši' zapisal kot stopnjevanje pridevnika 'zal'. Torej sta tudi tu osnovi supletivni.

- gerši — » . . . *gerſhi* je duſha, *gerſhi* tudi obras« »Gerd, de ni *gerſhiga*, je pijanz, -alj fjedemkrat *gerſhi* je pijanka«
- boljši — »Drushini flab shivesh dajati, ſebi pa *boljſhi* jedi kuhati, je malopridna rasvada«

hujši — »Dekle, katero rasbersdan gobez ima, je *hujſhi*, kakor istekla sver«

Pripona -ejši je za izpeljavo uporabljena le enkrat: »S. Evlaliya, fhpanſka delkelza . . . je bila *mozhnejſhi* kakor vſe martre«

Pogosteje je Slomšek zapisal primernik s pripono -eji, ki v sodobnem jeziku ne obstaja več:

- čednejši — »*Zhednejši* ko je ſerze, lepſhi tudi lize«
- imenitnejši — » . . . pa veliko lepſhi ino *imenitnejši* je ftan deviſhki pred Bogam ino pred ljudmi«
- svetlejši — »Kdor ſam per ſebi miſli: kdo me vidi? krog mene je temno, . . . on gleda le na zhloveſhke ozhi, ino ne pomiſli, de fo boshje ozhi neisrezhenokrat *ſvetlejši* ko ſonze, ki vidijo vſe«

Tretjo stopnjo pridevniškega pomena (presežnik) Slomšek relativno dostikrat zapiše, kar je razumljivo, če pomislimo na pomenski značaj teksta. Zanj je namreč značilno črno-belo prikazovanje različnih pojavov in s tem označevanje le-teh kot zelo pozitivnih ali zelo negativnih. V izražanju oziroma obliki pomeni to precejšnjo uporabo superlativov, in to v obe smeri (pozitivno in negativno).

Najpogostejši med presežniki je pridevnik 'velik'. Navajam nekaj primerov:

- »... *nar vezhi nefrezha* je ta, zhe kdo [ovrashnike [voje sa prijatle ima«
- »... dobri otrozi [o [tari]hov *nar vezhi bogafstvo*, pa tudi [labi *nar vezhi nefrezha*«
- »*Nar vezhi vrednoft* per Bogu ino per ljudeh taji]ta dekliza ima, ki [ama ne ve, kaj velja«

Z današnjim stanjem se ujema tudi pridevnik 'nar dražji':

- »*Nar lep]hi tenzhiza* je, katero [ama naprede]h; *nar drashji rokavzi*, ki jih [ama naredi]h«

Pri presežniku 'nar bolji' je raba pripone starinska (primernik: boljši):

- »Tako je molituv v]ake ne]frezhne sakon]ke shene *nar bolji prijatelza*«

Prav tako je starinska oblika 'nar huji', kar sem omenila že pri primerniku. Tudi presežnik nima stalne oblike (dvakrat je zapisan 'nar huji', dvakrat pa 'nar hujši'). Primera s pripono -ji:

- »Devet *nar hujih fovrashnikov* ino [ovrashniz devijhkiga [tana«

- »Tako je nezhi]ta ljubesn v' *nar huje fovra]htvo* premeni«

Kakor primernik je tudi presežnik najpogosteje tvorjen s pripono -ši, in sicer večinoma od enozložnih osnov. Izjemi omenjam posebej.

Osnovnik pridevnika 'lep', ima kar dva presežnika: nar lepši in nar gorši. Zadnji je v sodobnem jeziku redko uporabljan, ker je zastarel. Nekaj primerov:

- »Ona je deviza bila, deviza rodila, ino je deviza o]tala, v]im deklizam *nar lep]hi isgled*«

- »To premi]hlovanje terplenja Jesu]oviga naj bo dekelzam *nar lep]hi ogledalo* alj]hpegel«

- »Deklizam *nar gor]hi le]ta* je zhedno]t]erza, *nar lep]hi oblazhilo* je krilo, ki ga [ame naredijo«

- »Ponishno]t je [veta dolina devijhkiga]erza, v' kateri *nar gor]hi roshize* deklifhkih zhedno]t ra]tejo«

S sodobnim stanjem v knjižnem jeziku se ujemajo tudi naslednji presežniki:

nar hujši — »Sapelivzov je poln ve]]vet, pa *nar huj]hi fo* hudobne shen]ke«

nar slabši — »Bila je med [vojimi]e]trami, kakor *nar slab]hi dekla*«

nar manjši — »In kedar je [voje po]vetne]kerbi poppravila,]e je ravno v'taji]ti klo]htar k'nonam podala, je med njimi kakor *nar manj]hi]e]tra* shi-vela«

Presežnik 'nar slajši' je sicer tvorjen s pripono -ši, vendar od dvozložne osnove 'sladek'. Najbrž zaradi tega izginja občutek za pravilnost in tako danes večkrat slišimo obliko 'najsladkejši' (še pogosteje pa seveda kar opisno stopnjevanje, torej 'najbolj sladek'). V knjižnem jeziku pa imamo tudi danes obliko 'slajši', saj se iz pridevnikov na -žk, -ok, -ak primerniki in presežniki večinoma tvorijo brez teh pripone (tako tudi težak — težji, visok — višji ipd.). Slomškov primer:

- »Ti]i moja *nar flaj]hi rado]t*«

Za presežnik 'nar borniši' od osnovnika 'boren' nisem čisto prepričana, da sodi v to skupino. Možnosti sta dve: da je oblika izpeljana s pripono -ši, med podstavo in pripono pa je vezni vokal -i-, ali pa je -iši le reducirana oblika pripone -ejši. Ta druga možnost se mi zdi verjetnejša, ker je osnova dvozložna. Vendar pa tega no-

ben podoben primer ne potrjuje, zato presežnik navajam kar na tem mestu. Primer:

»Alj ne le pridna, tudi pohlevna, ino s'v[im tako prijasna je bila, kakor bi bila med njimi *nar borni/fhi*«

Pripono —ejši uporabi Slomšek le enkrat:

»On vidi tvoje *nar fkrivnejfhi dela*«

Za presežnik 'nar žlahnej, menim, da je tvorjen s pripono -eji, ki pa je nato reducirana in ji tako odpade končni -i. Primera s kontekstom:

»Nedolshnoft je tvoja nar gorfhi lepota, in zhi[toft je tvoje *nar shlahnej blago*«

»Kakor je o je ino muhe le *nar shlahnej fadja* lotijo, tako tudi fovrashniki devihke nedolshnofti«

Iz vseh navedenih primerov lahko razberemo značilnost za uporabo primeriških in presežniških oblik v jeziku Slomškovega časa, in sicer to, da se oblike ne pregibajo niti v spolu niti v številu. Izjemi sta le dve: 'nar večo veselje' in 'nar huje sovraštvo'. To že kaže na nadaljnji razvoj vse do današnjega stanja, ko imamo za vsak spol in število ustrezno obliko.

Očitno pa je, da je kljub temu, da ni bilo posebnih oblik za različne spole, obstajal občutek zanje, saj se sklanjajo le primerniki in presežniki za moški spol (npr. hujiga greha, zaliga lica, nar hujih sovražnikov), ne pa tudi za ženski in srednji. Pri teh dveh ostajajo oblike v vseh skladenjskih pozicijah enake.

b) Opisno stopnjevanje

Opisno stopnjevanje je danes, zlasti v govornem jeziku, najpogostejše. Vsi nekakovostni pridevniki, pa tudi precejšen del kakovostnih, se stopnjujejo na ta način, torej s prislovi (bolj — najbolj, manj — najmanj). Zato ni čudno, da tudi tisti, ki se sicer stopnjujejo priponsko, radi prehajajo v ta tip stopnjevanja (npr. zanimiv — zanimivejši → bolj zanimiv).

Tudi pri Slomšku sem pričakovala, da bo opisno stopnjevanje zastopano vsaj v enaki, če ne večji meri kot priponsko. Zato je na prvi pogled presenetljivo, da v vsem analiziranem gradivu ni niti enega primera tega tipa pregibanja. Vendar pa je tu zopet treba upoštevati značaj teksta, ki ne dopušča velike raznolikosti v rabi pridevnikov. Ti se večinoma sučejo okoli skrajnih točk, npr. lep — grd, dober — slab, velik — majhen, vmesnih točk pa tekst skorajda ne pozna. Zato ne moremo pričakovati kakšnih posebnih, redkih pridevnikov; večinoma so to sami splošno znani, pogosto rabljeni izrazi, za katere je ravno najbolj značilno priponsko stopnjevanje. Poleg tega med stopnjevanimi pridevniki ni nobenega nekakovostnega, pri katerem bi bilo opisno stopnjevanje nujno.

Kljub vsemu pa menim, da bi v govornem jeziku vendarle našli več opisnega stopnjevanja, tudi pri pridevniki, ki jih je zapisal Slomšek. Tako bi se zelo verjetno stopnjevali s prislovi naslednji pridevniki: imeniten, čeden, boren, sladek, skripen, žlahten itd. Tudi sicer domnevam, da je bilo v govornem jeziku opisno stopnjevanje bolj razvito kakor priponsko in zato pogostejše kot v knjižnem, pisnem jeziku. Tako je tudi v sodobnem slovenskem jeziku.

B. DOLOČNA OBLIKA PRIDEVNIKA

Čprav je določnost bolj oblikoslovna kot besedotvorna kategorija, sem jo upoštevala pri analizi pridevnikov, to pa zato, ker nas zanima, koliko Slomšek upošteva pravila za uporabo različnih oblik v različnih skladenjskih situacijah. Slomšek je bil po rodu Štajerec, tudi živel je precej na tem narečnem področju, za katerega vemo, da določne in nedoločne oblike ne razlikuje in ima tudi pri izražanju v knjižnem jeziku s tega stališča težave. Zato lahko domnevamo, da tudi Slomšek pri uporabi te kategorije ni bil dosleden.

Ta domneva se je izkazala za pravilno, toda v drugačnem smislu, kot sem pričakovala. Namesto da bi Slomšek uporabljal določno obliko, kjer je pravilna nedoločna (kakor govore Štajerci), zapiše nedoločno obliko tam, kjer bi jo najmanj pričakovali. Za ilustracijo naj navedem dva primera:

»Bog je v|li|hal prave |pokornize mil gla|; ji dal je sopet ljub *du|hen mir*«

»Po zelim |veti sdaj njeno ime |lovi; naj jo ve| shen|ki rod zhe|ti, ino po|ne-ma njen *|vet isgled*«

Zlasti za prvi primer ni razumljivo, zakaj je Slomšek uporabil nedoločno obliko. Morda je vzrok za to hiperkorektnost ali pa le premajhen posluš za pravilnost. Poleg teh dveh primerov, ki sta najbolj značilna, je še nekaj takih, kjer pisec ne upošteva prejšnjega besedila in uporabi nedoločno obliko za že znano stvar, ter primer, ko uporabi nedoločno obliko pri substantivizaciji.

Največkrat pa vendarle zapiše pravilno obliko, kar zlasti velja za določno obliko pridevnika. Nekaj primerov:

»*Grosovitni kervolog!* kaj tebi tudi per|ji ni|o vezh |vete, s'karim te je tvoja mati dojila?«

»Oblezi belo oblazhilo nedolshno|ti, katero ne omadeshevano pred *|odni |e-desh* Go|poda na|higa Jesu|a Kri|tu|a perne|ji«

»V|*mileni Jesu|* opomina |voje vuzhenze ino vuzhenke«

»On, *ljubesnivi shenin* tvoje du|he, |e tebi v'pre|vetim re|hnim Tele|ji vshiv-ljati daje«

»*Hudi duh* je ozhe lashi«

»Prijela |i ga, ker|han|ka dekelza! per |vetim ker|ti, ker je tebe Bog *Sveti Duh* po|vetil«

Četudi se razlika med določno in nedoločno obliko glasovno izraža le v imenovalniku in enako se glasečem tožilniku edninske oblike za moški spol, teh pa je v tekstu malo, lahko trdim, da se Slomšek dobro zaveda kategorije določnosti, jo upošteva in razen izjemoma tudi pravilno uporablja. Tudi to potrjuje, da se povsem vključuje v centralni slovenski knjižnojezikovni prostor.

ZAKLJUČEK

Celotna analiza gradiva je pokazala, da je Slomškov sistem izpeljave pridevnika, pa tudi stopnjevanja in kategorije določnosti, zelo blizu sodobnemu knjižnemu jeziku.

Slomšek je prizadevno študiral slovenski jezik, bil je praktično prvi slovenski lektor (v Celovcu) in v tesnih stikih z Metelkom, čigar slovnica je v tistem času dajala knjižnojezikovno normo. V njej je tudi besedotvorje precej razčlenjeno, tako da se je mogel Slomšek pri pisanju vsaj delno opirati nanjo.

Slomškov besedotvorni sistem sem pri analizi primerjala s svojim sistemom knjižnega jezika, kakor ga imam v zavesti; pri tem sem si pomagala še s SSKJ in drugimi slovarji. Kljub časovni razliki 150 let ta primerjava kaže, da so na knjižni ravni razlike v tvorbi razmeroma majhne in redke. Med obema sistemoma jezika je vidna visoka skladnost. Kljub temu pa se Slomškov tekst v nekaterih stvareh vendarle razlikuje od sodobnega knjižnega jezika, če že ne v tvorbi sami, pa v uporabi izrazja. Razlike so v naslednjih stvareh:

a) Slomšek uporablja besede ali besedne zveze, ki so z današnjega stališča starinske ali celo zastarele. To seveda ne pomeni, da niso bile žive v času nastanka teksta, le nam so danes tuje. Take so npr.: poredni starši, dereč volk

b) Nekatere besedne zveze so nerazumljive, verjetno zaradi neustrezne rabe pridevnika, npr.: kradlive sladkarije

c) Tu in tam je neustrezno rabljena aktivna ali pasivna oblika pridevnika, npr.: potolažen nauk, vidjoči angeli

d) Zaradi nazornosti in širše razumljivosti uporablja dialektizme, npr.: malenški kamen

e) V enem primeru ob izpeljavi ni izvedena glasovna sprememba: prenasiten trebuh

f) Slomšek uporabi v vsem analiziranem tekstu 5 popačenk oziroma tujih besed (0,5%), kar je pravzaprav zanemarljivo malo. Če popačenke že uporablja, jih večinoma v funkciji dialektizmov: brumen, aboten, oferten, klafarski, štiman

g) Nekaj pridevnikov je izpeljanih drugače kot v sodobnem knjižnem jeziku, bodisi z drugačnim obrazilom bodisi iz drugačne podstave. Pri njih je nujno upoštevati kontekst, saj se sam pridevnik lahko z današnjo obliko tudi ujema, vendar je to ujemanje le navidezno, ker oblika ne ustreza pomenu.

Iz drugačne podstave so tvorjeni naslednji pridevniki: *častiten sedež*, *grozoviten oče*, na *Svedovskim*, *zgrabljiv volk*.

Drugačna obrazila pa imajo: *goljufen perlizvavc*, *devična ponižnost*, *juterna zarja*, *strupna kača*, *duhovske pesmi*, *odrašen*, *potolažen nauk*, *neizrečena ljubezen*, *gizdovo oblačilo*, *vidjoči angeli*, *gizdasta žena*. Tem pridevnikom lahko prištejemo še pridevnik 'sončna' v pomenu sončnica, ki še ni pridevniško izpeljan.

Vseh pridevnikov, ki se ne ujemajo s sodobnim knjižnim jezikom, je torej 16 ali 1,7%. Poleg teh je še nekaj takih, pri katerih je Slomškova oblika možna, a je danes običajnejša drugačna, vendar teh pridevnikov ne moremo prišteti k neujemalnim. Le-teh je izredno malo, če vemo, da je bilo slovensko besedotvorje v času nastanka teksta šele na začetku razvoja.

h) Razlike med Slomškovicim in današnjim sistemom zasledimo pri zloženkah: to sta predvsem zloženci 'sadunosen', ki je kalk iz nemščine, ter 'dobrodaren', ki je najbrž Slomškova lastna tvorba.

i) Tudi pri stopnjevanju je opaznih nekaj razlik: stopnjevanje s pripono -ji namesto -ši (huji, nar bolji), uporaba pripone -eji, ki danes ne obstaja več (čedneji, imenitneji, svetleji, nar žlahnej) ter presežnik 'nar borniši', za katerega ni jasno, ali je izpeljan s pripono -ši ali -ejši.

j) Slomšek ni čisto dosleden pri uporabi določne in nedoločne oblike. Zlasti nedoločno obliko večkrat zapiše napačno (namesto določne): pri substantivizaciji, za svojilnim zaimkom, za že znano stvar.

Vse ugotovitve potrjujejo našo domnevo, da se Slomšek kot Štajerec povsem vključuje v osrednji slovenski knjižnojezikovni prostor (z manjšimi odstopanji). To pa je izredno pomembno, saj je z mnogimi knjižnimi izdajami za širok krog bralcev imel velik vpliv na jezikovno kulturo in narodno zavest beročih Slovencev in je tako veliko prispeval k razvoju enotnega slovenskega knjižnega jezika.

VIR IN LITERATURA

VIR

Anton Martin Slomšek, Ker[han]ko devijhtvo, Celje 1835, drugi natis.

LITERATURA

Anton Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika, II. in III. del, Ljubljana, 1952.

Stanko Bunc, Mali slovenski pravopis, Založba Obzorja Maribor, 1972.

Stanko Bunc, Slovar tujk, Založba Obzorja Maribor, 1967.

Franc Metelko, Lehrgebäude der Sloweni[schen Sprache, Ljubljana, 1825.

Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, Ljubljana, 1894, 1895.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, SAZU, Ljubljana, 1975, 1979, 1980.

Slovenski biografski leksikon, tretja knjiga, uredil Alfonz Gspan Ljubljana, 1960–1971.

France Tomšič, Nemško-slovenski slovar, Ljubljana, 1974.

France Tomšič, Slovensko-nemški slovar, Ljubljana, 1977.

Jože Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor, 1976.

France Verbinc, Slovar tujk, Ljubljana, 1979.

Ada Vidovič-Muha, Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov, SR 1981/1.

BOŽENA OROŽEN, MARIJA KONČINA

**CELJSKO SLAVISTIČNO DRUŠTVO
PRED VSTOPOM V 30. LETO**

Ideja o ustanovitvi strokovnega združenja slavistov s širšega celjskega področja je bila sprožena na konferenci Slavističnega društva Slovenije 4. maja 1960 v Ljubljani. Tam je bilo namreč sklenjeno, naj bi se po posameznih krajih osnovala podružnice slavističnega društva, kot je že delovala v Mariboru. Poverjenik za Celje je postal France Sirk, profesor na ekonomski šoli. On je bil najbolj delaven pri ustanavljanju podružnice. V iniciativnem odboru, izbranem 14. junija 1960, so razen njega bili še: Karel Arko (učiteljskišče, vodja aktiva učiteljev slovenščine v osnovnih šolah), Janez Erklavec (gimnazija), Vlado Novak (ravnatelj Študijske knjižnice) in Matej Rode (3. osnovna šola). Ustanovni sestanek je bil 16. novembra v Študijski knjižnici; vodil ga je France Sirk, odbor Slavističnega društva Slovenije pa je zastopal podpredsednik dr. Dušan Pirjevec.

Ustanovni občni zbor je bil 6. decembra 1960 v Narodnem domu, Karel Arko je govoril o potrebi po ustanavljanju podružnic, France Sirk pa je imel referat o pouku slovenščine v strokovnih šolah. Za prvega predsednika je bil izvoljen Vlado Novak, tajnik je postal France Sirk, v odboru pa so bili še: Karel Arko, Anton Aškerc, Tine Orel, Marica Kotnik-Šipec in Francka Toplak. Podružnica je imela na žigu naziv: Slavistično društvo — Podružnica Celje.

Na občnem zboru je bil napravljen okvirni delovni načrt, ki naj bi obsegal: sestanke s predavatelji iz Ljubljane, klubske in debatne večere o najnovejših literarnih stvaritvah in jezikovnih razpravah, znanstveno-raziskovalno delo, ekskurzi-je in družabno življenje ter povezavo z aktivom v okviru okrajne pedagoške službe.

Podružnica naj bi združevala zlasti slaviste šolnike — predmetne učitelje in profesorje s celjskega področja. Namen, da bi pritegnili še slaviste iz Brežic, Krškega in Sevnice, ki so spadali še v celjski okraj, pa se ni uresničil.

Kot podružnica so celjski slavisti delovali do leta 1975. Z novim zakonom o društvih pa je bilo treba združenje reorganizirati. Slavistično društvo Slovenije je

Avtorici: Božena Orožen, prof. slavist., vodja odd. za raziskovalno delo, Knjižnica Edvarda Kardelja Celje; Marija Končina, prof. slavist., Srednja tehniška šola maršala Tita Celje.

postalo zveza samostojnih slavističnih društev. Po vzorcu nekaterih drugih že izdelanih statotov je bil izdelan tudi statut Slavističnega društva Celje, ki je tako postalo samostojno strokovno združenje za slaviste celjske regije (občine Celje, Laško, Žalec, Sentjur, Smarje, Velenje, Mozirje, Slovenske Konjice).

Prvemu predsedniku Vladu Novaku (1960–1962) so sledili kot vodje podružnice oz. samostojnega društva naslednji slavisti, vsi šolniki: Karel Arko (1962–1963), Božena Orožen (1964), Alojzij Bolhar (1965–1968), Božena Orožen (1968–1976), Jurij Rojs (1976), Matej Rode (1977–1979), Janko Germadnik (1979–1980), Božena Orožen (v. d. 1980–1981 med službeno odsotnostjo Janka Germadnika), Jana Kvas (1982–1984), Marta Sodin (1984–1985), Marija Končina (1985).

Po prvem tajniku Francetu Sirku so to delo opravljali zlasti: Božena Orožen, Damijana Videnšek-Grčar, Jelka Ravbar-Tovornik, Olga Grimšič-Vurcer, Jožica Mikac, Marija Končina, Darja Poglajen.

Število članov, ki jih navajajo poročila iz prvih let, se suče okoli 50, vendar je šlo tu le za tiste, ki so plačali članarino, sicer pa je odbor sodil, da je član vsak slavist. V zadnjih letih pa je odbor želel pristopno izjavo.

Društvo ni imelo in nima stalnega sedeža. Zavetje mu je najprej dala Študijska knjižnica, nato pa šola, kjer je bil zaposlen predsednik. Predavanja in druge prireditve so bile tako na gimnaziji, pedagoški in gostinski šoli, srednji tehniški šoli, a tudi v študijski knjižnici, Narodnem domu, domu JLA, tej ali oni osnovni šoli, Klubu kulturnih delavcev Ivan Cankar in še kje.

Finančno se je društvo preživljalo s članarino (polovico je bilo treba najprej odvajati v Ljubljano) in skromno dotacijo občinske kulturne in delno izobraževalne skupnosti. Med leti 1971–1974 podružnica ni dobila nobene pomoči, zato se je zgodilo, da je moral predsednik ta ali oni izdatek poravnati iz lastnega žepa. V letih 1987 in 1988 je delo društva podprla tudi občinska izobraževalna skupnost v Žalcu.

Pri delu se je Slavistično društvo že od začetka povezovalo z Zavodom za prosvetno pedagoško službo, torej z aktivom učiteljev slovenskega jezika. Pogosto pa je iskalo stikov tudi z drugimi društvi oz. ustanovami: z zgodovinskim in geografskim društvom, delavsko univerzo, Socialistično zvezo, Knjižnico E. Kardelja, Klubom kulturnih delavcev Ivan Cankar in s šolami. Osnovna vzroka za tako povezovanje sta bila dva: razdelitev finančnega bremena izdatkov za predavanja in pritegnitev udeležencev iz drugih, neslavističnih krogov.

Težnja po odprtosti in hkrati ugotavljanje, da je te še premalo, je bila bolj ali manj prisotna v vseh obdobjih delovanja društva. Tako na občnem zboru 1979 ugotavlja predsednik Janko Germadnik: »Društvo se navzven ni uveljavilo kot organizirana celota, ampak kot skupina bolj ali manj delovno prizadevnih posameznikov, ki pa so bili med sabo premalo povezani.« Kljub temu je bilo delovanje društva kolikor toliko stalno, le enkrat — ob koncu 70-ih let — je doživelo hudo krizo, ko je vodstvo podvomilo v smiselnost obstoja društva. Takrat je svet za kulturo pri Socialistični zvezi delovnega ljudstva sklical nekaj slavistov pod vodstvom predsednika sveta Slavka Pezdirja, da bi delo oživili. Predsednik slavističnega društva je postal Janko Germadnik in delo je vendarle steklo naprej.

DELO DRUŠTVA*

Osnovna dejavnost odbora je bila vsekakor priprava *predavanj, strokovnih razgovorov in srečanj*, saj naj bi vse to služilo izpopolnjevanju slavistov, torej tistemu, čemur je namenjen tudi aktiv učiteljev slovenščine. Ta je že od začetka delovala za učitelje slovenskega jezika na osnovnih šolah, za srednješolske slaviste pa ga vse do zadnjih let ni bilo. Torej naj bi zanje vsaj delno opravljalo to funkcijo slavistično društvo. Marsikdaj se je zato povezalo s celjsko enoto zavoda za prosvetno pedagoško službo. Ta povezava je imela tudi čisto praktičen pomen: zavod predstavlja nekako šolsko »oblast« in njegov uradni poziv na predavanja (ta so v takem primeru mogla biti v dopoldanskih urah) je pri vodstvih šol, a tudi pri šolnikih zalegel več kot vabilo neobvezujočega strokovnega društva.

Predavatelji so bili od drugod, največ iz Ljubljane, a posamezni tudi iz Maribora, Kranja, Raven, Kopra, Celovca, Trsta, Beograda. Nekajkrat je republiški odbor poslal seznam predavateljev in tem, s katerimi bi bili ti pripravljeni nastopiti po Sloveniji, še večkrat pa se je odbor s »tujimi« predavatelji dogovarjal neposredno. S predavanji pa se je zvrstilo tudi več domačih, celjskih slavistov. Ko je v društvu deloval Matej Rode (sam številčno največkrat zastopan celjski predavatelj), je zastopal prepričanje, naj bi se odbor kar najbolj naslonil na domače slaviste, ti naj bi predstavili teme, s katerimi se ukvarjajo ali so jih obdelali v diplomski nalogi. Nastop naj bi bil za mlade slaviste tudi neka možnost uveljavitve.

V »normalnih« sezonah je bilo letno poprečno 4-8 predavanj. Teme so bile raznovrstne, neredko povezane s kakim jubilejem ali izidom knjig. Segale so ne le na področje jezikoslovja, slovenske literarne zgodovine in sodobne literature ter metodike pouka, ampak tudi na širša slavistična in kulturnozgodovinska področja.

Z jezikovnimi vprašanji so se ukvarjala naslednja predavanja:

Javni delavec in jezikovna kultura — ob novem Slovenskem pravopisu (Mirko Rupel, 1961); Slovenski pravopis 1962 (France Jesenovec, 1962); Zveza med jezikovno in literarno stilistiko (Stefan Barbarič, 1968); Oblika in raba nedoločnika v slovenščini (France Jesenovec, 1968); Zloženke v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Ada Vidovič-Muha, 1971); Sistem kratic v slovenščini (Matej Rode, 1973); Kako se je razvijalo vrednotenje besedišča pri nas (France Novak, 1974); O frazeologiji (Matej Rode, 1974); Generativna gramatika in Chomski (Matej Rode, 1975); Nove smeri v jezikoslovju 20. stoletja (Martina Orožen, 1975); Razlagalni slovarji (Joža Meze, 1976); Zvrstne lastnosti časninarskega jezika (Janez Dular, 1976); Zvrstne lastnosti časnikarskega jezika (Janez Dular, 1976); Spremembe v novem Slovenskem pravopisu (Jože Toporišič, 1976); Oblikovanje slovenskih priimkov in njihova pogostnost (Franc Jakopin, 1977); Rajko Nahtigal — ob 100-letnici rojstva (Franc Jakopin, 1977); Besedilo propagandnih oddaj (Mojca Utroša, 1977); Slovenska slovnica 1976 (Jože Toporišič, 1979); Kako razumeti Kopitarjevo opredelitev za ljudsko osnovo knjižnega jezika (Martina Orožen, 1980); Priporočila k Načrtu pravil za novi Slovenski pravopis (Jože Toporišič, 1982); Oblikoslovje v šmarnkem narečju (Ivanka Povše, 1984); Poslovalni in uradovni jezik (France Novak, 1985); Ob izidu leksikona Slovenska krajevna imena (Ivanka Povše, 1986); Razmerje med normo in predpisom — na osnovi Gradišnikove knjige Za lepo domačo besedo (Velimir Gjurin, 1988)

Predavanja iz slovenske literarne zgodovine so razen tem o pomembnih slovenskih besednih ustvarjalcih preteklih časov večkrat posvetila pozornost »celjskim« avtorjem, zlasti v novejšem času so predstavljala delo sodobnih avtorjev, posebno privlačna so bila tudi za širše poslušalstvo srečanja z njimi. Predavanj ali predstavitev sodobnih literarnih del so si člani želeli že od začetka.

* Ker je precejšen del društvenega arhiva izgubljen, so v opisu delovanja vrzeli, tako seznam predavanj ni popoln, manjkajo letnice nekaterih akcij ipd.

Teme so bile naslednje: Sodobna slovenska drama (Andrijan Lah, 1964); Kulturni delavci celjskega področja (Alojzij Bolhar, 1965); Literarni večer Frana Roša ob njegovi 70-letnici (Alojzij Bolhar, 1966; odlomke iz Roševih del sta brala Bogdana Grobelnik in Janez Roščak; predstavitev tega celjskega kulturnega delavca je bila še dvakrat za dijaško mladino); Janko Kač (Božena Orožen, 1966); Anton Novačan (Bruno Hartman, 1967); Odmevi oktobrske revolucije pri Slovencih in v slovenski književnosti (Franc Zadravec, 1968); Struktura Cankarjeve proze — ob Nini (Fran Petré, 1968); Predstavitev starih tiskov v študijski knjižnici (Vlado Novak, 1968); Sodobna slovenska književnost na Koroškem (Božena Orožen, 1971); izbor pesmi so brale dijakinje gimnazije; predavanje je bilo tudi na osnovni šoli v Preboldu in v Kulturnem domu Ivan Napotnik v Velenju); Prežihova groteska (Franc Zadravec, 1973); Literarni večer Janka Messnerja (1973; iz svojih del je bral pisatelj sam in odgovarjal na vprašanja); Rudolf Maister — Vojanov kot človek, pesnik in borec (Fran Roš, 1974; Maistrove pesmi so brale dijakinje gimnazije); Sodobna mladinska književnost (Martina Šircelj, 1975); Težave slovenske literarne teorije (Matjaž Kmecl, 1976); Avtobiografska proza Ivana Cankarja (France Bernik, 1976); Župančič in Bela krajina (Joža Mahnič, 1977); Neobjavljena partizanska poezija (Irena Benedičič, 1977); Župančič in njegova otroška pesem (Alenka Glazer, 1978); Zofka Kvedrova — ob 100-letnici rojstva (Božena Orožen, 1978); Odmev Koroške v delih Prežihovega Voranca (Tone Sušnik, 1980); Fran Levstik kot prevajalec (Matej Rode, 1981); Sodobna slovenska književnost na Koroškem (po razstavi v Knjižnici Edvarda Kardelja je vodila Božena Orožen, 1984); Odsev celjskega področja v leposlovju (po razstavi v Knjižnici Edvarda Kardelja je vodila Božena Orožen, 1985); povezano z ogledom japonske grafike v Pokrajinskem muzeju pod vodstvom Milene Moškon); Razgovor s pisateljico Zlato Vokač ob izidu romana Marpurgi (Božena Orožen, 1985; večer je pripravil Klub kulturnih delavcev Ivan Cankar v sodelovanju s slavističnim društvom, 1985); Ob izidu dnevnika Antona Novačana Jeruzalem — Kairo (Bruno Hartman, 1986; odlomke je brala Bogdana Grobelnik); Aktualni kulturni trenutek (z Bojanom Štihom se je pogovarjal Slavko Pezdír, 1986); Trubar in protestanti na celjskem področju (Božena Orožen, 1986) sodelovalo več bralcev besedil; večer je bil pripravljen skupno s Knjižnico Edvarda Kardelja); Krst pri Savici v prevodih (Matej Rode, 1987); Slovenski biografski roman med vojnama (Irena Šumec, 1987); Razgovor s Cirilom Zlobcem ob izidu knjige Slovenska samobitnost in pisatelj (z avtorjem se je pogovarjala Marija Končina, 1987); Humanizem kot fikcija v dramatikii Petra Božiča (Gizela Podpečan, 1987); Umetniška in družbena prepričljivost dramatike, poezije in proze Jožeta Moškriča (Milan Dolgan, 1988); Ob 35-letnici izida Pesmi štirih (z avtorji Kajetanom Kovičem, Cirilom Zlobcem, Janezom Menartom in Tonetom Pavčkom se je pogovarjala Marija Končina, 1988; izbor pesmi so predstavili člani Gledališke delavnice s srednje tehniške šole pod mentorstvom prof. Darje Poglajen); Božičeva Španska kraljica ali kako eksistirati (Gizela Podpečan, 1988).

Najbolj zaželeno so bile teme iz področja metodike in šolske prakse, ki bi lahko slavistom šolnikom neposredno koristile pri delu v razredu. Predavanja te vrste so bila večkrat organizirana v povezavi z aktivom slavistov.

Teme predavanj ali razgovorov so bile naslednje: Pouk slovenščine v strokovnih šolah (France Sirk, 1960); O novem učnem načrtu za gimnazijo (1962); Pouk svetovne književnosti v učnem načrtu (več sestankov 1962/63); Naloge predmetnih aktivov v zvezi s šolsko reformo (Lojzka Gostenčnik, 1963); Pouk orientalske književnosti v srednji šoli (Dušan Pirjevec, 1963); Kako zbiram in zapisujem gradivo za domačo nalogo (Vlado Novak, 1964 — namenjeno dijakom zaključnih razredov gimnazije in učiteljišča); Filmska vzgoja v šoli (Anton Aškerc, 1964); Pogovor slavistov srednjih šol o obliki in obsegu sprejemnih izpitov (1964 ali 1965); Pomanjkljivosti pri pouku sintakse v osnovni šoli (Berta Golob, 1971); Spisna razrežanka (Stanko Kotnik, 1972); Novi učni načrt za osnovno šolo (Marija Menih, 1974); Analiza testov in ugotavljanje deficitov znanja pri učencih, ki so se v l. 1973/74 vpisali v l. letnik gimnazije (Martin Silvester, 1974); Težave pri pouku slovenščine v strokovnih šolah (Marija Erjavec, 1974). Zgornja tri predavanja so bila istega dne na posvetu, ki ga je pripravilo Slavistično društvo skupno z aktivom učiteljev slovenščine — Pravorečna priprava na učno uro (Stanko Kotnik, 1974); Skupinski pouk pri obravnavi berila (Stanko Kotnik, 1974); Poslanstvo bralne značke (Stanko Kotnik, 1975); Novi pogledi na pouk slovenščine (Franka Rode, 1975); Posvet učiteljev slovenščine na osnovnih in srednjih šolah o učnem načrtu za osnovno šolo in o potrebnem znanju pri vstopu na srednjo šolo (1977); Obravnava dramskega teksta v šoli (Jože Lipnik, 1977); Slovenski pravopis, Mali slovenski pravopis, Slovar slovenskega knjižnega jezika — razmerje med njimi in šolska raba (Stanko Kotnik, 1983); Predlogi, stališča in

pripombe o vzgojno izobraževalnih smotrih pedagoških programov za slovenski jezik in literaturo (sestank razširjenega odbora 1984); Metodična priprava na ekskurzijo (Božena Orožen, 1985); Nekateri problemi interpretacije in sinteze umetnostnega besedila (Jože Lipnik, 1985); Razvijanje senzibilnosti za dojetje lirskega besedila (Jasna Čebren, 1986); Predstavitve učbenika Slovenski jezik IV (Janez Dular, 1986); obe zadnji predavanji sta bili na sestanku, ki ga je slavistično društvo pripravilo skupno z zavodom za šolstvo; Stališča SD Celje o prenovi šolskih programov v usmerjenem izobraževanju in mestu materinščine v njem (sprejeta na sestanku srednješolskih slavistov 5. 12. 1986).

Močno zastopane so bile širše slavistične teme, ki so segale v literaturo in kulturo drugih slovanskih narodov, v razmere zamejskih Slovencev, v slovensko zgodovino in umetnostno zgodovino, obsegale pa so tudi vtise, ki so jih slavisti dobili na strokovnih ekskurzijah in seminarjih v tujini in jih z diapozitivi posredovali poslušalcem. Taka usmerjenost pri izbiri predavanj je izhajala iz spoznanja, da mora biti profil slavista-šolnika širok, da mora biti vsaj delno razgledan tudi po slovanskem svetu. Slovanska usmerjenost pri izbiri tem je bila očitnejša v prvem obdobju, ko so nastopali slavisti, ki so študirali že pred drugo vojno ali kmalu po njej, medtem ko je kasneje profil slavistov postal vse bolj slovenističen. Pri predstavitvi kulturnozgodovinskih tem so bili najbolj zastopani Bolgari in Poljaki, pač zato, ker sta dva celjska slavista posvečala največ študija tema dvema kulturama, Matej Rode Bolgarom, Anton Aškerc Poljakom.

Predavanja ali večeri so obravnavali naslednje teme: Umetnost in znanost v obdobju moderne (Joža Mahnič, 1961/62); Slavistični utrinki iz Bolgarije (Matej Rode, 1961/62); Anton Aškerc v Bolgariji (Matej Rode, 1961/62); Pomen današnje Poljske v političnem in kulturnem življenju (Anton Aškerc, 1961/62); Ivo Andrić (Emil Stampar, 1962); Ciril in Metod (Ivan Mlinar, France Jesenovec, 1963); Vtisi s tečaja ruskega jezika v Moskvi (Radmila Tratnik, 1963); O problemih sodobnega gledališča, posebej celjskega (Bruno Hartman, 1963); O optimizmu in pesimizmu v srbski realistični književnosti (Dimitrije Vučenov, 1964); Bolgarsko-slovenski kulturni stiki (Matej Rode, 1964); O položaju koroških Slovencev (Reginald Vospernik); Pri Slovencih v Ameriki in zahodni Evropi (Anton Ingolič, 1964); Baročna umetnost na slovenskem — z diapozitivi (Ksenija Rozman, 1964); Razvoj slovenskega slikarstva do začetka 20. stoletja — z diapozitivi (Ksenija Rozman, 1964); Slovenski kraji in ljudje v spisih čeških pisateljic (Božena Orožen, 1964); Iz moskovskih vtisov — z diapozitivi (Božena Orožen, 1965); Vtisi iz sodobnega poljskega kulturnega življenja (Bruno Hartman, 1965); Branko Gombač je prebral tri Cankarjeve črtece v poljskem prevodu); S slavisti na Poljskem (Martin Silvester, 1965); Sodobna bolgarska poezije (Matej Rode, 1965; predavanje je bilo tudi v Društvu slovenskih književnikov ter za ljubljanske in mariborske slaviste); Povzetki referatov z zborovanja jugoslovanskih slavistov v Sarajevu (več poročevalcev, 1965); Anton Bezenšek in vtisi iz Bolgarije — z diapozitivi (Alojzij Bolhar, Bogdan Snabl); Umetnostni spomeniki Celja in okolice (Viktor Povše, 1968); Jurčičev sodobnik Puhar, ki je v Romuniji izdal list Jugoslovan (Matej Rode, 1968); Po Franciji v Pariz ob barvnih diapozitivih in slikah (Marija Saje, 1969); Življenje in razmere tržaških Slovencev (Marija Pirjevec); S slavisti po vzhodni Nemčiji (Ivanka Povše, 1971); Lužiškosrbski večer s slikami in razstavo lužiškosrbskih publikacij (Božena Orožen, Martin Silvester, 1971); Novejše smeri v gledališki umetnosti (Bojan Stih); Pripovedništvo Aleksandra Solženicina (Aleksander Skaza, 1971/72); Kulturnozgodovinske zbirke Pokrajinskega muzeja v Celju (vodila Milena Moškon, 1974); Kipar Franc Berneker — s slikami skulptur (Alenka Glazer, 1974); Makedonski jezik v primerjavi s slovenskim; vprašanje Makedoncev zunaj meja Jugoslavije (Dragi Stefanija, 1974); Srečanje s predstavnikoma kulturnega društva Edinost iz Pliberka Jožkom Hudlom in Mirkom Keratom, ki sta predstavila dvojezično šolstvo na Koroškem (1975, srečanje je pripravilo slavistično društvo v sodelovanju s komisijo za zamejske Slovence pri občinskem odboru SZDL); Mihailo Lalić (Miha Mate, 1975); Novejša slovenska proza v ruskih prevodih: C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, Juš Kozak, Gašper Osat, Lectov grad, Tuja žena (Jurij Rojs, 1977); Tin Ujević pri Slovencih (Janez Rotar, 1981); Sodobna makedonska proza (Dragi Stefanija, 1983); Turgenjev in slovenski realizem (Štefan Barbarič, 1984); Ljudska pesem bratov Miladinovih in prvi slovenski prevajalec Kociančič (Dragi Stefanija, 1984); Nekaj novejših odkritij antične poezije (Kajetan Gantar, 1986; v uvodnem delu so recitatorji srednje tehniške šole predstavi-

li Gantarjev izbor iz grške dramatike Nič ni tako silno kot človek); Vuk Stefanović Karadžić (Božena Orožen je vodila po razstavi v Knjižnici Edvarda Kardelja, 1987); Kulturno delo prve generacije slovenskih izseljencev v Argentini (Irena Mislej, 1989)

Previdno in brez tveganja, ki si ga zaradi trajnih denarnih stisk ni bilo mogoče privoščiti, je odbor že kaj kmalu po ustanovitvi podružnice začel prirejati *ekskurzije*. Ker ni bilo mogoče misliti na toliko udeležencev, da bi napolnili avtobus, so bile vrsto let ekskurzije opravljene z vlakom oz. rednim avtobusom in peš ter z osebnimi avtomobili. Poučni izleti so bili zasnovani širše kulturnozgodovinsko in ne le literarno, zato se je odbor pogosto naslonil še na pomoč umetnostnih zgodovinarjev, večkrat tudi zgodovinarjev in geografov.

Prvi je bil na vrsti del poti, opisane v Levstikovem Popotovanju iz Litije do Čateža (Litija — Moravče — ostanki gradu Turn — po dolini reke Mirne (1964). Vodil je France Sirk. — »Mini« poučni izlet (na pot so se namreč odpravili le štirje slavisti, bolj zagnani pešci) je vodil v Lukovico in grad Brdo, v Moravče in na Limbarsko goro (1968). — Kmalu potem, ko so v Sošanju odprli Kajuhovo spominsko sobo, jo je obiskala skupina celjskih slavistov ob vodstvu šoštanske slavistke Nežke Mlakar, nato pa si je ogledala še galerijo na osnovni šoli Biba Röck (1968). Na ekskurziji v Slovenjgradcu je slikar Karel Pečko vodil po Tisnikarjevi razstavi, udeleženci so si ogledali še muzejsko zbirko dekana Sokliča, Meškovo spominsko sobo ter obe cerkvi (1974). — Z osebnimi avtomobili je bil opravljen poučni izlet v Kamnik, Komendo, Preddvor in Srednjo Belo. Vodili so domačini: prof. Ivan Zika (Kamnik), prof. Anda Peterlin (Komenda — Peter Pavel Glavar) in prof. Berta Golob (Preddvor in okolica). — Nekateri z rednim avtobusom, drugi z osebnimi avtomobili so udeleženci izleta obiskali Gornji grad in Radmirje. Preteklost Gornjega grada je predstavil tamkajšnji upokojeni učitelj Jože Tratnik, odsev v leposlovju Božena Orožen, umetnostnozgodovinsko podobo cerkev v Gornjem gradu in Radmirju pa umetnostna zgodovinarica Anka Aškerc. — Ob zaključku konservatorskih del v kapeli sv. Boštjana na Svetih gorah se je skupinica slavistov in drugih ljubiteljev odpravila v Bistrico ob Sotli; tam sta ob diapozitivih predavala umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc in restavrator Viktor Povše, sledil pa je ogled obnovljenih fresk na Svetih gorah (1972).

Nekaj poldnevni ekskurzij je bilo usmerjenih v bližnjo celjsko okolico, v spoznavanje manj znane kulturno-umetnostne podobe sicer znanih krajev. Na Svetini je gotško cerkev razkazal umetnostni zgodovinar dr. Ivan Stopar, ob grobu svetovne potnice in pisateljice Alme Karlin je o njej spregovorila Jožica Mikac (1972). — Naslednje leto (1973) so si slavisti ob vodstvu Anke Aškerc in Božene Orožen ogledali cerkvi v Petrovčah in Žalcu, graščino Novo Celje pa še muzejsko zbirko Vinka Jordana v Gotovljah, ki jo je predstavil zbiratelj sam. — Umetnostna zgodovinarica Anka Aškerc je razlagala tudi v cerkvah v Marijagradcu in v Laškem. Tam so si slavisti ogledali tudi Povšetovo slikarsko razstavo (1976). — Kulturnozgodovinski ekskurziji po Celju sta bili dvakrat v razmaku nekaj let (1969, 1981). Vodila je Božena Orožen.

Nekako v zadnjih 10-15 letih so ekskurzije postale tudi širokopoteznejše — s posebnim avtobusom po Sloveniji in Koroški onkraj meje. Kakor včasih pri organizaciji predavanj se je tudi ob ekskurzijah odbor včasih povezal s kakim drugim društvom. Prvič je bila taka ekskurzija leta 1974 v povezavi s celjskim geografskim društvom — ob slovenski etnični meji na Štajerskem in vzhodnem Koroškem (Iv-

nik — Djekše — Kneža — Globasnica — Dobrla vas). Vodil je mariborski geograf prof. Mavricij Zgonik. V Globasnici je bilo srečanje s pisateljem Jankom Messnerjem in še z nekaterimi domačini — Slovenci. — Na avstrijsko Koroško je bil izlet ponovno čez nekaj let (1980), prav tako v povezavi z geografskim društvom. Zaradi velikega števila prijavljenih je bilo treba pot ponoviti čez teden dni. Ekskurzija je bila zasnovana geografsko-kulturno s posebnim poudarkom na srečanjih s koroškimi Slovenci in njihovimi ustanovami: Pliberk (srečanje z Lipejem Kolenikom in predstavniki učiteljev) — Dobrla vas — Št. Primož (srečanje z Mileno Gröblacher in vzgojiteljico v dvojezičnem otroškem vrtcu ter ogled kulturnega doma) — Št. Jakob v Rožu (srečanje s Šimejem Martinjakom) — Marija na Zilji — Baško jezero — Bilčovs. Po poti so vodili Božena Orožen, zgodovinar Dane Hriberšek in geografka Zvezdana Knez-Sterbenc. Drugič se je pridružil koroški učitelj Jožko Hudej. Ekskurzija je pomenila enega od vrhov te dejavnosti v okviru celjskega slavističnega društva.

Leta 1986 je bilo pripravljeno novo popotovanje po Koroški, tokrat v sodelovanju s Klubom kulturnih delavcev: stolnica v Krki — Št. Vid na Glini — Tinje (dom prosvete Sodalitas) — Št. Rupert pri Velikovcu. Vodila je Božena Orožen.

Pokrajinsko in snovno razgibane so bile tudi druge enodnevne avtobusne ekskurzije. Na Dolenjsko sta bili usmerjeni dve. Prva, v sodelovanju s Klubom kulturnih delavcev, je vodila skozi Čatež v Stično, Muljavo, Turjak, Raščico, Podsmreko, Slevico, Spodnje Retje in Velike Lašče (1981). Med potjo je vodila Božena Orožen, v okolici »slovenskih Aten« pa domačin slavist Janez Debeljak. — Kasneje je bila na vrsti vzhodna Dolenjska: Raka — Škocjan — Otočec — Novo mesto — Trebnje — Šentrupert — Mokronog (1984). Vodila je Božena Orožen. — Leta 1987 se je pridružila Bela Krajina, kamor je udeležence popeljala Danica Ževart (Metlika — Adlešiči — Bojanci — Vinica — Dragatuš).

Po nekoliko manj znanih poteh je potekal poučni izlet, usmerjen sicer na Vrhniko: Slivna (Geos) — Moravče — Vrhnika — Bistra — Dvor pri Polhovem Gradcu — Polhov Gradec. Vodili sta Božena Orožen in Jelka Tovornik (1984).

Delno je bilo slavistično društvo soudeleženo pri ekskurziji v Dravsko dolino, ki jo je sicer organiziral Klub kulturnih delavcev Ivan Cankar 1982. leta, vodila pa Božena Orožen (Prihova — Ruše — Duh na Ostrem vrhu — Puščava — Slovenj Gradec).

Marija Končina je leta 1986 vodila slaviste po poti od Celja do Zg. Velke, Črešnjevcev, Kapele, Vidma od Ščavnici, Selišč, Gradišča v Slovenskih goricah in Zavrha. V Seliščih je udeležence pozdravil Lojze Verbič, lastnik galerije Domačija, v Vidmu ob Ščavnici pa Jože Kocbek in Tilika Šajnovič, brat in sestra Edvarda Kocbeka. Pred tem so se obiskovalci oglasili na domu pesnikove sestre v Gornji Radgoni, kjer je Kocbek večkrat bival.

Po približno poldrugem desetletju je bil spet na vrsti Kamnik s širšim področjem (Gornji grad — Stranje — Kamnik — Komenda — Velesovo — Repnje). Med vožnjo je vodila Božena Orožen, v Komendi pa kakor prvič domačinka prof. Anda Peterlin (1987).

Obsotelju in Hrvaškemu Zagorju je bila posvečena poletna ekskurzija 1986. leta (Rogatec, spominski park z rojstno hišo pesnika Jožeta Šmita — Tuheljske Toplice — Klanjec z Avguštiničevo galerijo — Marija Gorica, rojstni kraj Ivana Kovačiča — Pišce s Pleterniško rojstno hišo in grobom.)

Leta 1989 je Božena Orožen popeljala slaviste v Samobor in Zagreb (razstava ob 400-letnici rojstva Ivana Gundulića, ogled »zlate dvorane« v Opatički ulici, džamija, kulturnozgodovinski sprehod po mestu).

V desetih letih se je izletniška dejavnost društva zelo razvila. Poučni izleti so bili skrbno in vestransko pripravljani, nič ni bilo prepuščeno improvizaciji. Pridobili so si več bolj ali manj stalnih udeležencev različnih profilov, zagnanih za srečanja z novim in lepim. S tem se je društvo v resnici odprlo tudi navzven, kar si je odbor želel že v prvem desetletju. Nekoliko grenkobe pa je prirediteljem vendarle zapustilo spoznanje, da manjkajo na ekskurzijah mnogi mladi slavisti, ki morajo po službeni dolžnosti sami pripravljati in voditi ekskurzije z učenci, pa bi jim udeležba na društvenih ekskurzijah nedvomno prav koristila.

Posebno veliko pozornosti in dela je razširjeni odbor posvetil pripravi in izvedbi ekskurzij, vključenih v dve republiški zborovanji slavistov, v Celju (1971) in Titovem Velenju (1982). Ker je udeležba bila množična (več avtobusov), je bilo treba tudi več dobro pripravljenih vodičev. Leta 1971 je bil cilj ekskurzije Kozjansko (Podsreda, Bistrica ob Sotli in Svete gore, Sladka gora, Sveti Rok nad Šmarjem). Vodili so: Jožica Mikac, Martin Silvester, Božena Orožen in Jože Lipnik, umetnostnozgodovinske spomenike na poti pa sta razlagala Anka Aškerc in Ivan Stopar. Leta 1982 pa je bila ekskurzija iz Titovega Velenja usmerjena v Šoštanj (Kajuhova spominska soba s kulturnim programom, ki so ga pripravili učenci osnovne šole Karel Destovnik Kajuh, Napotnikova galerija), na Plešivec (grob Anice Lušinove, Cankarjeve ljubezni), na Graško goro (spominska soba XIV. divizije), v Gornji grad in Radmirje (cerkev in zbirka mašnih plaščev). Razen domačinov in umetnostnega zgodovinarja Ivana Stoparja so ekskurzijo vodile Božena Orožen in velenjske slavistke: Jelka Kvartič, Marjana Gmajner, Danica Ževart, Al Sayegh in Mira Preložnik. Kot so pokazali ustni, a tudi pisni odzivi udeležencev so bili slavisti z obema ekskurzijama prav zadovoljni, čeprav sicer množičnost na takih ekskurzijah ovira intenzivna doživetja.

Ob osnovnih dejavnostih — prirejanju predavanj v Celju in ekskurzij — pa se je v desetletih nabrala še vrsta dela, ki ga je opravil odbor ali pa tudi drugi slavisti celjskega področja.

Nekaj celjskih slavistov je *predavalo na republiških in zveznih zborovanjih slavističnih društev*. France Jesenovec in Vlado Novak sta nastopila na republiškem zborovanju v Celju 1971. leta, prvi je govoril o celjskem pogovornem jeziku, drugi o jezikoslovcih in literarnih zgodovinarjih s celjskega področja. Matej Rode je predaval na republiških zborovanjih v Titovem Velenju 1982. leta (Kajuh kot prevajalec) in v Krškem 1984. leta (Kosovel kot prevajalec) ter na zveznih zborovanjih na Bledu 1979. leta (Janko Bezjak in njegovi pogledi na frazeologijo), v Strugi leta 1982 (Prevajanje in pouk materinščine) in v Sarajevu (Prevajanje kot posebna oblika rabe jezika). Jože Lipnik je predaval na republiškem zborovanju v Titovem Velenju 1982 in na zveznem v Strugi istega leta (Oblikovanje prvih jezikovnih pojmov pri učencih osnovne šole) ter na zveznem zborovanju v Sarajevu (Nekateri primeri interpretacije in sinteze umetnostnega besedila). Marija Končina je nastopila na republiškem zborovanju v Mariboru 1988 (Ob tekmovanju za Cankarjevo priznanje).

Slavistično društvo Celje je sodelovalo pri *seminarjih za slovenske zamejske šolnike*. Tako je odbor pomagal pri pripravi programa za seminar koroških učiteljev. Na njem je Jožica Mikac predavala o Kajuhu, Anton Aškerc o pesniku Ašker-

cu, Jože Lipnik pa o obravnavi berila. Šolnikom s Tržaškega je Božena Orožen predstavila kulturne delavce s celjskega področja. Na kasnejšem seminarju za šolnike s Tržaškega in Goriškega, ki je bil leta 1988 v Laškem, pa je sodelovalo več celjskih slavistov: Marija Končina je na literarnem večeru predstavila pesnici Pavlo Rovan in Jano Kvas; na ekskurziji v Titovem Velenju je Danica Ževort govorila o kulturnih delavcih iz Šaleške doline; na ekskurzijah in ogledih, pripravljenih za te šolnike, pa sta od slavistov vodili Milena Ivšek in Božena Orožen.

Dvakrat je v dosedanjem delovanju društva pripadla našim slavistom naloga, da po tehnično-organizacijski plati pripravi *republiško zborovanje slavistov* (priprava prenočišč, prostora, spremljevalnih dejavnosti, ogledov in ekskurzij). Prvič je bilo to v jeseni leta 1971 v Celju, drugič pa leta 1982 v Titovem Velenju. Takrat so članom odbora v veliki meri pomagali slavisti iz Titovega Velenja. Obakrat pa so za ogled kulturnozgodovinskih zanimivosti kraja slavisti naprosili zgodovinarje in umetnostne zgodovinarje (v Celju sta razlagala Majda Omahen in dr. Ivan Stopar, v Titovem Velenju zgodovinarji iz muzeja).

V drugem letu obstoja, ko je bilo delo podružnice usmerjeno najbolj »slovanško«, je odbor pripravil *tečaj poljskega jezika*. Enkrat tedensko ga je vodil Anton Aškerc; imel je približno petnajst slušateljev, slavistov in neslavistov.

Potem ko je takratna predsednica Slavističnega društva Slovenije dr. Breda Pogorelec leta 1976 sprožila široko zasnovano gibanje *Slovenščina v javnosti*, so se vanje vključili tudi celjski slavisti. Matej Rode je na Radiu Celje v imenu Slavističnega društva razložil pomen akcije, Novi tednik je objavil povabilo, naj se bralci oglašajo v rubriki Slovenščina v javnosti. S časopisnimi članki sta se vključila predvsem Jože Lipnik in Matej Rode, Lipnik s člankom Jezik — del splošne kulture (Novi tednik, 21. april 1977), Matej Rode s sestavkom Nekaj misli o jeziku, kjer je govoril o treh funkcijah jezika (Novi tednik, 10. marec 1977), s člankom Slovenščina v javnosti (Delo, 2. april 1977), v dveh sestavkih Razmišljanje o jeziku, objavljenih v 6. in 7. št. 1977 I biltena Sole za gospodarstvenike ter v Pogovoru o jeziku (Naš glas, glasilo Kovinotehne in Libele, 29. april 1977). Tudi v delovnih organizacijah je bilo nekaj razgovorov o jeziku. Na šolah so izpolnjevali anketo o jezikovni kulturi v šolah. Anketo je razposlalo Slavistično društvo. V sodelovanju s Socialistično Zvezo v Celju je odbor slavističnega društva pripravil razgovor o jeziku ekonomsko-propagandnih besedil, ki naj bi bil povezan s predavanjem Mojce Utroša. Zaradi aktualne tematike so bili vabljeni predstavniki vseh večjih celjskih podjetij, ki imajo opravka z reklamo. Ker sta se odzvala samo dva, je bilo prvič predavanje preloženo, drugič pa so predavanje poslušali le slavisti. — Drogen uspeh je prinesla pripomba Izletniku, ki je po njej opremil avtobus, ki vozi na Koroško, tudi s slovenskim imenom Labot poleg nemškega Lavamünd. Ni pa bilo še upoštevano opozorilo, da bi bilo treba popraviti napisa na uličnih tablah — Trg oktobrske revolucije (v oktobrske) in Kašova ulica v Vojniku (v Kaševa ulica).

V 70-ih letih je celjsko slavistično društvo ustvarilo tesnejše stike s koroškimi Slovenci v Avstriji. Nekajkrat je zbiralo oz. kupilo knjige in gramofonske plošče in jih poslalo na Koroško zlasti za domačo rabo dijakom slovenske gimnazije. Pomembnejša je bila akcija za letovanje koroških otrok skupno s celjskimi vrstniki v Baški na otoku Krku. Prvič leta 1973, nato pa še trikrat je društvo zbiralo prostovoljne prispevke med učiteljstvom celjske regije. Pridružili so se še gimnazijci in zbranega je bilo toliko denarja, da je lahko 14 otrok iz Pliberka letovalo 14 dni.

Odbor je namreč stopil v stik s pliberškim prosvetnim društvom Edinost, to pa je izbralo otroke in spremljevalce. Prvič so otroci prišli v Celje že nekaj dni pred odhodom na morje in po posredovanju Društva prijateljev mladine stanovali pri celjskih vrstnikih in si ogledali zanimivosti Celja in okolice. Akcija ni bila mišljena kot socialna podpora, ampak je pomenila zgolj narodnostno in moralno pomoč, omogočila naj bi namreč koroškim otrokom izpopolniti znanje materinščine in jim pokazala kos matične domovine. V okviru Slavističnega društva Celje se je akcija nadaljevala še tri leta, število otrok pa se je podvojilo, ker so starši plačali za nje plovico stroškov. Po letu 1976 pa je vsakoletno letovanje koroških otrok vključilo v svoj redni program socialno skrbstvo, postalo je torej skrb družbeno-političnih organizacij.

Leta 1980 se je v Sloveniji začelo *tekmovanje v znanju materinščine* za tki. Cankarjevo priznanje. Učenci 7. in 8. razreda osnovne šole in srednješolci tekmujejo v poznavanju literarnih del slovenskih ustvarjalcev, ki jih vsako leto določi republiški odbor Slavističnega društva Slovenije. Izvedbo regijskega tekmovanja je moralo oskrbeti celjsko slavistično društvo. Pri izvedbi so članom odbora pomagali tudi drugi slavisti-šolniki (nadzorstvo pri pisanju testov in spisov, popravljanje in ocenjevanje). Pri razglasitvi rezultatov in podelitvi priznanj (zadnja leta je knjižno nagrado prejel vsak udeleženec, ne le prvi trije v vsaki skupini) je odbor poskrbel za krajši kulturni program, tako je večkrat nastopil pevski zbor Tehnik s srednje tehniške šole pod vodstvom Dragice Žvar, ritmična skupina s pedagoške šole pod vodstvom Ane Vovk-Pezdir, Gledališka delavnica tehniške šole pod vodstvom Darje Poglajen — ta je leta 1986 uprizorila dramatizacijo Puškinovega Jevgenija Onjegina, pisatelj Marijan Rožanc, s katerim se je pogovarjala Marija Končina, in še kdo.

Dvakrat so Celjani poskrbeli za izvedbo republiškega tekmovanja za Cankarjevo priznanje, leta 1983 in 1988. Leta 1983 je sodelovalo 77 učencev, leta 1988 pa 106. Prvič je bil zaključek na Starem gradu, drugič v dvorani glasbene šole. Tu so nastopili pevci zbora Tehnik, plesna skupina iz Pionirskega doma pod vodstvom Ane Vovk-Pezdir, in Janko Petrovec, dijak srednje tehniške šole, s monologom Hlapca Jerneja. Za mentorje-spremljevalce je odbor prvič pripravil ogled Celja, drugič pa obisk Aškerčeve domačije na Senožetah, kjer so nastopili učenci osnovne šole iz Rimskih Toplic. Leta 1988 je bila kasneje še zaključna prireditev za najboljše tekmovalce in njih mentorje v Zlatarni, ki je bila glavna pokroviteljica tega tekmovanja. Tokrat so v kulturnem programu sodelovali člani godalnega kvarteta glasbene šole in člani Gledališke delavnice srednje tehniške šole. Ob obeh republiških tekmovanjih v Celju je odbor izdal bilten.

V blizu treh desetletjih se je nabrala še vrsta akcij, ki jih je izvedlo celjsko slavistično društvo. Več jih je bilo povezanih s položajem slovenščine v šoli in vlogo učitelja. Tako si je odbor prizadeval za zmanjšanje učne obveznosti učiteljev slovenskega jezika, za povečanje števila tedenskih ur slovenščine v nekaterih vrstah šol, izrazil je svoje stališče o prenovi šolskih programov v usmerjenem izobraževanju in mestu materinščine v njem. — Nekajkrat je skušal biti nekaka »vest« kulturnih ustanov. Tako je že pred več kot desetimi leti opozoril Zavod za spomeniško varstvo, da je skrajni čas obvarovati rojstno hišo Franceta Kidriča v Ratanski vasi pri Rogaški Slatini pred popolnim razpadom, pozneje je isti zavod obvestil o žalostnem stanju groba jezikoslovca Vatroslava Oblaka. Turistično društvo Pišce je

prosil, naj se zavzame za ureditev zanemarjene okolice domačije jezikoslovca Maksa Pleteršnika. Med predlogi celjskega slavističnega društva pa se je uresničil tisti o spominski plošči Vatroslavu Oblaku — ob 180-letnici celjske gimnazije jo je oskrbela njena naslednica srednja družboslovna šola na prvotnem gimnazijskem poslopju na Slomškovem trgu. Pri odkritju je Oblaka in njegovo delo predstavil jezikoslovec dr. Franc Jakopin (1989). — Vedro je bilo srečanje slavistov v prijaznem Joštovem mlinu. Kulturni program so pripravili člani Gledališke delavnice srednje tehniške šole pod vodstvom prof. Darje Poglajen (prikaz ljudskih običajev) in oktet te šole pod vodstvom prof. Dragice Žvar. S srečanjem so udeleženci počastili tudi Melhiorja Jošta ob njegovi 80-letnici.

Kljub bogati in raznoliki dejavnosti se pred vstopom v 30. leto delovanja pojavlja zaskrbljeno vprašanje: »Kaj bo, ko bodo tisti, ki spremljajo delo društva že vrsto let, se udeležujejo predavanj, ekskurzij in drugih akcij, odšli? Ali bo dovolj mladih iz slavističnih vrst, ki bodo želeli zajemati iz tistega, kar jim društvo daje?«

ALENKA DOMJAN

KRONOLOGIJA LIKOVNEGA SALONA 1987 — 1988

Kot vsaka galerijska ustanova, katere naloga je prezentacija sodobne likovne umetnosti, tako tudi naše razstavišče čuti potrebno po stiku s pojavljajočim se mladim umetniškim rodod, ki je zrasel in se zasedal v našem kulturnem prostoru. V razstavnim program smo vključili tiste avtorje, katerih ustvarjalnost označuje kontinuiteto osebnega likovnega izražanja, kar je zaslediti predvsem pri starejši generaciji, in mlajše, ki gojijo posebno ustvarjalno občutljivost do okolja. Poleg individualnih likovnih iskanj smo bili še posebno pozorni na prezentacijo raznolikih likovnih izraznosti in razponu stilnih opredelitev.

Razstavnim program je oblikoval kustos LS in programski svet Likovnega salona, katerega sestavljajo Meta Gabršek Prosenc — umetnostni zgodovinar, Marlen Premšak — umetnostni zgodovinar, Bogdan Badovinac — umetnostni zgodovinar, Ratimir Pušelja — akademski slikar in predsednik Mirko Kranjc — gradbeni inženir.

Tako so si v letu 1987 in 1988 sledile razstave v zaporedju (št. 306 je nadaljevanje kronologije Likovnega salona objavljene v Celjskem zborniku 1987, str. 225-231):

LETO 1987

306. JOŽE ŠUBIC (8. 1. do 24. 1. 1987), mariborski slikar, ki se je predstavil z opusom sedmih slik iz leta 1986 v tehniki olja in voščenega emajla na platnu. V svojem delu se je opredelil za specifičen tip figuralike, za poetično naravnano koncepcijo slike, ki išče navdiha v iracionalnem, magičnem in mitskem izročilu. Po formalni plati so njegova dela grajena na inženjertski »težkih barvah« (modre, rdeče in vijoličaste). Graditi sliko pomeni Jožetu Šubicu združiti figurativen svet s simbolnimi prvini krajin, uskladiti ekspresijo s pripovednimi komponentami v pomensko celoto, ki učinkuje monumentalno, čutno, estetsko in razpoložensko. Lahko bi rekli, da gre za svojevrstno ekspresionistično obarvano noto, kjer je pomembna zlitost likov s površino. Vse je spojeno, vlitv v en sam znak, odprt in otipljiv, a hkrati misteriozen.

Katalog v sodelovanju z Umetnostno galerijo Maribor, Galerijo Evo Griss iz Gradca. /Vabilo/Obiskovalcev 941/.

307. SONJA RAUTER ZELENKO in KAREL ZELENKO (5. 2. do 28. 2. 1987). V počastitev slovenskega kulturnega praznika smo pripravili razstavo slik Karla Zelenka iz obdobja 1979/87 in keramičnih plastik Sonje Rauter-Zelenko, nastalih v zadnjih pet letih. Oba umetnika pripadata starejši slovenski likovni generaciji, sta ustvarjalca, ki sledita kontinuiranemu osebnemu umetniškemu razvoju s poanto doslednosti in estetskega oblikovanja. Slike Karla Zelenka, katerim sledimo na razstavi, so izgubile moč ironije in so se prevesile v nostalgичen duh, v pripoved pozabljene, a v svoji vrednosti vedno prisotnega sveta. Keramične figurine Sonje Rauter-Zelenko so vzbudile v gledalcu spomin na predzgodovinske kretske figurine ter se izrazile v vsej svoji prikupnosti, mikavnosti linij in barvni prefinjenosti. Sestnajst slik v oljni tehniki ali temperi na platno ter enainvajset plastik je v prostoru zaigralo popolnoma enovito. Katalog /Vabilo/Obiskovalcev 2629/.

308. JANEZ PRISTAVEC (5. 3. do 28. 3. 1987) se je predstavil s ciklusom 22 slik, nastalih v letu 1986/87 v tehniki disperzne tempere na papir, katerega je predhodno obdelal in z lomljeno strukturo zmečkane površine dosegel izredno slikovitost. V svojem ciklusu slik je poudaril monumentalen izraz figure, ki jo je podredil sliki kot celoti, zavestno jo je iskrivil in preobrazil v vrsto obrazov, kjer vsak od njih nosi svoje karakterne poteze in značilnosti. Geometrično deformiran obraz in integracija žarečih in agresivnih komplementarnih barv modificira na predzgodovinsko civilizacijo neevropskih ljudstev, ki je imela v moderni umetnosti svoje privržence že tik pred koncem in na samem začetku tega stoletja. Ciklus »obrazov in aktov« Janeza Pristavca predstavlja povsem individualno interpretacijo izbranega motiva, strogo ikonografsko opredeljenega, ki v gledalcu vzbuja celo nelagodnost. Katalog /Vabilo/Obiskovalcev 1789/.

309. KLAVDIJ TUTTA (9. 4. do 7. 5. 1979). Razstava mladega goriškega umetnika je obsegala 9 slik v tehniki akrila na platno, 12 akvarelnih listov (s tehniko akvarela se je Tutta pred nedavnim spoprijel in rezultati so prvokrat prikazani v Celju) ter 7 litografij iz obdobja zadnjih dveh let. V začetnem likovnem iskanju Klavdija Tutte je prihajala do izraza igra znakov, ki se je odvijala na večjih sferičnih poljih, vzporedno nanizanih slikovnih ploskvah, ki so prestopale ena v drugo, se prepletale in vzbujale vtis neomejenega simbolnega sveta brez vsakršne središčne teme. V zadnjem času pa so se neštete, po površini pulzirajoče lovke strnile v celoto, v plavajočo kompaktno strukturo. Menhirji in biki, simboli svetega prostora, moška pramoč v podobi žrtvovanega bika, se zlijejo v lirično podobo krajine-podobo ženskega naročja, ki se v strukturnem ozadju slike, v viharju prepletajočih lov, rož in sonca spoji z darovancem. Vsebinska je simbolno erotska, izraža simbiozo narave in človeka, moškega in ženske.

Katalog smo izdali v sodelovanju s šestimi jugoslovanskimi galerijami /Vabilo/Obiskovalcev 2825/.

310. Ob mednarodnem Mladinskem pevskem festivalu v Celju smo pripravili razstavo otroške in mladinske ilustracije umetnika MARJANA MANČKA (14. 5. do 10. 6. 1987), ki je obsegala 128 originalnih risb iz 25 knjižnih izdaj (od leta 1975 dalje). Marjanu Mančku gotovo pripada pomembno mesto med slovenskimi ilustratorji, pa najsi gledamo iz oblikovnega ali značajskega pomena njegove risarske izpovedi. Manček ni bil nikoli ujet v zakonitost akademskega risanja, njegova likovna govornica je preprosta, stilizirani liki so sicer tipizirani, pa vendar vedno drugačni. So karikirani in neposredno vpeti v literarno pripoved. Ilustrativni del podreja literarnemu, ali pa vsebinskega podredi likovnemu, tako da je črka, oziroma tekst enakovreden člen pri formiranju celotne likovne kompozicije. Razstava je imela izreden odmev med mladimi in starejšimi gledalci. Katalog /Vabilo/Obiskovalcev 2994/.

311. ZMAGO POSEGA (11. 6. do 5. 7. 1987). Razstava 11 plastik (varjeno železo) in 4 risb je bila priča nekonvencionalnih likovnih prijemov enega najmlajših predstavnikov slovenske kiparske generacije. Dominantno vlogo umetnik izpostavlja materialnosti kiparske gmote in obvladovanju prostora. Torzo, kot realizacija dane forme in oblike je hkrati tudi izziv razmišljanj umetnika o soodnosnosti zunanje in notranje konstrukcije. »Torza« Zmaga Posega v končni konsekvenci še vedno ohranjajo refleksijo vidnih struktur, preko katerih gledalec stopa v njegovo notranjo zgradbo. Razstava je zahtevala od gledalca že neko predhodno likovno vedenje, kajti brez tega je učinkovala hladno in nekomunikativno.

Katalog smo izdali v sodelovanju s Pilonovo galerijo Ajdovščina in Galerijo Rika Debnjaka Kanal/Vabilo/Obiskovalcev 1314/.

Posnetek z razstave KAREL ZELENKO in SONJA RAUTER-ZELENKO, februar 1987.

Foto Viktor Berk

312. INDUSTRIJSKO GRAFIČNO IN UNIKATNO OBLIKOVANJE-CELJSKI PRISPEVEK (17. 7. do 8. 8. 1987). Razstavo smo pripravili v okviru poletnih kulturnih prireditev in praznika občine Celje z namenom, da vzpodbudimo posluš za pogumnejše premike v pojmovanju sodobnega oblikovanja ter aktivnejši odnos do izvirnih oblikovalskih vrednot v proizvodnem programu celjskih delovnih organizacij. Razstavo smo zasnovali širše kot predhodne, kajti poleg posameznih ustvarjalcev, s tega področja, smo povabili k sodelovanju tudi delovne organizacije. Vendar je njihov odziv bil v neenakem odnosu od posameznikov, in zaradi tega je razstava izgubila vlogo celovite informacije o stanju industrijskega oblikovanja na Celjskem, medtem ko je grafično bilo dovolj zgovorna priča o kontinuiranem razvoju te zvrsti na Celjskem. Na razstavi so sodelovali AERO Celje (TOZD Trzenje), EMO, Keramična industrija Liboje, Razvojni center, Zlatarne Celje ter posamezni oblikovalci s področja unikatnega oblikovanja Zdravko Dolinšek, Ivona Kočica, Cveta Kozomora, Ciril Zobec, industrijskega Ljubica Ratkajec Kočica, Tomislav Kočica, Ferdo Pak, Bruno Pižmoh, Mirko Knez in Rafko Počivašek ter grafičnega Loti Marvin, Gregor Švab, Jože Domjan, Radovan Jenko, Jože Resnik, Izток Skok in Meta Vehovar.

Pokrovitelj razstave je bilo Aero Celje, ki je omogočil izdajo obsežnega kataloga. Kljub poletnim mesecem smo zabeležili ugoden obisk. /Obiskovalcev 1127/.

313. Poletne prireditve smo v Likovnem salonu nadaljevali s slikarsko razstavo DALI-BORJA ZUPANČIČA (11. 8. do 25. 8. 1987), s ciklusom slik »Danse macabre«, nastalih v letu 1986. Naslov ciklusa »Mrtvaški ples« je simboličen pomen nekega konca, ki nujno poraja nov začetek. Je asociativna oblika evolucijske nujnosti imenovane smrt in rojstvo. Tako pejzaž »v rdečem« pomeni začetek slikovne igre, citat umetniške iluzije, ki postopno v nadaljevanju ciklusa preide v destrukcijo fizične realnosti slikarskega medija. Ideja in slike se razblinjava

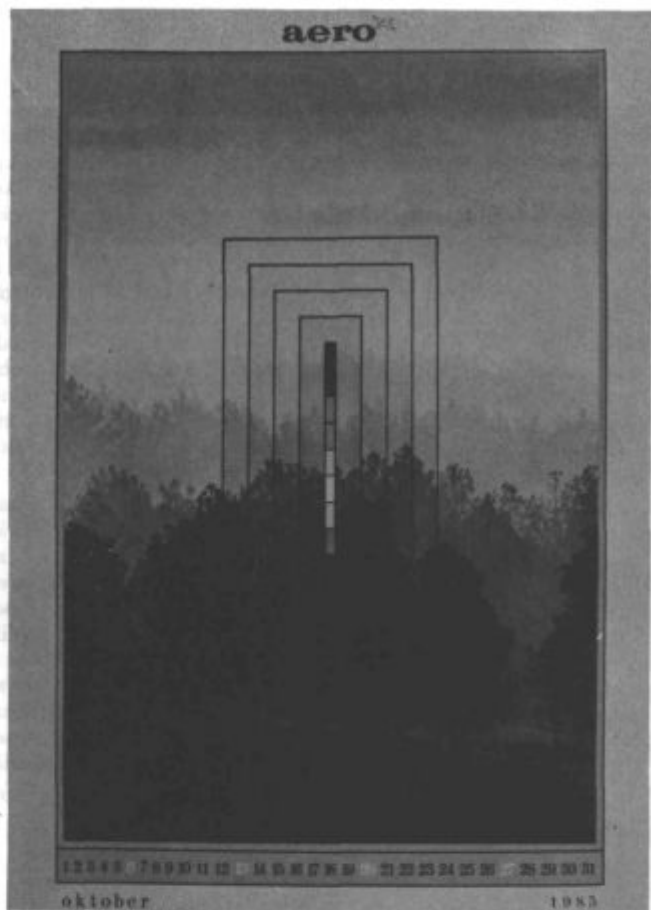
v stanje konca, smrti, kar pogojuje ponovni začetek, rojstvo. V ciklusu Danse macabre je slikar ujet v osnovna razmerja človek-okolje. V posameznih slikah vzpostavlja polja raznovrstnih dialogov, pri tem se opredeljuje predvsem do vsebinskih in manj likovnih rešitev. Zloženska /Vabilo/Obiskovalcev 694/.

314. Poletje smo zaključili s prevzemno razstavo slikarskih del DUŠANA LIPOVCA in kiparskih JOŽETA VRŠČAJA (27. 8. do 12. 9. 1987). Razstavo in katalog je pripravila Mestna galerija Ljubljana, za Likovni salon pa smo izbrali 11 slik Dušana Lipovca iz obdobja 1976/86 in 19 plastik Jožeta Vrščaja, nastalih v letu 1986/87. Tandem obeh umetnikov se kaže predvsem v obravnavanju odnosa do narave in osnovnih likovnih elementov kot so svetloba, volumen, prostor in predvsem barva. Čeprav Lipovec izhaja iz realističnega sveta in skozi obdobje prehaja do stilizirane forme odslikane krajine, se v njegovem slikarstvu odraža ustvarjalni interes, neporedno vezan na kiparsko prakso Jožeta Vrščaja. Oba sta ujeta v enostavnost likovnega prostora, kristalično formo geometričnega kubusa, katerega bogatita z barvno strukturo. /Vabilo/Obiskovalcev 1502/.

315. OTON POLAK (17. 9. do 6. 10. 1987). Retrospektivno razstavo pomembnega mariborskega umetnika starejše generacije je pripravila Umetnostna galerija Maribor, prikaz njegovega dela v Celju pa je temeljil na pretehtanem izboru slik in risb iz posameznih razvojnih obdobj.

KLAVDIJ TUTTA, BIK, 1986, litografija, 50 × 70 cm.

Z razstave industrijskega, grafičnega in unikatnega oblikovanja: KOLEDAR AERO 1985, oblikoval JOŽE DOMJAN.

316. JELKA FLIS (20. 10. do 31. 10. 1987). Razstavljeni dela (7 slik olje na platnu in emajl na platnu) slikarke Jelke Flis so pomenila prvo zaokroženo predstavitev mlade celjske umetnice v domačem kraju. Na razstavi smo se soočili z njenimi najnovejšimi deli, z utrinkom likovne govorice, vpete v individualizem svojskih registrov in tradicijo »slike«. Iz njih smo izluščili razčlenjevanje konstitutivnih prvin podobe krajine, strukturno analizo slikovnega polja in procesa slikanja, ki trdno sledi horizontalni konstrukciji. Nekontrolirane variacije vertikale prekinjajo statičnost horizontalnih pasov in sprožijo prostorsko gibanje, ki povzroči iluzionizem volumna. V začetnih slikah je še slutiti vizualno prisotnost krajine, v nadaljevanju pa se podoba staplja s strukturno gradnjo slike. Katalog/Vabilo/Obiskovalcev 935/.

317. ŽIVLJENJE IN DELO METODA BADIJURE (2. 11. do 14. 11. 1987). Ob Tednu domačega filma v Celju smo pripravili pregledno razstavo filmskega ustvarjalca, scenarista, snemalca in režiserja, enega izmed pionirjev slovenskega dokumentarnega in igranega filma. Pri pripravi razstave je sodelovala Milka Badijura, življenjska in delovna sopotnica Metoda Badijure, filmsko gradivo pa nam je dal na razpolago Arhiv SR Slovenije. Preko šestdeset fotografij (fotokontaktov iz filmskega traku), video posnetki nekaterih dokumentarnih in igranih filmov so bogatili celotno predstavitev, ki nam je nudila vpogled v njegovo življenje in delo, od prvih filmskih zapisov (Pot na Triglav, 1926) do poslednjega (Božidar Jakac, 1969). Filmska ustvarjalnost Metoda Badijure pomeni bogastvo slovenske filmske produkcije, predvsem na dokument življenja, dogodkov in običajev slovenskega naroda med obema vojnoma in po njej. Katalog/Vabilo/Obiskovalcev 3432/.

318. ZDENKA GOLOB (19. 11. do 12. 12. 1987). Razstava je prezentirala prerez desetletnega grafičnega ustvarjanja (29 grafičnih listov) in začetek slikarstva (1 slika iz leta 1986), kot novo stopnjo umetniškega razvoja. V njenem delu so sicer opazne nekatere sestavine »ljubljske grafične šole«, predvsem lirizem in pedantnost tehnike, sicer pa je njen intuitivni svet bil vedno samosvoj, oddaljen od trendovskih dogajanj. Nekatere prvine dajejo njenemu opusu priokus nadrealizma, vendar prisotnost metafizičnih elementov razkroji stilno identifikacijo, osamosvoji jo v poetično izpoved simbolnih figur-lutk, ki v praznini prostora, osamljenosti in brezupu iščejo lastno vrednost. Njen razvoj, od bogatih jedknic in aquatint nastalih okoli leta 1975 pa do asketske figuralike zadnjih let, je povsem logičen. Perfekcija obdelave izrazito plastične figure, ki kot tujek lebdi v neopredeljivem, zlahtno obdelanem prostoru, se v zadnjih grafikah splošči, poenostavi, mehko obdelave preide v šrafuro, grafizme, prostor postaja svetlejši, realnejši, vzpostavi se nov odnos med figuro in prostorom. V zadnjem obdobju je viden razvoj tudi po vsebinski plati, ikonografski pomembnosti dvojnih likov, katera je združila v nov pomenski sestav-Pietà. Katalog (akcija KSS)/Vabilo/Obiskovalcev 1861/.

319. DANILO JEJČIČ (17. 12. 1987 do 10. 1. 1988). Na razstavi smo sledili grafičnim listom (18 grafik v tehniki sitotiska), datiranim od 1975 do 1987 leta. V grafičnem opusu se je Danilo Jejčič opredelil za svojevrstni abstraktni geometrizem, za črtno in ploskovno barvno kompozicijo, ki je iz dvodimenzionalne prostorske ureditve prešla v volumen, v iluzionizem tretje dimenzije. Konstrukcijo grafičnega polja gradi na percepciji ter fizičnem in psihičnem dejstvu barve. Variacijam gibanja krožnega volumna je podredil tudi čistost barvnih ploskev ter svetlobnim esperimentom kovinske barve. Idejo »valja« je realiziral s pomočjo geometrično abstraktnih oblik, katere je racionalno organiziral, obarval ter jih privedel do tiste točke razkroja, kjer obstajajo vse možnosti za projeciranje, variiranje in multipliciranje v različne forme. Ustvaril je oblikovno, barvno in svetlobno gibanje, neodvisno od zunanje konstante, ki bi brez naključja igre potegnila gledalca v hladnost grafičnega polja.

Katalog v sodelovanju z Obalnimi galerijami Piran, Pilonovo galerijo Ajdovščina in Malo galerijo Ljubljana/Vabilo/Obiskovalcev 966/.

LETO 1988

320. LOJZE LOGAR (2. 2. do 2. 3. 1988). Po petnajstih letih smo se znova srečali z umetnikom, z njegovim najnovjšim opusom »Rajski vrtovi«, v katerega smo stopili neobremenjeno od miselnih in tematskih naporov. V njem se je umetnik nekoliko oddaljil od asketskih barvnih izkušenj ter se sprostil v barvnem ritmu vegetabilnih form, v igri prostih geometričnih likov. Figurativni svet je zapolnil z erotičnimi simboli, ustvaril je lastno podobo, projekcijo imaginacije, ki z realnim svetom nima nič skupnega. »Erotična podoba« je prisposoba telesa, kot ga doživlja avtor v viziji nedosegljivih rajskih vrtov.

Katalog v sodelovanju z Obalnimi galerijami Piran in Malo galerijo Ljubljana/Vabilo/Obiskovalcev 1692/.

Ob razstavi smo pripravili tudi plesno prireditev v koreografiji Ane Vovk-Pezdir in izvedbi Tadeje Vidmar.

321. MARIJA BRAUT (7. 3. do 26. 3. 1988). Razstava umetniške fotografije je vsebovala življenski opus pomembne ustvarjalke, rojene v Celju, a trdno zakoreninjene v Zagrebu. Osem ciklusov črnobelih fotografiji: Logarska dolina, New York, Little Italy, Osebnosti-portreti, Pejzaži in mesta, Dubrovnik, Zagreb in Otroci je zgovorno pričalo o pomembnosti njenega dela. V njih ne izraža samo iskrenega odnosa do življenja in dogajanja, temveč tudi ikonografijo človeka, ki je ne glede na njegovo pomembnost aktivno vključen z vso interpretativno gesto v proces medsebojne odvisnosti fotograf-kamera-objekt. Izbrane milije njenih fotografskih zapisov je dvignila iz vsakdanje povprečnosti, jim vdihnila vso tisto lepoto, dra-

ZDENKA GOLOB,
LEBDENJE II, 1979,
jedkanica in brušenka.

matičnost, občutljivost svetlobnih prepletov, katero mimoidoči v svoji lastni vizualni obremenjenosti niti se zapazi. Srečanje z Marijo Braut, z njenimi neposrednimi fotografskimi zapisi, izhajajočimi iz spoznaja pravila resnice, nas je vodilo z igro vstopanja iz izstopanja od prizora do prizora v poseben estetski in doživljajski užitek. Katalog/Vabilo/Obiskovalcev 1522/.

322. TRIJE PROJEKTI ZA CELJE (31. 3. do 6. 4. 1988), predstavitev treh diplomskih nalog študentov Fakultete za arhitekturo, geodezijo in gradbeništvo v Ljubljani. GREGOR DOJER: »Urbanistična in arhitekturna študija vzhodnega roba mestnega jedra Celje« (mentor doc. Jože Koželj). JANEZ KUZMAN: »Tržnica, ki je del mestnih struktur, ureditev širšega področja tržnice v mestnem jedru Celja« (mentor prof. dr. Miloš Bonča). JURIJ SADAR: »Idejni projekt pozidave vogalne parcele med Ljubljansko in Gledališko ulico v Celju« (mentor doc. Janez Koželj). Zloženska/Obiskovalcev 257/.

323. MIHA MALEŠ (7. 4. do 7. 5. 1988). Razstavo smo pripravili s strokovnim sodelovanjem Muzeja Kamnik in dr. Mirkom Juterškom, obsegala pa je: slikarski del in predvno grafiko v prostorih Likovnega salona Celje, povojno grafiko pa v Avli Razvojnega centra Celje. V celoti smo jo poimenovali »mala retrospektiva«, saj je vsebovala dela od najplodovitejših (od leta 1920 dalje) do leta 1978. Prvo obdobje opredeljujemo tudi kot najplodovitejše in izrazno najbogatejše. Izhajajoč iz tradicije slovenskega impresionizma ga je oplemenitil z novimi izkušnjami in stiki evropske umetnosti. Najprej se je navezal na nemški ekspresionizem, nato pa na francoski fauvizem, ki je zapustil trajne posledice v njegovem slikarstvu vse do poznih let. Umetnikova občutljivost se je popolnoma odzvala ritmu linij in bogatemu koloritu ploskve, notranji resničnosti, katera je plod eksplozije barv. Drugi del razstave je bil iz kasnejšega obdobja, za katero je značilno, da se je odrekel lahkotnosti linij, barvitost je strnil v zamolki inkarnat in trdnejšo plastično strukturo oblikovanja. V zadnjem desetletju se je Miha Maleš ponovno vrnil bogastvu barve in sproščeni kompoziciji, o čemer nam pričajo dela kot so »Tihožitje« in »Ljudska črna plastika«. Zloženska/Vabilo/Obiskovalce 2527/.

324. MILAN KONJOVIĆ (9. 5. do 27. 5. 1988). V okviru sodelovanja dveh pobratenih mest, Sombora in Celja, smo pripravili s skupnim interesom SOZD Merx Celje, SO Celje, Galerijo Milan Konjović iz Sombora in našim razstaviščem razstavo pomembnega jugoslovanskega likovnega ustvarjalca sodobne umetnosti Milana Konjovića. S pretehtanim antološkim izborom oljnih slik iz obdobja »asociativne faze« (1964-86) in serijo grafičnih listov, nastalih v preteklem letu, smo to leto obogatili naš razstavni program. Asociativna faza v delih Milana Konjovića je nadaljevanje koloristične, je nujna posledica umetnikove odločitve po letu petdeset, ko se je odrekel sivi tonaliteti in se navezal na korenine dvajsetih let. Barva je postala osnovna podstat umetnikovega razvoja, postala je materija slike, katero je stopnjeval do tiste faze, ko govorimo o barvi kot predmetu slike. Od tu naprej poimenujemo njegovo slikarstvo »asociativno«. Slike je pretvoril v dramatično aluzijo vidnega, stvarnost je pretopil v strast barvnih slapov, slika je postala erupcija emocij izraženih v valovanju barvnega polja. Kljub svoji visoki starosti se Milan Konjović ni prepustil toku dane in že preverjene intuicije. Sledi novim izzivom, ne samo v vsebini slike, temveč tudi v tehniki. Likovni znak s slikovnega polja je prenesel v grafično tehniko, tehniko ofset-litografijo primerno njegovi barvni izraznosti. Razstava je vsebovala 15 oljnih slik (sliko »Plavi atelje« je odkupila Kovinotehna Celje) in 20 grafičnih listov, ki so bili vsi naprodaj. Zloženska/Vabilo/Obiskovalcev 1435/.

325. DANA KOČICA (2. 6. do 27. 6. 1988). Pregledna razstava oblikovalke in kiparke Dane Kočica je gotovo pomenila osvežitev ob konvencionalnih kiparskih razstavah. Zlahtna in krhka materialnost kristalnega stekla je pritegnila ustvarjalko že leta nazaj. Z njegovo lastnostjo se je spoprijemala postopoma, najprej s površinsko obdelavo (gravuro in barvanjem), nato oblikovanjem predmetov uporabne vrednosti, vse do najzahtevnejše oblike-polne plastike. Prva stopnja spoznavanja stekla in njegova obdelovanja je pomenila nadaljnji izziv in iskanje v smeri volumnega oblikovanja pripeljala jo je do elegantnih oblik pihanih votlih form. Fizikalna lastnost, teža materiala, je pogojila kapljično formo, katero je ustvarjalka oplemenitila še z barvo in ročno dodelanimi vratnimi zaključki. Prehod iz votlih form v polno plastiko je nekoliko strožje geometrično obravnavan kubus, ki asocira na človeško figuro, s svojo maso, v katero je vtkana kristalna barva pa napoveduje novo stopnjo ustvarjalkinih posegov. Le popolna osvojitve tehnološkega procesa ter symbioza oblikovalca in steklarskega mojstra, je lahko omogočila zahtevne oblikovne in barvne rešitve. Idejni osnutki so dobili dokončno obliko, kubus mase se je pretvoril v variacije krogličnih oblin z videzom vegetabilnih form, katerih prosojnost materiala izpostavlja preplet kristalične barve. Nastala je serija plastik, katere podoživljavamo vsako zase, kot delček mavrične lepote. Čudežev narave, barvnih atomov, ki lebdiijo v svetu prosojnosti. Katalog v sodelovanju z Razstavnim salonom Rotovž Maribor/Vabilo/Obiskovalcev 1808/.

Poletne kulturne prireditve smo zaokrožili s tremi likovnimi predstavitevami:

326. PORTRET JURETA ŠARLAHA (30. 6. do 13. 7. 1988), razstava, ki je poleg slikarskih del Jureta Šarlaha vsebovala še portrete avtorja, delo različnih celjskih umetnikov (Jane Vizjak, Radovana Jenka, Franca Purga in Boruta Hlupiča). Zloženska/Vabilo/Obiskovalcev 476/.

MILAN KONJOVIĆ, ČIKA TONČIKA NA PIVU, Sombor 1970, olje na lesonitu, 73 x 92 cm.

327. ARHITEKTURNA DELAVNICA (15. 7. do 30. 7. 1988), razstava osnutkov in market, predstavitev rezultatov »Arhitekturne delavnice«, ki je potekala v preteklem letu pod okriljem Društva arhitektov in Kluba Ivana Cankarja. Zloženska/Vabilo/Obiskovalcev 685/.

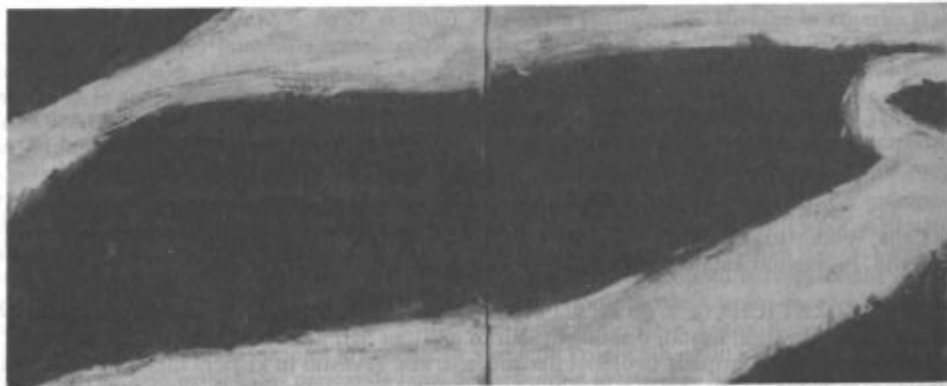
328. ERIKA MARIJA BAJUK (8. 8. do 27. 8. 1988), slikarska razstava umetnice, ki izhaja iz Celja, vendar jo je življenje usmerilo v daljnji svet (ZDA). Razstavo je pripravila Dolenjska galerija. Prezemni katalog/Vabilo/Obiskovalcev 833/.

329. JOŽE CIUHA (8. 9. do 27. 9. 1988), razstava je bila deljena na osnovi dveh zaključnih opusov (akvareli, nastali v zadnjem letu in grafični listi prav tako iz zadnjega obdobja). Enemu in drugemu pripada dvojnost likovnega izraza: zavestni in kritični dialogi s časom in prostorom, katerega sproščajo v občutljivi umetnikovi zavesti impulzi menjajočih se življenjskih vrednosti in dialog s samim seboj, kot miselno avanturo bogatih intelektualnih izkušenj. Prva komponenta je določljiva v slikarstvu in grafiki, kjer z jedko kritičnostjo in žgočo ironijo zavestno odraža lasten odnos do družbe. Druga, v akvarelu in risbi, v spontanem zapisu misli, ki kot vrelec notranjih stanj v vsej svoji čistosti zapolnjujejo list papirja. Akvarelni listi so subtilni zapis umetnikovih notranjih stanj, ki kljub fluidnosti barvne površine ohranjajo čvrsto konstrukcijo slike in prav njim smo na razstavi namenili posebno mesto. Zloženska/Vabilo/Obiskovalcev 1333/.

330. ALOJZ ZAVOLOVŠEK (29. 9. do 19. 10. 1988), prvo pregledno razstavo umetnika, ki je vrsto let namenil pedagoškemu in galerijskemu delu, je pripravil Kulturni center Ivan Napotnik Titovo Velenje ob njegovi šestdesetletnici. Za Likovni salon smo pripravili izbor del, ki je temeljil na kronologiji in obsegu različnih slikarskih zvrsteh (slike, risbe, akvareli). Slikarstvo Lojzeta Zavolovška, učenca velikega srbskega umetnika Marka Čelebonovića, kolorista svojega časa, je od vsega začetka vezano na barvo. Začetna trdna in plastična konstrukcija slike se je kaj kmalu zrahljala, postala je slikovita in hkrati prosojna v svoji konstrukciji. Posebno afiniteto umetnik goji do predmetnega sveta, predvsem do krajine, ki mu nudi poseben atmosferski izziv. Prezemni katalog/Vabilo/Obiskovalcev 1629/.

331. I. CELJSKI MEDNARODNI SLIKARSKI TEDNI (21. 10. do 4. 11. 1988). Rezultate enomesečne kolonije smo preverjali v Likovnem salonu Celje, Razstavnem salonu Rogaška Slatina in Galeriji Ars v Ljubljani. Ustvarjalci prvega srečanja so bili gostje Kate Bright in John Coleman iz Velike Britanije, Peter Alois Rumpf iz Avstrije, Jana Vizjak, Ivo Prancič in Matjaž Gruden iz Slovenije. Organizatorji kolonije so bili Kovinotehna, Aero in Likovni salon Celje, umetniki pa so svoje ustvarjalne aktivnosti in različne miselne pristope do slikovne ploskve oblikovali na otoku Cresu. Nastala dela nosijo specifikko okolja, v katerem so nastajala in individualne likovne rešitve, lastne posameznim ustvarjalcem. Katalog/Plakat/Vabilo/Obiskovalcev 1173/.

332. Redni razstavní program smo zaključili s pregledno razstavo ilustracij in risb animiranega filma ZVONKA ČOHA in MILANA ERIČA, razstavo, ki smo jo podnaslovili »Statična in gibljiva slika«. Poanta razstave sicer ni bila »likovna«, temveč je izpostavljala vlogo in uporabnost likovne umetnosti v različnih medijih, kot sta knjižna ilustracija, strip in risani film. Razstava je na prvi pogled delovala izredno homogeno, vendar samo v svoji zunanji lupini, različnost medijev (ilustracija in film) pa je ustvarjalo notranjo napetost in eksistenco ter veljavo likovne umetnosti v širino uporabnosti.

Z razstave I. celjski mednarodni slikarski tedni: KATE BRIGHT, KROG, 1988, mešana tehnika na platnu, 40 x 100 cm.

K NASLOVNICI LETOŠNJEGA CELJSKEGA ZBORNKA:

ERIKA Marija BAJUK je rojena v Celju, kjer je preživljala rano mladost in dijaška dela na celjski gimnaziji. Po večletnem glasbenem izobraževanju (klavir in violina pri prof. Sancinu) se je odpravila na študij v Graz (Univerza Franza Josefa), kjer so ji podelili mednarodno štipendijo za študij umetnosti, katerega je nadaljevala in končala na Wellesley Collegu v Wellesleyu v Massachusetts (ZDA). Magisterij iz likovne umetnosti je opravila v Northern Illinois University v Illinoisu. Sedaj deluje kot likovni pedagog v Collegu Du Page v Glen Elly v Illinoisu. Poleg pedagoškega dela se je povsem posvetila likovni ustvarjalnosti, dela iz njenega obsežnega opusa se nahajajo v zasebnih in javnih zbirkah v Jugoslaviji, Romuniji, Avstriji, ZDA (Illinois, Michigan, Ohio, New Jersey, New York in Vermont).

Erika Marija Bajuk je ustvarjalka, ki se spoprijema z različnimi likovnimi zvrstmi in izraznimi mediji hkrati. Tako sledimo slikarstvu v okviru katerega razvija različne tehnike, pri čemer je potrebno poudariti, da je osnovni konstitutivni element barva, ki dosega polno avtonomijo v ustvarjalnem likovnem organizmu. Ob upoštevanju zakonitosti barvnih izraznih moči, skuša v slikarskem procesu oblikovati ploskovno likovno tvorbo, barvno kompozicijo, v kateri urejuje napetosti med barvnimi ploskvami, jih združuje, povezuje in ločuje z linijo. Na ta način jih postavlja v določene medsebojne odnose, vzpostavlja ritem kontrastov in stopnjevanj do tistega trenutka, ko doseže popolno urejenost njenega gibanja. Oblike barvnih ploskev vzdržuje s črtno linijo, ki je slučajnost samega postopka, je del gradnje slike, ki v končni konsekvenci ohranja neposredno navezanost na motiv. Ob spoznavanju njene likovne problematike nehote naletimo na spoznanje besed, ki jih je nekoč izrazil Picasso: »Slika se ne izmisli vnaprej, nima nekega trdega kalupa. Spreminja se med delom, kot se spreminjajo naši občutki.« Slika Erike Marije Bajuk ne nastaja kot že vnaprej domišljeni izdelek. »Začetek vsake moje slike, risbe in skulpture je MISEL.« Zanj je značilen časovni proces urejevanja likovnih odnosov, ki nastajajo med potezo, velikostjo formata, barvo in risbo. Rojevajo se postopoma na slikovni ploskvi in ob sprotne preverjanju ter odločanju glede na notranje občutje in hotenje, gradi kompleksen in zaključen likovni organizem. Ustvarjalnost Erike Marije Bajuk je vezana tudi na kiparstvo, na ambientalno plastiko, v kateri umetnica sprošča impulzivnost svobode tridimenzionalnega oblikovanja in išče ter odkriva v sicer tradicionalni likovni praksi sebi lastne likovne rešitve.

O CELJSKI ARHITEKTURNI DELAVNICI

Kulturni in družabni spored »petkovega večera« Kluba kulturnih delavcev »Ivan Cankar« je 21. junija 1985 izpolnila mag. Alenka Polutnik, dipl. inž. arh. (Razvojni center Celje): ob diapozitivih in izvornih načrtih je predstavila prenovo starega mestnega jedra Celja. Predstavitev je med obiskovalci, ustrezno kulturno-debatnemu in družabnemu namenu večera, sprožila polemično iskrivo izmenjavo mnenj.

Podobni večeri, ki naj bi prispevali k dvigu kulturnega, oblikovalskega in bivalnega nivoja članstva in občanov sploh, so po enem letu zatišja¹ postali redni spored *pogovorne arhitekturne delavnice* v organizaciji Društva urbanistov celjske regije (Jure Sadar), Društva za varstvo okolja Celja (A. Bukanovski) in samega Kluba (T. M. Jeglič). Namena teh večerov ni iskati v »sprejemanju nekih zaključkov, ampak zgolj v nizanju strokovnih ugotovitev, ki naj bi na »BRAIN-STOR-MING« način in z akumuliranjem v informacijsko bazo strokovnega (urbanistično-arhitektonskega in krajinskega) spomina zagotavljali in dvigovali celoviti kulturni nivo (T. M. Jeglič). Iz let 1987 in 1988 omenjamo naslednje:

3. julija predstavi Alenka Polutnik in Rado Romih (RCC) načrt krajinske ureditve obeh bregov Savinje skozi mesto, kako bi lahko oba bregova zasadili z drevjem in ju uredili ustrezneje od sedanjega stanja².

17. julija. Da bi vzbudili osveščeno zanimanje občanov za varstvo in izboljšanje okolja, razmišlja strojni inženir Jože Jarh o ustanovitvi celjskega ekološkega izobraževalnega centra, ki naj bi bil lociran ob Šmartinskem jezeru.³

9. decembra — pogovor o revitalizaciji oz. sanaciji t. i. slovenskega pokopališča na Golovcu. Možne rešitve sta predstavili dipl. inž. urejanja krajine Alenka Kolšek, kot avtorica spomeniško-varstvenih izhodišč, in mag. Alenka Polutnik, dipl. inž. arh., kot vodja projekta. — Od zabeleženih ugotovitev tega debatnega večera⁴ velja ponoviti naslednje:

- po nujni sanaciji bi se Slovensko pokopališče pričelo uporabljati tudi za žarne pokope, ker bi bilo možno zagotoviti preko 5000 žarnih pokopnih mest;
- Slovensko pokopališče je treba obravnavati tako v luči slovenskega zgodovinskega spomina, kot v luči čustvene navezanosti svojcev pokojnikov;
- v projektu sanacije je potrebno ustrezno preveriti in dopolniti inventarizacijo pomembnejših nagrobnikov;

— občinska cestno-komunalna skupnost naj bi začela z izvajanjem nujnih sanacijsko-vzdrževalnih del takoj v začetku spomladi 1988⁵.

21. januarja — pogovor o pripravah na gradnjo cerkve Sv. Duha v Celju, s čemer naj bi Celjani pridobili soboden sakralni objekt⁶.

31. marca — v organizaciji Društva urbanistov celjske regije (Marjan Kac) in KKD »Ivan Cankar« skupna predstavitev vseh elaboratov — delavniških izdelkov t. i. »klasične« arhitekturne delavnice, organizirane jeseni 1987 (Danijel in Janez Jagrič, Alenka Kolšek, Jože Komerički, Janez Kuzman, Andrej Malgaj, Smilja Presinger, Radovan Romih in Jure Sadar ml.)⁷.

31. marca v Likovnem salonu razstava treh diplomskih nalog — treh projektov za Celje: Gregor Dojer, Vzhodni rob mestnega jedra Celja; Janez Kuzman, Trznica; Jure Sadar ml., Pešaški most na Savinji v Celju in Pozidava vogalne parcele med Ljubljansko in Gledališko ulico v Celju.

5. maja v učilnici župnije Sv. Danijela (Slomškov trg 2): ob razstavi 5 projektov za cerkev Sv. Duha na Ostrožnem pogovor o rezultatih vabljenega natečaja za njeno arhitektonsko oblikovanje⁸.

Pred tem je bil 15. decembra 1987 v pisarni predsednika celjske občinske skupščine opravljen razgovor (organiziral ga je ZIP) med naslednjimi udeleženci: Tone Zimšek, predsednik skupščine občine Celje; Jurij Sadar st., predsednik obč. komiteja za urejanje prostora in varstvo okolja ter predsednik Društva urbanistov celjske regije; Anka Aškerc, ravnateljica Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine ter predsednica skupščine Kulturne skupnosti občine Celje; Jože Zimšek, direktor Zavoda občine Celje za planiranje in izgradnjo; dr. Peter Krečič, direktor Arhitekturnega muzeja v Ljubljani; opat Friderik Kolšek za župnijski urad Sv. Danijela v Celju in župnik Drago Svetko za župnijo Sv. Duha v Celju, kot investitorja; Tomaž M. Jeglič (Zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo) kot tajnik sekretariata arhitekturnih delavnic.

Razgovor je bil namenjen strokovni arhitekturni kritiki idejnega projekta cerkve Sv. Duha Andreja Pajerja, da bi dobili čim kvalitetnejšo arhitekturno rešitev. Le-ta bi bila možna le po naslednjih treh načinih:

»da investitor zaupa projektiranje direktno izbranemu arhitektu, ki naj ima ustrezne reference;

da investitor povabi skupino izbranih arhitektov (tudi z ustreznimi referencami) in nato razpiše interni (povabljeni) natečaj, skladno s t. i. pravili igre, to je z upoštevanjem Pravidnika za izvedbo natečajev;

da investitor razpiše javni slovenski, jugoslovanski ali mednarodni natečaj, skladno s Pravidnikom.«⁹

Od 12. do 31. julija v Likovnem salonu razstava CELJSKA ARHITEKTURNA DELAVNICA 1987: predstavitev priprav, izvedbe in rezultatov avtorjev, sodelujočih v delavnici 1987. Od teh predstavitev zamisli o ureditvi prostora oz. o oblikovanju našega okolja v sožitju s pokrajino, objavljamo projekt pešaškega mostu čez Savinjo v Celju (avtor Jure Sadar ml.).

OPOMBE

¹ V letu 1986 je klubske prostore (Tomšičev trg 7) zalila voda od spodaj (vzrok: zamašena kanalizacija) in od zgoraj (okvara vodovodne napeljave) ter jih do maja 1987 onesposobila za vsakršno interno klubsko dejavnost.

² Vabilo z dne 18. junija 1987.

³ Vabilo z dne 8. julija 1987.

⁴ Zabeležka predsednika KKD »Ivan Cankar« Tomaža M. Jegliča z dne 16. decembra 1987.

⁵ Lepo mesto 1988, št. 2, str. 7: Odgovora, kdaj bo urejeno slovensko pokopališče na Golovcu, ni.

⁶ Vabilo z dne 7. januarja 1988.

⁷ Realizacijo arhitekturne delavnice so omogočili Ingrad, Gradis, Cestno podjetje, RCC in Sklad stavbnih zemljišč. Po zabeležki T. M. Jegliča z dne 7. aprila 1988 o 6. celjski pogovorni arhitekturni delavnici.

⁸ Skupno vabilo Društva urbanistov celjske regije (Marjan Kac), Kulturne skupnosti občine Celje za planiranje in izgradnjo (Jože Zimšek). Brez datuma.

⁹ Iz zabeležke št. 350/A — 302/87 — 12/JT T. M. Jegliča z dne 21. decembra 1987.

Župnijski center Sv. Duha v Celju

Idejni načrt: JOŽE MARINKO, dipl. inž. arh.

JURE SADAR

IDEJNI PROJEKT PEŠAŠKEGA MOSTA NAD JEZOM NA REKI SAVINJI V CELJU

OPIS NALOGE

Mesto Celje leži na levem bregu reke Savinje, ki ga deli od mestnega parka in zelenega hribovitega zaledja. Mesto je bilo v zgodovini z reko tesno povezano, hkrati pa ga je s poplavamami večkrat močno prizadela. Hidrološki značaj reke se je večkrat spremenil. Čeprav je reka poplavljala že v rimskih časih, se je stanje močno poslabšalo po obširnih regulacijskih delih konec 18. in ob začetku 19. stoletja. Reka je pred regulacijo meandrirala, kar je močno upočasnilo njen tok in ublažilo poplavne sunke. Sama regulacija pa je povzročila, da je reka hitro narasla in zato večkrat poplavljala. Poplave so povzročale veliko gospodarsko škodo vse do zadnje poplave leta 1954, ki je porušila tudi stari leseni kapucinski most. Takrat so izvedli obsežnejšo regulacijo, ki je poplave sicer preprečila, hkrati pa je močno poslabšala videz mesta. Reko je spravila v grobo obdelano korito, medtem ko je bil prej stik reke z mestom mehkejši, naravnejši. Ob regulaciji so zgradili pešaški most na zahodnem delu starega jedra in avtomobilski most ob vzhodni vpadnici v mesto, starega mostu pa niso obnovili.

V zadnjem času se pojavljajo želje po ponovni vzpostavitvi nekdanjega stanja, kar bi bilo možno le ob obsežnejših regulacijskih delih v spodnji Savinjski dolini (akumulacija), ki bi ublažila hudourniške sunke. Takšne želje je vzbudil inženirski poseg ob regulaciji kanalizacije, ki je očistil vodo, hkrati pa vzpostavil »promenadno« pot tik nad gladino reke, ki je postala priljubljeno mesto za sprehode in sončenje. Ta poseg pa je zahteval izgradnjo dveh jezov. Prvi že stoji, drugi pa je načrtovan prav na mestu, kjer je stal nekdanji kapucinski most. Porodila se je ideja, da bi hkrati z jezom ponovno postavili most za pešce, saj bi tako nujna podpora za jez hkrati služila za podporni steber novega mostu. Gradnja novega mostu je opravičena iz oblikovnih in funkcionalnih razlogov.

KAPUCINSKI MOST do 23. septembra 1933, ko ga je podrla in odnesla katastrofalna poplava. Pogled s prvotnega Masarykovega, danes reguliranega Savinjskega nabrežja. Tudi nanovo postavljeni most ni vzdržal pred razbesnelo Savinjo ob poplavi 4. in 5. junija 1954.

RAZLOGI ZA GRADNJO MOSTU

Mesto ima zelo malo zelenih parkovnih površin. Te so v večini na drugem bregu reke in zaradi tega dislocirane. Mesto je povezano s parkom le z enim pešaškim mostom na zahodnem delu starega mesta.

Zaradi tega bi nov most predstavljal manjkajoči člen v funkcionalnem sklopu zelenih površin na obeh bregovih reke Savinje, hkrati pa bi predstavljal funkcionalno povezavo mesta z naselji na drugem bregu (Breg, Polule, Dijaški dom) in rekreacijskimi površinami v mestnem parku.

IZHODIŠČA ZA OBLIKOVANJE

Na dani lokaciji so prvine spominskega, fizičnega in pomenskega konteksta mesta dominantno izražene in na ta način že same po sebi povsem jasno opredeljujejo vzpostavitev mosta kot kompozicijske in funkcionalne povezovalne osi. Na drugi strani pa s tem sam tip mosta še ni opredeljen, saj so celjski mostovi bolj ali manj zgolj inženirski objekti, verna rekonstrukcija lesenega mosta, ki se kaže kot prva možnost, zaradi hidroloških in tehničnih pogojev ni več izvedljiva.

Iz takšnega premisleka je sledila dvojna zastavitev rešitve. Most naj bi s svojimi tektonskimi elementi izhajal iz fizičnega pomenskega konteksta lokacije za premostitev dveh raznorodnih mestnih bregov, mostišče samo pa je nasprotno temu obravnavano kot avtonomna, posebna struktura, ki jo izoblikujejo funkcionalna logika in tehnična smotrnost povezave opornih točk, interpretacija nekdanjega mosta in slednjič sugestivnost spleta osebnih zaznav in vzgibov.

Gre torej za poskus obogatitve izročila na ta način, da se določena struktura ne umešča v naravni prostor neposredno, ampak se umešča vanj z opiranjem na določene točke, kakršne generirajo že vzpostavljena prostorska določila in statične zakonitosti.

KOMPOZICIJA V PROSTORU

Pri prostorski kompoziciji gre za odčitovanje in določitev kompozicijskih točk, ki jih določa že formiran prostor in funkcionalni pogoji.

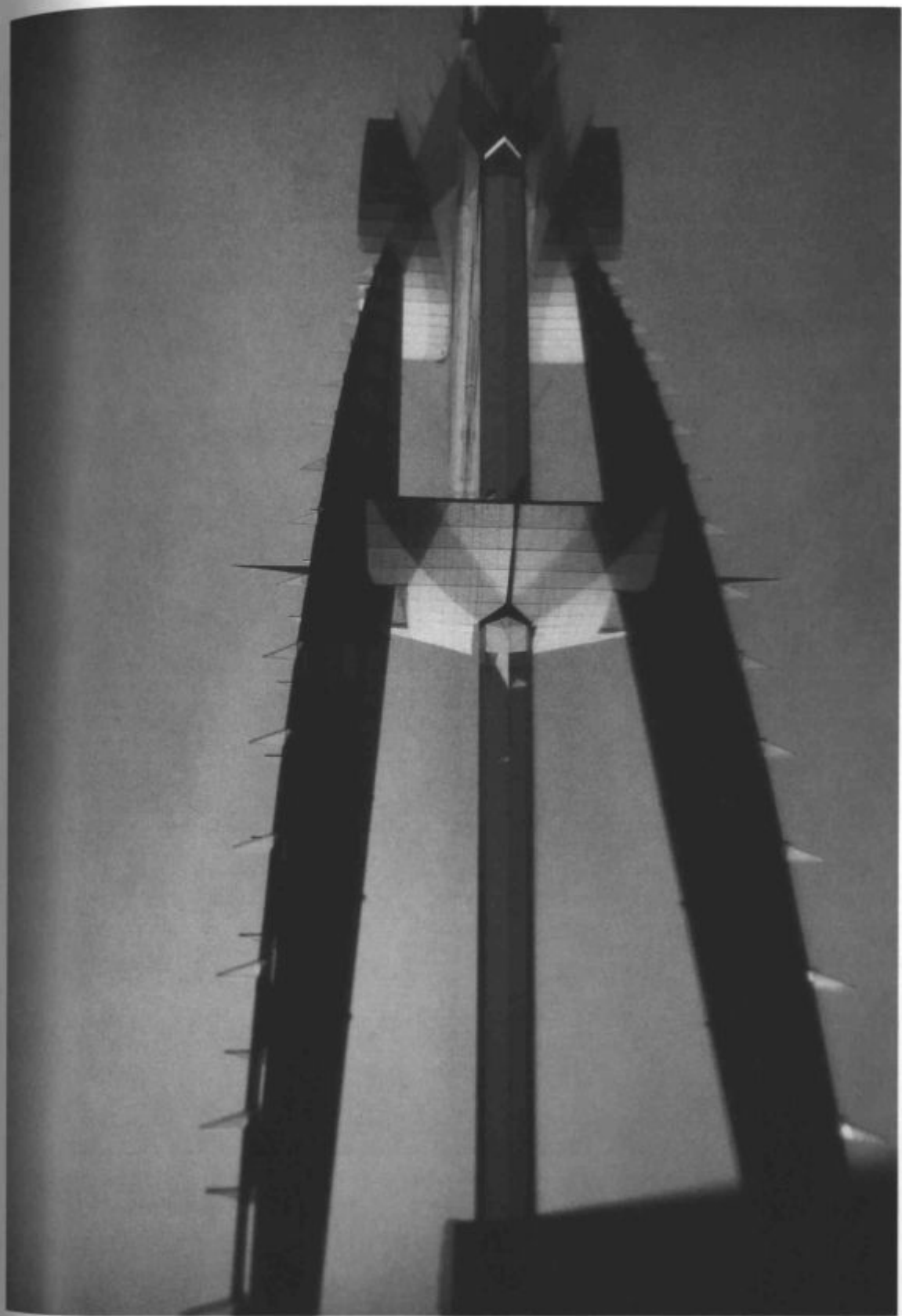
Točka na levem bregu Savinje je sečišče med osjo poti iz mesta proti reki in med osjo promenadne poti, ki je vzporedna s parkom. Točko na desnem bregu reke Savinje določajo tri smeri: os avtomobilske ceste, ki je vzporedna toku reke, os poti iz parka in os poti, ki vodi od cerkve na Miklavžkem hribu po kapucinskih stopnicah proti bregu. Ti dve točki določata premico, ki povezuje oba bregova reke. Kjer se os zalomi, točki obkrožimo in dobimo dva kroga kot dostopa na most. Premico razpolovimo, središčna točka določa podporo, ki je hkrati funkcionalni element jeza in mostu. Zaradi hidrotehničnih razmer je jez postavljen na reko pravokotno.

PRINCIPI OBLIKOVANJA

Smer:

Smer postavitve mosta določata krajni točki, ki sta sečišči smeri prometnih povezav. Hkrati pa se most naslanja na postavitev starega, ki je vodil od južnih mestnih vrat proti vhodu na kapucinsko stopnišče.

Oblika:

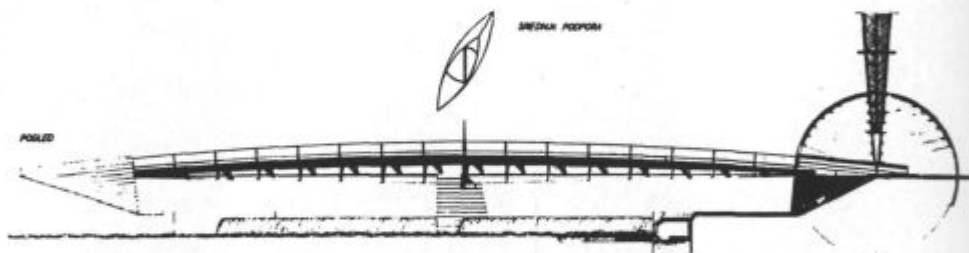
Tlorisno obliko mosta določa več kriterijev. Most je vpet v krajnih točkah tako, da s svojim telesom objema sredino. Ožini ob dostopu na most predstavljata prehod in dvig iz domene zemlje v domeno vode. Sredina pa je točka, kjer se sekata smeri na mestu postanka in razgleda. To je tudi sredinska točka celotne kompozicije elementov med spodnjim in zgornjim cerkvenim trgom v metričnem in v označevalskem smislu. Sredina mosta je na ta način večkrat poudarjena.

Dostopi:

Dostopni točki k mostu sta oblikovani krožno kot obrežna pomola. Po svoji obliki spominjata na vogalne utrdbene stolpe mestnega obzidja. Postavljata se v bran vodnemu elementu na mestih, kjer se sekajo prostorske osi.

Srednja podpora:

Srednja podpora je vrtilišče, kjer se stikata elementa jezu in mostnega loka. Masivna podpora se upira pritisku vodnega toka in teži mostne konstrukcije; na najtežji, najvišji in najširši točki opora most prebada, upenja in varuje. Vrtilišče postaja na ta način lahkotno in dinamično.

Idejni projekt mosta nad jezom na reki Savinji je nastal kot diplomska naloga v seminarju ARHITEKTURA MESTA na FAKULTETI ZA ARHITEKTURO v študijem letu 1987/88. Mentor: doc. Janez Koželj, dipl. inž. arh. Leto izdelave projekta: 1987.

**DELAVEC,
KMET**

**skupaj
v borbi
obnovi
in na volišču!**

ROLANDA FUGGER-GERMADNIK – TATJANA KAC

POLITIČNI PLAKAT OD L. 1945 DO 1950**Rolanda Fugger-Germadnik (Muzej revolucije Celje):**

Politični plakat je po obliki in vsebini v tesni povezanosti z naročnikom. Nastane lahko kot rezultat politične spontanosti, na drugi strani pa ga lahko naročnik (država ali druga politična institucija) v hipu spremeni v sredstvo manipulacije z ljudskimi množicami. Zaradi svoje »dvojne« narave je plakat zanimiv vir informacij za družboslovca, zaradi svoje estetske vrednosti pa tudi izziv na likovnega kritika. Analiza političnega plakata je hkrati analiza političnega utripa dobe in ciljev ter namenov naročnika, ki so se včasih zmogli ujeti s prepričljivo umetniško izpovedjo.

V naši ožji sredini je politični plakat prisoten v manjši meri že pred 2. svetovno vojno. V času narodnoosvobodilne borbe je pri mobilizaciji ljudi za borbo proti okupatorju odigral vidno vlogo. Prva povojna leta, obdobje administrativno centralistične izgradnje socializma, so zaradi nujne mobilizaciji vseh razpoložljivih sil rodila potrebo po političnem plakatu. Hkrati z obdobjem, ki se okvirno zaključuje z letom 1950, zatone tudi politični plakat. Vezan na nekatere priložnosti in teme se sicer pojavlja tudi kasneje, toda kljub starim in novim družbenopolitičnim problemom je zavest o moči in vrednosti političnega plakata kot sredstva agitacije in komunikacije izginila.

Likovna kritika je do našega povojnega politično propagandnega in mobilizacijskega plakata stroga in mu le izjemoma priznava umetniško vrednost. Zato pa so ti plakati dragoceni kot vir za razumevanje tega obdobja v naši polpretekli zgodovini.

Odlomka iz zloženke k razstavi, ki sta jo pod zgornjim naslovom pripravila Knjižnica Edvarda Kardelja in Muzej revolucije Celje v počastitev slovenskega kulturnega praznika 1989.

Tatjana Kač (Knjižnica Edvarda Kardelja):

Slikarji in kiparji so se po osvoboditvi znašli tako rekoč pred novimi nalogami. Pot do javnih naročil in razpisov se je nenadoma tako široko odprla kot nikoli poprej. Ovire materialnega in tehničnega značaja dejansko niso smele več obstajati, če je bilo treba uresničevati zamisli posvetitve osvobodilnega boja. Kako dati izraz novi vsebini zgodovinskega dogajanja, je bilo v prvih letih svobode glavno vprašanje umetnikovih snovanj. Revolucionarnemu poletu in idejni vsebini socialistične stvarnosti je prvotno ustrezal patetično stopnjevan realizem, ki je računal na monumentalne upodobitve in s tem nujno poenostavljal formo. Velik preobrat je nastopil 1947. leta, ko je v Ljubljano prispela razstava ruske stalinistične umetnosti, in je naše umetnike pravzaprav razočarala. Umetnost, ki naj bo podoba resničnega življenjskega okolja, potrebuje svobodno se razvijajoče osebnosti, zavest moralne odgovornosti in mnogo umetniškega čuta za ustvaritev namenov, ki jih je možno doseči s temeljitim proučevanjem konkretne likovne problematike in usklajevanjem sodobnih likovnih sredstev s preizkušenimi vrednotami tradicije. Umetniki se po tem letu počasi zopet obrnejo po vzore na zahod.

Tej angažiranosti umetnikov pa zelo ustreza oblikovanje plakata. S tem se ukvarjajo tudi znani umetniki. Po njihovih predlogah se navadno v ofset ali litografski tehniki tiska plakat. Vsebuje običajno malo teksta in govori s svojo grafično kompozicijo in barvo. Daje manj konkretnih informacij kot letak. Njegova naloga je reklama in propagiranje dogodkov, povezanih s političnim, gospodarskim in kulturnim življenjem.

Mnenja o likovni kakovosti plakata v povojnem času so deljena, vendar so dragocena podoba časa in dragoceno gradivo za raziskovalca te naše polpretekle zgodovine.

EMIL LAJH

KRATEK ORIS LJUDSKOFRONTNEGA GIBANJA NA SLOVENSKEM

S Poudarkom na razvoju gibanja v Celju in okolici

Na Slovenskem se je ljudska fronta sprva uveljavljala bolj kot množično gibanje v različnih oblikah in z različnimi imeni: Slovensko ljudsko gibanje, Slovenska ljudska fronta, Kmečko delavsko gibanje. V političnem življenju je to gibanje lahko učinkovalo toliko, kolikor je zaživel v množicah delavcev in delovnih ljudi ter se zakoreninilo v slovenskem narodu.¹

Vsekakor je vsebina goričanske konference KPJ za Slovenijo jeseni 1934 že sklenila eno dobo revolucionarnega gibanja na Slovenskem, to je boja zoper diktaturo in odprla razdobje ljudske fronte. Razprave so pokazale, da se je konferenca močno obrnila na množice zunaj delavskega razreda. To pa pomeni, da je bila za enotnost vseh delavcev, za zvezo s kmeti in hotenje, da se aktivira progresivna inteligenca.² Tako je KP v Sloveniji s to konferenco storila velik korak v povezovanju z množicami, čeprav so to bili šele začetki njenega prehajanja in ožine in sektaštva v voditeljico delovnega ljudstva. Spodbudila in sprožila je vrsto mezdnih in političnih akcij med delavstvom, kmeti, mladino in ženami. Za njen prodor med ljudstvo je bila posebno pomembna odločitev o ustanovitvi legalnega partijskega lista za podeželje Ljudske pravice,³ okrog katere se je kmalu oblikovala »skupnost slovenskega preprostega ljudstva«.⁴

Ljudskofrontno gibanje na Slovenskem se je začelo sredi leta 1935, ki pa je imelo svojevrstne prvine gibanja. Prvi program slovenske ljudske fronte oziroma slovenskega ljudskega gibanja zato ni v prvi vrsti poudarjal fašistične nevarnosti in boja za mir, ampak zahtev po slovenski samostojnosti, demokratizaciji življenja in socialni pravičnosti. Zamisel o delavskem razredu kot zbiralnem jedru ljudskofrontnega gibanja, se je tedaj lahko uresničevala le z ustvarjanjem enotne fronte vseh treh strokovnih organizacij: JSZ (Jugoslovanska strokovna zveza), SK (Stro-

---

Avtor: Emil Lajh, prof. zgod., Muzej revolucije Celje.

kovna komisija) in NSZ (Narodna strokovna zveza). To se je zelo vidno izrazilo na celjskem zletu Svobod 7. julija 1935, kjer je komunistom uspelo spremeniti zlet v manifestacijo enotne delavske fronte. Na zahtevo 10.000 glave množice je moral policijski komisar dovoliti Francu Leskošku govor v katerem je pozval delavstvo, naj se v boju za demokratske svoboščine strne, v enotno delavsko fronto. Zaradi splošnega razpoloženja, ki je vladalo med zborovalci, sta morala v tem duhu govoriti tudi socialistična voditelja Ž. Topalović in F. Sedej. Ocena po zletu je bila izražena kot velika zmaga, saj je bil to mejnik v življenju slovenskega delavstva, ki je ta dan po dolgem času mogočno manifestiralo za skupen nastop za svobodo, mir in napredek. Banska uprava je na to manifestacijo odgovorila 13. julija z razpustom zveze Svobod in njenih podružnic zaradi protidržavnega in komunističnega značaja teh demonstracij. Delavska kulturna zveza »Svoboda«, še bolj pa »Vzajemnost« sta med obema vojnoma pomenili pomemben način delovanja delavskega razreda ter nemalo prispevali k protifašističnemu razpoloženju delavskega razreda pri nas in krepili ljudsko fronto vseh demokratičnih sil slovenskega naroda.⁵

* * *

Še preden je prišlo do skupnega dogovora vodstev raznih opozicijskih strank in skupin v Sloveniji glede sodelovanja v slovenski ljudski fronti, je bilo na terenu že mnogo storjeno za skupne nastope v okviru slovenskega ljudskega gibanja. Poleti 1935 so se komunisti pogajali s socialisti, krščanskimi socialisti in narodnimi socialisti za ustanovitev Enotne delavske stranke, do česar pa bi prišlo. Partija je izvedla široko akcijo za amnestijo političnih zapornikov. Samo v Ljubljani je v dveh dneh podpisalo spomenico nad tisoč ljudi in 40 raznih društev. Hkrati je partija na terenu ustvarjala slovensko ljudsko fronto. Tako sta bili 15. avgusta in 1. septembra 1935 organizirani v Ljutomeru zborovanji Slovenske ljudske fronte. Ker je zborovanje oblast prepovedala, sta se spremenili v protirežimske demonstracije. Na demonstraciji 1. septembra so orožniki ubili Alojza Mavriča, kmečkega sina iz Vitana. Glavni govornik in hkrati organizator zborovanj ljudske fronte, je bil Jože Kerenčič.⁶

Javn manifestacija slovenske ljudske fronte je bila tudi 3. novembra 1935 v Lesičnem pri Pilštanju, kjer se je zbralo več tisoč ljudi.⁷

O zborovanju govori tudi takrat prisoten član komunističke stranke iz Sentjurja. Spominja se lepega sončnega dne v pozni jeseni 1935. leta, ko se je še z nekatereimi komunisti udeležil političnega shoda v Lesičnem. Bilo je to zborovanje združene opozicije v kateri so sodelovali tudi pristaši Mačkovega gibanja. Spominja se, da sta govorila tudi dva vidna hrvaška politika kot predstavnika Hrvatske seljačke stranke. Na zborovanje se je z vozovi pripeljalo tudi veliko »bojnikov« in predstavnikov drugih strok. Velika množica je napravila izreden vtis. Vsebinska je bila polna nezadovoljstva zaradi nizkih mezd, brezposelnosti, nerešenega kmečkega vprašanja. Sreski načelnik je poskušal razbiti zborovanje s policijo, vendar mu to ni uspelo. Udeleženec pravi na koncu, da je bil uspeh zborovanja v tem, ker se je pokazala moč množic, ker je v njej bilo nekaj grozečega, kar ne bo mogoče pogasiti, ko bo vzplamtel.⁸

Prvi korak h konkretnemu povezovanju političnih skupin je bil strnjen s tako imenovanim »celjskim dogovorom« 24. novembra 1935. Takrat je bilo sklenjeno: »Predstavniki konzorcijev slovenskih listov »Slovenska zemlja«, »Bojovník« in

Zborovanje slovenske ljudske fronte 3. novembra 1935 v Lesičnem pri Pilštanju, kjer se je zbralo več tisoč ljudi. Množica je vzklikala puntarsko geslo: »Le vkup, le vkup, uboga gmajna!«.

»Ljudska pravica«, stoječi soglasno na miselnosti slovenske kmečko-delavske politike in imajoč enake poglede glede izvedbe te politike so na svojem sestanku dne 24. novembra 1935 v Celju sklenili, da se čimprej sestanejo po trije predstavniki zgoraj navedenih listov in da v roku 30 dni, to je do 24. decembra tega leta izvedejo likvidacijo listov na ta način, da ostane za vso Slovenijo en list, ki naj bo edino glasilo za vse pripadnike slovenskega kmečko-delavskega gibanja in ki naj v tem duhu piše«. Ta sestanek ni bil sporazumno organiziran. Sklicali so ga dr. Mačkovi eksponenti v Sloveniji in povabili nanj samo take zaupnike, na katere so zanesljivo računali. Zaradi lepšega so povabili tudi nekatere predstavnike skupine okrog »Bojevnika«,⁹ ki so na sestanek opozorili tudi skupino okrog »Ljudske pravice«. Partija je sklenila, da se tega sestanka udeležita Jože Vilfan in Ivan Kreft. Celjski dogovor je bil samo osnova za zbiranje in koncentriranje vseh naprednih protifašističnih sil v Sloveniji, vendar so ta pogajanja le pripomogla razčistiti mnoga odprta vprašanja. Sprva so mačkovci postavljali zahtevo, da so za izvršitev »Celjskega dogovora« samo s pogojem, če se jim v konzorciju prizna toliko članov, da bi imeli absolutno večino. Prav tako so zahtevali, naj se gibanje imenuje Slovensko kmečkodelavsko gibanje pod vodstvom dr. Mačka. Te zahteve so bile za partijo nesprijemljive, kljub temu pa je vztrajala na nadaljnjih pogajanjih in je dala celo iniciativo, da se k

pogajanjem pritegnejo še predstavniki ostalih skupin. Temu predlogu so mačkovci pritrdili.¹⁰

Toda v naslednjih dveh letih razvoj ljudskofrontnega gibanja v Sloveniji ni pokazal rezultatov, ki so jih mnogi pričakovali. Edvard Kardelj je to ocenil takole: »KDG (Kmečko delavsko gibanje) je še mlado, slabo, v marsičem še močno nebogljeno, toda ono je tu, in je klica širokega ljudskega gibanja, ki mora zajeti ne le vse današnje dele KDG, ne le vsega delavstva, marveč tudi vse slovensko katoliško ljudstvo, to je tudi Slovensko ljudsko stranko. Ta cilj je mogoče in se mora doseči, če hočemo priboriti slovenskemu narodu demokracijo ter narodno svobodo in slovenskemu delovnemu ljudstvu človeka vredno življenje.«¹¹ CK KPJ je ugotovljal, da Slovenska fronta ne more biti privesek Mačkovega gibanja, ampak je lahko le zaveznik v skupnem boju, še več, Slovenska fronta naj bi tudi vplivala na gibanje hrvaških množic na način, ki bo najbolj koristil hrvatskim ljudem. Nedvomno pa je delavski razred v tem času imel manjšo vlogo v Slovenski ljudski fronti, ker ni v celoti uspel z enotno delavsko fronto.

* * *

Vendar je svoje opravila gospodarska kriza in kapitalistično izkoriščanje se je pokazalo z vso ostrino tudi na celjskem območju, kjer je bilo hudo prizadeto delavsko in kmečko prebivalstvo. Povsod so se zmanjševale mezde, brezposelni so dobivali minimalno podporo na borzi dela, ki je znašala največ tretjino delavske mezde in je bila časovno omejena na 4 do 26 tednov. Zato je bila zelo pomembna za zletu v Celju sprejeta resolucija, ki je pokazala na vse bolj pereče probleme te-

CELJSKI DOGOVOR

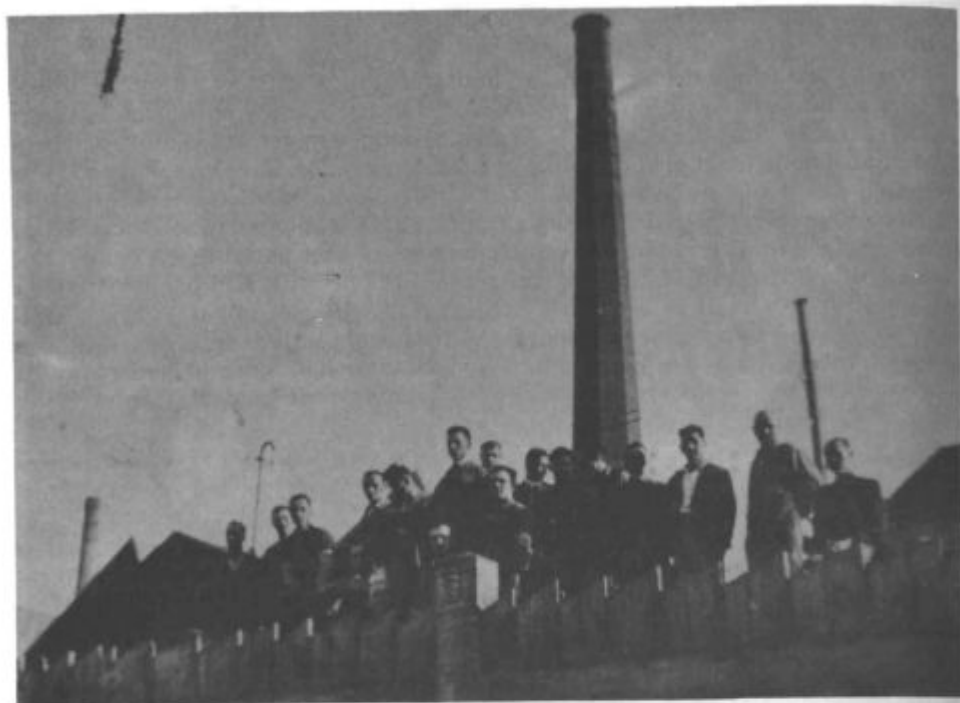
CELJSKI DOGOVOR

Predstavniki konzorcijev slovenskih listov: Slovenska zemlja, Bojevnik in Ljudska pravica, stoječi soglasno na miselnosti slovenske kmečko-delavske politike in imajoči enake poglede glede izvedbe te politike so na svojem sestanku dne 24. 11. 1935 v Celju sklenili, da se čimprej snidejo po trije predstavniki zgoraj navedenih listov in v roku 30 dni t. j. do 24. 12. t. l. izvedejo likvidacijo teh listov na ta način, da ostane za celo Slovenijo en list, ki naj bo glasilo za vse pripadnike slovenskega kmečko-delavskega gibanja in ki naj v tem duhu piše.

„Ljudska pravica“ je v zadnjem času pogovno pozvala vse skupine, ki so za odločno in brezkompromisno slovensko politiko, da se združijo v enoten nastop, v enotno gibanje. V gornjem sklepu vidimo prvi uspeh našega stremjenja in stremjenja vseh, ki jim je na tem, da izvojujemo demokratične pravice slovenskemu narodu. Napravljen je prvi korak. Mi hočemo iti po tej poti naprej do popolne zgraditve slovenske ljudske fronte.

Dogovor o združitvi listov osnovnih skupin slovenske ljudske fronte, sklenjen 24. novembra 1935 v Celju.

Delavska straža varuje cinkarno pred stavkokazi septembra 1935.

danjega časa. Postavljene so bile zahteve za takojšen začetek velikih javnih del ob zjamčenem 40-urnem delovnem času in zavarovanju minimalnega zaslužka, torej takšne minimalne mezde, ki bodo zadovoljevale potrebe za vzdrževanje delavske družine in takojšnja izvedba zavarovanja vseh delavcev na primer nezaposlenosti in starosti.¹²

V tem obdobju je bilo v Celju in okolici več pomembnih mezdnih gibanj in stavk: februarja 1935 se je začela stavka v šamotni tovarni v Storah, februarja in junija so stavkali stavbinski delavci, junija sta bili stavki v opekarnah Unger-Ulman in F. Sodin, 12. septembra velika stavka cinkarniških delavcev, junija istega leta stavka v Soštanju v usnjarskem podjetju, 13. marca 1935 demonstracije brezposelnih delavcev zaradi nizkih mezd pri delu na regulaciji Savinje v Tremerju. Naslednje leto so pri regulaciji organizirali skupno s stavbinci veliko stavko v avgustu, maja 1936 je stavkalo delavstvo pri Westnu; ostali so v obratih in uspeli s svojimi zahtevami. V juniju istega leta so stavkali tekstilci. Posebno ostra je bila stavka v tovarni emajlirane posode od 27. avgusta do 6. septembra, po kateri je bilo od 2.000 stavkajočih 380 odpuščenih z dela.¹³ Ta spopad delavcev pa ni bil samo z delodajalci, policijo in žandarmerijo ampak tudi z reformisti, ki so si prizadevali, da bi delavci opustili odločne zahteve in se tako ognili spopadom s policijo. Največ zaslug gre komunistom, ki so ustanavljali stavkovne odbore v podjetjih ali dajali za nje pobude ter vodili skupne akcije. Vse to je vplivalo na enotnost delavskega razreda. To se je pokazalo, ko so v času stavk ljudske množice na razne načine izra-

žale svoje simpatije in podpirale stavkajoče. In končno so dobivale te akcije solidarnosti s stavkajočimi takšne oblike, da so se z boji delavcev združevali ali vsaj simpatizirali v enotni politični fronti. V tem boju proti socialnim krivicam, ki so zadevale delavstvo, so se vključile tudi celjske napredne žene, organizirane v Zvezi delavskih žena in deklet. Njihovo sodelovanje v stavkah je bilo velikega pomena. Razen tega pa se je Zveza povezovala z drugimi ženskimi organizacijami in nastopala kot iniciator v vseh skupnih akcijah. Z vključevanjem ženske organizacije se je učvrstila enotnost med celjskim proletariatom in bila podlaga za nadaljnjo politično in ekonomsko borbo.¹⁴

Ko so stvkali cinkarnarji, so žene odigrale pomembno vlogo, saj so ves čas stavke bodrile delavce, naj vztrajajo do zmage. Predsednica Zveze Ivanka Rojnik-Lipovšek piše v svojih spominih, da so žene in deklete po hišah nabirale hrano za tiste delavce, ki so bili od daleč in so zaradi uspešnosti stavke morali ostati v tovarni. Mnoge žene in dekleta so stražile in odganjale stavkokaze z metanjem kamenja. Ko so stavkali delavci v Westnovi tovarni so žene pomagale stavkajočim, dokler jim policisti in žandarji niso tega surovo preprečili.¹⁵ Stavkajočim delavcem v Vošnjakovih tovarni usnja v Šoštanju so pomagali kmetje, ovrtniki in trgovci. Proti stavkokazom je ves čas nastopala delavska in študentska mladina. Celo Slovenec je 12. julija 1935 zapisal: »Reči moramo, da je s šoštanjskim prebivalstvom vred vsa bližnja in daljnja okolica s simpatijami in sočutjem spremljala borbo delavstva, ki se je borila za najosnovnejše človeške pravice meznega delavstva.«¹⁶ To je le nekaj primerov, ki kažejo že na rahlo povezanost delavcev in kmetov ter drugih skupin prebivalstva, vendar se še čuti le bolj solidariziranje in sočustvovanje, kot pa kasneje prava organizirana povezanost večine napredno mislečih Slovencev.

* * *

V okviru slovenskega ljudskofrontnega gibanja se je leta 1935/36 začelo oblikovati tudi samostojno mladinsko protifašistično gibanje. V tem obdobju se je gospodarstvo na celjskem območju slabše razvijalo, zato si je delavska mladina precej težko poiskala zaposlitev, kajti obstajalo je le malo industrijskih in obrtnih podjetij. Večji industrijski obrati so bili le v Celju, Šoštanju, Zabukovici, Libojah, Rogaški Slatini. Kmečka mladina ni imela nikakršne perspektive niti na svoji zemlji, ker so bili dohodki zelo skromni, kupna moč delavcev pa je bila zaradi nizkega zaslužka slaba. Še slabše je kazalo kmečki mladini v industriji. Tisti srečneži, ki so se prebili in končali srednjo ali celo visoko šolo, pa so običajno čakali leta in leta na zaposlitev. Zaradi takšnega gospodarskega položaja, socialne ogroženosti in moralnega ter političnega pritiska se je velik del mladine v Celju in okolici, seveda tistih, ki niso otopeli v takšnih razmerah, znašel v naprednih vrstah. Tako opažamo, da je bilo vedno več mladih v levičarskih organizacijah, najprej v Svobodi, nato v Vzajemnosti, mnogi pa tudi že v vrstah SKOJ. Tudi kmečka mladina se je zelo intenzivno začela uveljavljati kulturno in politično v okviru Društev kmečkih fantov in deklet (navajam: DKFID), ker je prišla v stik z napredno slovensko delavsko mladino. Iz njihovih vrst je v letih 1939—41 prišlo že nezamisljivo število članov SKOJ. Zelo pomembno dejavnost so DKFID razvijale v narodnoobrambnem pogledu zaradi vse večje napadalnosti nacizma in s tem naraščajočega delovanja pete kolone v Celju in drugih, manjših trgih na celjskem območju, kjer so imeli večino gospodarskih obratov v lasti Nemci. Ne smemo pozabiti, da so se člani nekaterih DKFID

Kolesarji, člani društev kmečkih fantov in deklet 6. junija 1937 v Ljubčeni.

iz celjske in daljne okolice 7. julija 1935 udeležili zleta Svobod v Celju in skupaj z delavci iz Slovenije in tudi nekaterih krajev Hrvaške manifestirali na celjskih ulicah za delavsko enotnost in izboljšanje življenjskih razmer industrijskih, obrtnih in kmečkih delavcev. Na okrašenih vozovih so se vključili v povorko. Kmečki fantje in dekleta so vzklikali enaka gesla kakor delavci iz Rogaške Slatine, Stor, Celja, Laškega, Velenja, Prebolda in mnogih drugih krajev.¹⁷

Razmeroma presej je bilo skojevcev, ki so vsak dan odhajali v razne šole v Celje in se v tamkajšnjih sredinah spoznavali že s kruto realnostjo bližajoče se vojne. Začela se je politična borba, vodena med različnimi skupinami na celjski gimnaziji. Na eni strani skojevci na čelu s Karlom Destovnikom, Ivanko Uranjek in Vero Šlander proti klerofašističnim »Mladcem« in ljotičevcem, članom zloglasne fašistične organizacije »Zbor«, ter proti sicer maloštevilnim, a nevarnim kuturbundovskim »hitlerjugendovcem«. Posebno fašistični ljotičevski »zbor« je pognal zelo močne korenine na gimnaziji. Borba je bila zelo ostra, izražala pa se je v predavanjih, burnih diskusijah in v šolskih nalogah pri simpatizerskih profesorjih. Akcije skojevcev so bile sledeče: boj z ljotičevci, proti nemškutarstvu oziroma tako imenovanim belim nogavicam, ki so jih nosili hitlerjanci.¹⁸

V izgrajevanju ljudske fronte je SKOJ bil Komunistični partiji Slovenije v veliko pomoč še posebej v zadnjem obdobju pred vojno, ko je režim z ostrejšimi ukrepi zopet potiskal partijo v ilegalo (policija je imela tedaj okrog 85% komunistov na seznamu).

In prav skojevci, še posebej tisti, ki se niso kompromitirali, bili pa so že izkušeni borci, so zamenjali komuniste ilegalce na njihovih položajih, da so lahko akcije nemoteno potekale.¹⁹

Kljub nekaterim krizam do leta 1937 je prišlo kmalu do ponovnega vzpona ljudskofrontnega gibanja, katerega organizacijsko jedro pa je bilo še naprej kmečko delavsko gibanje. V okviru ljudske fronte pa je bilo v letih 1935 do 1937 več množičnih akcij: proti prepovedi društev Svoboda, časnika Ljudska pravica, akcije za amnestijo političnih jetnikov. Slovenska ljudska fronta je podprla tudi akcijo zoper izrivanje slovenskega jezika iz šol in ustanov. Razgibana oblika delovanja ljudske fronte, ki se je uveljavila leta 1937, so imeli značaj političnih zborovanj. Organizirali so jih komunisti in njihovi simpatizerji. Zaradi izrazito levičarskega značaja jih je oblast kmalu sprevidela. Iz tega časa sta se ohranili dve himni ljudske fronte in pesem enotne fronte delavcev. Žal je ostal avtor neznan. To je bil čas, ko se je predvsem na prelomu leta 1937/38 stopnjevala dejavnost ljudske fronte z razširjanjem letakov in z mnogimi napisnimi akcijami. Partija je kot drugod po Sloveniji tudi na celjskem področju vse pogosteje organizirala izlete, ki so imeli že tradicijo od leta 1932 naprej. Glavne postojanke delavcev in mladine ter drugih iz Celja, Savinjske doline in Revirjev so bile Mrzlica, Šmohor, Mozirska planina in Celjska koča v sklopu delavsko-turističnega društva Prijatelji prirode. Kljub prepovedi vsega naštetega je partija iskala novih poti, ki bi zagotovile stik z množicami, z delavskim razredom, saj je prav slednjemu bila naložena na ustanovnem kongresu KPS na Čebinah zgodovinska naloga »da združi vse demokratične sile, ki jim je pri srcu narodova usoda,« in da je »slovenski delavski razred kot najbolj zaveden, napreden in organiziran del slovenskega naroda odgovoren za njegovo prihodnost« in da si »slovenski narod zgotovi svoj obstoj in demokratičen razvoj le v skupni borbi enakopravnih narodov Jugoslavije.«²⁰ V obravnavanih letih so bili organizirani v večjih krajih »kulturni festivali«, ki so se večkrat spremenili v manifestacije enotnosti delovnega ljudstva v borbi proti fašizmu in vojni.²¹

Ob obletnici začetka španske državljanske vojne je julija 1937 slovenska ljudska fronta pripravila »španski teden«. Namen akcije je bil seznaniti in aktivizirati ljudi o dogajanjih v Španiji, z zbiranjem prispevkov za prostovoljce, s pisanjem protifašističnih gesel, širjenjem knjig o Španiji.

Najbolj značilni pa so bili demonstrativni nastopi ob prihodu predsednika JNS (Jugoslovanska narodna stranka) generala Petra Živkovića v Slovenijo junija 1937, saj so pokazali, kako je že dozorela zavest o potrebi skupnega nastopanja proti fašizmu, za demokracijo, oziroma do kakšne mere so bile že premagane strankarske strasti in želje po medsebojnem političnem obračunavanju. Klerikalno vodstvo je povabilo k sodelovanju odklonilo in svojim privržencem prepovedalo udeležiti se demonstrativnega nastopa skupaj z ljudskim gibanjem, ker mu je šlo le za politični obračun z JNS.²² Kljub temu so 5. junija v Ljubljani in 8. junija v Celju v množičnih demonstracijah sodelovali tudi delavci, študentje, kmetje in obrtniki iz katoliških vrst. Takoj po uspešnih demonstracijah v Ljubljani je bil neke med mestom in Črnučami sestanek, ki sta go vodila Tone Tomšič in Mirko Košir. Sklenili so poslati Sergeja Kraigherja k Slavku Šlandru, sekretarju Okrožnega komiteja za Celje in Savinjsko dolino, da bi po ljubljanskih izkušnjah pripravil množične nastope proti Živkoviću tudi v Celju.²³

Naloga celjskih komunistov je bila, da z agitacijo, letaki opozorijo čimveč ljudi na namen prihoda predsednikov JNS v Celju in da se na ta način prepreči kakršno koli oživiljanje nacionalizma. Prihod Živkovića in njegovih pristašev je bil napovedan za 8. junih 1937 v Celjskem domu pred železniško postajo.

Na celjskem območju in v Celju je med ljudmi završalo in odločni so bili, za vsako ceno zoperstaviti se nastopu generala Živkovića, ki je sprva hotel imeti velik shod na prostem, nato pa le v dvorani »nemškega doma«. Uspeh demonstracije je bil popoln, s parolami in vzkliki »Proč z roparji slovenskega naroda«, »Dol s fašistično diktaturo«, »Zahtevamo svobodo tiska in govora« so izražali zahteve vsi, ki so se ta dan zbrali v Celju. Nastop policije jih ni odvrnil od demonstracij. Nacionalistična celjska »Nova doba« je z ogorčenjem pisala, »da se je na trgu pred kolodvorom zbrala množica radovednežev, med katere se je pomešala skupina domačih in tujih razgrajačev, ki so se založili s kamenjem, opeko, poleni in jajci. Med njimi je bilo videti tudi nekatere znane komuniste. Ko so začeli prihajati po zborovanju iz Celjskega doma prvi zborovalci, se je nanje vsula toča kamenja, jajc, opek.« V nadaljevanju piše »Nova doba«, »da so se pri demonstracijah poleg tujih junakov odlikovale tudi nekatere celjske veličine, med njimi tudi profesorji in dijaki.«²⁴ Resnično so komunisti in simpatizerji pripravili veličastno in uspešno demonstracijo. Med drugimi so bili tudi prisotni Jože Turk, Jožica Hribar, Rudi in Franc Hribar, Anton Kotnik, Janko Skvarča, Slavko Šlander, Albin Zupanc ter brata Franc in Ivan Rihter.²⁵ Razen teh so bili v množični demonstraciji proti Živkoviću tudi krščanski socialisti, delavci, študenti in obrtniki ter kmetje. Te dogodke je klerikalno vodstvo ocenilo kot nov pojav v slovenskem političnem boju. Zato so v »Slovincu« izrecno poudarili, da se proti JNS ne smejo vezati s komunisti, niti iz taktičnih razlogov ne »ker JNS ni tako močna, da bi potrebovali proti njej zaveznika, predvsem pa zato, ker je komunizem dogmatični, trajni in narodni nasprotnik, medtem ko je JNS le nasprotnik v dnevni politiki. JNS je v Sloveniji pokopana, komunizem še ni. Zato največji del boja velja njemu, pa naj se pojavi v kakršni koli obliki.«²⁶

V Mariboru nastopa proti Živkoviću ni organizirala ljudska fronta, zato je bila demonstracija 7. julija pravcati strankarski spopad med klerikalnimi akademiki »Stražarji«, ki so posebej v ta namen prišli iz Ljubljane, in nacionalisti iz spremstva generala Živkovića. Spopad se je končal po povratku iz Maribora z napadom nacionalistov na klerikalne študente v Prihovi pri Konjicah in z ubojem »stražarja« Rudolfa Dolinarja.²⁷

Ko je Delavski list 1. avgusta 1937 ponovno analiziral demonstracije proti Živkoviću je zapisal, »da so dogodki v Ljubljani in Celju prvi začetki tiste skupnosti ljudstva nastajajoče v boju in obratu ter na ulicah proti najbolj osovraženim ljudskim sovražnikom in ki se potem razvije v čvrsti in mogočni zvezi vsega delovnega ljudstva proti bedi in fašizmu.«²⁸

Za uspešno akcijo komunistov celjskega okrožnega komiteja se je v naslednjih dneh ubadala policija in celo nekatere aretirala, med njimi tudi sekretarja Slavka Šlandra z obtožbo, da so pripravili demonstracije in širili komunistične letake. Iz policijskega poročila sreskemu načelstvu v Celju je razvidno, »da so v St. Pavlu pri Preboldu orožniki tamkajšnje orožniške postaje zaplenili v začetku julija 30 izvodov letakov za naslovom »Združeno ljudstvo odbilo fašistično ofenzivo na glavno mesto Slovenije« s podpisom »Pristaši slovenskega ljudskega gibanja«. Prav ta

ko so našli brošuro z naslovom »Španija v plamenih«. Iz kazanskega spisa Slavka Šlandra je razvidno, da »naj bi on imel navedene letake in jih izročal drugim, ki bi jih najbrž prebrali in dali naprej«. Slavko Šlander je v razpravi odločno zanikal kakršno koli povezavo z razširjanjem letakov, kakor tudi, da ne pozna njihove vsebine. Po dveh dneh so ga zaradi pomanjkanja dokazov izpustili.²⁹

* * *

Marca 1938 je Centralni komitet KPJ naslovil razglas vsem narodom Jugoslavije, ki je ob zasedbi Avstrije pozval na združitev vseh demokratkih in patriotskih elementov v boju s hitlerjevskim fašizmom in njegovim zaveznikom Stojadinovičem. Še pred tem je izšel v Sloveniji poseben letak, ki je jasno nakazal naloge komunistov oziroma delavskega razreda na temelju programskih načel ustavnega kongresa na Čebinah. Vsebina je bila resno opozorilo na nevarnost, ki je pretila s strani fašizma. Še posebej se je letak obračal na delavce, socialiste, levičarje, krščanske socialiste in pa narodne socialiste naj se združijo, da bi bili lahko »prva bojna četa v boju slovenskega naroda proti fašizmu, narodnemu zatiranju in vojni.«³⁰

V tem duhu je potekala tudi prva konferenca KPS 16. in 17. aprila 1938, ki je v pozivu za združitev rodoljubnih slovenskih sil še posebej naglasila tudi množice iz JRZ (Jugoslovanska radikalna zajednica) in JNS.³¹

Leto 1938 je kazalo že vse konfliktnosti razsežnosti v mednarodnem in notranjem političnem življenju. Zato je vsebina resolucije, sprejeta na prvi konferenci KPS v Šmiglovi zidnici, posvečena nevarnemu položaju, nastalem s priključitvijo Avstrije k Nemčiji. Obstajala je neposredna nevarnost nove delitve Slovenije med fašistične napadalce. Zelo zaskrbljujoče je bilo, da je »anšlus« prinesel s seboj silen val propagande in organizacijskih akcij na slovenskih tleh. Bolj kot karkoli drugega se postavlja vprašanje slovenskega kmeta, ki je v stari Avstriji kljub zatiranju živel bolje, kot v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. In te iste kmete, ki so se pred dvajsetimi leti borili za svobodo izpod avstrijskega jarma, so v naslednjih dvajsetih letih velesrbski oblastniki in njihovi slovenski pomagači na vse načine izkoriščali; velik del je ostal brez zemlje, uničila jih je svetovna gospodarska kriza in prav to je povzročilo, da so v tem trenutku mnogi iskali rešitve v »obljubah o blagostanju« fašistične Nemčije in zato nasedali fašistični propagandi. Nacisti so imeli v Jugoslaviji svoje pomočnike, med katerimi je tudi Ljotičev »Zbor« kar tekmoval v želji po iztrebljanju komunistov. Nasprotno pa Stojadinovičev režim ni rešil niti socialnega, niti nacionalnega problema.

Zato interesi slovenskega naroda in državne neodvisnosti narekujejo predvsem izpolnitev naslednjih pogojev: prepustitev popolne svobode slovenski obrambni akciji, prepoved vsakršne hitlerjevske akcije v Sloveniji in po vsej državi ter izgon hitlerjevskih agentov iz države; zaščititi in utrditi naše severne meje, gospodarsko in kulturno pomagati obmejnemu prebivalstvu, prepovedati prodajanje kmečkih posetev tujim rokam ter takoj razdolžiti obmejna posestva; vključiti slovenske obrambne akcije v svetovno gibanje za mir, takoj vzpostaviti diplomatske odnose s Sovjetsko zvezo in z njo skleniti pakt o medsebojni pomoči ter ukiniti prepoved podpiranja republike španske vlade.³²

Tedaj so že v okoliških vaseh Celja bili močno zastopani predstavniki Društev kmečkih fantov in deklet, ki so se dejansko že od leta 1935 naprej odtegovali vplivom klerikalizma. V obravnavanem obdobju že nastopajo s konkretnimi resolucijami in akcijami. Resolucija Zveze kmečkih fantov in deklet (ZKFID), sprejeta na drugi redni seji v Celju dne 15. maja 1938, je posvečena narodni slogi. Med drugim izpoveduje mnenje celotnega članstva, da je z ozirom na položaj, ki je nastal po nedavnih mednarodnih dogodkih »potrebno krepiti slovensko narodno zavest«, da je »potrebna združitev vseh narodnih sil, ki se naj izraža v čim tesnejšem sodelovanju vseh slovenskih organizacij v narodnoobrambne svrhe in v skupnem delu ter manifestacijah pokažejo enotnost narodne volje povsod in v vseh vprašanjih, ki se dotikajo narodnega obstoja in svobode«, da je »za dosego socialne osvoboditve slovenskega kmeta potrebno sodelovati z vsemi naprednimi skupinami in gibanji, še posebej v tem času, ko zaradi tuje podtalne propagande zahtevajo takojšnje rešitve«.³³

* * *

Oba že zgoraj navedena razglasa sta imela velik odmev v javnosti. Ustanavljati so se začeli narodnoobrambni sveti, v katerih so sodelovale različne politične struje slovenskega političnega življenja. Po anšlusu so se vsepovsod začele združevati razne organizacije (Sokol, Ciril — Metodova društva, ženske organizacije, prosvetna zveza, Delavska Vzajemnost) in snovati narodne svete. Za združitev vseh narodnih sil se je izrekel tudi glavni odbor ZKFID kot že rečeno na svoji drugi redni seji 15. maja 1938. Jugoslovanska strokovna zveza (JSZ) je na občnem zboru 12. junija 1938 pozvala vse slovenske delovne stanovce, da se povežejo v skupnost za dosego demokracije in svobode. Na seji okrajnega odbora JRZ v Celju 27. aprila 1938 so ugotovili, da mestne in okrajna organizacija JRZ nimajo več ugleda in so zato terjali, da se na vsa odločujoča mesta v upravi postavi samo takšne ljudi, ki ne bodo delali v škodo JRZ.³⁴ Banska uprava je v poročilu za leto 1938 navajala, da se je samozavest nemške manjšine močno povečala. Člani celjskega smučarskega kluba nemške manjšine so širili hitlerjansko ideologijo. Policija je razkrila skupino, ki se je sestajala pri nemčurju Stiegerju v Celju, kjer so na tedenskih sestankih spoznavali hitlerizem, brali o tem knjige in nemške časopise.³⁵

Ker so bili legalni listi tedaj podvrženi strogi cenzuri, ki ni dovoljevala pisati proti hitlerjevski nevarnosti in sicer zaradi vladne zunanje politike, je KPS julija 1938 začela izdajati protifašistični list Slovenski poročevalec. Čeprav sta izšli samo dve številki, je list veliko storil za širjenje narodnoobrambne misli.

Uspešno je bilo tudi delo Akcijskega odbora za obrambo severne meje, ki ga je vodil Dušan Kraigher, v njem pa so sodelovali privrženci različnih političnih nazarj. Avgusta 1938 so organizirali bojkot nemških trgovcev, gostincev in obrtnikov in v ta namen izdali več letakov, ki so jih širili po Celju in okolici, v okrajih Šmarje pri Jelšah, Konjice in Slovenj Gradec. V njih so navedli imena tistih, ki jih morajo slovenski odjemalci bojkotirati (letaka »Ali si še neveden«, »Slovenci«, zapomnite si ta imena!) Hkrati so pošiljali opominjevalna pisma posameznim odjemalcem v nemških trgovinah in jih odvrčali od kupovanja v njih. Obrnili so se tudi na slovenske učitelje, da bi jih s svojim delom med ljudstvom podprli v tej akciji. Celjska policija je ugotovila, da je »tukajšnja bojkotna akcija, ki jo je izvajal Akcijski odbor za obrambo severne meje, živo zadela Nemce, zlasti njihove pridobitne kro-

ge». Oblasti so sicer ukrenile vse, da se letaki ne bi razširjali in da bi akcijo onemogočili. Toda preiskava je pokazala, da je Akcijski odbor dobival za svoje delo finančna sredstva in podporo od meščanov, tudi od bolj stojčih krogov. Akcijski odbor je tiskal še druge narodnoobrambne letake, kakor na primer »Čas je da se strnemo«, »Čehoslovaška je ogrožena«. Slednji letak govori o usodi Češke, da je napad na Čeha tudi napad na nas, njihova borba je naša borba, v njihovi jarkih bodo naši prostovoljci združeno z njimi branili njihovo in našo svobodo. V nadaljevanju opozarja, da mora biti narod v najtežjih trenutkih, ki se približujejo, močan. Pomesti je potrebno s petokolonaši in s parolo »Svoji k svojim!« so napisali naj »Spravimo svojo žetev v svoje kašče, da bo redila nas in naše brate, ne pa izdajalce.« Ljudje morajo k »svojim trgovcem, mizarjem, pekom, čevljarjem, krčmarjem, zdravnikom, odvetnikom.« Odbor je izdajal tudi narodnoobrambni ilegalni list »Meja gori«. Akcijski odbor, ki je deloval nelegalno, je bil 27. novembra 1938 razkrit, trije njegovi člani pa so bili aretirani.³⁶

Razen tega, so bile v Celju še nekatere akcije proti hitlerjancem. V Celju je policija odkrila 12. septembra akcijo proti nosilcem belih nogavic, ki se je udeležilo okrog 400 ljudi, 13. septembra pa splošno protinemško akcijo s prek 600 udeleženci. Številni opazovalci so s ploskanjem odobraval njihov nastop. Zato so 30. septembra prepovedali spominsko proslavo za septembrskimi žrtvami — Lundrom in Adamičem. Kljub temu se je zbralo pred kolodvorom 300 demonstrantov in policija jih je 6 aretirala. Te demonstracije so močno odjeknile med Nemci, ki so zaradi tega opustili nošenje belih nogavic, ki so simbolizirale nemško pripadnost. Policija je poročala, da je bil »vpliv komunistov na demonstracijah zelo učinkovit«.³⁷

Med večjimi množičnimi akcijami, ki jih je partija organizirala leta 1938, je bila prvomajska proslava, ko so sodelovali poleg delovcev iz Celja, Zabukovice, Prebolda, Liboj, Žalca in od drugod tudi kmetje. Na predvečer 1. maja so zagoreli kresovi po vseh večjih hribih celjskega območja. Ob tej priliki so skojevci uspešno izvedli trosilno akcijo.³⁸

* * *

Leta 1938 je bila pred partijsko organizacijo postavljena izredno važna naloga, sodelovati v predvolilnem boju za parlamentarne volitve, ki so bile napovedane za 11. december 1938.

Komunistična partija se je odločila za kandidaturo komunistov v okviru kmečko — delavskega gibanja. Za celjski okraj so se komunisti sporazumeli s ostalimi opozicijskimi skupinami za kandidatno listo s kandidatom Fedorjem Gradišnikom, lekarnarjem v Celju, (Slika v CeZb 1985, str. 40) za njegovega namestnika pa so postavili komunista, rudarja iz Zabukovice Albina Vipotnika.

Fedor Gradišnik v svojih spominih pravi: »V celjskem okraju smo takrat v najtesnejšem sodelovanju s partijo pod geslom »Slovenska združena opozicija« zbrali vse opozicionalne skupine razen socialdemokratov, za svojega kandidata na listi dr. Vladimírja Mačka. Tudi skupina Jerneja Stanteta, ki je leta 1935 nastopila na Jevtičevi listi, je tokrat popravila svojo takratno taktično napako in se pridružila nam. Po daljših posvetih z zastopniki partije in ostalih skupin (krščanski socialisti, skupina okrog »Stare pravde«, Stantetova skupina, Samostojna demokratska stranka, levo krilo Sokola in drugi), je bilo sklenjeno, da bom kandidat »Slovenske združene opozicije« za celjski okraj kot zastopnik ilegalne »Slovenske kmečke

stranke«, moj namestnik pa Albin Vipotnik, kot zastopnik ilegalne komunistične partije. Posvetovanj se je do zadnjega trenutka udeleževal tudi zastopnik socialdemokratov, ki pa je v zadnjem trenutku izjavil, da njegova stranka pri volitvah ne bo sodelovala z nami, ker je sklenila volilni dogovor z JNS! S tem je bil enotni nastop delavstva na volitvah v zadnjem trenutku razbit in onemogočen«.39

Kljub prepovedi nastopanja na volilnih zborovanjih je partija tedaj zelo aktivno posegla v predvolilni boj in sicer v vseh večjih krajih celjskega območja. Da bi še bolj okrepili in povezali množično gibanje ljudske fronte, so takoj po volitvah organizirali zborovanje v Celju, kjer je nekaj tisoč ljudi manifestiralo enotnost proti režimu. Čeprav je hotela policija razbiti zborovanje, jim to ni uspelo, saj so z vseh ulic prihajale množice, vzklikajoč parole za mir na svetu, proti pronacističnemu režimu, za pravice delavcev. Zbrali so se predstavniki vseh naprednih političnih skupin: komunisti, člani društev kmečkih fantov in deklet, predstavniki Slovenske kmečke stranke in krščanski socialisti. Sem so prišli tudi vsi organizatorji shoda: Slavko Šlander, dr. Dušan Kraigher, Franci Hribar, Peter Stante, Martin Jošt in Jože Jurač.40

Kljub neuspehu opozicije na volitvah, dobila je 46 mandatov (v Sloveniji), JRZ pa 306, je KPS bila uspešna, saj je na delavsko-kmetški listi imela svoje kandidate, v desetih okrajih pa kandidate drugih skupin. Partija je kljub prepovedi posegla v predvolilno agitacijo in je pri volitvah glasovalo 23.500 volilcev, ki so se s tem izrekli proti Stojadinovičevemu JRZ režimu. Da uspeh ni bil zadovoljivejši moramo iskati vzrok v dejstvu, da delavstvo na volitvah ni nastopilo enotno, saj so socialisti podprli nacionalistično Jugoslovansko narodno stranko.

* * *

Spomladi 1939 je prišlo do prve večje skupne akcije delavskih strokovnih organizacij, ki naj bi imela trajnejši značaj z ustanovitvijo strokovnega odbora za Slovenijo. V ta odbor so lahko pristopile vse strokovne organizacije, ki so bile pripravljene sprejeti smernice razglasa: boj za svobodo strokovnih organizacij, vključitev v akcije za izboljšanje mezd in socialne zaščite. Seveda še to ni mogla biti popolna delavska enotnost, ker je bila omejena zgolj na strokovna delavska vprašanja in se je izogibala vseh političnih akcij.

Vendar je predstojništvo mestne policije v Celju v letnem poročilu omenilo tudi sestanek Kmečko delavskega gibanja 2. aprila 1939 v Celju. Kljub temu, da so ga oblasti prepovedale, se je zbralo ob določeni uri na trgu pred Narodnim domom okrog 600 ljudi. Po kratkem govoru sklicatelja shoda Fedorja Gradišnika so se začele demonstracije po mestnih ulicah. Med demonstranti so bili vidnejši komunisti iz Celja in okolice, zlasti iz Zubukovice in Št. Pavla... Zraven patriotičnih so vzklikali tudi komunistična gesla. Policija je uporabila gumijevke in štiri demonstrante aretirala.

Sredi priprav za ustanovitev Zveze delovnega ljudstva sta avgusta 1939 dva dogodka bistveno vplivala na njeno oblikovanje. To sta bila sporazum Cvetković-Maček na notranjepolitičnem in nemško-sovjetski pakt na zunanjepolitičnem področju. Slovenska kmečko delavska stranka je ob tej priložnosti poudarila zahteve po takojšnjih svoboščinah in enakopravnosti Slovencev v skupni državi. Mladinsko kmetijsko gibanje pa je pozdravilo sporazum predvsem kot uspeh borbe hrvatskega kmeta. Menili so, da bo istih pravic in svoboščin deležna tudi Slovenija. JSZ je

menila, da morajo Slovenci o sporazumu računati kot z izvršenim dejstvom in se lotiti vprašanja svoje lastne notranje ureditve ne glede na zunanjepolitične okoliščine. Podobna stališča so imele tudi druge organizacije.

Slovenske demokratične skupine celjskega okraja, tako Slovenska kmetijska stranka, ZDLS (Zveza delovnega ljudstva Slovenije), krajevna socialistična skupina, so sprejele 29. septembra 1939 spomenico, ki so jo poslale kraljevemu namestniku, vladi in šefom vseh opozicionalnih strank. V njej so pozdravili sporazum Cvetković-Maček, in zahtevali, da se tudi Sloveniji prizna zakonodajna in upravna samouprava v istem obsegu kakor banovini Hrvaški.⁴¹

Žal je spomladi 1940 bilo že povsem jasno, da do preureditve države in s tem slovenske banovine ne bo prišlo. Boj za slovensko banovino je pokazal vso nemoč dvajsetletne slovenske meščanske politike, ki je nihala med centralizmom in avtonomizmom. Zato so bile okoliščine v katerih je KPS začela ustanavljati Zvezo delovnega ljudstva, z vidika notranjepolitičnih razmer, dokaj ugodne.

* * *

Razgovori organizatorjev ZDLS s predstavniki skupin, ki bi prišli v poštev za vključitev, so potekale vse leto 1939. To so bile predvsem Kmetijska stranka, skupina Mladokmetijcev, ZKFID, skupina levih socialistov in krščanskih socialistov. Jedro tega povezovanja pa naj bi bilo Kmečko delavsko gibanje (KDG). Nastale so težave okrog značaja ZDLS. Večja je bila pripravljenost za politično sodelovanje v obliki koalicije, manj pa za združitev v enotno gibanje, za katerim so stali komunisti. Čeprav so v Sloveniji razpravljali najprej o Stranki delovnega ljudstva, je vendar le prevladalo mišljenje, da je Zveza primernejša in sprejemljivejša oblika povezovanja slovenskih demokratičnih sil.⁴²

Dne 3.9.1939. so tuk. organi našli v restavraciji Stegu v Zgradu pri Celju okrog 60 oseb, ki so zborovali v dvorani te restavracije. Na vprašanje tuk. organov, kdo je sklicatelj sestanka, je izjavil ing. Šteb iz Ljubljane, da je sklicatelj sestanka dr. Rakovec Vokoslav, odvetnik iz Maribora in da je namen sestanka, da bi se ustanovila stranka vseh demokratičnih sil v Sloveniji. Ker sestanek ni bil prijavljen, niti dovoljen, je predstojništvo zborovalca razgnalo. Na sestanku so bili navzoči, poleg nekaterih znanih pristojnikov kmečko delavskega gibanja v Sloveniji, tudi znani tuk. komunisti odv. priprav. dr. Dušan Kravžič, Leskovšek Franc iz Ljubljane, Slender Slavko iz Št. Pavla pri Preboldu in Borštnar Josip iz Sv. Lovrenca pri Št. Pavlu pri Preboldu.

Polijsko poročilo o odkritju sestanka predstavnikov KDG (Kmečko delavsko gibanje), ki so 3. 9. 1939 ustanovili zvezo delovnega ljudstva Slovenije v Celju.

Jože Jurač, pomemben voditelj krščanskih socialistov OZ. JSZ v Celju. Njegov veliki prispevek je bil vstop krščanskih socialistov v ZDLS. Udeleženeec ustanovnega sestanka PO Protiimperialistične fronte na Štajerskem 22. 5. 1941 na Kozjici pri Rimskih Toplicah.

O pripravah za ustanovitev je poročala tudi Edinost: »Bivše politične stranke in nove skupine, ki so nastale po letu 1935, so sklicale več konferenc, da zavzamejo do položaja konkretno stališče. Odločili so se, da prično nemudoma z organizacijo in s pripravami za ustanovitev novih političnih strank, ki bodo tudi uradno nastopile v trenutku, ko bodo izdani novi politični zakoni. Najpomembnejši sestanek je bila konferenca blizu 100 zastopnikov iz vseh delov Slovenije v Celju, dne 3. septembra 1939.«

Dne 3. septembra 1939 je bil torej v Celju sestanek zastopnikov demokratičnih skupin oziroma zbor delegatov delavskih in kmetijskih skupin, kakor se glasi na razglasu. Sklicatelji sestanka so bili ing. Anton Štebi, Ivan Kreft, Franc Leskošek

in Mirko Košir. Ker je policija sestanek že takoj na začetku prepovedala in razgnala delegate iz restavracije Stegu, so preostali odšli v hotel Evropo, kjer so nadaljevali z razgovori. Tu so tudi sprejeli osnutek razglasa »Kaj hočemo«, ki so ga po sestanku razmnožili in poslali na teren snujočim se iniciativnim odborom v pretres.⁴³

V vsebini osnutka razglasa »Kaj hočemo«⁴⁴ je razvidna osnovna naslovitev na zvezo delavcev in kmetov. Vendar ni bil še povsem jasen značaj same Zveze, saj jo na dveh mestih imenujejo stranko, kar pa ni bilo vabljivo za pristop drugih skupin.

Ustanovnemu sestanku ZDLS v Celju je ves september in oktober sledilo intenzivno delo na terenu. Ker ni ohranjenih dokumentov o poteku te akcije ZDLS na terenu, bomo navedli resolucijo udeležencev konference ZDLS iz celjskega okraja z dne 8. oktobra 1939 v Dobriši vasi v Savinjski dolini, po kateri lahko sklepamo kako je potekala akcija v drugih okrajih. Štirinajst podpisanih udeležencev je izjavilo, da soglašajo s programom, ki je obrazložen v osnutku razglasa, in se zavezalo, da bodo začeli takoj po vseh občinah celjskega okraja s pripravami za osnovne krajevne organizacije ZDLS pod vodstvom začasnega centralnega pripravljalnega odbora in na konferenci izvoljenega začasnega pripravljalnega odbora za celjski okraj. Oba časna odbora so delegati konference pozvali naj nadaljujeta z akcijo za združitev vseh slovenskih demokratičnih skupin z enotno politično organizacijo ZDLS.⁴⁵ Podobni zbori so bili v mnogih slovenskih krajih.

Po skoraj dvomesečni pripravi na terenu je bila za 29. oktober sklicana konferenca v Ljubljani, na kateri naj bi se dokončno oblikovala in ustanovila ZDLS. Podobno kot v Celju, tudi v Ljubljani pri Levu sestanek ni bil dovoljen. Zato so se premestili k Lloydju, kjer so nadaljevali zborovanje.⁴⁶

Kot organizatorji sestanka pri Levu so bili navedeni Franc Leskošek, Franc Špehar, Ivan Bratko in ing. Anton Štebi. Skenili so, da bodo razglas »Kaj hočemo?« izdali v obliki letaka, in sicer potem, ko ga bosta prej podpisala vsaj po dva predstavnika iz vsakega okraja. Tisti, ki so bili na sestanku prisotni, so se podpisali na posebno polo, ostale podpise so pobirali po sestanku na terenu. Zanimivo je, da so zbirali podpise le člani komunistične stranke. Tiskani razglas se je precej razlikoval od osnutka razglasa, sprejetega v Celju. V tem razglasu je močno pogrešan narodnoobrambni program, ki ga je KPS imela za osnovno nit ljudskofrontnega združevanja. Še posebej je to važno, da se je prav na dan, ko je bil prvi sestanek ZDLS v Celju, začela nova svetovna vojna in bi bilo pričakovati še nadrobnejši narodnoobrambni program v novo nastali ZDLS.⁴⁷ Podpise so zbirali po okrajih. Podpisalo ga je 96 oseb iz 21 okrajev in sicer od skupnega števila 25 okrajev.⁴⁸ Takoj 14. novembra, ko so začeli razširjati proglas, je bil le-ta prepovedan. Sledile so aretacije podpisnikov razglasa in tudi tistih, ki so ga razširjali. Aretirane so pod vplivom javnega mnenja kmalu po zaslišanjih izpustili, preiskava pa je tekla še naprej celo leto, ponekod pa še dlje. Verjetno jo je prehitela vojna, dokumentacija o tem pa ni ohranjena.

Kakor navaja obrazložitev obtožbe so obtoženci v preiskavi povečini priznali svoj podpis na letaku, oziroma priznali, da so dali pristanek za podpis. Zanikali pa so svoj podpis ing. A. Štebi, dr. I. Štampihar, F. Papež, M. Orešnik, F. Špehar, A. Pirnar, P. Eberle, M. Košir, A. Kumar in M. Kranjec. Drugi, I. Bratko, I. Kreft, J. Jazovec, Dr. M. Povše, J. Butinar, F. Leskošek, A. Vipotnik, V. Perko, dr. J. Polič pa so priznali, da so letak podpisali, potem ko so razumeli njegovo vsebino in se z njo

strinjali. V Večerniku se je oglasil Fedor Gradišnik, organizator Slovenske kmečke stranke v celjskem okraju. Svojo odločitev, da se podpisu odreče je utemeljeval, da se organizatorji ZDLS niso držali načel, ki so jih sprejeli med dogovarjanjem za pristop na novo osnujoče Slovenske kmečke stranke v ZDLS. Pristanek na ta predlog je Gradišnik iskreno pozdravil, ker je tudi sam na terenu spoznal, da si kmet in delavec želita sodelovanje. V ZDLS bi lahko bila neodvisno organizirani delavec in neodvisno organizirani kmet skupna borca za skupne interese. Glavni argument za preklic podpisa mu je bilo dejstvo, da so v tiskanem razglasu ZDLS imenovali stranko, ne pa le zvezo demokratičnih političnih skupin, med katerimi bi bila tudi Slovenska kmečka stranka, katere organizator je bil in bo ostal. Kot pošten človek pač ne more biti hkrati član dveh političnih strank.⁴⁹

Zaradi nejasnosti, ki so se pojavile ob nastajanju ZDLS glede njenega značaja, so podrobneje razložili, da ZDLS ni niti navadna politična stranka, niti navadna koalicija strank. Obtožbe, da je ZDLS komunistična, pa so le-ti zavrnila med drugim z utemeljitvijo, da v Zvezo spada vsak delavec, vsak kmet, vsak obrtnik, vsak izobraženec, vsak delovni človek, ne glede na svetovni nazor in politično prepričanje. Tudi komunist, če se bori za to, za kar se bori ZDLS, kajti noben zakon ne prepoveduje borbe za demokracijo, izboljšanje materialnega položaja nikomur, tudi komunistom ne. ZDLS torej ni komunistična ne po svojem nastanku, ne po programu in tudi ne po svoji sestavi. Zanimiva je naslednja ugotovitev Ljudske pravice: »Dokler niso delavci in kmetje prišli s svojim predlogom, da naj se vsi delovni ljudje združijo v zvezi delovnega ljudstva, toliko časa se ni nihče oglasil. Kakor hitro pa je izšla izjava o pripravljanju ZDLS, potem so se pojavile te strančice na vseh koncih in krajih. Čemu? Ker jim združevanje delovnega ljudstva ni všeč, kajti oni vedo, da je to konec gospodstva nad kmeti.«⁵⁰

* * *

ZDLS ni imela odločilnejšega vpliva do začetka vojne v slovenskem političnem gibanju in prav tako ne pri povezovanju demokratičnih opozicijskih skupin in gibanj, ker je bila ob začetku močno napadena s strani obeh meščanskih strank in bila preganjena, ker so jo razglasili za komunistično in ji tako onemogočili legalno delovanje. Ko se je začel v Jugoslaviji sistem koncentracijskih taborišč po vzoru fašističnih držav, je policija 7. februarja 1940 odgnala iz Slovenije v Bilečo 24 oseb, med njimi sedem podpisnikov razglasa ZDLS. Odpeljani so bili Štefan Kovač, Mirko Košir, Ali Kardoš, Ivan Kreft, Dr. Lojze Mihelčič, Lojze Hohkraut in Vencelj Perko.⁵¹ Proti temu je ZDLS protestirala z letaki, ki so jih širili po vsej Sloveniji. Velik odmev je imelo tudi odprto pismo dr. Vladku Mačku, ki ga je napisal Edvard Kardelj — Sperans. Nekateri vodilni komunisti, ki so delali v ZDLS (Fran Leskošek, Dušan Kraigher, Leon Novak) so se pa izognili aretacijam tako, da so se umaknili v ilegalnost.

* * *

Na prelomu leta 1939/40 je v Joštovem mlinu potekala druga partijska konferenca Slovenije. Žal se ni ohranilo gradivo o vsebini dela, vendar se da na podlagi nekaterih kasnejših poročil in spominskih pričevanj dognati naloge in akcije, ki so si jih zastavili komunisti. Ker se je sestala prav v neverjetno zapletenem času konec decembra 1939, so vsekakor morali na njej zavzeti stališča do aktualnih vpra-

šanj in tako tudi usmeriti nadaljnjo partijsko politiko. Poročilo o konferenci v Proleterju pravi, da so enoglasno odobrili politično linijo CK KPJ po spremembah v zvezi z vojno in proučili možnosti za realizacijo te politike v Sloveniji. Konferenca je razčistila mnogo vprašanj, ki so bila povezana z novim položajem, kakršen je nastal v Evropi po sklenitvi pakta med Sovjetsko zvezo in Nemčijo. Ta pakt je prinesel veliko omahovanj in celo obsojanja ne le med protifašisti, ampak tudi med komunisti.⁵² Na konferenci so se zoperstavili takšnim omahovanjem in kolebanjem. Miha Marinko je v svojih spominih napisal, da je na konferenci prišlo do živahne obravnave med Edvardom Kardeljem in predstavnikom Kominterne Janom Švermo, ker so se njuna gledanja na mednarodni politični položaj razhajala.⁵³

Nedvomno sta bila glavna dogodka, ki sta bila hkrati izhodišče razpravljanja na tej konferenci, začetek druge svetovne vojne in sporazum med Cvetkovičem in Mačkom avgusta 1939. Vojna nevarnost, preteča jugoslovanskim narodom, je tudi od stranke zahtevala določenih priprav, predvsem vključevanje novih, mlajših kadrov in žensk, ki bi morali, če bi prišlo do vpoklica v vojsko, zamenjati moške v strankinih vodstvih in tako zagotoviti nepretrgano delo.

Trdimo lahko, da je konferenca v Joštovem mlinu dala komunistom predvsem akcijske naloge, ki so bile še kako potrebne, da bi se ljudskofrontno gibanje čim bolj razširilo in utrdilo, da bi bil slovenski narod čim bolj pripravljen za boj proti morebitni fašistični agresiji in domačemu reakcionarnemu režimu, ki se je vse bolj zapletal v mreže italijanske in nemške imperialistične politike.⁵⁴

ZDLS se je javljala v slovenskem političnem dogajanju predvsem kot mobilizator množic za različne akcije, kar je prišlo najbolj do izraza v protidraginjskih akcijah. Vojna, ki se je že konec leta 1939 razplamtevala v Evropi in izven nje, je povzročila tudi v stari Jugoslaviji, ki je izvažala večino kmetijskih pridelkov v fašistične deleže, gospodarsko krizo. Ta se je kazala predvsem v velikih podražitvah najnujnejših življenskih potrebščin. Zato je Komunistična partija Jugoslavije sredi leta 1940 organizirala protidraginjske akcije po vsej državi; medtem ko so le-te v Sloveniji potekale v okviru Zveze delovnega ljudstva Slovenije. Z njimi sicer niso dosegli izboljšanja razmer, pač pa so ob najbolj žgočih zahtevah tistega časa razgibale delovne množice, ki so javno izražale svojo borbena voljo in povezovala delavce, kmete, izobražence, obrtnike in druge delovne sloje v skupnem boju.

Tudi mestna občina Celje je ustanovila za svoje področje »Odbor za pobijanje draginje in brezvestne špekulacije« in sicer 25. septembra 1939. Odbor je imel sejo 19. oktobra 1939, nato pa so si sledile zelo pogosto še vse leto 1940. Kljub navideznim naporom odbora, protidraginjski ukrepi niso pokazali nobenih pozitivnih rezultatov. Vsem je bilo sicer razumljivo, če naraščajo cene uvoženemu in luksuznemu blagu, ne pa cene domačim izdelkom kot so žito, premog, drva, mast, olje in drugih, ki so najbolj prizadele delovne ljudi z že itak majhnimi osebnimi dohodki. Nerešljivost teh problemov je tudi v Celju in okolici povzročilo nezadovoljstvo množic, ki so v protidraginjskih demonstracijah zahtevali izboljšanje gospodarkega in socialnega položaja.⁵⁵

Takšna večja Akcija delavcev v Celju je bila 10. decembra 1939 v nabito polni veliki dvorani Narodnega doma, kjer so sprejeli tudi resolucijo. Že naslednji dan so jo mnogi delavski časopisi objavili. Večernik je napisal z velikim naslovom »Ve-

liko protidraginjsko zborovanje v Celju« in nadaljeval: Včeraj dopoldne je bilo v nabito polni dvorani Narodnega doma protidraginjsko zborovanje, ki so ga sklicale svobodne strokovne organizacije delavcev in nameščencev v Celju. Na shodu so poročali gg. Golmajer, Jurač, Vodopivec in Petejan. Ugotovilo se je, da so cene najvažnejšim življenjskim potrebščinam občutno narasle tako, da resno ogrožajo življenjski obstoj delovnega ljudstva. Zasluzek, ki že dosedaj ni zadostoval za dostojno preživljanje delavca in nameščenca, posebno onih z družino, je ostal v pretežni večini isti in se ni prilagodil novo nastalemu položaju. Protidraginjski ukrepi niso pokazali nobenega pozitivnega uspeha. Vsem je sicer razumljivo, ako cene kolonialnemu blagu naraščajo, ni pa nikdar upravičeno naraščanje cen našim domačim pridelkom: žitu, premogu, drvam, masti, mesu, olju in tako dalje.

V posebni resoluciji so zborovalci zahtevali, da oblast nujno ukrene vse potrebno, da se prepreči prekomerni porast cen življenjskih potrebščin. S strogimi kazenskimi odredbami naj prepreči vsako špekulacijo. Vsi zaslužki delavcev in nameščencev naj se najprej nujno prilagode potrebnemu eksistenčnemu minimumu in sedaj nastalim draginjskim razmeram.

Po ureditvi plač, ki se naj zvišajo do 1000 din za 30 %, do 2000 din za 25 %, do 3000 din za 20 %, nad 3000 din za 15 %, pa naj se nadaljnja regulacija zaslužkov vrši z draginjskimi dokladami na ta način, da se ustanovi premična skala draginjskih doklad, ki naj se ravna po cenah življenjskih potrebščin. Gospod ban naj določi minimalne plače za privatne nameščence, katere dostikrat ne odgovarjajo njihovega socialnemu in gospodarskemu položaju.

Protidraginjske odbore naj tvorijo samo zastopniki konsumentov. Vsem delodajalskim skupinam naj se čimpreje predloži zahteva po začetku pogajanj za sklenitev kolektivnih pogodb. Za Božič ali pa Novo leto naj se izplača vsem nameščencem 13. plača odnosno dvojna plača, kot delna odškodnina za razliko še nepovišanih plač za preteklo četrletje.

Tudi vsem javnim nameščencem in upokojujencem naj se povišajo prejemski v razmerju z rastočo draginjo. Svobodnim strokovnim in nameščenskim organizacijam naj se dovoli popolna svoboda pri njihovem delovanju. Oblast naj to delo podpira. Za obvezno pokojninsko zavarovanje trgovskih sotrudnikov vseh kategorij naj se razpišejo volitve v delavske ustanove. Sklepi zborovanja naj se takoj dostavijo centralam svobodnih strokovnih organizacij in merodajnim oblastem.«⁵⁶

Razumljivo je takšno stanje povzročilo, da so se leta 1939 ponovno pričeli stavkovni in mezdni boji, ki jih je bilo v Celju razmeroma veliko. V glavnem so jih organizirali sindikati vseh treh političkih smeri. Vsekakor pa so bile najpomembnejše mezdne akcije, ki sta jih tega leta pripravili Strokovna komisija (revolucionarni sindikat) in Jugoslovanska strokovna zveza (krščanski socialisti). Tako sta oba sindikata n.pr. dosegla izboljšanje kolektivne pogodbe za mizarske pomočnike v Celju 11. aprila 1939, potem v krojaški stroki, kjer se je začela stavka in bila nato prekinjena 6. novembra 1940 s sporazumom o povišanju mezd za 24 % in še več manjših stavk in mezdnih gibanj v živilski in čevljarški stroki.

Ne samo v majhnih obrtnih delavnicah, tudi v večjih tovarnah v Celju je prišlo do ponovnih sporov z delodajalci, saj so ti zopet kršili pravice delavcev, niso upoštevali kolektivnih pogodb, oziroma jih niso spreminjali v skladu s porastom cen življenjskih potrebščin.⁵⁷

Na celjskem območju je bila še pomembna protidraginjska akcija 2. septembra 1940 v Grižah, ki se je je udeležilo okrog 100 žensk. Žene in dekleta so se zbrale iz Zabukovice, Migojnice in Pongraca ter se napotile pred občinski urad v Grižah. Podobno demonstracijo so izvedle zabukovške žene 7. oktobra istega leta, ker rudarji že tri mesece niso prejeli redne plače. Podale so se pred rudniško upravo in uspele. Rudarji so spet prejeli redne dohodke. Omenjeni akciji sta vodili sekretarki KP v Grižah Julka Cilenšek in Marija Vipotnik.⁵⁸

Marija Vipotnik pripoveduje, da so prvo akcijo izvedle samo ženske. Iz Zabukovice jih je bilo dvajset, ostalih devetnajst pa iz Griž in Migojnic. Tej skupini se je pridružilo še več mimoidočih. Akcija je dobro uspela. Vodila jo je Julka Cilenšek z delegatkami, ki jih je izbrala kar med množico. Šle so na občinski urad in v imenu vseh postavile zahtevo. Tajnik urada je sprva zadevo imel za neresno in jo hotel spremeniti v neokusno šalo. Vzel je od svoje malice nekaj kosov kruha in jih pozval, naj pride k njemu tista, ki je najbolj lačna. Ko so ga delegatke ostro zavrnile, je bil prisiljen napisati zapisnik. Zahteve žena so bile: neizprosni boj proti naraščajoči druginji, proti vojni in zahteva po sodelovanju s Sovjetsko zvezo.

Preko protidraginjskih akcij je zmagovala težnja po enotnosti delavskega razreda, kar pomeni, da so se vse bolj in bolj delavci zavedali političnega pomena ekonomskih bojev in da so množice sprejemale vodstvo komunistov v tem boju. Septembra 1940 ZDLS natisnila letak z naslovom »Kako dolgo še?«, v katerem so pozivali vse delovne ljudi, da se mora boj proti druginji nadaljevati do zmage.

* * *

Za leto 1940 je pomembno, ko se začne tudi v okviru ZDLS priprave za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze. Tokrat se tudi skupina krščanskih socialistov začne zanimati za pristop v društvo. S tem namenom so zečeli iskati stike s Komunistično partijo, da bi ji ponudili sodelovanje. To odločitev je sprejela konferenca vodilnih ljudi iz JSZ na dveh sestankih v Laškem.⁶⁰ Dokončno odločitev za sporazum s komunisti so krščanski socialisti sprejeli na tajnem sestanku vodilnih levo usmerjenih članov širšega vodstva JSZ in ljudi iz kroga dr. Aleša Stanovnika v Laškem. Sestanek je bil posledica prepričanja, ki so ga spomladi že večkrat izrazili »da krščanski socialisti sami ne morejo več dalje in si morajo dobiti zaveznika«. To je izjavil član širšega vodstva JSZ Jožko Jurač iz Celja. Nihče iz širšega vodstva temu ni nasprotoval. Kmalu po sestanku v Laškem, ko so iskali stik s partijo, so krščanski socialisti doživeli veliko razočaranje in veliko krizo svoje usmeritve. V roke jim je prišla resolucija 3. konference KPS, v kateri so komunisti ostro napadli vse svoje donedavne zaveznike v ljudski fronti, tudi krščanske socialiste.⁶¹

Toda že sredi poletja 1940 so krščanski socialisti in njihova JSZ dobili stik s partijo in Boris Kidrič je sodelovanje sprejel ter predlagal, da bodo krščanski socialisti poslali svoje predstavnike v odbor Društva prijateljev Sovjetske zveze, ki ga je imela takrat partija za svojo najpomembnejšo politično akcijo.

Društvo prijateljev Sovjetske zveze je bilo od poletja 1940 najbolj učinkovita in najpopolnejša oblika povezovanja vseh slovenskih demokratskih sil. Osnovna naloga društva je bila doseči pri jugoslovanski vladi pogodbo o prijateljstvu s Sovjetsko zvezo, v notarnji politiki pa demokratizacijo političnega življenja: razpust režimskih JUGORAS sindikatov in zagotovitev svobode sindikalnega organiziranja. Ko se je začela vojna, se je krščansko-socialistično delavstvo takoj odzvalo

KPS in s svojim predstavnikom Tonetom Fajfarjem 27. aprila 1941 sodelovalo pri ustanovitvi protiimperialistične fronte, ki je postala pod imenom OF največja politična storitev v zgodovini slovenskega naroda.⁶²

Zveza delovnega ljudstva Slovenije ni bila organizirana ne kot koalicija, ne kot stranka, saj bi gibanje s tem izgubilo širino vseljidskega, protifašističnega in narodnoobrambnega gibanja vsega slovenskega ljudstva, ne glede na politično pripadnost in svetovni nazor. Kljub temu, da so se nekatere politične skupine izogibale združitve z ZDLS, je Zveza že leta 1940 opravljala osnovno nalogo, ki jo je nakazala Komunistična partija Slovenije — zbiranje okrog sebe vseh naprednih sil slovenskega naroda v boju proti nevarnemu fašizmu, proti režimskim ukrepom o ustanavljanju koncentracijskih taborišč za politične osumljence, in pozivala na budnost pred vojnimi hujskači. Vse zaželene akcije in konkretne naloge za bližnjo bodočnost so bile nakazane v edini številki Zveze delovnega ljudstva Slovenije z naslovom »Nova Ljudska pravica«, ki so jo natisnili v Zagrebu v 5000 izvodih in katero je skoraj v celoti napisal Edvard Kardelj.

OPOMBE

¹ Alenka Nedog, Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji od leta 1935 do 1941, Založba Borec, Ljubljana 1978, stran 47 (navajam: Nedog, Ljudskofrontno gibanje).

² Prav tam, stran 52.

³ Prav tam, stran 54; glej podrobneje o Ljudski pravici v knjigi: Ivan Kreft, Slovensko ljudsko gibanje 1918 — 1941, Založba Obzorja, Maribor 1973, stran 73 do 108 (navajam: Kreft, Slovensko ljudsko gibanje).

⁴ Ljudska pravica je izšla prvič 5. oktobra 1934 in izhajala s presledki do 6. maja 1945. Tiskali so jo najprej v Lendavi, njen urednik pa je bil Miško Kranjec. Kako potreben je bil tak časopis za slovenskega delavca in kmeta nam jasno pokažejo podatki o številu naročnikov: ob izidu 1. številke je bilo natisnato 2000 izvodov, deset mesecev kasneje že 10.000 izvodov. Od 18. oktobra 1935 je Ljudska pravica izhajala v Ljubljani, urejal jo je Ivan Kreft. Skupaj je izšlo 16 števil, toda 1936. leta so bile štiri od devetih zaplenjene, zato je 6. marca bilo prepovedano nadaljnje izhajanje. Kljub prepovedi so njeno poslanstvo nadaljevali novo nastali časopisi: Stara pravda, po njeni prepovedi Slovenska zemlja; sledil je Delavski list za strokovna, gospodarska, kulturna in politična vprašanja. Tudi ta je postal žrtev zaplemb, tako tudi tednik Glas delavca in še mnogi drugi, ki so izhajali tudi v Mariboru. Sem moramo prišteti tudi mladinske liste, med njimi Mlada pota, po prepovedi jo nadomesti na začetku leta 1937 Mladina, od junija 1938 do maja 1940 je izhajala Slovenska mladina; 15. decembra 1939 je izšla v Zagrebu prva in hkrati zadnja številka Nova Ljudska pravica. Ker so bili vsi legalni delavski, ljudskofrontni in mladinski listi prepovedani, je začel že leta 1938 izhajati ilegalni ciklostirani Slovenski poročevalec. Izšli sta dve številki, ki sta bili predhodnici Slovenskega poročevalca, ki je bil ves čas okupacije in po osvoboditvi glasilo OF slovenskega naroda, po preimenovanju v SZDL Slovenije pa njeno glasilo do združitve z Ljudsko pravico v zdajšnje Delo od 1. maja 1959 dalje. Podrobnejše podatke glej v brošuri »40 let Ljudske pravice«, Komunist, Ljubljana 1974. V brošuri je obsežna bibliografija o Ljudski pravici, od strani 72 do 77.

⁵ Kreft, Slovensko ljudsko gibanje, stran 61; Tatjana Čepič, Zlet Svobode v Celju, Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, Komunist, 51. zvezek.

⁶ Zbornik fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti KP na Slovenskem 1867 — 1941, 2. knjiga: december 1934 — april 1941, Inštitut za delavsko gibanje in MLRS, Ljubljana 1965, stran 118 (navajam: Zbornik fotografij).

⁷ Zbornik fotografij, stran 121.

⁸ Spomini neimenovanega komunističarja iz Šentjurja, ki jih je avtorju tega zapisa posredoval že pokojni prof. Janko Liška. Kopija se nahaja v arhivu Muzeja revolucije Celje (navajam: A MRC).

⁹ »Boj« je bil časopis organizacije Boj, ki je združevala zvezo bivših vojakov, vojnih dobrovoljcev, rezervnih oficirjev, vojaških invalidov in bi naj postala vseljudska nadstrankarska organizacija, znotraj katere bi se zbralo vse, kar pošteno misli.

¹⁰ Kreft, Slovensko ljudsko gibanje, stran 66.

¹¹ J. Bevc, — Edvard Kardelj Slovenski socialisti in kmečko-delavsko gibanje, Proleter, avgust 1937, št. 9.

¹² A MRC, fasc. 36, Kopija resolucije, nastale na zletu Svobod leta 1935.

¹³ Emil Lajh, Pregled nekaterih najpomembnejših stavk v Celju in okolici med obema vojnama, Celjski zbornik 1975 — 1976, stran 129 — 151; Kronologija naprednega delavskega gibanja na Slovenskem 1868 — 1980. Delavska etnost, Ljubljana 1981.

¹⁴ A MRC, fasc. 36, Ivanka Rojnik — Lipovšek, Celjske žene v delavskem gibanju.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Slovenec, 12. julija 1935.

¹⁷ Emil Lajh, Napredno mladinsko gibanje na območju Celja pred drugo svetovno vojno v zborniku Napredno mladinsko gibanje na Slovenskem, Delavska enotnost, Ljubljana 1985, stran 5 — 10 (navajam: Lajh, Napredno mladinsko gibanje); Franjo Fijavž, DKFID na celjskem območju. Razširjeni tipkopis hrani A MRC.

¹⁸ Vladimir Mušič, *Revolucionarno delo skojevcev na celjski gimnaziji, Celjski tednik* 1948 št. 32.

¹⁹ Lajh, *Napredno mladinsko gibanje*, stran 8.

²⁰ Manifest, sprejet na ustanovnem kongresu KPS na Čebinah leta 1937.

²¹ A MRC, Rudi Celinšek, *Nekaj spominov iz razvoja in dela KP*.

²² Nedog, *Ljudskofrontno gibanje*, stran 84.

²³ Alenka Nedog, Tone Tomšič, *Oris življenja in revolucionarnega delovanja* (9.6.1910–21. 5. 1942), Ljubljana 1969, stran 182 (navajam: Nedog, Tone Tomšič).

²⁴ Nova doba, 11. VI. 1937, št. 24.

²⁵ Franjo Fijavž, *Pred 40 leti — protesti proti generalu Živkoviću, Novi tednik* 1977, stran 26; A MRC fasc. 37, Jožica Hribar, *Moji spomini na demonstracije proti Živkoviću v Celju*.

²⁶ Nedog, Tone Tomšič, stran 182.

²⁷ Nedog, *Ljudsko frontno gibanje* stran 85.

²⁸ Metod Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji*, Ljubljana 1965, stran 452.

²⁹ Zgodovinski arhiv CK ZKS (navajam: ZA CK ZKS), *fond Kazenski spisi 1918–1941*, za leto 1937; obtožnica proti Slavku Šlandru.

³⁰ Konferenca v Šmiglovi zidnici, *Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem*, 60. zvezek; Emil Lajh, *Vloga komunistov pri organiziranju ljudskofrontnega gibanja v Savinjski dolini v obdobju I. konference KPS v Šmiglovi zidnici*, *Savinjski zbornik IV*, *Zalec* 1978, stran 35–45.

³¹ Prav tam.

³² Resolucija sprejeta na I. konferenci KPS, fotokopija v A MRC.

³³ *Edinost*, 4. junija 1938.

³⁴ Nedog, *Ljudskofrontno gibanje*, stran 104.

³⁵ Arhiv Slovenije (navajam: AS), *fond Banska uprava, Poročilo za leto 1938*.

³⁶ AS, *fond Banska uprava, Poročilo za leto 1938, Državno pravdnništvo, fasc. 46, KS 1871/38: pismo Velebenjeni gospod, Akcijski odbor za obrambo severne meje, november 1938, Celje*.

³⁷ AS, *fond Banska uprava, Poročilo za leto 1938*.

³⁸ A MRC fasc. 37, Rudi Cilenšek, *Nekaj spominov iz razvoja in dela KP*.

³⁹ Fedor Gradišnik st., *Nekaj spominov na sodelovanje s Partijo v stari Jugoslaviji, Celjski tednik* 1959.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Za CK ZKS, *fond Množično gibanje, okrožnica Dragi prijatelji. Začasni pripravljalni odbor za ZDLS, Lj. 20. IX. 1939*.

⁴² V poročilu banske uprave za leto 1939 je tudi zapisano, da je predstojništvo policije v Celju poročalo o protestnem zborovanju vseh treh strokovnih organizacij 23. aprila 1939, ko se je kljub prepovedi zbralo več sto ljudi iz Celja in bližnje okolice. Na zahtevo policije naj se razidejo, se je skupina delavcev temu uprla in so jih morali odpeljati s silo, enega delavca pa so aretirali. Skupina demonstrantov je nameravala pred poslopjem policije zahtevati izpust aretirane, vendar so se na poziv policije razšli.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Za CK ZKS, *fond Letaki, Osnutek razglasa Zveze Delovnega ljudstva Slovenije*.

⁴⁵ A MRC, *Resolucija ZDLS za celjski okraj leta 1939, kseroks kopija. Pravo kopijo hrani Mara Pograjc, sestra podpisnika razglasa Jožeta Letonje. Dokument je izročil dr. Pintar, advokat v Celju, pri katerem je bil Dušan Kraigher takrat koncipient. Zaradi varnosti je dal Dušan Kraigher original s podpisi in kopijo shraniti dr. Pintarju. Le-ta je po osvoboditvi izročil prvi izvod Borisu Kraigherju, kopijo pa je še zadržal in jo 13. oktobra 1969 izročil Mari Pograjc. (Podatke o usodi tega dokumenta je zbrala Alenka Nedog). Resolucijo so podpisali Ignac Cizej, Vinko Cizej, Josip Penič, Mlakar, Martin Ipavc, Franc Mirnik, Anton Jelen, Rudi Hribar, Franc Novak, Jože Letonja, Ivan Farčnik, Ivan Kos, Slavno Šlander, Dušan Kraigher.*

⁴⁶ AS, *fond Višje pravdnništvo, fasc. 46 KS, Obtožnica*.

⁴⁷ Nedog, Ljudskofrontno gibanje stran 156.

⁴⁸ Splošni pregled Dravske banovine 1939.

⁴⁹ Nedog, Ljudskofrontno gibanje, stran 164 in 165.

⁵⁰ Ljudska pravica, št. 1, januar 1941, Kaj nekaterim ni všeč.

⁵¹ Glej zlasti o tem v knjigi Milan Apih, Sredi pušk in bajonetov, Spomini na internacijo v Bileči, Ljubljana 1962.

⁵² Proleter, januar, februar 1940, štev. 1 – 2.

⁵³ Miha Marinko, Moji spomini, Mladinska knjiga 1971, stran 211 – 213.

⁵⁴ A MRC, Spomini Darinke Jošt, Franca Hribarja, Milana Apiha; brošura Joštov mlin, Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, Komunist, 11 zvezek.

⁵⁵ A MRC, fasc. 36, Zapisniki odbora za pobijanje draginje in brezvestne špekulacije; prav tam Resolucija sprejeta na protidraginjskem zborovanju – fotokopija.

⁵⁶ Večernik, 11. december 1939, Velika protidraginjska akcija v Celju.

⁵⁷ A MRC, fasc. 48, Mezdni spori in stavke pekovskih pomočnikov v Celju in okolici; tudi: Spori ob sklenitvi kolektivne pogodbe v mizarški stroki v Celju.

⁵⁸ Emil Lajh, Prispevek k zgodovini Griž, Zabukovice in okolice v monografiji Griže z Zabukovico 1981, stran 19.

⁵⁹ Intervju avtorja z Marijo Vipotnik dne 6. junija 1981.

⁶⁰ Janko Prunk, Pot krščanskih socialistov v OF slovenskega naroda, Cankarjeva založba, Ljubljana 1977, stran 197 (navajam: Prunk, Pot krščanskih socialistov).

⁶¹ Prunk, Pot krščanskih socialistov strani 198 in 199; glej tudi Jože Jurač, Jugoslovanska strokovna zveza v Celju in širši okolici, 1979, tipkopis v AMRC, fasc. 37.

⁶² Prunk, Pot krščanskih socialistov, stran 203.

METKA PLANK

STAVKA V CINKARNI 1935

Stavkovno gibanje, ki je zajelo delavstvo v slovenskih industrijskih središčih konec tridesetih let, je vplivalo tudi na delavstvo Cinkarne. S svojim štrajkom so se mu pridružili 1935. leta.

Odnosi med upravo Cinkarne in delavci so se zaostri septembra, ko je delavstvo zaradi pomanjkanja zahtevalo zvišanje mezd. Svoje zahteve so opravičevali z argumentom, da njihove mezde ne zadoščajo več za kritje najnujnejših potreb. Upravnemu svetu so jih poslali v vednost verjetno pred 14. 9. 1935, kajti 14. in 15. (v soboto in nedeljo) se je ta že sestal in obravnaval delavske zahteve. Na sestanku sta bila prisotna tudi zastopnik ministrstva za gozdarstvo in rudarstvo inženir Zahradnik ter inženir Gojkovič. Ugotovili so, da je delavstvo naredilo napako, ker je stopilo v štrajk, ne da bi prej odpovedalo še veljavno kolektivno pogodbo z dne 26. 7. 1933, v kateri je predvidena enomesečna odpoved. Na podlagi avgustovskega zaslužka (din 316.578 pri 7.413 6/8 narejenih »šihov«) so izračunali, da je na enega delavca prišlo 1.167,84 din mesečnega zaslužka ali 42,70 din na »ših«. Predstavnika države inženirja Zahradnik in Gojkovič sta še ugotovila, da niti ena industrija v okolici ne plačuje tako visokih mezd. Posebej je bilo poudarjeno, da ima delavstvo v Cinkarni že deset let enake plače in kljub boljši konjunkturi ni že prej zahtevalo povišanja plač. Ta zahteva naj bi bila prišla v nepravem času, kajti zaradi znižanja indeksa življenjskih potreb je nastala tendenca po redukciji mezd. Cinkarna je bila prisiljena reducirati obrat na minimum, ker so na tržišču padale cene cinku. Podjetje je bilo že deset let na robu rentabilnosti in v tem času ni plačevalo nobenih dividend.¹

Ko je upravni svet v prisotnosti obeh inženirjev podal svoje argumente, je na osnovi le-teh sklenil, da ne ugodi zahtevam delavstva, četudi začne s stavko. Opozoril pa je, da bo v primeru stavke oškodovano ne le podjetje, temveč tudi vsi zaposleni. S stavko pa bi kršili tudi kolektivno pogodbo.²

16. 9. 1935 — Zjutraj so se sestali zastopniki tovarne in zastopniki delavstva, zastopnik rudarskega glavarstva inženir Kubias, ravnatelj Delavske zbornice Kopač in Franc Leskošek, tajnik Zveze kovinarskih delavcev. Uprava je ostala na sta-

---

Avtorica: Metka Plank, prof. zgodovine, Zgodovinski arhiv Celje.

liških, ki jih je zavzela že prejšnji dan. Da pa bi pokazali dobro voljo, so bili pripravljeni odobriti delavcem božičnico v dvakratnem znesku. Pogajanja so trajala od 10. do 13. ure. Ob 15. uri je Franc Leskošek prebral izjavo vodstva delavcem Cinkarne. Delavci so se soglasno odločili, da ne sprejmejo teh pogojev in da začnejo s stavko. Komite za stavko jo je prijavil upravi podjetja ob 18. uri in 30 minut.³

Upravni svet je sklenil pošiljati poročila o poteku stavke Rudarskemu glavarstvu, en izvod pa tudi Mestni občini. Potek prvega dne je zabeležen v poročilu: »... Delavstvo je v veliki večini ostalo v obratnih prostorih, kjer je prebilo prvo noč stavke — do resnih incidentov v obratnih prostorih ni prišlo. Pred vhomom v tovarno se je nabralo prvi večer ca. 200 ljudi, po večini žensk in otrok; deloma so bile to ženske in otroci stavkajočih, deloma pa občinstvo iz delovnih slojev najbližje okolice. Razen psovanja članov uprave, nameščencev in njihovih družin od strani žensk ni prišlo do resnejših izgredov. Vhod v tovarno je od napovedi stavke dalje zastražen po varnostnih organih, t.j. policije in žandarmerije, da se zabrani dostop v tovarniške prostore nepoklicanim, tujim elementom.«⁴

17. 9. 1935 — Dan je potekal mirno — pred vhomom v tovarno so se zbirale gručice otrok in žensk, v večini žene in otroci stavkajočih. S svojim vedenjem niso motili uslužbencev in delavcev, tako da ni prišlo do nobenih izgredov. Tega dne uprava poroča: »... Ob 12. uri in 30 minut razglasi uprava v vseh obratnih prostorih, pri vhomu v tovarno in na uradni deski pismen poziv stavkajočemu delavstvu, da tekom 24 ur po razglasitvi prime za delo, sicer se smatra odpuščenim in si naj dvigne v obratni pisarni poselske knjižice in obračun.

Topilne peči in pražilne peči se kurijo slepo; radi tega obratuje plinarna in v zvezi s to tudi električna centrala. Postrojenje tovarne žveplene kisline je v pogibu, toda sistem ne dobiva redovno pražilnih plinov, ker se rudna šarža samo zasilno in v presledkih premešava in dospuje. Delavstvo se zoperstavlja ustavitvi navedenih obratov in pomožnih oddelkov in bi ustavitev preprečilo s silo.

Tekom dopoldneva je bilo dostavljeno v tovarno 11 vagonov rude in 2 vagona keramičnih surovin. Stavkovni komite je odklonil iztovarjanje in izjavil, da ne dopusti skladati tudi nameščencem. Uprava je vsled odklonilnega stališča v vprašanju prometa — da izbegne škodi plačevanja stojarine za inozemske vagone najela pri železniški upravi prostor za deponiranje dospelih materijalij. Vagoni so bili ob 17. uri in 30 minut odpeljeni z lokomotivo iz tovarne in na postajnih prostorih raztovorjeni.«⁵

18. 9. 1935 — Slovenec je v svoji izdaji iz 24. 9. 1935. leta pisal, da je Cinkarna odpovedala vsemu delavstvu: »... Položaj v Cinkarni postaja od dne do dne bolj napet. Dne 17. t.m. je vodstvo Cinkarne pozvalo delavstvo, naj se v 24 urah vrne na delo, če ne, se smatrajo vsi za odpuščene. Ker se v teku tega časa nihče ni odzval, je podjetje takoj nato objavilo, da so vsi delavci odpuščeni in naj dvignejo do 21. t.m. v podjetju svoje delavske knjižice in obračun. Tudi tega delavstvo ni storilo. Nato je vodstvo Cinkarne izjavilo, da bodo vsi delavci dobili svoje delovne knjižice na pristojnem občinskem uradu. Delavstvo se ni odzvalo ne enemu ne drugemu pozivu ter odločno vztrajalo v Cinkarni in tovarniškega poslopja ne zapuste. Velika večina občinstva simpatizira s stavkajočim delavstvom in mu je zelo naklonjeno, kakor tudi nekateri gospodarski krogi, ki skrbijo za prehrano. Podjetje se ne ukloni in ne pristaja na nobena pogajanja...«⁶

Cinkarniško poročilo pa poleg grožnje z odpovedjo kaže stanje, ki ga je stavka povzročila v tovarni: »... Nadalje se v razglasu obvešča delavstvo, da se vrši prisilni pogon tovarniških naprav brez odobrenja uprave, torej samovoljno in na odgovornost stavkajočih.

Vhod v tovarno je vedno zastražen; pred vhomom je preko celega dneva in pono v noč zbrano dosti občinstva.

Tekom dneva se je prijaviło 6 delavcev bolnim, ki so po posetu zdravnika ostali doma. Posamezni delavci izjavljajo s primerno opreznostjo, da bi radi delali ali šli vsaj domov, ker ne želijo in ne odobravajo stavke; bojijo se pa maščevanja, ker krožijo po okolišu tovarne vedno gruče simpatizerjev in organizatorjev stavke, ki vodijo strogo evidenco omahljivcev-stavkokazov.«⁷

Jutro poroča, da kljub zaostrenim razmeram vlada v Cinkarni red in mir. Stavkajoče bodrijo svojci, ki jim tudi nosijo hrano v podjetje.⁸

19. 9. 1935 — Delavstvo je še vedno disciplinirano. Do izgredov ne prihaja. Splošna stavka traja dalje. Mirno je vse do 12. ure. Kasneje je vodstvo Cinkarne pozvalo delavce, naj do sobote dvignejo svoje delavske knjižice, sicer bo smatralo, da so izstopili iz službe. Vendar se delavci niso odzvali na ta poziv. Poročilo pravi: »... Prisilni obrat se vrši dalje v istem obsegu kakor 17. in 18. t.m. Delavstvo se energično zoperstavlja ustavitvi...«⁹

20. 9. 1935 — Uprava tega dne poroča, da je stanje še vedno nespremenjeno in da ni incidentov. Edina sprememba je poostreitev kontrole: »... domov ne sme nihče, svobodno se kretajo samo posamezniki, slejkoprej člani stavkovnega komiteja.«¹⁰

21. 9. 1935 — Poročilo cinkarniškega sveta pravi: »Stanje v bistvu nespremenjeno, delavstvo v splošnem mirno. Delavstvo, ki oskrbuje prisilni obrat, je bilo ob 8. uri od obratovodje opozorjeno, da ne vrši dela po nalogu podjetja in bo radi vršenja nenaročnega dela toženo, ker moti posest. Delavstvo na to opozoritev razburjeno odgovarja, da bo kurilo peči in parni kotel tako dolgo, dokler bo v zalogi premoga; zaloga da pa bo zadostovala prav gotovo do konca stavke.

Ob 11. uri dopoldne je pozval sreski načelnik vidne vodje stavke na Sresko načelstvo. Namerava vplivati na iste v tem smislu, da bi delavstvo zapustilo obratne prostore in ne motilo posestnih pravic podjetja. Pozvanih je bilo 16, odzvali so se pa pozivu samo 4; pozvani mislijo, da se jim tu nastavlja past, zato je odziv samo delen.«¹¹

23. 9. 1935 — Tudi tega dne ni večjih sprememb. V poročilu piše: »... Delavstvo čaka na povratek delegacije, ki je poslana v Beograd, da intervenira pri resornih ministrstvih. Povratek se pričakuje danes.

Vidni vodje stavke so 21. t.m. na sreskem načelstvu izjavili, da bi delavstvo bilo voljno popustiti in bi se zadovoljilo z 10 % povišanjem mezd.

Uprava Cinkarne d.d. vztraja na sklepu upravnega sveta in odklanja vsakršen razgovor, tudi razgovor o obstavitvi dela pri dosedanjih mezdah, dokler delavstvo ne ukine prisilnega obrata in ne zapusti v celoti obratnih prostorov.«¹²

24. 9. 1935 — V Slovencu je zabeleženo, da je položaj v Cinkarni tudi tega dne nespremenjen in da so delavci v Cinkarni še vedno v obratu. Delavci so mirni in disciplinirani. Tega dne je zopet prišel v Celje zastopnik Delavske zbornice ravna-

telj Kopač. Popoldne ob pol štirih so se začela pogajanja z vodstvom.¹³ Poročila upravnega odbora so bila ponavadi pisana v dopoldanskih urah, zato tega dne o tem dogodku ne poroča. Omenja le, da borbenost stavkajočih pojema in da že izvajajo agitacijo za zaključek stavke, vendar še bolj potihoma.¹⁴

Poročilo o pogajanjih je bilo podano šele naslednjega dne: »Včeraj, 25. 9. popoldne, se je vršila na pobudo ravnatelja Delavske zbornice v Ljubljani gospoda Kopača v pisarni Cinkarne d.d. konferenca med upravo podjetja in zastopniki delavstva pod predsedstvom rudarskega glavarja gospoda inženirja Močnika. Delavstvo so zastopali: načelnik II. skupine rudarske zadruga Pliberšek Franc, odbornika lokalnega načelstva rudarske zadruga Goručan Jožef in Stvarnik Jožef ter ravnatelj gospod Kopač Jožef.

Delavski zastopniki so ponudili posredovanje in obetali pripraviti stavkajoče do tega, da stavko prekinejo, če pristane uprava na sledeče pogoje:

1. da se po prekinitvi stavke ponovno zaposli celokupno delavstvo;
2. da se z zaključkom upravnega sveta Cinkarne d.d. odobrena božičnica v dvojni izmeri izplača v dveh obrokih; prvi obrok kot nabavni prispevek pri prvem rednem izplačilu mezd, drugi obrok pa ob običajnem terminu;
3. da se kolektivna pogodba sprejme v istem besedilu, kakor je bila sklenjena 26. 7. 1933, med Cinkarno d.d. in delavstvom Cinkarne, zastopane po načelstvu II. skupine rudarske zadruga in lokalnemu odboru Celje.

Uprava Cinkarne d.d. je, hoteč pokazati dobro voljo izjavila, da citirane pogoje sprejme in jih smatra obveznim, če nastopi delavstvo delo do 26. 9. od 12. popoldne; v nasprotnem slučaju je pa gornje obveze več ne vežejo. Sporazum je bil ob 17. parafiran.

Delavski zastopniki so imeli na to razgovor z delegacijo delavstva, obstoječo iz 20 stavkajočih v prostorih obrtnega doma. Obečali so, pripraviti najprvo to delegacijo do tega, da na sporazum pristane in stavko prekine; celotno delavstvo bi se pa obvestilo šele 26. 9. ob 9-h dopolne. . .«¹⁵

26. 9. 1935 — Poročilo nadaljuje: » . . . Danes ob 9-h se je vršilo zborovanje delavstva v tovarniških prostorih. Na zbor je pa prišel tajnik Saveza metalnih radnika Leskošek. Delavstvo pod njegovo sugestijo na sporazum ni pristalo, temveč odločilo, da stavka dalje; predlogi pomirjajočih in uvidevnejših delavcev, da se naj tajno glasuje o tem ali se naj sporazum sprejme ali ne, so bili prekričani. Opaža se sledeče: starejši delavci so voljni za delo prijeti, je pa terorizirano po mlajših, krajšo dobo zaposlenih delavcev, ki so prekričani — da z nadaljevanjem stavke ničesar izgubiti ne morejo.«¹⁶

V Slovincu je zanimiva dopolnitev poročila: » . . . Delavstvo je tudi potem ostalo še nadalje v tovarni in vlada med njimi red in disciplina. Malo čudno se vidi pri vsem tem to, da delavstvo odklanja sklepe, ki so jih v njegovem imenu napravili od njega izvoljeni in edini zakoniti delavski zaupniki.«¹⁷

27. 9. 1935 — Štrajk se nadaljuje, vendar je po poročilu tega dne videti, da se položaj umirja: »Danes popoldne se je ustavil dosedanji prisilni obrat topilnih peči, pražilnice, tovarne za žvepleno kislino, cinkovega belila in pomožnih obratov parne centrale, plinarne in končno se je ustavila tudi električna centrala. Delavstvo se danes ni upiralo ustavitvi. Preko pretekle noči je zapustilo tovarniške prostore znatno število delavcev in to onih, ki bi pod vsakimi pogoji delo radi sprejeli.

Grožnje stavkovodij, da bodo pobeglim delo v Cinkarni po končanem mezdnem sporu onemogočilo, ne zaležejo več.«¹⁸

28. 9. 1935 — Po poročilu s tem datumom je videti, da so delavci tega dne imeli zbor, na katerem so pristali na sporazum, ki je bil predlagan 25. 9. 1935. Uprava Cinkarne je pristala še na dodatno točko, da zaradi stavke ne bo preganjala nobene delavca. Delavci so se vrnili na delo. Obrat je bil zopet vzpostavljen. Ponovno so zagorele topilne peči, pražilnice, delati je začela tudi tovarna za žvepleno kislino idr. . . Uprava je podpisala kolektivno pogodbo z delavskimi zaupniki.¹⁹ S tem se je stavka zaključila.

VIRI

1. Mestna občina Celje, fascikel 24, spis A 6342/35, Stavka v Cinkarni.

CASOPISI

1. <i>Jutro</i> , št. 215 (17. 9. 1935)	2. <i>Slovenec</i> , št. 213 (17. 9. 1935)
št. 217 (19. 9. 1935)	št. 214 (18. 9. 1935)
št. 218 (20. 9. 1935)	št. 215 (19. 9. 1935)
št. 223 (26. 9. 1935)	št. 219 (24. 9. 1935)
	št. 220 (25. 9. 1935)
	št. 221 (26. 9. 1935)
	št. 222 (27. 9. 1935)

OPOMBE:

- ¹ *Slovenec*, št. 215 (19. 9. 1935).
- ² Gl. op. 1.
- ³ Gl. op. 1.
- ⁴ Mestna občina Celje (v nadaljnjem besedilu MOC), fasc. 24, spis A 6342/35, Stavka v Cinkarni.
- ⁵ Gl. op. 4.
- ⁶ *Slovenec*, št. 219 (24. 9. 1935).
- ⁷ Gl. op. 4.
- ⁸ *Jutro*, št. 217 (19. 9. 1935).
- ⁹ Gl. op. 4.
- ¹⁰ Gl. op. 4.
- ¹¹ Gl. op. 4.
- ¹² Gl. op. 4.
- ¹³ *Slovenec*, št. 220 (25. 9. 1935).
- ¹⁴ Gl. op. 4.
- ¹⁵ Gl. op. 4.
- ¹⁶ Gl. op. 4.
- ¹⁷ *Slovenec*, št. 222 (27. 9. 1935).
- ¹⁸ Gl. op. 4.
- ¹⁹ Gl. op. 4.

JOŽE VURČER

IVAN/JANKO SKVARČA — MODRAS NARODNI HEROJ**27. 1. 1915 — 20. 12. 1943**

Ivan Skvarča se je rodil 27. januarja 1915 v Spodnji Idriji. V družini rudarskega delavca Ivana in Frančiške Skvarča so bili trije otroci, in sicer: Ivan, ki so ga klicali Janko, Ladko in Marica. Po končani I. svetovni vojni, ko je slovenska Primorska padla pod italijansko oblast, je narodno zavedna družina zbežala v Slovenijo. Kot je znano, so se primorske družine v iskanju dela razkropile po slovenskih mestih in industrijskih krajih. Ivan Skvarča se je z družino ustavil v t.i. Revirjih in se zaposlil pri TPD (Trboveljska premogokopna družba). Kot rudniški gozdar si je na Jelovici nad Zagorjem ustvaril novi dom.

Mali Janko je obiskoval osnovno šolo v Zagorju in leta 1929 dokončal osem razredov osnovne šole. Bistrega, vedoželjnega in spretnega dečka so zelo zanimali stroji, a materialno stanje družine ni dovoljevalo, da bi lahko odšel v šole. Zato mu je oče poiskal mesto za uk in delo v Celju, kjer naj bi se v tovarni seznanil s finomehaniko.

Leta 1929 je Janko Skvarča postal ključavničarski vajenec pri »Ivanu Rebe-ku«, v današnji Libeli v Celju. »Prva jugoslovanska tovarna tehtnic, ključavničarskih izdelkov, in konces. vodovodna instalacija, Ivan Rebek, Celje« je leta 1931 zaposlovala 30 kvalificiranih delavcev in profesionistov (pomočnikov) ter 9 vajencev. Letno so izdelali 800 komadov tehtnic ter 25.000 kg ključavničarskih izdelkov. Vajeniška doba je trajala štiri leta. Janko Skvarča je vajeniški uk pričel 23. septembra 1929 in bil vajenec od 23. septembra 1933. Od oktobra 1929 do maja 1932 je obiskoval celjsko Obrtno šolo, razred kovinarjev. Triletno šolanje je končal 1932. leta in 1. maja 1932 sprejel odhodno spričevalo.

Janko Skvarča je ostal delavec pri »Rebeku« do 1939. leta. 1934. je opravil izpit za pomočnika, 1937. pa za ključavničarskega mojstra. V letih 1935 – 1936 je odslužil redni 18-mesečni vojaški rok.

Avtor: Jože Vurčer, prof. zgod., Muzej revolucije Celje.

Kot vajenec in pomočnik je do leta 1935 stanoval v Zavodni pri družini Leopolda Svetličiča. Bili so družinski znanci in prav tako primorski begunci. Zavodna z majhnimi hišami in skromnimi delavnicami je bila značilno delavsko predmestje industrijske četrti z mnogo revščine. Med vajenci in pomočniki pri »Rebeku« ter pri sosedih v stanovanjski soseski je Janko Skvarča spoznaval težave, trpljenje in upe delavskih družin. Tudi sam je preživljal in doživljal muke in ponižanja malega, brezpravnega vajenca, ločenega od domačih in prepuščenega težkemu delu.

Janko Skvarča je bil sicer vedoželjen in družaben fant. Kljub težkemu delu se je zanimal za številne dejavnosti izven svojega ozkega strokovnega dela. Prijatelji iz tovarne in sosesčine so ga pritegnili v mnoge športne in kulturne dejavnosti. Albin Zupanc, pomočnik pri »Rebeku«, sosed iz Zavodne, je svojega mladega znanca z delovnega mesta uvedel v Kolesarsko društvo, saj je bil celo slovenski kolesarski prvak za leto 1930. Kasneje sta se včlanila v Slovensko smučarsko društvo, skupaj smučala na Svetini in se enako vneto učila esperanta. Janko Skvarča je bil tudi ljubitelj lepe knjige. Bil je član dramatičnega oddelka celjske Svobode, po njeni prepovedi 1935 pa Vzajemnosti.

Angažirani in vedoželjni mladinci se je kmalu pričel družiti z bojevniki za drugačne, pravičnejše družbene odnose. Pri »Rebeku« se je spoznal in spoprijateljl s tri leta starejšim ključavničarskim pomočnikom Jožetom Turkom iz Kaplje vasi pri Preboldu. Jože Turk je bil leta 1934 pred sodiščem za zaščito države obsojen na dve leti robije v Sremski Mitrovici zaradi komunistične dejavnosti.

Po odslužitvi vojaškega roka 1936. leta se je Janko Skvarča preselil h klepar-skemu mojstru Karlu Koštomaju, v Gaberje, Tovarniška cesta 10. Tu je stanoval skupaj s povratnikom z robije Jožetom Turkom in Antonom Sarajkičem, nekdanjim vajencem pri »Rebeku«, sedaj zaposlenim pri Karlu Koštomaju. Skvarča je nadaljeval z delom v raznih organizacijah, le da sedaj niso več prevladovale športne in kulturne dejavnosti, temveč politično delo. 1937. leta je postal član KSS (Komunistične stranke za Slovenijo). Ni znano kdo ga je sprejel v partijo. Verjetno je bil to njegov prijatelj in sodelavec Jože Turk, ki je bil v letih 1937 — 1938 tudi član okožnega komiteja KPS za Celje.

Leta 1937 so partija in demokratične organizacije izvedli dve veliki protifašistični demokratični manifestaciji. Ob obisku predsednika vladne profašistične stranke JNS (Jugoslovanska nacionalna stranka), armadnega generala v pokoju, Petra Živkovića, v Sloveniji v dneh od 5. do 8. junija 1937 je slovenska ljudska fronta organizirala velike demonstracije v Ljubljani, Mariboru in Celju. Okrajno zborovanje JNS v Celju 8. junija so demonstranti razbili in pod točo jajc in drugih predmetov je moral Živković zapustiti Celje. V demonstracijah so Janko Skvarča, Jože Turk in Albin Zupanc nosili veliko trobojnico.

V dneh od 19. do 24. julija 1937 je Kmečko-delavsko gibanje organiziralo Španski teden v podporo španski republiki in proti državljanski vojni ter pomoči fašistom. Vrstila so se predavanja in razne druge prireditve ter razširjal tisk. Komunisti so razširjali brošure O. Skalarja (Mirka Koširja) Mučeniška Španija. Zaradi razpečevanja te brošure je bil Janko Skvarča v Gaberjah aretiran in nekaj dni v zaporu.

Kot član Partije se je Janko Skvarča od leta 1937 angažiral pri delu v društvu Vzajemnost in DKFID (Društvo kmečkih fantov in deklet) v Škofji vasi, Zadobrovi,

Skupina vajencev pri »Rebeku« (1929–1930). Ivan Skvarča — tretji z leve.

Arclinu, Ljubečni, Vojniku in Šmarjeti. V društva je vnašal napredno miselnost, širil marksistično legalno in ilegalno literaturo. Prve stike je navezal preko sodelavca pri »Rebeku« Franca Kožuha, ki ga je povezal s svojim mladim sorodnikom Milanom Kožuhom, ta pa pozneje s številnimi drugimi. Društva so postala nosilci naprednih idej in osvobodilnega boja na škofjevaškem področju.

24. aprila 1939 je mestno poglavarstvo Celje z odločbo 5217/1939 izdalo obrtno dovoljenje za ključavničarsko delavnico Ivana Skvarče v Zavodni št. 71. Njeno otvoritev je Ivan Skvarča razglasil s posebnim reklamnim plakatom po mestu Celju. V Adresarju mesta Celja za leto 1939 pa je bil objavljen oglas: »IVAN SKVARČA, stavbeno ključavničarstvo, avtogeno varenje. Renoviranje, popravljanje tehnic: mostnih, decimalnih, avtomatskih itd. ANTON SARAJKIČ, splošno kleparstvo. — Sprejema vsa v to stroko spadajoča dela po nizkih cenah. Celje, Zavodna 71 (nasproti skladišča g. Ravnikar).« V delavnici so delali Janko Skvarča, ključavničarski mojster in popravljalec tehnic, Anton Sarajkič, klepar in kovač, ter Jože Turk, avtogeni varilec. Kratek čas poleti 1939 je bil zaposlen tudi Vilko Šlander.

Ključavničarska delavnica Ivana Skvarče v Zavodni št. 71 je bila ustanovljena na pobudo MK (Mestni komite) KPS Celje, zato da bi se v delavskem predmestju Celja postavila močna postojanka partije, javka za partijske zveze, za širjenje ilegalne literature in se tako ustvarili pogoji za delovanje partijske tehnike, tiskarne. V delavnici je bilo shajališče članov partije. Prihajali so Miloš Zidanšek, Slavko Šlander, Franjo Vrunč, Peter Stante, Anka Berus, Hribarjevi, Dominik, Franc, Jo-

Klub Slovenskih kolesarjev Celje — Prvenstvo Celja 1936 ali 1937. (Foto Kvas, Celje, Dečkov trg 3). S pokalom v roki predsednik Mirko Fajns, tedaj trgovski potnik. Drugi z desne na kolesu Ivan Skvarča. V klubu so bili vključeni obrtniki, delavci, vajenci, pomočniki.

Dramski odsek celjske Vzajemnosti. Ivan Skvarča sedi na skrajni desni.

Društvo kmečkih fantov in deklet Ljubečna. Ivan Skvarča v ozadju drugi z leve.

žica in Tone Grčar, Mate Ubojčič in drugi. Denar za ustanovitev delavnice je v glavnem prispeval Albin Zupanc, tedaj monter in preizkuševalec tehtnic za Jugoslavijo pri »Rebeku«. Od 1938 je bil Albin Zupanc kandidat za člana partije.

Leta 1940 je Janko Skvarča v Tovarni volnenih odev Škofja vas organiziral tehniko. Tehnika, razmnoževalni stroj, je bila na podstrešju tovarne nad ključavničarsko delavnico. Za kritje je Janko Skvarča pogodbeno opravljal v tovarni določena dela. Tehnika je nemoteno delovala do avgusta 1941., ko je bila prestavljena v Lipopec pri Ljubečni na domačijo Ivana Jošta.

Februarja 1940 so v delavnici Janka Skvarča izdelali majhen tiskarski stroj za potrebe centralne tehnike CK KPS. Po ustanovitvi Zveze delovnega ljudstva septembra 1939, je bila potreba po tiskani besedi ljudskofrontnega gibanja čedalje večja. Ob posameznih dogodkih in akcijah so bili potrebni številni letaki in brošure, predvsem pa glasilo, ki ga partija že nekaj časa ni imela. Na drugi konferenci KPS, na Silvestrovo 1939 v Joštovem mlinu, so sklenili urediti ilegalno tiskarno.

Tiskarski stroj »tigel« so februarja 1940 izdelali v Skvarčevi delavnici Janko Skvarča, Anton Sarajkič in Milan Boršič. Tiskarski stroj pravzaprav ni bil pravi »tigel«, ampak nekakšna miza, na kateri je bil v okviru na vozičku stavek za tisk. Na to so položili papir in šli prek njega z valjem iz gume, ki so jo vlili v Kranju. Zato so bili izdelki bolj podobni krtačnim odtisom z osnovno ploskvijo 60 x 80 cm kakor tisku. Oblika je bila preračunana tako, da so lahko na njej naredili štiri strani brošure hkrati. Zamisel za stroj je dal Edvard Kardelj, načrte zanj pa naredil Mi-

lan Apih. Stroj so prepeljali v Tacen pri Ljubljani, kjer je pri Albinu Novaku delovala tiskarna centralne tehnike do novembra 1940. Nato je stroj bil v tiskarni pri Viktorju Novaku v Vnanjih goricah pri Ljubljani do konca aprila 1941.

24. februarja 1940 je bil v delavnici Janka Skvarča aretiran Peter Stante, znani celjski komunist in zapornik iz Sremske Mitrovice. Stante je bil v ilegali, ker se je izmaknil aretaciji ob odgonu v Bilečo v začetku februarja 1940. Partijska organizacija je ob odgonih v Bilečo izdala vrsto letakov, ki so bili razdeljeni po mestu. S takšnimi letaki je Stante prišel k Skvarču in naletel na stražnika, ki je v delavnici prodajal policijski koledar za leto 1940. Stražnik je poznal Stanteta in ga je aretiral. »Ker je stražnik Emeršič poznal komunista Stanteta, zlasti pa, ker so bili prejšnji večer razširjeni po nekaterih celjskih ulicah ilegalni letaki z naslovom »Slovenski javnosti«, ki končujejo z besedami »Ljudska pomoč konfinirancem«, je Stanteta pozval, naj mu pokaže, kaj nosi s seboj v aktovki. Po ugotovitvi, da ima Stante s seboj v aktovki ilegalne letake, je stražnik temu napovedal aretacijo in ga pozval, da mu sledi na policijsko stražnico. Stante je proti aretaciji protestiral in se obrnil proti delovni mizi, očitvidno z namenom, da bo prijel za komad železa, s katerim bi se branil proti aretaciji. Skvarča pa je dejal stražniku: »Zakaj bo aretiran?« Nato je stražnik prijel za samokres ter Stanteta ustrahoval in odgnal.« Na zaslišanju priče na okrožnem sodišču Celje, 12. marca 1940, je stražnik Alojz Emeršič izjavil: »Ob priliki aretacije Stanteta v Skvarčevi delavnici sem smatral ponašanje Ivana Skvarče za tako, da je bil tudi on pripravljen, da pomaga Stanteta osvoboditi, zlasti potrjuje to okolnost, da se je Skvarča postavil za moj hrbet.«

Policijska preiskava delavnice in stanovanja Ivana Skvarča za policijo ni bila uspešna. Aretacija Petra Stanteta in nadaljnji dogodki pa so dokončno utrdili sume policije v komunistično dejavnost in pripadnost Janka Skvarča. Vojaške oblasti so ga oktobra 1940 poklicale na orožne vaje v Turnišče pri Ptujju. Januarja 1941 je bil poklican na orožne vaje v Ivanjico v Medjurečju v Srbiji. 25. januarja 1941 je s posebnim vlakom režim iz Slovenije odgnal v internacijo okrog 300 politično eksponiranih in sumljivih oseb. Internirancev niso odvedli s policijo, temveč z vojaškimi vpoklici na orožne vaje. Od rednih vojaških vpoklicev so se razlikovali po tem, da pozivi niso bili izdelani po vojaških imenikih, temveč po spisku sumljivih oseb, ki so jih tajno vodila vojaška okrožja in vojni odseki pri tedanjih srezkih načelstvih. Za odhod in o pravem pomenu »orožnih vaj« je po zaslugi komunistične partije izvedela slovenska javnost. Odločno je reagirala ter z ogorčenjem in skrbjo za usodo vpoklicanih, manifestirala ob njihovem odhodu. Manifestacije so bile tudi v Celju ob prihodu vlaka iz Maribora. Čeprav so uradno to bile 18-dnevne orožne vaje, je večina vpoklicanih ostala v delavskih bataljonih Ivanjice do 1. aprila 1941. Točen datum povratka Janka Skvarča iz Ivanjice ni znan. Ob vkorakanju nemške vojske v Celje 11. aprila 1941 je že bil v svoji delavnici v Zavodni.

Janko Skvarča je v pripravah na oboroženo borbo povezoval somišljenike partije in člane naprednih narodnih organizacij v Zavodni in na škofjevaškem prostoru.

Ob nacističnem napadu na SZ je postal ilegalec.

Nacistične oblasti so tedaj zaplenile delavnico in Antona Sarajkiča izgnale v NDH (Nezavisno državo Hrvatsko). Janko Skvarča je iz Zavodne odšel v Škofjo vas, se poslovil pri Kožuhovih, p.d. Psanovih, predal vodenje organizacije, določil javke ter odšel v Vrbeno pri Šentjurju in na Resevno.

20. julija 1941 je Janko Skvarča že bil v vrstah borcev Celjske partizanske čete na Slemenih na Resevni. Postal je borec slovenske narodnoosvobodilne vojske, ki se je bojevala za narodno in socialno osvoboditev slovenskega naroda in novo demokratično Jugoslavijo, zvezo enakopravnih narodov.

Po prvih akcijah je Celjska partizanska četa načrtovala napade na orožniške postaje. Da bi uspešno izvedla napad na orožniško postajo v Slivnici pri Celju, so Janka Skvarčo 10. avgusta 1941 poslali v izvidnico. Peter Stante o tem piše takole: »Najprej smo poslali nekega partizana Modrasa kar podnevi, oblečenega v civilno obleko, oboroženega s pištolo. Povedali smo mu, kam naj gre, in kako naj stvar opravi. Jaz sem mu lahko vse natanko obrazložil, ker sem kraj dobro poznal. »Tu je gostilna,« sem mu rekel, »a nasproti gostilne je žandarmerija. Prideš v gostilno, popiješ četrtinko vina in lepo vse pregledaš, pa lahko še malo povprašaš, če se da.« Modras je šel, prišel v gostilno, popil dve ali več četrtink. Ker je bilo poletje, mu je postalo vroče in se je nekoliko razpasal, pri tem pa ni opazil, da mu je pištola pogledala izza pasa. Pride natararica, ki ga je že prej nekoliko opazovala. Ko je hotel plačati, je natararica zagledala pištolo, zavpila in zbežala. Modras je imel namreč dolgo ameriško pištolo na boben, kaliber dvanajst. On pa ne bodi neumen, jo je naglo pobrisal iz gostilne.«

Ker je tako izvidovanje propadlo, sta odšla v Slivnico naslednji dan Peter Stante in Franjo Vruč, politkomisar in komandir čete. Ker je Modrasova pojava vzbudila sum žandarmerije, so novo izvidnico takoj opazili in jo poskušali zajeti. S pomočjo domačinov so zajeli Franja Vruč, Peter Stante pa se je vrnil v četno taborišče. Četa se je premaknila v Langerjeve peči na Javorniku. 16. avgusta je bila napadena. Po umiku borcev so štorski orožniki v taboru zaplenili nekaj orožja in opreme. »Na papirju, ki smo ga našli v nahrbtniku, smo razbrali imena Ivan Skvarča, ključavničar iz Zavodne, 71 pri Celju, Anton Rebek, mehanik iz Celja, Ivan Koželj iz Škofje vasi. Zaplenjeni nahrbtnik je nosil oznako A — Z kar so bile začetnice Albina Zupanca, ki je nahrbtnik izročil Janku Skvarči ob odhodu v ilegalo, česar pa policija ni raziskovala.

Del borcev Celjske partizanske čete se je ponovno sestel na javki pri Jožetu Farčniku v Zavodni, kamor je prišel tudi novi četni komandir Vilko Šlander. Skupina je 25. avgusta 1941 odšla po ukazu PK KPS (Pokrajinski komite KPS) za severno Slovenijo na Kozjansko. 26. avgusta je v Pustih njivah pri Planini ustrelila vodjo orožniške postaje Planina in se umaknila proti Celju. 27. avgusta zjutraj se je nastanila na mlinu mlinarja Zavška v Brezah, bila izdana in v boju pokončana.

Delovanje Janka Skvarča je nejasno. Po boju na Javorniku je prišel na javko k Farčniku. Potem pravi Peter Stante, da Skvarča ni odšel na pohod na Kozjansko. Jože Farčnik pripoveduje, da mu je Skvarča konec avgusta ali v začetku septembra pripovedoval, da se je po spopadu v Pustih njivah ločil od skupine, Franjo Fijavž v svojih člankih po izjavah prič določno trdi, da se je Janko Skvarča v boju v Brezah prebil iz gorečega mlinskega poslopja.

19. septembra 1941 je Janko Skvarča na Dobrovljah postal borec Savinjske partizanske čete. V noči na 20. september je skupina borcev, in to: Lado Letonja, Janko Skvarča, Peter Šprajc ml., Ludvik Zupanc in Bernard Raček, razstrelila železniško progo v Penku med postajama Šmartno ob Paki in Šoštanj. Po akciji se je

skupina umaknila v Veliki vrh, bila izdana in 20. septembra napadena. V četrtur- nem spopadu je bil ranjen partizan Raček. Ostali štirje so se morali umakniti, ne da bi mogli rešiti ranjenega tovariša. »Nekega člana komunistične bande so v boju težko ranili v glavo in ga na mestu ustrelili,« poroča orožniška postaja Šmartno ob Paki o spopadu. Dodatno je nato še poročala: »22. 9. 1941 so poljedelski delavci na Velikem vrhu v bližini kraja, kjer je bil 20. 9. 1941 ranjen policijski stražmojster Sappe, našli revolver na bobenček, ki je bil nabit s 7 naboji. Revolver je bil znamke Rast in Gasse Wien, št. 80936. Naboji so bili spredaj sploščeni. Revolver in naboji so stare znamke.«

Po boju na Velikem vrhu se je Janko Skvarča vrnil v okolico Celja, da bi po- magal ozdravljenemu komandirju Celjske partizanske čete Petru Stantetu dokon- čati partizansko mobilizacijo za novo, drugo celjsko partizansko četo. Petru Stan- tetu je uspelo s pomočjo partizanske in skojevske organizacije pripraviti za odhod v partizane okrog 30 mladincev iz Zavodne, Čreta in Gaberij. Da bi se dokončno dogovorili o organizaciji in zvezah ter javkah, je bil za 1. oktober 1941 določen ses- tanek organizatorjev pri Jožetu Farčniku v Zavodni. Sestanek pa je bil izdan, člana OK (Okrožni komite) KPS Celje Toneta Šmerca so ujeli, Peter Stante, Hermina Se- ničar in Janko Skvarča pa so se prebili. Peter Stante se je prebil z orožjem, Janko Skvarča pa se je v času, ko so orožniki streljali na Stanteta, umaknil na drugo stran, proti Teharjam, in si v dober streljal oddaljeni Tlakarjevi gostilni naročil pi- jačo, zatem pa se vrnil na Dobrovlje v sestav Savinjske partizanske čete.

5. oktobra 1941 so se na Grmadi nad Plešivcem združile Savinjska, Revirska in Pohorska partizanska četa v Štajerski partizanski bataljon, ki je štel 50 borcev. V noči od 7. na 8. oktober je bataljon napadel in zasedel Šoštanj in se po opravljeni akciji premaknil na Dobrovlje v svoje akcijsko oporišče. Na Dobrovljah je koman- dant Štajerskega partizanskega bataljona Franc Rozman-Stane izvršil preosnovo bataljona in enakomerno porazdelil borce po četah. Bataljon je imel sedaj 67 bor- cev, oboroženih s puškami in 3 mitraljezi. Sestavljale so ga tri čete: Savinjska, Po- horska in Revirska. Čete so se delile na vode. Janko Skvarča je bil prestavljen v Revirsko četo in je postal vodnik.

25. oktobra je bataljon izvedel rekvizicijo v gradu Štravsnek pri Gomilskem. Okupator, ki je ugotovil, kje je bataljon, je izvedel močno hajko na Dobrovlje. Poli- cija, orožništvo in vermanšaft so obkolili Dobrovlje in jih čistili. Popoldne 26. ok- tobra je prišlo do ostre borbe pri cerkvi na Čreti. V globokem snegu je bataljon ubranil svoje položaje in se zvečer skozi vrzel izmuznil z Dobrovelj. Bataljon v bo- ju ni utrpel izgub.

Bataljon se je nato umaknil v Griže in se pripravljaj na nove naloge. 20. oktob- ra 1941 je šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem izdal ukaz o državno-politič- nih ukrepih v obmejnih predelih in najavil novi val izganjanja slovenskega prebi- valstva iz obmejnih področij, ki naj postanejo čisto nemška in branik nemškega rajha na jugu. Vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja je izdalo pro- glas, s katerim je pozvalo Slovence, naj izganjanje preprečijo z oboroženim upo- rom, partizanske čete pa naj z oboroženo akcijo zajamčijo obstanek ogroženega slovenskega življa.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je ukazalo Štajerskemu parti- zanskemu bataljonu, naj odide na izselitveno področje, podpre ljudstvo in ga dvig-

Na celjski ulici (današnji Titov trg), 3. apr. 1938 (Foto Pelikan). Z leve: Miloš Zidanšek, Jože Turk, Ivan Skvarča.

ne v splošno ljudsko vstajo. »Brežiški pohod« bataljona se je pričel 28. oktobra v Grižah in se 7. novembra 1941 v Grižah tudi zaključil, ne da bi bataljon mogel zastavljene naloge opraviti. Slabo pripravljen teren, šibke partijske in terenske organizacije OF, številne izdaje, izredno slabe vremenske razmere s hudim mrazom in globokim snegom, močne sovražnikove sile, ki so zasledovale bataljon, so bile prehode ovire. Na pohodu je bataljon v dveh bojih izgubil pet borcev, eden je bil ujet, vsi pa ozebli. Po vrnitvi v Griže se je bataljon razdelil v čete, te pa v skupine, ki so se odpravile v svoja prezimovališča.

Od čet Štajerskega partizanskega bataljona je aktivno prebila zimo le Revirska četa, ki ni samo prezimovala, temveč tudi izvajala akcije. Po razhodu bataljona je del Revirske čete začasno ostal v Migojnicah in Kaplji vasi, Zagorjani iz čete so odšli proti Izlakam in Kolovratu, večji del pa v Zgornjo Rečico.

Partizan Franček Pintarič-Švaba je zapisal v svoj dnevnik: 19. novembra zvečer smo šli Bosanac, Cvajer (iz Trbovelj), Kostja proti C.

Pisal bom le še o splošnem in spomine.

Ves teden smo zdaj mi trije blodili okrog. Medtem je namreč Kostja dezertiral. Dobili smo zvezo s T. Tam smo ostali osemnajst dni. Nato smo bili o božiču pri Ivanu v R. Na božični večer se je vršila akcija v Hrastniku. Mi (Janša, Modras, Cvajer, Čapajev in jaz) smo se umaknili čez Savinjo. Za Novo leto smo se zelo lepo imeli. K nam je prišel Pavlič. Dne 5. januarja smo šli k Davidu. Od tam smo šli v Tremerje v akcijo. 6. januarja zjutraj smo prišli k baraki na Gozdniku, kjer smo ostali do 3. marca. Življenje tu je bilo zelo enolično, ampak kljub temu je šlo. Sneg je segel do bokov. Z Gozdnika smo kar podnevi (3. III.) šli v Trojane. V Trojanah smo

IVAN SKVARČA
KLJUČAVNIČARSTVO
CELJE, ZAVODNA ŠT. 71

P. n.

Sistemno oblikava, gimp. trgovcem in gimp. industrijskim podjetjem namenoma, da ustvarim v Celju, Zavodna št. 71 (najpogostejša delavnica)

ključavničarsko delavnico

Izvedel bodem vsa dela strojnega in sistema konstrukcijskega ključavničarstva, kakor: razne naprave za vrata, gradove, zapirala, klenke, ključna stenoča za trgovske lokale in različna okna, lokarna okna za avtomate in delavnice, naprave table za vrata, ventilacijske naprave, hidraulične vrata in t. d.

Renoviranje in popraviljanje tehtnic

in različnih naprav. Tako tehtnice z različno napravo vrata in vratnih tehtnic, različnih, sestavljenih, kakor tudi vrata različne vrste. Popravilo stebel.

Vsa s strojno opremljena popravila se izvedejo gostojem, strokovnjakom, v kratkem času in kakovostno in strojno popravilo.

Priznam delo vrata vrata za avtomate vrata, bodu se buda ali klenke, ključna, moti, lokarna, stenoča ali klenke druge klenke vrata.

Za obliko vrata se strojno popravilo in strojno popravilo v vsakem primeru zagotovo in strojno popravilo.

Z različno opremljen

Ivan Skvarča

Otvoritev lastne ključavničarske delavnice je Ivan Skvarča razglasil s posebnim lepakom.

bili tri dni. Tu smo doživeli napad. Umaknili smo se na Čemšeniško planino in po treh dneh od tam odšli nazaj v Trojane. Nato sem bil pri Katrici blizu tri tedne. V Veliki noči smo živeli zelo dobro. Na veliko soboto je bila akcija pri Prašnikarju. Na velikonočni ponedeljek smo se preselili v taborišče v Poljčah, od tam smo priredili akcijo na neki avto in organizirali, da so nam poslali sir. Nato smo se preselili na Jablanico, od tam smo naredili ekonomsko akcijo v Nemce. Sledila je akcija na Trbovlje.

Švaba je tako s skopimi obrisi orisal življenje skupine borcev Revirske čete. Skupino je vodil Janko Skvarča-Modras, njeno številčno stanje se je spreminjalo. Dnevnik povzema dogodke od 19. novembra 1941 do napada Štajerskega bataljona na Trbovlje 27. aprila 1942.

Revirska skupina, ki jo je vodil Janko Skvarča-Modras, je od sredine novembra do sredine decembra prezimovala v vaseh Plesko, Prapretno, Gore, Dol in Turje. V Pleskem so bili pri Andreju Vabiču in Pepci Babič, v Prapretnem pri Francu Zupanu, na Dolu pri Francu Zoretu, v Gorah pri Ivanki Šunta in v Turju pri Martinu Orožnu. Po vaseh so se zadrževali približno po sedem dni.

Decembra 1941 je revirski okrožni sekretar Sergej Kraigher pripravljaval napad na hrastniški rudnik, ki naj bi ga opravilo približno 14 partizanov, ki bi prišli z Rečice in jih je vodil Janko Skvarča-Modras. V noči na 26. december je partizanska enota napadla. Napad je le delno uspel, ker rudniška zaščita (verkšuci) ni delovala po dogovoru in se priključila napadu, temveč je na napadalce streljala. Ob napadu so zažgali le zgornjo zaviralnico rudniške vlečnice in zaplenili nekaj razstreliva.

Po napadu se je skupina: Janko Skvarča-Modras, Alojz Zupančič-Cvajer, Franc Žužman-Čapajev, Lojze Knific-Janša in Franček Pintarič-Švaba umaknila čez Savinjo k Matevžu Deželaku v Lože, od tam pa v Lokavec k Mihi Flisu, kjer so ostali kak teden dni. Na Novo leto je prišel tja tudi hrastniški okrajni sekretar Gvido Pavlič. 5. januarja 1942 je skupina odšla in 6. januarja v Tremerju pri kilometru 520.8 razstrelila pol metra tračnice in poškodovala progo. 7. januarja so bili v baraki »Na festungi« na Gozdniku in tu prezimovali do 3. marca 1942. »Na festungi« je prezimovalo pod vodstvom Janka Skvarče-Modrasa približno deset borcev. Oskrbovali so jih rečički kmetje.

3. marca 1942 je tudi Modrasova skupina Revirske čete odšla na hribovito področje zahodno od Zagorja pod Čemšenik. Od Izlak do Trojan so v vaseh Kolovrat, Podlipovica, Podzid, Trojane, Golče že varno prezimovale druge skupine Revirske čete. 6. aprila 1942 je Revirska četa napadla orožniško postajo Šentožbolt pod Trojanami in 13. aprila na Plešah nad Zagorjem obnovila Štajerski partizanski bataljon z dvema četama in 60 borci. Janko Skvarča-Modras je postal politični komisar 2. čete bataljona.

Za pomlad 1942 je vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega boja načrtovalo partizansko ofenzivo na vsem slovenskem ozemlju. Da bi pospešilo osvobodilni boj na okupiranem slovenskem Štajerskem, je ukazalo 2. partizanskemu bataljonu, ki je prezimoval na Pugledu pri Ljubljani, da mora čimprej na Štajersko. Slovenska partizanska vojska se je preuredila v grupe odredov. Na Štajerskem bi naj bili dve, 2. grupa odredov in 4. grupa odredov. 2. grupo so sestavljali Savinjski, Pohorski in Dravski odred, 4. grupo po Haložanski, Ptujski in Kozjanski. Meja med grupama je bila železniška proga Maribor — Zidani most. Osnovna bojna sila šta-

jerskih grup odredov je bil 2. partizanski bataljon. Njegov štab je sredi marca 1942 postal pokrajinski štab za Štajersko. Kot višji štab Štajerskega partizanskega bataljona — štab 1. brigade — je poslal 30. marca 1942 vsem štajerskim borcem ukaz, da se združijo v Štajerski bataljon. Sam štab je 5. aprila 1942 na Kremenjeku ustanovil 1. partizansko brigado in jo na ukaz glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet 1. maja 1942 preimenoval v 2. grupo odredov.

Ko so se revirski borci 30. aprila 1942 na Tovstem vrhu reorganizirali v 1. štajerski bataljon Janka Skvarča-Modrasa ni bilo med njimi. Pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo je marca 1942 sklical pokrajinsko partijsko posvetovanje v Ranjkovcu pri Rogaški Slatini pri kmetu Jakobu Gobcu. Posvetovali so se in dogovarjali o razširitvi osvobodilnega boja in novi organiziranosti na okupiranem slovenskem Štajerskem. Pozimi 1941—1942 sta partijska in frontna organizacija že premagali posledice izdaj v jeseni 1941 in obnovile ter razširile svoje delovanje in tako ustvarile osnovne pogoje za nastanek partizanskih enot na Kozjanskem in v Slovenskih goricah. Po ustanovitvi Rogaškega in Kozjanskega okrožnega komiteja KPS in OF je bilo oba potrebno okrepiti s kadri. Seveda partizanske enote niso mogle dati velikega števila kadrov. Od maloštevilnih, skrbno izbranih kadrov so zahtevali samoiniciativnost, samostojnost in da se sami vojaško in politično krepijo in razvijajo. Od osrednjih vodstev so lahko dobivali pomoč samo v skrajni sili, drugače pa le navodila in nasvete.

Štab Štajerskega partizanskega bataljona je tako na zahtevo PK KPS (Pokrajinskega komiteja) za severno Slovenijo po kadrih poslal na Kozjansko skupino treh borcev in aktivistov. Sredi aprila 1942 so odšli na Kozjansko Janko Skvarča-Modras, Pavel Baloh-Peter in Franc Fajfar-Črtomir. Modras je bil preizkušeni vojaški in politični voditelj, ki je istočasno poznal del Kozjanskega in ljudi od Celja proti Lesičnemu in okrog Rimskih Toplic. Pavel Baloh-Peter je bil predvojni revirski skojevski sekretar in izkušen aktivist, Franc Fajfar-Črtomir pa borec zaščitnik in poznavalec terena okrog Laškega.

Skupina se je na poti na Kozjansko ustavila v Košnici pri Celju na Majerjevi domačiji. Tu se je sestala in izčrpno posvetovala s Tončko Čečevo-Pavlo. Čečeva je bila instruktor PK KPS za severno Slovenijo za celjsko okrožje in sekretar novonastalega kozjanskega okrožja KPS in OF. Skupini je predala že dogovorjene javke na Kozjanskem. Pridružil se jim je tudi prvi novi borec, Stanko Pungeršek-Vid iz Celja. Skupina je v Tremerju prebredla Savinjo in odšla proti Bohorju. V Lesičnem se je na javki pri kmetu, gostilničarju in trgovcu Adreju Kolarju povezala z odborom OF Lesično. Od tu se je premaknila na Marof nad Pilštanjem h kmetu Mihi Belinu. Odbor OF jo je oskrbel z vojaško opremo, puškami in celo puškomitraljezom. 1. maja se je skupini pridružil Slavko Rabuza-Utaha, delavec iz Celja. Po 1. maju je prišel Peter Šprajc-Slavc, borec Savinjske čete Štajerskega bataljona, ki je bil ranjen na Brežiškem pohodu in je prezimil in se zdravil pri kmetu Valentinu Žegarju pri Prevorjah.

12. maja 1942 je Modrasova skupina s tabora na Marofu odšla proti Rogaški Slatini, na Kamenšak. OK KPS in OF Rogaška Slatina je spomladi 1942 razvil veliko dejavnost. 29. marca 1942 so njegovi aktivisti napadli skladišče orožja rogaškega vermanšafta in zaplenili 24 pušk, 3 zaboje streliva in nekaj ročnih bomb. To orožje je sedaj čakalo kozjanske borce, prav tako pa tudi že prva nova borca, stek-

larska delavca in skojevca Jože Kobilšek-Hus in Branko Peklar-Don. Po sestanku z okrožnimi aktivisti so se borci, otovorjeni vsak z dvema puškama in 200 komadi municije, vrnili na Marof.

Osvobodilni boj pod Bočem pa je kmalu zadel hud udarec. 22. maja 1942 je bil v Čači vasi po izdaji aretiran okrožni sekretar. Na zaslišanjih je klonil in pričel izdajati. V množičnih usmrtitvah v Mariboru in Celju v letu 1942 je padlo 88 talcev, vsaj toliko ljudi je bilo odpeljanih v koncentracijska taborišča, kjer so mnogi pomrli. Osvobodilno gibanje okrog Boča je ponovno oživelo šele leta 1944.

Sredi maja je prišla na Kozjansko skupina »C« 1. štajerskega partizanskega bataljona. Ustanovljena je bila 30. aprila 1942 ob preosnovi bataljona na Tolstem vrhu, po napadu na Trbovlje. Sestavljalo jo je šest borcev, vodil pa jo je Anton Vrantanar-Antonesko. Kot vodja skupine »C« je bil istočasno imenovan za komandirja bodoče Kozjanske čete, Janko Skvarča-Modras pa za političnega komisarja čete. Po združitvi Modrasa in Antoneskove skupine se je Kozjanska partizanska četa nastanila na Bohorju. Štela je 14 borcev. Za njeno prehrano so skrbeli sodelavci iz Lesičnega, Sentvida, Planine, Zagorja, Žegarja in drugih okolških vasi. Četa je vsak večer pošiljala patrolje na teren po hrano in na politično delo. Kakor hitro je nemška oblast začutila partizane, je začela na pobočja Bohorja postavljati zasede in jih iskati z večjimi policijskimi in vermanšaftskimi silami, hkrati pa so okrepili tudi bližnje orožniške postaje.

Konec maja je prišla na Kozjansko sekretarka OK KPS in OF Kozjansko Tončka Čeč-Pavla. Po začetku izdaj v Celju v maju 1942 sta se na Kozjansko zatekla tudi člana OK KPS Celje Svetozar Čoporda-Miha in Franci Sorčan-Tomaž, ki sta postala člana okrožnega komiteja in partijskega aktiva Kozjanske partizanske čete.

31. maja 1942 je četa izvedla prvo akcijo. Razstrelila je železniško progo med Sevnico in Blanco in kaznovala s smrtjo nacističnega učitelja v Zabukovju. V spopadu z učiteljem je bil Janko Skvarča-Modras ranjen v roko. 6. junija je četa odšla na ekonomsko akcijo v Loko pri Žusmu. V taboru so ostali ranjeni Janko Skvarča-Modras, Slavko Rabuza-Utaha in Pavle Baloh-Peter. Zaradi četne aktivnosti so vermani in policija preiskovali Bohor in naleteli na četno taborišče. Borci so se z bojem prebili, četa pa si je postavila novi tabor na Javoršici in odhajala na akcije proti Podčetrtku ter širila svojo dejavnost na področje Senovega, Reštanja in Rajhenburga. Četi se je pridružil 11 novincev s tega področja in je sredi junija štela 25 borcev.

18. junija je 14 borcev odšlo po skrito orožje pri Rogaški Slatini. Ko so se vračali, jih je na Rudenci (k. 546), zahodno od Podčetrтка, odkrila in napadla 1. četa 72. rezervnega policijskega bataljona. V kratkem, zelo hudem boju je padlo pet borcev, pet pa so ranjenih zajeli. Izgubili so tudi 13 pušk.

Oslabljena četa se je ponovno vrnila na Bohor. Da bi si povečala varnost in preprečila nastanek postojank na Bohorju, je 24. junija požgala lovsko in planinski koči na Bohorju. Požigu koč je sledila hajka. V četnem taborišču se je četa spopadla z eno od lovskih patrolj in se umaknila na greben Bohorja. Ker je sovražnik ni zasledoval, se je proti večeru vrnila v taborišče. Na kraju boja so našli češko brzostrelko, torbico z zemljevidi in nedotaknjeno taborišče. Četa se je kljub temu premaknila na Oslešico in se čez dva dneva vrnila v tabor.

Konec junija je odšla četna patrolja pod vodstvom Janka Skvarča-Modrasa proti Celju. V Prožinski vasi pri Štorah je kaznovala izdajalca, ki je izdal taborišče Celjske partizanske čete na Resevni avgusta 1941. Patrolja je iskala partizanske sodelavce in javke na šentjurškem področju, vendar je bilo vse ali izdano ali globoko v ilegali.

8. julija 1942 je bilo posvetovanje okrožnih aktivistov in četnih starešin na Dorem polju pri Planini v skalovju pod cerkvijo Sv. Križa. V četnem poveljstvu je prišlo do sprememb. Janko Skvarča-Modras je postal komandir čete, Franci Sorčan-Tomaž pa politični komisar. Sklenili so, da je treba okrepiti politično delo na terenu, partizansko mobilizacijo in budnost pred izdajami. Na politično delo na teren Radeče, Zidani Most, Rimske Toplice in Laško so poslali Pavla Baloha-Petra.

Z Balohom je za spremstvo odšla četna patrolja, ki jo je vodil Janko Skvarča-Modras. On je namreč vsaj nekoliko poznal teren. Patrolja devetih borcev je 10. julija prišla v Lokavec h Gustlu Požinu, ki ga je Skvarča poznal iz zime 1941/42, in tako navezala prve stike na področju Rimskih Toplic. Še isti dan je četa izvedla ekonomsko akcijo na občino Loka pri Zidanem mostu ter zaplenila večjo količino živilskih nakaznic, nekaj denarja, dva radijska sprejemnika, požgala je tudi občinsko poslopje. 11. julija je minirala železniško kretnico na Gračnici pri tovarni lesne galanterije. V tovarni je Janko Skvarča-Modras z varilnim aparatom spremenil svojo karabinko v polavtomatsko puško. Na okvir karabinke je privaril nabojnik puškomitraljeza zbrojevke in tako dobil puško na 20 nabojev. Postala je znamenitost in njen sloves se je hitro širil. Kmalu so zanjo zvedeli tudi aktivisti v Celju. Modrasova patrolja se je zadrževala na področju Laškega, Jurkloštra in Rimskih Toplic do 5. avgusta.

Julija 1942 je četa pridobila več novincev in je v začetku avgusta štela okrog 35 borcev. 13. avgusta je del čete pod poveljstvom politkomisarja čete uničil elektrarno v Bistriškem grabnu pri Kozjem in postavil zasedo, v kateri so padli vodja orožniškega oddelka Kozje in dva pomožna policista.

Po tej akciji se je četa odločila, da prenese težišče svoje dejavnosti proti Rogiški Slatini. V dogovoru z aktivisti je napadla nemško državno posestvo v Irju, pobila živino in poslopje požgala. Po akciji se je umaknila na pobočje Plešivca (k. 832) pod Bočem, kjer so jo 21. avgusta napadle nemške policijske enote in vermanšaft. Po celodnevem boju je četa zvečer z naskokom prebila sovražni obroč. V boju in preboju je imela hude izgube: sedem mrtvih in sedem ranjenih ali ujetih. V bojih pri Pristavi in Tinskem je utrpela nove izgube. V četi je ostalo še okrog 20 borcev.

28. avgusta 1942 so imeli kozjanski okrožni aktivisti in četni politični delavci dogovorjen sestanek pri kapeli na Topolovem nad Zagorjem. Zaradi izdaje so bile enote 72. rezervnega policijskega bataljona in vermanšafta v hajki že od 27. avgusta. 28. avgusta so neopazno obkolile kraj sestanka, kamor so politični delavci okrožja že prišli, četa pa se je kraju sestanka približevala. Blizu kraja sestanka je četa padla v zasedo in bila potolčena in razpršena. Tudi okrožni aktivisti so padli v zasedo. Večina borcev in aktivistov je padla. Okrožna sekretarka Tončka Čeč-Pavla se je ranjena prebila, bila pa naslednji dan na Topolovem izdana in zajeta.

Zaradi izdajstva okupatorjevih zaupnikov na terenu, ujetih partizanov Fajfarja in Mirnika, je okupator v drugi polovici avgusta uničil skoraj vso politično organizacijo na Kozjanskem in tako močno zavrl razvoj osvobodilnega gibanja na Koz-

janskem. Okupatorjevi maščevalni ukrepi so najbolj prizadeli osrednje predele Kozjanskega. V Mariboru in Celju so 15. avgusta, 2. oktobra in 4. novembra 1942 ustrelili 72 talcev, mnogo ljudi pa so odvedli v koncentracijska taborišča in jih tam pobili.

Maja 1942 so izdaje uničile osvobodilne organizacije v Celju in celjski okolici. Konec avgusta in v začetku septembra je bila opustošena organizacija v revirskem in litjskem okrožju. Še posebej hudo je bil prizadet vzhodni del hrastniškega okrožja od Tremerij do Zidanega Mosta, Rečica, Huda Jama in okoliški hribovski zaselki. Za kozjanske politične aktiviste in borce, ki so uspeli preživeti opustošenje lastnega okrožja, je to pomenilo popolno pretrganje stikov z osrednjimi organizacijami in vodstvi in jih osamilo v času najtežjih preizkušenj.

Posledice so bile hude. Okupator je množično aretiral člane KPS in OF, njihove somišljenike in družine ter družine partizanskih borcev, jih odganjal v taborišča in streljal talce. V množičnih ustrelitvah v Mariboru in Celju je v letu 1942 padlo 866 talcev. Večina osvobodilnih organizacij je nehala delovati in je razpadla. Številčna moč partizanskih čet je upadla, upadla je tudi njihova ofenzivnost. Redki politični aktivisti niso imeli množične podpore, priliv novincev v enote je upadel. Politični aktivisti so se mogli naslanjati samo na partizanske čete in njihove zveze. Število odborov OF in organizacij KPS na terenu se je zelo zmanjšalo. Ostali so le posamezniki in še ti so v vzdušju medsebojne nezaupljivosti odklanjali povezovanje. Šibkost organizacije in propagandnega aparata sta povzročila tudi hudo neobveščenost množic o uspehih narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji in Jugoslaviji.

Celo PK (Pokrajinski komite) KPS za severno Slovenijo, ki je bil na Kozjanskem, zaradi takšnih razmer začasno ni mogel delovati. Spričo prizadete osvobodilne organizacije je ostal brez zvez z organizacijami na Štajerskem. PK tudi ni bil obveščen o bojih in prihodu 2. grupe odredov na Štajersko.

Druga grupa odredov, ki je prišla na Štajersko s trimesečno zamudo in okrnjena na 120 mož, ni mogla spremeniti splošnih razmer. Za preureditev in novo razporeditev štajerskih partizanskih čet, ki naj bi omogočili nov razmah in širši razvoj osvobodilnega boja na Štajerskem, pa tudi prezimitev, je štab grupe zbral enote na Dobrovljah. Reorganizacija je bila objavljena 11. septembra 1942. Štajerske partizanske enote so združili v štiri bataljone, iz katerih bi se nato razvili Savinjski, Pohorski in Kozjanski odred.

Kot jedro bodočega Kozjanskega partizanskega odreda je bil ustanovljen 1. kozjanski bataljon. Vanj so vključili 32 borcev in jih razvrstili v dve četi. Kozjanska četa je postala 1. četa 1. bataljona Kozjanskega odreda. Za komandirja je bil imenovan Anton Vratnar-Antonesko, politični komisar pa je bil Janko Skvarča-Modras. Da so četo na Kozjanskem uničili, štabu 2. grupe odredov ni bilo znano. Po prihodu bataljona na Kozjansko, bi se morala 1. četa namreč vključiti vanj in mu kot poznavalka terena omogočiti uspešno delo.

Kozjanski bataljon je z Dobrovelj takoj odšel na Kozjansko. 20. septembra 1942 se je na Prevorjah razdelil v dve skupini. Štab bataljona in 3. četa sta ostala na Vetrniku, 2. četa je odšla na Bizeljsko. Obe skupini pa sta si prizadevali čimprej najti 1. četo in pričeti z akcijami ter se povezati z aktivisti. Izdaje, nezaupanje in strah so povzročile, da sta skupini le počasi pridobivali zaupnike in tako pozno vzpostavili zveze z redkimi aktivisti. Povezati se tudi nista mogli z Modrasovo sku-

pino in sta celo izgubili medsebojno zvezo. Ločeno sta prezimovali na Bizeljskem in na pobočjih Bohorja. V stalnih zasledovanjih policije in vermanšafta, v spopadih iz zased sta utrpeli izgube. Preostali borci obeh enot so se ponovno sešli šele aprila 1943 na Vrhovnicah pri Pišecah.

Kozjanska partizanska četa je po boju na Topolovem 28. avgusta 1942 prenehala obstajati. Na javki pri Gustlu Požinu v Lokavcu nad Loko pri Zidanem Mostu so se 30. avgusta zbrali le štirje preostali borci čete: Janko Skvarča-Modras, Anton Vratonar-Antonensko, Pavel Baloh-Peter in Slavko Rabuza-Utaha. Za Modrasovo skupino, kot so jih imenovali, se je pričelo obdobje samostojnega življenja, polno bojev, zased, premikov in dolgih pohodov, zasledovanj in bega, bivanja na prostem, samotnega prezimovanja in vztrajnega političnega dela. Izdaje, strah in nezaupanje so skupino osamile in oddvojile od prebivalstva. Le redki posamezniki so sodelovali in skupino podpirali. Zvez ni bilo. Ni bilo ne poročil ne literature ne novic. Iz poročil glasila Štajerski gospodar, nemške ponemčevalne organizacije Štajerska domovinska zveza, so črpali svoja znanja o bojih na okupiranem slovenskem Štajerskem. Rdeči letaki s seznamei ustreljenih talcev so utrjevali njihovo vero v neuničljivost borcev za svobodo. Neprestano policijsko zasledovanje in vedno prisotne zasede pa so jim kazale, da so okupatorju pomembna ovira. Ljubezen in podpora redkih prestrašenih, toda ne zastrašenih zaupnikov, jim je dajala moralno oporo. Njihova zvestoba revoluciji, osvobodilnemu boju in danim ukazom jim je dajala moč, da so vztrajali na njim dodeljenem terenu in izpolnjevali zadane naloge.

Modrasova skupina se je celo leto, od septembra 1942 do septembra 1943, samostojno gibala in delovala na ozemlju od Bohorja do Savinje in Save. V glavnem se je zadrževala okrog Laškega, Rimskih Toplic, Zidanega Mosta, Sevnice in Jurkloštra. Obiskovala je redke zaupnike in somišljenike, kaznovala izdajalce, vršila rekvizicije in se spopadala z zasledovalnimi žandarmerijskimi in vermanšaftovskimi patroljami. Iskala in prizadevala si je vzpostaviti zvezo s kozjanskimi partizani in aktivisti, za katere je vedela, bila prepričana, da obstajajo. Ker je skupina vedela, da ne bo mogla prezimovati pri zaupnikih na domačijah, si je pripravljala zimski tabor. V gozdu Tajna pod Sv. Trojico (k. 851) je pripravljala zaloge hrane in ko je zapadel sneg, se je utaborila. Decembra 1942 je tako preživela v stalnem taboru tri tedne. Opravljali so taborška dela, kuhali, skrbeli za higieno in se tudi izobraževali. Preden so odšli na stalno taborjenje, so v gradu Rudo dobili precej knjig, ki so jih sedaj prebirali. Za novo leto so odšli v vas Radež k Novakovim, potem pa ponovno taborili na hribu Kozje.

Pavel Baloh piše: »V gozdu smo si uredili zasilno streho iz smrekovih vej, da smo imeli zavetje, kadar je snežilo. Spali smo kljub hudemu mrazu vedno na prostem. Ležišče smo si uredili takole: z motiko, ki smo jo jeseni rabili za zakopavanje ali, kot smo rekli, deponiranje hrane, smo zravnali prostor 3 x 4 m. Na prostoru, kjer smo ponoči ležali, smo na večer zakurili dva do tri ognje. Ko je ogenj ponehal, smo žerjavico raztresli po vsem ležišču. Na ogenj smo naložili svežih smrekovih vej in jih pokrili z odejami. Na odeje smo legli, se pokrili z dvema odejama in vse prekrili s šotorko.

Pomladi 1943 je bila naša najvažnejša naloga zopet dobiti zvezo s partizani. Odšli smo proti Planini in Lesičnem. Našli smo še nekaj naših starih znancev, ki pa o partizanih niso nič vedeli. Povsod, kamor smo prišli, smo prosili ljudi, naj

sporoče naše pozdrave partizanom, če bi se oglasili, in našo željo, naj pridejo v kraje okrog Zidanega Mosta in Rimskih Toplic, kjer nas bodo našli. Povedali smo, da smo Modrasova skupina. Modrasa je namreč poznalo vse.

Kljub vnetemu iskanju zveze nismo mogli dobiti. Vrnili smo se k stari praksi. Kaznovali smo izdajalce, delali med ljudmi, širili novice o osvobodilnem boju in opravljali sabotažne akcije na železnici tako, da smo na tirnico postavili cokol.« Njihovo propagandno delo se je zelo izboljšalo, ko so maja 1943 na rekviziciji v Ponikvi zaplenili baterijski radijski sprejemnik.

Septembra 1943 so prebili zid nezaupanja revirskih aktivistov in se povezali z revirskim okrožnim komitejem. Čez most v Šmarjeti pri Rimskih Toplicah so odšli proti Mrzlici in se 2. oktobra 1943 pridružili Šlandrovi brigadi. »Popoldne je patrolja privedla v taborišče štiri fante, ki so zatrjevali, da so partizani s Kozjanskega. Bili so zelo čudno napravljeni, a krepko oboroženi. Nehote se nam je vsiljeval spomin na raztrgance ali vohune in smo jih tako tudi gledali. Mitraljezec srednje postave, drobnega obraza, precej časa neobrit in po vratu močno poraščen, se nam je predstavil kot Antonesko. Močnejši fant, ki je imel nataknjene stare vojaške hlače, pošite s krpami, oborožen s puško in pištolo, se je imenoval Modras. Tretji je bil videti najbolj skromen, nekoliko upognjene postave, imenovan Peter, četrti fant, napravljen v lovsko uniformo, oborožen z ostrostrelno puško in samokresom, pa je bil Utaha. Hu, že ta imena so nam čudno zvenela.«

Nezaupanje do kozjanskih borcev se je kmalu poglelo. Modrasova skupina se je razdelila. Anton Vratinar-Antonesko je postal član VOS (Varnostno obveščevalna služba) za Revirje, Janko Skvarča-Modras komandir čete v 2. bataljonu Šlandrove brigade, Pavle Baloh-Peter, politkomisar in skojevski sekretar čete, Slavko Rabuza-Utaha pa borec. Oddelek za kadre glavnega štaba NOV in PO Slovenije je 21. marca 1944 zahteval od odseka za kadre štaba 4. operativne cone potrditev podatkov za borce iz leta 1941. Za Skvarča je navajal: »Skvarčič Ivan (Modras), komandir čete v 2. bataljonu VI. SNOU brigade, rojen 27. I. 1915 v Idriji, v partizanih od 1941.«

Septembra 1943 je ostala na Kozjanskem po kapitulaciji Italije in odhodu borcev na Dolenjsko le šibka Kozjanska četa, ki jeseni 1943 ni delala večjih akcij. Ko je štab 4. operativne cone krepil osvobodilni boj na Kozjanskem, je tja ponovno poslal Modrasa, Petra in Utaha. Po 22. oktobru 1943 so se vrnili na Kozjansko. Janko Skvarča-Modras je postal komandir Kozjanske čete.

Sredi decembra 1943 je imela četa že 47 moških, pričakovali pa so še okrog 10 novincev. 16. decembra 1943 so zato ustanovili Kozjanski bataljon in imenovali njegov štab. Komandant je postal Marjan Jerin, namestnik komandanta Janko Skvarča-Modras/Krom. Bataljon je imel dve četi. Ker je Marjan Jerin ostal še nekaj časa na Hrvaškem, je bil pravi poveljnik bataljona Janko Skvarča-Modras/Krom.

V okviru sodelovanja slovenskih in hrvaških partizanskih enot sta štaba Kozjanskega bataljona in 2. hrvaške operativne cone sklenila, da bo bataljon hrvaških partizanov prišel za nekaj časa na Kozjansko. Bataljona naj bi izvajala skupne akcije, v katerih bi mobilizirala nove borce za Kozjanski bataljon, ustvarila osvobodeno ozemlje in pospešila razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Kozjanskem.

Sredi decembra je iz Zagorskih Sel prišel v bližino Kumrovca 1. bataljon Zagorskega partizanskega odreda. Štaba bataljonov sta se nato dogovorila za skupen

napad na sovražnikovo postojanko v Sv. Petru pod Sv. Gorami (Bistrica ob Sotli). Napad naj bi se začel že v noči na 20. december 1943 opolnoči. Ker pa je sovražnik odkril razmestitev obeh slovenskih čet, sta ti začeli napad predčasno, ko so se hrvaške sile šele prebijale čez Sotlo. Kakor hitro so slišali, da se je boj začel, je štab 1. bataljona Zagorskega partizanskega odreda poslal četo, da bi pomagala slovenskim partizanom, ki so obkolili stavbe, v katerih so se sovražniki ogorčeno branili. Druga četa 1. bataljona je postavila zasedo na cesti Bistrica—Kozje.

Slovenskim in hrvaškim partizanom je uspelo zažgati eno stavbo in prodreti v pritličje stavbe, kjer so ujeli štiri orožnike (Avstrijce). Boj je trajal okoli tri ure, ko je bil izdan ukaz za umik, saj ni bilo možnosti, da bi sovražnikov odpor strli. Hrvaški partizani so imeli pri napadu dva hudo ranjena, slovenski tri. Ob umiku je pri reševanju ranjenega tovariša padel namestnik komandanta Kozjanskega partizanskega odreda Janko Skvarča-Modras.

Janko Skvarča-Modras je bil 15. julija 1951 proglašen za narodnega heroja.

VIRI, LITERATURA:

Izjave in spomini, Muzej revolucije Celje.

Mestno glavarstvo Celje, Zgodovinski arhiv Celje.

Narodni heroji, Revirski muzej ljudske revolucije Trbovlje.

Predvojni komunisti, narodni heroji, sodni procesi, Arhiv CK KPS.

Glavni štab NOV in POS, Inštitut za sodobno zgodovino.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI. del.

Okupatorjevi dokumenti o diverzantskih akcijah in partizanskih bojih na Štajerskem leta 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1961.

Lojze Požun, Celjska partizanska četa in njeno obdobje, Celje 1976.

Lojze Požun, Zakaj leta 1942 ni bila ustanovljena IV. grupa odredov, Celjski zbornik 1975—1976.

Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941—1942, Ljubljana, 1972.

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana, 1978.

Tone Ferenc, Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško, Krško skozi čas 1477—1977, Krško, 1977.

Stane Terčak, Ali je bila Druga celjska četa, Letopis muzeja narodne osvoboditve, Ljubljana, 1957.

Pavel Baloh, Po poteh revolucije, Borec, 1966.

Spomini revirskih sekretarjev, Trbovlje, 1987.

Peter Stante-Skala, Prva celjska četa, Spomini na partizanska leta IV. Ljubljana, 1950.

Jože Štok-Korotan, Jeklena pest, Ljubljana, 1953.

EMIL LAJH

REVOLUCIONARNA POT FRANCA KAČA

Franc Kač (slika v CeZb 1985, str. 38) je bil rojen 30. 11. 1897 v Celju, v Gaberju. Kot mlad, še ne dvajsetletni mladenič je moral med prvo svetovno vojno v avstrijsko vojsko in se boril na soški fronti, kjer je bil tudi ujet. Iz italijanskega vojnega ujetništva se je vrnil šele leta 1920 v Celje. Zaposlil se je v Tovarni emajlirane posode, kateri lastnik je bil celjski Nемеc Avgust Westen. Takoj se je včlanil v sindikat in se skupaj z ostalimi člani začel boriti za boljše življenjske in delovne pogoje celjskega delavstva.

Razmere v tovarni so bile vse prej kot znosne. Lastnik je sicer večkrat pristal na zahteve delavcev, vendar ni nobene obljube uresničil. Zlasti je grozil sindikalnim funkcionarjem, da jih bo odslovil, saj mu je bilo sindikalno gibanje trn v peti. V tovarni pa so nemogoče ravnali tudi z vsemi drugimi delavci in delavkami. Zato je sindikat leta 1922 organiziral stavko, ki je trajala 13 tednov, ker so želeli doseči kolektivno pogodbo. Lastnik Westen je sprva skušal zlomiti stavkajoče s stavkokaži, vendar mu to ni uspelo, zato se je po 11. tednih začel pogajati z delavskimi zaupniki, med katerimi je bil tudi Franc Kač. Pristal je na vse pogoje, samo mezd ni hotel povišati za 30 odstotkov. Na javnem zborovanju je večina delavcev glasovala za podpis pogodbe, ki jim je zgotavljala osem odstotkov zvišanja mezd, tako da so delavski zaupniki in Westen sporazum tudi podpisali. Toda naslednje jutro je delavce Tovarne emajlirane posode (odslej TEP) čakalo veliko presenečenje, ker so bila tovarniška vrata zaprta, kapitalistovi »prijatelji« pa so spuščali v obrate le tiste, ki so se s podpisom odrekli članstva v sindikalni organizaciji. Šele po 14. dnevih so bili sprejeti na delo tudi organizatorji stavke. Westnu je uspelo za skoraj celo desetletje razbiti sindikat v TEP, saj je prej močna organizacija zaradi velikih pritiskov obdržala le okrog 40 članov. Med njimi je ostal Franc Kač, ki se je tudi začel močneje udejstvovati v delavskih društvih, hkrati pa vedno bolj kazal svoje organizacijske sposobnosti pri utrjevanju sindikalnega gibanja v TEP.

Avtor: Emil Lajh, prof. zgod., Muzej revolucije Celje.

Leta 1987 je minilo 90 let od rojstva delavskega voditelja in revolucionarja, zato namejamo nekaj podatkov z njegove burne življenjske in revolucionarne poti.

Preobrat v razvoju emajlirkega sindikata je nedvomno leto 1931, ko so imeli predstavniki delavstva iz TEP v gostilni »Amerika« na SP. Hudinji svoj prvi sestanek s Francem Leskoškom in, ko je na njegov predlog postal Franc Kač glavni delavski zaupnik v TEP.

Franc Leskošek je z nasveti dosegel, da so že čez slab teden v sindikalni organizaciji bili vpisani mnogi delavci (približna številka 350) v Westnovi tovarni in izvedli tudi volitve ter izvolili Franca Kača za glavnega delavskega zaupnika. Članstvo se je kljub pritiskom podjetnika in njegovih plačancev še naprej večalo.

Razmere v tovarni so bile nevzdržne. Westen je ponovno skušal s pomočjo oblasti uničiti sindikat, njegovi mojstri in predelavci, med katerimi je bilo precej Nemcev in kulturbundovcev, pa so terorizirali delavce in grobo ravnali in celo pretepali delavke. Zato je do leta 1936 prišlo do več manjših stavk, ko so delavci dosegli uspehe, vendar je bilo po nekaj mesecih že vse po starem in potrebno je bilo začeti znova.

Leta 1936 so razmere dozorele za veliko splošno stavko delavcev in delavk TEP ob popolni podpori delovnega ljudstva Celja in Slovenije. Povod je dal osovraženi nemški priganjač, mojster Fleck, ki je pretepel eno od delavk, nato so delavke osebno obračunale z njim in ga vrgle na cesto. Westen se je odločil zapreti vse obrate in hotel odpustiti delavce. Ti so pod vodstvom Franca Kača napovedali splošno stavko in zasedli tovarno. Branili so se krčevito, da tudi 160 policajev z raznimi sredstvi ni moglo doseči, da bi zapustili tovarno. Kač je dobival za vodnje stavke neposredna navodila od Franca Leskoška, predsednika Strokovne komisije, ki je prišel zaradi stavke v Celje ter jo neposredno spremljal in usmerjal, dokler ga ni policija izgnala iz mesta. Voditelji stavke so se večkrat pogajali z Westnom, vendar je slednji bil nepopustljiv, saj se je dobro zavedal, da lahko pričakuje pomoč celjske politične oblasti, pa tudi najvišjih takratnih organov iz Beograda. Zato se je pritisk na stavkajoče še povečal. Policija je delavce s silo metala iz tovarne, s tovarniških obratov so odstranili okna in vrata, ker so menili, da bodo s tem preprečili, da bi delavci v njih spali, končno pa so začeli preprečevati ženam in materam delavcev, da bi v tovarno nosile hrano. Oblastniki so z denarnimi kaznimi in grožnjami ustrahovali tudi majhne trgovce in obrtnike, da si niso upali stavkajočim pomagati s hrano in materialom. Po štirih dneh popolne odrezanosti so oblastniki in kapitalist Westen uspeli zlomiti stavko. Lastnikovo maščevanje je takoj sledilo. Tovarno je moralo takoj zapustiti 380 delavcev, med njimi glavni zaupnik Kač in drugi sindikalni funkcionarji. V delavske knjižice so žigosali odpust z rdečo barvo, tako da zanje v Celju pa tudi drugod po Sloveniji ni bilo več prostih delovnih mest. Tistim, ki so stanovali v tovarniških hišah, je Westen ukazal, da morajo po 24. urah zapustiti stanovanja, prav tako njihove družine. Vendar se je lastnik le bal maščevanja delavcev, zato je še mesec dni po koncu stavke stala pred tovarniškimi obrati policijska straža.

Franc Kač in ostali zaupniki so se na ta način znašli na cesti. Kač je bil skoraj dve leti brezposeln; sebe in družino je preživljal z občasnimi deli, saj ni dobil stalne zaposlitve, ker ga je delavska knjižica izdajala za rdečega in nevarnega obstoječemu družbenemu sistemu kapitalističnega izkoriščanja.

Šele marca 1938 je uspel dobiti delo v Tovarni emajlirane posode »Gorica d.d.« v Zagrebu, se tam naselil z družino in postal delavski zaupnik. Ker je v Zagreb prispel tudi njegov policijski dosje, je bil policiji sumljiv. Zato so ga stalno

nadzorovali. Jeseni leta 1938 ga je obiskal Franc Leskošek in ga pridobil, da je postalo njegovo stanovanje javka za znane in kompromitirane slovenske komuniste: Edvarda in Pepco Kardelj, Toneta Tomšiča, Miha Marinka in Franca Leskoška.

Edvard Kardelj je pri njem bival prvič kar 17 mesecev, od jeseni 1938 do pomladi 1940. Kardelj se je pri njem hranil in imel v stanovanju tudi krajše ali daljše partijske posvete. Policija je hišo in še zlasti Kačevo stanovanje večkrat pregledala, ker so sumili, da se na tem mestu zbirajo revolucionarji. Toda na srečo niso pred in med samo vojno nikogar našli. Edvard Kardelj je bival pri Kaču spet aprila in maja 1941, torej v prelomnih zgodovinskih trenutkih. Tedaj je Franc Kač sprejel približno 20 komunistov, ki so pri njem dobili preko aktivistov civilne obleke in se tako izognili vojnemu jetništvu. Konec leta 1941 so iz Bosne prišli k njemu Kardelj, Leskošek in Marinko. Kardelj je tokrat pri njem ostal do spomladi 1942, ko se je uspel ilegalno kot kurjač na lokomotivi odpeljati v Ljubljano. To tretje obdobje bivanja Edvarda Kardelja pri Francu Kaču je namreč sovpadalo z največjim gestapovskim in ustaškim terorjem v Zagrebu in večkrat je le malo manjkalo, da ni ustaška policija odkrila in aretirala Kardelja. Po Kardeljevem odhodu je ostal Franc Kač v Zagrebu, v hiši, kjer je stanoval pa je imel bunker — skladišče potrebščin za potrebe NOB. Policija ga je stalno sumila in večkrat nadzorovala, vendar nikdar niso mogli dokazati njegove dejavnosti.

Po vojni se je Franc Kač vrnil v Celje in se zopet zaposlil v TEP, ki je takrat že postala družbena lastnina. Sprva je delal kot kontrolor proizvodnje. Takoj se je spet vključil v delo sindikalne organizacije. Zlasti je pomembno, da je 3. septembra 1950 ob uvedbi delavskega samoupravljanja postal prvi predsednik delavskega sveta TEP. Leta 1947 so ga zaradi velikih zaslug za revolucionarno delo v naprednem gibanju sprejeli v komunistično partijo, mesto Celje pa ga je leta 1955 proglašilo za svojega častnega občana.

Zadnja leta je preživel skromno, kakršno je bilo vse njegovo življenje v zašluženem pokoju, toda še vedno je bil zelo družbenopolitično aktiven in se udeleževal tudi kot član mnogih društev. Umrl je 14. 6. 1965 v Celju in bil tukaj tudi pokopan.

MILKO MIKOLA

IZVAJANJE AGRARNE REFORME V CELJSKEM OKROŽJU**1. Zakon o agrarni reformi in kolonizaciji in nekateri drugi predpisi o agrarni reformi**

Agrarna reforma v celjskem okrožju je bila tako kot v vsej LR Sloveniji izvedena na osnovi Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji z dne 17. 12. 1945¹, ki je temeljil na določilih zveznega Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, ki ga je začasna ljudska skupščina DFJ sprejela že 23. 8. 1945.² V prvem členu Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji (dalje: zakon) je smoter izvedbe agrarne reforme v Sloveniji opredeljen takole: »da se zemlja pravilneje razdeli, se bo v Ljudski republiki Sloveniji izvedla agrarna reforma in ustvaril zemljiški sklad; iz tega sklada se bo zemlja dodelila poljedelcem, ki nimajo zemlje ali je imajo premalo.« Da bi se ustvaril zemljiški sklad, iz katerega bi se kmetom, ki zemlje niso imeli ali pa so je imeli premalo, dodelila zemlja, je zakon predvidel, da se razlasti-

1. veleposestva z nad 45 ha skupne površine oziroma z nad 25 ha obdelovalne zemlje, če jih lastniki niso obdelovali sami s svojo družino, marveč z najeto delovno silo, ali pa so jih dajali v zakup ali v obdelavo;

2. zemljiška posestva bank, podjetij, delniških družb in drugih zasebnih pravnih oseb;

3. zemljiška posestva cerkva, samostanov in verskih usanov ter vseh vrst ustanov (zadužbin), posvetnih in verskih;

4. zemljiška posestva, ki so med vojno iz kateregakoli razloga ostala brez lastnika in brez pravnega naslednika;

5. presežek nad 3 ha obdelovalne zemlje oziroma nad 5 ha gozdov tistih zemljiških posesti, katerih lastniki so nekmetje, ki pa niso veleposestniki in ki svojega zemljiškega posestva ne obdelujejo sami, temveč z najeto delovno silo, ali pa ga dajejo v zakup;

6. presežek kmečkih posestev z nad 20 do 35 ha obdelovalne zemlje in nad 10 do 25 ha gozdov, tako da skupna površina ne sme presegati 45 ha.

Pri razlastitvah od 1 do 4 je bila z zakonom določena razlastitev brez odškodnine; razlastitev pa je razen zemljišč v teh primerih zajela tudi vse zgradbe z vsemi

napravami ter ves živi in mrtvi inventar. Zakon je izjemoma dopuščal, da so v posameznih primerih razlaščenci smeli obdržati določen del zemljišč in sicer:

— banke, podjetja, delniške družbe in druge zasebne pravne osebe so smele obdržati tisti del zemljišč, ki jim je bil nujno potreben za industrijske, gradbene, znanstvene, kulturne in druge občekoristne namene;

— cerkve, samostani in verske ustanove so smele obdržati 10 ha obdelovalne zemlje in gozdov, če pa je šlo za tovrstne ustanove večjega pomena ali večje zgodovinske vrednosti, pa so smele obdržati do 30 ha obdelovalne zemlje in do 30 ha gozdov.

Za razliko od razlastitev od 1 do 4 pa je pri razlastitvah presežka zemljiških posestev nekmetov in kmetov bila po zakonu predvidena za razlaščeno zemljo določena odškodnina, razen tega pa je v tem primeru šlo samo za razlastitev presežka zemlje nad dovoljenim maksimumom ne pa zemljiških posesti v celoti skupaj z zgradbami ter živim in mrtvim inventarjem. Odškodnina, ki jo je predvidel zakon za razlaščeni presežek zemljiških posestev nekmetov in kmetov, je znašala vrednost enoletnega donosa na hektar.

Razen zemlje, ki je bila lastnikom odvzeta z razlastitvijo na osnovi Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji, pa je prešla v zemljiški sklad tudi vsa tista zemlja, ki so jo na osnovi odloka AVNOJ z dne 2. 11. 1944 zaplenile okrajne in mestne zaplembene komisije oziroma sodišča, ter zemlja, ki jo je država izločila iz svoje lastnine za dodelitev siromašnim kmetom in borcem. V zemljiški sklad pa po določilih zakona niso mogla priti:

1. tista razlaščena ali zaplenjena zemljiška posestva, ki so prišla v poštev za ustanovitvev t.i. državnih vzornih kmetijskih posesti oziroma ekonomij;

2. tista razlaščena ali zaplenjena zemljišča in zemljiška posestva, ki so bila namenjena socialnim, znanstvenim, prosvetnim, kulturnim, sindikalnim, gospodarskim in drugim ustanovam;

3. razlaščeni oziroma zaplenjeni gozdovi, ki so prešli v državno last in upravo.

Iz tako ustvarjenega zemljiškega sklada se je po zakonu zemlja delila kmetom, ki so imeli zemlje premalo ali pa je niso imeli in kolonistom za naselitev. Kmetje s premalo zemlje ali pa brez nje, katerim naj bi se dodelila zemlja iz zemljiškega (agrarnega) sklada, so predstavljali t. i. *agrarne interesente*. Za kolonista pa so po tolmačenju okrožnice republiškega ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo z dne 18. 11. 1946³ šteli:

1. vsakega pridobitelja agrarnega zemljišča, ki je dobil poleg zemlje tudi hišo in gospodarsko poslopje in se na tem zemljišču naselil ter ustvaril novo gospodarstvo;

2. vsakega pridobitelja agrarnega zemljišča, ki je pridobil agrarno zemljo s stavbiščem vred, na katerem si je zgradil hišo in gospodarska poslopja, bodisi z lastnimi sredstvi, bodisi s pomočjo države;

3. bivše viničarje, ki so dobili viničarijo z zemljiščem vred in so na tem zemljišču ustvarili novo lastno gospodarstvo.

Glede količine zemlje, ki so jo dodeljevali iz zemljiškega sklada agrarnim interesentom in kolonistom, je zakon predvidel omejitvev. Agrarni interesent je smel dobiti iz zemljiškega sklada samo toliko zemlje, da skupna površina njegovega po-

sestava z dodeljeno zemljo ni preseгла 5 ha obdelovalne zemlje. Zemljiška posestva, ki so jih dodelili kolonistom, niso smela obsegati več kot 5 ha obdelovalne zemlje.

Zemljo so agrarni interesenti in kolonisti dobili iz zemljiškega sklada v last in je bila tudi vpisana na njihovo ime v zemljiški knjigi. Za dodeljeno zemljo je zakon predvidel plačilo določene cene, vendar je bila ta minimalna, razen tega pa bi jo agrarni interesenti oziroma koloni odplačevali po obrokih.

Zakon je tudi določal, kdo je upravičen do zemlje iz zemljiškega sklada. To so bili tisti kmetje brez zemlje ali s premalo zemlje, ki so bili borci in invalidi NOV in POJ ter JA, družine in sirote padlih borcev NOV in POJ ter JA, žrtve fašističnega nasilja in njihove družine ter invalidi iz prejšnjih vojn 1912 do 1918 in aprila 1941. Kdo ima prednost pri dodeljevanju zemlje, je natančneje določala zvezna *odredba o prednostnem vrstnem redu pri dodeljevanju zemlje* z dne 2. 9. 1945⁴. Ureditev tega vprašanja je bila pomembna, ker je bilo agrarnih interesentov več, kot pa je bilo zemlje v zemljiškem skladu in je zato vsi prijavljeni agrarni interesenti niso mogli dobiti.

Tako Zakon o agrarni reformi kot tudi navedena odredba pa sta določala, da pravice do dodelitve zemlje iz zemljiškega sklada nimajo tisti, ki jim je bila po zakonu odvzeta volilna pravica.

Postopek izvajanja agrarne reforme je bil po 29. členu zveznega Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji prepuščen republiškim ministrstvom za kmetijstvo. Izvedba agrarne reforme na območju LR Slovenije je bila določena z Zakonom o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji, ki je določal, da agrarno reformo izvaja ministrstvo za kmetijstvo po *okrožnih in okrajnih komisijah za agrarno reformo*. Člane okrožnih in okrajnih komisij za agrarno reformo je ministrstvo za kmetijstvo imenovalo s posebno *odločbo o imenovanju komisij za agrarno reformo*⁵ z dne 16. 1. 1946. Okrajne komisije za agrarno reformo so v sodelovanju z okrajnimi in krajevnimi ljudskimi odbori ter *odbori agrarnih interesentov* zbirale zemljiško-knjižne in katastrske podatke o zemljiških posestvih, ki so prišla v poštev za razlastitev ter izdajale odločbe o razlastitvi in o dodelitvi agrarne zemlje. Proti odločbi o razlastitvi oziroma o dodelitvi agrarne zemlje se je lahko razlaščen lastnik oziroma agrarni interesent pritožil na okrožno komisijo za agrarno reformo in sicer v petnajstih dneh od dne vročitve odločbe. Okrajne komisije so bile po zakonu pristojne samo za izvajanje razlastitev in za dodeljevanje zemlje agrarnim interesentom, ne pa tudi za izvajanje kolonizacije. Za izvajanje kolonizacije na območju LR Slovenije je bilo pristojno republiško ministrstvo za kmetijstvo.

Tako zvezni kot tudi republiški zakon o agrarni reformi sta bila že leta 1946 delno spremenjena in dopolnjena. 15. 3. 1946 je namreč zvezna skupščina sprejela *Zakon o potrditvi in spremembah zakona o agrarni reformi in kolonizaciji*⁶, na osnovi katerega je ustrezeni zakon 6.6. 1946 sprejela tudi skupščina LR Slovenije.⁷ Spremembe Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji, so se nanašale predvsem na razlastitev veleposestev in presežka zemljiških posesti nekmetov, ki niso bili veleposestniki. Veleposestniki, ki razen veleposestva niso imeli druge imovine in ne drugega poklica, so smeli obdržati 5 ha obdelovalne zemlje in ustrezajoči del gospodarskih zgradb ter živega in mrtvega inventarja. Ravno tako je lahko veleposestnik, ki je imel samo eno hišo, to hišo obdržal. Glede presežka zemlje, ki je bil odvzet nekmetom, ki niso bili veleposestniki, pa je navedeni zakon določal, da se ta razlaščen presežek vrne oziroma dodeli sorodnikom razlaščenih ne-

kmetov, vendar pod pogojem, da so se ti sorodniki ukvarjali izključno s kmetijstvom in le v primeru, če so imeli zemlje premalo ali pa je sploh niso imeli ter da je bilo razlaščeno zemljišče v bližini njihovega zemljiškega posestva. Ravno to določilo pa je povzročilo, da je aprila 1946 prišlo v celjskem okrožju do številnih pritožb agrarnih interesentov, ker jim je bila ponekod že dodeljena zemlja odvzeta in dodeljena sorodnikom razlaščenega nekmeta.

Poleg Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji je bil za izvajanje agrarne reforme v Sloveniji temeljnega pomena tudi *Zakon o razlastitvi posestev, ki jih obdelujejo koloni in viničarji*,⁸ ki je bil sprejet 17. 12. 1945. S tem zakonom so bila v celoti razlaščena vsa zemljiška posestva, ki so jih obdelovali koloni in viničarji. Razlastitev teh zemljiških posesti so izvedli brez odškodnine in je razen zemljišč zajela tudi vse zgradbe in naprave z vsem živim in mrtvim inventarjem. Vsa razlaščena zemlja, zgradbe, naprave ter živi in mrtvi inventar so po zakonu prešli v zemljiški sklad, iz katerega so se v skladu z Zakonom o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji dodeljevali agrarnim interesentom oziroma kolonistom.

2. Izvajanje agrarne reforme v celjskem okrožju

V celjskem okrožju so se priprave za izvedbo agrarne reforme začele v drugi polovici decembra 1945, ko so v skladu z 28. členom Zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji ustanovili okrožne in okrajne komisije za agrarno reformo, ki jih je imenovalo republiško ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo iz vrst aktivistov, katere je predlagal okrožni KPS Celje. V posamezne komisije so bili imenovani:⁹

1. okrožna komisija za agrarno reformo Celje:

Predsednik: Ljudevit Potočnik, pravnik iz Rajhenburga; namestnik: Miha Berčič-Maks, mizar iz Sostrega; sekretar: Martin Kocjan, delavec iz Loke pri Z. m.; pomočnik: Ivan Grizolt, delavec iz Maribora.

2. okrajna komisija za agrarno reformo Celje — mesto:

Predsednik: Franc Žgank, ključavničar iz Št. Pavla pri Preboldu; namestnik: Vladimir Močnik, nameščeneec iz Grahovega; sekretar: Franc Tilinger, Trgovski pomočnik; pomočnik I: Alojz Vočajnšek, krojač iz Brežic; pomočnik II: Slavko Velikonja iz Celja.

3. okrajna komisija za agrarno reformo Celje-okolica:

Predsednik: Konrad Kolšek iz Letuša; namestnik: Slavko Černelič iz Čurnovca pri Brežicah; sekretar: Niko Pikel iz Broda pri Vranskem; pomočnik I: Fani Zapušek iz Kalobja pri Celju; pomočnik II: Jernej Lapornik iz Loža pri Rim. toplicah.

4. okrajna komisija za agrarno reformo Slovenske Konjice:

Predsednik: Alojz Lesar, usnjarski pomočnik iz Brega pri Ribnici; namestnik: Baltazar Balaša, trgovski pomočnik iz Konjic; sekretar: Tugo Vončina, ključavničar iz Oplotnice; pomočnik I: Marija Leskovar, poljska delavka iz Prelog; pomočnik II: Albert Adamič, kovač iz Strunic.

5. okrajna komisija za agrarno reformo Šmarje pri Jelšah:

Predsednik: Ernest Žvar iz Velikega Dola; namestnik: Ivan Jeranko iz Mestinja; sekretar: Štefan Stajnberger delavec iz Makovlja; pomočnik: Slavko Cigler, ključavničar iz Ponikve.

6. okrajna komisija za agrarno reformo Šoštanj — Gornji Grad (Mozirje):

Predsednik: Martin Viber, rudar iz Št. Janža; namestnik: Mara Tratnik, kmečka hči iz Potoka; sekretar: Franc Nerad, delavec iz Radmirij; pomočnik I: Jožef Tevž, delavec iz Potoka; pomočnik II: Pavla Sušter, hči rudarja.

7. okrajna komisija za agrarno reformo Trbovlje:

Predsednik: Peter Kurnik, mizar iz Čeč; namestnik: Mirko Skalin, učitelj iz Kobalina; sekretar: Stanislav Polajnar, študent iz Kokre; pomočnik I: Mirko Kovačec, rudar iz Sv. Katarine; pomočnik II: Štefka Potišek iz Prapretnega.

V posameznih komisijah za agrarno reformo v celjskem okrožju je v času njihovega delovanja prišlo do kadrovskih sprememb, ker se je dogajalo, da so bili nekateri njihovi člani, kot npr. sekretar okrožne komisije Martin Kocjan zaradi nezadovoljivega dela iz njih odpuščeni;¹⁰ okrajni komisiji Celje — mesto in Celje — okolica pa sta se zaradi odhoda nekaterih članov morali celo združiti.¹¹

Okrožna komisija za agrarno reformo Celje je začela z delom 1. januarja 1946, istočasno pa so z delom začele tudi okrajne komisije za agrarno reformo.¹² Januarja 1946 so v vseh krajih celjskega okrožja ustanovili *odbore agrarnih interesentov*, ki so na svojih sejah razpravljali o vseh vprašanih v zvezi z izvajanjem agrarne reforme na njihovem območju in dajali mnenja o tem kateri agrarni interesenti so dejansko upravičeni do zemlje iz zemljiškega sklada in kateri ne. Vprašanja v zvezi z izvajanjem agrarne reforme pa so se obravnavala tudi na masovnih sestankih agrarnih interesentov ki so jih vodili člani okrajnih komisij, nadzor nad njimi pa so imeli člani okrožne komisije za agrarno reformo. Na območju celotnega celjskega okrožja je bilo ustanovljenih skupaj 131 odborov agrarnih interesentov, in sicer:¹³

1. okraj Celje — mesto: 14; 2. okraj Celje — okolica: 55; okraj Mozirje: 20; 4. okraj Slovenske Konjice: 9; 5. okraj Šmarje pri Jelšah: 22; 6. okraj Trbovlje: 11.

Da bi izvajanje agrarne reforme v celotnem okrožju Celje potekalo enotno, je okrožna komisija za agrarno reformo Celje dne 23. februarja 1946 izdala vsem okrajnim komisijam za agrarno reformo v celjskem okrožju posebno okrožnico z navodili za njihovo delo.¹⁴ Navajam nekatere najpomembnejše smernice oziroma navodila iz navedene okrožnice:

»... 1. člani komisije, ki prevzamejo delitev agrarne mase v določenem kraju, morajo najprej že v pisarni pregledati vse prošnje agrarnih interesentov. Pri tem pregledu je treba prvenstveno izločiti vse neupravičene agrarne interesente. Ravno tako je treba zvrstiti prošnje upravičenih agrarnih interesentov tako, da pridejo na čelo najzaslužnejši.

2. S tako urejenim materialom je treba pristopiti k sestanku agrarnih interesentov, ki naj se po možnosti vrši dan pred delitvijo. Na tem sestanku je treba še enkrat pretresti sam odbor agrarnih interesentov in pozvati vse, ki niso upravičeni agrarni interesenti, da prostor sestanka zapustijo. Nato je treba vzeti v pretres posestnike, ki bi po zakonu prišli pod udar istega. Ko je že ugotovljena agrarna masa, je pristopiti obravnavanju posameznih prošenj prošenj agrarnih interesentov in to po vrstnem redu, ki ste ga določili že v pisarni. Pri slučajih, kjer bi se Vam zdelo, da interesent ni politično ali kakor koli upravičen, je treba izzvati maso, da poda o njem odločno mnenje. Tudi je treba na tem sestanku odločiti, ko-

liko zemlje in na čigavem zemljišču jo bo dobil poedini interesent. Ves potek sestanka agrarnih interesentov je treba brižno zavesti v zapisnik, ker so ti zapisniki važni in nujno potrebni okrožni komisiji pri reševanju pritožb razlaščenecv.

3. Po izvršenem sestanku pristopiti delitvi na terenu. O isti je treba ravnotako voditi zapisnik, kjer bo točno razvidno, na čigavem posestvu, kdo in koliko je dobil zemlje. Da bi se delitev nemoteno in hitro razvijala, se je treba predhodno tehnično dobro pripraviti. Treba je zato pravočasno izdati odločbe o razlastitvi in sestaviti zapisnike o zaslišanju razlaščenca. Ravno tako morajo geometri vsestransko pripraviti svoje delo.

4. Po končani delitvi v enem kraju je treba sestaviti poročilo o celokupni delitvi. Zapisnik naj bo sestavljen v pisarni še isti dan, kot je bila delitev končana...»

Okrajne komisije za agrarno reformo v celjskem okrožju so že januarja 1946 evidentirale vsa posestva, ki so prišla v poštev za razlastitev.¹⁵ Delitev zemlje agrarnim interesentom bi morala biti zaključena do 31. marca 1946, vendar se to ni zgodilo in je bila zaključena šele aprila 1946.¹⁶ Izvajanje agrarne reforme v celjskem okrožju je spremljalo tudi Javno tožilstvo za celjsko okrožje preko t.i. *Ljudskih tožilcev*, ki so mu pošiljali poročila. V poročilu Javnega tožilstva za celjsko okrožje o problemih v zvezi z izvajanjem agrarne reforme v celjskem okrožju z dne 16. 3. 1946 se med krajji, kjer je prišlo pri izvajanju agrarne reforme do največjih težav in nepravilnosti, navajajo Ponikvo pri Grobelnem, Sv. Jožef pri Celju, Dobrno, Sv. Peter v Savinjski dolini, Vransko in Luče.¹⁷ V tem oziru so izstopali zlasti krajji Ponikva, Dobrna in Luče. Glede nepravilnosti in težav, ki so se pri izvajanju agrarne reforme pokazale v teh krajjih, navedeno poročilo poroča: *... Ljudski tožilec iz Ponikve mi je sporočil, da na njegovem okolišu reakcija širi lažno propagando, češ, da bodo morali vsi tisti, ki so prejeli zemljo na podlagi agrarne reforme, isto zelo drago plačevati in da jim bo oblast v jeseni pobrala vse pridelke, ki bodo na dodeljeni zemlji zrastle, kakor tudi, da dodeljena zemlja ne bo nikdar njihova last. (...) Ljudski tožilec iz Dobrne poroča, da se zemlja, ki spada pod udar agrarne reforme, ni dobro delila in da je tako prišlo do napak, ker se je enemu zdelo preveč, drugemu premalo in nasprotno, se je nekaterim preveč dodelilo, drugim pa premalo. (...) Iz poročila ljudskega tožilca za KLO Luče sledi: Agrarna reforma se ne izvaja, kot se je pričakovalo. Kot izgleda, bo vsem kmetom ostala zemlja z motivacijo, da je tu višinska lega, delavci, ki bi si radi zgradili skromne domove, pa ne pridejo niti do koščka zemlje. ...»¹⁸*

Delo okrajnih komisij za agrarno reformo pa z razdelitvijo zemlje agrarnim interesentom še ni bilo opravljeno. Potrebno je bilo še izvršiti revizijo nekmetov in predvsem revizijo agrarnih interesentov; okrožna komisija pa je morala reševati pritožbe tako razlaščenih zemljiških posestnikov kot tudi agrarnih interesentov. Glede pritožb razlaščenecv na odločbe okrajnih komisij za agrarno reformo je bilo stanje na dan 19. 7. 1946 naslednje:¹⁹ (Gl. nasl. str.)

Revizija nekmetov in agrarnih interesentov bi morala biti opravljena do januarja 1947, vendar se je zavlekla do sredine leta 1947. Med agrarnimi interesenti v celjskem okrožju je zlasti veliko nejevoljo povzročil Zakon o dopolnitvah in spremembah zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji z dne 6. 4. 1946, ki je omogočal, da je bil razlaščen presežek zemljišč nekmetov pod določenimi pogoji tem vrnjem oziroma dodeljen njihovim sorodnikom. Kakšne posledice je to lahko

okraj	rešenih		nerešenih
	ugodno	neugodno	
Celje — mesto	3	4	5
Celje — okolica	11	13	17
Mozirje	10	17	5
Slov. Konjice	2	17	3
Šmarje	5	9	7
Trbovlje	7	8	3
skupaj:	38	68	40

imelo za agrarne interesente, ki jim je bila že dodeljena zemlja, vidimo iz poročila okrožne komisije za agrarno reformo Celje Ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo z dne 19. 4. 1946, v katerem se opozarja: »Z ozirom na novelo k zakonu o agrarni reformi dežujejo razne pritožbe in prošnje vseh mogočih sorodnikov in pa razlaščenecv samih, ki bi sigurno izostale, če bi novela ne bila tako širokogrudna in če bi ostalo le pri bivšem tolmačenju čl. 19 zakona o agrarni reformi in kolonizaciji. (. . .) V celem okrožju opažamo samozavestno nastopanje razlaščenecv. Dogajajo se primeri, da razlaščenci ubijajo agrarnim interesentom, ki so dobili bivšo njihovo zemljo v last, voljo do dela, češ da jim bo zemlja itak odvzeta in vrnjena bivšim lastnikom. Radi navedenega se nahajajo okrajne kakor tudi okrožna komisija v nezavidljivem položaju, posebno še zato, ker ne uživajo zadostne podpore krajevnih aktivistov. Dogajajo se primeri, da aktivisti, ki so šele pred kratkim absolvirali upravno politične tečaje, ne dojemajo resnosti položaja in posledic, ki jih nujno izzivajo terenske delitvene korekture in v svojem prevročem zastopanju in zagovarjanju interesov agrarnih interesentov med ljudmi samimi, tirajo komisije dostikrat v brezizlazne položaje. . .«²⁰Velik problem, pred katerim so se znašle okrajne komisije za agrarno reformo, pa je bilo tudi to, da vsem agrarnim interesentom ni bilo mogoče dodeliti zemlje, ker je v zemljiškem skladu ni bilo dovolj. O tem problemu se v zgoraj navedenem poročilu okrožne komisije za agrarno reformo Celje navaja: »...Še vedno prihajajo prošnje agrarnih interesentov zamudnikov za dodelitev zemlje. To so redovito taki interesenti, ki na začetku izvajanja zakona o agrarni reformi in kolonizaciji niso zaupali naši ljudski oblasti in obstoječim zakonom ter se postavili v stav opazovanja in čakanja. Jasno, da teh interesentov ni mogoče zadovoljiti in to radi tega, ker je agrarni sklad izčrpan, pa tudi njihove politične kvalifikacije ne dogovarjajo. . .«²¹

Iz tega poročila vidimo, da so se po sprejetju sprememb zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji, aprila 1946, odnosi med razlaščenimi zemljiškimi posestniki in agrarnimi interesenti, ki so dobili njihovo razlaščeno zemljo, ponekod začeli zaostroovati. Zlasti močno so se ti odnosi zaostriili v kraju Ponikva pri Grobelnem, saj so se agrarni interesenti tega kraja zaradi groženj razlaščenih zemljiških posestnikov, da jim bo dodeljena zemlja odvzeta, aprila 1946 pritožili celo direktno na Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo. V svoji pritožbi z dne 10. 4. 1946 odbor agrarnih interesentov Ponikva navaja:

»Agrarni interesenti Ponikva in Hotunje doživljajo te dni vsled raznih pojavov na terenu razočaranje za razočaranjem. Naravnost presenečeni so nad državnim ponašanjem do bivših lastnikov njim dodeljenih zemljišč. Pri obdelavi njim dodeljenega zemljišča, za katero imajo v rokah že oblastvena potrdila o njih zakonitem lastništvu zemlje, se pojavljajo na njivah bivši lastniki z nekakimi papirji v rokah in sklicujoč se na te odloke ministerstva in sodišč, zahtevajo, da agrarni interesenti nemudoma zapuste zemljo, češ, da jim je vrnjena v lastništvo in ob tem molijo pod nos agrarnim interesentom zgoraj omenjene listine. Pripominjamo, da imajo vsi agrarni interesenti že v rokah potrdila oblasti, da so lastniki dodeljene parcele. Po velikem trudu in stroških za oranje in seme je agrarna zemlja obdelana tako, kakor ni bila še nikdar. Ti pojavi so povzročili med agrarnimi interesenti veliko vznemirjenje in ogorčenje ustvarili so skoraj popolno nezaupanje v odredbe ljudske oblasti in kar je najhujše, dali reakciji v kraju najostrejše orožje v borbi zoper obstoječi red in stanje. (. . .) Kaj naj počno naši aktivisti, ki so propagirali takojšnjo in dobro obdelavo, skrbeti za vprežno živino in seno najrevnejšim — vse to na poziv oblasti, po okrožnicah in časopisih. Kaj naj začne agrarna komisija, kaj agrarni interesenti? . . .«²²

V navedeni pritožbi navajajo tudi konkretne primere, ko so razlašeni zemljiški posestniki agrarnim interesentom grozili, da jim bo dodeljena zemlja odvzeta in vrnjena njim. V pritožbi med drugim najdemo primer, ko »gostilničar in mesar Martin Zdolšek najbogatejši človek v tem kraju, tudi že zagotavlja vsakomur, interesentom in neinteresentom, da bo tudi njemu zemlja vrnjena in pravi: Le sejte, jaz bom pa žel. . .«²³

Po izvršenem sestanku pristopiti delitvi na terenu.
(Iz navodil okrožne komisije za agrarno reformo Celje z dne 23. 2. 1946).

Foto Pelikan Celje

Kljub tem problemom, na katere so komisije za agrarno reformo naletele pri svojem delu, pa je, kot je razvidno iz njihovih poročil, agrarna reforma v okrožju Celje uspela. Tudi v okraju Šmarje, kjer je bilo med vsemi okraji celjskega okrožja največ problemov pri izvajanju agrarne reforme, je bila agrarna reforma uspešno izvršena. To nam dokazuje poročilo okrajne komisije za agrarno reformo Šmarje z dne 20. 11. 1946, ki ugotavlja, da je izvedba Zakona o agrarni reformi v tukajšnjem okraju dosegla svoj politični efekt.«²⁴ O tem kakšen je bil politični efekt izvedbe agrarne reforme v okraju Šmarje, pa isto poročilo navaja, da »se je ta pokazal tudi pri volitvah, ko so brez izjeme vsi agrarni interesi šli na volišče, zavedajoč se, da bodo z udeležbo na volitvah potrdili pridobitve NOB. . .«²⁵

Da je agrarna reforma tudi v ostalih okrajih celjskega okrožja po mnenju oblasti uspela dokazujejo poročila okrožne komisije za agrarno reformo Celje. V enem izmed takšnih poročil z dne 27. 11. 1946 okrožna komisija za agrarno reformo Celje med drugim ugotavlja; »... V splošnem je izvajanje agrarne reforme v celjskem okrožju doseglo svoj politični efekt. . .«²⁶

Koliko zemlje je bilo z izvedbo agrarne reforme v celjskem okrožju razlaščne in koliko je bilo dodeljene agrarnim interesentom, kolonistom in raznim ustanovam, pa je razvidno iz priloženih tabel.²⁷

PREGLED AGRARNIH INTERESEŃTOV V CELJSKEM OKROŽJU

Okrožje Celje

Tabela I

Okraj	Število prijavljenih agrarnih interesentov	Število upravičenih agrarnih interesentov	Število agrarnih interesentov, ki so dobili zemljo
Celje – mesto	296	66	61
Celje – okolica	2883	2162	1361
Mozirje	2086	1117	1117
Slovenske Konjice	1040	550	376
Šmarje pri Jelšah	1894	1479	1072
Trbovlje	252	205	153
Skupaj	8451	5579	4140

PREGLED KOLONISTOV V CELJSKEM OKROŽJU

Okrožje Celje

Tabela II

Okraj	Število prijavljenih kolonistov	Število v okraju naseljenih kolonistov
Celje – mesto	27	24
Celje – okolica	135	97
Mozirje	84	65
Slovenske Konjice	115	81
Šmarje pri Jelšah	90	79
Trbovlje	—	—
Skupaj	451	346

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE V CELJSKEM OKROŽJU

Tabela III

Okraj	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
	Celje – mesto	302	83	84	12	45	39	—	—	—	134	63	99	10	67	20	460	60
Celje – okolica	2058	75	17	364	06	12	9	26	37	5983	43	97	116	63	32	8532	14	95
Mozirje	1144	45	53	568	22	38	2540	77	68	8694	81	69	2260	87	79	15209	15	07
Slovenske Konjice	859	74	74	312	76	36	—	—	—	6122	91	53	78	86	52	7374	29	15
Šmarje pri Jelšah	780	37	82	102	31	37	0	02	32	4786	39	26	15	17	93	5684	28	70
Trbovlje	410	55	31	148	03	13	—	—	—	3954	11	06	5	95	46	4518	64	96
Skupaj	5556	72	41	1507	84	75	2550	06	37	29676	31	50	2488	18	22	41779	13	25

PREGLED AGRARNIM INTERESENTOM DODELJENE ZEMLJE V CELJSKEM OKROŽJU

Okrožje Celje

Tabela IV

Okraj	Št. agrar. interes.	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
		Celje – mesto	61	51	71	78	0	14	00	—	—	—	1	10	24	0	00	93	52
Celje – okolica	1361	1128	29	65	114	54	70	—	—	—	67	00	76	3	55	12	1313	40	23
Mozirje	1117	611	52	29	70	88	66	—	—	—	3	00	87	0	35	99	685	77	81
Slovenske Konjice	376	472	56	75	87	74	96	—	—	—	—	—	15	74	64	576	06	35	
Šmarje pri Jelšah	1072	503	09	33	63	02	49	0	02	32	4	56	58	8	40	40	579	11	12
Trbovlje	153	213	38	29	53	76	09	—	—	—	16	81	43	0	30	40	284	26	21
Skupaj	4140	2980	58	09	390	10	90	0	02	32	92	49	88	28	37	48	3491	58	67

PREGLED KOLONISTOM DODELJENE ZEMLJE V CELJSKEM OKROŽJU

Tabela V

Okraj	Št. kolonistov	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha			ha			ha			ha			ha			ha		
		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²	
Celje – mesto	24	54	34	37	4	08	94	—	—	—	4	66	60	0	66	77	63	76	68
Celje – okolica	97	238	11	46	39	24	90	—	—	—	33	22	17	5	59	32	316	17	85
Mozirje	65	160	13	16	34	41	54	—	—	—	11	66	69	4	24	97	210	46	81
Slovenske Konjice	81	139	44	87	43	90	73	—	—	—	—	—	—	32	05	92	215	41	52
Šmarje pri Jelšah	79	119	29	34	22	62	31	—	—	—	16	23	92	1	87	49	160	03	06
Trbovlje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj:	346	711	33	65	144	28	42	—	—	—	65	79	38	44	44	47	965	85	92

PREGLED KMETIJSKIM DELOVNIM ZADRUGAM DODELJENE ZEMLJE V CELJSKEM OKROŽJU

Tabela VI

Okraj	Št. kmet. delov. z.	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha			ha			ha			ha			ha			ha		
		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²		a	m ²	
Celje – mesto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celje – okolica	3	191	22	92	30	45	53	—	—	—	19	48	82	5	34	39	246	51	56
Mozirje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slovenske Konjice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Šmarje pri Jelšah	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trbovlje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	3	191	22	92	30	45	53	—	—	—	19	48	82	5	34	39	246	51	56

STATISTIČNI PODATKI O AGRARNI REFORMI V POSAMEZNIH OKRAJIH CELJSKEGA OKROŽJA

274

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Okraj: Celje – mesto

Tabela I

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
Veleposestva	5	42	79	53	0	51	30	—	—	—	19	91	55	0	39	80	63	62	18
Banke, podjetja itd.	2	4	53	10	1	61	96	—	—	—	9	15	40	0	07	29	15	37	75
Cerkve, samostani itd.	1	8	30	41	0	14	85	—	—	—	8	12	66	0	77	27	17	35	19
Nekmetje	17	46	19	48	2	71	45	—	—	—	35	70	43	0	08	69	84	70	05
Kmetje	1	3	40	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	40	67
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	41	196	99	94	7	45	83	—	—	—	61	64	53	9	34	15	275	44	45
Posestva brez lastnika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sodne zaplembe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Državna zemlja	1	0	60	71	—	—	—	—	—	—	0	09	42	—	—	—	0	70	13
Skupaj	68	302	83	84	12	45	39	—	—	—	134	63	99	10	67	20	460	60	42

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Okraj: Celje – mesto

Tabela II

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	2	09	86	0	57	66	—	—	—	118	50	11	0	27	46	121	45	09
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	15	16	38	0	14	49	—	—	—	9	58	95	0	16	06	25	05	88
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	88	20	03	1	95	48	—	—	—	—	—	—	8	74	04	98	89	55
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	68	56	91	5	29	10	0	78	09	0	48	15	—	—	—	75	12	25
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	16	28	95	0	25	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	54	67
Skupaj	190	32	13	8	22	45	0	78	09	128	87	15	9	65	71	337	07	44

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Okraj: Celje – okolica

Tabela I

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
		Veleposestva	8	303	71	94	64	04	81	—	—	—	729	48	32	7	67	43	1104
Banke, podjetja itd.	14	30	40	27	4	58	98	—	—	—	165	59	91	1	82	36	202	41	52
Cerkve, samostani itd.	31	226	30	71	19	55	42	—	—	—	199	38	51	1	86	09	447	10	73
Nekmetje	86	355	19	80	80	69	50	—	—	—	550	86	85	14	86	10	1001	62	25
Kmetje	17	66	86	58	10	39	64	—	—	—	107	98	29	0	54	20	185	78	71
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	133	999	64	57	139	72	31	9	26	37	3826	75	24	50	22	11	5025	60	60
Posestva brez lastnika	23	10	35	09	2	27	35	—	—	—	8	37	39	0	09	73	21	09	56
Sodne zaplembe	4	40	80	69	8	66	65	—	—	—	102	05	87	3	31	53	154	84	74
Državna zemlja	18	25	45	52	34	11	46	—	—	—	292	93	59	36	23	77	388	74	34
Skupaj	334	2058	75	17	364	06	12	9	26	37	5983	43	97	116	63	32	8532	14	95

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Okraj: Celje – okolica

Tabela II

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
	Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	2	04	63	3	47	73	9	26	37	5751	61	23	22	91	90	5789	31
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	59	61	36	12	82	53	—	—	—	67	13	48	0	96	97	140	54	34
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	56	86	82	17	94	31	—	—	—	23	82	63	6	29	59	104	93	35
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	55	18	74	22	11	81	—	—	—	3	85	08	32	11	28	113	26	91
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	34	31	46	3	92	03	—	—	—	—	—	—	0	84	55	44	08	04
Skupaj	208	03	01	65	28	41	9	26	37	5846	42	42	63	14	29	6192	14	50

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Tabela I

Okraj: Mozirje

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
Veleposestva	7	239	79	99	87	47	67	47	16	60	787	08	68	2	48	22	1164	01	16
Banke, podjetja itd.	8	73	31	65	61	84	31	31	20	86	208	35	05	0	48	44	375	20	31
Cerkve, samostani itd.	20	240	30	49	105	44	64	2418	21	73	6658	30	43	2245	83	51	11668	10	78
Nekmetje	30	234	00	65	130	50	86	44	18	49	331	87	48	2	84	82	743	42	30
Kmetje	11	48	76	52	87	35	53	—	—	—	63	77	61	0	24	29	200	13	95
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	54	280	72	99	78	34	08	—	—	—	628	71	97	8	47	75	996	26	79
Posestva brez lastnika	3	5	61	10	0	19	83	—	—	—	0	48	52	0	04	68	6	34	13
Sodne zaplembe	15	21	92	16	17	05	46	—	—	—	16	21	95	0	46	08	55	65	65
Državna zemlja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	148	1144	45	53	568	22	38	2540	77	68	8694	81	69	2260	87	79	15209	15	07

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Tabela II

Okraj: Mozirje

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj				
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²		
Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	—	—	—	6	60	96	2540	—	—	—	7768	8611	02	92	2250	05	45	13408	47	01
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	104	68	93	3	45	14	—	—	—	—	69	11	21	2	08	94	179	34	22	
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	12	19	63	15	32	70	—	—	—	—	—	—	—	2	48	30	30	00	63	
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	16	86	38	0	61	61	—	—	—	—	—	—	—	0	94	20	18	42	19	
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Skupaj	133	74	94	26	00	41	2540	—	—	—	7768	8680	14	13	2255	56	89	13636	24	05

Okraj: Slovenske Konjice

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Tabela I

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
		Veleposestva	5	324	48	74	230	82	16	—	—	—	5244	86	90	32	44	79	5832
Banke, podjetja itd.	9	34	79	61	11	06	15	—	—	—	407	61	15	33	38	61	486	85	52
Cerkve, samostani itd.	13	74	86	05	5	98	68	—	—	—	130	54	19	1	61	47	213	00	39
Nekmetje	19	92	74	17	18	39	12	—	—	—	14	34	64	0	32	57	125	80	50
Kmetje	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	08	30	—	—	—	50	08	30
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	137	309	24	41	46	02	27	—	—	—	275	46	35	11	08	07	641	81	10
Posestva brez lastnika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sodne zaplembe	1	1	93	24	0	47	98	—	—	—	—	—	—	0	01	01	2	42	23
Državna zemlja	—	21	68	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	68	52
Skupaj	185	859	74	74	312	76	36	—	—	—	6122	91	53	78	86	52	7374	29	15

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Okraj: Slovenske Konjice

Tabela II

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj			
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	
	Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6122	91	53	—	—	—	6122	91
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	166	46	29	34	46	00	—	—	—	—	—	29	08	11	230	00	40	—	—
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	44	08	03	—	—	—	—	—	—	—	0	48	44	44	56	47	—	—	—
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	20	64	19	—	—	—	—	—	—	—	0	79	26	21	43	45	—	—	—
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	231	18	51	34	46	00	—	—	—	—	6122	91	53	30	35	81	6418	91	85

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
Veleposestva	4	164	30	64	9	61	16	—	—	—	3311	14	34	2	58	10	3487	64	24
Banke, podjetja itd.	9	139	91	62	12	65	85	—	—	—	806	38	90	1	96	61	960	92	98
Cerkve, samostani itd.	9	49	63	95	10	14	48	—	—	—	38	06	94	0	18	51	98	03	88
Nekmetje		142	84	32	13	28	11	—	—	—	414	02	52	0	82	78	570	97	73
Kmetje	2	12	91	01	7	40	65	—	—	—	0	16	16	0	01	26	20	49	08
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	92	217	88	78	40	76	32	0	02	32	192	15	38	8	98	71	459	81	51
Posestva brez lastnika	2	9	70	71	0	70	50	—	—	—	10	11	84	—	—	—	20	53	05
Sodne zaplembe	16	37	94	72	4	66	43	—	—	—	8	74	73	0	61	24	51	97	12
Državna zemlja	3	5	22	07	3	07	87	—	—	—	5	58	45	0	00	72	13	89	11
Skupaj	137	780	37	82	102	31	37	0	02	32	4786	39	26	15	17	93	5684	28	70

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4702	6521	—	—	—	—	4702	65	21
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	102	96	86	9	35	93	—	—	—	61	67	92	1	02	94	175	03	65
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	24	34	71	1	52	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	87	49
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	18	21	34	4	00	60	—	—	—	—	—	—	3	29	71	25	51	65
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	145	52	91	14	89	31	—	—	—	4764	33	13	4	32	65	4929	08	00

PREGLED RAZLAŠČENE ZEMLJE

Okraj: Trbovlje

Tabela I

Vrsta razlaščenega posestva	Šte- vilo	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
		ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
		Veleposestva	5	62	24	36	22	13	42	—	—	—	680	57	16	0	81	95	765
Banke, podjetja itd.	7	69	41	19	27	76	23	—	—	—	1355	09	84	3	51	47	1455	78	73
Cerkve, samostani itd.	14	133	57	41	14	90	85	—	—	—	530	38	50	0	91	67	679	78	37
Nekmetje	24	104	64	72	19	16	85	—	—	—	297	29	56	0	48	95	418	60	08
Kmetje	7	28	11	84	62	44	91	—	—	—	107	67	60	0	02	73	198	27	08
Zaplenjeno na osnovi odloka AVNOJ	4	10	72	45	0	78	29	—	—	—	983	08	40	0	09	79	994	68	93
Posestva brez lastnika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sodne zaplembe	1	3	29	30	0	82	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	74	88
Državna zemlja	1	0	91	04	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	08	96	1	00	00
Skupaj	63	410	55	31	148	03	13	—	—	—	3954	11	06	5	95	46	4518	64	96

PREGLED IZLOČENE ZEMLJE

Okraj: Trbovlje

Tabela II

Namen izločitve zemlje	Obdelovalna zemlja			Pašniki			Planine			Gozdovi			Ostalo			Skupaj		
	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²	ha	a	m ²
	Gozdne površine, izločene na osnovi točke b 16. člena Zakona o agr. ref.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3588	95	09	—	—	—	3588	95
Zemlja, izločena za državna kmetijska posestva	73	31	06	—	—	—	—	—	—	347	10	77	0	76	24	421	18	07
Zemlja, izločena za socialne, znanstvene, prosvetne, kulturne, sindikalne, gospodarske in druge ustanove	109	76	78	91	18	15	—	—	—	—	—	—	4	47	32	105	42	25
Zemlja, dodeljena ljudskim odborom	11	31	79	1	07	91	—	—	—	1	23	77	0	22	33	13	85	80
Zemlja, izločena za vojaške potrebe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	194	39	63	92	26	06	—	—	—	3937	29	63	5	45	89	4229	41	21

OPOMBE

- ¹ Uradni list SNOS in NV Slovenije, št. 62/1945.
- ² Uradni list DFJ, št. 64/1945.
- ³ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, okrožnica Ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo, št. 6504, z dne 18. 11. 1946.
- ⁴ Uradni list DFJ, št. 68/1945.
- ⁵ Uradni list LRS, št. 7/1946.
- ⁶ Uradni list FLRJ, št. 24/1946.
- ⁷ Uradni list LRS, št. 30/1946.
- ⁸ Uradni list SNOS in NV Slovenije, št. 62/1945.
- ⁹ Odločba o imenovanju komisij za agrarno reformo, Uradni list LRS, št. 7/1946.
- ¹⁰ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, letno poročilo okrožne komisije za agrarno reformo Celje z dne 27. 11. 1946.
- ¹¹ Ibidem.
- ¹² Ibidem.
- ¹³ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, statistična poročila okrožne in okrajnih komisij za agrarno reformo.
- ¹⁴ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, okrožnica št. 185/1946.
- ¹⁵ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, letno poročilo okrožne komisije za agrarno reformo Celje z dne 27. 11. 1946.
- ¹⁶ Ibidem.
- ¹⁷ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, poročilo Javnega tožilstva za celjsko okrožje št. 379/1946, z dne 16. 3. 1946.
- ¹⁸ Ibidem.
- ¹⁹ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, statistična poročila okrožne in okrajnih komisij za agrarno reformo.
- ²⁰ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, poročilo okrožne komisije za agrarno reformo Celje Ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo z dne 19. 4. 1946.
- ²¹ Ibidem.
- ²² ZAC, fond: KUNI, fasc. 24, poročila okrajne komisije za agrarno reformo Šmarje pri Jelšah, pritožba agrarnih interesentov Ponikva z dne 10. 4. 1946.
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, poročila okrajne komisije za agrarno reformo Šmarje, letno poročilo št. 1408, z dne 20. 11. 1946.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, spisi okrožne komisije za agrarno reformo Celje, poročilo št. 1840, z dne 27. 11. 1946.
- ²⁷ ZAC, fond: KUNI, fasc. 21, statistična poročila okrožne in okrajnih komisij za agrarno reformo.

METKA PLANK

BOSANČKI

Maj 1945. Konec môle za narode Jugoslavije ter težko pričakovana svoboda. Kljub euforiji je bilo potrebno pogledati realnosti v oči ter poskrbeti za tisoče ljudi, ki so ostali brez strehe nad glavo, za tisoče otrok¹, ki so ostali brez osnovnega — brez starševske ljubezni. Za njih je poskrbela cela Jugoslavija. V akcijo za preskrbo otrok se je vključila tudi Slovenija. S tem, ko je ponudila topli dom vojnim sirotam, je pokazala, da zna tudi ona na široko odpreti svoje srce, kot so to storili drugi jugoslovanski narodi, ki so v začetku okupacije z odprtimi rokami nesebično sprejeli slovenske izgnance in jim zagotovili streho nad glavo in toplo ognjišče.

Največ teh otrok je bilo iz bosanskih in hercegovskih krajev, ki so bili zaradi vojne ujme najbolj opustošeni. Slovenija se je obvezala, da bo poskrbela čez zimo okoli 5000 otrok. Vsak okraj naj bi jih vzel okoli 200. Ustanovljeni so bili okrožni in okrajni odbori za preskrbo sirot iz Bosne in Hercegovine. Vsak okraj je v okviru odseka za socialno varstvo in odseka za zdravstvo organiziral razporeditev otrok. Ustanovljene so bile posebne organizacijske skupine, sestavljene iz enega člana odseka za socialno skrbstvo, enega člana iz odseka za zdravstvo ter enega iz AFŽ, ZMS in iz prosvetnega odseka. Otrokom so morali poiskati družine, ki bi jih čez zimo vzele pod svojo streho ter jih poskrbeti z obleko, perilom in obutvijo.

Država jim je zagotavljala podporo 500 din, obleko in obutev. Socialno skrbstvo je organiziralo nabiralno akcijo pod nazivom »Noben otrok v Jugoslaviji ne sme biti neposkrbljen.«

Za okraj Celje-mesto se je nabralo 25.160 din, s katerimi so poskrbeli 145 otrok.

Akcija za sprejem otrok je stekla že meseca avgusta, do novembra 1945 pa je bilo že vse pripravljeno za sprejem prvih transportov. Časopisje je pozivalo ljudi, naj se pridružijo akciji in pomagajo sirotam. Ganljivi članki so rodili sadove. Določeni sta bili dve zbirni bazi, in sicer v Kamniku in Mariboru. Tu so otroke zdravniško pregledali ter opremili z obutvijo in obleko. Zdrave otroke so razposlali po okrajih na nove domove, bolni pa so ostali do ozdravitve v bazi.

Novembra 1945 je prispel prvi transport Bosančkov. Pripeljali so se z vlakom, v dveh skupinah. Skupaj jih je bilo 405.² Stari so bili od 3 do 12 let. Dodeljeni so bili okrajema Šoštanj in Šmarje pri Jelšah. Na kolodvoru jih je sprejel zastopnik socialnega skrbstva in članice AFŽ. Začasno so jih namestili v Mladinskem domu v Gaberjah. Tam jih je tudi čakala večerja, ki so jo pripravile članice AFŽ. Hrano je priskrbelo socialno skrbstvo. Doktor Podpečan je pregledal otroke, če je kateri potreben zdravniške pomoči. Pred spanjem so otroci zapeli pesem »Druže Tito, ljubičice bela . . .« Ponoči so poskrbeli za dežurno službo, ki so jo opravile članice AFŽ in Rdečega križa. Zjutraj so jim priskočili na pomoč še dva učitelja in dve učiteljici, ki so pomagali pri nadzorstvu ob odhodu otrok. Pri razdelitvi otrok so sodelovale tudi zastopnice AFŽ iz Šoštanja in Šmarja pri Jelšah. Pri tem je prihajalo do vrste problemov: » . . . Nekateri otroci se niso hoteli ločiti od svojih tovarišev: »Pa mi smo komšije, mi smo drugovi!« Delegatka iz Šmarja, ki ji je nek fantiček prirasel k srcu in ga je sklenila vzeti na svoj dom, je prišla navzkriž s Celjanko, ki si je že prejšnji večer izbrala istega otroka. Po dolgem brezplodnem pogajanju je Šmarčanka velikodušno prepustila otroka tovarišici iz Celja in s solzami v očeh zapustila sobo. Članica AFŽ pa je pojasnila Celjanki, da je otrok dodeljen okraju Šmarje in ne Celje. Pregovarjala jo je, naj vendar pusti otroka oni drugi ženi, saj bodo prišli še drugi transporti. Videla je namreč, da se je tovarišica iz Šmarja res z ljubeznijo oklenila otroka. Ko je končno le dosegla, da je Celjanka odstopila otroka, ga je nesla prvi ženi, ki jo je našla jokaje v krogu drugih žena, ki so jo tolažile . . .³

Otroci so vsi pot od Mladinskega doma do kolodvorske postaje prepevali partizanske pesmi. Prepevali so vse do prihoda vlaka. Najprej se je odpeljala skupina v Šmarje, nato pa še druga skupina v Šoštanj.

V okraju Šmarje se je prijavilo 248 družin, ki so bile pripravljene vzeti v oskrbo po enega otroka. Kozje je zagotovilo dom desetim otrokom, izseljeniški pas Buče pa devetim. Zanimivo je, da so vsi odklonili odškodnino, ki jo je država bila pripravljena dati za oskrbo otrok.⁴

Mestu Celju je pripadlo 52 Bosančkov. Te so razdelili po družinah (21 otrok), veliko pa so jih namestili tudi v Mladinski dom na Ljubljanski cesti 26 (prvotno je Mladinski dom oskrboval 39 Bosančkov). Ker se nekateri otroci niso pustili ločiti med sabo, so odprli na hribu Sv. Jožefa Dom Bosancev, kjer so oskrbovali 70 Bosancev, ki so pripadali raznim okrajem. Kasneje so vse te otroke preselili v Trbovlje v skupen Dom Bosancev, dom v Celju pa so ukinili.⁵

Po družinah so v Celju – mestu razdelili 21 otrok. Otroke so redno nadzorovali. Zato sta skrbela delegat Ministrstva za socialno politiko v Sarajevu ter nameščenka celjskega socialnega skrbstva. O enem izmed pregledov obstaja poročilo, ki pravi:

»Nadzorstveni pregled z dne 23. 1. 1946 je potrdil, da se otrokom pri družinah zelo dobro godi, so dobro rejeni in zdravi. Bil je le en slučaj obolenja – pojavil se je tifus; bolezen se je že popolnoma zatrla in bolnik je okreval.

Nekateri otroci so pridobili tekom enega meseca na svoji telesni teži po štiri kilograme, kar je znak, da otroci ne trpe pomanjkanja hrane. Družinski člani ne delajo nobene razlike med lastnimi otroci in Bosančki. Vsi so ena družinska enota, kar pa Bosančki dobro razumejo in umevajo. Kateregakoli se je spomnilo na povratek v Bosno, vsak je odločno odklonil. Otroci se v šolah dobro uče, akoravno

nekateri posejajo ljudsko šolo z našimi slovenskimi otroci vzporedno, a ne zaostajajo prav nič za našimi.

Mali sedemletni bosanski deček, ki ne obiskuje radi preslabega oblačila šole, se je tekom enega meseca naučil pisati, čitati in računati. Uči ga njegov dobri tata in mamica doma, od katerih se ne bo nikdar več ločil, kakor sam zatrjuje. Taki in slični prizori so pokazali, kako tesno so se oklenile bosanske sirote naših slovenskih družin, kjer so našle svoj drugi dom.

Opazilo pa se je, da otroci precej trpe na pomanjkanju oblačila. Sicer se je že zaprosilo za dodelitev, ker sicer marsikateri ne bo mogel poslati otroka v šolo, radi slabega oblačila . . .⁶

Nekaj bosanskih otrok je še vedno oskrboval Mladinski dom na Ljubljanski cesti 26.

Dom je deloval do 5. 8. 1946. Vsi otroci so bili takrat premeščeni v Mladinski dom na Polzelo.

Organizirali so tudi prostovoljno pobiranje prispevkov, ki so jih uporabili za kritje stroškov v domovih ter za delno izplačilo rejnin rejnikom bosanskih otrok in poravnavo računov za bosanske otroke.

Seznami rejnikov bosanskih sirot so v večini primerov izgubljeni, ker se je izgubilo vse gradivo AFŽ. Med okrožnicami Krajevnega NOO Polule – Breg – Košnica je samo en dopis, ki govori o Bosančkih: »Okrožnica glede sprejetja sirot iz Bosne se reši na ta način, da bodo odborniki Majer, Božič in Kantušer v svojem okolišu popisali družine, ki bi hotele sprejeti te sirote za sprejem. Za sprejem po enega otroka so se javili:

– Hilda Kokot, Breg 30, Elizabeta Žoher, Breg 2, Jakob Draksler, Polule 8, Mirko Adamič, Polule 42.«⁷

O počutju Bosančkov v okraju Šmarje pri Jelšah zapisnik z drugega zasedanja OLO Šmarje pravi: »Glede Bosancev je tovarišica Lorgarjeva izjavila, da so se vsi otroci popravili, da so zadovoljni in da so našli odmev v srcih naših mater in očetov. Manjkajo jim le čevlji in nekaterim tudi obleke.

Tovarišica Štefancioza iz Sv. Roka prosí po možnosti za obleko in obutev 24 Bosancev, nahajajočim se v tamkajšnjem KLO-ju. Tov. sekretar mu je objasnil, da radi pomanjkanja robe ne morejo biti vsi naenkrat oskrbljeni.

Na vprašanje nekega tovariša, zakaj se deli denar za Bosance, je tovariš Čepin pojasnil, da je to le nagrada njihovim oskrbnikom za njih vestnost in trud.«⁸

Vsepovsod pa ta skrb le ni bila tako popolna, kot se je to prikazovalo. To se vidi iz poročila predsednika OLO Šmarje: ». . . Ugotoviti je treba, da marsikateri, ki je vzel Bosančka v oskrbo, poskuša tega izkoriščati na vse mogoče načine. Predlagam, da odbori stopijo v stik z masovnimi organizacijami OF in izvršijo kontrolo, katero so oni, ki izrabljajo sirote za različna težka dela, ne nudijo jim pa niti v najmanjši meri to, kar rabi vsak razvijajoč se otrok.«⁹ Zgodilo se je tudi to, da so se nekateri odrekli rejninam, kasneje pa so jih zahtevali.

Bosančki so se začeli pripravljati za vrnitev na domove spomladi 1946. leta. Po petih mesecih bivanja v Sloveniji je prispelo obvestilo ministrstva iz Bosne in Hercegovine, da sprejmejo otroke nazaj. V tem času so uspeli pripraviti domove, v katerih naj bi živeli malčki. Zbirališče otrok iz celega celjskega okrožja je bilo v Ce-

lju, na Slomškovem trgu št. 5, kjer je bil prehodni dom in javna kuhinja za sirote. Odhod Bosančkov iz Šmarja je preprečila epidemija tifusa, zato so se vrnili v Šmarje.

Odhod Bosančkov iz Šoštanja je bil določen za dan 23. 5. 1946. Rejniki so jih iz okolice pripeljali na Glavni trg v Šoštanju. Tam jih je že čakal okrašen avto, ki naj bi jih popeljal v Celje. Na pot jih je pospremila množica ljudi. Otroci so jim prirasli k srcu. Prihajalo je do ganljivih prizorov: »... *Tiho so bili otroci, vsak se je krčevito oklepaj svoje tetice ali strička. Že je izbruhnil mali deček v glasen jok in se oklenil svoje dobre slovenske majčice. Zaihtela je tudi ona in ga privila k sebi. Temu prizoru so sledili drugi, veliki in mali, vse je jokalo, se objemalo in poslavljalo.* »Le zakaj so nam te otroke poslali in nam jih zdaj jemljejo«, je zaklicala kmetica, ki je trdno upala, da bo malo Bosanko obdržala za vedno. Druga je zaklicala: »*Ukrenite vendar tako, da bo punčka ostala pri meni, sirota je brez staršev.*« Obe sta s preplašenimi očmi gledali v nas in na privoljenje, da lahko deklico zaenkrat obdrži, so obema zažarele lica od veselja in hitro sta se odstranili proti domu...¹⁰

Takih in podobnih prizorov je bilo veliko. Rejniške družine so se navezale na male sirote. Ko so se otroci vračali domov so poskrbele, da jim ni nič manjkalo. Poleg popotnice so jih založili tudi z obleko, poleg nje pa se je našla še kakšna igračka. Iz poročila mladinskega skrbstva je razvidno, da je bila do julija 1946 v Bosno odposlana večina otrok. 25. 7. 1946 so odposlali še zadnje tri Bosančke. V oskrbi so imeli le še enega Bosančka. Zanj je skrbel Anton Fazarinc iz Medloga 57. To je bil deček Radmilo Čulum, ki mu je mati dovolila, da je ostal v Celju, kjer je v jeseni nadaljeval gimnazijo. Zaradi nadaljevanja šolanja na celjski gimnaziji je 10. 9. 1946 prispelo v Celje še šest otrok. Začasno jih je oskrbovala tovarišica Gitica Neret. Kasneje so se preselili v dijaški konvikt, ki pa so ga v tem času še urejali. Otroci so bili dobro oblečeni in obuti, v šoli pa so dobro napredovali.¹¹

To so zadnji podatki o bosanskih otrocih, ki sem jih našla v gradivu fondov Zgodovinskega arhiva v Celju in v časopisih iz prvih povojnih let. Kakšna je bila nadaljnja usoda teh otrok, po virih nisem mogla ugotoviti. V teh vrsticah sem skušala ujeti le droben utrip iz življenja Bosančkov, vojnih sirot, ki so preživeli skoraj celo leto v slovenskih družinah.

VIRI

1. ZAC, Mestni ljudski odbor Celje, AŠ. 138.
2. ZAC, OLO Šmarje pri Jelšah, AŠ. 6.
3. ZAC, Krajevni NOO Polule – Breg – Košnica, AŠ. 1.

ČASOPISI

1. Nova pot, št. 12 (17. 8. 1945), št. 14 (19. 10. 1945), št. 16. (6. 11. 1945), št. 20 (23. 11. 1945).
2. Na delo, št. 8 (1. 6. 1946), št. 9 (8. 6. 1946).

OPOMBE:

- ¹ ZAC, Mestni ljudski odbor Celje, AŠ. 138, sig. 1035, Poročilo socialno-zdravstvenega odseka.
- ² Nova pot, št. 20, 13. 11. 1945, Bosanski otroci v Celju.
- ³ Gl. op. 2
- ⁴ Nova pot, št. 12, 17. 8. 1945, Preskrbimo sirote iz Bosne.
- ⁵ ZAC, Mestni ljudski odbor Celje, AŠ. 138, sig. 1045, Poročilo mladinskega referata.
- ⁶ Gl. op. 5
- ⁷ ZAC Krajevni NOO Polule – Breg – Košnica, AŠ. 1, Okrožnice.
- ⁸ ZAC, OLO Šmarje pri Jelšah, AŠ. 6, Zapisniki sej.
- ⁹ ZAC, OLO Šmarje pri Jelšah, AŠ. 6, Poročilo predsednika OLO Šmarje.
- ¹⁰ Na delo, št. 8, 1. 6. 1946, Odhod iz Šoštanja.
- ¹¹ ZAC, Mestni ljudski odbor Celje, AŠ. 138, sig. 1050, Poročilo mladinskega skrbstva, 2. 10. 1946, 29. 11. 1946.

ANDREJA RIHTER

RAZSTAVNA DEJAVNOST MUZEJA REVOLUCIJE V CELJU

Ob desetletnici Muzeja revolucije v Celju je Jože Marolt izčrpno predstavil razstavno dejavnost samostojnega dela in razvoja (CeZb 1973/1974, str. 533). V tem prispevku bi zato le nadaljevali predstavitev od leta 1974 dalje.

Zasnova današnjega muzeja revolucije sega v leto 1951, ko je bil pri Pokrajinskem muzeju v Celju ustanovljen oddelek za zgodovino narodnoosvobodilne borbe. Ustrezno delovno mesto je prevzel Stane Terčak, ki je tudi avtor stalne razstave NOB v današnjih razstavnih prostorih.

Ze po nekaj letih sistematičnega dela je nastala dragocena zbirka predmetov, dokumentov in fotografij, ki jih je bilo potrebno zaradi poučno-vzgojne vrednosti predstaviti javnosti in začeti s prirejanjem razstav.

V kratkem času sta bili pripravljene dve veliki razstavi; in sicer: Stajerska v borbi in KP Jugoslavije v boju za nacionalno in socialno osvoboditev naših narodov. Prva je bila 18. septembra 1954, ob srečanju borcev partizanskih enot, ki so se med NOB borile na Stajerskem. Razstava je bila pripravljena v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor, Muzejem ljudske revolucije Slovenj Gradec ter oddelki za zgodovino NOB pri Posavskem muzeju v Brežicah, Pokrajinskim muzejem v Ptuju in Pokrajinskim muzejem v Murski Soboti. V Celju takrat še nismo imeli primernih razstavnih prostorov, zato smo razstavo predstavili v izložbah celjskih trgovin. Druga razstava je bila v letu 1961, ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov, takrat že v Pokrajinskem muzeju.

Razstavi sta bili lepo obiskani, obudili sta spomin na najtežje in odločilne dni naše preteklosti, to pa je omogočilo nadaljevanje razstavne dejavnosti. Muzej je v teh letih veliko prispeval, da je obdobje štiriletnega boja za svobodo s svojimi vrednotami še vedno živo prisotno med mladimi. Zato je nastala potreba po predstavitvi celotnega boja narodnoosvobodilne borbe v celjski regiji na stalni razstavi.

Priprava in otvoritev stalne razstave je bila neposredno povezana z iskanjem ustreznih prostorov in ustanovitvijo samostojnega muzeja NOB. Celje, kot središče pokrajine z razvitim narodnoosvobodilnim bojem in tradicijo revolucionarnega delavskega gibanja, je zavod nedvomno potrebovalo. Pogoji so dozoreli leta 1962, ko je skupščina za ureditev muzeja odstopila stavbo starega magistrata. Zgradbo je bilo potrebno najprej temeljito popraviti, preurediti in opremiti. Akcijo zbiranja

Avtorica: Andreja Rihter, prof. zgod. in sociolog, Muzej revolucije Celje.

sredstev je prevzel Okrajni odbor Zveze združenj borcev NOV Celje ob podpori skupščine, družbenopolitičnih in delovnih organizacij tedanjega celjskega okraja. Gradbena dela je usmerjal gradbeni odbor pod vodstvom Milana Loštrka, načrte za ureditev muzeja pa je pripravil inž. arh. Dušan Samec.

Dela so zaključili 21. decembra 1963, ko je bila svečana otvoritev novih razstavnih prostorov in stalne razstave. Začelo se je obdobje sistematičnejšega in intenzivnejšega dela, s poudarkom na razstavni dejavnosti.

STALNA RAZSTAVA NOB

Stalna razstava narodnoosvobodilne borbe je predstavljena v šestih razstavnih prostorih in dveh avlah. Vsebinsko je bogata in pregledna podoba težkega boja za svobodo na območju širše celjske regije. Gradivo je razdeljeno po tematsko kronološkem redu.

Prvi razstavni prostor predstavlja zgodovino revolucionarnega delavskega gibanja v obdobju 1919–1941. Komunisti so s svojim političnim in organizacijskim delom krepili razredno zavest, spodbujali uporno misel in težnje delovnih množic, da se končno osvobode vseh oblik podrejenosti, zatiranja in izkoriščanja. Obdobje predstavlja bogato dokumentarno gradivo, ki priča o težkem boju delavcev za njihove socialne pravice in demokratične svoboščine. Fotografije predstavljajo številne štrajke, demonstracije odpora proti krivicam tedanje družbene ureditve. Tu so fotografije glavnih organizatorjev delavskega gibanja in krajev, kjer so se zbirali, sestajali, iskali zveze, ilegalno delovali in se zadrževali komunisti. Tu najdemo dokumente o njihovem preganjanju, aretacijah, sodnih procesih in življenju v zaporih in taboriščih. Posebej so predstavljeni španski borci s celjskega področja in življenje in delo tovariša Tita, ki se je pred vojno večkrat zadrževal pri svoji teti Ani v Trebčah pri Podsredi. Razstava prikazuje tudi Borisa Kidriča, ki je otroška leta preživel v Rogaški Slatini, in Slavka Šlandra, ki je neposredno organiziral in vodil organizacije KP celjskega okrožja. Zanimanje mladih obiskovalcev vzbujata maketi Čebinove in Kavretove domačije ter Klavževe zidanice, fotografije Joštovega mlina, kjer so bila v zadnjih dneh stare Jugoslavije pomembna posvetovanja KP in sprejeti važni sklepi za nadaljnji razvoj revolucionarne misli in akcije.

Drugi razstavni prostor nas popelje v prve dni okupacije, zasedbe Slovenije. Dokumenti in fotografije nas seznanijo s prvimi ukrepi nove oblasti, ki jim sledimo vse do konca leta 1943. Predstavljeni so petokolonaši s svojim vohunskim delom, ki so že pred vojno sistematično zbirali podatke o obrambni sposobnosti, političnih razmerah, razpoloženju in prepričanju prebivalstva ter snovali načrte za okupacijo in germanizacijo. Slede prizori kapitulacije stare jugoslovanske vojske ter prihod okupatorja in začetno uvajanje njegove strahovlade. Iz gradiya je razvidno, da se nacisti pri uresničevanju svojih vnaprej pripravljenih načrtov raznarodovalne politike sploh niso sramovali tudi najbolj nečloveških metod zastraševanja in mučenja ljudi ter ropanja njihovega imetja. Odstranili so slovenske napise, zaplenili knjige, ukinili šole, uvedli obvezno učenje nemščine ter nadaljevali z množičnimi aretacijami, izseljevanjem, preganjanjem in ubijanjem. Hitro in za vselej so hoteli streti nacionalni ponos, željo po svobodi in uničiti slovenski narod. Obrambo proti okupatorju so na Celjskem zanetili Celjska in Savinjska četa ter skupina partizanov iz Šaleške doline, širili pa Prvi štajerski bataljon ter enote II.

Avla v prvem nadstropju

grupe odredov in IV. operativne cone. Na razstavi izstopa nazorno prikazan pohod enot II. grupe odredov, ki so poleti 1942. prišle na Štajersko in v obdobju najhujšega nemškega nasilja vztrajale v neenakem boju, da bi tako pomagale prebivalstvu.

Tretji razstavni prostor je posvečen borbeni poti Štirinajste divizije. Partizanska enota je po ustanovitvi sredi leta 1943 najprej operirala na ozemlju južno od Save in si v boju s sovražnikom pridobila dragocene izkušnje. Glavni štab NOV in PO Slovenije jo je prav zato poslal na Štajersko z nalogo, da okrepi in razširi narodnoosvobodilni boj ter zaneti množičen odpor. Divizija je odšla na pot 6. januarja 1944. Po enomesečnem pohodu iz Bele Krajine skozi Vojvodino, Moslavino in Hrvatsko Zagorje je 6. februarja pri Sedlarjevem stopila na štajerska tla. Že kmalu po prehodu se je spopadla z močnimi sovražnikovimi silami, ti spopadi pa so se sprevrgli v dolgotrajen, zagrizen boj na življenje in smrt. Boje je oteževala posebno huda zima, nizke temperature in visoki sneg. Toda divizija je na vsej poti od Sotle preko Kozjanskega, Lindeka, Paškega Kozjaka, Graške gore in Belih vod uspešno odbijala esesovce. Nemška ofenziva se je ustavila, Štirinajsta divizija pa je prav tako utrpela hude izgube, saj je padla skoraj polovica borcev. Na razstavi so prikazani prizori iz življenja in bojev s poudarkom na kulturniški skupini pod vodstvom Karla Destovnika-Kajuha.

Četrti razstavni prostor nas popelje v leto 1944, ko je bila NOB v polnem razmahu. V ospredju je bila velika ofenziva IV. operativne cone, ki je tedaj že vsepovsod vznemirjala sovražnika, uničevala prometne poti, industrijske naprave in druge objekte. Osvobodila je vso Zgornjo Savinjsko dolino in velik del Kozjanskega. Pri tem so borci zajeli velik del vojaškega materiala in sovražnikovih vojakov. Na

osvobojenem ozemlju se je razvila živahna politična, vojaška, gospodarska in kulturnoizobraževalna dejavnost. Izvedli so svobodne volitve v narodnoosvobodilne odbore, odprli so partizanske šole, organizirali razne tečaje in mnoge druge kulturne prireditve. Konec sobe predstavlja nemško ofenzivo s konca leta 1944. Le-ta je ponovno okupirala ozemlje in nadaljevala z množičnimi aretacijami, mučenjem in ubijanjem ljudi ter s požiganjem celih vasi.

Peti razstavni prostor poudarja grozote v Celju, seznaneni pa tudi s partizansko saniteto in tehnikami.

Partizanska saniteta, bolnišnice so bile razširjene na območju Zgornje Savinjske doline in Kozjanskega. Razstava predstavlja ureditev bolnišnic, na fotografijah pa spoznamo bolnišnice, slikane po osvoboditvi.

Partizanska saniteta se je na Štajerskem razvila šele po prihodu XIV. divizije. Najbolj znane bolnišnice so bile v Matkovem kotu in Robanovem kotu, v Lučki Beli, pod Komnom, na Dobrovljah, Lepi Njivi, v okolici Jurkloštra, Graške Gore in pri Dramljah. Do konca vojne so jih zgradili več kot 20. V avli muzeja predstavljamo maketo bolnišnice Celje, ki je bila visoko pod vrhovi Komna.

Partizanske tehnike in tisk, ki je imel pri širjenju narodnoosvobodilnega gibanja pomembno vlogo, predstavljamo v nadaljevanju razstave. Propaganda in politično gradivo je bilo potrebno širiti s pisano besedo. Gradivo so tiskale partizanske tiskarne, katerih je na našem področju bilo kar 33. V muzeju imamo predstavljene stroje s tehnik Kajuh in Simon Gregorčič.

Poudarek razstavnega prostora predstavljajo originalni plakati, razglasi in ostali dokumenti o streljanju talcev v Starem piskru in obešanju talcev na Frankolo-

Pogled v drugi razstavni prostor

Pogled v šesti razstavni prostor

vem. Kot s posledico vseh okrutnih dejanj se srečujemo z »ukradenimi otroki«, ki so jih Nemci iz vlovitvenega taborišča na dvorišču I. osnovne šole v Celju transportirali v Nemčijo v otroška taborišča. Usodo »ukradenih otrok« in njihovo življenje nam je razjasnil Stane Terčak v knjigi z enakim naslovom. (Založil Zavod Borec, Ljubljana, 1962.)

Šesti in hkrati zadnji razstavni prostor prikazuje zaključno obdobje boja za osvoboditev. Na fotografijah vidimo razoroževanje okupatorja, to je nemške vojske in razbitih ostankov domačih izdajalcev maja 1945. Narodnoosvobodilna vojska je zadala še poslednje udarce in 9. maja prisilila glavnega komandanta nemške vojske na Balkanu generalpolkovnika Aleksandra Löhra, da je podpisal brezpogojno kapitulacijo. Vendar so se vojni spopadi še nadaljevali in se zaključili 15. maja na Poljanah v Mežiški dolini. Zaključni del razstave prikazuje silno navdušenje borcev in ljudskih množic, ki so po štiriletnem boju le dočakali svobodo, mir in neodvisnost ter osnovne pogoje za nadaljnji samostojni politični in gospodarski razvoj.

Ob koncu se srečamo še z obiskom tovariša Tita v Celju 19. septembra 1954 na množičnem zborovanju na Ostrožnem.

Sestavni del muzeja in razstave sta dve avli. Zgornja je posvečena spominu narodnih herojev. V stenah je vzdanih 16 bronastih plaket narodnih herojev, ki so bili rojeni, ali so se borili in padli na celjskem področju. Na plaketah so: Ilija Badovinac-Gabriel, Tončka Čeč-Roza, Karel Destovnik-Kajuh, Lojze Hohkraud, Dušan Jereb-Štefan, Boris Kidrič-Peter, Ivan Kovačič-Efenka, Dušan Kraigher-Jug, Dušan Kveder-Tomaž, Dušan Mravljak-Mrož, Miha Pintar-Toledo, Franc Rozman-Stane,

Ivan Skvarča-Modras, Slavko Šlander, Franjo Vrunč-Buzdo, Miloš Zidanšek in Franc Leskošek-Luka ter Peter Stante-Skala, katerih plaketi sta v upravnih prostorih. Plaketo Borisa Kidriča je izdelal akademski kipar Stojan Batič, vse ostale pa akademski kipar Vladimir Stoviček.

Čar monumentalnosti daje muzeju skulptura spomenika NOB, ki ga je izdelal akademski kipar Jakob Savinšek. Skulptura prikazuje ljudi s Krškega polja, ki zapuščajo domove in odhajajo v izgnanstvo, zadnji boj Pohorskega bataljona, heroja Šarha, zblaznelo ženo ob mrtvem možu ter legendarni pohod XIV. divizije na Štajersko.

Skupno je na razstavi 452 muzealij in 738 fotografij. Vse skupaj tvori celoto. Z ogledom razstave si obiskovalec razmeroma hitro ustvari predstavo o razvoju narodnoosvobodilne borbe našega pokrajinskega področja.

SPOMINSKI SOBI NARODNIH HEROJEV

Živimo v času, ko je naša najbližja revolucionarna preteklost še vedno pod lupo raziskovalnega dela. Le-to tudi vestno in tenkočutno opravljamo, čeprav muzeji nismo znanstveno-raziskovalne institucije. Zavedamo se, da tako bodočim mladim generacijam prispevamo spodbude za nadaljnji razvoj naše domovine. 1963. leta smo postavili temelje, ki so se nam obrestovali že do danes, saj imamo v vseh oblikah podružbljanja naše ustanove zavidljivo število obiskovalcev, ki si ogledajo razstavne prostore ali celo razstavo proučujejo na podlagi njene kronološke in tematske vsebine.

V dolgoročnem programu dela Muzeja revolucije Celje je bila tudi postavitve oddelka o povojni socialistični izgradnji mesta Celja in okolice. V ta sklop se je vključevala predstavitev življenja in dela narodnih herojev, ki so v predvojnem in vojnem času delovali na celjskem območju ter nastopali kot sooblikovalci socialistične izgradnje naše družbe.

Po letu 1979 se je pokazala prva možna priložnost za pridobitev novih razstavnih prostorov. 29. januarja 1979 je na Trgu V. kongresa odjeknila eksplozija plina in uničila nekaj poslopij. Muzej je po dogovoru z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami in Stanovanjsko skupnostjo dobil poškodovane prostore v Zagati 2. Stavba je bila le deloma sanirana, načrti pa le delno izdelani. Že takrat smo podali vsebinske zamisli, rdečo nit o prikazu razvoja Celja po letu 1945. Muzej svojih načrtov ni mogel fizično nadaljevati z razstavnim delom, nadaljevala so se le raziskovanja.

Ob smrti Franca Leskoška-Luke sta celjska občina in Muzej revolucije prejela njegovo zapuščino dokumentov, fotografij in odlikovanj. Imenovan je bil odbor pod vodstvom Edija Stepišnika. Le-ta naj bi skrbel za obeležitev njegovega imena in funkcionalno razširitev muzeja revolucije.

Za realizacijo navedenih nalog je bil imenovan gradbeni odbor za operativno izvajanje, katerega predsednik je bil Drago Medved. Pripravljen je bil samoupravni sporazum o združevanju sredstev, ki je bil sprejet na skupščini 27. septembra 1984. leta. 30. 9. 1984 pa je sporazum že podpisalo 77 udeležencev, od tega kar 21 izven občine Celje.

Spominska soba Franca Leskoška-Luke

V večini primerov so bile poleg sporazumov sklenjene še najemne pogodbe za najem prostora za stalno razstavo povojnega gospodarsko-političnega in kulturnega razvoja Celja in okolice. S sporazumom je bilo opredeljeno, da s sredstvi upravlja odbor, o poteku akcije in izvajanju del pa obvešča udeležence sporazuma. Velja spomniti, da je združeno delo z velikim razumevanjem sprejelo akcijo in da navkljub slabim pogojem gospodarjenja tudi materialno kaže svoj interes za novo kulturno pridobitev.

Razširitev se je izvršila v objektu, v Zagati 2 s pridobitvijo 43 m² novih površin. Vsa tehnična dokumentacija je bila izdelana na Razvojnem centru Celje, izvajalec del je bilo gradbeno industrijsko podjetje Ingrad Celje.

V letu 1985 smo praznovali 50-letnico Zleta svobod, ki je bil 7. julija 1935. leta na Glaziji. Za dan borca, 4. julija 1985, je bilo predvideno zvezno srečanje borcev in mladine Jugoslavije. Obe množični manifestaciji smo obeležili z enotnim praznovanjem in racionalnejšim pristopom. V Muzeju revolucije Celje smo odprli spominsko sobo Franca Leskoška-Luke in adaptirane razstavne prostore, v katerih smo postavili občasno razstavo Zlet svobod.

Spominska soba predstavlja Franca Leskoška-Luko kot Celjana, rojenega decembra 1897 v delavski družini.

V Westnovi tovarni se je izučil za kovinostrugarja, leta 1926 pa bil sprejet v KPJ. Deset let kasneje je bil aretiran, že pred tem pa član politbiroja CK KPJ. 1937. leta je bil na ustanovnem kongresu KPS izvoljen za sekretarja CK KPS in to ostal do osvoboditve. Kot sekretar je sodeloval na vseh treh konferencah pred vojno, prav tako pa tudi na V. državni konferenci KPJ v Zagrebu. 22. junija 1941 se je v Ljubljani sestal CK KPS in sklenil preiti na oboroženo vstajo. Ustanovili so Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, katerih prvi komandant je postal Franc Leskošek-Luka. Na zboru v Kočevju oktobra 1943 je bil izvoljen v Izvršni odbor Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora in delegacijo AVNOJ, na II. zasedanju v Jajcu pa v njegovo predsedstvo. V prvi slovenski vladi, izvoljeni 5. maja 1945 v Ajdovščini, je Leskošek prevzel dolžnost ministra za industrijo in rudarstvo. Opravljal je vrsto vodstvenih funkcij v zveznih in republiških organih ter družbeno-političnih organizacijah in društvih. Bil je zvezni poslanec, član Zveznega izvršnega sveta, podpredsednik ljudske skupščine FLRJ, član sveta federacije. V zgodovino jugoslovanskih narodov in delavskega gibanja se Franc Leskošek ni zapisal kot teoretik ali politik kabinetnega tipa, pač pa kot človek akcije v doslednem boju za izgradnjo nove socialistične družbe.

Ob konceptu spominskih sob sta že od začetka bili zasnovani dve: spominska soba Franca Leskoška-Luke in spominska soba Dušana Kvedra-Tomaža in Petra Stanteta-Skale. Po otvoritvi prve smo delo nadaljevali in ob praznovanju dneva republike 29. novembra 1987 odprli tudi drugo sobo. V njej sta predstavljena narodna heroja, ki sta življenje pričela v naši sredini, skupen sovražnik in enaka želja po svobodi jima je večkrat prekrizala pot.

Dušan Kveder-Tomaž se je rodil 1915. leta v Šentjurju pri Celju. Že kot gimnazijec se je pridružil revolucionarnemu mladinskemu in delavskemu gibanju. Starši so ga vpisali v ptujsko realno gimnazijo in svoje znanje je Dušan poglobljal z zanimanjem za psihologijo in zgodovino, hkrati pa se učil tujih jezikov. Na nazore Dušana Kvedra so vplivali nekateri napredni učitelji in kmalu osnovana skupina dijakov: Bratko, Potrč, Centrih in Kveder. Dušan je bil sprejet v KP marca 1933 in s somišljeniki so ustanovili gimnazijsko komunistično celico. V Zagrebu je študiral le kratek čas, saj so ga že januarja 1934 aretirali in na okrožnem sodišču v Ljubljani obsodili na pet let zaporne kazni. Kveder je moral bežati iz Jugoslavije in se je po revolucionarnem delu v Franciji udeležil bojev v Španiji v mednarodnih brigadah. S prihodom v Jugoslavijo 1941. leta se je zanj odprlo novo obdobje življenja. To je bilo obdobje najnapornejšega dela in velikih osebnih žrtev v socialistični revoluciji in boju proti okupatorju. V tem obdobju je bojeval največjo bitko svojega življenja, jo dobojeval in dočakal sadove revolucije. Njegova pot je bila bogata in strma. Od ustanovitve Brežiške čete 5. oktobra 1941, 2. partizanskega bataljona na Kremenjaku 15. decembra 1941, do največje slave v II. grupi odredov in potem IV. operativne cone, kjer je bil politični komisar, mimo instruktora CK KPS in Glavnega štaba NOV in POS na Primorskem, kjer je bil septembra 1943 imenovan za političnega komisarja operativnega štaba za zahodno Slovenijo. Nato so ga imenovali za načelnika glavnega štaba NOV in POS, Edvard Kardelj pa ga je predlagal za pomočnika načelnika Vrhovnega štaba NOV in POJ, zato je oktobra 1944 odpotoval na Vis.

Kveder je postal poveljnik slovenske osvobodilne vojske v času, ko je bilo pričakovati skorajšnjo kapitulacijo Nemčije, toda vojne ni hotelo biti konec. 8. maja

je bil imenovan za komandanta Trsta in ostalo ozemlje, po prvi svetovni vojni pripojeno k Italiji.

Vsa povojna leta se je predajal novim nalogam, ki jih je tudi uspešno opravljal: v jugoslovanski armadi je prebil deset let in za tem prav toliko aktivnih let v diplomaciji. Kot predavatelj o partizanski vojni v Jugoslaviji je podajal drugim deželam zelo pomembne izkušnje našega osvobodilnega boja. V mnoge dežele je prenašal načela naše zunanje politike — prizadevanja za mir, pomoč nerazvitim deželam, enakopravnost narodov, nevmešavanje v notranjo politiko držav, kar je program neuvrščenih.

Peter Stante-Skala se je rodil maja 1914 v Gaberjah v Celju, kjer je končal tudi osnovno šolo. 1933. leta je bil sprejet v KPJ, že naslednjega leta pa obsojen na Okrožnem sodišču v Celju na dva meseca zaporne kazni. Udeležil se je pokrajinske konference KPJ za Slovenijo v Goričanah kot delegat iz Celja. Še istega leta pa je bil ponovno obsojen, kazen — robijo pa je prestajal v Sremski Mitrovici. V času tovariševanja Petra Stanteta — Industrijskega, kot ga je imenoval Moša Pijade, je malo pred odhodom z robije novembra 1936 nastala oljna študija mladega Petra Stanteta. Okupacijo je Stante pričakal v Celju in se prostovoljno javil v svojo vojaško enoto. 24. junija 1941 je PK KPS za severno Slovenijo imenoval poveljstvo Celjske partizanske čete, Stante pa je postal politični komisar. Za krepitev narodnoosvobodilnega boja na okupiranem Štajerskem je CK KPS in glavno poveljstvo imenovalo »Veliko trojico«, narodne heroje, legendo slovenske NOB: Franca Rozmana-Staneta, Dušana Kvedra-Tomaža in Petra Stanteta-Skalo. Njihovo skupno delo je še danes prisotno, Stante je s svojo organizacijsko dejavnostjo in z referatom o političnoorganizacijskem delu, potrebi sprejemanja najboljših članov OF v partijo ter o delu in pomenu SKOJ-a pomembno prispeval k organizaciji osvobodilnega boja na okupiranem slovenskem Štajerskem. Med drugim je bil julija 1943 imenovan za sekretarja PK KPS za severno Slovenijo, decembra 1944 pa postavljen za komandanta IV. operativne cone. Z njo je bil zadnje borbe na Koroškem, onstran naše meje, v Velikovcu. Po končani vojni je Peter Stante ostal v jugoslovanski armadi in 1947. leta končal vojno akademijo M. V. Frunze v Sovjetski Zvezi, v Jugoslaviji pa še višjo vojno akademijo v Beogradu.

STALNA RAZSTAVA POVOJNE SOCIALISTIČNE IZGRADNJE MESTA CELJA

6. februarja 1987 je bila otvoritev stalne razstave Celje v obnovi in izgradnji. Otvoritvi je prisostvoval predsednik Predsedstva SRS France Popit, ki je ob tej priliki zapisal: »Nobeno gibanje, ki hoče biti revolucionarno in napredno, ne more zanemarjati kontinuitete zgodovine demokratičnih plebejskih množic. Da tega ne bi pozabili prispeva tudi ta razstava. Velik trud so organizatorji morali vložiti, da so zbrali toliko materiala iz obdobja takoj po vojni, ker je znano, da slikovno ni ravno bogato, ker smo več mislili na to, kaj moramo delati, kot na to, kaj bo pričevalo za zgodovino. (Škoda!) Čestitam organizatorjem.«

Stalna razstava povojne socialistične izgradnje je zasnovana kronološko po posameznih temah:

UPRAVNO POLITIČNI RAZVOJ — 9. maja 1945 je na celjskem magistratu, danes Muzej revolucije Celje, prevzel oblast OO OF Celje — mesto s sekretarko Miličo Gabrovec-Lenko. Skozi mesto so še bežale nemške in ustaške enote. V mestu so

Del stalne razstave »CELJE 1945 – 1963« (Volitve v ustavodajno skupščino DFJ 11. novembra 1945)

Del stalne razstave »CELJE 1945 – 1963« (Proizvodnja)

10. maja 1945 borci VI. SNOUB Slavko Šlander zavarovali javna poslopja in razoroževali manjše bežeče enote. Dokončno je bilo mesto osvobojeno 13. maja, ko so vanj vkorakale enote III. Jugoslovanske armade. Mesto Celje je postalo središče velike politično upravne enote okrožje Celje. Razstavnemu prostoru daje videz poseben prikaz volišča. 5. avgusta 1945 so bile volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore in okrajno narodnoosvobodilno skupščino. 12. avgusta je skupščina izvolila Mestni narodnoosvobodilni odbor s predsednikom Vladom Močnikom. Osvobojeno Celje je zaživelo bogato politično življenje, ki nam ga na razstavi izpričujejo fotografije. Vrstila so se politična zborovanja, kulturne manifestacije, proslave in mitingi. Vračali so se izgnanci iz Srbije in Hrvaške, Nemčije, prisilni delavci, zaporniki koncentracijskih taborišč, »ukradeni otroci«. Vrh političnega življenja so bile volitve v Ustavodajno skupščino Demokratične Federativne Jugoslavije 11. novembra 1945, ko se je napredno Celje z ogromno večino izreklo za pridobitve NOB.

Enako so se izkazali Celjani na volitvah v Ustavodajno skupščino LR Slovenije, 27. oktobra 1946. Fotografije nam govore o zaplembi lastnine okupatorjevih sodelavcev in pripadnikov nemške narodnosti 1944, o agrarni reformi 1945, o nacionalizaciji privatne lastnine 1946, 1948. Državna in zadruga lastnina namreč postaneta gospodarska temelja novega družbenega reda. Prostovoljno delo, inovatorstvo in racionalizem, mladinske delovne brigade, frontne brigade, ljudsko posoji-

lo, zavzeto delo na vseh področjih pospešujejo obseg in vrednost proizvodnje ter utrjujejo nastajanje novih družbenih odnosov, tisoči mladincev so se udeležili prostovoljnih delovnih akcij na Krškem polju, v Solčavi, na reki Pesnici, cesti Celje – Šempeter . . . v delu in trudu je rastle življenjska raven delovnih ljudi, z industrializacijo se je večalo število prebivalstva. Močno je primanjkovalo stanovanj in objektov družbenega standarda. Obnavljali so stara in gradili nova stanovanja, vrtec, dom igre in dela, dom zdravja, otroško bolnišnico, modernizirali staro bolnišnico. V letih obnove 1945, 1946 je bilo obnovljeno v vojni porušeno gospodarstvo.

Spor z Informbirojem 1948 je oviral razvoj demokratične socialistične družbe in izvajanje petletnega načrta. Znotraj partijskih in upravnih vrst je sprožil spopade, ki so privedli do zloglasnih Dachauskih procesov 1948 – 1949. Vrsta partijskih delavcev in gospodarstvenikov je bila obsojena zaradi dozdevne kontrarevolucionarne in izdajalske dejavnosti. Med njimi je bil tudi Celjan Branko Diehl, predvojni član partije, zapornik taborišča Dachau in upravno-politični delavec po vojni. Spor z Informbirojem je privedel tudi do nadaljnjih radikalnih korakov v izgradnji socialistične družbe, do popolne nacionalizacije vsega kapitala, krepitve državne lastnine in moči birokracije, ki povzroči upadanje revolucionarnega in delovnega razpoloženja. Mejnika sta Zakon o ljudskih odborih, sprejet 28. maja 1949, in navodilo o snovanju in delu delavskih svetov državnih gospodarskih podjetij decembra 1949.

Del stalne razstave »CELJE 1950 – 1963« (Družbene dejavnosti)

Del stalne razstave »CELJE 1945–1963« (Vzgojno-izobraževalna dejavnost)

INDUSTRIJA — Celjska industrijska podjetja v prevratnih dneh niso utrpela večje škode. Manjša obnovitvena dela je prijavilo le pet podjetij, pač pa je pri-manjkovalo delovne sile, surovin in finančnih sredstev. Junija 1945 je bil izdan zakon o izvršitvi konfiskacije in na ta način je bila zaplenjena večina celjskih industrijskih podjetij: Celjska opekarna ing. Unger-Ullman, Viljem Brauns, Tovarna anilinskih barv in kemičnih proizvodov, Metka, Tovarna sadnih sokov, Tovarna perila, Tovarna emajlirane posode A. Westen, deloma Cinkarna. Uprava je prešla v roke Ministrstva za industrijo in rudarstvo LR Slovenije, ki ga je v podjetju zastopal delegat. Po osvoboditvi je tudi delo sindikata obnovljeno. Ustanovljena je bila enotna sindikalna organizacija s strokovnimi podružnicami, ki je postala nosilec aktivnosti delavcev v podjetjih. Delo je bilo zasnovano zelo široko, saj je segalo od urejevanja socialne politike in delovnih odnosov do organiziranja tekmovanj, kulturnoprosvetnega dela, izobraževanja delavcev in ustanavljanja nabavnih zadrug in ekonomij.

Celjska industrija je pričela petletko v avgustu 1947, z deloma že zastarelo tehniko in ob pomanjkanju strokovnega kadra. Buren razvoj so doživljala mala obrtna podjetja. Z združevanji, s prenosi osnovnih sredstev se formirajo nova podjetja lokalnega pomena za potrebe široke potrošnje: Tovarna pohoštva, Celjska zlatarna ...

V borbi za izpolnitev petletnega plana sta tekmovanje in udarništvo postali stalni obliki dela. Naziv udarnik je dobil delavec ali nameščenelec, ki je pri osemurnem delovnem času tri mesece prekoračeval normo najmanj za 20% ali 30%. Udarnikom je pripadala denarna nagrada in dopolnilna oskrba z življenjskimi potrebščinami. V muzeju smo z velikim trudom pridobili značke udarništva, ki krasijo muzejski prostor.

Leta 1949 se je v procesu demokratizacije in deetatizacije jugoslovanske družbe oblikovala ideja o delavskem soodločanju v gospodarskih podjetjih. Decembra je bilo izdano »Navodilo o osnovanju in delu delavskih svetov državnih gospodarskih podjetij.« V Celju so prvi delavski svet izvolili v Mestni plinarni 23. januarja 1950. V skladu z geslom »Tovarne delavcem« so delovni kolektivi na posebnih svečanostih simbolično sprejeli ključne svojih podjetij.

Stalna razstava v ospredju predstavlja tri DRUŽBENE DEJAVNOSTI: šolstvo, kulturo in fizkulturo. V letu 1945 je izšel odlok o organizaciji osnovnih in srednjih šol. Ta je med drugim podržaval zasebne šole, ki so jih prej upravljali cerkveni redovi. Pouk v šolskem letu 1944 – 1945 se je pričel 15. julija 1945 v težkih razmerah, saj nobena šola ni bila primerna za pouk in se je zato moral izvajati na prostem. Vse štiri osnovne šole so delovale na dvorišču mestne šole. (Ul. 29. nov. 1). Tretji teden pouka so se učenci začeli seliti v razrede, ki so bili delno popravljeni.

V tej stavbi so osnovne šole ostale do februarja 1946. leta, ko sta se preselili v lastno poslopje deška in dekliška šola na Vrunčevi ulici (danes I. osnovna šola, Vrunčeva ul. 13). Poleg prostorskih problemov so se šole otevale s problemom primanjkanja učiteljev. Vsem težavam navkljub pa se je pouk izvajal z udarniškim elanom, na prvem mestu pa je bila ljubezen do domovine.

Razvoj kulture in fizkulture na razstavi zavzema posebno mesto. 1945 se obnovi delo Mestnega muzeja, ki je pridobil prostore v Grofiji, utrip narodne svojstvenosti ter njegovega jezika pa takoj v prvih dneh osvoboditve obudi amatersko Okrožno ljudsko gledališče Celje. Že 30. maja so se sestali gledališčniki in odločno zastavili delo v svobodi. 8. julija so v Narodnem domu odigrali predstavo Raztrganci Mateja Bora (režija: Hinko Leskovšek, scena: Karel Zelenko). Tudi fizkultura že maja 1945 obnovi delo. Prvi nastop celjskih telovadcev — športnikov je bil že 22. julija 1945 na Kidričevem stadionu v Čretu. Priprave in vadbe so se odvijale, na prostem, saj so telovadnico usposobili šele jeseni 1946 v Gaberjah na Mariborski cesti v bivšem sokolskem domu. Telovadno društvo Partizan Celje je obdržalo telovadnico v mestni osnovni šoli. 1947. leta sta se oba športna kluba Olimp in Celje združila v fizkulturno društvo Kladivar, ki mu je predsedoval Andrej Svetek.

Prosti čas, ki so ga delavci preživljali v tovarni ali kakšni drugi ustanovi predstavlja v muzeju »RDEČI KOTIČEK«. To je bil prostor, kulturno središče kolektiva, kjer je bilo na razpolago dnevno in sindikalno časopisje, brošure, knjižnica, šah in radio. Namen ustanavljanja Rdečih koticov je bil približati kulturno prosvetno delovanje vsem delavcem ter jih vzgajati v naprednem socialističnem duhu.

Del stalne razstave »CELJE 1945 – 1963« (Rdeči kotiček)

Tretji razstavni prostor prikazuje CELJE V LETIH 1950 – 1963, ko smo v Celju praznovali 500-letnico obstoja. Celje je takrat postalo tretji največji gospodarski prostor v Sloveniji.

V procesu decentralizacije, ki se je pričela 1949. leta, so nekdanje izrazito upravno-teritorialne enote postopoma prešle v komune. Celjska komuna je pričela delovati 1. septembra 1955. leta kot »temeljna politična-teritorialna organizacija samoupravljanja delovnega ljudstva in temeljna družbeno gospodarska skupnost na območju Celja«, kakor je zapisano v prvem statutu občine Celje. V razstavnem prostoru se srečamo z originalnimi plakati časa, ki nas vabijo na razne prireditve in kažejo bogato razvito družabno življenje. Z diplomami, odlikovanji in praporji razpoznavamo športno življenje. 1954. leta je Celje prizadela velika poplava, ki je zapustila globoke, še vedno prisotne, posledice. Z regulacijo (1960) smo Celjani ukrotili Savinjo, ki do danes ni več prestopila svojih bregov.

Industrija je ob hitrem razvoju naenkrat postala najmočnejša panoga gospodarstva. To nam kaže podatek, da je kar 34,7% vseh zaposlenih delalo v industriji.

Največ je Celje vložilo v izgradnjo elektroplavža v Štorah, v Cinkarno in nove proizvodne obrate Aera, Tovarne tehtnic . . . V Aeru pričnejo prvi s proizvodnjo akvarelnih barv, tempera olj in umetniških barv. Ne smemo pozabiti na kopirni papir Jasnit, prav tako pa je vsako gospodinjstvo težko shajalo brez Mica-belila za perilo.

Prikaz razvoja Celja bomo nadaljevali v letošnjem letu, ko bo otvoritev zadnjega dela razstave Celje v letih 1963–1978.

Na razstavi je skupno 251 muzealij in 205 fotografij. Predstavitev obdobja po letu 1945 pa je deležna posebne pozornosti, saj je prva stalna postavitev v Sloveniji.

OBČASNE RAZSTAVE V MUZEJU REVOLUCIJE

V muzeju imamo urejane razstavne prostore za prirejanje občasnih razstav. V njih smo pripravili in pripravljamo celovite predstavitve svojega dela in razstave o pomembnejših dogodkih ali poglavjih iz NOB oz. revolucionarnega delavskega gibanja 20. stoletja.

Do leta 1974 smo pripravili 17 razstav, nato pa so sledile tele:

18. XIV. UDARNA DIVIZIJA

Razstavo smo pripravili v počastitev 30-letnice legendarnega pohoda enote na Stajersko. Že ob 25-letnici smo delno pripravili prikaz pohoda, v tem času pa smo ga dopolnili z novimi podatki in slikovnim materialom. Namen je bil pokazati zgodovino bojev divizije od njene ustanovitve v letu 1943 pa vse do zaključnih bojev maja 1945. Posebno poudarjen je prikaz življenja in boja kulturniške skupine pod vodstvom Karla Destovnika-Kajuha. Razstava je bila odprta od 7. do 26. februarja 1974. Obiskalo jo je 3361 obiskovalcev.

19. XI. SNOUB »Miloš Zidanšek«

V času od 16. maja do 6. junija 1974. smo v počastitev 30-letnice ustanovitve partizanske enote, ki je dobila ime po Milošu Zidanšku, v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor pripravili razstavo. Prikazuje brigado na njenem pohodu in njeno delovanje na Stajerskem. Obiskalo jo je 3210 obiskovalcev.

20. KOZJANSKO V NOB

Prav tako v počastitev 30-letnice osvobojenega ozemlja in osvoboditve Kozjanskega, smo pripravili pregledno razstavo na 45 panojih, s prikazom razvoja NOB na Kozjanskem od prihoda okupatorja, izseljevanja, okupatorjevega terorja, razvoja in delovanja posameznih partizanskih enot, vojaških akcij, nastanka osvobojenega ozemlja in razvoja ljudske oblasti. Razstavo smo zaključili s predstavitvijo velike sovražnikove ofenzive in končne osvoboditve. Razstava je bila odprta 11. avgusta 1974 in jo je obiskalo 5500 obiskovalcev.

21. JUGOSLOVANSKA LJUDSKA ARMADA V DELIH VOJAKOV — LIKOVNIH UMETNIKOV

Prireditev smo pripravili v sodelovanju z Domom JLA v Celju in Galerijo doma JLA Beograd v času od 19. novembra do 18. decembra 1974 in je bila rezultat našega tradicionalno dobrega sodelovanja. Obiskalo jo je 2022 obiskovalcev.

Del stalne razstave »CELJE 1945 – 1963« (Kultura in šport)

22. 30 LET SLOVENSKEGA SODSTVA

Razstava je prikazovala nastanek in razvoj slovenskega sodstva med NOB in po vojni. Obiskalo jo je 612 obiskovalcev.

23. KULTURA MED NOB

V počastitev kulturnega praznika v letu 1975 je bil naš namen prikazati velik delež in pomen slovenske umetnosti in kulture v revoluciji slovenskega naroda. Razstavo smo pripravili v času od 5. do 28. februarja 1975 in jo je obiskalo 2295 obiskovalcev.

24. DELAVSKO – PROSVETNA IN KULTURNA DRUŠTVA

Ob počastitvi 40-letnice Zleta Svobod smo pripravili razstavo o množični manifestaciji, ki je bila v letu 1935 na Glaziji v Celju in se je sprevrgla v množično politično manifestacijo tedanjega časa. Razstavo smo posvetili tudi 25-letnici uvedbe delavskega samoupravljanja in 30-letnici slovenskih sindikatov. Videli smo jo v času od 12. do 28. junija 1975 (2500 obiskovalcev).

25. SAVINJSKA DOLINA V NOB

V letu 1975 je minevalo 30 let od osvoboditve in zmage nad fašizmom. Na dogodek smo se spomnili ob razstavi NOB v Savinjski dolini. Prikazovala je okupacijo, nasilje okupatorja,

vzpostavitev ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju, nemško ofenzivo in požig domačij ter končno osvoboditev. 1901 obiskovalec jo je videl v času od 17. do 30. julija 1975.

26. ZAKLJUČNI BOJI IN OSVOBODITEV SLOVENIJE

Na razstavi smo prikazali zaključne napore narodnoosvobodilne vojske Slovenije, njene zadnje operacije v letu 1944 do maja 1945. Celje je bilo, kot je znano, v središču umikanja nemške vojske z juga na sever in je pri tem odigralo važno vlogo. Predstavitev je bila od 2. do 19. oktobra 1975 in jo je videlo 2907 obiskovalcev.

27. 50 LET PISANE PARTIJSKE BESEDE

Razstava je nastala v počastitev tednika »Komunista« v Celju in v počastitev obletnice pisane partijske besede. Ogladati si jo je bilo mogoče od 3. do 9. novembra 1975, obiskovalcev pa je bilo 2822.

28. PARTIZANSKO ŠOLSTVO NA SLOVENSKEM

Partizansko šolstvo smo predstavili ob kulturnem prazniku. Razstava je nastala v sodelovanju z Muzejem ljudske revolucije Slovenije, bila je med 2. in 15. februarjem 1976, obiskalop jo je 2452 obiskovalcev.

29. CANKAR IN GLEDALIŠČE

Z Gledališkim muzejem v Ljubljani smo od 12. do 21. marca 1976 predstavili Ivana Cankarja in njegove predavitve na odrskih deskah. Obisk: 2965 ljudi.

30. TITO, ŽIVLJENJE IN DELO

Razstavo smo posvetili 40-letnici prihoda Tita na čelo Komunistične partije Jugoslavije in njegovi 85-letnici rojstva. Predstavili smo jo 4507 obiskovalcem dvakrat: prvič od 20. do 29. julija in drugič od 1. do 10. septembra 1978. leta.

31. ILUSTRACIJE S TEMATIKO NOB

V sodelovanju z Muzejem ljudske revolucije Slovenije smo od 6. do 22. februarja 1978 v počastitev kulturnega praznika predstavili ilustracije s tematiko NOB.

32. TALCI

Razstavo smo pripravili v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor in jo zaradi obsežnosti odprli v Domu JLA od 9. do 18. maja 1978. To je bila študija usode talcev na Štajerskem v letih 1941 – 1945. Podrobno smo prikazali vsa streljanja v Celju in Mariboru. Videlo jo je 5880 obiskovalcev.

33. UKRADENI OTROCI

Leto 1978 je bilo »leto otroka«. Mi smo se mu oddolžili z veliko raziskavo o ukradenih otrocih — otrocih, odvzetih materam in prepeljanih v otroška taborišča v Nemčiji. Prikazali smo njihove poti skozi okupacijo, življenje v taboriščih in vrnitev v domovino na prazne domove, saj so njihovi starši umrli v taboriščih, pod streli v zaporih ali kot partizani v boju. Ukradene otroke smo predstavili od 20. septembra do 6. oktobra 1978. leta, videlo jih je 6461 ljudi.

34. VELIKE STAVKE LETA 1936 V SLOVENIJI

Od 25. novembra do 4. decembra 1976 smo pripravili razstavo, posvečeno 40-letnici velikega stavkovnega gibanja oz. stavkovnega vala leta 1936 v Sloveniji, ki so jo obiskali ljudje iz vse Slovenije.

35. CELJSKO — SAVINJSKO OKROŽJE OF 1941 — 1945

Razstavo smo prikazali v dveh terminih: od 12. do 20. julija in od 2. do 18. septembra 1976. leta. Posvečena je bila 35-letnici ustanovitve OF slovenskega naroda, obiskalo jo je 2986 obiskovalcev.

36. KAREL DESTOVNIK — KAJUH

Od 7. do 23. februarja 1979 smo v počastitev kulturnega praznika odprli razstavo, ki je prikazovala revolucionarno pot Karla Destovnika — pesnika in partizana. Destovnika smo predstavili kot vodjo kulturno-umetniške skupine XIV. divizije skozi boje in znameniti pohod na Štajersko. Obiskalo jo je 6128 ljudi.

37. RAZVOJ REVOLUCIONARNEGA DELAVSKEGA GIBANJA NA CELJSKEM OBMOČJU DO LETA 1941.

To je bila osrednja razstava leta 1979. Dala nam je zaokrožen pregled dogajanj o delavskem gibanju v celjskem okrožju do leta 1941. Pripravili smo jo od 19. do 30. septembra 1979 in jo je obiskalo 5000 obiskovalcev.

38. FOTOREPORTERSKA SLUŽBA MED NOB

Prireditev in otvoritev razstave smo v juliju posvetili prazniku občine Celja v mesecu septembru pa smo fotoreportersko službo predstavili celotni celjski regiji. Razstava je bila odprta od 18. do 27. julija in od 3. do 10. septembra 1979. Obisk: 1795 ljudi.

39. BOJ ZA SEVERNO MEJO

Od 6. do 23. februarja 1980 smo v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor predstavili boje za severno mejo. Zlasti smo poudarili prispevek Celjanov iz Celjske legije. Razstavo je obiskalo 3731.

40. POSLEDNJE SLOVO OD JOSIPA BROZA TITA

Ob smrti tovariša Tita in v sodelovanju z Zgodovinskim društvom iz Celja smo se od 24. maja do 16. junija 1980. poklonili njegovemu spominu.

41. LIKOVNA DEJAVNOST UČENCEV OSNOVNE ŠOLE STORE

Z učenci osnovne šole iz Štor smo najprej ob občinskem prazniku, kasneje pa še ob začetku šolskega leta pripravili pregledno razstavo njihovega dela. Obiskalo jo je 2000 ljudi v času od 18. do 25. junija in od 1. do 5. septembra 1980.

42. INOVACIJE MED NOB

V sodelovanju z Ljubljansko banko Celje smo v času od 17. do 27. septembra 1980 organizirali obširno razstavo inovacij, ki smo jo morali postaviti v Domu JLA Celje.

43. VSTAJA NA CELJSKEM OBMOČJU 1941. LETA

Kar 4083 obiskovalcev je videlo to razstavo, ki smo jo odprli 20. aprila 1981 in je prepotovala celotno celjsko regijo. Predstavlja Celje z okolico, razmere pri nas ob prihodu okupatorja in prve posege v vmešavanje Nemcev. Poudarili smo zlasti izdaje, ki jih je bilo veliko predvsem v Celju.

44. BRATSKÉ VEZI MED SRBSKIM IN SLOVENSKIM NARODOM 1941–1978

Ob slovenskem kulturnem prazniku 1981 smo z Muzejem ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani pripravili razstavo ob vsakoletnem srečanju narodov. Obiskalo jo je 4280 ljudi.

Otvoritev občasne razstave BOJ ZA SLOVENSKO SEVERNO MEJO 1918–1920 9. decembra 1988. Govori dr. Milan Ževart, levo od njega ravnateljica Muzeja revolucije Celje Andreja Rihter.

45. VSTAJA V JUGOSLAVIJI 1941

Z Muzejem revolucije narodov in narodnosti Jugoslavije iz Beograda smo leta 1982 v Domu JLA v Celju odprli razstavo, ki je prepotovala celotno Jugoslavijo in smo jo posvetili 40. obletnici vstaje jugoslovanskih narodov. Obiskalo jo je 6100 obiskovalcev.

46. SLOVO OD FRANCA LESKOŠKA-LUKE

Ob smrti narodnega heroja — Celjana Franca Leskoška-Luke — smo od 20. julija do 31. avgusta predstavili gradivo iz njegovega življenja, ki nam samo priča o njegovem prispevku k razvoju Jugoslavije, v kateri živimo (1000 obiskovalcev).

47. UTRINKI IZ EKOLOŠKE PROBLEMATIKE CELJA

Razstava je nastala kot posledica zbiranja gradiva o povojni socialistični izgradnji mesta Celja in njegovih največjih problemih sedanjega časa. Javnost se je nanjo lepo odzvala. Odrpta je bila v Celju od 21. septembra do 5. oktobra 1983, obiskovalcev je bilo 3542.

48. GRADITEV NOVE JUGOSLAVIJE 1940 – 1945

Z Muzejem revolucije narodov in narodnosti Jugoslavije v Beogradu smo ponovno sodelovali v februarju 1984. Razstava je bila odprta mesec dni v Domu JLA v Celju in jo je obiskalo 3600 obiskovalcev.

49. KOZJANSKO 1944

Ob 40-letnici nastanka osvobojenega ozemlja na Kozjanskem in vzpostavitve ljudske oblasti smo s pripravo pregledne razstave o življenju med vojno na tem področju spomnili mladino na zgodovino izpred štiridesetih let. Odrpta je bila v času od 18. septembra do 30. septembra 1984, ogledalo si jo je 4389 ljudi.

50. V. PREKOMORSKA BRIGADA

Ob shodu in obletnici borcev V. prekomorske brigade smo z njimi že obstoječo razstavo razširili in dopolnili z novim fotografskim materialom, tudi o njihovih srečanjih po osvoboditvi. Na ogled je bila od 7. do 14. oktobra 1984, ogledalo si jo je 2300 obiskovalcev.

51. SNOUB MIRKO BRAČIČ NA ŠTAJERSKEM IN KOROŠKEM

Pregledno razstavo o nastanku brigade, njenih bojih in zaključnih operacijah smo prikazali v času od 9. do 14. oktobra 1984. Ogledalo si jo je 2210 ljudi.

52. SLOVENSKA PROTIFAŠISTIČNA ŽENSKA ZVEZA V CELJU V VOJNI IN SVOBODI

V sodelovanju in na pobudo Občinske konference SZDL Celje, s pomočjo še živečih Celjank smo v letu 1984 priredili razstavo o zvezi delovnih žena.

53. LACKOV ODRED

Plodno sodelovanje z Muzejem narodne osvoboditve Maribor smo oživili v letu 1986, ko smo gostili njihovo pregledno razstavo o nastanku in bojih Lackovega odreda. Gostovanje v naših občasnih prostorih smo pripravili v počastitev kulturnega praznika.

54. ŠPANSKI BORCI IN BOJNA PÔT I. BRIGADE NOV V ZSSR USTANOVLJENE 1943

Razstavo so pripravili v Muzeju ljudske revolucije Slovenije, naš muzej pa jo je dopolnil s poglavji o španskih borcih in borcih I. brigade z našega področja. Ob postavitvi razstave smo pripravili učno uro za mladino, ki je razstavo obiskala v velikem številu. Na ogled je bila jeseni 1986.

55. CELJE MAJA 1945

Ob 30. obletnici osvoboditve smo v maju 1985 pripravili razstavo o osvoboditvi mesta Celja in opisali dogodke, ki so se zgodili na mestnih ulicah in stavbah. Razstavo smo prenesli v izložbe trgovskega podjetja Tkanina Celje, kjer je bila na ogled vsem mimoidočim.

56. MEDNARODNI DAN MUZEJEV

Ob mednarodnem dnevu muzejev 18. maja 1987 smo pripravili razstavo iz naših depojev – POSLOVILNA PISMA in streljanja talcev, ki pa, žal, ni bila odmevna.

57. PRAZNOVANJE 1. maja NA CELJSKEM in OSVOBODITEV CELJA

Na pobudo Občinskega sveta ZS Celje smo izložbe celjskih trgovin obogatili s fotografiskim materialom in muzealijami iz depojev. Prikazali smo praznovanje 1. maja v Celju v preteklosti pa vse do današnjih dni. Razstavo smo pripravili v letu 1987.

58. KONFERENCA V ŠMIGLOVI ZIDANICI

Ob petdesetletnici I. partijske konference v Šmiglovi zidanici smo pripravili razstavo o poteku konference od 13. 4. do 3. 5. 1988. Osrednja proslava je potekala na Šmiglovi zidanici, kjer je bila predstavitev brošure, katere avtor je kustos Emil Lajh.

59. PARTIZANSKI TISK

Ob poletnem zatišju smo Celjanom predstavili v malih občasnih razstavnih prostorih Partizanske tiske na celjskem področju od 1. 7. do 31. 7. 1988. Slo je za material iz naših depojev.

60. 70 LET OD NASTANKA DRŽAVE SHS

V letu 1988 je minevalo 70 let od nastanka Jug. države SHS ter boja za severno mejo. V sodelovanju z mariborskim Muzejem narodne osvoboditve smo predstavili, najprej Mariborčanom, nato pa Celjanom, razstavo Boj za slovensko severno mejo 1918–1920. Razstava je bila na ogled od 9. 12. 1988 do 19. 1. 1989, obiskalo jo je kar 2914 ljudi.

POTUJOČE RAZSTAVE

NASLOV RAZSTAVE	Kraj	Datum	Obiskovalci	
Kozjansko med NOB	Rogatec	31. 8. — 9. 9. 1974	1500	
	Šentvid	24. 5. — 28. 5. 1975	2560	
	Henina	13. 9. — 15. 9. 1975	2000	
	Radeče	2. 7. — 5. 7. 1976	980	
	Zagorje	3. 8. — 10. 8. 1976	2882	
	Prevorje	20. 8. — 23. 8. 1976	1000	
	Lesično	24. 9. — 1. 10. 1976	1300	
	Lisca	9. 6. — 12. 6. 1978	3000	
	Breza — Šentrupert	1. 7. — 6. 7. 1982	2000	
	Kalobje	19. 8. — 30. 8. 1983.	1500	
Kozjansko 1944	Lesično	11. 10 — 23. 10. 1984	1500	
	Kozje	23. 10. — 7. 11. 1984	1000	
	Bistrica ob Sotli	7. 11. — 27. 11. 1984	1250	
	Šmarje pri Jelšah	27. 11. — 18. 12. 1984.	4000	
Savinjska dolina v NOB	Zagorje	2. 7. — 17. 7. 1986	2250	
	Braslovče	31. 5. — 5. 6. 1978.	600	
	Gornji grad		1000	
	Mozirje		2800	
	Zalec	17. 9. — 27. 9. 1982	5000	
	OŠ Liboje	1. 7. — 7. 7. 1985	250	
Nemška koncentracijska taborišča	Vrh na Laškim	29. 6. — 29. 7. 1974	2682	
	Slov. Konjice	12. — 22. 2. 1977	2000	
	Zagorje		1750	
	Dobrna	23. 5. — 2. 6. 1980	2440	
Štirinajsta divizija	Dobrna	1987		
	Slov. Konjice	20. 11. — 5. 12. 1978	1000	
	Ravne na Koroškem	23. 2. — 2. 3. 1979	1500	
	Zagorje	6. 3. — 14. 3. 1979	3490	
	T. Velenje	15. 6. — 16. 7. 1979	5000	
		10. 9. — 14. 9. 1979	3000	
	Brežice	24. 10. — 12. 11. 1979	1014	
	Senovo	18. 12. — 19. 12. 1979	2820	
	Celje	10. 2. — 17. 2. 1983	2000	
	Sevnica	19. 12. 1979 — 16. 1. 1980	23000	
	Škale pri Velenju		2000	
	Dobrna	9. 2. — 16. 2. 1980	600	
	Zidani most	27. 6. — 10. 7. 1980	2400	
	V. prekomorska brigada	T. Velenje	1. 7. — 15. 7. 1974	1780
		Dobrna	20. 7. — 23. 7. 1974	4000
Vinica		11. 4. — 16. 4. 1978	2500	
Črnomelj		17. 4. — 26. 4. 1978	3150	
Piran			2000	
50. let pisane partijske besede	Zagorje	30. 6. — 15. 8. 1982	1800	
	Zalec	10. 11. — 17. 11. 1975	2670	
	Lenart	17. 11. — 22. 11. 1975	578	
XIII SNOUB M. Bračić	Slov. Konjice	7. 10. — 14. 10. 1983	3000	
	Šentjur	julij 1986		
Utrinki iz ekološke problematike v Celju	Ljubljana	15. 5. — 19. 5. 1984	10000	
Po poteh KP in Predsednika TITA	Lenart	7. 6. — 30. 6. 1977.	3100	

NASLOV RAZSTAVE	Kraj	Datum	Obiskovalci
OF V Celju	Celje	25. 4. — 3. 5. 1982.	900
»1. MAJ«	Celje Volna Celje	27. 4. — 6. 5. 1987	
Celje ob osvoboditvi 9. maja 1945	Celje TEKO Celje	7. 5. — 16. 5. 1987	
Tiskarne in tehnike na Stajerskem	Tabor Celje	10. 6. — 27. 8. 1979 1981	2000 791
	Zagorje	4. 7. — 20. 7. 1980	2000
	Trbovlje	18. 5. — 16. 6. 1982	650
40 let KPS	Polzela	25. 4. — 4. 5. 1977	2000
	Laško	4. 5. — 9. 5. 1977	1520
	Šmarje pri Jelšah	9. 5. — 16. 5. 1977	1850
	Slovenske Konjice	16. 5. — 23. 5. 1977	2200
	Šentjur	23. 5. — 30. 5. 1977	2720
	Ljubno	30. 5. — 6. 6. 1977	1400
Razvoj rev. delavskega gibanja na celjskem območju od leta 1941	Celje	23. 11. — 28. 11. 1978	500
	Celje	28. 11. — 5. 12. 1978	800
	Gornji grad	5. 12. — 12. 12. 1978.	650
	T. Velenje	24. 12. 1979. — 16. 1. 1980	23000
	Šmarje	28. 2. — 15. 3. 1980	2500
	Zreče	8. 10. — 13. 10. 1982	1850
	OŠ Polule	9. 9. — 17. 9. 1983	1200
	Rogaška Slatina	22. 2. — 28. 2. 1980	3800
Vstaja na celjskem območju 1941	Slovenske Konjice		1981 1200
	Šmarje pri Jelšah		1981 600
	Nazarje		1981 800
	Laško		1981 1200
	Rogaška Slatina		1981 10000
	Planina pri Sevnici		1981 5200
	Vransko		1981 1200
	Zagorje		1981 2500
Karel Destovnik-Kajuh	Laško	28. 11. — 4. 12. 1979	2000
	Slovenske Konjice		1981 870
	Zreče		1981 1800
	Rogla		1981 400
	OŠ Zreče		1981 615
	Zreče		1981 535
	Celje	16. 6. — 26. 6. 1980	2800
	Zagorje	25. 9. — 10. 10. 1080	2480
	Polzela		1981 520
Celjsko savinjsko okrožje OF 1941 – 1945	Slovenske Konjice	25. 4. — 14. 5. 1980	2100
	Dramlje		1980 1500
	Rogaška Slatina	25. 4. — 8. 5. 1984	3000
V. prekomorska brigada	Domžale	15. 10. — 21. 10 1982	2000
	Ljutomer		1981 4200
	Krško		1987
II. grupa odredov	Kranj	20. 12. — 30. 12. 1974.	560
	Zalec	19. 5. — 25. 5. 1975	2010
	Letuš	2. 7. — 12. 7. 1976	1450
	Škofja Loka	4. 1. — 30. 1. 1978	300
	Mozirje	7. 11. — 13. 11. 1979	567
	Zagorje	26. 4. — 15. 5. 1982	3600
	Celje	3. 11. — 6. 11. 1982	400
	Trbovlje	maj 1983	400

NASLOV RAZSTAVE	Kraj	Datum	Obiskovalci
Šlandrova brigada	Gornji grad	11. 9. — 16. 9. 1974.	5000
	Zagorje	25. 4. — 14. 5. 1980	1650
	Celje	24. 5. — 30. 6. 1982	2600
	Zreče	21. 2. — 28. 2. 1985	350
Delavska prosvetna in kulturna društva	Zagorje	8. 8. — 20. 8. 1975	2680
	Kranj	10. 10. — 28. 10. 1975	3750
	Mozirje	6. 2. — 16. 2. 1976	1078
	Murska Sobota	27. 10. — 4. 11. 1977	1000
	Laško	26. 4. — 4. 5. 1978	4320
	Rogaška Slatina	10. 9. — 30. 9. 1982.	6000
	Slovenske Konjice	8. 10. — 21. 10. 1982	1200
	Slovenske Konjice	13. 10. — 21. 10. 1982	2300
	Mozirje	januar 1985	
	T. Velenje	25. 4. — 15. 5. 1985	950
Štajerska in Koroška v NOB	Celje	maj, junij 1985	
	Maribor	1. 1. — 31. 12. 1075	7281
	Maribor	1. 1. — 31. 12. 1976	7301
Ukradeni otroci	Maribor	1. 1. — 31. 12. 1977	6745
	Vojnik	14. 7. — 24. 7. 1978	530
	Zagorje	30. 10. — 13. 11. 1978	2750
Talci	Trbovlje	14. 11. — 24. 11. 1978	752
	Laško	24. 11. — 7. 12. 1978	3890
	Slovenske Konjice	9. 2. — 15. 2. 1979	1155
	Planina	13. 3. — 27. 3. 1979	1500
	Ptuj	18. 4. — 3. 5. 1979	2300
	Sevnica	8. 10. — 2. 11. 1979	750
	Celje	1981	7400
	Kočevje	23. 4. — 14. 5. 1980	1136
	Celje	1987	
	Slovenske Konjice	10. 2. — 20. 2. 1975	2280
1. maj v NOB na Celjskem	Maribor	14. 10. — 31. 10. 1977	12120
	DO Tkanina	27. 4. — 3. 5. 1988	
25. let razvoja mesta Celja	Celje		
VI. SNOUB Slavko Šlander	DO Tkanina Celje	maj 1988	
25 let dela MRC	TO Žalec	19. 12. — 26. 12. 1988	
25 let dela MRC	Likovni salon	21. 11. — 9. 12. 1988	509
	Knjižnica	21. 11. — 20. 12. 1988	
	Edvarda Kardelja	21. 11. — 9. 12. 1988	
	Slovensko ljudsko gledališče Celje		

STALNE RAZSTAVE IZVEN MUZEJA REVOLUCIJE

Do leta 1974 je Muzej revolucije Celje postavil pet stalnih razstav oziroma zbirk, s katerimi je zaznamoval rojstne kraje velikih osebnosti naše revolucije ali pomembnejše tragične dogodke iz NOB.

Take razstave smo uredili v Starem piskru, v Slovenskih Konjicah, na Knežcu v Rogaški Slatini, v Preboldu, v Solčavi in na I. osnovni šoli v Celju.

1. Spominsko razstavo v Starem piskru smo postavili na kraju, kjer so nacisti mučili in ubijali ljudi. Takoj po prihodu v Celje so nacisti zapore spremenili v najhujšo mučilnico, v kateri so se znašli komunisti, borci, aktivisti, simpatizerji in sodelavci OF in narodnoosvobodilnega gibanja, svoji partizanskih družin in drugi nasprotniki nacistične okupacije. Od 4. septembra 1941 do 15. avgusta 1942 so Nemci izvršili šest streljanj, pod krogli je padlo 374 žrtev, med njimi 49 žensk. Svoje poslednje misli in želje so posvečali svojim najdražjim in onim, ki so se borili za svobodo. To so mnogi tudi jasno povedali v svojih »poslovilnih pisnih«, ki so jih tik pred ustrelitvijo leta 1942 še lahko pisali svojcem.

V želji, da bi trajno zaznamovali kraj zločinov, smo dvorišče zaporov Starega piskra leta 1965 preuredili v spominski prostor. Na zidu, pod katerim so streljali talce, so vzdane kamnite plošče z imeni ustreljenih. Na zidu v sredini so simbolično upodobljeni (bron. relief akad. kiparja Petra Cerneteta) najvažnejši dogodki iz NOB Celja in okolice: izseljevanje, streljanje in obešanje talcev, zmaga ljudstva nad sovražnikom. Na istem zidu je na vzhodi strani vklesano poslovilno pismo Ivana Acmana, kmeta iz Šmihela nad Mozirjem. Z dvorišča je vhod v spominsko sobo, kjer je med okupacijo bila mučilnica. V njej so razstavljeni predmeti iz zaporov, izdelki zapornikov, originalni plakati streljanj in fotografije talcev v času streljanja — 22. julija 1942. Načrte za ureditev dvorišča in spominske sobe je izdelal inž. arh. Dušan Samec, razstavo pa uredil kustos Stane Terčak.

2. Razstava Frankolovski zločin na osnovni šoli v Slovenskih Konjicah je namenjena spomenu žrtvam, ki so jih nacisti 12. februarja 1945 zverinsko obesili na drevesa ob cesti pri Stranцах.

3. Na Knežcu pri Rogaški Slatini je postavljena stalna razstava o življenju in delu velikega revolucionarja, borca in politika narodnega heroja Borisa Kidriča. Razstavo je muzej pripravil že aprila 1968, vendar smo jo leta 1970 v celoti prenesli v hišico na Knežcu, kjer je pokojni Kidrič preživel otroška leta.

4. Stalna spominska razstava Slavka Šlandra v osnovni šoli v Preboldu prikazuje narodnega heroja Šlandra. Tudi to razstavo smo v celoti prenesli iz Celja, kjer smo jo postavili ob 25-letnici ustanovitve OF.

5. V osnovni šoli v Solčavi stoji razstava Koroška v borbi, ki pa smo jo zaradi neprimernosti prostora in nevzdrževanja preuredili v drugem prostoru.

6. Razstavo Ukradeni otroci smo postavili v I. osnovni šoli v Celju, kjer je bilo zbirno taborišče ugrabljenih otrok. V tej šoli se je začela dolga, težka trnova pot mnogih partizanskih družin in nedolžnih otrok. Razstava, ki smo jo uredili v avli osnovne šole, prikazuje prav to najbolj mračno poglavje nacistične strahovlade. Razstava je bila odprta septembra 1973.

7. Dopolnjena razstava o življenju in delu Borisa Kidriča in stalna razstava Kozjansko v NOB je bila odprta 10. aprila 1978 v spominskem domu na Knežcu pri Rogaški Slatini. Po otvoritvi razstave o Borisu Kidriču leta 1970 je Muzej revolucije Celje pripravil v adaptiranih prostorih stavbe še pregledno razstavo o razvoju NOB na Kozjanskem v času 1941–1945.

8. Stalna razstava o poteku I. konference KPS v Šmiglovi zidanici nad Grajsko vasjo je bila odprta 20. maja 1978. Posvečena je zasedanju I. konference, podrobneje smo predstavili tudi vse udeležence.

9. 24. septembra 1979 smo v Medlogu pri Celju odprli stalno razstavo o konferenci v Joštovem mlinu.

10. V letu 1980 smo v Topolšici uredili spominsko sobo, v kateri se spominjamo dnevoj kapitulacije nemške vojske. Razstavo popestrjuje miza, na kateri je general Löhrr podpisal kapitulacijo.

11. Štajerski partizani in II. grupa odredov je stalna razstava v osnovni šoli v Mozirju. Odprli smo jo v letu 1981 in služi kot dopolnitev spoznavanja krajev in dogodkov.

12. Pohod XIV. divizije je stalna razstava na osnovni šoli Dobrna, ki smo jo za učence odprli leta 1981. V slikovnem materialu in dokumentih nam prikazuje pohod in življenje slavne brigade na Štajerskem.

13. 24. maja 1982 je bila na osnovni šoli Slavko Šlander v Celju odprta razstava, ki govori o življenju in delu narodnega heroja iz Prebolda.

14. V kasarni Jožeta Meniha-Rajka v Celju smo v letu 1982 prikazali bojno pot Šlandrove brigade.

15. Osnovna šola Dramlje je 11. februarja 1983 odprla stalno razstavo o življenju in delu narodnega heroja Miloša Zidanška, ki se je tukaj tudi rodil.

16. 3. julija 1983 smo na Tolstem vrhu nad Špitaličem odprli stalno spominsko razstavo o Milenu Kneževiču in pohodu Bračičeve brigade na Štajersko.

17. Na gradu Podsreda na Kozjanskem je bila slovesna otvoritev 11. septembra 1983. Odprli so stalne razstavne prostore, ki prikazujejo Kozjansko med NOB.

18. »Dramlje skozi čas« je naslov stalne razstave, ki je bila 1984 odprta v osnovni šoli Dramlje. Prikazuje Društva kmečkih fantov in deklet iz NOB na področju Dramelj.

19. V istem letu 1984 smo za krajevno skupnost Medlog v njihovih krajevnih prostorih pripravili gradivo za predstavitev zgodovine njihove krajevne skupnosti.

20. Na osnovni šoli v Šentjurju smo pripravili za potrebe šolskega pouka stalno razstavo o življenju in delu njihovega rojaka Franja Malgaja in predstavili zgodovino njihovega kraja.

21. V Solčavi smo prvo stalno razstavo postavili 1971. leta. V letu 1985 pa smo v sodelovanju z delovno organizacijo Iskra postavili novo predstavitev NOB na tem področju — Koroška od 1942 do osvoboditve maja 1945.

22. Na osnovni šoli Fran Roš v Celju smo 1985 s stalno razstavo predstavili Štajerski bataljon, njegove boje in pohod na Kozjansko s ciljem v Brežicah.

23. Osnovno šolo Miro Sirca krasi predstavitev njihovega kraja v času NOB. Razstava je bila odprta v letu 1985.

24. Poimenovanje Pionirskega doma Cvetke Jerin je vzbudil kolektiv, da smo skupno pripravili stalno razstavo o življenju Cvetke in Marjana Jerina v marcu 1987.

25. Kot dopolnitev spoznavanja svojega kraja smo na osnovni šoli Planina pri Sevnici v letu 1986 pripravili stalno postavitev prikaza bojev Kozjanskega odreda.

Vse navedene razstave so pripravili strokovni delavci Muzeja revolucije Celje: Stane Terčak, Lojze Požun, Jože Marolt, Stane Mrvič, Emil Lajh, Guido Stres, Janez Sumrada, Jože Vurcer, Andreja Rihter, Rolanda Fugger-Germadnik, ter dipl. inž. arh. Božo Podlogar. Muzej revolucije Celje s svojo razstavno dejavnostjo spominja in opominja mlade na zgodovino najtežjih časov, ko se je reakcionarni režim stare Jugoslavije skozi revolucijo in boj spremenil v samoupravno socialistično družbo.

Stalne razstave v Muzeju revolucije Celje in Starem piskru si je v obdobju od 1974 do konca 1988 ogledalo 291.708 ljudi. Tak množičen obisk dokazuje, da se mladina in delovni ljudje zanimajo za zgodovino naše revolucije, ker jo želijo bolje spoznati in bolje razumeti.

Opomba: V članku objavljeno slikovno gradivo — Foto Viktor Berk.

JANEZ CVIRN

CELJSKA MESTNA POLICIJA V LETIH 1887 — 1914

Liberalna občinska zakonodaja, ki je občinam prepuščala tudi vse policijske posle, ni podrobneje urejala organizacijskih vprašanj krajevne policije. Zaradi tega srečamo na tem področju najrazličnejše oblike, ki so največkrat posledica potreb, še bolj pa materialnih možnosti občin. Pri manjših podeželskih občinah tako ob občinskemu pisarju najpogosteje srečamo le po enega vaškega policajca, ki pogosto opravlja tudi službo občinskega sluga in se zato le s težavo spoprijema s številnimi zaupanimi mu nalogami. Večja mesta pa si že zelo zgodaj — zlasti po razpustitvi policijskih direkcij v letih 1863–1866, ki so bile skoraj neodvisne od občinskih zastopov — uredijo obsežno in dobro organizirano policijsko službo, ki obvladuje vse policijske posle na področju mesta in ne dovoli (razen v izjemnih primerih) vmešavanja orožništva¹.

Celjska mestna občina je podrobneje uredila policijsko službo v mestu nekoliko kasneje kot večina statutarnih mest v monarhiji. Celjski občinski odbor je sprejel poseben organizacijski statut in službeno instrukcijo za mestno varnostno stražo, ki sta ob nekaterih kasnejših spremembah in dopolnitvah veljala vse do razpada monarhije, šele na seji 12. 11. 1886,² zato pa se je pri ureditvi tega vprašanja toliko bolj potrudil. Po statutu je bila mestna varnostna straža županu in mestnemu uradu (v praksi pa predstojniku mestnega urada) podrejena institucija, katere osnovni namen je bila skrb za javni red in mir ter varstvo osebe in lastnine. Sestavljali so jo *stražmojster* (z januarjem 1887, ko je začel veljati nov organizacijski statut, je to postal Franz Mahr iz Oplotnice, ki je funkcijo opravljal vse do razpada monarhije), *vodja* in večje število *stražnikov*, ki se je v obravnavanem obdobju seveda spreminjalo. V prvem organizacijskem statutu so bili predvideni štirje stražniki, leta 1890 se je njihovo število zavišalo na pet, leta 1898 pa na osem. V takšnem obsegu je ostala celjska policija vse do razpada monarhije³.

Pri sprejemanju v službo so veljala stroga pravila. Za stražarja je bil lahko sprejet le avstrijski državljan, star med 24 in 40 let, splošno zdrav, močne konstitu-

cije in primerne zunanosti, neoporečne preteklosti ter ustrezne izobrazbe: znati je moral brati, pisati in računati ter poleg nemščine obvladati še slovenščino, oz. lokalni slovenski dialekt. Če je kandidat izpolnjeval vse zahtevane in tudi druge pogoje (celjski mestni urad je namreč veliko bolj kot na formalno izobrazbo in zunanji izgled pazil na nacionalno poreklo prosilca)⁴, je bil najprej nastavljen kot poskusni stražnik, po enoletnem kaljenju pa bil sprejet v stalno delovno razmerje — seveda le v primeru, če je uspešno prestal poskusno dobo in svoje dolžnosti opravljal v skladu s pooblastili in željami občinskega odbora.

Podobno stroga pravila kot pri sprejemanju v službo so veljala tudi za vestno izpolnjevanje službenih dolžnosti. Za zanemarjanje le-teh so bile predvidene stroge kazni, ki so se v skladu s težo prekrška stopnjevale. Za manjše prekrške, kot npr. za pijanost izven službenega časa, je bil predviden ustmeni ukor oz. v primeru ponovitve prekrška, pismeno opozorilo, za težje prekrške, ki so v statutu taksativno naštetih, pa odpustitev iz službe. Med težje prekrške so šteli pijanost v službi, večkratno pijanost izven službenega časa, neposlušnost ukazom in neupoštevanje predpisov, pristransko postopanje v uradnih zadevah, kompromitiranje stražarske službe z zagrešitvijo hudodelstva, pregreška ali prestopka, izdajanje uradnih skrivnosti in celo poroko brez dovoljenja občinskega odbora. Pri tem je lahko odpustil iz službe definitivno nastavljenega stražnika le občinski odbor, poskusnega stražnika pa že župan osebno.

V skladu z zahtevnostjo službe so bili tudi osebni dohodki stražnikov sorazmerno visoki. S statutom iz leta 1886 so bile plače mestne varnostne straže določene takole: mestni stražmojster je prejemal 600 gld. in dva petinska dodatka po 60 gld. letno, vodja 480 gld. in dva petinska dodatka po 50 gld. letno, stražnik 400 gld. in dva petinska dodatka po 40 gld. letno, za poskusnega stražnika določena plača pa je znašala 1 gld. na dan.

Seveda pa so plače sčasoma narasle in leta 1910 je bila mestna varnostna straža plačana že bolje, ne glede na to, da je zaradi draginje v mestu stalno zahtevala povišice. Stražmojster je prejemal 2700 K letno, vodja 2260 K letno, stražarji (odvisno od delovne dobe) med 1690 in 1990 K, poskusni stražnik pa 1070 K⁵. Poleg plač so imeli člani mestne varnostne straže na voljo tudi brezplačna stanovanja, če niso stanovali v njih, pa so prejemale stanovanjski dodatek. Ta je leta 1886 znašal 6 gld. za vodjo in 5 gld. za stražarje, mestni stražmojster pa je stanoval v posebnem službenem stanovanju in zato ni prejemal dodatka.

Mestni policaji so bili upravičeni tudi do brezplačne službene obleke. Uniforme so bile seveda predpisane in iz določil policijskega statuta lahko razberemo, da so celjski redarji že s svojimi oblačili vzbujali pozornost mestnega prebivalstva.⁶ K uniformi celjske varnostne straže je spadala kovinsko-zelena suknja z dvema vrstama svetlečih gumbov, kovinsko-zelena srajca s trdim ovratnikom okrašenim z bordo rdečo črto, črn klobuk na obodu in kraju obrobljen z usnjениm trakom, na levi strani pa okrašen s kovinskim ovalnim ščitkom, štajerskim panterjem in čopkom (Federbusch), črna čepica po vzoru dunajske policije, okrašena z bordo rdečim trakom in v sredi s ščitkom s štajerskim panterjem, usnjene rokavice po vzoru vojaških, škornji in seveda sablja po vzoru dunajske policije. Celotno moštvo policije je imelo na razpolago tudi tri dežne plašče iz kavčuka, konec leta 1897 pa je občinski odbor uvedel še nova pokrivala, t. i. »pikelhaube« po vzoru pruske policije. To novo pridobitev celjske policije je Domovina več kot duhovito kome-

tirala: »Sedanja »livreja« mestnih policajev v Celji baje ni več moderna. Zbok tega glasovali in posvetovali so se celjski sivčki, kako pokrivalo je oskrbeti redarjem. Vsi so glasovali za prusko »pikelhaubo« in sicer ker »pikelhaube« baje mnogo bolj jamčijo za osobno varnost policista, posebno če vise na magistratu obešene. Kako da to mislijo celjski očetje, ni nam povsem jasno. Po našem tolmačenju dvomi najbrž mestni zastop, da bi bili redarji pod čepico in klobukom dosti varni pred — božjo strelo, a pruska »pikelhauba« ima na vrhu — strelovod, t. j. pozlačeno sulico, od koje se da baje na prav priprost način izpeljati strelovodna žica v — hlačni žep. A predlog se je vzprejel, da se ima to takoj izvesti — no, tedaj jim je pač Falb prerokoval posebno kritično zimo. Nikar pa, da bi si domnevali ti pruski očetje, da bo »pikelhaube« strelovod izvabljal tudi slovensko jezo. Nam se je pač na mestno policijo preklicano malo zanašati, naj ista nosi turban s polumesecem, ali »pikelhaubo«. Za nas je le zanimivo, da nastopi v prihodnjem letu v Celju solnce v znamenju pruske »pikelhaube«⁷.

Mestna varnostna straža se je morala dosledno držati pravil obnašanja, ki so bila predpisana v službeni instrukciji. Tako je bilo stražnikom strogo prepovedano sprejemati darila, pojavljati se na razvpitih mestih ali se sprehajati po mestnih ulicah v spremstvu vlačug izven službenega časa, udeleževati se prepovedanih iger na srečo in podobno.

V službeni instrukciji so bile podrobno popisane tudi vse naloge mestnega redarstva. Glavna naloga stražarjev je bilo preprečevanje kršitev zakonov in predpisov, bodisi s preciznim nadzorom nad potepuhi, berači in podobnimi sumljivimi osebami, bodisi z nadzorom zavodov in dejanj, ki bi lahko pripeljale do kršitev zakonodaje. Opažene kršitve zakonov in predpisov so morali stražniki obvezno prijaviti mestnemu uradu, ta pa je zoper storilce ustrezno ukrepal.

Pri preprečevanju kaznivih dejanj oz. pri kaznivih dejanjih samih, je lahko mestna varnostna straža storilca (osumljenca) tudi aretirala — bodisi na ukaz mestnega urada, v primerih hudodelstev, pregreškov in prestopkov, vsebovanih v Kazenskem zakoniku, prijav fizičnih ali uradnih oseb (če je bila podana zakonska osnova) pa tudi samostojno. Pri aretaciji, ki se je izvedla s formulo: »V imenu zakona«, so morali stražniki obvezno popisati priče, odvzeti dokazno gradivo (*corpus delicti*) in če je bilo potrebno, izvršiti tudi osebni pregled osumljenca. Pri odvodu aretiranih v stražnico (vojaških oseb, ki so sodelovale v ekscesih pa v kasarno) so morali postopati čim bolj diskretno. Aretirane so morali držati za roko in ne za ovratnik, vkleniti pa so jih smeli le v primeru, če je bil aretirani osumljen hudega kaznivega dejanja in bi lahko poskusil pobegniti ali pa na ukaz mestnega urada. Pri odvodu aretirancev so se morali izogibati mostov, poti ob železnici in drugih nevarnih mest, da ne bi le-ti poskušali s samomorom.

Pod posebnimi pogoji, ki jih je prav tako določala službena instrukcija, je mestna varnostna straža lahko izvedla tudi preiskavo privatnih stanovanj. Seveda so bila določila za take primere izredno ostra. Brez posebnega dovoljenja je lahko mestno redarstvo izvedlo hišno preiskavo le v primeru, ko so se iz stanovanja slišali klici na pomoč ali če se je lahko z vstopom v stanovanje preprečila kakšna katastrofa, kot npr. požar in podobno. V vseh ostalih primerih pa je policija morala imeti dovoljenje mestnega urada, oz. (pri hudodelstvih, pregreških in prestopkih vsebovanih v Kazenskem zakoniku) zaporni nalog. Seveda se tega določila (še zlasti zahteve po obvezni prisotnosti stanovalca) celjska mestna policija ni vedno dosledno držala in včasih tudi protizakonito vstopala v privatna stanovanja.⁸

Po čl. 15 službene instrukcije je bil vsak stražnik zadolžen za stanje javne varnosti in izvrševanje predpisov v svojem rajonu. V skladu s tem členom je bilo mesto Celje razdeljeno na 4 policijske rajone⁹. *Prvi rajon* je obsegal Kolodvorsko ulico, Bismarckov trg, Krožno, Graško, Vrtno in Kovaško ulico. *Drugi rajon* Glavni trg, Gosposko ulico, Šolsko, Kanalsko, Ozko in Rotovško ulico, mestni park, Otok (naselje vil) in Ljubljansko cesto. V *tretji rajon* so spadale Graška ulica, ulica na Grabnu, Gledališka, Samostanska in Gizelina ulica, Wokaunov trg, Karolinina ulica, Hermannova ulica, Dolgo polje, Glazija in Ljubljanska cesta. V *četrti rajon* pa so spadale Nova, Špitalska in Savinjska ulica, območje okoli železniške postaje, javna kopalnišča ob Savinji, Franc Jožefovo nabrežje ter Cerkvani in Mestni trg¹⁰.

Vse štiri rajone so podnevi obvladovali prvi in drugi patroljni stražnik in poseben stražnik na železniški postaji, ponoči pa prvi in drugi patroljni stražnik (okrepljena s preostalim moštvom) in »stoječi«¹¹ stražnik pred kavarno Merkur (danes trgovina Varteks) v središču mesta. Naloge *prvega patroljnega stražnika* so bili večkratni dnevni obhodi vseh naštetih rajonov, ki so se poleti začeli ob sedmi uri zjutraj, pozimi pa pol ure kasneje. V prvem dnevnem obhodu se je stražnik »sprehodil«¹² preko tretjega, drugega in četrtega rajona v prvi rajon in pri tem še posebej prekontroliral stanje na cestah in trgih ter čistočo pločnikov. V času šole pa je moral med pol osmo in osmo uro zjutraj preprečevati možne poškodbe mestnega parka s strani šolske mladine, ki se je v njem ponavadi zbirala pred začetkom pouka. Pred poldnevom je začel drugi obhod (iz četrtega, preko drugega in tretjega rajona na Otok in poleti še v mestni park), okoli 13. ure pa tretji obhod prvega, drugega in tretjega rajona. Ob 15. uri je moral ponovno na obhod četrtega in tretjega rajona in pri tem posebej prekontrolirati obnašanje slovenskih šolarjev v Novi ulici ter Graško mitnico. Poleti je moral s pomočjo celotnega moštva med 19. in 20. uro prekontrolirati tudi kopalnišča ob Savinji, izven kopalne sezone pa, prav tako s celotnim moštvom, drugi in četrty rajon.

Drugi patroljni stražnik je moral kontrolirati (ob delavnikih) med 12. in 13³⁰ uro mestni park, Otok, Ljubljansko cesto, Glazijo, Karolinino ulico, Wokaunov trg, ulico na Grabnu, Krožno ulico in del Kolodvorske ulice, ter pri tem zlasti paziti na berače in potepuhe. Med 19. in 23. uro zvečer je moral paziti na mestni park, Otok, Ljubljansko cesto, Glazijo, ulico na Grabnu, Gledališko ulico, Jožefov trg, Rotovško ulico (do rotovža) in Gosposko ulico. Pri tem patroljiranju je moral biti zlasti pozoren na vajence, ki se vračajo iz obrtne nadaljevalne šole, od 21. ure dalje pa je moral nositi s seboj revolver.

Stražnik na železniški postaji pa je nadziral red pri prihodih in odhodih potniških vlakov, od časa do časa pa je moral tudi v obhod Krožne, Graške in Vrtno ulice ter nazaj do železniške postaje. Njegova posebna »večerna«¹³ dolžnost je bil obhod Krožne in Graške ulice, ulice na Grabnu, Wokaunovega trga, Glazije in Rotovške ulice, če je imel čas, pa je moral prekontrolirati še vzdušje v gostilnah v Gosposki ulici.

Nočna stražarska služba je bila organizirana nekoliko drugače. Prvi patroljni stražnik je moral med 22. in 23. uro s celotnim moštvom obhoditi Rotovško in Gosposko ulico, Cerkvani trg, Novo, Krožno in Vrtno ulico, severni del Graške ulice in ulico na Grabnu, med 23. in 01. uro pa še Wokaunov trg, Glazijo, Gizelino ulico, Ljubljansko cesto, Otok, Jožefov trg, Gledališko ulico, ulico na Grabnu ter Hermannovo in Karolinino ulico. Drugi stražnik je moral obiti celoten rajon kot prvi

stražnik med 03. in 04. uro zjutraj. Poseben stražnik pa je ponoči stal pred kavarno Merkur in zlasti kontroliral stanje javne varnosti v središču mesta (do Graške mitnice, železniške postaje, Rotovške in Samostanske ulice).

Mestna varnostna straža je imela izredno širok delokrog delovanja, saj je opravljala tudi celo vrsto opravil, ki danes spadajo v pristojnost različnih inšpekcijskih služb.

Po določitih *cestnopolijskega reda* je morala skrbeti za red in čistočo po ulicah in cestah, za neoviran promet, za redno polivanje pločnikov in pozimi za čiščenje snega, za to, da so bile reklamne table in ponjave pred trgovinami pravilno nameščene, da ulice niso bile zaprte z vozovi in razstavljenim blagom, za to, da se po mestnih ulicah ob sejmi ni vodila živina v krdelu (vodenje svinj je bilo sploh prepovedano), da so bili (od aprila do oktobra) psi na povodcu in opremljeni z nagobčniki in podobno. V okviru cestnih predpisov je policija nadzorovala tudi javno razsvetljava, stanje mostov in nekontrolirano zbiranje brezposelnih mestnih »fakinov« po ulicah in trgih.

Mestna varnostna straža je izvajala tudi *tržno policijo* in v okviru predpisov (tržni red) zlasti kontrolirala tedenske, letne in živinske sejme, stanje na mestni tržnici, mere in uteži, izvor na trg prinešenih ptic pevk itd. Pri izvajanju kontrole na trgu je bila policija podrejena posebnemu tržnemu komisarju, ki je bil specialno zadolžen za nadzor stanja na mestnih tržnicah. V okviru *zdravstvene policije*, ki je redarstvu nalagala kontrolo čistoče mestnega zraka, kanalov in greznic, javnih klavnic in pojavov nalezljivih bolezni, pa je policija morala nadzirati tudi neoporečnost na trg prinešenih življenjskih potrebščin.

Nadaljna dolžnost mestne varnostne straže je bila *navrstvena policija*. Ta je redarstvu nalagala skrb in kontrolo zapiralnega časa gostiln, hotelov in kavarn (gostilne so bile lahko odprte do polnoči, kavarne pa do 01. ure zjutraj), preganjanje beračev, potepuhov in igralcev iger na srečo, kopalcev v bližini hiš in seveda nadzor nad prostitucijo. Prostitutkam je bilo prepovedano gledati skozi okna, postajati pred haustori (ti so morali biti zaprti ob 22. uri) in nadlegovati moške sprehajalce, sprehajati se po mestnih ulicah v dekolitiranem stanju in se ponoči potikati po cestah¹¹.

Mestna policija je skrbela tudi za *požarno varnost*, zlasti v smislu preprečevanja in hitrega obveščanja o požarih v mestu. Tako so morale patrolje zlasti paziti, da se ob različnih slovesnostih po mestu ne strelja z možnarji in raketami, da se ne kadi v skednjih in hlevih, da se vnetljive snovi (terpentin, petrolej) ne skladiščijo v stanovanjskih hišah, da se ne kuha s terpentinom ali firnežem in podobno. V primeru požara pa je policija morala kar najhitreje alarmirati prebivalstvo in obvestiti mestno požarno brambo in župana ter s patroljami zavarovati okolico požara.

Dolžnost policije je bilo tudi izvajanje *obrtnega nadzora*, pri čemer je morala še posebej strogo kontrolirati krošnjarje in blago, ki so ga prodajali (krošnjarjenje s slaščicami, jestvinami, vrednostnimi papirji itd. je bilo prepovedano), ter kolporterje, ki so lahko prodajali časopise le na za to določenih mestih.

Najobsežnejše in najpomembnejše pa so bile seveda naloge *varnostne policije*. Skrb za javno varnost je bila opredeljena izredno široko, tako da je morala mestna varnostna straža nadzorovati varnost pri javnih delih in delih na strehah, nepravilno čiščenje oken, stresanje preprog skozi okna, pa tudi splošno varnost

prometa, razmere v gostilnah in dogajanja na javnih prireditvah. V tem okviru je morala policija voditi evidenco vseh oseb, ki so pod policijskim nadzorom, nadzirati prijavljanje sprememb bivališč sumljivih oseb in kontrolirati nedovoljeno nošenje orožja. Pravico do nošenja orožja je imel le tisti, ki se je lahko izkazal z orožnim listom, pri tem pa je bila dolžnost policije neusmiljeno odvzemati vsa prepovedana orožja: revolverje večjega kalibra, stilette, bodala, zračne puške in podobno.

To so v grobem naloge celjske mestne policije, ki jih je ta (kljub stalnemu širjenju delokroga) bolj ali manj vestno izpolnjevala vse do razpada monarhije. Celjska mestna občina je v vsakoletnih poročilih o stanju javne varnosti v mestu, ki jih je morala pošiljati na namestništvo v Gradec, poudarjala, da je javna varnost v mestu več kot zadovoljiva in da so občasni večji ekscesi, do katerih prihaja zlasti ob raznih slovenskih nacionalnih slavnih, predvsem posledica nezadostnega števila stražnikov. Takšno mnenje mestnega urada je seveda razumljivo, saj je bila policija njemu neposredno podrejena. Na drugi strani pa so razumljive tudi pritožbe celjskih Slovencev, proti katerim je policija večkrat nastopala pristransko. Glede na zaostrene nacionalne razmere v mestu in na dejstvo, da je bil občinski odbor trdno v nemških rokah, je celjska varnostna straža namreč pomenila pomembno orožje celjskih Nemcev zoper Slovence. Zaradi tega je slovensko časopisje od konca osemdesetih let prejšnjega stoletja stalno opozarjalo na nekorektno in protislovensko nastopanje celjske policije in v podkrepitev navajalo tudi številne primere. Tako npr. Slovenski gospodar 16. 8. 1894 opisuje surovo postopanje mestnega policaja pri aretaciji nekega slovenskega kmeta, ki si je brez strahu za posledice dovolil celo to, da je kmetu »z golo sabljo zasekal roki tako, da mu je presekal dve veliki žili«. Domovina z dne 15. 10. 1897 se zgraža nad sklepom občinskega odbora, da se podeli mestni policiji posebna nagrada za »izvrstno« postopanje med dogodki ob otvoritvi Narodnega doma v Celju in pravi: »... Mi nimamo ... prav nič proti temu, da dovoli mestni zastop svoji policiji kake nagrade, ali uprav neumevno nam je zakaj je dovolil slednji mestni policiji nagrade ravno po znanih celjskih slavnostih dne 7. in 8. avgusta t.l., ob katerih dneh se je po mestu tulilo in heilalo, da je človek mislil, da živimo doli med Culukafri. Ni li bila dovolitev nagrade mestnim redarjem morebiti priznanje za to, da pri tej priliki niso aretovali niti jednega znanih pouličnih nemškutarških barab, ko je bilo prilike in povoda še preveč«. Narodni dnevnik iz leta 1909 pa skoraj v vsaki številki piše o pristranskem in zoper Slovence naperjenem nastopanju mestne policije (priganjanje Slovencev pri čiščenju pločnikov, kontrola zapiralnega časa slovenskih gostinskih lokalov, hišne preiskave) in o grozljivem stanju javne varnosti v mestu: »Prišli smo v našem ljubem celjskem mestu srečno tako daleč, da te čaka za vsakim oglom kak nemški ponočnjak in te napade, ako le spregovoriš slovenski ... Neverjetno! Človek živi v Celju kakor kje v Abrucih v Kalabriji«¹².

Takšnih in podobnih pritožb najdemo v slovenskem časopisju iz leta v leto več, zlasti pa so številne ob različnih slavnostih, na katerih obvezno prihaja do neredov in hudih nacionalnih ekscesov, ki pogosto postanejo tudi predmet razprav deželnega in državnega zbora.

Že leta 1890 je med slovesnostjo ob ustanovitvi celjskega Sokola mestno redarstvo nadvse pristransko postopalo s Slovenci, medtem ko je od orožništva prijete nemške razgrajače enostavno (z vednostjo župana dr. Neckermanna) izpuščalo iz pripora. Podobno je nastopala mestna policija tudi pri številnih drugih slo-

venskih prireditvah v mestu, kot npr. leta 1897 ob otvoritvi Narodnega doma, leta 1898 ob slavnostni blagoslovitvi zastave Celjskega pevskega društva, leta 1899 ob obisku čeških študentov, leta 1908 ob nemškem napadu na Narodni dom (povračilo za dogodke v Ljubljani) in tudi ob drugih priložnostih. Kajti, kot je zapisal Narodni dnevnik: »Ako se ponoči le oglasi Slovenec v Celju na ulici, že ga drži policaj za vrat; . . . glede Nemcev velja seve drugačna pravica«¹³.

Ob vseh navedenih in tudi drugih ekscesih so Slovenci zahtevali, da se celjska policija podržavi, t.j. da se odvzame mestni občini in podredi posebnemu policijskemu komisarju, saj so upali, da se bodo na ta način varnostne razmere v mestu uredile. Pri tem so s številnimi časopisnimi članki poskušali argumentirati svojo zahtevo, v boj pa so pritegnili tudi celjsko okoliško občino, ki je po znanih dogodkih ob obisku Čehov 1899 na seji občinskega odbora 13. 8. sprejela v tej zadevi tudi posebno resolucijo: »Ker se je pri veselicah 9. in 10. avgusta vidlo, da Slovenci in njihovi gosti od mestnega redarstva niso dobili nobenega varstva, ker se je dopustilo brez kake zavire zbiranje s palcami in kamenjem oboroženih ljudi in se je dopustilo piščalih sikati in kričati: Dol Slovenci, Pereat, Abzug itd. in se ravno tako dopustilo lučati kamenje, in se nobeden nemških izgrednikov ni odpelal v zapor, in celo ne tistih, ki so s palicami težko ranili Slovence, in ker se je tudi mirno in brez vsega upiranja dopustilo hudodelstva silovitosti pri opatiji, kaplaniji, pri dr. Sernecu in pri Narodnem domu in ker se je poznalo, da merodajni zastopniki mestne občine so očitno kazali svoj nerazumljivi srd proti slovenskemu prebivalstvu in ker tudi prebivalci celjske okolice v Celjskem mestu nikakor niso varni, sklene občinski odbor vložiti pri ck. visoki vladi, da se uvede v Celju nemudoma ckr. redarstvo pod neposrednim poveljem ckr. okrajnega glavarstva ali posebnega ckr. komisarja«¹⁴.

S takšnimi in podobnimi zahtevami pa slovenska stran ni imela nobenega uspeha, saj je namestništvo v Gradcu ob pritožbah enostavno ponavljalo mnenje mestne občine, da je stanje javne varnosti v Celju zadovoljivo, da mestna policija dobro opravlja svoje naloge in da so različni ekscesi predvsem posledica premajhnega števila redarjev. Pred napovedanimi nacionalnimi prireditvami v mestu se celjska policija sicer poskuša okrepiti z orožništvom in včasih celo z vojsko. Od znanih slovenskih slovesnosti ob blagoslovitvi zastave Celjskega pevskega društva 1898, ko je po mnenju mestnega urada orožništvo napačno razumelo svojo nalogo (aretirali so več nemških razgrajčev, ki so napadli Slovence)¹⁵, pa si občina pomaga tako, da namesto orožništva kliče na pomoč redarstvo iz različnih nemških mest, kot npr. leta 1899 (ob obisku Čehov) mestno policijo iz Celovca¹⁶. Na drugi strani pa s svojim policijskim moštvom rada »pomaga« drugim »nemškim« mestom na Spodnjem Štajerskem in leta 1908 skrbijo za »red in mir« v Ptujtu tudi trije redarji iz Celja¹⁷. Zadnji večji poskus Slovencev za podržavljenje celjske policije je interpelacija poslanca dr. Vekoslava Kukovca v štajerskem deželnem zboru z dne 16. 9. 1909, v kateri celjski poslanec podrobno našteva nekorektno in protislovensko nastopanje mestne varnostne straže ob znanem nemškem napadu na Narodni dom 20. 9. 1908 in na koncu razkrinka še vzroke za takšno postopanje: »... Za celjsko policijo ne tiči nemško prebivalstvo, ampak le del istega, ki se iz dobičkarije po krivici Nemci imenujejo in imajo vzroke, da varajo z zasledovanjem poulične politike bolj resno misleče meščanstvo obeh narodnosti. . . .«¹⁸

Vendar pa tudi ta, na najvišjem mestu izrečena zahteva, da vlada »z uporabo izvanrednih sredstev napravi red in da prevzame sama policijsko oblast«¹⁹, naleti na gluha ušesa in vse do prevratnih dni oktobra 1918, ko mestna varnostna straža odpove pokorščino občinskemu odboru, so Slovenci v Celju le drugorazredni državljani kar se javne varnosti tiče.

OPOMBE

¹ Jiří Kloubouch: Die Gemeindegeldverwaltung in Österreich 1848–1918, München–Wien, 1968, str. 106–107 in na drugih mestih.

² Amts-Unterricht für die städt. Sicherheitswache in Cilli, Celje 1887. (Knjižica obsega statut, službeno instrukcijo, izvlečke in najpomembnejših zakonov, posebne predpise ter stvarni register hudodelstev, pregreškov in prestopkov z navodilom za postopanje policije).

³ Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Mestna občina Celje (MOC) 1848–1918, fasc. 7; zapisnik seje občinskega odbora z dne 16. 7. 1897; fasc. 21, predsedstveni spisi za leto 1911; izkaz o višini plač mestne varnostne straže od 1. 1. 1910 dalje.

⁴ ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 7; zapisnik seje občinskega odbora z dne 16. 7. 1897. (Občinski odbor je na predlog dr. Stepischnegga sprejel sklep, da se pri-na isti seji-odobrenih novih namestitvah stražnikov strogo pazi na to, da bodo sprejeti »nedvomno nemškega mišljenja«.)

⁵ ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 21; predsedstveni spisi za leto 1911; izkaz o višini plač mestne varnostne straže od 1. 1. 1910 dalje. (Plača celjskega poskusnega stražnika je bila le za 10 K nižja od plače definitivno nastavljenega stražnika v Laškem; glej Deutsche Wacht, 27. 4. 1912).

⁶ Uniforme celjske varnostne straže so precej podobne uniformam ljubljanskih stražnikov; primer: Alenka Kačičnik: Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914, Kronika 1987/3, str. 193/194.

⁷ Domovina, 10. 12. 1897.

⁸ Npr. ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 69, št. 5832/1894; pritožba Ivana Mlinarja, tiskarskega pomočnika v Hribarjevi tiskarni zoper protizakonito hišno preiskavo njegovega stanovanja v času njegove odsotnosti.

⁹ ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 135, št. 11872/1910; Diensterteilung für die städt. Sicherheitswache. Patrouillierungsdienst.

¹⁰ Današnja imena navedenih ulic in trgov glej v prispevku Metke Plank: Imena celjskih ulic in trgov do leta 1945, CeZb, 1987.

¹¹ O policijski ureditvi prostitucije v mestu glej: Janez Cvirn: Iz zgodovine prostitucije v Celju ob koncu prejšnjega stoletja, Kronika 1985/2–3.

¹² Narodni dnevnik, 18. 9. 1909. Varnostne razmere v Celju.

¹³ Narodni dnevnik, 14. 8. 1909

¹⁴ ZAC, Okoliška občina Celje, fasc. 34; zapisnik seje občinskega odbora z dne 13. 8. 1899.

¹⁵ Tako je npr. orožniški stražmojster Josip Bogovič ukazal prijeti več razgrajacev, predstojnik mestnega urada Thomas Fürstbauer pa mu je nasprotoval z besedami: »ta aretacija je protipostavna; žandarmerija nima pravice v mestnem področju brez moje vednosti aretirati« (!). Zaradi tega ga je Bogovič tožil in Fürstbauer je bil obsojen po čl. 314 Kazenskega zakonika. (ZAC, MOC, 1848–1918, fasc. 20, predsedstveni spisi za leto 1898; razsodba okrajnega sodišča Celje z dne 31. 10. 1898).

¹⁶ ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 20, predsedstveni spisi za leto 1899; Dopis magistrata Celovec z dne 30. 7. 1899, v katerem občino obvešča, da ji lahko na pomoč pošlje 12 »preverjenih« redarjev z vodjo F. Triplatom na čelu.

¹⁷ ZAC, MOC 1848–1918, fasc. 21, predsedstveni spisi za leto 1908; Dopis občine Celje na občino Ptuj z dne 11. 9. 1908.

¹⁸ Narodni dnevnik, 17. 9. 1909. Podržavljenje celjske policije.

¹⁹ Prav tam.

HEDVIKA ZDOVC

PEVSKO SLAVJE V CELJU 1898

Celjsko pevsko društvo je 29. julija 1898 naznanilo slavnemu mestnemu uradu Celje, da namerava skupaj s Slovenskim pevskim društvom, ki je imelo svoj sedež v Ptujju, prirediti spominsko slavnost v počastitev 50-letnice vladanja cesarja Frana Josipa I. Slavnost je potekala od 13. do 15. avgusta 1898, deloma v Narodnem domu v Celju in deloma izven Celja. Ob tej priliki je Celjsko pevsko društvo razvilo svojo zastavo ter jo blagoslovilo v cerkvi Sv. Jožefa.

Program praznovanja je bil sledeči:

— **13. avgust:** Ob 20. uri prijateljski sestanek vseh že prispelih društev v Narodnem domu.

— **14. avgust:** Ob 8. uri zjutraj zajtrk v Narodnem domu v Celju. Ob 10. uri pozdrav prispelih društev in gostov na železniški postaji. Ob 11. uri slovesna maša v cerkvi Sv. Jožefa nad Celjem, pri kateri poje oktet Celjskega pevskega društva, po maši blagoslovitev zastave in zabijanje žeblicev. Ob 13. uri skupno kosilo v Narodnem domu. Ob 14. uri glavno zborovanje Slovenskega pevskega društva s sledečim dnevnim redom:

- Pozdrav in nagovor predsednika
- Poročilo tajnika, blagajnika in revizorjev
- Slavnostni govor
- Volitev novega odbora
- Razno

Ob 15. uri skupna vaja. Ob 16. uri koncert Slovenskega pevskega društva v Narodnem domu pod vodstvom profesorja in skladatelja Frana Gerbiča, s sodelovanjem godbe Vojnega veteranskega društva Mirka Kneza iz Zagreba. Po koncertu sledi prosta zabava (koncert na vrtu, ples v veliki dvorani Narodnega doma, nastop posameznih pevskega društva).

— **15. avgust:** Dopoldan ogled Celja in bližnje okolice. Popoldan zbor v Narodnem domu, odtod ob pol dveh odhod na Teharje, kjer nastopajo posamezna društva.¹

Avtorica: Hedvika Zdovc, prof. zgod. in sociolog., Zgodovinski arhiv Celje.

Slavni mestni urad!

Podpisano vodstvo usoja se naznaniti,
da priredi "Slov. pevsko društvo" v zvezi s Celjskim
pevskim društvom" v smislu §§ 19 in 21, društ. pe.
dne 14. avgusta 1898 v Narodnem domu v Celji
pevsko slavnost v proslavo petdesetletnega vla-
danja Njega Velikanstva Cesarja s sle-
dicim vporedom:

1. Sostrijska himna, spremljevanjem orkestra
2. Podraz, mešani zbor, F. J. Javni
3. Domovina, moški zbor, F. P. Vilhar
4. Krizanci na morji, veliki mešani zbor, D. Jendl
5. Sve Marija, veliki zbor spremlj. orkestra
6. Domovinski, mešani zbor, L. Pahor
7. Zadransko morje, moški zbor, Rjodnik

Prebitek pripade jubilejskemu zakladu.
Obenem se visi ta dan tudi glavni zbor s slede-
čim vporedom:

1. Podraz predsednika
2. Borčilo tajništva, blagajništva, revizorjev
3. Slavnostni govor
4. Volitev novega odbora
5. Slučajnosti

Člani pevskega zbora ob čini zvečer
glavnega zbora ob čini popolne.

Slovensko pevsko društvo naznanja mestnemu uradu Celje, da namerava prirediti
14. avgusta 1898 pevsko slavnost.

Vabilo
na
veliko pevsko slavnost

v proslavo
petdesetletnega vladanja Nj. Veličanstva Cesarja Fran Josipa I.

katero priredi

„Slov. pevsko društvo v Ptujih“

povodom

blagoslovljenja zastave

„Celjskega pevskega društva“

dne 13., 14. in 15. avgusta 1898

v Celji.

Opomba: Slavnost se vrši ob vsakem vremenu

Ob priliki blagoslovitve svoje zastave je Celjsko pevsko društvo nameravalo organizirati slavnostni sprevod. Sprevod naj bi se pomikal v polnih vrstah z razvitimi zastavami ter z godbo na čelu od Narodnega doma po Rathhausgasse (današnji Trg V. kongresa), Grazerstrasse (današnja Stanetova ulica), Ringstrasse (današnja Cankarjeva ulica) k cerkvi Sv. Jožefa nad Celjem ter po končanem opravilu po istem vrstnem redu nazaj v Narodni dom.

Po programu naj bi prav tako vsa društva prispela v Celje, korakala v polnih vrstah, z razvitimi zastavami od kolodvora po Bahnhofgasse (Kolodvorska ulica), po Rathhausgasse v Narodni dom.²

Ta obhod z razvitimi zastavami po mestu je mestni magistrat z odredbo 2. avgusta 1898 št. 7092 prepovedal. Kot obrazložitev prepovedi je navedel, da bi bil s tem moten javni red in mir.³

Zato je že 5. avgusta 1898 Celjsko pevsko društvo vložilo pritožbo na visoko c. kr. namestnišvo. Takole jo je utemeljevalo: »Kamor koli se po avstrijskem cesarstvu ozremo, vidimo, da se povsod kjerkoli prebivajo vdani avstrijski ljudje, veselo in hvaležno spominjajo letos petdesetletnega vladanja Njegovega Veličanstva cesarja Frana Josipa I. Slovensko pevsko društvo vsako leto priredi samo eden koncert. Letos je ta koncert sklenilo prirediti v Celju.

Kot glavno točko slavnosti smo dali na spored slavnostni sprevod, s katerim bi v posebni meri lahko izkazali svojo vdanost vladarju. Zbranemu slovenskemu ljudstvu iz okolice in iz drugih slovenskih pokrajin pa bi dali s tem priliko, da v celoti izkažejo spoštovanje do cesarja.

Da smo zahvalno mašo odredili zunaj mesta in ne v naši farni cerkvi, smo to storili ravno z ozirom na žalostne razmere, v katerih živi znatna večina slovenskega prebivalstva v mestu Celje. Prepričani smo bili da surovo izzivanje in napadi ne bodo izostali. Pri cerkvi Sv. Jožefa pa lahko v miru slavimo svoj namen, ne da bi nasprotniku dajali kakšne priložnosti za izzvanje.

Narodni dom je pa tako dom vseh celjskih društev. Zbirališče na tem kraju je nujno.

Toda kakor vselej in povsod je slavni mestni magistrat tudi ta sprevod prepovedal. Slavni mestni magistrat je na ta način posredno pokazal, da hoče, da gremo skozi mesto posamično, v skupinah. Očitno je, da je s tem celjskim Slovincem zadržano javno kazati svojo vdanost vladarju, kajti jasno je, da bi bilo sramotno, če bi skupine povelicevale vladarjevo slavo.

Edino le pristranost in pa mnenje, da nam Slovincem v Celju ne gre enakopravnost, so bili vzroki te prepovedi.

Če bi se slavni mestni magistrat vedno in povsod postavljale na stališče, da naj se ne vznemirjajo nasprotni duhovi, bi ne bil dovolil nemškemu društvu, da so ob priliki odstopa bivšega ministrskega predsednika grofa Badenija ob 11. uri ponoči z bakljado in godbo ter strahotnim vpitjem demonstrirali in razgrajali po mestu. Dovolil je tudi, da so 19. junija 1898 nemško misleči demokrati iz raznih krajev z razvito rdečo zastavo in mestno godbo korakali po mestu. Ob binškojih pa je moralo celo mesto proslavljati zbrane nemške kolesarje. Ob tej priliki so bile iz mnogih hiš izobešene ne cesarske, ampak pruske zastave. Slednje so izobesili celo na sedežu c. kr. okrajenga sodišča.⁴ Vest o prepovedi obhoda je močno odjek-

nila med slovenskim prebivalstvom v Celju. Že 5. avgusta 1898 je bil v časopisu *Dovovina* objavljen oster članek, nanašajoč se na prepoved:

»Že trepeče naše Celje, kolikor ga je še v nemškutarskih rokah, zaradi napovedane naše slavnosti ob priliki blagoslovljenja zastave Celjskega pevskega društva. Skrbi jih samo eno, kako bi postopali proti tej slavnosti, ki bo imela pristen značaj cesarjevega jubileja. Celo magistratno ministrstvo si ne ve pomagati iz zapreke, kajti, ako se bo nosil ali vozil v ospredju sprevoda cesarjev kip, ne bo varno žvižgati. Vsi, ki poznajo le »Alldeutschland« in kar je za tem, ne vedo si drugače pomagati, nego da nas Slovence naravnost sumničijo, da patrijotizma niti ne poznamo, da je vse le namišljeno ter pišejo: Najvišja cesarjeva želja je mir med narodi, a sedaj naj bi se proslavljal cesarjev jubilej s tem, da gredo skozi naše ulice narodni smrtni sovražniki našega mesta in njega prebivalcev, varovani po bleščečih bajonetih, z glasno godbo na čelu in vihrajočimi slovenskimi zastavami, polni napuha in sovraštva, samo zato, da javno zaničujejo in ponižujejo nemštvo. Končno pa še kličejo »Das gibt es nicht!« Mi pa odgovarjamo povsem mirno, da se zavedamo svoje pravice, da izražamo kjer in kakor hočemo svoja patrijotična čustva. Obhajali bomo to jubilejno leto in pevsko slavnost v polnem obsegu, kajti bilo bi nezaslišano tiranstvo, če bi se nam kaj takega zabranilo.«

Mestni urad si je zaradi napovedane slavnosti, za čas od 13. do 15. avgusta 1898, izposodil pri vojaški komandi v Gradcu 15 rjuh in letnih odevj za prenočišče orožnikov.⁶

Že v soboto, 13. avgusta 1898, so prišli prvi gostje. Ker se je govorilo, da bo prišla večja skupina ljudi, so orožniki pred Narodni dom razporedili kordon. Nemško mestno prebivalstvo je goste ogovarjalo z že znanim piskanjem.

Zvečer je Celjsko pevsko društvo priredilo podoknico soprogi dr. Ivana Dečka, kot botri zastave. Soproga dr. I. Dečka se je pevcem zahvalila, nakar jo je društveni predsednik dr. Karlovšek pozdravil kot dobrotnico društva. V Narodnem domu se je nato začela zabava, ki jo je nenehno motila skupina pred Narodnim domom s svojimi »heil« klici in vpitjem »Wacht am Rheim«.⁷

Noč na 14. avgust je minila mirno.⁸

V nedeljo zjutraj, 14. avgusta, je bil Narodni dom že okrašen s slovenskimi in cesarskimi zastavami. To je bil znak, da se bodo slavnosti pričele, žal pa tudi surovosti. Če si šel po ulici, si slišal žvižg in klic »abzug«. To je bil pozdrav vsem prispeлим gostom. Gostje so prihajali z vlaki. Večina gostov je prišla ob 10. uri dopoldan. Oficialen sprejem na kolodvoru je vlada »zaradi motenega železniškega prometa« prepovedala. Zato je vojaštvo železniško postajo zaprlo. Na postajo je šla v imenu Celjskega pevskega društva pozdraviti samo delegacija. Po pozdravu, so približno ob pol enajstih krenili proti Narodnem domu.

Ljudje iz okolice mesta pa so med tem časom prihajali v Narodni dom. Na dvorišču je godba začela slavje s cesarsko himno, katero je občinstvo stoje poslušalo in jo zaključilo z »živio« klici. Navdušenje se je stopnjevalo, ko je godba zaigrala Naprej zastava slave. Po tem se je pred Narodnim domom sprevod razvrstil in odšli so v skupinah proti železniškemu mostu. Najprej moški in mladinci iz Griž, nato godba, za njo ženske, za njimi Celjski Sokol, Pevsko društvo, gostje in na koncu ljudje iz okolice mesta.⁹

O praporu in geslu na praporu CPD beri: Vlado Novak, Aškerčeva gesla za prapor CPD (1898), CeZb 1985, str. 249.

CELJSKO

PEVSKO DRUŠTVO.

V Ringstrasse (današnja Cankarjeva ulica) so mimoidoče kamnali, tako da so nekaj oseb poškodovali. Enega fanta so kasneje prepoznali in ga aretirali.¹⁰

Ob mestni meji (na drugi strani Voglajne) so spreved pozdravili kmečki fantje s Teharj, katerim policija ni dovolila vstopa v mesto, ker so s sabo imeli svojo staro zastavo in je niso hoteli pustiti zunaj mesta.

Pri maši je pel oktet Celjskega pevskega društva. Po končani maši so blagoslovili zastavo v kapelici.

Prvi žebelj je v novo zastavo zabil dr. Karlovšek, pozdravil je botro zastave, ženo dr. Ivana Dečka, in se ji v imenu društva zahvalil za njeno naklonjenost. V imenu pevk ji je Zora Vrečko podarila šopek. Žena dr. Ivana Dečka se je po tem zahvalila, na zastavo privezala dva trakova z napisom ter zabila žebelj. Za njo so zabijali žeblje na zastavo še zastopniki naslednjih združenj: Posojilnice v Celju, Celjske čitalnice, hrvaškega pevskega društva Kolo, akademskega društva Triglav, Glasbene matice v Ljubljani, celjskega Sokola, občine celjske okolice, delavskega podpernega društva, obrtnega društva in drugih.

V istem vrstnem redu, kakor so bili prišli, so nato odkorakali nazaj proti mestu. V mestu se je v pravi nemški obleki pokazalo celjsko ženstvo »Srečna Germanija«.

Ob 1. uri popoldan so zopet prišli pred Narodni dom, kjer so skupno kosili.¹¹

Trg cesarja Jožefa (današnji Trg svobode) je bil zaprt. Popoldan in zvečer je policija opravila 17 aretacij, zaradi treh očitnih nasilnih dejanj. V Narodni dom je namreč prišlo veliko deželanov in delavcev, katere so tukaj pogostili, nato pa so po mestu pijani razgrajali. Naknadno so opravili še eno aretacijo ponoči v Bahnhofgasse, kavarno pa zaprli. Čeprav so se posamezniki topli, ni prišlo do resnejših telesnih poškodb.¹²

Pred večerom je prišla pred Narodni dom še ena celjska nemška skupina, ki je pod varstvom policije vpila in razgrajala. Ko je prišlo vojaštvo, da napravi kordon, so jih razgrajachi sprejeli z žvižganjem. Na drugi strani pa jih je slovensko občinstvo pozdravilo z navdušenjem, ker so bili Slovenci.

Zvečer je bil koncert Slovenskega pevskega društva v veliki dvorani Narodnega doma. Po koncertu pa so dan zaključili z plesom.

S tem je bila slavnost končana, ker iz neznanih vzrokov 15. avgusta niso priredili skupnega izleta na Teharje. Na Teharje je prišlo veliko ljudi v posameznih skupinah.¹³

15. avgusta popoldan so pred Narodni dom prišli še kolesarji »kulturvolka«, in povzročali nove izgrede. Organizirali so si shod ter hoteli iti v Narodni dom razgrajat. Ko je ta nevarnost minila, so trg zaprli, ceste pa očistili.

Vojaštvo so prestavili v mestni park, ker se je govorilo, da so v park prišli kmečki fantje, kateri naj bi bili sledili kolesarjem od gozdne hiše proti mestu. Vojaštvo je park zapustilo približno ob 11. uri zvečer.

Na koncu poročila je zapisano, da se je bilo samo požrtvovalnosti in skrbnosti varnostnih organov in vojaštva zahvaliti, da v teh dneh resnično ni prišlo do kakšnega velikega medsebojnega spopada.¹⁴

VIRI

- ¹ Vabilo na pevsko slavnost, ZAC, Mestna občina Celje (dalje MOC) 1850–1918 fasc. 84.
- ² Dopis »Celjskega pevskega društva« mestnemu uradu Celje, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ³ Dopis mestnega urada društvu, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ⁴ Pritožba »Celjskega pevskega društva, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ⁵ Časopis »Domovina«, letnik 1898, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ⁶ Dopis Corps-Commande Graz, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ⁷ Časopis »Domovina« letnik 1898, Knjižnica Edvarda Kardelja — študijski oddelek.
- ⁸ Poročilo mestnega urada o poteku slavja, ZAC, MOC 1850–1918, fasc. 84.
- ⁹ Tam kot 7.
- ¹⁰ Tam kot 8.
- ¹¹ Tam kot 7.
- ¹² Tam kot 8.
- ¹³ Tam kot 7.
- ¹⁴ Tam kot 8.

ROMAN DROFENIK

GLASBENA ŠOLA GLASBENEGA DRUŠTVA (1879 – 1918)

Glasbeno društvo (Cillier Musikverein, prvič ust. 1891, drugič 1836, definitivno tretjič 1878) se je takoj po organizaciji društvene kapele¹ lotilo vzgoje novih glasbenikov. Na hitro so ustanovili šolo glasbenega društva (Musikvereinschule), ki je začela s poukom 1. oktobra 1879. Čeprav je že pred ustanovitvijo te šole v Celju delovala zasebna šola pri učiteljici Pauli Sinz (učila je petje in klavir), je bil vpis v društveno šolo velik (Cillier Zeitung, 28. september). Sprva so se smeli vpisati samo učenci moškega spola. Ob začetku šole pa je vodstvo društva vendarle sporočilo, da bodo za učenke odprli poseben oddelek.

Jeseni 1880 so namenili šoli več pozornosti. Tako so na občnem zboru 23. septembra sprejeli nov učni načrt, za novega inšpektorja glasbene šole pa so imenovali gimnazijskega profesorja Plonerja in ustanovili sklad glasbenega pfeniga² (Musikschullpfenig). S sredstvi, zbranimi v tem skladu, so želeli pomagati revnejšim učencem pri nabavi učil. Poleg tega so bili lahko talentirani učenci deloma ali pa popolnoma oproščeni plačevanja šolnine, ki je znašala za člane 2 fl.³ na mesec. Ti so morali do 15. oktobra oddati prošnje vodstvu šole.

V šolskem letu 1880/1881 je bilo na šoli 9 oddelkov, v katerih je poučeval kapelnik s pomočniki. Oddelki so bili naslednji: 1) Oddelek za petje in splošno glasbeno vzgojo.

Imeli so tri ure pouka na teden z učenjem ritmičnih vaj, vaj za čisto intonacijo in lep zvok po pevski šoli Franza Vüllnerja.

2) Violinski oddelek.

Tu je potekal pouk v skupinah s štirimi učenci. Poučevali so kapelnik David, Hans R. von Villefort, N. Marschal in Rudolf Schmidt po Hohmannovi šoli.

3) Oddelek za violončelo.

Tu sta poučevala David in Vincenz Schmidt po Kummerjevi šoli.

Ostale instrumente so poučevali naslednji inštruktorji: kontrabas-Gutscheg, klarinet — Josef Kleppi, krilni rog — Neymayer, rog — Josef Repetz, pozavno — Zi-

---

Avtor: Roman Drofenic, glasbeni pedagog, Šmarje pri Jelšah. Za objavo v CeZb prirejen del avtorjeve diplomske naloge DELO CELJSKEGA GLASBENEGA DRUŠTVA IN NARODNE ČITALNICE V CELJU 1861 – 1914, sprejete na oddelku za glasbeno pedagogiko Akademije za glasbo v Ljubljani, v maju 1988. Mentor: Dr. Primož Kuret.

saj in tolkala — Resdeuscheg. Teh instrumentov se je v tem letu učilo 28 učencev. Svoje znanje so predstavili 15. julija z javno produkcijo v društvenih prostorih (Normalschulgebäude)*.

Naslednje šolsko leto 1881/1882 se je zaradi bolezni kapelnika Davida, ki je bil glavni šolski učitelj, začelo šele 16. novembra pod vodstvom novega kapelnika Ferdinanda Fischerja. Kljub krajšemu šolskemu letu se to na nastopih učencev, na letnih izpitih 14. julija, ni poznalo. Posebej so bili pohvaljeni učenci Marek, Gut-schek, Kronasser in Wratschko za izvedbo izbranih stavkov za violinski kvartet.

Tudi novo šolsko leto 1882/1883, ki se je začelo 2. oktobra, so začeli z novim kapelnikom Georgom Mayerjem. Tako pogosto menjavanje kapelnikov in skrb zaradi ohranitve kapele ter članskih koncertov se je poznalo tudi pri delu šole. Na manjšo zavzetost za šolo je 11. januarja na občnem zboru člana društva opozoril dr. med Josef Neckermann (1829—1893). Za to leto ne zasledimo zapisa o javnem nastopu učencev, ki je bil junija ali julija. Nekateri od njih so sodelovali na letnem koncertu kot člani orkestra.

Kriza šole se je v letu 1883/1884 še povečala. Zaradi pomanjkanja sredstev niso imeli zunanjih učiteljev. S tem se je zmanjšalo število oddelkov z nekdanjih devetih na štiri. Vpisanih je bilo le 35 učencev, ki jih je poučeval kapelnik Mayer.

Ob koncu leta — 14. julija — so imeli v mali dvorani Kazina⁵ javne izpite. V prvem delu so nastopili posamezno, v drugem pa so se predstavili z ansambelsko igro, v kateri so zaigrali 5 stavkov Vokmarjevega godalnega kvarteta. Poslušalci so bili navdušeni nad natančnostjo in intonančno čistostjo zaigranega, zadovoljni pa tudi z Mayerjem kot učiteljem.

V šolskem letu 1884/1885 je poleg kapelnika poučeval kot zunanji sodelavec še Willefort. Šolo je obiskovalo 30 učencev, od teh jih je le 8 plačevalo pouk.

Šolsko leto so zaključili 14. julija z izpiti v veliki dvorani Kazina. V prvem delu programa so se predstavili Nemetscheg, kapelnikov sin, Hermann Zangger, Franz Zangger (igral sonato št. 6 C. M. von Webra) in študent Wratschitsch. Za konec pa je nastopil orkester z Gluckovo uverturo Ifigenija na Aulidi.

Ce je prejšnje šolsko leto kazalo, da se stanje v glasbeni šoli popravlja, se je v letu 1886/1887 poslabšalo še bolj kot pred dvema letoma. Od devetih oddelkov leta 1880/1881, štirih leta 1883/1884, je v tem letu ostal samo oddelek za violino, v katerega je bilo vpisanih 22 učencev. Od teh jih je le 6 plačevalo pouk.

Tako občutno nazadovanje je vzpodbudilo k razmišljanju o reorganizaciji delovanja šole. Šola naj bi postala manj odvisna od društvenega denarja.

Na občnem zboru konec januarja 1887 je predsednik Franz Zangger predstavil spremembe, po katerih bi bila društvo in šola organizirana enako kot v Ptuj. Po burni razpravi so sprejeli sklep, da se v društvu nastavi umetniški vodja, ki bo vodil glasbeno šolo in pomagal kapelniku pri pripravi koncertov.

Do septembra so uspeli v društvu dobiti učitelja za pouk petja, godal, trobil in teorije. S Heinrichom Weidtom so podpisali pogodbo, s katero je bil nastavljen za umetniškega vodjo in direktorja glasbene šole. Na njej naj bi poučeval 4 ure na dan.

Do začetka pouka 20. septembra so pripravili nov statut glasbene šole. Po njem so začeli s šolskim letom 1887/1888 poučevati učence obeh spolov v ločenih

oddelkih. Pouk klavirja* in violine je trajal tri ure tedensko, petja (Elementarge-sang) in ostalih učnih predmetov 2 uri, zboru in ansambelske igre pa 1 uro. S statutom so določili število učencev, ki so jih lahko poučevali istočasno na posameznih oddelkih: na klavirskem oddelku je bila zgornja meja 2 učenca, pri godalih 4, pri pihalih 3 do 8 in pri petju 16 do 24. Mesečna šolnina je znašala 2 fl, za klavir pa 3,5 fl. Temu so morali učenci družin, ki niso bile člani društva, plačati še 2 fl. vpisnine.

Prav tako so na novo sestavili šolski načrt, v katerem so razdelili šolanje na 4 težavnostne stopnje: od začetkov pa do učenja koncertnih skladb v najvišji stopnji.

Statut so nato poslali na cesarsko kraljevo namestništvo v Gradec, ki je 14. januarja 1888 podelilo šoli koncesijo s št. 26917 de 1887.**

Prvi javni izpitni nastop-koncert tako reformirane šole — so pripravili 14. in 15. julija 1888.

Zaradi problemov, ki so v kapeli nastopili poleti 1888, je bil avgusta sklenjen z Weidtom nov dogovor, po katerem je prevzel vodstvo kapele. Te dolžnosti pa ni najbolj vestno izpolnjeval. Poleg tega si je brez vednosti društva umislil privatni pouk petja, kar je društvo ugotovilo šele 1889. leta, ko se je odločilo odpreti pevski oddelek. Zaradi tega so se odločili, da ga bodo obdržali le kot učitelja klavirja s 30 fl mesečno. Po tem društvenem sklepu se je Weidt odločil zapustiti društvo. Poleg njega so v tem letu odpustili tudi učitelja violine Lenharda, kar je vplivalo na število učencev glasbene šole. Na začetku šolskega leta jih je bilo 51, na koncu pa le še 41.

V šolskem letu 1889/1890 je Weidta na mestu umetniškega vodje zamenjal Adolf Diessl, uspelo pa jim je dobiti tudi novega učitelja violine J. Fischerja, odličnega koncertnega mojstra.

Novo vodstvo je spremenilo prejšnji model javnih nastopov glasbene šole, ki je vseboval le javne izpitne nastope, tako da so namesto teh prirejali koncertne nastope. Njih število se je spreminjalo od leta do leta, najpogosteje pa se je zgodilo, da so pripravili le po enega v šolskem letu.

Prvi tak koncert so imeli 23. marca 1890. Začel se je z Webrovim Andantom, ki sta ga zaigrali Bertha Gubo in Valerija Ogriseg. Duet za dve violini (Bériot) sta zaigrala Hermann Zangger in Eduard Reitter, s skladbo domačega komponista, s Tremi plesnimi napevi Wilhelma Kienzla, pa sta se predstavila Albin Lubri in Fritz Zangger.⁶

Po teh točkah je nastopil klavirski trio, v katerem so igrali Karl Riedl, Fritz Meister in Bertha Simonitsch, ki so zaigrali koncertni ländler⁷ za dve violini in klavir. Na koncertu se je z Jensenovo Popotno sliko št. 6 in Diesslovo Romanco predstavila učenka pevskega oddelka Irena Stepischnegg.

Večer pa sta zaključila B. Fiess in E. Fehleisen z Brahmsovim Madžarskim plesom št. 1.

* Pouk klavirja se je začel šele s prihodom Weidta. To je v knjigi *Künstlergäste — Der Cillier Musikverein* zapisal Fritz Zangger — eden njegovih učencev.

** To je razvidno iz kopije fascikla Mestnega šolskega sveta, signatura 9/4 v Zgodovinskem arhivu v Celju.

V letu 1890 je začelo društvo dobivati subvenciji od deželnega zbora in Nemškega šolskega združenja (Deutsches Schulverein)*, ki sta bili posebej namenjeni delovanju glasbene šole. To je društvu in tudi šoli zelo prav prišlo, saj jim je namen, da bi vsi starši učencev glasbene šole postali podporni člani društva, spodletel.

Z novim šolskim letom 1890/1891 so se zbrali nekateri učenci, ki jih je privlačila komorna igra. Ti so pod Reitterjevimi vodstvom ob sobotah igrali kvartete. Svojo spretnost so pokazali na prvem šolskem nastopu v drugi polovici marca, ko so Riedl, Meister, Reitter in Pacchiaffo zaigrali en stavek Mozartovega godalnega kvarteta op. 12.

Poleg te točke je celjska Deutsche Wacht 25. marca pohvalila še nastope Albina Lubrija (Beethoven, klavirska sonata op. 22), Irene Stepišnik (Jensen, Erotikon), Meistra (Ernst, Elegija za violino), Elso Fehleisen (Mendelssohn, Fantazija) in Fritza Zanggerja (Chopin, Nocturno).

V tem šolskem letu so pripravili še en šolski koncert v nedeljo 12. julija, ki ga je obiskalo že veliko število poslušalcev.*

Program se je začel s kvartetom violin najmlajših učencev, ki so zaigrali odlomke iz Webrovega Čarostrelca, nato pa Boccherinijev Menuet. Starejši gojenci, zbrani v godalnem kvartetu, so zaigrali Offenbachovo uverturo Orfej v podzemlju.

Velikih pohval sta bila deležna tudi violinista: prvi je zaigral Bériotov koncert št. 9, drugi pa Fantazijo iz Verdijevega Trubadurja.

Za godali so se predstavili učenci najštevilnejšega-klavirskega oddelka, ki so med drugim zaigrali Adagio iz Mozartove sonate št. 18, Chopinovo Polonaiso in Jensenov Erotikon.

Ob koncu tega šolskega leta je bilo vpisanih 41 učencev, od katerih se jih je 17 učilo klavir, 14 violino, 3 čelo, ostali pa pihala ali tolkala.

Te instrumente so poučevali: Diessl-klavir, Fischer-violina, W. Prager-čelo, Cardinal-flavto, Gerson-gozdni rog, Eckerscham in Jireček-klarinet, pa Krell tolkana. Šolnine je bilo oproščenih 10 učencev, in to predvsem učencev tistih instrumentov, ki so jih potrebovali v kapeli.

Porast števila učencev se je nadaljeval. Tako je bilo v šolskem letu 1891/1892 vpisanih 49 učencev, od katerih jih 24 ni plačevalo šolnine. Večjemu številu učencev so sledile tudi večje in številnejše subvencije — od deželnega zbora, Nemškega šolskega združenja in društva Südmark.⁹

Na tokratnem koncertu učencev šole, ki je bil 10. julija 1892, so se prvič predstavili tudi gojenci pihalnih oddelkov. Posebej so pohvalili nastop flavtista B. Dula, ki ga je učil Cardinal, navdušil pa jih je tudi nastop bratov Reitter z violinskim duetom in nastop violinskega ansambla, ki ga je pripravil učitelj Fischer. Občinstvo je prijetno presenetil tudi Fritz Zangger z Beethovnovim sonato št. 13., prav posebej pa je vse navdušila E. Rattkova s Chopinovim Scherzom op. 31.

V naslednjem šolskem letu 1892/1893 so se pojavila nasprotja med vodstvom glasbene šole (Diessel) in šolskim inšpektorjem Stepišnikom, ki je bil hkrati tudi

* »Občinstva niso sestavljali le sorodniki nastopajočih učencev, ampak tudi prijatelji glasbe in zaščitniki društva.« Deutsche Wacht, 16. julij 1891.

predsednik društva. Ta nasprotja so dosegla višek na občnem zboru januarja 1894. Zaradi pritožb inšpektorja Stepišnika se je vodja šole in kapelnik Diessel odločil dati odpoved. Vendar si je premislil, saj je februarja dirigiral na letnem koncertu. Zaradi tega sta predsednik Stepišnik in njegov namestnik Lindauer aprila odstopila s svojih položajev.

Navkljub tem zapletom so ob koncu šolskega leta 8. julija 1894. pripravili koncert — izpit učencev v Kazinu.

Deutsche Wacht je ob tem zapisal: »Na prikazano sta lahko učitelja Diessel in Fischer zelo ponosna. Upamo, da bo izpit gotovo doprinesel k temu, da bo glasbena šola dobila nove privrženca«.*

Ob zaključku šolskega leta 1893/1894 je bilo sicer na šoli 41 učencev.

Želje ob koncu prejšnjega šolskega leta so se v začetku novega — 1894/1895 res uresničile. V šolo se je vpisalo toliko učencev — 73, da so že začeli razmišljati o omejitvi vpisa.

Ob zaključku šolskega leta so 29. junija 1895 pripravili šolski koncert, na katerem so se predstavili učenci Katholinggove, nove učiteljice petja. V uro in pol trajajočem nastopu se je zvrstilo 15 točk.

Program se je začel z violinisti, za njimi pa so se zvrstili učenci klavirja in petja.

Zelo so bili navdušeni nad petjem učencev pevskega oddelka, med katerimi je časopis 31. julija še posebej pohvalil gospoda A. Brunnerja, ki je zapel Markelovo Pomladno pesem in gospoda G. Weissa, ki je zapel Orientalsko podoknico H. Zoisa in Romanco iz Mignon (Thomas).

Najbolj pa se je občinstvu prikupil nastop otroškega pevskega zbora, ki ga je pripravila Katholniggova.

Število učencev je že toliko naraslo, da je društvo v šolskem letu 1895/1896 prosilo Deželni odbor, da mu dovoli uporabo šolske učilnice pripravljalnega razreda v gimnaziji.¹⁰ Za to se je s svojim priporočilom posebno zavzel šolski svetnik Peter Končnik.¹¹

V tem letu sta poleg treh učiteljev (Diessel, Fischer, Katholniggova) poučevala na šoli čelo in flavto dva člana kapele.

Zaključni koncert so imeli 12. julija. V prvem delu so nastopili najmlajši učenci, med katerimi so še posebej pohvalili nastop triglasnega otroškega zbora. V drugem delu pa so se predstavili še starejši učenci, od katerih so »nekateri že prerasli šolo«**.

Največje število učencev je imela glasbena šola v šolskem letu 1896/1897, ko se je njih število povzpelo do 161. Poučevali so jih 4 učitelji in 3 člani kapele, in sicer čelo, trobento in flavto. 11. julija 1897 so imeli zaključni nastop, na katerem so se učenci predstavili s 15 točkami. Med njimi je imel prvič svoje učence novi, že tretji učitelj klavirja, Linke — Schmit.***.

Velike spremembe v delu glasbene šole je prineslo šolsko leto 1897/1898. V tem letu je tedanji predsednik društva in inšpektor glasbene šole Markhl uvedel

* DW, 12. julija 1894.

** DW, 16. julija 1896.

*** Klavir sta še učila Diessel in Katholniggova

učiteljske konference, na katerih so ocenjevali napredovanje učencev in njihov obisk pri pouku. Po novem so na koncu vsakega semestra uvedli javne izpite, od katerih je bilo odvisno napredovanje v višje letnike.

Druga, manj razveseljiva novost, pa je bil precejšnji upad števila učencev, saj je ostalo od lanskih 161 to leto na šoli le 108 učencev*. To zmanjšanje so deloma pripisali dejstvu, da se je več družin odselilo iz Celja.

Ob koncu leta 1897 se je spremenil tudi sestav učiteljev. Glasbeno šolo in društvo je zapustila učiteljica klavirja Katholniggova. Nasledila jo je Friederika Spiller, ki je poleg klavirja učila tudi teorijo.

Šolsko leto so zaključili 10. julija z nastopom v Kazinu. Na njem so najmlajši pianisti zaigrali Mozartov Rondo, Clementijevo sonatino v d-duru in Jadassohnov Rondo op. 128 ter štiriročno Schumannov Geburtstagsmarsch.

Starejši učenci pa so se predstavili z Haydnovo Fantazijo v c-duru, Lachnerjevim Preludijem in toccato v d-molu ter Mozartovo Fantazijo v c-molu. Med violinisti so posebej pohvalili izvedbe Dentovega Spomina, Boieldieuovega Allegra moderata in Viottijevega violinskega koncerta v g-duru.

S šolskim letom 1898/1899 se je število učencev ponovno nekoliko povečalo, tako da je bilo v šoli 126 učencev. Od teh jih je bilo 19 oproščenih šolnine, 10 pa je plačevalo le polovično šolnino. V tem letu so ponovno začeli poučevati zbornu petje, ki ga je pri učitelju Königu obiskovalo 18 učencev, na novo pa so uvedli pouk harmonije. Ravno ta predmet je po mnenju časopisa** pripomogel k zelo uspešnemu koncertnemu nastopu učencev 9. julija 1899 v Kazinu, na katerem so nekateri učenci zaigrali svoje točke na pamet, kar pa ni vsem ugajalo.

V šolskem letu na prelomu v 20. stoletje je bilo v glasbeni šoli 7 učiteljev in 132 učencev. Kot že vrsto let poprej so po izpitih 3., 5., 7. in 8. julija 11. julija pripravili koncertni nastop najboljših učencev.

Nastop je začela skupina 16 violinistov, ki so pod vodstvom učitelja Grögerja zaigrali kvintet op. 1 Fritza Stanga. Za njimi sta sestri Gaischek igrali Španske plese Moszkowskega. Poleg mladih so se na nastopu predstavili tudi starejši učenci s solističnimi nastopi (violinist H. Jellenz, pianisti Alma Mayer, Ed. Czegka, Melanie Jacky in Schwarzlova) in skupinsko igro (Pinter, Sallak, Schäftlein, Freiburger s Haydnovim godalnim kvartetom op. 57 in gospodični Schwarzl-violina, H. Keppa z učiteljem Hahnom z Mendelssohnovim triom op. 94).

Iz časopisnega poročila o občnem zboru, ki je bil 28. decembra 1900 izvemo, da se je v šolskem letu 1900/1901 48 učencev učilo klavir, 31 violino in 13 različna pihala, poleg teh pa je Gröger učil še zbornu petje. Ker je bila teorija obvezna za vse učence klavirja in violine, so to leto odprli še tretji razred za njeno poučevanje.

Ob koncu tega šolskega leta so pripravili v Kazinu kar dva koncertna večera. Prvega, 29. junija, je začel Grögerjev učenec Jellenz, ki je ob spremljavi orkestra zaigral Bériotov violinski koncert op. 76 v g-duru. Spillerjeva učenka Käthe Schwarzl je navdušila poslušalce s Chopinovo Fantazijo v c-molu, ki jo je zaigrala na pamet. Program prvega nastopa je zaključil klavirski koncert Karla Reinecka op. 19 v b-duru, ki ga je ob orkestrski spremljavi pod Grögerjevim vodstvom zaigrala Emmy Kiesling.

* DW, 2. januarja 1898.

** DW, 13. julij 1899

Hotel Slon v Krožni (današnji Cankarjevi) ulici — društveni lokal nemške Kazine okoli 1895.
(Po Novem tedniku 1989, št. 12)

Drugi nastop 11. julija je bil zelo slabo obiskan, čeprav po izvajanju ni prav nič zaostajal za prvim nastopom: Eduard Czegka je zaigral tri skladbe iz Schumannovega cikla Listi iz albuma, Hans Schäftlein Beethovnov Rondo op. 51, Elwira Bratschitsch pa Haydnove Variacije v f-molu. Nastop pa je zaključil godalni kvartet (Kätthe Schwarzl — 1. violina, D. Gaischek — 2. violina, H. Schäftlein — viola, E. Ereyberger — čelo), ki je zaigral stavek Haydnovega kvarteta.

Ker je vodja šole in kapelnik Diessl zbolel, je moralo društvo že pred začetkom šolskega leta 1901/1902 poiskati novega kapelnika in učitelja. Najbolj pa jih je presenetila ukinitvev državne subvencije za glasbeno šolo*.

Zamenjavo za dolgoletnega kapelnika in učitelja so našli v Moritzu Schachenhofnerju. Ta je z ostalimi učitelji pripravil v Kazinu 11. in 13. julija zaključna nastopa učencev glasbene šole, ki sta bila lepo obiskana**.

Učenci so se predstavili s 1. stavkom Haydnovega godalnega kvarteta op. 76 v g-duru, s Schumannovimi Listi iz albuma, s Suchslandovo Romanco za violino op. 12, s Schubertovim Impromptujem v as-duru, z Griegovim Erotikonom in Metu-

* »... brez navedbe vzrokov, čeprav je vsem znano, da je društvo z glasbeno šolo zapolnilo luknjo v javnem izobraževanju«. DW, 1. januarja 1902

** »Zelo obetavno igro so prikazali najmlajši učenci, pri starejših pa smo nemalokrat pozabili, da poslušamo mlade učence«. DW, 20. julija 1902.

ljem, z Lachnerjevim Preludijem in toccato, s Hellerjevo Tarantelo v as-duru, s 1. stavkom Beethovnovnega klavirskega tria op. 1, št. 1, s 1. stavkom Spohrovega Koncerta za violino št. 2, z Bériotovim violinskim koncertom št. 9. in prvima dvema stavkoma Mozartovega klavirskega koncerta v d-duru ob spremljavi orkestra.

Pod novim vodstvom bratov Moritza in Ludwiga Schachenhoferja se je šola potrudila, da je tudi med letom pripravila javne nastope svojih učencev. Prvi takšen nastop so pripravili v šolskem letu 1902/1903, in to 21. decembra 1902 v Kazinu*.

Drugi nastop v tem letu pa je bil 19. aprila 1903. Po nastopu so 26. aprila v časopisu ponovno razlagali pomen nastopov, s katerimi so lahko že med letom prikazali delo in napredovanje učencev, ki so s pogostejšimi nastopi igrali bolj sproščeno.

Posebej so bili zadovoljni s komornimi točkami, od katerih so jih najbolj prevzele izvedbe 1. stavka Mozartovega godalnega kvarteta št. 17 in 1. stavka Mendelssohnovega klavirskega tria op. 66, pri katerih »smo kar pozabili, da to izvajajo učenci**».

Šolsko leto so, kot vedno, zaključili s koncertom najboljših učencev. Ta je bil 11. in 12. julija v Kazinu. Še bolj kot prvi koncert, v katerem so bili najlepše zaigrani 1. stavek Beethovnovne sonate op. 2 v c-duru, Rohdejev Koncert za violino in klavir št. 7 v a-molu in 1. stavek Beethovnovnega klavirskega tria op. 1. v c-molu, je navdušila poslušalce izvedba programa drugega večera***. Tokrat jih je najbolj prevzela izvedba 1. stavka Mozartovega klavirskega koncerta v b-duru, Kottovega violinskega koncerta št. 22 v a-molu**** in Mendelssohnovega Capriccia brillanta št. 22 v h-molu.

V šolskem letu 1903/1904 se je povečalo število učencev s prejšnjih 79 na 90, poleg tega pa so nastavili novega učitelja Ecklja. Tudi v tem letu so s prvim nastopom pohiteli, tako da je bil na sporedu že 20. decembra. Na njem so nastopili učenci Spillerjeve, M. Schachenhoferja in Eckla. Program so sestavljale klavirske točke — tudi štiriročno — in violinske ob klavirski spremljavi.

Na drugem nastopu 10. aprila so se poslušalci najbolj razveselili napredovanja učencev pri komorni igri, kar je po njihovem mnenju najbolj uspelo izvajalcem klavirskega tria op. 6, št. 1 Waldemarja Bargeila.

Šolsko leto pa sta zaključila dva koncertna večera 10. in 11. julija 1904.

Ob koncu šolskega leta 1903/1904 je odšel iz društva dotedanji umetniški vodja Ludwig Schachenhofer, ki ga je z jesenjo nasledil dotedanji vodja ptujske glasbene šole Hermann Kundigraber.

Pod novim vodstvom se je s 1. novembrom 1904 začel pouk solopetja in glasbene zgodovine*. Iz zapisa z občnega zbora 29. decembra 1904** izvemo, da je bilo

* DW je 7. decembra najavil nastop za 21. december, 4. januarja 1903 pa je isti časopis zapisal, da je bil nastop 19. decembra 1902.

** DV, 8. maja 1903.

*** »Že pri prvem koncertu skoraj ni bilo čutiti razlike, da nastopajo le učenci, se je na drugem večeru še povečal občutek, da so meje šolskega presežene«. DW, 19. julija 1903.

**** Obe točki sta bili zaigrani ob spremljavi orkestra.

* Ta pouk so lahko obiskovali hospitanti. DW, 23. oktobra 1904.

** DW, 1. januarja 1905.

v glasbeno šolo vpisanih 112 učencev, od katerih jih je bilo 16 oproščenih šolnine, 15 pa jih je plačevalo le polovično.

Na pihalnem oddelku, ki so ga začeli močno podpirati, da bi skozi njegovo delovanje pridobili nove glasbenike za svojo kapelo, so poskušali dobiti učence tudi na ta način, da so si lahko v društvu izposodili instrumente. Po tem poročilu so se flavto učili 3 učenci, 1 trobento, 1 klarinet, ostali pa klavir ali violino.

Prvi nastop v šolskem letu 1904/1905 so imeli 21. decembra 1904, drugega pa 9. junija 1905 v gledališču (zgrajeno 1885). Za to priložnost je Kundigraber orkestriral klavirski part Pravljičice o Sneguljčici Karla Reinecka. Na nastopu je v triglasnem dekliškem zboru sodelovalo 40 pevcev, solistki sta bili Albina Herzl (*Sneguljčica*) in Gunda Praschak (*palček*), vezni tekst pa je brala Hermina Higersperger. Predstavo so pripravili v sodelovanju z dekliško šolo. Tej točki so sledile Serenade za 3 violine in 2 klavirja Rudolfa von Weiss-Ostborna*, Mozartov Andante za flavto (Eduard Czegka in orkester v c-duru in za konec Beethovnov klavirski koncert op. 15. v c-duru v izvedbi Hermanna Karpfa ob spremljavi orkestra.

Po zaključku šolskega leta 1904/1905 je bilo 27. julija objavljeno v Deutsche Wacht daljše poročilo o preteklem šolskem letu. Iz njega izvemo, da je bilo v šoli 63 učencev in 53 učenk. Od teh je 101 šolar prijavil nemščino za materni jezik, 12 slovenščino, 2 italijanščino in 1 srbščino. Plačevanja šolnine je bilo oproščenih 12 učencev, 16 pa jo je plačevalo le deloma.

Kot glavni predmet se je 58 učencev učilo klavir, 50 violino, 1 flavto, 2 klarinet ter po eden oboo, rog, trobento in 20 vaje iz skupinske igre (komorna igra). Za vse pa je bil obvezen pouk zbornega petja, kontrapunkta in oblikoslovja.

Posamezne predmete so učili Kundigraber (zborna petje, teorijo, klavir, violino in skupno igro), Spillerjeva (klavir in teorijo) in M. Schachenhofer (violino in flavto). Pihala pa so učili člani kapele Schelberger (oboo), Eckl (klarinet), Szvetko (rog) in Bortsch (trobento).

To leto so vpeljali pouk fagota in oboe, za naslednje leto pa so pripravili še pouk čela in glasbene zgodovine.

V šolskem letu 1905/1906 se je šola preselila v prostore novozgrajene dekliške šole, ki so jo slavnostno odprli 17. septembra 1905 v sedanji Vodnikovi ulici.**

S prejšnjim šolskim letom sta zapustila šolo njen vodja Kundigraber in učiteljica Spillerjeva. Z novim letom pa sta pričela službo novi vodja Karl Kees in učiteljica Anna Prasch.

Vpis za to šolsko leto so imeli 18. in 19. septembra, za kar je bilo treba plačati 1 krono vpisnine. Šolnino je bilo treba plačati vnaprej in je znašala, ne glede na članstvo, 9 kron za klavir, 8 za violino in čelo ter 4 za vsa pihala, zborna petje, teorijo in glasbeno zgodovino*.

* Izvedlo jo je večje število violinistov, klavirski part pa je bil pisan za 4 izvajalce (8 ročno). DW, 9. junija 1905.

** O selitvi v te prostore (današnja III. osnovna šola, Vodnikova ulica) so se pogovarjali že na občnem zboru 29. decembra 1904. DW, 1. januarja 1905.

* Petje in teorija sta bila, kot obvezna predmeta, ob učenju instrumenta brezplačna. Poučevala sta se po 1 uro tedensko, pouk zgodovine kot stranskega predmeta pa je stal 2 kroni in se je poučeval 2 uri.

V tem letu se je učilo klavir 51 učencev, violino 37, violo 2, čelo 10 in pihala 5 učencev.

Za razliko od nekaj preteklih šolskih let v tem letu ne zasledimo podatka, da je šola med letom pripravila kakšen koncert. Omenjena sta zaključna nastopa 12. in 13. julija, ki sta, »z majhnimi izjemami, predstavila zelo dobre, celo brezhibne izvedbe«. Se posebej so bili zadovoljni nad tem, da učenci ne igraju skladb na pamet »in ne obremenjujejo po nepotrebem svoj spomin, dokazuje, da pri tem ne gre smao za vadbo (drill), ampak za pozornost do notranje zgradbe posameznih del«**.

Manj zadovoljni so bili z nastopom zborovske šole (Chorschule), ki ni tako zadovoljil kot nastop instrumentalistov***.

Prejšnje šolsko leto nastavljeni Karl Kees ni dolgo zdržal v Celju, saj se je s koncem šolskega leta že odselil.

Pred začetkom šolskega leta 1906/1907 so dobili na šoli nove klavirje, tako da so jih lahko uporabljali pri pouku že na začetku leta, ki se je začelo z vpisom 17. septembra. 1906.

Prvi šolski nastop 16. decembra v mestnem gledališču je začel godalni orkester, ki je zaigral Händlov Largo, nato pa še Griegovi skladbi Norveška in Prvo srečanje. Obiskovalci so bili zelo navdušeni nad njegovo občuteno igro in izvajalsko disciplino njegovih članov. Z Alardovo Koncertno simfonijo za dve violini in orkester sta se predstavila Beno Zoepnik in Otto Martinz. Po nastopu Štefanije Koziantschitsch s Schumannovo Aufschwung je v zadnji instrumentalni točki nastopil Lothar Smoley, ki je zaigral Fantazijo na madžarsko ljudsko pesem za klavir in orkester.

Večer pa je zaključil nastop dekliškega zbora, ki je pod vodstvom Ernesta Eckla zapel Božično pevsko igro (Weinachtliederspiel), v kateri je sole odpela Albina Herzl iz Gradca ob spremljavi Štefanije Koziantschitsch (klavir) in Antona Tenscherta (harmonij).

Drugi nastop so imeli 16. februarja 1907. v dvorani pri Zamorcu (današnja restavracija Ojstrica) na Ljubljanski cesti, na katerem so učenci zaigrali 1. stavek Bethovnovne sonate op. 49 v g-duru in stavek Griegove sonate op. 1, Lepo čarodejko Hermana Wenzla — za violino in klavir, Mozartovo Spi moj princ — za rog in klavir, Dež prši Roberta Fuschsa — za klavir, Leopolda Suchslanda List iz albuma — za čelo in klavir, Concertino za violino in klavir op. 24 v g-duru J. Raffa in Mozartov trio št. 3 v b-duru.

Večer, na katerem se je zvrstilo 14 točk, je zaključil zbor z dvema pesmima O. Göpfarta: Pesem rož in Petje angelov.

Zadnji nastop so imeli 16. junija v gledališču, na katerem je ponovno nastopil šolski orkester s 46 godalci, klavirjem in harmonijem, ki so pod vodstvom M. Schachenhoferja zaigrali Meditation Ave Marija J. S. Bacha. pri Mendelssohnovem Capricciu Brillantu pa je pianista spremljal društveni orkester. Zadnji dve or-

** DW, 15. julija 1906.

*** »Krčevito visenje na notah, nerazločna izgovarjava, pa tudi nečista izvedba kažejo na to, da se tej panogi namenja le malo interesa«. DW, 15. julija 1906.

Poslopje stare nemške gimnazije v Celju. Tu je delovala od 1808 do 1918.

kestrski točki — Aarsino smrt iz Griegovega Peera Gynta in Valček v f-duru R. Volkmanna — je zaigral šolski orkester. temu sta sledila nastopa violinistke Elizabeth Matič, ki je zaigrala Ludziarz in Le Menetrier Wieniawskega in Kubelikovo serenado Fr. Drdla, in pianista Lotharja Smoleya z Brahmsovo rapsodijo v g-molu. Koncert pa je zaključil nastop zbora.

V šolskem letu 1907/1908 je bilo vpisanih v šolo 113 učencev, od katerih se jih je 62 učilo klavir, 40 violino, 2 kontrabas, 5 čelo in 4 pihala. Te so poučevali Nina Prasch (klavir, zborna petje in teorija), Moritz Schachenhofer (violina, klavir), Eckl (klavir) ter pomožni učitelji Fischer (violina), Borgeld (klavir) Schramm (bas, pihala) in Stryek (čelo).

V dograjeni Nemški hiši (Deutsches Haus — današnji Union) so imeli šolarji 15. decembra 1907. svoj prvi javni koncert. Program je obsegal, razen dveh komornih točk*, same solistične točke, v katerih so se predstavili učenci klavirja in violine.

Iz klavirskega oddelka so nastopili Josefina Mudroch s Schumannovim Veselim kmetom, Emma Treo s 1. stavkom Krausove sonatine v d-duru, Gerald Prashak s 1. stavkom. Raffove sonatine op. 99. št. 1, Bianca Schnirch s 1. stavkom Schyttejeve sonatine v a-molu in Mizzi Nasko z Lisztovo Pesmijo prejcev iz Wagnerjevega Letečega Holandca.¹²

* Mozartov klavirski trio št. 7 v es-duru 1. stavek in Beethovnov klavirski trio št. 1 v es-duru.

Iz violinskega oddelka pa so nastopili Edmund Unger z Ransom Oskarja Riedinga, Franz Kemetnille z Andantom cantabile Ch. Dacla, Elisabeta Matič s Sven-senovo Romanco in Irena Höttl z Andantom religiosom Fr. Thoméja.

Na naslednjem nastopu 24. marca 1908. v gledališču je sodeloval tudi šolski orkester, ki je zaigral Reineckovi Minuetto in uvod v Pravljico o Sneguljčici***. Poleg tega je spremljal še Elisabeto Matič v Bériotovem koncertu št. 9 in Lotharja Smoleya v Griegovem klavirskem koncertu op. 16 v a-molu.

Za konec je zbor pod vodstvom Praschove in ob klavirski spremljavi učenke Naskove zapel 3-glasni ženski zbor Maxa Meyerja Olberslebna V jesen op. 31, št. 4.

Drugi javni koncert učencev so pripravili sredi meseca aprila. Prvih šest točk so zaigrali učenci začetne in srednje stopnje**. Učenci višjih razredov pa so poleg solističnih (Irena Höttl, Mizzi Nasko in Štefanie Koziantschitsch iz klavirskega oddelka Praschove in Otto Martinz iz violinskega oddelka Schachenhoferja) pripravili tudi dve komorni točki. Skupina 8 violin in klavirja je zaigrala Madrigal A. Simonetti; Elisabeta Matič, Mizzi, Nasko, Rudolf Ezeška in Erick Gartner pa 1. stavek Mozartovega kvarteta št. 2.

Zaključna nastopa v šolskem letu 1907/1908 so imeli 1. in 2. julija v mali dvorani Nemške hiše.

Prvi dan so, razen zadnjih točk, nastopili začetniki, večer pa je zaključil 1. stavek Mozartovega godalnega kvartera št. 1 v g-duru. Tudi drugi večer se je začel s solističnimi nastopi, v drugem delu pa so zaigrali 1. stavek Schröderjevega violinskega tria št. 8 in Saubt-Saēnsove variacije na Beethovno temo za dva klavirja. Program pa je zaključil nastop zbora, ki je pod vodstvom učiteljice Praschove zapel Schumannov zbor Nanie in Reineckov zbor Hvalnica pomladi (Lob des Frühling).

Število učencev klavirja se je v šolskem letu 1908/1909 še povečalo, tako da se je od skupno 116 učencev 75 učilo ta instrument. Če je bila razlika med številom vpisanih učencev novega in preteklega šolskega leta majhna, pa je bila velika v številu nastopov, saj so v tem šolskem letu pripravili le en nastop.

Na njem so 4. aprila v gledališču poleg solističnih točk izvedli Preludij in fugo za 12 violin in klavir Oskarja Riedinga, Griegovo Pomlad za godalni orkester in 1. stavek Beethovnovega klavirskega koncerta št. 1 v c-duru z orkestrom.

Pred začetkom šolskega leta 1909/1910 je umrl dotedanji vodja glasbene šole in kapele Moritz Schachenhofer. Na njegovo mesto je bil sprejet Karl Seifert¹³, ki je novo službo vodje glasbene šole in učitelja violine ter klavirja prevzel 17. januarja 1910.

V drugem polletju je Ernest Eckl začel s poukom ritmične gimnastike po metodi Emila Jaquesa-Dalcrozeja. Pouk so priporočili vsem začetnikom in bodočim učencem glasbene šole. Za učence glasbene šole je bil pouk brezplačen, za ostale pa je znašala polletna šolnina 10 kron.

O šolskih nastopih v tem letu je znana le časopisna najava šolskega nastopa v mali dvorani Nemške hiše, ki naj bi bil 10. maja 1910.

* »Tokrat je bila igra sigurna in čista«. DW, 29. marca 1908.

** Na programu so bile 3 klavirske, 2 violinski in 1 čelo točka. DW, 16. aprila 1908.

Musikverein Silli

Die Einschreibung in die Musik-
Schule findet am 9. und 10. Sep-
tember 1910 von 10—12 Uhr vor-
mittag statt.

Die Einschreibengebühr beträgt 1 Krone.

Objava za vpis v glasbeno šo-
lo dne 9. in 10. septembra
1910.

S šolskim letom 1910/1911 je šolo zapustil Ernst Eckl, ki je odšel v Dresden na študij ritmične gimnastike. Zato so že julija sprejeli za učitelja klavirja in violine Edwina Hahna. Poleg Eckla je v tem letu odšel tudi učitelj klavirja Friedrich Grumböck.

To leto so na šoli poučevali klavir (59 učencev), violino (36), trobento (1), oboo (1), teorijo in zborna petje, o nastopih pa ne zasledimo nobenih podatkov.

Po odhodu Seiferta so se odločili, da v prihajajočem šolskem letu 1911/1912 razdelijo mesto vodje glasbene šole, koncertov in kapele med dve osebi. Tako je postal vodja kapele glasbeni učitelj Gustav Fischer, šolo in koncerte pa je po novem vodil J. C. Richter.

Prvi šolski nastop v tem letu so pripravili 14. decembra 1911. v gledališču. Predstavili so 12 točk. Posebne pozornosti sta bili deležni violinski točki, v katerih sta Kurt Bayer in Olga Unger-Ullmann zaigrala Prošnjo in Rondo domačina Riedinga. Nekateri učenci so s svojo igro že skoraj presegli šolske okvire. Med njimi so bili pianisti Elsa Mossmann, Corinna Galvagni in E. Treo, čelist Elimar Kallab in violinist Emino Galvagni. Treo, Kallab in E. Galvagni so se predstavili še z Reineckovim klavirskim triom op. 159 št. 1. Višek večera pa je bil nastop Edmunda Unger-Ullmanna v Allardovi Faustovi fantaziji za violino in orkester, ki je navdušil poslušalce z mehkim tonom in neverjetno natančnostjo*.

Naslednji nastop — zadnji v tem šolskem letu — so pripravili učitelji Richter, Praschova, Fischer in Strunz z učenci 8. junija 1912.

Največ točk so pripravili pianisti, od katerih so za nastope še posebej pohvalili A. Porscheja, Blanko Schmirch, Ed. Butcharja in Wahrmutha. Henriette v. Mathieu in M. Koschir sta zaigrala skladbi O. Riedinga, še posebej pa so za igro pohvalili A. Styeka, H. Wagnerja in Edmunda Unger-Ullmanna, ki so zaigrali 4 Burmesterjeve priredbe. Z lepim nastopom se je izkazala tudi flavtistka Fr. Rittisch.

Od komornih skladb so Cor. in E. Galvagni, ravnatelj Richter in Elimar Kallab zaigrali 1. stavek Mozartovega klavirskega kvarteta v g-molu. Temu je sledil nastop učencev Richterjevega razreda ansambelske igre, koncert pa je zaključil Men-

* DW, 23. decembra 1911.

delssohnov Capriccio za klavir in orkester, ki ga je skupaj z orkestrom zaigrala Elsa Mossmann *.

Lepa predstavitev učencev je imela le eno napako — koncert je bil slabo obiskan.

V šolskem letu 1912/1913 so pripravili le en šolski nastop 5. aprila 1913 v mestnem gledališču.

Na njem so nastopili učenci J. C. Richterja, Praschove, Fischerja, Strunza in Wamleka, ki je nastopil z otroškim zborom. V dolgem programu so posebej muzikalno izvedli Griegovo Arsino smrt, Chopinov Nocturno v cis-molu, godalni kvartet v d-duru Čajkovskega, Schumannov Andante z variacijami in Bériotov koncert za violino in orkester št. 9.

Ob pohvali, ki je je bil za svoje delo v glasbeni šoli deležen Richter **, je bilo na koncu poročila o šolskem nastopu v DW 19. aprila postavljeno vprašanje, zakaj se mora šolan glasbenik v umetniškem pogledu spuščati na mejo pivskih koncertov. »V glasbeni šoli je veliko pokazal, zato ga ne bi smeli pozabljati pri večjih orkestrskih delih. Zakaj imamo glasbenega direktorja, če mu jemljemo priložnost umetniškega poustvarjanja«.

O delu glasbene šole v zadnjem mirnodobnem šolskem letu 1913/1914 je zelo malo podatkov. V šolo je bilo vpisanih 87 učencev, od katerih jih je bilo 39 delno ali popolnoma oproščenih šolnine ***.

To leto (1913) so dobili na šolo novo učiteljico klavirja. Gosposdična Hansi Seelig, nekdanja učenka graškega Glasbenega društva je z oktobrom nastopila v Celju svojo prvo službo. Toda njeno službovanje ni dolgo trajalo, saj jo je zaradi bolezni na mestu učiteljice klavirja že 16. marca 1914 zamenjala Gradčanka Emma Haring.

Tako šola kot društvo sta delovala tudi med vojno, vendar je bilo njuno delovanje zelo okrnjeno. V vojsko so namreč začeli odhajati tudi člani kapele in učitelji Glasbene šole. Z nastankom nove države je društvo prenehalo z delovanjem. Njegovo vlogo v glasbenem izobraževanju Celja je 1908. leta prevzela novo ustanovljena glasbena šola, podružnica ljubljanske Glasbene Matice v Celju.

---

* »Orkester pod Richterjevim vodstvom je zaigral svoje zelo korektno«. DW, 15. junija 1912.

** »Ta nastop je pokazal, kaj lahko doseže glasbena šola, za kar se je treba zahvaliti direktorju, ki je vanjo prinesel svežine«. DW, 19. aprila 1913.

*** DW, 4. februarja 1914.

¹ Kapela — manjši orkester 18 do 20 godbenikov.

² Nekoč t.i. dunajski pfenig = najmanjša denarna enota (Dr. Vl. Murko, Denar. Ljubljana 1943, str. 72), danes stoti del nemške marke.

³ fl. = florin (ime po it. mestu Florentia = Firenze iz leta 1252 slov. forint), naziv starega avstrijskega zlatega novca — goldinarja v veljavi 1857–1893 (Mala splošna enciklopedija. DZS Ljubljana 1973, str. 500).

⁴ Bivše poslopje na prostoru današnje Knjižnice Edvarda Kardelja, Muzejski trg 1, nekoč šolska ulica (Schulgasse); po letu 1882 se je glasbena šola preselila v poslopje na Slomškovem trgu 10.

⁵ Kazino ali kazina: društvo za gojitev družabnosti oz. lokal za društvene sestanke in zabave. Do šestdesetih let so se v Kazinu udeleževali tudi Slovenci. »Začel pa je nemški časnik z gonjo, imenoval je Slovence usiljence, ovaduhe, s katerimi se ne sme občevati. Vodstvo v Kazini ni smatralo za potrebno, zaščititi Slovence proti takim napadom. Zavoljo tega so Slovenci izstopili iz Kazine...« (Dr. Josip Sernec, Spomini. Ljubljana, 1927, str. 96). Sprva je imela sedež v okrožnem uradu (v kresiji, na mestu današnje LB, na Trgu V. kongresa), kasneje v hotelu Slon (Hotel »Elefant«, A. Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909, str. 379), t.j. v poslopiju na križišču Stanetove in Cankarjeve ulice (bivši Rakuschev »železni dvor«), nasproti kina Metropol.

⁶ Dr. Fritz Zangger (1877–1939), med obema vojnama celjski odvetnik in pisec (Künstlergäste 1933, Das ewige Feuer im fernen Land 1937), posebno aktiven v glasbenem krogu celjskih Nemcev; nemški okupator (1941–1945) je po njem preimenoval Slomškov trg; šele osvoboditev je vrnila trgu prvotno ime.

⁷ ländler — poskočni ples v tričetrtinskem (tudi 3/8) taktu, imenovan tudi tirolski valček; prisoten v umetn. skladbah v zač. 19. stoletja (Beethoven, Schubert).

⁸ »V nekaterih krajih so se Nemci čutili močno ogroženi zaradi porasta slovenskih osnovnih šol, zato so leta 1880 ustanovili svoje šolske društvo (Schulverein), ki je v zaščito svojih ogroženih postojank odpiralo nemške otroške vrte in vzdrževalo nemške osnovne šole. Na Štajerskem je to društvo podpiralo 12 osnovnih šol in 5 otroških vrtcev, s prispevki pa vzdrževalo še 6 šol in 7 vrtcev...« (Albert Žerjav, Slovenščina kot učni jezik in predmet v osnovnih šolah 1869–1969, v zborniku Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969. Ljubljana 1970, str. 419). Slovenska samoobrambna poteza zoper nemški raznarodovalni pritisk je bila ustanovitev šolske družbe Sv. Cirila in Metoda 1885.

⁹ Südmarke — nemško »bojno društvo« (J. Orožen), med tistimi društvi, ki niso izključno služila družabnosti, temveč so bila žarišča nemške nacionalne zavesti. (... Vereine dienen nicht mehr ausschliesslich der Pflege der Gemütlichkeit und Geselligkeit, sondern wurden Pflegestätten nationaler Gesinnung. — Gl. G. May, Cilli, str. 24).

¹⁰ Prvotna gimnazija je bila na Slomškovem trgu št. 7. Za stare Jugoslavije je nekaj časa v njej imela svojo učilnico tudi šola Glasbene Matice — predhodnica današnje Glasbene šole.

¹¹ Peter Končnik (1844–1919), rojen v Dravogradu kot sin preprostih kmečkih staršev; na Dunaju študira zgodovino in slavistiko; bil sprva suplent in profesor na celjski gimnaziji, kasneje njen ravnatelj (1883–1890). Končnik je bil na glasu kot odličen šolnik in pisec učbenikov, toda pri zavednih slovenskih učiteljih je užival manj spoštovanja zaradi svojega avstrijskega mišljenja. Slovenski časniki so ga večkrat napadali, češ da je bil preveč naklonjen nemškimi težnjam na gimnaziji in da se je premalo zavzemal za slovensko dijaštvo. Za zasluge je že kot ravnatelj gimnazije dobil naslov šolskega svetnika, kasneje pa celo naslov dvornega svetnika. Umrl je v Gradcu. (Gl. SBL str. 493 in Ivan Mlinar, Ob 150-letnici gimnazije v Celju. Letno poročilo I. gimnazije v Celju 1957/58, str. 11).

¹² Med Lisztom in Wagnerjem je vladalo globoko prijateljstvo in medsebojno razumevanje; Liszt se je povsod zavzemal za Wagnerjevo skladateljsko ustvarjalnost, zato med Lisztovimi številnimi transkripcijami in parafrazami drugih skladb, nahajamo tudi parafraze Wagnerjevih skladb.

¹³ Karl Paul Seifert je bil za Adolfom Feixom nekaj časa (po letu 1911) drugi ravnatelj glasbene šole celjske podr. ljubljanske Glasbene Matice ust. 1908. Po Mlinarju (Glasbena šola v Celju 1908–1941, CeZb 1973/74, str. 462) »sta oba bila po rodu Čeha in zaposlena pri celjski vojaški godbi, Slovenci pa so ju pridobili za sodelovanje na svoji glasbeni šoli v »Narodnem domu«.

POVZETEK

Nemška Glasbena šola v Celju je vzdržema delovala 40 let (1879–1918), sprva kot društvena, po desetih letih (od 1888) kot koncesionirana (uradno priznana) šola. Z imenovanjem nadzornika šole iz vplivnejših vrst nemškega meščanstva, s formiranjem posebnega denarnega sklada, predvsem pa z uvedbo redni glasbeni šoli ustreznega predmetnika, so društveniki prvotni, za kadrovske potrebe društvene godbe določeni namen šole, razširili v splošno (javno) glasbeno vzgojnoizobraževalno poslanstvo.

Prva leta društvene šole je pogosto menjavanje kapelnikov in nestalnih učiteljev otežkočalo njeno redno delo (izpad javnih šolskih produkcij, padec števila učencev), ni pa omajalo skrbi za vzdrževanje društvenega orkestra in prirejanja njegovih koncertov. Sama šola je potemtakem terjala trdnejšo organizacijo (statut, učni načrt, stalno umetniško in pedagoško vodstvo itd.). Le-ta se je obetala s koncesijo (pravico javnosti), ki so jo šoli njeni upravjalci izposlovali 1888.

Ceprav se pričakovanja vsaj v subjektivnem pogledu (še vedno pogoste menjave v učiteljskem zboru, različnost pogledov društvene uprave in kapelnikov ipd.) niso docela izpolnila, je šola uspela redno predstavljati uspehe svojega glasbeno vzgojnega dela z javnimi produkcijami (koncerti) svojih gojencev, se pravi s klavirskimi, violinskimi in pevskimi solističnimi nastopi, z nastopi manjših godalnih sestav, otroških pevskih zborov itd. Ti nastopi so prej ko slej dobili značaj javnih izpitov za napredovanje v višji razred. Napredek (in obisk) so jeli ocenjevati tudi na rednih učiteljskih konferencah.

Z javnimi produkcijami so praviloma nastopali v Kazinu, s šolskim orkestrom tudi v mestnem gledališču, od leta 1907 ko je bila zgrajena Nemška hiša (današnji Union), pa v njenih društvenih prostorih. Učenci oz. šolski ansambli so se predstavljali s posameznim letnikom in talentom ustreznimi skladbami tako iz klasične (največkrat Mozart, za njim Beethoven, Haydn, Gluck), kot iz romantičnega stoletja: Viotti, Bériot (violinisti), Schubert, Weber, Schuman, Chopin, Mendelssohn, Offenbach, Boieldieu, tudi Liszt, Grieg in Brahms, pa še z deli številnih drugih bolj ali manj znanih skladateljev iz obeh obdobj. Lokalni časopis (Cillier Zeitung, Deutsche Wacht) je pohvalil učenca, ki se je izkazal z izvedbo svoje točke, in navedel tudi ime njegovega učitelja ali učiteljico. Med pohvaljenimi učenci (učenkami) je bil večkrat tudi kakšen s slovenskim (nemško napisanim) priimkom — Matič, Bučar, Smolej, Kocjančič, Kepa itd.

Število učencev je sicer nihalo, toda v poprečju je rastlo od začetnih 30, 40 do 160 in čez tako, da je bilo treba sredi 90-tih let poskrbeti za dodatne učilnice. Na prelomu v 20. stoletje je 7 učiteljev učilo 132 učencev; tudi do konca šole (1918) se je število učencev sukalo vedno okoli ali nad sto.

Od vsega početka je bila vpeljana šolnina. Le-ta je bila različna; najvišja je bila za klavirski pouk, najnižja pa za pouk pihal, kar naj bi povečalo zanimanje za nje in s tem zagotavljalo kader za potrebe društvenega orkestra. Revni in talentirani učenci so bili lahko šolnine v celoti, ali deloma oproščeni.

Sprva manjše, kasneje višje subvencije Nemškega šolskega združenja (Deutsches Scholverein) izza 1890, za njim pa še pangermanistične Südmarke, dokazujejo, da šola ni služila zgolj pospeševanju glasbene kulture v Celju, temveč v enaki meri tudi utrjevanju nemškega nacionalizma in s tem raznarodovalni politiki. To da slutiti tudi določilo o brezplačnem glasbenem pouku ali vsaj o znižani šolnini za »revnejše« učence. Kdo drugi bi namreč utegnil biti v tem času »revnejši« v krogu otrok nemškega pridobitnega meščanstva v Celju, kot otrok slovenskih staršev?

Ne glede na nemške nacionalne težnje šole oz. njenih gerentov, pa je treba priznati daljnosežni prispevek šole h glasbenemu življenju v Celju. Navsezadnje je njeno dediščino v objektivnem smislu prevzela, v vzgojnoizobraževalnem pogledu pa po razpadu Avstro-Ogrske monarhije povzela njena pravna naslednica slovenska Glasbena šola stare Jugoslavije.

VIRI IN LITERATURA

Ignac Orožen, Celjska kronika, Celje, 1854.

Andreas Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Celje, 1909.

Fritz Zangger, Künstlergäste, Celje, 1933.

Das ewige Feuer in fernen Land, Celje, 1937.

Veit Quelgruber, Cilli, Celovec, 1896.

Thomas Fürstbauer, Cilli von 1867 bis 1892, fünfundzwanzig Jahre selbständigen Gemeindegewesens, Celje, 1892.

Cillier Zeitung (1879–1883).

Deutsche Wacht (1883–1914).

IVANKA ZAJC-CIZELJ

KLUB SLOVENSКИH KOLESARJEV »CELJE« (1903 – 1924)

Predhodnik Kluba slovenskih kolesarjev »Celje« je bila kolesarska sekcija celjskega Sokola. Le-ta je že pod sokolskim okriljem delovala dokaj samostojno — imela je lastna pravila in svoj odbor.* 1903. leta je ta odbor sklenil, da se bo kolesarska sekcija odcepila od Sokola in da bodo ustanovili samostojno društvo, ki bo nasledilo tudi premoženje sekcije.

Delo v zvezi z ustanovitvijo društva je prevzel »osnovalni odbor«, ki so ga sestavljali: Franjo Jošt, Franjo Krajnc in Franjo Voglar. Odbor naj bi sestavil društvena pravila in pripravil ustanovni shod.

Ustanovni sestanek je bil 28. oktobra 1903. leta v Narodnem domu v Celju. Shod je vodil Franjo Krajnc; za podpredsednika so izvolili Franja Jošta, za tajnika pa Franja Voglarja. Na shodu sprejeta pravila so poslali na c.k. namestništvo v Gradec, kjer so jih 19. novembra istega leta potrdili z aktom št. 49530.

Prvi občni zbor so sklicali 10. decembra leta 1903 v prostorih Narodnega doma v Celju. Ob tej priložnosti so sprejeli 28 rednih članov, izvedli pa so tudi volitve. V upravni odbor so izvolili: Franja Krajnca za predsednika, Franja Jošta za podpredsednika, Franja Voglarja za tajnika, Albina Anderwalda za orodjarja in reditelja in Oroslava Kušca za blagajnika; v vozni odbor pa: Franja Krajnca, Albina Anderwalda in Josipa Krajnca.

Franjo Krajnc je izdelal načrt za klubski znak — mestni grb Celja z napisom Klub slovenskih kolesarjev »Celje« 13. decembra 1903. leta je društvo predložilo omenjeni klubski znak c.k. štajerskemu deželnemu namestništvu, da bi ga odobril, vendar je le-to zadevo odstopilo celjskemu mestnemu uradu, ki pa je klubski znak prepovedal z aktom št. 243, češ da slovenski klub ne sme nositi grba nemškega mesta, ker bi to povzročilo nacionalno nestrpnost in nerede . . .

* O tem: J. Orožen, Zgodovina Celjskega Sokola 1940, str. 24, 36, 53 in 65. Op.ur.

Avtorica: Ivanka Zajc-Cizelj, prof. zgod., Zgodovinski arhiv Celje.

Podatki za prispevek so vzeti iz dokumentov, ki jih hrani Zgodovinski arhiv v Celju v fondu Klub slovenskih kolesarjev.

»An den Club slovenischer Radfahrer in Cilli.

Über das Verlangen des Vereines »Club slovenischer Radfahrer »Cilli« de prä. 13. Dezember 1903, wird der Bestand des Vereines nach Inhalt der vorgelegten Statuten im Sinne des § 9 des Gesetzes vom 15. November 1867, No 134 R.G.Bl., bescheinigt und wurde dem Stadtmte im Anschlusse das mit der Bescheinigungsklausel versehene Statutenexemplar des genannten Vereines nebst der kolorierten Abbildung des Klubabzeichens berufs Veranlassung der Zustellung übersendet. Gleichzeitig wurde das Stadtmte beauftragt über das Ansuchen das genannten Vereines um Bewilligung zum öffentlichen Gebrauche des beabsichtigten Klubabzeichens, von dem eine kolorierte Abbildung mitfolgte zu entscheiden:

Das Stadtmte findet im Interesse der öffentlichen Ruhe und Ordnung den Gebrauch des in Ansicht genommenen Vereinsabzeichens zu untersagen.

Das Wappen der Stadt Cilli ist das Wappen einer deutschen Stadt und es wurde das Tragen derselben seitens einer slovenischen Korporation mit slovenischer Umschrift bei den hier bestehenden nationalen Verhältnissen geeignet sein, die Gegensätze zu verschärfen und die öffentliche Ruhe und Ordnung, die seit den Festen der Jahre 1897, 1898, 1899 nicht gestört wurde, neuerlich zu stören. Es ist zu besorgen, dass das Tragen des Stadtwappens der Stadt Cilli als slovenisches Vereinsabzeichen zu Ruhestörungen und Zusammenstößen mit der Angestammten deutschen Bevölkerung der Stadt führt, abgesehen davon dass es der Vereinsleitung wohl **leicht fallen dürfte**, ein der slavischen Tendenz des Vereines entsprechendes und nicht demonstrationes Vereinsabzeichen festzusetzen.

Das Stadtmte hat nach den bisher gemachten Erfahrungen die **Pflicht, alles** zu verhindern, was geeignet ist, die Bevölkerung zu beunruhigen und in diesem Sinne ist das Verbot des Tragens des Wappens der Stadt Cilli als slovenisches Vereinsabzeichen gerechtfertigt.

Gegen diese Entscheidung steht in Gemässheit der Bestimmungen des Gesetzes vom 12. März 1896 R.G.Bl. No 101 der binnen 14 Tagen von dem der Zustellung folgenden Tage an einzubringende Rekurs an die k.k. Statthalterei in Graz offen.

Hievon wird die Vereinsleitung unter Rückschluss des kolorierten Entwurfes des Vereinsabzeichens in Kenntnis gesetzt.

Stadtmte Cilli, am 21. Jänner 1904. Der Bürgermeister: Julius Rakusch¹

Na citirano odločitev mestnega urada se je društvo pritožilo.

»Slavni mestni urad!«

Z dopisom dne 21. prosinca 1904, št. 243 je mestni urad kot politična oblast podpisaneu društvu prepovedal, omisliti si in nositi klubni znak, kakršnega kaže v prigribu se nahajajoča kolorirana risba v naravni velikosti.

Proti tej odredbi se vložil sledeči rekurz:

Ta prepoved je proti postavi in žali istočasno narodno jednopravnost. Razlogi, katere navaja mestni urad, sploh niso razlogi v smislu postave. Ako se trdi, da je celjsko mesto nemško, da so domačini nemške narodnosti, ne bodemo polemizirali z mestnim uradom; statistika kaže, da pripada velik del celjskega prebivalstva slovenski narodnosti. Sicer pa bi bilo čudno, da bi se celjsko prebivalstvo že vznemirjalo zaradi našega znaka, omikani človek se vendar ne more razjeziti, ako vidi znak na prsih Celjana — Slovenca, neomikanca pa naj kroti policija, če je treba.

Celjski grb t.j. modro polje s tremi zlatimi zvezdami je dediščina po celjskih grofih, tedaj si ne more prisvojati pravice do njega le ena v Celju živečih strank, pač pa gre pravica do grba vsemu prebivalstvu celjskega mesta. Ako se tedaj ta znak v Celju prepove slovenskim društvom, prepovedati se mora logično tudi nemškim.

Mi protestujemo, da mi kot Celjani, ne bi smeli imeti v naših znakih grba celjskega mesta; kakor smo glede dolžnosti, tako hočemo biti tudi glede pravic enakopravni. Naše društvo se imenuje Klub slovenskih kolesarjev v Celju. Kaj je tedaj naravnješe, kakor da si izberemo ravno grb celjskega mesta.

Podpisano društvo je trdnega prepričanja, da noša omenjenega znaka ne more povzročati najmanjšega nereda; ono ne prosi milosti, temveč le zahteva pravico.

Omenjeno bodi tudi še to, da je Klub slovenskih kolesarjev zgolj športno, ne pa politično društvo.

Oziraje se na te razloge prosi podpisano društvo: »Visoko c.k. namestništvo naj prepoved mestnega urada Celje z dne 21. prosinca 1904, št. 243 razveljavi in dopusti omenjeni znak.«

Za »Klub slovenskih kolesarjev »Celje«,
dne 3. svečana 1904.

F. Voglar, tajnik

Franjo Krajnc, predsednik²

Na citirani priziv društvo ni dobilo odgovora, zato so na seji 1. aprila 1905. leta sklenili, da zaprosijo poslanca g. Robiča*, da se pozanima pri c.k. namestništvu v Gradcu, kako je s to zadevo. Društvo se je na poslanca Robiča obrnilo pismeno, in to kar trikrat, vendar vselej brez uspeha, zato so se odločili, da se bodo na namestništvo obrnili osebno. Tako sta septembra 1905. leta odpotovala v Gradec predsednik in tajnik društva. Sprejel ju je viceprezident Netolicka in jima obljubil, da bo zadevo osebno proučil; nakar jim je v privatnem pismu sporočil, da se vsi spisi v zvezi s klubskim znakom nahajajo na celjskem mestnem uradu. Iz zapisnika občnega zбора z dne 27. aprila 1907. leta pa je razvidno, da je namestništvo priziv zavrnilo. Društvo se je nato pritožilo na ministrstvo za zunanje zadeve. Vprašanje klubskega znaka se je vlekle kar nekaj let. Iz ohranjenega gradiva pa potek in razplet zadeve nista razvidna — v gradivu ohranjen klubski znak nam pove, da so pri dokončni izvedbi znaka obdržali od celjskega grba le obliko, polje samo pa je obarvano zeleno. V zgornjem delu polja je napis KSK (Klub slovenskih kolesarjev), v spodnjem pa CELJE (črke so zlate barve). V osrednjem delu je z zlato barvo narisano športno kolo. Navedeni znak so uporabljali verjetno že leta 1913 (točne letnice odobritve znaka ni mogoče ugotoviti).

Leta 1903 je društvo prirejalo skupne izlete; večjih akcij pa ni bilo. V navedenem letu je imelo društvo: 137.88 K prihodkov, 39.88 K izdatkov, saldo je znašal 98 K in so ga vložili v hranilnico stavbne zadruga »Lastni dom« v Celju.**

Na občnem zboru 1. aprila 1905. leta je bil izvoljen nov društveni odbor v sestavi: Franjo Krajnc, predsednik, prof. Franjo Voglar, podpredsednik, učitelj Franjo Voglar, tajnik, Franjo Jošt, blagajnik in Albin Anderwald, reditelj in orodjar.

* Fr. Robič, eden od osmih slovenskih poslancev štajerskega deželnega zбора. Vsi so »uživali spoštovanje pri nemških poslancih, kakor tudi pri vladi. Reči smem, da smo uživali neomejeno ljubezen tudi pri svojem narodu.« Dr. Josip Šernec, Spomini. Ljubljana 1927. str. 104. Op.ur.

** Gl. Hedvika Verhovšek, »Lastni dom«, registrovana delavska zadruga z omejeno za-vezo v Celju 1900–1933. CeZb 1987. str. 293. Op. ur.

Tudi v tem letu je društvo prirejalo krajše in daljše izlete. 16. julija je društvo na veselici v Gotovljah organiziralo t.i. polževo dirko in v zvezi z njo sprejelo naslednja pravila:

»1. Dirkati smejo le udi Kluba slovenskih kolesarjev »Celje« brez vstopnine; neudom lahko dovoli udeležbo odbor oz. predsednik s porazumljenjem oglašanih dirkačev proti vstopnini 1 K. Prijavo je oglasiti najmanj 1/4 ure pred začetkom dirke pri odboru ali predsedniku. Že prijavljeni dirkači plačajo globo 1 K, ako brezvzročno izostanejo od dirke.

2. a) S cilja se odvozi na dano znamenje.

b) Po danem znamenju se ne sme stopiti raz kolo.

c) Nazaj se ne vozi.

d) Vozi se koliko mogoče v premi (ravni) črti na določen cilj; cik-cak črta je absolutno prepovedana.

e) Vozač, ki spravi sodirkača po lastni krivdi raz kolo, ne sme več voziti; sodirkaču pa je dovoljeno z istega mesta voziti dalje, če kolo takoj zasede.

3. Vožnja ne sme trajati čez pol ure. Ako več sovozačev istočasno dospe na cilj, vozijo samo ti vozači še enkrat po odboru določeni krajši poti in četudi v tem slučaju dospeta dva ali več dirkačev na cilj istočasno, odloči žreb.

4. O izidu in eventualnih prepirih določuje dirkališki odbor. Proti sklepu dirkališkega odbora ni priziva. Dirkališki odbor se sestoji iz predsednika kluba, ki je ob enem predsednik dirkališkemu odboru in 4 na mestu dirke od klubovega odbora določenih članov.³

Od članov so se tekme udeležili Anderwald, Jošt, Kolšek, Sikošek in Žagar; od nečlanov pa Cukjati in König z Vranskega in Vladimir Vrečko iz Celja.

Dirka se je začela točno bo šestih. Na dano znamenje s trobento je s starta odpeljalo osem dirkačev, na cilj pa so pripeljali samo trije, in sicer po naslednjem vrstnem redu: König, V. Vrečko in prof. Jošt.

Dirkališki odbor je sklenil, da dobi: 1. nagrado prof. Jošt (brušena kupa), 2. nagrado V. Vrečko (srebrna palica) in 3. nagrado König (pepelnik z nastavkom).

Leta 1905 je društvo imelo 54.11 K čistega dohodka, kar je precej manj kot v preteklih letih. Število članov KSK v Celju se je znižalo za 6 (iz 28 je padlo na 22). Zanimanje za kolesarski šport pa ni upadalo samo v Celju, saj so v tem času ukini- li tudi Zvezo slovenskih kolesarjev v Ljubljani. Tajnik KSK je omenjeni problem opisal takole: »Upoštevajoč dejstvo, da zanimanje za kolesarski šport leto za letom precej pojenja, moramo reči, da se je naše društvo v minulem letu kolikor toliko trudilo oživiti ono živahnost in bratsko razveseljevanje v društvu, kakor je vladalo še pred nekaj leti, ko so tovariši kolesarji kar hrepeneli po skupnih izletih ob nedel- jah ali praznikih v naše kraje prelepe slovenske domovine, da se v prijetnih uricah razvedrijo po duhomornem tedenskem delu. Tudi pretečeno leto je prirejalo druš- tvo izlete s tovariši člani v razne kraje celjske okolice in drugam. Žalibog, da nam je neugodno vreme večkrat tudi onemogočilo skupni izlet. Posebno lansko leto v pričetku sezone je skoraj vsako nedeljo ali praznik deževalo ali pa nam nebo žuga- lo, da ne smemo zleteti izven Celja...«⁴

In leto dni pozneje: »... kolesarski šport pojenja vedno bolj; kolo je izgubi- lo nekdanjo športno vrednost in služi večinoma danes še samo v praktično pora- bo. Nekdanja kolesarska tekmovanja, velikanske dirke in druge enake priredbe so nam danes še samo v prijetnih spominih. Zazdi se marsikomu zaradi tega, da je tu- di kolesarsko društvo danes brezpomembno. Vendar kazalo ne bi, da bi naše druš-

tvo razpustili. To je edino društvo slovensko te vrste na vročih zgodovinskih tleh celjskih. Tudi se, dasiravno v majhnem številu, kakor nekdanj, še vedno združujejo člani pod okriljem tega društva in še vedno se prirejajo izleti v naše prelepe slovenske krajine. Zaradi tega pa držimo še društvo in oklenimo se ga . . . »⁵

Društvo je v času občnega zбора, ki je bil 27. aprila 1907. leta v Zagradu, štel samo še 15 članov (ob ustanovitvi jih je bilo 28).

Leta 1906 je imelo društvo: 88.81 K prejemkov in 11 K izdatkov — torej 77.81 K salda.

Izvoljen je bil nov odbor v sestavi: predsednik: Fran Krajnc, učitelj, podpredsednik: Anton Jošt, profesor, tajnik: Fran Voglar, učitelj, blagajnik: Franjo Jošt, ravnatelj in orodjar: Albin Anderwald.

Da bi pritegnili k delovanju v društvu čim več somišljenikov, so sklenili skupna srečanja popestriti s kegljaškimi večeri. Dokumentacija o delovanju društva v letih 1907 in 1908 je izgubljena. Iz zapisnika občnega zбора, ki je bil 16. aprila 1910. leta, pa je razvidno, da je društvo zgoraj omenjene kegljaške večere prirejalo s precejšnjim uspehom. A bistvo so bili še vedno krajši oziroma daljši izleti s kolesi in z njimi je prišlo do razprave glede »uravnave cest in potov . . . in razgovora o nagajivosti otrok.« V tej razpravi so sodelovali: nadkomisar Voh, Krušič, Jošt in Gradišnik.

Na tem občnem zboru so bili za naslednji mandat izvoljeni: za predsednika Franjo Krajnc, za namestnika predsednika Rafko Krušič, za tajnika Anton Jager, za blagajnika Franjo Jošt in za orodjarja Rafko Salmič.

Naslednje volitve so bile 24. septembra 1911. leta (odbor se je takrat povečal za dva člana). Izvoljeni so bili: za predsednika Franc Kramar, za podpredsednika Vane Radej, za tajnika Franc Žagar, za blagajnika Rafael Krušič in za odbornike: Anton Jošt, Adolf Burnik in Karl Vaca.

Članarina je v tem letu znašala 1 K letno; prispevek za udeležbo na dirki (startnina) je znašal za člane 1 K in za nečlane 2 K.

Ena od dirk je bila 1. oktobra 1911. leta. Ker je bilo ta dan slabo vreme, se je dirke udeležilo samo 5 dirkačev, in sicer: Armenc, Stibler, Anton Jošt, Karl Vaca in Vane Radej. Start je bil pri gostilni Krušič; proga je tekla po državni cesti do žalskega mostu pri Robleku in nazaj do gostilne Krušič. Prvi je prevozil progo Vane Radej, in sicer v 29 minutah in 10 sekundah, drugi je za to progo porabil 10 sekund več, tretji in četrti sta vozila 33 minut, peti pa 35 minut. Po končani tekmi je bila veselica.

Leta 1912 je KSK organiziral izlet v Žalec, v Št. Pavel, na Vransko in v Braslovče. Odbor se je v tem letu sestal šestkrat, skupni seji članov KSK pa sta bili dve. Zaključni račun za leto 1912 je izkazoval: 51.60 K prihodkov, 4.80 K izdatkov in 46.20 K salda. V »Lastnem domu« so imeli naložena sredstva v višini 128.01 K.

Na občnem zboru 12. decembra 1912. leta so bili v odbor izvoljeni naslednji člani: Franc Kramar za predsednika, Vane Radej za podpredsednika, Rafko Krušič za blagajnika, Franjo Žagar za tajnika, Jošt, Prica in Bursik za odbornike in Kolšek ter Vaca za namestnika odbornikov.

Društvo je 1. junija 1913. leta organiziralo »polževo dirko«, ki je lepo uspela. Podelili so 12 nagrad. Start je bil pri gostilni Krušič, proga pa je potekala do prve

ga mostu in nazaj. Po dirki je bila veselica v gostilni Krušič, ki jo je organiziralo delavsko podporno društvo.*

21. septembra 1913. leta je društvo priredilo veselico na prostem in vključilo v program streljanje na »divjega kozla«, ki jim ga je narisal učitelj Žagar.

Od obeh prireditev je imelo društvo »kar lep dohodek« (žal znesek v virih ni naveden).

Po zmanjšanju zanimanja za kolesarski šport in upadu članstva, je društvo povečalo aktivnost in popestrilo delovanje, kar je iz že povedanega lepo razvidno. Uspeh je bil velik in se je pokazal tudi v večanju števila članov — na občnem zboru 2. maja 1914. leta so ugotovili da KSK šteje že 44 članov. Na tem zboru (zadnjem pred 1. svetovno vojno) so bili v odbor izvoljeni naslednji člani društva: Franc Kramar za predsednika, Franc Žagar za podpredsednika, Rafko Krušič za blagajnika, Franjo Vršič za tajnika, dr. Karl Laznik, Vekoslav Gobec, Vinko Zagoričnik in Adolf Bursik za odbornike tar Martin Kolšek in Anton Jošt za namestnika odbornikov.

Letna članarina je znašala 2 K. Za leto 1914 so načrtovali štiri krajše in en daljši izlet, slednji v Ljubljano (vrnitev z vlakom).

Delovanje Kluba slovenskih kolesarjev je prekinila prva svetovna vojna.

Zbrali so se ponovno 5. junija 1920. leta in ugotovili, da so med tem časom izgubili 2 člana (umrla sta Jošt in Prica). Na tej seji je bil izvoljen nov društveni odbor v sestavi: predsednik: Franc Kramar, podpredsednik: Drago Bernardi, tajnik: Ivan Ferlež, blagajnik: Ludvik Petek, odborniki: Rafko Krušič, Franjo Vršič, Franjo Dolžan, Lavoslav Mejavšek, namestnika odbornikov: Martin Kolšek in V. Bevc.

Pravila društva so se spremenila v točki, ki je določala prispevek posameznika ob vstopu v društvo; ta se je dvignil na 5 K, in mesečno članarino, ki je poslej znašala 2 K.

G. Bernardi je predlagal, da bi bili društveni sestanki vsakih 14 dni, in sicer vsakič v drugi gostilni — njihov glavni namen naj bi bil, da bi vzpodbujali veselje do kolesarstva in delovanja v društvu. Vsak član kluba naj bi imel člansko izkaznico. Obvestila članstvu in ostalim ter rezultate dirk je KSK objavljval v Novi dobi. Za klubski lokal so določili hotel Pri kroni.*

KSK Celje se je tudi sklenil povezati s hrvatskim klubom »Orao«. Društvo je torej kljub dolgoletnemu premoru začelo delovati zelo zavzeto.

Na odborovi seji 16. julija 1920. leta so sklenili, da se bodo člani KSK udeležili izleta v Velikovec, ki ga je organizirala športna zveza. Za izlet so se prijavi: Kramar, Bernardi, Čančer, Mejavšek, Stern in Ferlež. Za prijavljene je bil izlet obvezen; v primeru izostanka je bilo potrebno plačati kazen v višini 50 K.

Kolesarski klub »Ilirija« iz Ljubljane je 18. julija 1920 leta organiziral tekmo Ljubljana — Celje — Ljubljana. Start je bil v Ljubljani ob 9. uri. V Celju so dirkače

* Slov. delavsko podporno društvo. Ustanovil ga je l. 1913 Ivan Rebek (1863 — 1934), organizator obrtništva, kulturni in politični delavec. SBL III, str. 58.

* Hotel Pri Kroni stal do l. 1926, ko ga je celjska občina podrla in na njegovem mestu zgradila poslovno-stanovanjsko stavbo, Ljubljanska cesta 10. Op.ur.

pričakali člani KSK, ki so poskrbeli, da so se le-ti odžejali in okrepcali pred nadaljevanjem dirke. Delo so si razdelili. Kavoj, juho in brisače je preskrbel Bernardi, malinovec in špago Kramar, kruh in vodo za umivanje Petek, zastavice Čančer, sodo in pitno vodo Štern, pole za podpis in mizo Ferlež, Lipovšek pa je bil zadolžen, da dirkače pri obratu slika.

25. septembra 1920. leta je KSK organiziral dirko Velenje – Celje. Prijavljeni dirkači, ki so bili lahko samo člani kluba in so plačali 20 K startnine, so se odpeljali z vlakom v Velenje in ob 11. uri 30. min. startali pri gostilni Skaza. Tekme se je udeležilo sedem članov društva: Lujo Čančer, Vinko Rebek, Franjo Vršič, Josip Rojc, Joso Puhali, Ivan Saucer in N. Saucer.

Na cilj v Celju so dospeli štiri dirkači — Puhali v 45 min. 40 sek., Čančer v 46 min. 28. sek., Rebek v 48 min. 20 sek. in Vršič v 53 min. 20 sek. Za to so dobili diplome.

Ob pripravah na plebiscit na Koroškem tudi celjski kolesarji niso držali križem rok — sklenili so, da po svojih močeh aktivno pomagajo narodnemu svetu v Velikovcu — tako so na peti seji odbora 5. 10. 1920. leta pod točkama 3 in 4 sklenili:

»Na dopis Športne zveze ter pozive časopisov na narodna društva se sklene, da se kolesarji udeležimo plebiscita na Koroškem dne 8., 9., 10. in 11. t.m. Ker samostojno ne moremo od tod, se pridružimo Sokolu, t.j. transportu iz Celja. Izkaznice dobimo od Sokola. Ferlež stavi predlog, da se stavimo kolesarji v Velikovcu narodnemu svetu na razpolago kot kurirji, kar je enoglasno sprejeto.

Plebiscita se udeleže: Stern, Ferlež, Kramar, Pfeifer, Kolšek, Kovačič.«⁶

Na občnem zboru 25. maja 1921. leta so ugotovili, da ima klub 216 K salda — od tega v gotovini 58 K in 158 K na hranilni knjižici. V preteklem letu je imelo društvo: 882 K prejemkov in 158 K prihrankov na hranilni knjižici — skupaj torej 1040 K; izdatkov je bilo za 824 K; če izdatke odštejemo od skupne mase, dobimo zgoraj navedeni saldo (216 K).

Izvoljen je bil nov odbor v sestavi: predsednik: Franc Kramar, podpredsednik: Drago Bernardi, tajnik: Hruševar, blagajnik: I. Krajnc, odborniki: Kovačič, Anton Robek, Franjo Dolžan, Franjo Pušnik st., Josip Rojc, namestnika odbornikov: Ludvik Petek in Ivan Ferlež.

Članarino društva (mesečno) so povišali na 4 K ali 1 din, odbor pa pooblastili, da sme članarino revnejšim članom znižati — vendar največ za polovico, t.j. na 2 K ali 1/2 din. Zaradi povečane aktivnosti kluba in zaradi preobremenjenosti odbora so sprejeli predloga o povečanju števila odbornikov in o ustanovitvi reševalnih postaj kluba v celjski okolici.

15. julija je društvo organiziralo krajšo dirko Celje – Šempeter – Celje; za najboljše so pripravili 3 darila in 3 častne diplome.

Podzveza v Ljubljani je planirala dirko, ki naj bi zajela več krajev (Ljubljano, Zagreb, Maribor, Novo mesto, Ormož, Šoštanj) in imela cilj v Celju. Za vzdrževanje reda so zaprosili posamezne orožniške postaje ob progih. Člani KSK pa so ob tem poskrbeli za sprejem in okrepcilo dirkačev, za 10 km dolgo klubovo dirko in za izlet v Teharje.

Sodelovanje s sorodnimi klubi in Podzvezo in predlog Podzveze, naj se KSK priključi Podzvezi, sta sprožila živahno razpravo na seji odbora 18. 11. 1921. leta,

kjer so sklenili: »... da se pred sklenitvijo in odločitvijo o pristopu kluba k Podzvezi piše Podzvezi za informacijo v tem smislu, kakšne pravice in dolžnosti ima po tem celjski kolesarskih klub, ter da se šele po dopetju te informacije definitivno o tem sklepa in odloči.«⁷

11. marca leta 1922 je bil občni zbor v hotelu Balkan* ; ugotovili so, da je društvo v letu 1921 doseglo lepe uspehe. V zapisniku lahko preberemo: »Predsednik ... poroča o delovanju kluba v preteklem letu, katero je bilo za naš klub velike važnosti, ker so se vršile razne dirke ravno v Celje kot središče Slovenije v športnem smislu. Omenja med drugim ustanovitev podzveze v Ljubljani ter upa, da bode sedaj delovanje kluba še plodonosnejše.«⁸

Leto 1921 je bilo tudi v finančnem pogledu zelo uspešno, saj se je čisti dohodek v primerjavi z letom 1920 povečal za okrog 125%. Iz blagajniškega poročila je razvidno, da je imelo društvo: 7378 K prihodkov, 4679,50 K izdatkov, 2698,50 K salda.

Volitve so bile tokrat tajne (z lističi). Izvoljeni so bili: za predsednika: Franjo Kramar, za podpredsednika: Janko Bovha, za tajnika: Ivan Ferlež, za blagajnika: Franjo Krajnc, za odbornike: Ludvik Petek, Josip Rojc, Dolfe Kovač, Franjo Molan in Walter Rauch, za reditelja Franjo Vršič in za namestnika Wuth ter Anton Robek.

Izvoljeni odbor je na prvi seji sprejel med drugim tudi kazni za prestopke in nediscipliniranost pri izletih in dirkah, in sicer: za prvi prekršek je bilo potrebno plačati globo 20 K, za drugi prekršek globo 40 K, tretji prekršek je bil kaznovan z enomesečno prepovedjo udeležbe na izletih, četrti s štirimesečno izključitvijo in peti z izključitvijo iz KSK.

Za leti 1922 in 1923 je klubovo delovanje nejasno, ker se za ti dve leti zapisniki niso ohranili.

Na občnem zboru 29. aprila 1924. leta so sprejeli sklep, da se KSK priključi Podzvezi. Priključitev so izvedli 12. julija 1924. leta, ko je Podzveza zborovala v Celju. Ob tej priložnosti so se zbrali predstavniki klubov Ilirija in Danica iz Ljubljane, predsednik kluba motociklistov, podpredsednik društva Edelweis iz Maribora, predsednik kluba Perun iz Maribora ter predsednik in pet članov odbora Kluba slovenskih kolesarjev iz Celja. V novo izvoljeni odbor Podzveze sta prišla tudi 2 predstavnika celjskih kolesarjev. S tem je KSK prenehal samostojno delovati.

VIRI

¹ Knjiga zapisnikov — prepis dokumenta.

² Isto.

³ Zapisnik seje odbora 12. 7. 1905.

⁴ Zapisnik občnega zbora 30. 4. 1906.

⁵ Zapisnik občnega zbora 27. 4. 1907.

⁶ Zapisnik seje odbora 5. 10. 1920.

⁷ Zapisnik seje odbora 18. 11. 1921.

⁸ Zapisnik občnega zbora 11. 3. 1922.

* Hotel Balkan, kasneje preimenovan v hotel Hubertus (lastnik Drago Bernardi); l. 1938 opuščen in adaptiran v trgovski lokal, Zidanškova ul. 7. Op.ur.

GUSTAV GROBELNIK

SOKOLSKI DOM — DOM TVD PARTIZAN GABERJE

Društvo za športno rekreacijo in telesno vzgojo Partizan Gaberje – Celje je konec leta 1979 sklenilo, da za 90-letnico slovenske organizirane telesnokulturne dejavnosti v Celju izda pregled te družbene dejavnosti zadnjih devetdeset let v Celju. To pomeni, da bi uvodno poglavje tega, nedvomno obsežnega spisa moralo zajeti dejavnost Celjskega Sokola (1890 – 1941) kot prve telesnovzgojne organizacije Slovencev v Celju.

Avtorju je bila zaupana* priprava omenjenega poglavja ob sodelovanju bivših dejavnih odbornikov uprave Celjskega Sokola Janka Pogačnika**, šolskega ravnatelja v pokoju, in dr. Ervina Mejaka***, odvetnika v pokoju. Zbrano gradivo je spodbudilo pričujoči sestavek.

»Celjski Sokol je 1908 v Gaberju zgradil Sokolski dom s telovadnico«, poroča zgodovinar prof. Janko Orožen v Zgodovini Celja in okolice II. del.¹ Dom pa ni bil vedno samo sedež in zbirališče celjskih telovadcev, ampak je od nekdaj dajal in še daje streho tudi drugim družbenim dejavnostim. Poskusimo tedaj na naslednjih straneh oživiti nekaj spomina na življenje pod to zgodovinsko streho, danes h. št. 42 na Mariborski cesti.

Ob vstopu v naše 20. stoletje je Celjski Sokol, Tyrševa narodno napredna in telovadna organizacija, ustanovljen leta 1890², telovadil v telovadnici slovenske (okoliške) osnovne šole³, v hiši, ki jo je odkupila občina Celje – okolica leta 1876 in jo preuredila za šolsko uporabo⁴.

Po Orožnu⁵ posnemamo, da je prvo desetletje Celjskega Sokola majhna šolska telovadnica za skromno telovadbo še nekako zadoščala. Z uvajanjem intenzivnejše telovadbe pa je postajala iz leta v leto manj ustrezna in zato želja po lastni strehi vse bolj živa. Tako je društveni odbor na predlog 26-letnega društvenega podstaroste in tajnika, dr. iur. Gvidona Serneca septembra 1905 sprejel sklep, da se odbor »začne redno baviti z vprašanjem zgraditve Sokolskega doma v Celju« in da se

* TVD Partizan Gaberje – Celje, vabili št. 221/79-BP-NI z dne 1. 6. 1979 in št. 181/79-BP-NI z dne 16. 11. 1979.

** Janko Pogačnik (1900 – 1987) v letih 1924 – 1939 bodisi član upravnega odbora v svojstvu društvenega prosvetarja, bodisi član vaditeljskega (prednjaškega) zbora Celjskega Sokola.

*** Dr. Ervin Mejak (1899) leta 1920 odbornik, 1926 tajnik Celjskega Sokola.

»v to svrho ukrene vse potrebno glede nakupa stavbišča in dobave denarnih sredstev«. V ta namen so takoj izvolili štiri odseke: izvršilni, propagandni, stavbni in finančni odsek.

Tu ne bi obnavljali izčrpnega Orožnovega poročila⁶ o poteku živahne akcije za postavitve društvenega doma. Velja pa spomniti, da je pri izbiri njegove lokacije obveljal sklep, da se dom postavi v Gaberju. Sklep je utemeljil 27-letni Jože Smertnik (1878 – 1948), tedaj društveni načelnik in hkrati član kar treh odsekov iniciativnega odbora: izvršilnega, stavbnega in finančnega. Utemeljitev tega razboritega naprednjaka je obsegala več iz pogleda na narodnoobrambni in kulturnoprosvetni pomen sokolskega doma izhajajočih točk, in sicer: za lokacijo v Gaberju govori potreba za utrditev slovenstva pred agresivno nemško industrijo v gaberski četrti; v domu bi dobil najprimernejši prostor slovenski otroški vrtec; s sokolskim domom v Gaberju bi bil podan pogoj za ustanovitev slovenske požarne brambe za Celje-okolico, ker bi gasilci dobili v njem prostor za vežbališče in za shrambo orodja; podana bi bila tudi osnova za ustanovitev ljudske knjižnice in bralnega društva, za gledališke predstave, slavnosti in ljudske veselice ter končno »društvo Sokol bi imelo občinsko volilno pravico v II. razredu, ki je bil v največji nevarnosti«⁷.

In naš zaključek? Mladi, narodno zavedni meščani niso sklenili postaviti le ustreznega sokolskega telovadnico, marveč — kakor bi danes rekli — večnamembni društveni dom, skratka — slovenski kulturnoprosvetni center sredi nemškutarske fabriške četrti.

Potem ko je bila določena makrolokacija društvenega doma, so se lotili dogovora o mikrolokaciji. V poštev je prihajalo več parcel, nekatere bolj, druge manj primerne⁸. Decembra 1906 so se v društvu zedinili za odkup Sernec – Dečko – Cvenklovega zemljišča (vogal, kjer se od današnje Mariborske ceste odcepi Tovarliška ulica) kot najcenejšega⁹.

Finančni in moralni uspeh akcije za postavitve društvenega doma je med iniciatorji sprožil sklep, s katerim so v začetku 1907. leta osnovali posebno društvo imenovano »Sokolski dom«. Njegov prvi predsednik je bil 40-letni odvetnik dr. Josip Karlovšek (1867 – 1950). Z ustanovitvijo tega društva pri oblasti ni šlo gladko; toda ko je bil postopek povsem usklajen z zakoni, je oblast morala popustiti.

Društvo je kot »Celjski Sokol« dne 25. svečana 1907 naslovlilo na »Slavni občinski urad okolice Celje« svojo odločitev, da na parceli št. 1005 – 2 vrt k.o. Spodnja Hudinja zgradi »Dom, t.j. hišo s telovadnico vred v zmislu načrtov, priloženih v dveh izvodih«, sporočilo pa sklenilo s prošnjo, da občinski urad odredi »tozadevno komisijo na lice mesta in da k taisti povabi vse prizadete sosed«, da »konečno odobri načrte ter podeli dovoljenje glede nameravane stavbe«. 23. novembra istega leta je društvo na isti naslov poslalo še prošnjo za podelitev gostilniške koncesije. Utemeljilo jo je s trditvijo, da meščani ne zahajajo v gaberske gostilne, ki »obratujejo samo z vojaki in zanje prirejajo nedeljske plesove«, zato je »živa potreba boljše gostilnice v Gaberjih, razen tega pa bo domu služila kot stalen vir dohodka.« Rešitev je sledila 16. 1. 1908 z utemeljitvijo, da bo s to gostilno »vsem slojem in stanovom ustreženo, posebno pa se bo moralno življenje delavstva v Gaberjih na ta način zboljšalo, vsled tega se mora lokalna potreba za tako društveno gostilno priznati in prav gorko priporočati podelitev prošene koncesije.« Podpisal jo je župan, Matevž Glinšek, ^{9a} »zelo delaven, uvideven in pošten mož« (Orožen).

Celjski Sokol

radi stavbe

Slavni občinski urad
okolice

Celje.

- Podpisano društvo Celjski Sokol namerava postaviti si v Gaberjah in sicer na parceli št.1005-2 vrt katastralne občine Spodnja Rudinja na s I znamenovanem delu te parcelice, kakor kaže to pod 1 priloženi situacijski obris svoj "Dom", to je namreč hišo s telovadnico vred v smislu načrtov,
1. katere prilagamo pod 2. v dveh izvodih.

Prosimo torej :

Slavni občinski urad okolice Celje blagovoli hitro ko mogoče odrediti tozadevno komisijo na lice mesta, povabiti k taisti vse prizadete sosedse, odobriti končno načrte ter nam podeliti dovoljenje glede nameravane stavbe.

Celje, dne 25. svečana 1907.

Za Celjski Sokol

tajnik :

starosta :

Ciment: se mora, Eo gubelnicu, ki se
 uahajajo s blizino nameravane štale pna
 malo jahaajo, uasimomki sloji in hudi
 zelozlaminirni balji posteljena; ku
 jo uasim $10 \times$ gubelna obliki, najprej
 z najabi, prili, go mi uasimjika plewe
 ilt., kad zapet ikalyji, in uasimjika stb.
 skovalci gubelna uimajo nadi in ji to ravno
 uelike vgrad, zaki uasimom laka mala
 zahajajo s Gaberji. D z to vgrada pna
 ji jahaajala je zina jahaaba balji
 gubelnicu s Gaberji.

Nadaj, ji uasim, De mora uasim; So,
 kaliki Dohi tud; primerne Dohadke go
 skrebnosti uasimjika glavnice in bi se
 Dohadke se lina, uasimjika jidati to stb,
 ho s Gaberji, ako Dohi gubelnicu kon,
 ceajo, akor jo hudi jidati suji hlo,
 naduico s uasim kalji.

Her hudi uasim staba gator naj;
 uasimjika pomen go uasimjika Gaberji, jo,
 uasimjika suji jidati.

Her uasimjika uasim blagomali
 jidati uasimjika jidati pna s lka, stbaj;
 glavnice go jidati konerji go
 gubelnicu skrt in s lka uasimjika uasim
 jidati skrebnosti; De se uasimjika uasim
 jidati staba uasimjika jidati.

Peta Dec 23. novembra 1917

Go s lka Dohi

 L. J. J. J.

Kaliki Dohi
 s Gaberji

 J. J. J. J.
 L. J. J. J.

Vrhuška predstojice prosi
 se naravnaja, da jo obavi,
 ki odbor Okolice Celje v
 svoji seji dne 15. 11. 1907, one
 glasno okleuil, ~~poročila~~
 ki povelitev prošene kraljice
 cesarje, družin, sokolski dom
 v Galski, ~~ker je nepopravljiva~~
 potreba za Gaberl, družin
 naga življenja, da se bliže
 sloji in ~~skladno~~ ~~lahko~~ ~~z~~
 življenjski budišči mladina
 kot starejši gospodarini
 krmu ~~življenjski~~ ~~delavci~~
 ključno je sedaj je ~~učinoma~~
 na slabemu glasovi, skale,
 kine bode učen slojev in sta,
 nosom ustrezno, postavo,
~~ki~~ ~~in~~ ~~morali~~ ~~in~~ ~~življenjski~~ ~~delavci~~
~~ki~~ ~~in~~ ~~morali~~ ~~in~~ ~~življenjski~~ ~~delavci~~
 lokalna potreba za tako družinsko
 gospodarsko posredni; in prav gorke
 poročilati povelitev prošene
 kraljice Louiseji namrečenim
 družin, ~~se~~ ~~učen~~ ~~post~~ ~~le~~ ~~lani~~
 da se nova stavba družin
 ga postopja vrhuška ~~in~~
 v žmilu kumradnega stav
 belega dovoženja & dne
 7. 11. 1907.

Obešinski urad Okolica Celje

16/11. 1908.

[Signature]

Larmi

Obešinski odbor

Okolica Celje 3 obin.

Družina Sokolski dom v

Celje

Družina Družina
 se ~~in~~ ~~na~~ ~~stari~~ ~~vele~~
 glas. ~~in~~ ~~post~~ ~~le~~
 da se lahko ~~in~~
~~in~~ ~~post~~ ~~le~~
 oniti.

na lokalni ~~in~~
 stare se ~~in~~ ~~post~~ ~~le~~
 za ~~in~~ ~~post~~ ~~le~~
 doma ~~in~~ ~~post~~ ~~le~~
 novodena ~~in~~ ~~post~~ ~~le~~

OBČINSKI URAD OKOLICA CELJE

došlo, dne 25. 11. 1907

stev. *[Signature]*

VI

da

Sokolski dom

TELOVADNO DRUŠTVO „CELJSKI SOKOL“ V CELJU

Celje, dne 25. aprila 1909.

Slavni

Občinski urad Okolice Celje !

Vljudno nasnanjemo, da je naša nova stavba Sokolski dom v Gaberjah že dovršena ter prosimo za kolavdacijo in izdajo stanovanjskega konsensa.

Nadalje prosimo da se nam dovoli ob Sokolskem domu na občinski cesti napraviti 80 cm širok hodnik / trotoir / .

Z odličnim spoštovanjem:

L. G. H. H. H. H. H.
H. H. H. H. H.

J. J. J. J. J. J.
H. H. H. H. H.

Načrt Sokolskega doma, kakršnega je gradbeni odbor predložil 22. 3. 1907 občinskemu uradu Okolica Celje
bil odobren čez dober teden 30. 3. 1907.

Število 2572

Ročni zapisnik o bazi
nem agendu dodelane
nove stavbe z dne 29/4.
909 podeli se družbeno sodelo
ki domi priložno in
kavno dovojuje sikh
oddelkov nove hiše s.
15. majem t. l. v opom.
bo, da se do tega dne
korisijo se o zapiski
navedene pomaryphivodi.
Nova hiša uvrsti se
pod štev. 126 souške
Gaberje.

Ročni komisija kope
skladenciv znesijo tihon,
1 blok za tihon razpisi
in blok kor po 30 m. na no.
ve narčne skupaj 18 kor 60
stev. se imajo v 8 trah samost.
no plačati.

Probi to rešitai dopuščam
je priartai no č. b. okraj
naglavartos v Celju s 16
vseh posprejenu tega
sloka.

Obi. urad. Okr. Celje
10. 15. 909.

Abi

OKRŠINSKI URAD OKOLICA CELJE

dne, dne 24. / 4. 1909

Stev. 2445.

I

Medtem si je društvo oskrbelo gradbeni načrt (ing. Ciril Koch, Ljubljana). Leta je predvideval klet, v pritličju ob glavni (Mariborski) cesti gostilno in trgovino, ob cesti k Cinkarni (vzdolž Tovarniške ulice) pa veliko telovadnico s pisarno, galerijo, garderobo in sanitarije; v prvem nadstropju nad gostilno dvoje stanovanj in pod streho enosobno stanovanje za hišnika, dve sobi za gostilničarja in eno sobo za društvo, prvotno zamišljeni otroški vrtec pa so v načrtu opustili^{9b}. Poleg stavbe je bilo mogoče računati na prostoren vrt, primeren za javne nastope in veselice.

Že po dveh letih od konstituiranja gradbenega odbora so celjski sokoli 4. marca 1909 prvič telovadili v novi, lastni telovadnici.

23. aprila 1909 je društvo okoliškemu občinskemu uradu naznanilo, da je »stavba Sokolski dom v Gaberjah že dovršena« ter zaprosilo »za kolavdacijo in izdajo stanovanjskega konsensa«; obenem je prosilo še za dovoljenje »na občinski cesti (današnja Tovarniška ulica. Op. G. G.) napraviti 80 cm širok hodnik (trotoir)«. Sporočilo sta podpisala starosta dr. Gvidon Serbec in tajnik Šandor Hrašovec. Čez teden dni, 29. aprila 1909 je župan Glinšek podpisal kolavdacijski zapisnik št. 2502, da se »društvu Sokolski dom podeli prebivalno in rabno dovoljenje vseh oddelkov nove hiše s 15. majem t.l. z opombo, da se do tega dne dovršijo v zapisniku navedene pomanjkljivosti«.¹⁰

Zgrajeni dom^{10a} je po eni strani pomenil zmago mladostne zavzetosti za narodno stvar, narodne vzajemnosti, po drugi strani pa tudi delovno zmago slovenskih podjetnikov.¹¹

Dom z lastno telovadnico je dvignil zaupanje v lastne fizične in moralne sile ter privabil nove telovadce vseh starosti, zlasti naraščaj iz vrst šolske mladine, medtem ko so obrtniški in trgovinski mladinci vadili skupaj z odraslimi.

Lastna streha pa je poživila tudi sokolsko prosvetno in družabno življenje. Že 1909. leta je Celjski Sokol prepustil svojo knjižnico, izvzemši strokovni del, Klubu naprednih slovenskih akademikov v Celju, ki si je v domu uredil lepo in zelo obiskovano ljudsko knjižnico (1909–1914). Pozimi leta 1914 je Celjski Sokol — sledeč svojemu vzgojno-izobraževalnemu poslanstvu — na predlog svojega staroste Jože Smertnika sklenil knjižnico prevzeti za svojo, a je uresničitev preprečila svetovna vojna.

Zavest pripadnosti k slovenski narodni skupnosti so telovadci krepili z javnimi telovadnimi nastopi in z veselicami na vrtu sokolskega doma, v dvorani pa z nedeljskimi plesnimi tečaji, maškaradami in mladini namenjenimi miklavževanji, s silvestrovanji, sem in tja tudi s predavanji izobraževalnega značaja. Društvo si je izgovorilo prirejanje nekaterih veselic v lastni režiji. Verjetno je tudi v tem vzrok, da so se gostilničarji hitro menjavali. Na prireditvah je sodelovala čitalniška Narodna godba¹² ali pa je pelo Celjsko pevsko društvo¹³. Denarni izkupiček je bil redno namenjen sokolskemu domu, obremenjenemu še z znatnimi dolgovi, m.dr. pri Celjski posojilnici.

Ob izbruhu I. svetovne vojne (1914–1918) je oblast prepovedala nadaljnje delovanje Celjskega Sokola. Ta je tedaj štel 178 pripadnikov, kar bi pomenilo pribl. 10% celjskih Slovencev, po ljudskem štetju iz leta 1910, ko so v mestu z okoli 6700 prebivalci našeli 2027 Slovencev. Telovadnico je zasedlo vojaštvo, sprva za potrebe Rdečega križa, pozneje za nastanitev. Razumljivo, da je vsiljena sprememba namembnosti povzročila občutno materialno škodo. Šele proti koncu vojne je vojaš-

Dom TVD Partizan Gaberje (1989) — nekoč sokolski dom (1908 — 1941).

Foto Viktor Berk

tvo telovadnico izpraznilo, društvo pa jo je dalo v najem kot kinodvorano tedanji najemnici gostilne. Od vsega je ves vojni čas nemoteno obratovala le gostilna. Radi so jo obiskovali gostje iz narodnih vrst, med njimi pogosto tudi rodoljubni častnik in slovenski pesnik Rudolf Maister v času svojega večmesečnega službovanja v gaberski vojašnici 1913 — 1914.¹⁴

Dvorana — telovadnica je bila tudi po koncu svetovne vojne dana v najem kot kinodvorana. Še pred koncem vojne je bila 14. junija 1918 prizorišče prvega, zelo odmevnega koncerta CPD¹⁵. Sicer pa naj o usodi gaberskega Sokolskega doma prvih deset let po prevratu 1918 spregovori profesor Janko Orožen¹⁶:

»Po prevratu je obstojala namera, da se poslopije proda, vendar se to ni zgodilo. Sokolsko društvo ga je popolnoma prevzelo v svoje roke in se je z vsemi silami potrudilo, da je v najkrajšem času poplačalo dolg, ki je bil na njem že izza zgraditve. Uprava je bila v rokah posebnega odbora. Potrebna so pa že bila nova popravila, ki so precej stala. Treba je bilo zvišati najemnino tako za gostilno kot za kinodvorano. Leta 1926 se je potegoval za dvorano lastnik mestnega kina v Celju Ferdo Čepiak. Pri tem se je še vedno mislilo na prodajo poslopija, ali do tega ni prišlo, kajti potreba po telovadnici v Gaberju je postajala vedno bolj pereča. Zato je društveni občni zbor januarja 1928, potem ko niso obnovili najemniške pogodbe za gostilno in kinodvorano, sklenil, da se telovadnica vrne svojemu namenu. V začet-

ku novembra 1928 so v njej zopet začeli telovaditi; seveda je poprej bilo treba v njej marsikaj popraviti in jo opremiti z osnovnim telovadnim orodjem iz mestne telovadnice. Ob tej priložnosti so uredili dotlej zapuščeno dvorišče v veliko letno telovadišče; z zamenjavo zemljišča so mu neenakomerno površino spremenili v pravokotno obliko.

Za mejo med okolišem celjske in gaberske telovadnice so določili železniško progo. Kakor pred vojno, je telovadnica v Gaberju tudi odslej bila jez proti prodiranju nemškega vpliva, opirajočega se na nemški velekapital.«

Jeseni 1928 je torej telovadnica pod streho gaberskega sokolskega doma znova oživela. Kot hišni upravitelj se je vanj vselil Franc Božič z družino; zlasti sinova Pavle in Milan sta se uvrstila med najvidnejše telesnovzgojne delavce Celja. Božiča je po letu 1936 do okupacije nasledil Simon Lešek s prav tako športu zapisano družino^{16a}.

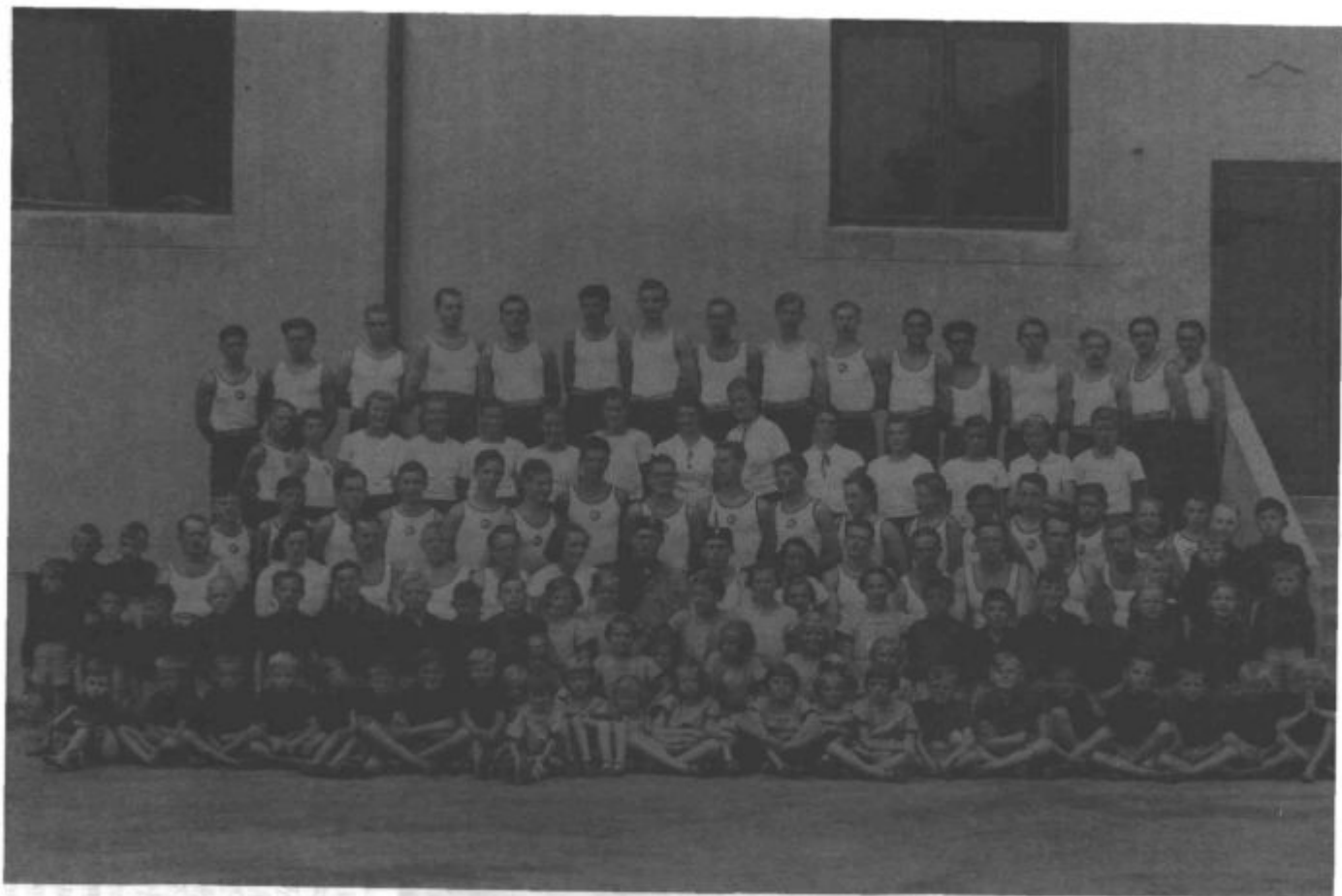
Po jesenski povodnji 1933, ali leto dni po temeljiti prenovi doma (1932), je gaberska telovadnica za nekaj mesecev sprejela pod svojo streho tudi telovadce mestnega Sokola, kajti mestno telovadnico je povodenj hudo prizadela, medtem ko je gaberska telovadnica, razen gostilniških prostorov in telovadišča, ostala nepoškodovana.

Mimo javnih telovadnih nastopov na telovadišču gaberskega sokolskega doma in tradicionalnih prireditev pod njegovo streho (miklavževanj, božičnic, maškarad, odhodnic k vojakom itd.), pa izza l. 1934 ne smemo prezreti predstav lutkovnega odra mestnega Sokola, ki so jih iz okoliške osnovne šole (danes I. OS, Vrunčeva 13) premestili v gaberski Sokolski dom. Žal prostor za lutkovno gledališče ni bil najbolj primeren¹⁷, vendar je z zavzetostjo vodilnih lutkarjev Rada Jenka in Slavka Koncilije vzdržal do okupacije.

V četrtek, 24. junija 1937 je bila telovadnica gaberskega sokolskega doma prizoršče ustanovnega občnega zbora novega sokolskega društva Celje I v Gaberju. Za starosta je bil izvoljen komercialist Franjo Vrečko (1897 – 1964), za načelnika pa rokodellec Ciril Pušnik, do tedaj odbornik društvene uprave »mestnega« Sokola in od leta 1929 podnačelnik telovadcev v gaberskem sokolskem domu. (Ciril Pušnik oktobra 1945 med ustanovitelji gasil. društva Zagrad – Pečovnik, v letih 1950 – 1958 pa društveni poveljnik.) O dogodku je čez dva dneva (26. junija) vzhičeno poročala liberalna Nova doba: »Nova sokolska trdnjava v Celju«. Seveda: »trdnjava« je zrastle v ozračju očitnih groženj nemškega nacifašizma, hkrati pa naših strankarskih razhajanj in prerivanj za oblast v Sloveniji, posebej sokolstvu nenaklonjenih klerikalcev¹⁸.

Ob svoji ustanovitvi je gabersko sokolsko društvo štelo 140 članov in članic¹⁹. Čez leto dni (11. septembra 1938) so imeli, potem ko so med letom večkrat z uspehom sodelovali pri nastopih drugih društev, svoj prvi telovadni nastop v Gaberju. Izvedli so ga ob sodelovanju matičnega društva, ki je »s tem pokazalo hvalevredni smisel za vzajemno delo.« Nova doba 1938, št. 38 je še zabeležila, da »prireditve ni bila združena z veselico, kar je prav, saj je tudi nihče ni pogrešal.« Ampak za krepitve pristne družabnosti med članstvom se je začel 16. oktobrom 1938 v telovadnici vsako nedeljo od 16. do 20. ure odvijala »ritmična plesna šola.«

Franju Vrečku je kot starosta gaberskega Sokola vse do okupacije sledil poštni inšpektor Ivan Gams (1886 – 1948). Sicer pa je življenje pod streho gaberskega sokolskega doma, ki ga je kot svojo last še upravljalo mestno sokolsko društvo, bi-

Članstvo gaberskega Sokola leta 1937. V slavnostnem kroju starosta Franjo Vrečko, na njegovi levici načelnik Ciril Pušnik.

Poštni inšpektor Ivan Gams, za Vrečkom starosta gaberskega Sokola do konca stare Jugoslavije.

lo zadnja leta do usodnega 1941. podobno sokolski aktivnosti v mestu in drugod, kakršno je narekovala narodova prizadetost ob nasilni priključitvi sosedne Avstrije k nemškemu rajhu. Med sokoli, tudi med celjskimi, posebej med gaberskimi jih ni bilo malo, ki jim je Sokol pomenil več kot le telovadno društvo; članstvo v sokolskih vrstah jim je pomenilo področje dela za splošni družbeni napredek, v Celju zlasti obrambo pred silo nemškega kapitala, ki je deloma odkrito, deloma prikrito silil v vse plasti družbenega in političnega življenja našega mesta.

Z okupacijo je sokolski dom v Gaberju zadela enaka usoda, kot vse drugo slovensko premoženje: zaplomba in razpust organizacije. Za štiri leta se je vanj naseлил urad krajevne okupatorjeve oblasti, telovadnica pa je rabila okupatorjevim krajevnim zborovanjem in vsakršnim oblikam prevzgoje slovenske mladine gaberske soseske.

Osvoboditev naše domovine je tudi v telesnovzgojno dejavnost vnesla novo organiziranost, sprva ob strokovni pomoči preživelih, že pred vojno uveljavljenih telesnovzgojnih delavcev. Gaberska telovadnica je (enako kot mestna) znova ožive-la v nadaljevanju pozitivne telovadne tradicije. Že 21. in 22. julija 1945 smo bili pri-ča pestrega športnega mitinga obeh celjskih Fizkulturnih društev²⁰ na stadionu v Čretu, na katerem so 22. julija popoldne bile na sporedu »gimnastične proste vaje moške in ženske dece, moškega in ženskega naraščaja ter članov in članic.«²¹ Po teh prvih organizacijskih korakih v smeri obnove predvojnih športnih društev Olimp v Gaberju in Celje v mestu so gaberski telovadci, organizirani v fizkultur-nem društvu Olimp, skupaj s celjskimi (FD Celje), s skupno telovadno akademijo²² izpolnili spored Kulturnega tedna od 9. do 16. septembra 1945. Sledi združitev obeh FD v enotno splošno sindikalno fizkulturno društvo Kladivar. Sedež dobi v gaberskem sokolskem domu.²³ Po nadaljnji reorganizaciji fizkulturne dejavnosti v smeri osamosvojitve posameznih telesnovzgojnih (športnih) panog, s tem tudi telovadbe v letih 1947, 1948, potem ko se je s političnim ukrepom sredi aprila 1946 sokolstvo kot telesnovzgojna organizacija razšla, sta se »ob naslonitvi na predvoj-nega Sokola«²⁴ formirali dve telovadni društvi — TD Celje I in TD Celje II, a leta 1952 kot vsa telovadna društva preimenovali v društvi za telesno vzgojo »Partizan« Celje — mesto in Partizan Gaberje. Samoumevno je, da je gaberski Partizan postal dokončni uporabnik in upravitelj gaberskega sokolskega doma. Društveni dom celjskih sokolov iz leta 1908 ob nekdanji »državni cesti«, ki ga je tedanji občinski urad Celje okolica »uvrstil pod št. 126 soseske Gaberje«²⁵ je spremenil z novo Ju-goslavijo naziv — deloma tudi namembnost — v Dom TVD Partizan Gaberje na Mariborski cesti št. 42.

Društvene gostilne in prvotne načrtovane trgovine, ki jo je nadomestil obrtni lokal²⁶, po osvoboditvi niso obnovili. Pač pa so v pritličnih prostorih doma 1952. na iniciativo mestnega sveta za prosveto in kulturo (predsednik Anton Aškerc) od-prli Ljudsko knjižnico — odsev tradicije, ko je nekoč (1909–1914) pod isto streho in s podobnim ljudskoprosvetnim namenom vodil knjižnico Klub naprednih slo-venskih akademikov. S knjigami so novo gabersko knjižnico razen sindikalnih podružnic založili tudi sami bravci. Kmalu po ustanovitvi so jo kot društveno sek-cijo vključili v delavsko prosvetno društvo Svoboda, dvajset let zatem (1972) pa je prišla pod upravo Študijske oz. Osrednje knjižnice, danes Knjižnice Edvarda Kar-delja kot njen »oddelek Gaberje-Hudinja«²⁷.

Stanje in urejenost doma ob njegovem prenosu v upravljanje po gaberskem Partizanu opisuje njegov predsednik Jože Pikel v biltnu²⁸, ki ga je Partizan izdal za slavnostno telovadno akademijo v počastitev dneva JLA 22. decembra 1954:

»Društvo deluje v delavskem centru Celja v Gaberju. Tako je tudi večina nje-govih članov delavcev in delavske mladine. Društvo je lastnik lepega doma z veliko in zračno telovadnico ter z garderobami. Članstvu je na razpolago tudi kopalnica s toplo in mrzlo vodo ter prhami. V telovadnici imata članstvo in mladina na razpo-lago mnogo telovadnega orodja, ki ga je društvo po osvoboditvi deloma obnovilo, deloma pa na novo nabavilo. Glede na stalen porast telovadečega članstva, bo tre-ba orodje še izpopolnjevati in nabavljati novo. — K društvenemu domu spada tudi lepo urejeno dvorišče, ki služi za telovadne nastope ter za razne športne prireditve in tekmovanja. — Poudariti je treba, da je ureditev dvorišča, kopalnice in še marsi-česa drugaja v telovadnici in garderobah rezultat prostovoljnega dela društvenih članov.«

V letu 1953 izstopajo v kroniki življenja v gaberskem domu uspeh na januar-
skih — prvih — smučarskih tekmah med 40 partizanskimi društvi, predvsem pa
blesteči uspehi gaberskih mladincev v orodni telovadbi tako v Celju (Tine Veber,
Franjo Travner, Lojze Zavodnik in dr.) s sovrstniki iz Maribora, Ljubljane in celj-
skega okrožja, kot na državnem prvenstvu v Skopju, na katerem je mladinec Tine
Veber »že drugič osvojil naslov državnega prvaka I. razreda v vajah na orodju«²⁹.

»Rezultat večletnega sistematičnega dela« je pokazalo tudi šestnajst točk vseh telovadečih oddelkov, od pionirjev do članov in članic, na javnem letnem nastopu sredi julija v počastitev republiškega praznika, enako skupna akademija s Partizanom Celje-mesto konec novembra v počastitev državnega praznika, saj je od 13 točk prispeval gaberski Partizan kar 9 točk.³⁰ Zavidljivi telovadni dosežki, ki jih je moč spremljati že od leta 1951, 1952 sèm.

Iz kasnejšega sporočila (Opomba 28) zvemo, da so v društvu gojili »tudi športne panoge, ki prispevajo h gibkosti in skladnem razvoju mladega človeka. To je odbojka, namizni tenis in smučanje«. Za namizni tenis velja pripisati, da le-ta datira izza leta 1931, ko ga je na drugem mestu in kot sekcijo športnega društva Olimp začel Pavle Božič³¹, po osvoboditvi pa obnovil v okrilju gaberskega Partizana.^{31a}

Takoj po osvoboditvi odpro gaberski telovadci vrata svojega doma na stežaj tudi pripadnikom JLA: športna in telovadna aktivnost garnizije postane vzporednica Partizanove aktivnosti v telovadnici in na telovadišču, vojaki sodelujejo na javnih nastopih in akademijah, z gaberskimi telovadci tekmujejo v odbojki, namiz-

Spomenik padlim sokolom na telovadišču TVD Partizan Gaberje.

Foto Viktor Berk

Društveni prapor TVD Partizan Gaberje (Iz zbirke Muzeja revolucije).

Foto Viktor Berk

nem streljanju itd. Kot primer »lepega in harmoničnega sodelovanja društva s pripadniki Armije« je poročevalec podčrtal ob razvitju društvenega prapora 1954. Razvili so ga na večernem nastopu, ki so ga pripravili skupaj s Partizanom Celje-mesto, v soboto 29. maja v počastitev II. kongresa Svobod 30. maja v Celju. Prapor je prevzel praporščak Konrad Končan iz rok direktorja Cinkarne Kamila Hilberta, ki je telovadce nagovoril v imenu treh največjih gaberskih delovnih organizacij — Cinkarne, Tovarne emajlirane posode in Lesno-industrijskega kombinata Savinja, ki so kumovale praporu — prvemu med novimi prapori partizanskih društev v celjskem okraju. Telovadišče gaberskega Partizana je bilo naslednjega dne, v nedeljo, prizorišče še ene prireditve v okviru lokalnih kongresnih slavnosti, namreč tekmovanja sindikalnih podružnic v odbojki.³²

Pristni odnos do JLA je društvo vnovič izkazalo decembra s telovadno akademijo za dan JLA, tokrat na odru Ljudskega gledališča (danes dvorana kina Metropol). Po mnenju tiska³³ je bila akademija, na kateri je nastopilo »preko 100 izbranih telovadcev in telovadk, najveličastnejši zaključek vseh prireditev v počastitev JLA 1954.«

Na enem od letnih nastopov na gaberskem telovadišču v letu 1954³⁴ odkrijejo preživeli telovadci spomenik nekdanjim tovarišem v celjskih sokolskih vrstah, ki so darovali svoja življenja v boju za osvoboditev domovine.

Pohvalo in knjižne nagrade občinske SZDL najbolj prizadevnim društvenim delavcem in 24 najboljšim telovadcem, prejete iz rok pooblaščenca Jožeta Škorjanca, dne 1. januarja 1954, ko so v svojem domu javno polagali obračun dela³⁵, moremo šteti za spodbuden uvod gaberskega Partizana v proslavljanje desetletnice osvoboditve. V telovadnici je od jutra do večera vrelo telovadcev od najmlajših do onih v zrelih letih, ki so se pod vodstvom Milojke Božič in Milke Kovačič, pa Ivanke Kos in Sonje Veber ter Pavla Božiča, Mirka Trebičnika in Konrada Končana, urili za nastope, akademije in tekmovanja za pokrajinski zlet partizanskih društev severnega dela Slovenije (v Celju 27. do 29. maja), za občinski praznik in še in še. Iz telovadnice sta to leto izšla kar dva mladinska reprezentanta Slovenije v vajah na orodju — Tine Kovač in Tine Šrot, ki se v naslednjih letih povzpne v državno reprezentančno vrsto gimnastov (1965). Pa še je telovadnica zmogla biti telesnovzgojno vežbališče kar treh šol: vanjenske II in srednje tehniške, ki sta v tem času delali v Gaberju, ter ekonomske srednje šole iz centra. Končno ni izostala akademija za dan JLA v sami telovadnici, kjer se je predstavilo 160 izvajalcev, od najmlajših do reprezentančne vrste najvidnejših društvenih delavcev: Pavle Božič, Jure Klanjšek, Konrad Končan, Jože Pikel in Mirko Trebičnik.³⁶ Število članstva se je dvigalo proti 400³⁷.

Upravni odbor TVD Partizan Gaberje pod predsedstvom Pavla Božiča. Z leve sedijo: Franc Graber, dr. Alfonz Debeljak, Milojka Božič, Pavle Božič, Anica Tovornik, Slava Marinček; stojijo v I. vrsti: Levko Guzelj, Sonja Veber-Žilnik, Majda Dejak, Marica Ahtik, Štefka Hartman, Matija Marinček; v II. vrsti: Janko Žilnik, Konrad Končan, Metod Trebičnik, Rudolf Rovani.

Tehnični odbor TVD Partizan Gaberje pod predsedstvom Pavla Božiča. Z leve sedijo: Franc Graber, Slava Marinček, Pavle Božič, Milojka Božič, Mirko Trebičnik; stojijo: Levko Guzelj, Jožica Praznik, Konrad Končan, Majda Dejak, Metod Trebičnik.

Zaporedne zmage na srečanjih in tekmovanjih v odbojki so gaberske odbojkarje v naslednjih desetih letih privedle v consko odbojgarsko ligo in v solidno uvrstitev v II. slovenski ligi »vzhod«.³⁸

Velja še pripisati, da je gaberski dom telovadcev 1964. razvil pod svojo streho še eno športno aktivnost — hokej na travi. Ta je zaživel 1949. pod okriljem sindikalnega športnega društva Kladivar na Glaziji in se kmalu preselil v mestni park; ko so v parku zgradili umetno drsališče (1964), je dobil zatočišče in možnost nadaljnega razvoja pri TVD Partizan Gaberje.³⁹ Leta 1969. smo brali, »da nas igralci Partizana Celje – Gaberje v hokeju na travi še vedno razveseljujejo s svojimi dosežki v hrvatsko-slovenski ligi, v republiki pa so še vselej moštveni in pokalni prvaki Slovenije.«⁴⁰

S prehodom v šestdeseta leta tekočega stoletja zaključujemo ta zapis. Z njim smo želeli odstreti zaveso pozabe na življenje pod streho gaberskega Sokolskega doma zlasti s konca stare Jugoslavije, ter predstaviti obnovo telesnovzgojnega življenja pod isto streho v novi Jugoslaviji, a skladno z novimi smernicami v telesni kulturi, preimenovano v Dom TVD Partizan Gaberje 21.

- ¹ Posebna izdaja CeZb 1973, str. 239.
- ² O tem: Janko Orožen, *Zgodovina Celjskega Sokola 1890 — 1940*, Celje 1940.
- ³ Prvotno enonadstropna stanovanjska hiša, last pivovarnarja Tapeinerja, v takratni Novi ulici št. 171; leta 1980 so hišo porušili, na njenem mestu pa zgradili večnadstropno stanovanjsko in poslovno stavbo, današnja Cuprijska ulica št. 13 a in 13 b.
- ⁴ Jože Jerše, *Zgodovina slovenskega šolstva v Celju* → *Osemdesetletnica prve slovenske šole v Celju*, Celje 1955, str. 2 in Tone Kolšek, *Okoliška šola v Celju 1875 — 1941* → *Stoletnica prve slovenske šole v Celju*, Celje 1975, str. 7.
- ⁵ Gl. op. 2
- ⁶ Gl. op. 2. O tem tudi: Lepo mesto 1970, št. 1, str. 13: Jubilej celjskih telovadcev.
- ⁷ Volivci in sicer občani, ki so plačevali določen direktni davek, npr. od nepremičnin, obrti itd. se po višini direktnih davkov delili v razrede (kuriže). Bile so štiri kuriže: kmečka kurija, kurija mest in trgov, kurija trg. zbornice in kurija veleposestnikov.
- ⁸ O tem: J. Orožen, op. cit.
- ⁹ Šlo je za skromno kmečko posestvo (slika v Orožnovi *Zgodovini Celjskega Sokola 1890 — 1940*, str. 89), na katerem je sprva gospodaril rod Gaberščakov; pozneje je posestvo prišlo v roke obč. in okrajnega tajnika Kosma, ki pa na njem ni držal; novi gospodarji so mu postali odvetniki dr. Josip Serneck in dr. Ivan Dečko ter trgovec Cvenkl. Op. cit. str. 88.
- ^{9a} ZAC fasc. 4, Občina Celje okolica 1850 — 1935.
- ^{9b} Za otroški vrtec ni bilo potrebe, ker je izza leta 1886, s podporo podr. Družbe sv. Ciri-la in Metoda (predsednik dr. Ivan Dečko) deloval pod streho slovenske dekliške šole šolskih sester. Gl. opombo št. 3 v Mlinarjevi *Kroniki Glasbene šole v Celju*, CeZb 1973/74, str. 494 ter Ivanka Cizelj-Zajc, *Dekliška šola šolskih sester (1878 — 1946)*, CeZb 1985, str. 68.
- ¹⁰ Kolavdacijski zapisnik obč. urada Okolica Celje št. 2502 z dne 29. 4. 1909. ZAC fasc. 4, Občina Celje okolica 1850 — 1935,
- ^{10a} Svojemu namenu je bil predan na veliki šmaren 1910 z veličastnim, čeprav po oblas-teh omejenim zletom Slovenske soksolske zveze.
- ¹¹ Omenjajo se stavbenik Ferdinand Gologranc, tesarski mojster Vinko Kukovec, mizar Jurij Jezernik, ključavničar Ivan Rebek, slikar in pleskar Viktor Bevc, pečar Rudolf Novak, trgovec z železnino Peter Majdič idr.
- ¹² O čitalniški Narodni godbi gl. opombo št. 5 v Mlinarjevi *Kroniki Glasbene šole v Celju 1908 — 1941*, CeZb 1973/74, str. 495.
- ¹³ »CPD je tesno sodelovalo s takratnim Sokolom oz. narobe«. Opomba št. 9 v G. G. Pri-pis h kroniki Celjskega pevskega društva. CeZb 1986, str. 315.
- ¹⁴ Prim. Fran Roš, *Maistrova celjska doba*. CeZb 1957, str. 270.
- ¹⁵ O tem skladatelj Ciril Pregelj (1887 — 1966) v svojem poročilu (CeZb 1986, str. 309): ... »ob intenzivnem delu je bilo mogoče še pred zaključkom vojne 14. junija 1918 prirediti prvi koncert, in sicer v kinodvorani Sokolskega doma v Gaberju«.
- ¹⁶ Tu pod opombo št. 2 navedeno delo, str. 136.
- ^{17a} Sin Roman Lešek med deseterico najboljših in SRS 1953 v skoku ob palici. *Beri Alma-nah celjske atletike*. Celje 1957, str. 153.
- ¹⁷ Orožen navaja, da je lutkovni oder izdelal akad. slikar Cvetko Ščuka in priredil več lutkovnih predstav v okoliški osnovni šoli. Še konec leta 1940 je društveni sekciji za lutkar-stvo načeloval učitelj Anton Baša.
- ¹⁸ »Novi režim kneza namestnika Pavla in stranko JRZ (Jugoslovenska radikalna zajed-nica) z Milanom Stojadinovićem so podprli slovenski klerikalci, del radikalov in jugoslovan-ska muslimanska organizacija«. (Svetovna zgodovina, CZ Ljubljana 1976, str. 579).
- ¹⁹ Nova doba 1937, 26. 6. 1937.
- ²⁰ Tako so sprva — v obdobju obnove — imenovali bivša telovadna in športna društva; združevala so telovadbo (splošno telesno vzgojo) in šport. Fizkulturalna društva je povezoval Fizkulturalni odbor Slovenije, nato Fizkulturalna zveza Slovenije. (Prim. D. Stepišnik, *Telovad-ba na Slovenskem*, Ljubljana 1974, str. 240 in sl.).

²¹ Nova pot, 28. 7. 1945.

²² Na akademiji je sodeloval tudi FD Hrastnik. (Lepo mesto 1970, št. 1, str. 13.

²³ Andreja Rihter, Fizkultura v Celju v letih 1945 do 1950. CeZb 1987; str. 325.

²⁴ Janko Orožen, Oris sodobne zgodovine Celja in okolice. CeZb 1980. Posebna izdaja. Str. 536.

²⁵ Tu opomba št. 10.

²⁶ V stari Jugoslaviji je v njem opravljala frizersko dejavnost Vladka Božič.

²⁷ Gl. CeZb 1986: Od Študijske in Ljudske knjižnice do združene Knjižnice Edvarda Kardelja v Celju (1945 — 1986), str. 12 in 16 ter Navodila za obiskovalce Knjižnice E. K.

²⁸ Jože Pikl, tajnik okrajnega ljudskega odbora Celje 1950 — 1955. Bilten uredil Milan Božič.

²⁹ Savinjski vestnik 1953, številke 2, 11, 26, 27.

³⁰ Savinjski vestnik 1953, št. 29 in 47.

³¹ Pavle Božič sprva vodil mladinski prednjaški zbor pri mestnem Sokolu (1934), nato do konca bivše Jugoslavije član njegovega vaditeljskega zbora; vmes je bil na služenju vojaškega roka.

^{31a} 50 LET NAMIZNEGA TENISA V SLOVENIJI (1924 — 1974): »Celjani so bili posebno delavni v prvih povojnih letih, predvsem Jože Čoh, zaostajali niso brata Božič, Franc Rebeušek in Stane Bradeško. Igrali so v prvi zvezni ligi. V zadnjem času usmerjajo pozornost na rekreativno dejavnost. Vsako leto prirejajo Frenkov (Rebeuškov) memorial, na katerem se radi zbirajo slovenski veterani. Pred tem so imeli tudi Bradeškov memorial.« Gl. tudi: 50 Godina stolnoteniskog saveza Jugoslavije 1928 — 1978 (Spomen knjiga), str. 108.

³² Savinjski vestnik 1954, št. 22.

³³ Savinjski vestnik 1954, št. 51.

³⁴ Izjava Pavla Božiča in J. Orožen, Oris sodobne zgodovine Celja in okolice 1941 — 1970. CeZb 1980. Posebna izdaja, str. 109. Na spomeniku, brez datuma njegove postavitve, so navedena naslednja imena padlih borcev in žrtev okupatorja: Dejak Riko, Grilec Slavko, Grobelnik Viljem, Hmeljina Lojze, Kos Tone, Koprivšek Karel, Leskovšek Maks, Ložar Nikica, Marovšek Milan, Rupnik Ivan in Zupanc Jernej, pod imeni pa kitica iz Kajuhove Pesem talcev:

Le nikar ne jočite za nami,
lažje nam bo pasti,
če z rokami stisnjenimi v pest,
žalujete za nami.

Janko Pogačnik pa je do 12. 9. 1981 zbral še naslednja, deloma nepopolna imena celjskih Sokolov, ki so darovali svoja življenja v boju za osvoboditev izpod okupatorja: Baša Anton, Baša Borut, Ferlež Ivan, Ferlež Saša, Golob Edvard, Golob Emil, Slavko Koncilija, Kordigl Damjan, Kresnik Bogomir, Kresnik Rajko, Mastnak, Oblišar Hinko, Rebek Bratomil, Skok Ferdo, Stavbe Ivan, Šmid, Zdolšek Dušan, Žabkar Franc, Žabkar Stane.

³⁵ Celjski tednik 1955, št. 4.

³⁶ Celjski tednik 1955, št. 52.

³⁷ Po Celjskem tedniku z dne 28. 1. 1955 je društvo v tem mesecu štelo 263 telovadcev in 54 podpornih članov.

³⁸ Karel Jug, telesnovzgojni pedagog in organizator (+ 1987) v Lepem mestu z dne 15. 9. in 28. 12. 1965.

³⁹ Bilten TVD Partizan Gaberje, sekcija za hokej na travi ob 20-letnici 1950 — 1970, str. 15.

⁴⁰ Karel Jug, Lepo mesto 1969, št. 2.

Dokumentacija:

ZAC fasc. 4 (Okoliška občina Celje — okolica 1850 — 1935)

Ljubljanska banka

Splošna banka Celje

Tradicija bančništva na celjskem območju je zelo bogata. Nekatere oblike hranilno-kreditnih organizacij so se pojavljale že pred več kot 120 leti. Za sedanjo organiziranost banke je najpomembnejše leto 1978, saj od tega leta posluje LB Splošna banka Celje kot samostojna temeljna banka združena v Ljubljansko banko – Združeno banko Ljubljana.

LB Splošna banka Celje je najmočnejša banka v celjski regiji, posluje namreč na območju šestih občin: Celje, Laško, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Žalec.

Posebna značilnost celjske banke je močna razvejanost poslovne mreže, saj se v tem pogledu uvršča na 2. mesto v SR Sloveniji.

Enote izven Celja so namenjene poslovanju z občani, medtem ko osrednja enota v Celju opravlja poleg poslov za občane, tudi vse bančne posle za gospodarstvo, negospodarstvo ter druge fizične in pravne osebe. Danes sestavlja Splošno banko Celje 296 ustanoviteljic s področja predelovalne industrije, kmetijstva, trgovine in turizma ter 4.433 depozentov z vseh področij. Večje ustanoviteljice so: EMO Celje, Železarna Štore, Papirnica Radeče, Pivovarna Laško, TIM Laško, Unior Zreče, Comet Zreče, Konus Slov. Konjice, Alpos Šentjur, Zdravilišče Rogaška Slatina, Steklarna »Boris Kidrič« Rogaška Slatina ter SOZD Merx in Hmezad s svojimi delovnimi organizacijami.

Banka se s finančnimi sredstvi aktivno vključuje v razvoj regijskega gospodarstva. Kreditira zlasti izvozna prizadevanja gospodarstva ter proizvodnjo in zaloge osnovnih kmetijskih pridelkov. Posebno skrb namenja poslovanju z občani, in to že od začetka 70. let, ko je začela z organiziranim zbiranjem sredstev in z izplačevanjem osebnih dohodkov in pokojnin preko banke. V kasnejših letih je pospešeno razvijala brezgotovinsko poslovanje preko tekočih in žiro računov kot osnovni obliki za nakazila rednih prejemkov občanov. Tako imajo danes občani več kot 550 tisoč partij, na katerih je bilo ob koncu leta 1988 437.587 milijonov dinarjev ali 38 % od vseh zbranih dinarskih in deviznih sredstev.

JOŽICA DOLENŠEK

RAZISKOVALNA DEJAVNOST CELJSKE MLADINE V LETIH 1988 IN 1989

1988

Zdi se, da je zanimanje za raziskovalno delo med celjskimi učenci nekoliko upadlo. To velja zlasti za srednješolce. Zato bi morda morali spremeniti način dela z učenci. V osnovni šoli je namreč raziskovalno delo vsaj delno vključeno v program dela šole, saj obstajajo inovacijski krožki. Delo učiteljev pri teh krožkih se šteje v redno učno obveznost. V srednjih šolah ni tako. Tukaj je to delo še vedno ljubiteljsko. Vendar upamo, da se bodo tudi tukaj zadeve izboljšale. Tako je na primer v predlogu novega predmetnika za naravoslovno-matematično usmeritev zapisano, da mora vsak učenec te usmeritve v času šolanja izdelati vsaj eno seminarско ali raziskovalno nalogo. To velja tudi za druge šole.

Letos se je prijavilo na razpis komisije Mladi za napredek Celja 58 posameznih ali skupinskih avtorjev raziskovalnih nalog in inovacij. Učenci srednjih šol so pripravili 35 del, učenci osnovnih šol pa 23 nalog. Pri tem delu je sodelovalo okoli 90 srednješolcev in okoli 200 osnovnošolcev. Med mentorji nalog je bilo več oseb iz združenega dela. Zlasti srednješolski učitelji se vedno bolj neradi odločajo za mentorsko delo, saj le to na šolah še vedno ni dovolj cenjeno.

Naloge srednješolskih učencev so vsebinsko močno povezane z učenčevo šolsko usmeritvijo. Tako se učenci tehničnih usmeritev ukvarjajo pretežno s tehničnimi problemi, učenci družboslovci pa z družboslovnimi problemi. To je dobro, saj imajo učenci iz svoje usmeritve najširše znanje. Osnovnošolci pripravljajo naloge z vseh področij. Prevladujejo pa vendarle naloge iz naravoslovja.

Da bi z raziskovalnimi nalogami seznanili čim več učencev, smo tudi letos organizirali predstavitev nalog na treh mestih. Na Srednji tehniški šoli M. Tita so učenci predstavili naloge s tehničnega in naravoslovnega področja, na Srednji družboslovni šoli z družboslovnega področja, osnovnošolci pa so predstavili svoje naloge na osnovni šoli F. Vrunča.

Občinska raziskovalna skupnost Celje je vse naloge nagradila, prav tako mentorje. Ob podelitvi nagrad je bil na STŠ M. Tita kratek kulturni program.

Avtorica: Mag. Jožica Dolensek, prof. fiz., Srednja tehniška šola Celje.

Letošnje leto je bila celjska mladina v raziskovalni dejavnosti zelo uspešna tako po številu del kakor po kvaliteti. Na razpis komisije Mladi za napredek Celja se je prijavilo 28 posameznih ali skupinskih avtorjev raziskovalnih del in inovacij iz osnovnih šol in 37 iz srednjih šol. Na obseg dejavnosti kaže tudi število sodelujočih učencev. Bilo jih je okoli 300. Tem učencem pa je pomagalo 60 mentorjev. Tudi letos je bilo veliko mentorjev iz ustanov in organizacij. Raziskave so potekale v šolah, a tudi v delovnih organizacijah: Etol, Merx-MPI, Železarna Štore, Zdravilišče Rogaska Slatina, Muzej revolucije, Tekstilna tovarna Prebold, Inštitut Jožef Stefan v Ljubljani, Biološki inštitut v Ljubljani itd.

Glavni cilj raziskovalnih nalog je vzgojnoizobraževalni. Vedno več nalog pa ima tudi praktični pomen. Tako npr. računalniški program učencev naravoslovne usmeritve že uporabljajo, nekatere je treba do uporabnosti le malo dodelati. Računalniške naloge, ki so jih delali učenci na inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani, so deli obširnih raziskav, ki so pomembne za slovensko industrijo. Zanimive so tako imenovane nadaljevalne naloge, ki jih dela več generacij. Vsaka generacija naredi korak naprej. Med njimi moramo omeniti nalogo Robot, učencev STŠ M. Tita. Letošnja skupina inovatorjev ga je izpopolnila do te meje, da robot lahko piše po tabli, vrta, prestavlja predmete itd.

Zelo zanimiva je tudi konstrukcija dvigalke za dviganje invalidov. Pred tistimi, ki jih dobimo v trgovini, se odlikuje po neprimerno nižji ceni in seveda po drugačni zasnovi.

Naloge s humanističnega področja pomenijo obogatitev znanja iz celjske zgodovine, celjske kulture, o varstvu okolja itd. Kar nekaj nalog se nanaša na častitljivo 180-letnico celjske gimnazije.

Kot posebna zvrst so se letos pojavili filmi. Tu ne gre sicer za raziskovalno delo. Pomenijo pa med izdelki učencev novost. Dva filma prikazujeta delo na določeni šolski usmeritvi, en film je ekološki, eden pa predstavlja celjsko turistično magistralo.

Skupino zase tvorijo naloge iz elektronike. Avtorji so učenci osnovnih šol. Nastale so na pobudo Kovinotehne, ki je ustanovila poseben sklad za nadarjene učence osnovnošolce, naloge je tudi razpisala in jih v celoti finansirala.

Naloge so bile predstavljene na treh mestih: za osnovnošolce na osnovni šoli I. celjske čete, za srednješolce pa na Srednji družboslovni šoli in na Srednji tehniški šoli M. Tita. Poleg tega so učenci prikazali nekatere naloge tudi v ustanovah in delovnih organizacijah in sicer v Muzeju revolucije, v Zavodu za rehabilitacijo invalidov, v Merxu in v Viziji. Te predstavitve je organizirala občinska konferenca ZSMS Celje.

Naši učenci so sodelovali tudi z 12 raziskovalnimi nalogami na republiškem srečanju gibanja Znanost mladini v Ljubljani.

V nadaljevanju navajamo mlade avtorje, njihove mentorje in naslove nagrajenih nalog.

SREDNJE SOLE

Diplomo in prvo nagrado so prejeli:

MATEJA JAZBEC, SELENA RAUTER, mentorica Majda Omahen-Zlatolas, iz SDS za nalogo »NAŠA GIMNAZIJA — OB 180-LETNICI«.

BREDA KOVAČIČ, IRENA ŠPES, mentor Anton Šepetavc, iz SDS, za nalogo »VATROSLAV OBLAK«.

IRENA DVOJMOČ, mentorica Mojca Utroša, iz SPŠ, za nalogo »RAZMERJE MED PREVZETIMI BESEDAMI IN STOPNJO RAZUMLJIVOSTI BESEDIL V UČBENIKU ZA KNJIZEVNOST 3«.

BARBARA DOLENC, BARBARA GRENKO, mentorica Majda Omahen-Zlatolas, iz SDS za nalogo »CELJSKA TURISTIČNA MAGISTRALA«.

DRUŽBOSLOVNI KROŽEK, mentorica Maja Kranjc, iz SŠ za trgov. dejavnost za nalogo »PROSTI ČAS IN AKTIVNOST UČENCEV SŠTD«.

UČENCI IZ 4 SREDNJIH ŠOL, mentorica Antonija Marinček, Rdeči križ Celje, za nalogo »PRIZADEVANJE UČENCEV SREDNJIH ŠOL V CELJU, DA BI OSTALI NEKADILCI«.

UROŠ TRAUNER, TJAŠA VREČKO, MATIJA GOLNER, MIHA ROSTOHAR, mentorica Cveta Sadar, iz STŠ M. Tita, za nalogo »ARHITEKTURA POLJSKIH OPEKARN NA LJUBEČNI«.

TEODOR ORTL, MATJAZ GUČEK, mentor mgr. Andrej Brodnik (I. J. Š. Lj.), iz STŠ M. Tita za nalogo »RAZVOJNI SISTEM EPROM PROGRAMATORJA«.

TONI JOŠT, ALEŠ KOTNIK, mentor dr. Franc Novak (I. J. Š. Lj.), iz STŠ M. Tita za nalogo »TESTIRANJE DIGITALNIH LOGIČNIH VEZIJ«.

MATEJ JELEN, ZVONKO VEZJAK, TOMAŽ MAROVT, SLAVKO BOBEK, GORAZD PETEK, mentor Jože Ojsteršek, iz STŠ M. Tita za nalogo »ROBOT VSR 89«.

ROBERT KOVAČIČ, mentorja Gorazd Breznik, Dušan Bombač, iz STŠ M. Tita za nalogo »KRMILJENJE KORAČNEGA MOTORJA«.

BRANE RENKO, UROŠ ARISTOVNIK, brez mentorja, iz STŠ M. Tita, za nalogo »DEŽURSTVO — RAČ. PROGRAM«.

SERGEJA PLANKO, VESNA TLAKER, NATALIJA DOLAR, mentor Alojz Zlatolas, iz SDS za nalogo »RADIESTEZIJA — VERJETI ALI NE«.

MARGARETA GUČEK, mentor Franci Potočnik (Inšt. za biol. v Ljubljani), iz STŠ M. Tita za nalogo »MOKRICE TOPLIH GRED«.

TOMAŽ MARŠ, MARKO GOLIČNIK, mentor Jože Hebar (Zelezarna Štore), iz STŠ M. Tita za nalogo »PRISPEVEK ZELEZARNE ŠTORE K OPTIČNI ONESNAŽENOSTI VOGLAJNE«.

ALENKA PRESKAR, JANA ZDOLŠEK, mentor Zoran Nikolič (Merx), iz STŠ M. Tita za nalogo »VPLIV VODE IN KAMN. PODLAGE NA KOLIČ. MG V DETELJI«.

ŽARE RIBIČ, mentorja: Bojan Šuster, Darko Rener, iz STŠ M. Tita za nalogo »GENERATOR PRAVOKOTNIH IMPULZOV«.

TEODOR ORTL, brez mentorja, iz STŠ M. Tita za nalogo »OBRESTI — RAČUN. PROGRAM«.

TOMAŽ VUHERER, JOŽE TURNŠEK, mentor Jože Ojsteršek, iz STŠ M. Tita, za nalogo »DVIGALO ZA DVIGANJE INVALIDOV«.

Diplomo in drugo nagrado so prejeli:

TANJA PESKO, mentorica Valerija Pungartnik, iz SDS za nalogo »SVOBODA TISKA«.

MLADEN KRŠNIK, MIROSLAV KOVAČEVIČ, VESNA STERGAR, mentorja: Vili Pavlovič (TTP), Dušan Jarh (STŠ), iz STŠ M. Tita Celje za nalogo »MOŽNOST ODSTRANJEVANJA BARVIL IZ ODPADNIH VOD V TTP« (Tekstilna tovarna Prebold).

KARMEN SIMEUNOVIČ, SABINA ROŽEN, TATJANA BEZGOVŠEK, LUČKA VERDEV, mentorici Dora Glavnik, Olga Arnuš, iz SŠ za trgov. dejav. za nalogo »ANALIZA IZOSTAJANJA UČENCEV SŠTD CELJE OD 1. 9. 1988 DO 16. 1. 1989«.

MAJA ŠVAB, mentorica Franja Tofant, iz SKSMŠ Štore za nalogo »SKSMŠ ŠTORE — OD USTANOVITVE DO DANES«.

LUCIJA KUK, JASMINA MINGLAK, MILENA OROŽ, mentorica Majda Omahen-Zlatolas, iz SDS za nalogo »TURIZEM V OBČINI SLOVENSKE KONJICE«.

SAMO ANDRENŠEK, mentor Zdenka Kampuš-Penič (Aero), iz STŠ M. Tita za nalogo »ANALIZA TERMOTRANSFER FOLIJE TT TRISO«.

KARMEN OBERČKAL, ŠPELA PEŠEC, mentorici: Marija Počivavšek (Muzej revolucije), Majda Omahen-Zlatolas, iz SDS za nalogo »RAZVOJ MLINARSTVA OD NEKOČ DO DANES«.

BLAGOZNANSKI KROŽEK, mentorica Terezija Petkovnik, iz SŠ za trgov. dejav. za nalogo »CELJSKI KRUH«.

MITJA CONRADI, ALJOŠA DUMHUR, mentorica Doroteja Krašovec (Etol), iz STŠ M. Tita za nalogo »VITAMIN C« (ETOL).

VESNA MELANŠEK, PRIMOŽ PRISLAN, mentorica Mira Križnik, iz STŠ M. Tita za nalogo »VPLIV UPORABE KEMIČNIH SREDSTEV NA VRSTO IN RAZVOJ DEŽEVNIKOV«.

Diplomo in tretjo nagrado so prejeli:

POLONA RAMŠAK iz SDS, za nalogo »PRIMERJAVA MED POPRAVNIMI DOMOVI MLADINE V ANGLIJI IN PRI NAS« (V ANGLEŠČINI)

KATJA VOVK, mentor Igor Majerle, iz SPŠ za nalogo »PROGRAMIRANJE UČENJA FIZIKE — relativnost« (RAČUN. PROGRAM).

MATEJ KRIŽNIK, JANKO PLANINŠEK, mentor Jože Ojsteršek, iz STŠ M. Tita za nalogo »RISALNA DESKA«.

MARJETA BOLE, ZORAN LUKIČ, mentorica Tanja Kovačič, iz SZŠ za nalogo »ZDRAVLJENJE RAZJEDE NA DVANAJSTNIKU V ZDRAVILIŠČU ROG. SLATINA«

MIRJANA ČAJNOVIČ, DINA DOBOVIČNIK, TJAŠA MILAČ, mentorja: Janez Cvirn, Anton Šepetavc, iz SDS za nalogo »POLITIČNO DOGAJANJE NA GIMNAZIJI 1860 — 1918«

Diplomo in posebno nagrado so prejeli:

ROK MARIN, TOMAŽ GLANČNIK, FRANC KOTNIK, NIKICA BILIČ, PETRA ŠMERC, mentor Milan Gruber, iz STŠ M. Tita za »INFORMACIJSKI FILM O DEJAVNOSTI STROJNE USMERITVE«.

ALEKSANDRA SEVČNIKAR, IRENA IVANŠEK, KATJA JURJOVEC, mentor Milan Gruber, iz STŠ M. Tita za »INFORMACIJSKI FILM O DEJAVNOSTI KEMIJSKE USMERITVE«.

IRENA OGRAJENŠEK, mentor Mira Križnik, iz STŠ M. Tita za »VPLIV ONESNAŽENEGA ZRAKA NA RAST GOZDOV V CELJSKI KOTLINI« (film in scenarij).

OSNOVNE SOLE

Diplomo in prvo nagrado so prejeli:

MIRJANA MEDENJAK, ANDREJA OŠLAK, mentorica Ljudmila Conradi, iz COŠ F. Roš za nalogo »FRAN ROŠ: LJUBIL SEM TE, ŽIVLJENJE« (ZBIRKA PESMI).

URŠKA KOLENC, BRANKA PETKOVIČ, mentorica Ljudmila Conradi, iz COŠ F. Roš za nalogo »FRAN ROŠ: SONČNI SVET« (ZBIRKA OTR. PESMI IN UGANK).

ZGODOVINSKI KROŽEK, mentor Alojz Munda, iz OŠ 1. celj. čete za nalogo »CELJE NA PRELOMU« (1918 — 1919).

DRUŽBOSLOVNI IN LIKOVNI KROŽEK, mentorja Franc Purg in Branka Černezel, iz COŠ F. Roš za nalogo »CELJANI, IMATE RADI CELJE?«.

ETNOLOŠKI KROŽEK II, mentorica Danica Grabar, iz COŠ F. Roš za nalogo »KMEČKI MLIN V SENCİ SODOBNEGA« (MLINI NA PODROČJU CELJSKE REGIJE).

ETNOLOŠKI KROŽEK I, mentorici: Olga Petrak, Milena Smisl, iz COŠ F. Roš za nalogo »PRAZNIKI V DRUŽINI-POMLADANSKI CİKLUS«.

UČENCI BIOLOŠKEGA KROŽKA, mentor Polona Majcen, iz OŠ F. Vrunča-Hudinja za nalogo »ONESNAŽENJE GOZDA«.

ALEKSANDRA FABJAN, HELENA PAVŠAR, mentorji: Ludvik Stepančič, Matjaž Verdev, Bojan Kmecl, iz OŠ 1. celj. čete za nalogo »ODPADNE VODE PRI PROIZVODNJI SAMOKOPIRNEGA PAPIRJA« (AERO).

BIOLOŠKI KROŽEK, mentor Bojan Kmecl ob pomoči Judite Kežman, iz OŠ 1. celj. čete za nalogo »PUDINGI«.

ELEKTRONSKI KROŽEK, mentor Stanka Brežnik, iz OŠ F. Vrunča-Hudinija za nalogo »RACIONALNEJŠA RABA ENERGIJE Z ELEKTRONSKIMI VEZJI«.

UČENCI TEHNIČNEGA KROŽKA I, mentorja: Franc Witmajer, Igor Pušnik (somentor), iz COŠ F. Roš za nalogo »RISALNIK« (PLOTTER).

UČENCI TEHNIČNEGA KROŽKA II, mentor Igor Pušnik, iz COŠ F. Roš za nalogo »MODEL RAČUNALNIŠKO VODENEGA GRAFIČNEGA STROJA«.

ELEKTRONSKI KROŽEK, mentor Drago Želj (zunanji), iz OŠ IKE za nalogo »ELEKTRONSKA KRESNIČKA«.

ALES LESKOVŠEK, mentor Stane Klančnik iz OŠ 1. celj. čete za »IMPULZNO GRETJE GRELNEGA TELESIA«, »SEMAFOR«, »AKUSTIČNA SIGNALIZACIJA S SPREMINJajočo VIŠINO ZVOKA«, »SMERNA SIGNALIZACIJA«, »DVOSMERNO KRMILJENJE MOTORJA«.

MITJA ZEMLJAK za »ALARMNA NAPRAVA Z AKUSTIČNIM SENZORJEM«, TONI CI GOJ za »SAMODEJNA PODAJALNA ROKA« in »SVETLOBNO STIKALO«, SEBASTIJAN PAVLIČ za »PROGRAMIRANO ČASOVNO STIKALO«, GREGA ZABAV za »TRAJNI VKLOP RELEJA«, vsem mentor Stane Klančnik, iz OŠ 1. celj. čete.

LATIF MEMČIČ, mentor Stane Klančnik, iz OŠ 1. celj. čete za »ALARMNA NAPRAVA Z MAGNETNIM STIKALOM«, »NADOMESTNO VEZJE ZA KORAČNI MOTOR«, »ALARMNA NAPRAVA Z OBCUTLJIVOSTJO NA PREMİK«, »ALARMNA NAPRAVA Z OPTIČNIM SENZORJEM«, »PRVI KORAKI V LOGIČNA VEZJA«.

Diplomo in drugo nagrado so prejeli:

ZGODOVINSKI KROŽEK, mentorica Martina Mejavšek, iz COŠ F. Roš za nalogo »RIM-LJANI NA NAŠIH TLEH«.

ZGODOVINSKI KROŽEK, mentorica Jana Draksler, iz OŠ F. Vrunča-Hudinja za nalogo »30 LET NAŠE ŠOLE«.

ZGODOVINSKI KROŽEK, mentor Bojan Himmelreich, iz OŠ IKE za nalog »KAJ VSE SKRIVAJO NAŠA PODSTREJŠA«.

RAZISKOVALNI KROŽEK, mentorica Tatjana Mernik, iz OŠ Štore za nalogo »RAZISKOVANJE UPORABE VIDEOKASET PRI POUKU ANGL. JEZIKA«.

EKOLOŠKI KROŽEK, mentor Marjan Drev, iz COŠ F. Roš za nalogo »ALI JE KOPRIVNICA NA SMRTNI POSTELJI« (UGOTAVLJANJE ONESNAŽENOSTI KOPRIVNICE).

MATEMATIČNI KROŽEK, mentorica Jana Draksler, iz OŠ F. Vrunča-Hudinja za nalogo »RAZVOJ ŠTEVIL«.

KROŽEK ELEKTRONIKE, mentor Benjamin Karner, iz OŠ F. Kranjca za nalogo »RAZŠIRITEV UPORABNOSTI DIGIMERA 30«.

FIZIK. KROŽEK, mentor Jože Berk, iz OŠ F. Vrunča-Hudinja za nalogo »ENERGIJA SONCA – SONČNI KOLEKTOR«.

MARKO CENCELJ, mentor Benjamin Karner, iz OŠ F. Kranjca za nalogo »VMESNIK ZA POVEZAVO COMMODORE – 64 FISCHER TECHNIC-COMPUTING«.

Diplomo in tretjo nagrado so sprejeli:

KROŽEK ELEKTRONIKE (Marjetka Comadi, Jana Petrak, Nada Podergajs, Petra Brečko, Mojca Brezigar), mentor Benjamin Karner, iz OŠ F. Kranjca za nalogo »OCENITEV MASE ELEKTRONA«

ALEKSANDER KOLKA, mentorica Stanka Bukovnik, iz OŠ 1. celjske čete za nalogo »PREBIVALSTVO SFRJ« (račun. program).

ROK RUDOLF, mentorica Stanka Bukovnik, iz OŠ 1. celjske čete za nalogo »RUDNA BOGASTVA (RAČUN. PROGRAM).

ŠLANDROVA NAGRADA PO PETINDVAJSETI PODELITVI

1988

Po sejnem zapisniku¹ komisije za podelitev nagrad »Slavka Šlandra« z dne 10. maja 1988² in časniških vesteh³ so nagrado prejeli:

MLINSKO PREDELOVALNA INDUSTRIJA SOZD MERX CELJE »za kakovostno preskrbo«,

SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE CELJE »za bogate kulturne dosežke«,

MIRAN PREZELJ »za uspehe pri predelavi jabolk in višenj« ter

PRIM. DR. JANEZ JENŠTERLE »za razvoj celjske kirurgije in zdravstva sploh«.

Komisija je nagrajence predlagala »po temeljiti razpravi in proučitvi pobud⁴ ter ob upoštevanju mnenj obeh občinskih komitejev in sekretariata za notranje zadeve«.

Nagrada je po njenem predlogu znašala 500.000 dinarjev. Hkrati je obnovila svoj predlog⁵ za spremembo odloka o nagradah in priznanjih celjske občine in sicer, da bi tudi celjski grb bil zlat, srebrn in bronast s tem, da bi zlati in srebrni grb podeljevala skupščina.

Mlinsko predelovalna industrija je nagrado odstopila celjskemu zdravstvenemu centru za nakup aparata za testiranje srčnih bolnikov.⁶

1989

V primerjavi s preteklim letom je komisija za podelitev »Šlandrove nagrade« na seji 8. maja 1989 obravnavala le sedem pobud.⁷

Podprta z mnenjem pristojnih upravnih organov SOB Celje, je predlagala, da prejmejo nagrado naslednji:

MARJAN PRELEC, dipl. ing. gradb., predsednik KPO Cinkarna,

ALEŠ ILC, dipl. iur., predsednik KPO Kovinotehna Celje,

SREDNJA TEHNIŠKA ŠOLA MARŠALA TITA CELJE.

Za denarni del nagrade je predlagala znesek po 2 milijona dinarjev. Končno je svojemu predlogu dodala še mnenje, da bi veljalo delovni organizaciji Libela svetovati, naj se s svojimi pobudami (1988, 1989) usmeri na priznanja občinske raziskovalne skupnosti.⁸

Iz utemeljitev:^{8a}

Marjanu Prelcu (1928) je bilo zaupano odgovorno mesto predsednika KPO Cinkarne leta 1985. Z bogatimi izkušnjami, ki si jih je pridobil pri večletnem opravljanju zahtevnih strokovnih funkcij doma (JŽ, Ingrad Celje) in v tujini (Irak), se je tvorno spoprijel s problemi tradicionalnega gospodarjenja v Cinkarni, z negativno bilanco zunanjetrgovinskega poslovanja, nizko akumulacijo in perečo ekološko problematiko. Njegova štiriletna zavzeta angažiranost pri posodabljanju tehnologije in investicijskih vlaganjih ter pri uresničevanju materialnih pogojev za nadaljevanje aktivnosti s ciljem varovanja našega okolja, je privedla Cinkarno po njenih gospodarskih rezultatih v vrsto najboljših delovnih organizacij v občini.

DO Kovinotehna se je pod vodstvom *Aleša Ilca* (1947) razvila v sodobno trgovsko hišo, znano ne le v Celju, Sloveniji in Jugoslaviji, temveč tudi v svetu. Posodobljena in specializirana, je Kovinotehna razvila veleprodajno mrežo po vsej Jugoslaviji. Vzporedno z zunanjo trgovino razvija inženiring zlasti na tržiščih vzhodne Evrope. Poudarek je na programih informatike in novih programih za ustanavljanje malih podjetij. Kovinotehna je postala kolektiv, ki ne vlaga le v lastni razvoj, ampak odvaja znatna sredstva tudi za družbene dejavnosti občine — za razvoj zdravstva, kulture in športa ter v vzpodbujanje razvoja malih podjetij v Celju.

V 30 letih svojega razvoja je *Srednja tehniška šola Maršala Tita v Celju* izobrazila 6300 strokovnjakov strojne, gradbene, elektro, kemijske in naravoslovno-matematične usmeritve, ki uspešno delujejo v celjskem združenem delu in širom Slovenije; številni so nadaljevali študij na visokih šolah in se uveljavili kot vidni strokovnjaki. Sledeč izboljšanju kvalifikacijske strukture v združenem delu, ima že 29 let organizirano izobraževanje ob delu za različne usmeritve in stopnje strokovne zahtevnosti. Z vključevanjem učencev v raziskovalno inovacijsko dejavnost (»Mladi za napredek Celja«), z Mladinskim kulturnim društvom pa na kulturno področje (šolski pevski zbor Tehnik), a s šolskim športnim društvom v športno dejavnost, bogati šolsko delo in tako prepleta izobraževalni proces s splošnim življenjskim utripom mesta Celja.

Preteklo leto (1988) je bila Šlandrova nagrada (po prvotnem občinskem odloku iz leta 1960 ustanovljena kot »sklad Slavka Šlandra za pospeševanje znanstvenega in umetniškega udejstvovanja⁹) podeljena petindvajsetič.

Tudi po vseh spreminjalnih odlokih o priznanjih in nagradah občine Celje¹⁰ gre pri Šlandrovi nagradi za vsakoletno družbeno priznanje. Potemtakem bi letos (1989) morali izbranci prejeti nagrado iz rok predsednika občinske skupščine že osemindvajsetič. Toda, ker nagrada kar trikrat ni bila podeljena¹¹, smo bili šele preteklo leto (1988) priče petindvajseti podelitvi tega visokega občinskega odličja.

Doslej smo na tem mestu poskusili analizirati na katerih področjih družbenih dejavnosti je bila čast Šlandrovega nagrajenca priznana bodisi posameznikom bodisi skupinam.¹² Tokrat predstavljamo številčno razmerje med posamičnimi in skupinskimi prejemniki nagrade v letih 1961 — 1989. (Tabela)

V letih 1961 — 1988 je bila nagrada priznana 57 posameznikom in 50 skupinam (društvom, OZD, DPO), upošteva še leto 1989 pa 58 posameznikom in 51 skupi-

nam. Prednost posamičnih nagrad pred skupinskimi izvira — rekli bi — iz 1. in 2. čl. zadnjega odloka o spremembah in dopolnitvah odloka »za dajanje družbenih priznanj posameznikom in organizacijam.« Toda zadnje desetletje (1980 — 1989) zaznamujemo rahel porast skupinskih nagrad pred nagradami posameznikom — 24 : 16. Če ni razmerje v prid skupinam odraz spoznanja, da so »najvišji dosežki, izredne stvaritve ali vrhunski uspehi, ki so splošnega pomena za občino« (12. čl. cit. odloka), prvenstveno sad kolektivnega dela, bi pravi odgovor mogle dati le same komisije.

Število nagrad

Leto	posamičnih	kolektivnih	skupaj
1961	2	1	3
1962	1	2	3
1963	3	—	3
1964	—	—	—
1965	5	1	6
1966	1	1	2
1967	—	—	—
1968	2	1	3
1969	—	—	—
1970	4	2	6
1971	2	1	3
1972	2	1	3
1973	4	1	5
1974	3	2	5
1975	4	2	6
1976	3	3	6
1977	2	3	5
1978	2	4	6
1979	2	2	4
1980	1	4	5
1981	3	2	5
1982	2	3	5
1983	2	1	3
1984	1	2	3
1985	—	4	4
1986	3	2	5
1987	1	3	4
1988	2	2	4
1989	1	1	2
	58	51	109

NOVI TEDNIK

15.06.1989

**Šlandrova
nagrajenca**

Na slavnostni seji vseh zborov občinske skupščine v Celju bodo v soboto podelili tudi nagrade Slavka Šlandra za leto 1989.

Gre za priznanja občine Celje za najvišje dosežke, izredne stvaritve in vrhunske uspehe na vseh področjih življenja in dela. Nagrade podeljujejo vsako leto in letos je komisija za podelitev nagrad obravnavala sedem pobud. Predlagala je, da bi nagrado prejeli Marjan Prelec, predsednik KPO Cinkarne za dosežke v gospodarstvu občine in širše, Aleš Ilc, predsednik KPO Kovinotehne Celje za uspešno vodenje delovne organizacije in Srednja tehniška šola maršala Tita v Celju za dosežke v 30 letih razvoja šole. Delegati občinske skupščine so podprli zadnja dva predloga, Marjan Prelec pa v zboru združenega dela ni dobil potrebne večine glasov. Svoje nestrinjanje s predlogom za nagrado pa so pred tednom že izrazili člani društva za varstvo okolja.

TC

OPOMBE

¹ Avtorica zapisnika Irena Avguštin.

² Komisijo so sestavljali: predsednica Danica Homan ter člani: Marica Frece, Zoran Kanduč, Lado Kaluža (nam. V. Končana), Aleksa Krajnc (nam. I. Andrejaša), Antonija Mešl, Ivo Potočnik, Janja Romih, Tone Rožman in Edvard Stepišnik.

³ Delo 18. 7. 1988, Novi tednik 21. 7. 1988.

⁴ Pobud je bilo osem, dali so jih medobč. gospod. zbornica; Mlinsko predelovalna industrija; Zavod za šolstvo, enota Celje; obč. konf. SZDL Celje, delovna organizacija Libela, Združenje šoferjev in avtomehnikov Celje, Kmetijska zadruga Celje in Zdravstveni center Celje.

⁵ CeZb 1987, str. 359.

⁶ Novi tednik 21. 7. 1988.

⁷ Komisija v sestavi: Danica Homan (predsednica), Risto Gajšek (nam. Marice Frecetove), Vili Končan, Aleksa Krajnc, Ivo Potočnik in Edo Stepišnik ter Irena Avguštin (tajnica), predlagatelji posameznih možnih nagrajencev pa: Ingrad Celje (2), Kovinotehna Celje, Zdravstveni center Celje, Srednja tehniška šola Maršala Tita Celje, Slovensko ljudsko gledališče Celje in DO Libela.

⁸ Vse po zapisniku Irene Avguštin.

^{8a} Delegatov poročevalec 22. 5. 1989, str. 18 in 19.

⁹ CeZb 1971/1972, str. 545 in sl.

¹⁰ O tem natančneje v CeZb 1971/1972 in 1982/1983.

¹¹ O tem in o vzrokih beri CeZb 1971/1972, str. 552.

¹² Prim CeZb 1982/1983, str. 326.

VSEBINA

Vlado Novak:	SPOMIN NA PROFESORJA ANTONA AŠKERCA (1910 — 1988)	3
	DIE ERINNERUNG AN PROFESSOR ANTON ASKERC (1910 — 1988)	
Ivan Turk, Janez Dirjec:	APNARJEVA JAMA — NOVO MOUSTÉRIENSKO NAJDIŠČE	
	(Poročilo o sondiranju (1987/88)	7
	DIE APNAR GRUBE — EINE NEUE MOUSTÉRIENFUNDSTÄTTE	
	(Ein Bericht über die Sondierungsarbeiten 1987/88)	
Milan Natek:	ZEMLJIŠKO-POSESTNA, SOCIALNA IN ZGRADBENA SESTAVA VITANJA V	
	19. STOLETJU	21
	DIE GRUNDBESITZ- SOZIAL- UND BAUBESTANDSTRUKTUR DER ORTSCHAFT VITANJE IM 19.	
	JÄHRHUNDERT	
Brane Mežnar, Darka Domitrovič-Uranjek s sodelavci:	ONESNAŽENOST ZRAKA IN ZDRAVSTVENO STANJE PREBIVALCEV CE-	
	LJA IN SLOVENSKIH KONJIC	45
	DIE LUFTVERPESTUNG UND DER GESUNDHEITZUSTAND DER EINWOHNER VON CELJE UND	
	SLOVENSCHE KONJICE	
Anton Sore:	PREBIVALSTVO NA CELJSKEM PO STOPNJI STROKOVNE IZOBRAZBE . . .	67
	DIE BEVÖLKERUNG IM RAUM CELJE IN BEZUG AUF DEN FACH- AUSBILDUNGSGRAD	
Karmen Gorišek:	OCENA KADROVSKIH MOŽNOSTI ZA PRESTRUKTURIRANJE CELJSKE IN-	
	DUSTRIJE	89
	BEWERTUNG DER KADERKAPAZITÄTEN IM ZWECK DER STRUKTURUMWANDLUNG DER INDUS-	
	TRIE IN CELJE	
Anton Šepetavc:	KDO JE MAR? — JOVAN VESEL-KOSESKI, MED DRUGIM TUDI DIJAK CELJ-	
	SKE GIMNAZIJE	107
	WEN GEHT DAS AN? — JOVAN VESEL-KOSESKI, UNTER ANDEREM AUCH STUDENT DES CELJE-	
	GYMNASIUM	
Janez Cvirn:	KNJIGOTRŠKI PROBLEMI OB PRVI IZDAJI JURČIČEVIH ZBRANIH SPI-	
	SOV	131
	DIE BÜCHERMARKTPROBLEME BEI DER ERSTEN HERAUSGABE DER GESAMMELTEN SCHRIF-	
	TEN VON JURČIC	
Irena Pinter:	BESEDOTVORNI OPIS PRIDEVNIKA V DELU ANTONA MARTINA SLOM-	
	SKA »KERSANSKO DEVIŠTVO«	139
	DIE WORTBILDUNGSBEZOGENE BESCHREIBUNG DES ADJEKTIVS IM WERK »CHRISTLICHE	
	JUNGFÄULICHKEIT« DES ANTON MARTIN SLOMSEK	
Božena Orožen, Marija Končina:	CELJSKO SLAVISTIČNO DRUŠTVO PRED VSTOPOM V 30. LETO	175
	DER SLAVISTIKVEREIN VOR SEINEM EINTRITT IN DAS DREISSIGSTE JAHR SEINES BESTE-	
	HENS	
Alenka Domjan:	KRONOLOGIJA LIKOVNEGA SALONA (1987-1988)	187
	DIE CHRONOLOGIE DES SALON DER BILDENDEN KUNST (1987-1988)	
***	O CELJSKI ARHITEKTURNI DELAVNICI	199
	ÜBER DIE ARCHITEKTURWERKSTATT VON CELJE	
Jure Sadar:	IDEJNI PROJEKT PEŠAŠKEGA MOSTA NAD JEZOM NA REKI SAVINJI V	
	CELJU	203
	DAS IDEENPROJEKT DER FUSSGÄNGERBRÜCKE ÜBER DEM DAMM AUF DEM FLUSS SAVINJA IN	
	CELJE	
Rolanda Fugger-Germadnik, Tatjana Kač:	POLITIČNI PLAKAT OD 1945 DO 1950	210
	DAS POLITISCHE PLAKAT VOM J. 1945-1950	

Emil Lajh:		
	KRATEK ORIS LJUDSKOFRONTNEGA GIBANJA NA SLOVENSKEM (S POU- DARKOM NA CELJU)	212
	KURZE ÜBERSICHT DER VOLKSFRONTBEWEGUNG MIT BETONUNG AUF CELJE	
Metka Plank:		
	STAVKA V CINKARNI 1935	236
	DER STREIK IM ZINKWERK IM J. 1935	
Jože Vurcer:		
	IVAN/JANKO SKVARČA-MODRAS — NARODNI HEROJ	241
	IVAN/JANKO SVARČA-MODRAS — EIN VOLKSHELD	
Emil Lajh:		
	REVOLUCIONARNA POT FRANCA KAČA	259
	DER REVOLUTIONÄRE WEG VON FRANZ KAC	
Milko Mikola:		
	IZVAJANJE AGRARNE REFORME V CELJSKEM OKROŽJU	263
	DIE DURCHFÜHRUNG DER AGRARREFORM IN DER CELJE-REGION	
Metka Plank:		
	BOSANČKI	281
	DIE BOSNIEN-KINDER	
Andreja Rihter:		
	RAZSTAVNA DEJAVNOST MUZEJA REVOLUCIJE	286
	DIE AUSSTELLUNGSTÄTIGKEIT DES REVOLUTIONSMUSEUMS IN CELJE	
Janez Cvirn:		
	CELJSKA MESTNA POLICIJA V LETIH 1887-1914	313
	DIE STADTPOLIZEI VON CELJE IN DEN JAHREN 1887 — 1914	
Hedvika Zdovec:		
	PEVSKO SLAVJE V CELJU 1898	321
	DIE SINGFEIER IN CELJE IM J. 1898	
Roman Drogenik:		
	GLASBENA ŠOLA GLASBENEGA DRUŠTVA (1879-1918)	331
	DIE MUSIKSCHULE DES MUSIKVEREINS (1879-1918)	
Ivanka Zajc-Cizelj:		
	KLUB SLOVENSKIH KOLESARJEV »CELJE« (1903-1924)	349
	DER KLUB SLOWENISCHER RADFAHRER »CELJE« (1903-1924)	
Gustav Grobelnik:		
	SOKOLSKI DOM — DOM TVD PARTIZAN GABERJE	357
	DAS SOKOLHEIM — DAS HEIM DES TURNVEREINS »PARTIZAN« GABERJE	
Jožica Dolenšek:		
	RAZISKOVALNA DEJAVNOST CELJSKE MLADINE V LETIH 1988 IN 1989	379
	DIE FORSCHUNGSTÄTIGKEIT DER CELJE-JUGEND IN DEN JAHREN 1988 UND 1989	
***		
	SLANDROVA NAGRADA PO PETINDVAJSETI PODELITVI	385
	DER SLANDER-PREIS NACH DESSEN FÜNFUNDZWANZIGSTER VERLEIHUNG	

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

MARTIN SILVESTER
MEDKLUBSKI SESTANEK JUGOSLOVANSKIH PENKLUBOV
V CELJU IN ROGAŠKI SLATINI (1938)
CeZb 1988

Na strani 152 je treba besedilo 12. vrstice zamenjati z naslednjim:
da je naš predsednik Milan Rakić bolan v Parizu.« Predlagajo, da se vstavi v

—
Napake tiskarskega škrata lahko popravi bralec sam.

CELJSKI ZBORNIK 1989

Izdala in založila
KULTURNA SKUPNOST OBČINE CELJE
Predsednica Anka Aškerc

Uredniški odbor:
Tatjana Badovinac, Mirko Doberšek,
Jožica Dolenšek, Janko Germadnik,
Gustav Grobelnik (odg. urednik)
Vlado Novak in Ivan Stopar

Klasifikacija
Ivanka Bauman

Zunanja oprema
Jože Domjan

Tehnični urednik
Franjo Mauer

Redakcija zaključena junija 1989

Tisk
RO »Zrinski«, TIZ Čakovec

Naklada 500 izvodov